

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УДК 352.075:35.072.1:336.14(477)(042.5)

КУЗЬКІН ЄВГЕН ЮРІЙОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗШИРЕННЯ
ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В
УМОВАХ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит
Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
Дисертація містить результати власних розробок. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Є. Ю. Кузькін
(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

*Дисертація є ідентичною іншим
примірникам дисертації*

Науковий консультант
Пономаренко Володимир Степанович,
докт. екон. наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
заслужений діяч науки і техніки України

Харків – 2019

АНОТАЦІЯ

Кузькін Є.Ю. Розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. – Харків, 2019.

В дисертації представлено авторський підхід до розв'язання вагомої науково-прикладної проблеми розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.

Встановлено передумови формування, складові та джерела фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Узагальнено передумови набуття місцевою владою реальної суб'єктності в фіскальній сфері в рамках процесу децентралізації державних фінансів та реформування системи міжбюджетних відносин в Україні. Дано теоретичне обґрунтування сутності та визначено складові процесу фінансової децентралізації в контексті упорядкування фінансових орієнтирів цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій. Узагальнено характеристики структурної побудови та особливості фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування (централізованої; децентралізованої демократичної; децентралізованої коопераційної). Доведено, що специфіка та особливості структурної побудови та функціонального наповнення базових моделей побудови місцевого самоврядування, що відрізняються різним рівнем централізації владних повноважень та компетенцій, знаходить безпосереднє відображення на формуванні складових та джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування.

Проведено систематизацію понятійно-категоріального апарату предметної сфери фінансової децентралізації та розширення фіскального простору місцевого самоврядування. Розглянуто основні підходи до ідентифікації

сутності фіскального простору: цільовий; кількісний; ресурсний; видатковий; результативний; динамічний; інституціональний. Запропоновано визначення сутності та подано підхід щодо структуризації фіскального простору місцевого самоврядування як сукупності локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин, результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування на місцевому рівні діапазону рішень в сфері регіонального розвитку в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів. Визначено зміст процесу розширення фіскального простору місцевого самоврядування як управлінського за змістом процесу надання територіальною громадою, представленою органами місцевого самоврядування, переважно опосередкованого регулятивного впливу – перш за все, через використання фінансових та податкових важелів, а також через внесення змін в інституціональні режими здійснення економічної та соціальної активності. Доведено, що формування фіскального простору місцевого самоврядування на макроекономічному рівні являє собою вагомий важіль впливу на територіальне розміщення продуктивних сил та рух фінансово-інвестиційних потоків в масштабах держави, а на регіональному рівні виступає найважливішою передумовою для вирівнювання територіальних диспропорцій, підвищення якості та рівня життя населення, розвитку інфраструктури виробництва й життєдіяльності.

Узагальнено світовий досвід та досліджено динаміку бюджетної автономізації за рівнями державної влади у країнах з федеративним (конфедеративним) та унітарним державним устроєм. Визначено еволюційні сучасні тенденції фінансової децентралізації на національному та субнаціональному рівнях в унітарних державах. Проведено узагальнення характеристик змісту, фінансового наповнення та умов імплементації різних форм децентралізації державної влади (деконцентрація, деволуція,

делегування, дивестиція). Розглянуто зміст та встановлено характер взаємозв'язку принципів децентралізації державної влади та забезпечення фіскальної самостійності місцевого самоврядування. Сформульовано авторську гіпотезу щодо формування теоретико-методологічного базису розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Систематизовано теоретичне підґрунтя формування та визначено змістовне наповнення елементів теоретико-методологічного базису розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні фінансової децентралізації. Визначено структурну побудову та встановлено особливості взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування. Узагальнено закономірності та подано обґрунтування концептуальних положень щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Доведено, що структуризація адміністративного, функціонального, фінансово-економічного устрою держави за дотримання принципу субсидіарності дає можливість забезпечити реалізацію переваг децентралізації через підтримку локальної автономії самоврядування при розвитку мережі прямих (без посередництва або координації центральної влади) периферійних зв'язків і відносин місцевої влади із широким колом інших органів та контрагентів.

Розроблено методичний підхід щодо встановлення потреб місцевого самоврядування у розширенні фінансової автономії, а також щодо обґрунтування заходів із фінансової децентралізації з урахуванням структурного та регіонального аспектів диференціації на основі використання процедур статистичного та кластерного аналізу для виявлення особливостей формування місцевих бюджетів різних рівнів. Визначено закономірності змін стану структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів в контексті реформи міжбюджетних відносин та фінансової децентралізації. Узагальнено тенденції та дано оцінку динаміки перерозподілу регіонів України за проявами регіональної диференціації місцевих бюджетів у 2013-2017 рр.

Визначено та розкрито зміст етапів послідовності формування та використання бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці держави. Доведено, що ключовими складовими формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць держави є доходи (визначають здатність органів місцевої влади та самоврядування щодо реалізації цілей та завдань регіонального розвитку через встановлення достатності та повноти необхідного для цього фінансово-ресурсного забезпечення) та видатки (характеризують обсяги коштів, потрібних для якісного та належного виконання власних та делегованих державою на місцевий рівень функцій та повноважень) бюджетів. Запропоновано використання підходу щодо інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу, розрахованих як таксономічні показники рівня розвитку. Обґрунтовано послідовність інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіону. Визначено детермінанти та встановлено перспективні напрямки формування фіскального простору місцевого самоврядування в Україні в умовах фінансової децентралізації. Доведено, що фіскальні умови, які склалися в Україні навіть за умови розгортання процесу фінансової децентралізації, не в повній мірі забезпечують стимулювання представницьких органів територіальних громад до нарощування фінансового потенціалу відповідних місцевих бюджетів. Встановлено, що недостатня диверсифікованість джерел доходів місцевих бюджетів, з одного боку, визначає неухильне збільшення потреб у розширенні фіскального простору (через зростання загроз непередбачуваного звуження фінансової бази територіального розвитку), а з іншого – власне являє обмеження для такого розширення.

Розглянуто механізм взаємодії складових системи місцевого самоврядування в Україні за сучасні умови проведення реформи адміністративно-територіального устрою. Сформовано положення щодо

фінансового обґрунтування доцільності формування об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації. Запропоновано методичний підхід щодо оцінки потреб місцевого самоврядування у розширенні фіскального простору на основі позиціонування параметрів місцевих бюджетів в площині відповідної матриці та інтерпретації одержаних результатів відповідно до розроблених рекомендацій щодо визначення стану та обґрунтування пріоритетних заходів з розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Визначено напрямки та дано обґрунтування форм раціоналізації міжбюджетних фінансових відносин й удосконалення практик використання цільових форм трансфертів місцевим бюджетам. Запропоновано підхід щодо побудови класифікаційної системи видів міжбюджетних трансфертів за ознаками цілей використання та умов надання. Доведено, що виокремлення критеріїв надання умовних трансфертів (критеріальна й результативна обумовленість, співфінансування) за розробленими рекомендаціями дозволяє розширити склад та посилити обґрунтованість та комплексну узгодженість використання інструментів регулювання міжбюджетних відносин при реформуванні системи публічних фінансів, реалізації галузевих реформ в контексті здійснення фінансової децентралізації. Визначено обов'язкові вимоги щодо впровадження цільових форм міжбюджетних трансфертів (галузевих субвенцій місцевим бюджетам), що полягають у забезпеченні чіткості та однозначності умов формування обсягу вертикальних цільових трансфертів, а також прозорості процедур розподілу на основі використання зрозумілої та обґрунтованої системи норм і нормативів реалізації різних видів суспільних послуг їх одержувачами на місцевому рівні.

Узагальнено визначення характеру впливу структурної побудови, функцій та дохідної спроможності системи місцевих податків і зборів на забезпечення фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування. Доведено доцільність впровадження моделі оподаткування, за якої сфера повноважень органів місцевого самоврядування в умовах реформування

адміністративно-територіального устрою буде розширена шляхом делегування на місцевий рівень прав щодо автономного встановлення ставок і режимів адміністрування додаткових податків та збори в межах дії загальнодержавних інституціональних засад розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Дано обґрунтування наукового підходу до структуризації механізму та розробки методичних положень щодо середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Встановлено, що посилення стратегічної орієнтації бюджетного процесу в рамках впровадження положень концепції середньострокового планування для місцевих бюджетів набуває особливого значення та актуальності саме в контексті поглиблення фінансової децентралізації та підвищення фінансової автономії місцевого самоврядування. Доведено, що процес прогнозування та планування місцевих фінансів набуває фундаментальну довгострокову основу через можливість узгодження перспективних цілей та положень державної стратегії та політики, сформульованих в рамках Бюджетної декларації, із завданнями місцевих програм розвитку в напрямку обґрунтування альтернатив та вибору оптимального варіанту використання ресурсної бази місцевого бюджету для повного задоволення інтересів територіальних громад. Дотримання вимог довгостроковості та перспективності при визначенні цілей та положень державної стратегії дозволяє забезпечити також реальне наповнення самостійності місцевого самоврядування щодо формування та реалізації стратегії розвитку території при поєднанні із збереженням гнучкого зв'язку, тісної координації та узгодження рішень в сфері місцевих бюджетів із плануванням фінансів держави у цілому. Визначено послідовність та розкрито змістовне наповнення етапів процесу складання місцевого бюджету на середньостроковий період за державною методикою, розробленою при безпосередній участі автора.

Розроблено положення щодо визначення пріоритетів цільового

фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні. Запропоновано послідовність економічного обґрунтування та фінансового забезпечення витратів бюджету відповідно до пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку. Визначено характеристики взаємного впливу і залежності між групами детермінант, сполучення яких на регіональному рівні визначає результативність бюджетного фінансування реалізації заходів з виконання пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку в сфері формування належного інноваційного підґрунтя економічного зростання.

Визначено переваги та обмеження щодо використання програмно-цільового підходу в сфері розробки програм і проектів регіонального соціально-економічного розвитку, фінансування реалізації яких передбачається здійснювати за кошти місцевого бюджету. Узагальнено послідовність етапів стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону, в рамках якої знаходить відображення суперечливий та розмаїтий склад пріоритетів діяльності місцевого самоврядування, необхідність оперативного реагування місцевої влади на проблемні ситуації, нагальність потреб у розширенні фіскального простору. Запропоновано підхід до розробки та виконання цільових проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку, що базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу (реалізація яких здійснюється на основі застосування інструментарію методу аналізу ієрархій та аналітичної процедури структурування пріоритетів) та концепції фіскального простору. Доведено, що розподіл обсягів бюджетного фінансування обов'язково має враховувати потенціал розширення фіскального простору як один з ключових критеріїв структуризації та ранжування цільових програм та відображення спроможності місцевого бюджету щодо мобілізації додаткових джерел фінансування та залучення коштів з урахуванням вимог збереження фінансової стабільності.

Розроблено рекомендації щодо удосконалення регулювальних механізмів

місцевих запозичень та врахування фіскальних ризиків. Визначено тенденції та узагальнено послідовність етапів формування та розвитку національного ринку муніципальних запозичень. Доведено доцільність та перспективність в контексті фінансової децентралізації використання позикового капіталу для розширення власної дохідної бази місцевого самоврядування та залучення інвестицій для активізації розвитку територій. Узагальнено послідовність та визначено особливості використання інструментального забезпечення планування діяльності місцевого самоврядування в сфері місцевих запозичень. Визначено можливості уніфікації та стандартизації процедур прийняття рішень місцевими органами влади щодо вибору об'єктів інвестування для здійснення місцевих запозичень у контексті управління місцевим боргом.

Запропоновано підходи щодо удосконалення методичного забезпечення планування і контролю виконання бюджетних та інвестиційних проектів на місцевому рівні. Розроблено підхід щодо оцінювання ефективності бюджетних програм, реалізація яких на місцевому рівні здійснюється різними виконавцями та розпорядниками бюджетних коштів, на всіх стадіях бюджетного процесу через виконання процедур моніторингу, аналізу та контролю цільового та ефективного використання бюджетних коштів.

Ключові слова: фіскальний простір, фінансова децентралізація, місцеве самоврядування, територіальна громада, місцевий бюджет, бюджетний потенціал, доходи бюджету, видатки бюджету, податки, місцеві збори, фіскальна самостійність, фіскальна відповідальність, міжбюджетні відносини, міжбюджетні трансферти, регіональна диференціація, структурна диференціація, середньострокове бюджетне планування.

SUMMARY

Yevhen Kuzkin. Theoretical and methodological support of the fiscal space expansion within local self-governments in conditions of financial decentralization. – Qualifying scientific work published as a manuscript.

This dissertation is aimed at obtainment of the scientific degree of Doctor of Economics majoring in 08.00.08 – funds, finances and credit. – at Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics. – Kharkiv, 2019.

The dissertation presents the author's approach to solution of the important scientific and applied problem of expansion of the fiscal space of local self-governments under conditions of financial decentralization.

The preconditions of formation of local self-government financial support, its components and sources are established herein. The preconditions for obtaining a true subjectivity in the fiscal area by local authorities as a part of the process of public finances decentralization and reforming of intergovernmental fiscal relations system in Ukraine are generalized. The theoretical substantiation of the essence is given and components of the financial decentralization process are defined in the context of streamlining the financial guidelines of the target direction of powers and competencies redistribution. The characteristics of structural construction and features of financial content of basic models of local self-government (centralized; decentralized democratic; decentralized cooperative) are generalized. It is proved that the features of the structural construction and functional filling of the basic models of local self-government construction, characterized by different levels of powers and competencies centralization, is directly reflected in the formation of components and sources of local self-government financial support.

The systematization of conceptual and categorical apparatus of the substantive area of financial decentralization and expansion of the fiscal space of local self-government is carried out. Main approaches to identifying the essence of the fiscal space are considered: targeted; quantitative; resource expense effective; dynamic; institutional. The definition of the essence is proposed and the approach to structuring

the fiscal space of local self-government is presented as a set of economic processes and economic relations localized within a certain territory. The results within the framework of the state tax and budget mechanisms are determined on the basis of development and implementation of an active fiscal policy, the financial potential that can be used for local self-government implementation of a range of decisions in the area of regional development within the framework of observance of the requirements and restrictions on maintaining the stability of the financial situation of the state and its regions. The content of the process of the local self-government fiscal space expansion as a managerial one in the context of the process of provision of mainly indirect regulatory influence by territorial communities represented by local self-government bodies – first of all, through the use of financial and tax levers, as well as through introduction of changes in the institutional modes of economic and social activity. It is proved that the formation of the local self-government fiscal space represents a significant lever of influence on the territorial placement of productive forces at the macroeconomic level and the movement of financial and investment flows on the national level, while at the regional level it is the most important prerequisite for equalization of territorial disparities, improvement of the quality and standard of living of the population, development of the infrastructure of production and activity.

The world experience is generalized and the dynamics of budget autonomy according to levels of state power in countries with federative (confederative) and unitary state structure is researched. The evolutionary modern tendencies of financial decentralization at the national and subnational levels in unitary states are determined. The generalization of the characteristics of content, financial content and conditions for implementation of various forms of state power decentralization (deconcentrating, evolution, delegation, and valuation) is conducted. The content and nature of interconnection between principles of state power decentralization and provision of fiscal autonomy of local self-government are determined. The author hypothesis concerning the formation of theoretical and methodological basis for the local self-government fiscal space expansion in the conditions of financial decentralization is formulated. The theoretical basis of formation is systematized and the content of

elements of the theoretical and methodological basis of the local self-government fiscal space expansion is determined in the course of financial decentralization implementation. The structural construction is determined and features of interaction between components of the local budgets formation mechanism are identified in the context of expansion of the local self-government fiscal space. The generalities of the law and the substantiation of conceptual provisions concerning the local self-government fiscal space expansion under conditions of financial decentralization are presented. It is proved that the structuring of the administrative, functional, financial and economic structure of the state for adherence to the principle of subsidiarity makes it possible to ensure the implementation of benefits of decentralization through the support of local autonomy of self-government in the development of a direct network (without mediation or coordination of the central government) of peripheral ties and relations of the local authorities with a broad circle of other bodies and counterparties.

The methodical approach of autonomy as well as the justification of financial decentralization measures taking into account the structural and regional aspects of differentiation based on the use of statistical and cluster analysis procedures to identify features of local budgets formation on different levels are developed. The regularities of changes in the state of structural and regional differentiation of local budgets are determined in the context of inter-budgetary relations reform and financial decentralization. The tendencies are summarized and the estimation is given to dynamics of redistribution of regions of Ukraine according to the displays of regional differentiation of local budgets in years 2013-2017.

The content of stages of sequence of formation and use of budget potential of the administrative and territorial unit of the state is determined and disclosed. It is proved that the key components of formation of state administrative-territorial units budget potential are income (determines the ability of local authorities and self-government to implement goals and objectives of regional development through the establishment of adequacy and completeness of the necessary financial and resource support) and expenditures (characterizes the amount of funds needed for the qualitative and qualitative execution of their own functions and powers as well as

ones delegated by the state to the local level) of the budgets. Use of the approach to integral assessment of the state budget potential based on the definition of the corresponding integral indicator as the ratio of generalized estimates of the development level of budget potential expenditure and revenue components calculated as taxonomic indicators of the development level. The sequence of integrated assessment of the state budget potential of the region is substantiated. The determinants are identified and perspective directions of formation of fiscal space of local self-government in Ukraine in the conditions of financial decentralization are established. It is proved that the fiscal conditions developed in Ukraine, even with the deployment of the process of financial decentralization, do not fully provide incentives for representative bodies of territorial communities to build up the financial potential of the respective local budgets. It is identified that insufficient diversification of sources of local budget revenues, on the one hand, determines the steady increase in the needs for expansion of the fiscal space (due to the growing threat of unforeseen narrowing of the financial base of territorial development), while on the other hand, it actually represents a restriction for such an extension.

The mechanism of interaction of the components of the local self-government system in Ukraine under the current conditions of carrying out the reform of the administrative and territorial system is considered. Provisions on financial justification for the feasibility of forming joint territorial communities in conditions of financial decentralization are formed. A methodical approach is proposed for assessing the needs of local self-government in expanding the fiscal space on the basis of positioning the parameters of local budgets in the context of the corresponding matrix and interpretation of the results in accordance with the developed recommendations for determining the state and justification of priority measures to expand the fiscal space of local self-government.

The directions and justification of the forms of rationalization of intergovernmental fiscal relations and the improvement of the practice of using the target forms of transfers to local budgets are determined. The approach to establishment of the classification system by types of intergovernmental transfers according to the purposes of use and

terms of providing. It is proved that the selection of the criteria for providing conditional transfers (criterion and resultant conditionality, co-financing) according to the developed recommendations allows to expand the composition and strengthen the substantiality and comprehensive coherence of the use of instruments for regulating intergovernmental fiscal relations in reforming the system of public finances, implementing sectoral reforms in the context of financial decentralization. The mandatory requirements for the implementation of the target forms of intergovernmental transfers (sectoral subventions to local budgets) are defined. They are aimed at ensuring the clarity and unambiguity of the conditions for the formation of vertical targeted transfers and transparency of distribution procedures based on the use of a clear and well-founded system of norms and standards for implementation of various types of public services by their recipients at the local level.

The definition of nature of influence of structural construction, functions and income ability of the system of local taxes and fees on providing financial content for the basic models of local self-government is generalized. The feasibility of introducing a taxation model is proved, under which the scope of powers of local self-government bodies in the conditions of reforming of the administrative-territorial system will be expanded through delegating to a local level of rights on autonomous setting rates and regimes of additional taxes and charges administering within the operation of national institutional principles for fiscal space expanding by local self-governments.

The substantiation of the scientific approach to the structuring of the mechanism and the development of methodological provisions on medium-term planning of local budgets in the context of expansion of the fiscal space of local self-government is given.

It is determined that the strengthening of strategic orientation of the budget process within the framework of implementation of provisions of the concept of medium-term planning for local budgets becomes particularly important and relevant in the context of deepening financial decentralization and increasing the financial autonomy of local self-government. It is proved that the process of forecasting and planning of local finances acquires a fundamental long-term basis through the possibility of coordinating promising goals and provisions of the state

strategy and policy formulated within the framework of the Budget Declaration, with the tasks of local development programs in the direction of justification of alternatives and the choice of the optimal option of the local budget resource base use for the full satisfaction of territorial communities interests. Compliance with the requirements of long-term and prospects in defining the goals and provisions of the state strategy also allows for the real filling of the autonomy of local self-government with regard to formation and implementation of the strategy of the territory development, combined with the preservation of flexible communication, close coordination of decisions in the field of local budgets with the planning of state finances in general. The sequence is determined and the content of the stages of the local budget development process in the medium-term period has been determined by the state methodology developed with the direct participation of the author.

Provision are developed for defining the priorities of targeted financing of programs and development projects at the state and local level. The sequence of economic substantiation and financial provision of budget expenditures in accordance with the priorities of state policy and local development programs is proposed. Characteristics of mutual influence and dependence are determined between groups of determinants the combination of which at a regional level determines the effectiveness of budget financing of implementation of measures for realization of state policy priorities and local development programs in the field of the formation of an appropriate innovation ground for economic growth.

The advantages and limitations of the use of the program-target approach in the field of development of programs and projects of regional social and economic development, the financing of implementation of which is expected to be carried out at the expense of local budgets. The sequence of stages of strategic planning of socio-economic development of the region is generalized which reflects the contradictory and diverse composition of the priorities of local self-government, the need for prompt response of local authorities to problem situations, the urgency of the need for expanding the fiscal space. The approach to development and implementation of target projects and programs of regional socio-economic

development is proposed based on the integration of the program-target approach provisions (the realization of which is carried out on the basis of the use of the hierarchy analysis method toolkit and the analytical procedure for the priorities structuring) and the fiscal space concept. It has been proved that the distribution of budget financing volumes necessarily takes into account the potential of fiscal expansion as one of the key criteria for structuring and ranking target programs and reflects the ability of the local budget to mobilize additional sources of funding and raising funds in line with the requirements of financial stability maintaining.

Recommendations on the improvement of local borrowing regulatory mechanisms and addressing fiscal risks are developed. Trends are identified and sequence of stages of formation and development of the national market of municipal borrowings are generalized. Expediency and perspective is proved in the context of financial decentralization of capital borrowing for expansion of own revenue base of local self-government and attraction of investments for activating the territories development. Consistency and specificity of the use of tool-based planning of local government self-government activities in the area of local borrowing is generalized. Possibilities of unification and standardization of decision-making procedures by local authorities regarding the choice of investment objects for local borrowing in the context of local debt management are determined.

Proposed approaches to improve the methodological support of planning and control of implementation of budget and investment projects at the local level. An approach has been developed to evaluate the effectiveness of budget programs implemented at various levels by various implementers and spending units at all stages of the budget process through the implementation of procedures for monitoring, analyzing and controlling the targeted and efficient use of budget funds.

Keywords: fiscal space, financial decentralization, local self-government, local community, local budget, budget potential, budget revenues, budget expenditures, taxes, local charges, fiscal independence, fiscal responsibility, inter-budget relations, inter-budget transfers, regional differentiation, structural differentiation, medium-term budget planning.

НАУКОВІ ПРАЦІ, В ЯКИХ ОПУБЛІКОВАНІ ОСНОВНІ НАУКОВІ РЕЗУЛЬТАТИ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Кузькін Є Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія / Є.Ю. Кузькін. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. – 260 с.

2. Кузькін Є. Ю. Фінансово-бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи / Є. Ю. Кузькін. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. – 308 с.

3. Кузькін Є. Ю. Правова основа функціонування суб’єктів міжбюджетних відносин у забезпеченні надання суспільних послуг : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 325–330. *Особисто автором визначено зв’язок між організаційними підходами до виконання повноважень органів місцевого самоврядування та джерелами їх фінансування.*

Кузькін Є. Ю. Основні підходи до запровадження середньострокового планування показників місцевих бюджетів у сучасних умовах : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 350–361. *Особисто автором розроблено підхід щодо упорядкування механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування.*

4. Кузькін Є. Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи їх розв’язання / Я. В. Котляревський, Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінансова глобалізація і євроінтеграція / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І.

Єфименко.– Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – С. 356–366. *Особисто автором узагальнено підходи щодо формування механізму взаємодії складових системи місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.*

5. Кузькін Є.Ю. Проблеми розширення повноважень органів місцевого самоврядування в сучасних умовах / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – С. 97–111. *Особисто автором виявлено дихотомічний характер та обґрунтовано шляхи розв’язання суперечностей в сфері визначення власних і делегованих бюджетних й податкових повноважень за функціями управління та самоврядування.*

6. Кузькін Є. Ю. Підходи до визначення та обґрунтування форм міжбюджетних відносин в актуальних дослідженнях теорії суспільних фінансів / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 124–140.

Кузькін Є. Ю. Удосконалення місцевого оподаткування відповідно до тенденцій децентралізації / Є. Ю. Кузькін, В. І. Левін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 165–180. *Особисто автором узагальнено склад та визначено можливості використання податкових та неподаткових механізмів розширення фіскального простору місцевого самоврядування.*

Кузькін Є. Ю. Економіко-математичне моделювання процесу бюджетного інвестування в Україні та ЄС / Є. Ю. Кузькін, А. В. Ставицький // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 377–390. *Особисто автором здійснено постановку завдання оцінки ефективності бюджетних капітальних видатків та*

обґрунтовано шляхи активізації інвестиційної діяльності держави на місцевому рівні.

Кузькін Є. Ю. Рекомендації щодо вдосконалення інституційного забезпечення механізму розподілу та моніторингу державних інвестицій / Є. Ю. Кузькін, М. М. Лаврентьєв // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 390–398. *Особисто автором визначено принципи планування інвестицій місцевими органами влади та розроблено рекомендації щодо система управління державними інвестиціями на місцевому рівні.*

7. Кузькін Є. Ю. Управління інвестиційною діяльністю в аспекті підтримки економічного зростання / Є. Ю. Кузькін // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 220–235.

Кузькін Є. Ю. Трансформація системи оподаткування в умовах децентралізації фіскальних повноважень на користь територіальних громад. / Є. Ю. Кузькін, І. В. Точіліна // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 361–376. *Особисто автором визначено закономірності формування структурної побудови, функцій та доходної спроможності системи місцевих податків і зборів в умовах фінансової децентралізації.*

Статті у наукових фахових виданнях України

8. Кузькін Є. Ю. Фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2009. – №7 (164). – С. 89–93.

9. Кузькін Є. Ю. Моделювання ризику в інвестиційному проектуванні / Є. Ю. Кузькін, Є. О. Глотов // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 4 (27). – С.184–192. *Особисто автором узагальнено концептуальні підходи щодо урахування факторів невизначеності та ризику*

при реалізації проектів та програм бюджетного, приватного та іноземного інвестування.

10. Кузькін Є. Ю. Теоретичні аспекти фіскальної децентралізації. / Є. Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2014. – Вип.4 (69). – С. 3–12.

11. Кузькін Є.Ю. Розширення повноважень місцевого самоврядування в сучасних умовах: основні напрями та подолання перешкод / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – № 11 (240). – С. 43–55. *Особисто автором визначено складові та встановлено фінансові орієнтири цільової спрямованості процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері.*

12. Кузькін Є. Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування / Є. Ю. Кузькін/ // Фінанси України. – 2015. – № 4 (233). – С. 34–47.

13. Кузькін Є. Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання / Є. Ю. Кузькін, Я. В. Котляревський, О. В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – №12 (241). – С. 63–72. *Особисто автором узагальнено підходи щодо фінансового забезпечення діяльності органів місцевої влади та самоврядування в унітарних державах.*

14. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на місцеві фінанси та зарубіжний досвід організації самоврядування / Є. Ю. Кузькін, Т. Г. Барабаш, О. В.Шишко. // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.4 (73). – С. 27–41. *Особисто автором розкрито проблемні аспекти, особливості та організаційно-правові передумови створення належної матеріально-фінансової бази територіальних громад у період реформування місцевого самоврядування.*

15. Кузькін Є. Ю. Перспективи та передумови бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі / Є. Ю. Кузькін, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.1 (70). – С. 74–86. *Особисто автором визначено напрями бюджетної реформи та розширення можливості організаційного, фінансового та адміністративного впливу місцевих органів самоврядування на соціально-економічні перетворення*

регіонів.

16. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. /Є. Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2016. – № 3 (76). – С. 39–53.

17. Кузькін Є. Ю. Ключові проблеми формування фіскальної спроможності місцевих бюджетів. / Є. Ю. Кузькін // Наукові праці НДФІ. – 2017. – Вип.1 (78). – С. 53–67.

Статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

18. Кузькін Є. Ю. Теоретичні засади використання цільових форм міжбюджетних трансферів місцевим бюджетам / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2016. – №12 (253). – С. 45–58. (Index Copernicus)

19. Кузькін Є. Ю. Інституціональне середовище бюджетної системи / Є. Ю. Кузькін, П. М. Леоненко, Я. В. Юхименко // Фінанси України. – 2018. – № 5 (270). – С. 110–124. (Index Copernicus) *Особисто автором розкрито особливості бюджетної децентралізації в процесі збільшення значення та ролі інститутів місцевого самоврядування.*

20. Кузькін Є.Ю. Оцінка бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації [Електронне видання] / Є. Ю. Кузькін. // Ефективна економіка. – 2018. – №9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7152> (Index Copernicus)

21. Кузькін Є. Ю. Приватизаційні компенсаційні гарантії як інструмент залучення приватних іноземних інвестицій до державного сектору / Є. Ю. Кузькін, Ю. В. Корнеєва. // Наукові праці НДФІ. – 2018. – Вип.1 (82). – С.33–42. (Index Copernicus) *Особисто автором визначено узагальнено підходи щодо інтеграції бюджетного, приватного та іноземного інвестування на регіональному рівні.*

22. Кузькін Є. Ю. Концепція розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів [Електронне видання]. / Є. Ю. Кузькін // Ефективна економіка. – 2018. – №7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7151> (Index

Copernicus)

23. Kuzkin Y. Estimation of structural and regional differentiation of municipal budgets under financial decentralization (case for Ukraine) / Y. Kuzkin. // *Public and Municipal Finance*. – 2018. – Vol. 7, Is. 4 – P. 29–40. (Academic Resource Index, Dimensions, ERA, JUFO, Google Scholar, JournalGuide, WorldCat, SciLit, EZB, eLibrary.ru, ZBW)

24. Кузькін Є. Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів // *Проблеми економіки*. – 2018. – №2 (36). – С. 328–334. (Index Copernicus (Польща), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина)).

25. Кузькін Є.Ю. Методичні аспекти реалізації програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів // *Бізнес Інформ*. – 2018. – №6. – С. 290–296. (Index Copernicus (Польща), CiteFactor (США), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина))

26. Kuzkin Y. Economic growth of the country and national intellectual capital (evidence from the post-socialist countries of the central and eastern Europe). / Y. Kuzkin, T. Cherkashyna, N. Nebaba, B. Kuchmacz. // *Problems and Perspectives in Management*. – 2019. – Vol. 17, Is. 1. – P. 348–359 (Scopus, Academic Resource Index, Australian Business Deans Council, Carleton University journal list, EconBiz, Handelsblatt-VWL, Information Matrix for the Analysis of Journals, Italian Academy of Business Economics, Journal Guide та ін.). *Особисто автором запропоновано методичний підхід щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні.*

27. Кузькін Є. Ю. Теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової

децентралізації. / Є. Ю. Кузькін // Бізнес Інформ. – 2019. – №1. – С.322–331 (Index Copernicus (Польща), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина)).

28. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності об'єднаних територіальних громад України. / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – №1 (211). – С.72–81 (EBSCOhost, EconLit, ABI/Inform (by ProQuest), Erih Plus (Норвегія)).

Публікації за матеріалами конференцій

29. Кузькін Є.Ю. Фінансові ресурси в системі адаптації підприємства до зовнішнього середовища. / Є.Ю. Кузькін. // Матеріали симпозиуму з нагоди 65-річчя Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 16 жовтня 2008 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2008. – С. 15-18.

30. Кузькін Є. Ю. Дії банківських установ в період кризи. / Є. Ю. Кузькін, В. А. Янковська. // Матеріали Всеукраїнської конференції «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти» (м. Харків 9 квітня 2009 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 250–252. *Особисто автором визначено склад антикризових дій держави щодо подолання негативних явищ в розвитку банківського сектору.*

31. Кузькін Є. Ю. Компенсація распределения Стьюдента при наличии корреляции в наблюдаемых данных / Є. Ю. Кузькін, А. С. Мазманишвили // Матеріали 2-го Міжнародного симпозиуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 440–442. *Особисто автором визначено особливості моделювання фінансових відносин.*

32. Зацеркляний М. М. Модель кредитування малих підприємств із

урахуванням ризиків. / М. М. Зацеркляний, Є. Ю. Кузькін // Матеріали 2-го міжнародного симпозиуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.). – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 443-445. *Особисто автором узагальнено вимоги щодо активізації кредитування малого бізнесу на місцевому та регіональному рівнях.*

33. Кузькін Є.Ю. Наукові досягнення В. Леонтєва та Нобелівський рух в Україні / Є. Ю. Кузькін, І. В. Кишак // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції молодих учених та студентів «Гуманітарний та соціальний розвиток суспільства як шлях покращення економічного стану країни» (м. Харків, 3 квітня 2014 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2014. – С. 39–40. *Особисто автором узагальнено теоретичні підходи щодо забезпечення фінансової стабілізації економічного стану держави.*

34. Кузькін Є.Ю. Перспективи розширення дохідної спроможності місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Матеріали міжнародної науково–практичної конференції «Бюджетно–податкова політика та регіональний розвиток України» (м. Ірпінь, 22 травня 2015 р.) – Ірпінь: Вид. НУДПСУ, 2015. – С. 259–262.

35. Кузькін Є. Ю. Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні. / Є. Ю. Кузькін, Г. М. Пашина // Матеріали VIII Симпозиуму «Удосконалення механізмів регулювання фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку підприємств і регіонів» (м. Харків, 19 листопада 2015 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2015. – С. 128-130. *Особисто автором визначено інституціональні передумови фінансово-економічного та інвестиційного забезпечення сталого розвитку підприємств і регіонів.*

36. Кузькін Є. Ю. Детермінанти фіскального простору місцевого самоврядування / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.) – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 308–309.

37. Кузькін Є. Ю. Іноземний досвід міжбюджетних відносин та формування дохідної бази місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Матеріали XI симпозіуму «Фінансова система України: актуальні питання, досягнення та можливості» (м. Харків, 22 листопада 2018 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ 2018. – С.515-517.

38. Кузькін Є. Ю. Еволюційні тенденції фіскальної децентралізації на національному та субнаціональному рівнях / Є. Ю. Кузькін // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. – С. 93–94.

39. Кузькін Є. Ю. Основні напрями розширення фіскального простору місцевого самоврядування в Україні / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми формування ефективної фінансово-економічної системи України в умовах глобальної кризи» (м. Харків, 18 квітня 2019 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ, 2019 – С. 106 – 109.

.

ЗМІСТ

ВСТУП	27
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	42
1.1. Передумови формування, складові та джерела фінансового забезпечення місцевого самоврядування	42
1.2. Фіскальна самостійність та фіскальна відповідальність місцевого самоврядування в умовах бюджетної децентралізації	63
1.3. Формування фіскального простору місцевого самоврядування	82
Висновки за розділом 1	99
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	101
2.1. Еволюційні тенденції фінансової децентралізації на національному та субнаціональному рівнях в унітарних державах	101
2.2. Теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування	133
2.3. Концепція розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів	149
Висновки за розділом 2	171
РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА БЮДЖЕТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ	173
3.1. Оцінка регіональної та структурної диференціації місцевих бюджетів	173
3.2. Аналіз бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації	212
3.3. Детермінанти та напрямки формування фіскального простору місцевого самоврядування в Україні	234
Висновки за розділом 3	248
РОЗДІЛ 4. ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО- ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ	251

4.1. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності об'єднаних територіальних громад в Україні	251
4.2. Обґрунтування напрямків раціоналізації міжбюджетних фінансових відносин та удосконалення практик використання цільових форм трансфертів місцевим бюджетам	281
4.3. Структурна побудова, функції та дохідна спроможність системи місцевих податків і зборів	298
Висновки за розділом 4	310
РОЗДІЛ 5. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ	312
5.1. Механізм середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування	312
5.2. Обґрунтування пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні	328
5.3. Методичне забезпечення реалізації програмно-цільового підходу щодо формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації	345
Висновки за розділом 5	363
РОЗДІЛ 6. НЕПОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ	365
6.1. Удосконалення регулювальних механізмів місцевих запозичень та врахування фіскальних ризиків	365
6.2. Методичне забезпечення планування і контролю виконання бюджетних та інвестиційних проектів на місцевому рівні	388
Висновки за розділом 6	402
ВИСНОВКИ	404
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	409
ДОДАТКИ	496

ВСТУП

Конституційні засади місцевого самоврядування в Україні визначають нормативну базу та фінансове підґрунтя діяльності органів місцевого самоврядування як вагомі передумови та фундаментальні основи реалізації демократичного принципу народовладдя в державному устрої. Проте розвиток місцевого самоврядування тривалий час відбувався тільки на рівні міст обласного значення, оскільки переважна більшість територіальних громад через їх надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявлялися неспроможними виконувати в повному обсязі надані розширені повноваження, забезпечувати належне виконання на місцевому рівні власних та делегованих державою функцій.

Реформування системи місцевого самоврядування відповідно до пріоритетів та положень фінансової децентралізації передбачає необхідність здійснення масштабних змін в адміністративно-територіальному устрої та фінансовій системі держави, що пов'язані із суттєвим перерозподілом повноважень, відповідальності та фінансових ресурсів між державними органами та самоврядуванням, яке представляє територіальні громади. В сфері реформування бюджетної системи змінено підходи до складання бюджетів і бюджетного вирівнювання, що вже дозволило досягти помітного підвищення бюджетної та фінансової самостійності місцевих бюджетів за рахунок розширення їхньої дохідної бази, децентралізації видаткових повноважень у соціально-культурній сфері та чіткого розподілу компетенцій за принципом субсидіарності; запровадження нових видів трансфертів, встановлення нової системи вирівнювання за закріпленими загальнодержавними податками. Проте нарівні із вагомими позитивними результатами проведених реформ при здійсненні змін в системі міжбюджетних відносин загострилися протиріччя та суперечності, які тривалий час накопичувалися в сфері місцевих фінансів, такі як структурні та регіональні диспропорції між громадами й територіями з різним рівнем фінансового потенціалу, нерівномірність розподілу фіскальних

повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади на різних рівнях адміністративно-територіального устрою, недостатній через недофінансування рівень якості надання місцевою владою та органами самоврядування публічних послуг населенню та ін.

Крім того, сучасні умови світового розвитку визначаються неухильним посиленням динамічності господарських явищ та процесів, зростанням мінливості та невизначеності трансформацій економічного середовища, джерелами яких виступають все більш помітні виявлення об'єктивних тенденцій щодо розбудови новітнього технологічного укладу, накопичення глобальних проблем і викликів, загострення кризових проявів наявних структурних диспропорцій та циклічних спадів і т. і. Фіскальна політика та механізм формування державного бюджету за такі умови обов'язково мають враховувати потенційні ризики виникнення різного роду непередбачуваних загроз та небезпек, протидія яким звичайно потребує оперативного здійснення додаткових бюджетних видатків, що в свою чергу, без відповідного (перш за все, неемісійного) фінансового забезпечення можуть стати перешкодою для збереження стабільності економічного стану держави. Необхідність удосконалення та розвитку наукового обґрунтування підходів щодо випереджувального створення такого забезпечення в сучасних дослідженнях проблематики державних і місцевих фінансів обумовлюють доцільність активізації досліджень в сфері наукового обґрунтування положень та рекомендацій, орієнтованих на розгляд бюджетного процесу в контексті формування та розширення певного фіскального простору місцевого самоврядування.

Теоретичні та практичні аспекти розбудови механізму фінансового забезпечення виконання на місцевому рівні органами влади та самоврядування власних та делегованих державою функцій, формування податкового та бюджетного потенціалів територій розглядалися в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, таких як Є. Балацький, О. Батанов, Ф. Вейленкурт, А. Варудакіс, Є. Вінокуров, Г. Возняк, Г. Габорі, Ш. Грей, І. Д'яконова, О. Євтушенко, Ю. Іванов, В. Кравців, Е. Конярова, Т. Лейн,

І. Луніна, Т. Лушагіна, Р. Масгрейв, В. Опарін, А. Осипов, К. Павлюк, Ю. Пасічник, Н. Педченко, А. Скоринін, С. Слухай, В. Стрілець, С. Фролов, Ч. Тібу, І. Щербина, Л. Якобсон та ін. Проте, в багатьох дослідженнях проблематики формування місцевих бюджетів обмежується недостатнім урахуванням специфічного характеру визначення потреб фінансування власних та делегованих державою функцій органами місцевого самоврядування або фрагментарним розглядом окремих аспектів підтримки фінансової автономії місцевих бюджетів. З іншого боку, широке коло глибоких досліджень питань децентралізації державної влади (у т.ч., в фінансовій сфері), що проводилися провідними вітчизняними та зарубіжними науковцями, такими як С. Біла, Д. Бьюкенен, Р. Вагнер, О. Васильєва, З. Варналій, К. Ващенко, Ж. Ведель, Н. Глазунова, І. Грицяк, К. Деві, Н. Каменська, О. Карий, М. Кизим, Ю. Ковбасюк, Т. Козак, В. Куйбіда, Ю. Куц, А. Лелеченко, В. Мамонова, А. Матвієнко, Я. Панас, Ю. Панейко, К. Плоккер, В. Пономаренко, В. Остром, Е. Остром, О. Решеvecь, С. Романюк, П. Свяневич, І. Сторонянська, А. Ткачук, В. Толкованов, М. Харитончук, Г. Холлис, Х. Циммерманн, А. Шах та ін., також не у повній мірі враховують фінансові аспекти розширення поточних і перспективних потреб у збільшенні обсягів фінансування територіального розвитку в контексті децентралізації бюджетної системи держави. Забезпечення зростаючих потреб у зміцненні фінансової бази місцевого самоврядування, в свою чергу, в роботах таких провідних дослідників питань децентралізації державного та місцевих бюджетів, як Р. Аренд, Р. Баль, Д. Брун, К. Ваммель, Н. Гілл, А. Гош, Р. Ебел, Т. Єфименко, О. Замасло, С. Йілмаз, Д. Кім, Д. Кінг, О. Кириленко, А. Крисоватий, М. Куреші, Е. Летуз, Ч. Макклюр, Д. Мартінез-Васкез, Д. Острі, Г. Петері, А. Родрігез-Поуз, Р. Рой, Л. Сідельнікова, О. Сидорович, Д. Стегареску, Д. Тібо, Д. Трейсман, К. Халберт, П. Хеллер, А. Хьюті, І. Чугунов та ін. пов'язується із необхідністю системного та комплексного підходу щодо формування єдиного фіскального простору місцевого самоврядування. При цьому активізація ролі та підвищення значення бюджетних важелів в напрямку зміцнення фінансової бази

самоврядування має здійснюватися як через виявлення та реалізацію резервів збільшення доходів бюджету, так і в аспекті посилення цільової орієнтації видатків бюджету на основі упорядкування державних та регіональних пріоритетів і завдань розвитку із подальшою концентрацією фінансових ресурсів (при дотриманні вимог збереження фінансової стійкості та фіскальної стабільності економічної системи певного рівня), необхідних для вирішення відповідних значущих проблем і питань. Здійснення такого роду активізації в сучасних умовах фінансової децентралізації потребує докорінної переорієнтації методології та практики планової діяльності місцевого самоврядування у фінансовій сфері: від традиційного ухвалення рішень відносно простого збалансування і корегування доходів та видатків бюджету відповідного рівня на використання новітніх технологій бюджетного планування на основі впровадження положень концепції фіскального простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темами: «Ризик-орієнтований підхід у забезпеченні протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та розповсюдження зброї масового знищення» (номер державної реєстрації 0118U000058), в межах якої автором розроблено підрозділ «Державний механізм оцінки ризиків відмивання коштів»; «Стратегія розвитку банківської системи України в умовах інтеграції FinTech» (номер державної реєстрації 0118U007176), в межах якої автором розроблено розділ «Еволюційні тенденції децентралізації макроекономічної системи як середовища розвитку фінансової системи»; «Вдосконалення митного регламентування експортно-імпоротної діяльності територіальних органів ДІС» (номер державної реєстрації 0118U007187), в межах якої автором розроблено підрозділ «Формування фіскального простору місцевого самоврядування»; «Трансформація фінансової архітектури в інформаційній економіці» (номер державної реєстрації 0118U007195), в межах якої автором розроблено розділ «Удосконалення регулювальних механізмів місцевих запозичень та

врахування фіскальних ризиків».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних і концептуальних положень, методичного забезпечення щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

дати теоретичне обґрунтування сутності та визначити складові процесу фінансової децентралізації;

узагальнити та систематизувати понятійно-категоріальний апарат предметної сфери фінансової децентралізації та розширення фіскального простору місцевого самоврядування;

виявити еволюційні тенденції фінансової децентралізації на національному та субнаціональному рівнях в унітарних державах;

обґрунтувати теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування;

узагальнити закономірності та визначити концептуальні положення щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації;

визначити структурну побудову та встановити особливості взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування;

визначити детермінанти та встановити напрямки формування фіскального простору місцевого самоврядування в Україні;

розробити методичні положення щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону;

узагальнити характеристики структурної побудови та фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування;

розробити методичний підхід щодо оцінки диференціації місцевих бюджетів;

сформувати положення щодо фінансового обґрунтування доцільності

формування об'єднаних територіальних громад в Україні;

дати обґрунтування науковому підходу до структуризації механізму та розробки методичних положень щодо середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування;

розробити положення щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні;

розробити методичний підхід щодо використання програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації.

місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дисертації є фундаментальні економічної та фінансової теорії, дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців з проблематики формування державного та місцевих бюджетів, розширення фінансової бази місцевого самоврядування. Для вирішення поставлених завдань використано наступні загальнонаукові та спеціальні методи і прийоми наукового пізнання: *теоретичне узагальнення* – для узагальнення та подальшого розвитку теоретичних основ забезпечення фінансової самостійності та фіскальної відповідальності місцевого самоврядування; *аналіз і синтез* – для визначення детермінант розширення фіскального простору місцевого самоврядування в Україні; *статистичний аналіз* – для оцінки фінансового стану місцевих бюджетів та визначення тенденцій фінансової децентралізації; *формалізація* – для розробки методичного підходу щодо середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів; *таксономічний аналіз* – для оцінки бюджетного потенціалу об'єднаних територіальних громад в умовах фінансової децентралізації; *кластерний аналіз* – для визначення регіональної та структурної диференціації місцевих бюджетів; *кореляційний аналіз та канонічні кореляції* – для формалізації взаємозв'язків та взаємозалежностей детермінант розширення фіскального простору місцевого самоврядування; *контент-аналіз*,

морфологічний аналіз – для уточнення понятійно-категоріального предметної сфери досліджень в напрямку фінансової децентралізації та розширення фіскального простору; *теорія логіки та метод структурно-логічного аналізу* – для обґрунтування структурної побудови механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування; *метод аналізу ієрархії* – для обґрунтування підходів щодо розробки та виконання цільових проектів і програм територіального розвитку, врахування фіскальних ризиків; *матричний метод* – для обґрунтування критеріїв та форм раціоналізації міжбюджетних фінансових потоків; *графічний* – для наочного зображення і схематичного представлення теоретичних та практичних результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є закони України та рішення Кабінету Міністрів з питань місцевих фінансів, розробки вітчизняних і зарубіжних науковців відносно формування та розширення фіскального простору місцевого самоврядування, статистичні й звітні дані щодо розробки та виконання державного та місцевих бюджетів, матеріали наукових періодичних видань, науково-практичних конференцій, аналітичні огляди, офіційні ресурси мережі Інтернет.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних положень та розробленні концептуальних, методологічних, науково-методичних підходів та практичних рекомендацій щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування, зокрема:

вперше:

теоретично обґрунтовано положення концепції розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що в умовах фінансової децентралізації запропоновано розглядати як процес надання територіальною громадою, представленою органами місцевого самоврядування, переважно опосередкованого регулятивного впливу (перш за все, через використання фінансових та податкових важелів, а також через внесення змін в інституціональні режими здійснення економічної та соціальної активності) на

впливу на об'ємні, просторові та часові параметри формування та розподілу місцевих фінансів для посиленню перспективної орієнтації бюджетного процесу підвищення фіскальної дисципліни;

сформовано теоретико-методологічний базис розширення фіскального простору місцевого самоврядування, в рамках якого на основі виділення закономірностей перерозподілу владних компетенцій та повноважень у фінансовій сфері, а також конкретизації методичного та інструментального забезпечення даного процесу визначено авторське бачення базисних складових, які характеризують ключові питання та протиріччя процесу розширення фіскального простору;

обґрунтування структурної побудови та визначення особливостей взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, цілеспрямована взаємодія складових якого визначається орієнтацією на самовідтворення системи розподілу владних повноважень, дотримання вимог пріоритетності фінансових та фіскальних інтересів територіальної громади над індивідуальними прагненнями її окремих членів, пропорційності розвитку інституціонального середовища;

обґрунтування наукового підходу щодо визначення сутності та структуризації процесу фінансової децентралізації, що на відміну від існуючих підходів, пропонується розглядати в контексті упорядкуванні складових цього процесу за фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету;

систематизацію характеристик структурної побудови та фінансового

наповнення базових моделей місцевого самоврядування, особливість підходу щодо узагальнення яких пов'язана із урахуванням наявного стану централізації владних повноважень та компетенцій, що знаходять відображення при формуванні складових та джерел фінансового забезпечення місцевих бюджетів;

удосконалено:

методичний підхід щодо оцінки диференціації місцевих бюджетів, відмінність якого від існуючих підходів полягає в урахуванні структурного (за ознакою відмінностей у співвідношенні власних та закріплених доходів, а також видатків на виконання власних та делегованих функцій за видами місцевих бюджетів) та регіонального (розподіл ланок адміністративно-територіального устрою держави за однорідністю абсолютних та відносних параметрів процесів акумулювання надходжень до бюджету та фінансування видатків) аспектів диференціації на основі виявлення характеристик, за якими між складовими місцевими бюджетами різних рівнів виникають найбільші розбіжності, що дозволяє врахувати при проведенні фінансової децентралізації передумови, причини виникнення та можливі прояви диспропорцій в системі внутрішніх зв'язків та взаємовідносин в місцевих бюджетах;

обґрунтування положень щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування, що на відміну від існуючих підходів, пропонується здійснювати з урахуванням зіставлення характеристик місцевого бюджету територіальної громади за доходними (структура джерел надходжень, що розглядається з позицій рівня автономії, для оцінки якої застосовується показник оцінки дотаційності місцевого бюджету як частка в ньому трансфертних надходжень з державного бюджету) та видатковими (визначаються на основі розподілу витрат бюджету на такі, що є обов'язковими та необов'язковими для підтримки належної якості життя мешканців території) параметрами;

методичне забезпечення середньострокового бюджетного планування

місцевих фінансів, особливість якого в рамках авторського бачення сучасного контексту децентралізації державних фінансів, полягає у використанні запропонованої послідовності складання місцевого бюджету на середньостроковий період, що базується на упорядкуванні складові визначеного автором механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування;

методичні підхід щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні, особливість якого полягає у формалізації взаємозв'язків та взаємозалежностей між детермінантами розширення фіскального простору місцевого самоврядування для обґрунтування планових параметрів, видаткових лімітів та обмежень місцевих бюджетів при середньостроковому бюджетному плануванні;

методичний підхід щодо розробки та виконання цільових проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку, що базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу (реалізація яких здійснюється на основі застосування інструментарію методу аналізу ієрархій та аналітичної процедури структурування пріоритетів) та концепції розширення фіскального простору (базується на формалізації взаємозв'язків та взаємозалежностей детермінант розширення фіскального простору місцевого самоврядування).

дістали подальшого розвитку:

визначення сутності категорії «фіскальний простір місцевого самоврядування», що, на відміну від існуючих підходів, пропонується розглядати як сукупність локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин, результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, який може бути використаний для реалізації органами самоврядування на місцевому рівні діапазону рішень в сфері регіонального розвитку, що відповідають

загальнодержавним цілям та пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів, що дозволяє урахувати просторовий та часовий аспекти формування розподілу місцевих фінансів;

методичний підхід щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, що на відміну від існуючих підходів, базується на імплементації положень доходно-видаткової концепції бюджетного потенціалу як відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення додаткових джерел фінансування заходів щодо вирішення місцевих питань на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу, розрахованих як таксономічні показники рівня розвитку.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені теоретико-методологічні положення доведені до рівня конкретних методик і рекомендацій, спрямованих на зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів через розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.

Наукові результати дисертаційної роботи, що мають прикладний характер, знайшли практичне застосування у державних установах, органах місцевої влади та самоврядування, громадських об'єднаннях. Так, у діяльності Асоціації міст України (довідка про впровадження № 3-67 від 28.05.2019 р.) застосовуються рекомендації щодо оцінки стану бюджетного потенціалу ремонту, середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів та упорядкування складових механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні; у Комітеті Верховної Ради України з питань бюджету (довідка про впровадження № 04-13/14-829 (102231) від 29.05.2019 р.) застосовує розробки щодо створення методичного підходу для середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів в контексті

розширення фіскального простору самоврядування та щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування на основі використання методичного підходу щодо оцінки диференціації місцевих бюджетів та визначення пріоритетів фінансового забезпечення проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку на державному та місцевому рівні; у практичній роботі Департаменту фінансів Черкаської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження №109-15 від 14.05.2019 р.) використано рекомендації щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначенням фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування в рамках подолання протиріч сучасного етапу здійснення реформ адміністративно-територіального устрою держави, бюджетної децентралізації; у роботі Департаменту фінансів Дніпропетровської обласної державної адміністрації (довідка про впровадження №1005/0/17-19 від 28.05.2019 р.), використовуються рекомендації щодо розробки та виконання цільових проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку, щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні, щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування; у практичній роботі Кабінету Міністрів України (довідка про впровадження №05-11/12-247 від 27.05. 2019 р.) використано розробки щодо підвищення ефективності реалізації державної політики, а також підвищення ефективності видатків та економії бюджетних коштів, щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, щодо залучення додаткових джерел фінансування заходів щодо вирішення місцевих питань, щодо визначення сутності та структуризації процесу фінансової децентралізації; в діяльності Департаменту фінансів Львівської області державної адміністрації (довідка про впровадження № 12-213/0/2/-19 від 28.05.2019 р.) впроваджено рекомендації щодо удосконалення структурної

побудови та фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування в напрямі урахування наявного стану централізації вкладних повноважень та компетенцій, щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування, оцінки диференціації місцевих бюджетів; у діяльності Департаменту фінансів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (довідка про впровадження № 054-7-22/1337 від 28.05.2019 р.) застосовує розробки щодо визначення структурної побудови та встановлення особливостей взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування; в діяльності Міністерства фінансів України (Мінфін) (довідка про впровадження № 05000-08/15 від 28.05.2019 р.) впроваджено методичний підхід щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, що базується на імплементації положень доходно-видаткової концепції бюджетного потенціалу, використанні положення щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування з урахуванням зіставлення характеристик місцевого бюджету територіальної громади за доходними та видатковими параметрами, у діяльності Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України (Мінрегіон) (довідка про впровадження № 7/6/8675-19 від 29.05.2019 р.) застосовуються рекомендації щодо методичного підходу до оцінки диференціації місцевих бюджетів, а також щодо визначення стану бюджетного потенціалу регіонів та рекомендації щодо організації середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів; у роботі апарату Верховної ради України (довідка про впровадження № 05-3/02-1 від 28.05.2019 р.) використано рекомендації щодо реформування фінансової сфери в концепції розширення фіскального простору місцевого самоврядування, а також рекомендації щодо створення методичного підходу для середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів в контексті

розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Результати дослідження, а саме методичне забезпечення оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, диференціації місцевих бюджетів, середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів, і обґрунтування положень щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні застосовуються в навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Бюджетна система» (підготовка студентів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування») (довідка про впровадження №19/86-02-126/1 від 03.06.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, всі результати якої одержані безпосередньо здобувачем і знайшли відображення в наукових публікаціях. Внесок здобувача в роботи, виконані у співавторстві, відображено в списку опублікованих праць.

Апробація результатів дисертації. Основні результати досліджень, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, пройшли апробацію у доповідях і виступах здобувача на 11 міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, симпозіумах: симпозіуму з нагоди 65-річчя Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (Харків, 2008 р.), Всеукраїнській конференції «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти» (Харків, 2009 р.), Міжнародному симпозіумі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів» (Харків, 2009 р.), II Міжнародному симпозіумі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (Харків, 2009 р.), Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених та студентів «Гуманітарний та соціальний розвиток суспільства як шлях покращення економічного стану країни» (Харків 2014 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України» (Ірпінь,

2015 р.), VIII Симпозіумі «Удосконалення механізмів регулювання фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку підприємств і регіонів» (Харків, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (Харків, 2018 р.), XI симпозіум «Фінансова система України: актуальні питання, досягнення та можливості» (Харків, 2018 р.), Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів»: матеріали (Дніпро, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми формування ефективної фінансово-економічної системи України в умовах глобальної кризи» (Харків, 2019 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із анотації, вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 647 сторінок (26,95 ум.-друк. арк.). Робота містить 53 таблиці (з них 19 займають 22 повні сторінки), 25 рисунків (з яких 10 розміщено на 10 повних сторінках), список використаних джерел з 829 найменування – на 87 сторінках, 14 додатків – на 151 сторінці. Обсяг основного тексту дисертації становить 377 сторінки (15,7 ум.-друк. арк.).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1. Передумови формування, складові та джерела фінансового забезпечення місцевого самоврядування

Місцеве самоврядування, основу якого в системі управління державою становлять чітке визначення та ефективне виконання повноважень та компетенцій територіальних громад щодо вирішення нагальних проблем та завдань розвитку відповідних територій, являє собою первинну ланку демократичного устрою, орієнтованого на повну реалізацію законних прав та інтересів окремих індивідів та спільнот, активізацію процесів людського розвитку та сприяння дотриманню громадянських свобод, забезпечення неухильного підвищення якості життя та безперешкодного доступу громадян до продуктивного користування якісними адміністративними та соціальними послугами і т. ін. Конституція України [270, ст.140] прямо наголошує, що самоврядування як основа для самостійного вирішення питань місцевого значення та рівня є невід'ємним й ключовим правом громади, що об'єднує мешканців певного населеного пункту або декількох адміністративно-територіальних утворень. Реалізація цього права, відповідно до положень [203, ст.16], має ґрунтуватися на гарантованому державою отриманні територіальною громадою реальної здатності щодо створення належного організаційно-правового, матеріального та фінансового підґрунтя для місцевого самоврядування (МСВ). Матеріальну і фінансову основу для самоврядування територіальної громади становлять такі складові: по-перше, реалізація прав комунальної власності на відповідні об'єкти володіння [203, ст.60]; по-друге, самостійні дії створених відповідно до національного законодавства органів МСВ щодо розробки, затвердження, виконання місцевих бюджетів [203, ст.61]

(за участю та підтримкою держави [203, ст.62]), що складаються на засадах збалансованості [203, ст.66] із доходів (загального або спеціального фонду) [203, ст.63], сформованих в рамках визначених законом джерел (в тому числі, дотацій, субвенцій та трансфертів з державного бюджету), та видатків на забезпечення спільних інтересів територіальних громад [203, ст.64]; по-третє, участь органів МСВ у фінансово-кредитних відносинах через отримання місцевих позик і запозичень, створення комунальних фінансово-кредитних установ, надання кредитних гарантій, розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на депозитах [203, ст.70]. При цьому необхідність формування достатнього фінансового підґрунтя для належного функціонування та сталого розвитку місцевого самоврядування визнається у Всесвітній декларації місцевого самоврядування [97, ст.8] та в Європейській хартії місцевого самоврядування [169, розд. 9] однією з фундаментальних передумов для реалізації демократичних принципів народовладдя як законного та невід'ємного права громадян на участь в управлінні суспільними справами, що прямо зобов'язує [203, ст.67] державу щодо здійснення фінансового забезпечення видатків, пов'язаних із виконанням органами МСВ встановлених законом повноважень.

Таким чином, ключовою передумовою для розбудови в державі дієвого механізму місцевого самоврядування, функціонування якого має бути спрямовано на підтримку самоорганізації та самовизначення територіальних громад у розв'язанні місцевих питань, стає формування належної ресурсної бази та створення необхідної фінансової автономії при реалізації законних прав та повноважень відповідних органів (громад, рад, голів та інших суб'єктів самоврядування), які належним чином презентують інтереси мешканців певних населених пунктів та здійснюють виконання необхідних для цього рішень. Проте об'єктивізація зв'язків та залежностей, які існують між, з одного боку, змістовним і функціональним наповненням діяльності органів МСВ в структурі державного механізму а, з іншого – із пропорціями розподілу фінансових ресурсів державного бюджету між рівнями управління державою, надзвичайно утруднюється через неоднозначність та амбівалентність

теоретичних та практичних підходів щодо встановлення ролі, значення статусу місцевого самоврядування в демократичному державному устрої.

Так, звичайно функціонування системи місцевого самоврядування визнається фундаментальним базисом організації народовладдя, в контексті здійснення якого, на що вказував, зокрема, ще А. де Токвіль [620, с.70-71], відбувається розосередження державної влади, яке через поступове посилення прав і повноважень муніципальних органів (розвиток самоуправління) дозволяє залучати населення («індивідів, об'єднаних у місцеві спільноти») до зацікавленої участі у вирішенні широкого кола суспільних проблем. Р. Гнейст [741, с.879-882] при цьому наголошував, що посилення тенденцій щодо поширення на місцевому рівні різних форм саморегулювання людського життя, відмінних від прямого державного управління, є не тільки обов'язковим постулатом формування правової держави, але й виступає загальною основою для вирішення базових суспільних протиріч («примирення суспільства та держави»), небезпека загострення яких створює серйозну загрозу для підтримки й збереження соціального миру та ладу. Крім того, Л. Штейн [803, с.25,36] навіть пов'язував розвиток місцевого самоврядування із започаткуванням новітніх (заснованих на вільному самовизначенні індивідів, тобто відмінних за сутністю та змістом від державного управління) форм залучення громадян до розв'язання суспільних проблем. І. Іль'їн [222, с.285] також підкреслював модерновий для традиційної унітарної побудови державного устрою корпоративний характер походження феномену місцевого самоврядування, який, в свою чергу, В. Остром, Ч. Тібут, Р. Уоррен [775, с.833-836] пропонували розглядати саме як найбільш демократичну форму досягнення соціальної з'єднаності людей. Проте навіть поділяючи думку щодо величезного громадського значення місцевого самоврядування як однієї з ключових складових формування демократичного простору правової та соціально-орієнтованої держави, слід відзначити принципову неможливість достовірної й повної ідентифікації усього переліку конкретних робіт та завдань, що мають виконуватися органами МСВ в ході здійснення даного масштабного суспільного процесу, а,

отже, оцінки необхідного для цього фінансового забезпечення.

Винятковість та навіть унікальність функціонального наповнення діяльності місцевого самоврядування в системі державного устрою демократичного суспільства науковці досить часто пов'язують також із прикметними ознаками публічних послуг, що надаються територіальним громадам органами МСВ. Так, М. Геддес [738, с.25], Г. Холліс та К. Плоккер [650, с.37-38] наголошують, що такого роду особливості пов'язані насамперед із своєрідністю змісту зазначених послуг, надання яких органами МСВ перш за все орієнтовано на збільшення виключних соціальних ефектів для членів відповідної територіальної громади. З точки ж зору О. Скорохода [587, с.42], В. Говорухи та ін. [578, с.30-31], О. Майданник [376, с.55-56] специфіка надання органами МСВ публічних послуг населенню в першу чергу пов'язана із перманентним характером взаємодії та безпосередністю зв'язку, що виникає між сторонами даного процесу. Тісноту такого роду відносин та стосунків, яка в багатьох випадках може виступати джерелом виникнення передбачених у [203, ст.9] місцевих ініціатив, реалізація яких, в свою чергу, дійсно здатна призвести до створення унікальних публічних послуг, О. Карій та Я. Панас [414, с.10-12] також пропонують вважати відображенням певної специфіки функціонування місцевого самоврядування. Отже, виявлення наявності такого роду особливостей публічних послуг, що надаються на місцевому рівні, є досить вагомим аргументом на користь визнання особливого статусу місцевого самоврядування в системі державного устрою, а також щодо доцільності посилення фінансового потенціалу органів МСВ через встановлення для них особливих організаційно-економічних та нормативно-правових режимів функціонування.

З іншого боку, не можна не погодитися, зокрема, із позицією О. Євтушенко [174, с.34], відповідно до якої усі публічні послуги виступають перш за все засобом дотримання гарантованих державою конституційних прав громадян, повноваження із реалізації яких відносно членів певної територіальної громади або прямо, або за взаємною згодою просто

делегується (із обов'язковим створенням належного фінансового забезпечення або при повному відшкодуванні державою відповідних витрат) органам МСВ. У випадку ж неякісного надання (або відмови від надання) зазначених послуг на місцевому рівні такі повноваження обов'язково мають бути відкликані та передані (також із належним фінансовим підґрунтям) іншим державним структурам (як це має місце, наприклад, в сфері соціального обслуговування громадян, до складу якої М. Баймуратов та В. Косей [20, с.81], Н. Болотіна [49, с.127], Ю. Куц та ін. [454, с.108-113], Б. Сташків [587, с.77] пропонують відносити саме надання населенню послуг, пов'язаних із забезпеченням дотримання мінімальних соціальних стандартів життєдіяльності). Крім того, наприклад, О. Міняйло [405, с.68] цілком слушно наголошує також на об'єктивності причин посилення сучасних тенденцій щодо зростання ролі та значення загальнодержавного контролю надання публічних послуг (у т.ч. – органами місцевого самоврядування), що має не тільки забезпечити найвищий рівень якості цих послуг, але й належну ефективність використання виділеного для цього фінансування.

Слід відзначити також, що наявність об'єктивно існуючих диспропорцій у економічному потенціалі регіонів визначає неможливість досягнення цілком природним шляхом (без прямого управлінського впливу) будь-якої уніфікації умов надання публічних послуг органами місцевого самоврядування різних територій, зокрема – в аспекті формування необхідного для цього фінансового забезпечення. Просте вирівнювання такого роду умов буде можливим тільки і лише на основі централізованого перерозподілу доходів місцевих бюджетів, що не може бути визнано повністю справедливим та належним щодо демократичних принципів управління державою. Таким чином, здатність щодо надання публічних послуг, які являють собою джерело виникнення унікальних соціальних ефектів для членів територіальної громади, все ж таки не слід вважати виключною іманентною властивістю відповідних органів МСВ, оскільки повнота реалізації відповідних повноважень цих органів у вирішальній мірі залежить від досягнутого рівня ефективності використання

фінансового потенціалу наповнення місцевого бюджету даного рівня або від конфігурації бюджетної системи держави у цілому. Проте звичайно фінансова архітектура системи міжбюджетних відносин, а також і структурна побудова механізму фінансового забезпечення місцевого самоврядування, у великому ступені визначаються обраним в процесі державного будівництва концептом встановлення статусу, ролі та місця органів МСВ в системі управління державою. Отже, відмінність у підходах щодо встановлення природи походження та функцій органів МСВ (див. дод. А) знаходить закономірне відображення при виокремленні основних джерел формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування.

Так, в рамках теорії «вільної громади» доцільним визнавалося майже повне відокремлення фінансових справ територіальної громади від бюджетної системи. При цьому місцеве самоврядування виступає відносно держави як особливого роду зовнішній суб'єкт, який створено у вигляді певного органу на засадах корпоративного об'єднання осіб, що складають більшість членів територіальної громади. Фінансова автономія даного суб'єкту – органу МСВ – базується на реалізації прав громади на користування ресурсами певної території, частка яких передається в центральний бюджет в обмін на доступ до користування суспільними послугами, що можуть бути надані тільки центральним урядом (безпека, оборона, охорона кордонів, інституціоналізація господарських зв'язків та ін.), що можна певною мірою вважати передумовою формування сучасних теорій «суспільного договору» (див., наприклад, Дж. Бьюкенен [715], Д. Норт [813], Е. Остром [774], Л. Тевено [603], В. Радаєв [522] та ін.). Положення суспільної теорії самоврядування, навпаки, виходять із повністю протилежного погляду на закономірності побудови системи відносин центрального уряду та МСВ: держава як носій влади та уособлення виразу суспільних інтересів надає муніципальним (місцевим) органам часткову автономію при вирішенні питань розвитку певної території, упорядкування життєдіяльності її мешканців та ін. При цьому передача відповідних компетенцій від держави до органів МСВ закономірно

супроводжується як виділенням прямого фінансування (через перерозподіл коштів центрального бюджету) видатків на виконання частки загальнодержавних функцій, так і наданням повноважень щодо самостійного вибору джерел акумулювання фінансів самоврядування шляхом використання економічного потенціалу території. Відмінністю ж державницького підходу до створення системи МСВ («державницька теорія самоврядування») є схильність до обмеження автономії відповідних місцевих органів (що розглядаються при цьому як органічні складові ієрархії апарату державного управління) межами і рамками організаційно-правових засад побудови державного устрою у цілому. В такому контексті можливості місцевого самоврядування щодо акумулювання власного фінансового потенціалу будуть визначатися перш за все здатністю та спроможністю органів МСВ щодо сприяння ефективному виконанню фіскальних функцій в межах діючої податкової системи, а також наявними можливостями участі у перерозподілі коштів центрального бюджету, які надаються конфігурацією бюджетного устрою держави.

Дуалістична теорія місцевого самоврядування, положення якої найбільш широко представлені в теоретико-методологічному базисі сучасних моделей державного будівництва (див., наприклад, [26, 76, 111, 172, 162, 228, 559 та ін.]) виступає у певній мірі синтетичним поєднанням ключових парадигмальних підходів попередніх теорій через наділення МСВ як властивостями органу державної влади, так і ознаками напівавтономної форми корпоратизованого представництва та забезпечення інтересів територіальної громади. При цьому, на відміну від підходу, представленого в положеннях державницької теорії самоврядування, органи МСВ (що визнаються окремою специфічною ланкою системи державного управління) наділяються при цьому великим обсягом повноважень щодо самостійного визначення організаційних, кадрових, фінансово-економічних та інших засад здійснення власної діяльності як в напрямі виконання функцій та завдань загальнодержавного змісту, так і при вирішенні місцевих питань. З іншого боку, дуалістичний підхід відрізняється

від положень суспільної теорії через наявність чітко вираженої орієнтації на дотримання принципу субсидіарності (у розумінні, викладеному у політичних та організаційних нормах Європейського союзу, зокрема у Маастріхтській угоді [810, ст.3b]), відповідно до вимог якого розподіл повноважень та компетенцій між центральною владою та органами МСВ обов'язково має носити гнучкий і компромісний характер, що ґрунтується на обов'язковому досягненні домовленостей між цими сторонами з приводу обрання найбільш ефективного варіанту досягнення гармонійного поєднання загальнодержавних цілей із інтересами територіальної громади в процесі управління державою. Так, Д. Шоу, В. Надін та К. Сітон [799, с.85-87] відзначають, що субсидіарний характер відносин центрального уряду та місцевого самоврядування передбачає віднесення певних функцій до компетенції відповідної ланки влади тільки на основі дотримання таких критеріїв як, по-перше, близькість відповідального органу влади до громадян (безпосередніх бенефіціарів отримання певних публічних послуг), по-друге, достатність повноважень такого органу (відповідальність та ресурсне забезпечення виконання даних робіт та завдань має розподілятися за ієрархією державної влади відповідно до прийнятого розподілу функціонального навантаження її ланок з орієнтацією на децентралізацію владних та управлінських повноважень), по-третє, суспільна ефективність (орієнтація на максимізацію суспільного ефекту при вирішенні питань державного і місцевого розвитку, що охоплюють економічні, соціальні, демографічні, екологічні та інші проблеми). В контексті ж розбудови вітчизняного інваріанту бюджетного устрою імператив дотримання принципу субсидіарності належно до вимог [65, ст.572] має знаходити відображення в пошуку конфігурації міжбюджетного розподілу видатків, оптимального за згаданим вище параметром «наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача».

В контексті практичної реалізації зазначених теоретичних положень знаходять відображення такі основні підходи, широта представлення та повнота імплементації яких в практиці державного будівництва різних країн

світу звичайно визначаються історико-культурними, соціально-політичними, фінансово-економічними, природно-географічними та іншими особливостями:

унітарний (відповідає положенням державницької теорії місцевого самоврядування), за яким місцеве самоврядування вважається органічною та невід'ємною складовою державного устрою, тобто формою виявлення своєрідної «місцевої державної влади» (відповідальність за фінансове забезпечення діяльності органів МСВ у вирішальній мірі покладається на централізований державний бюджет);

федеративний (ґрунтується на положеннях суспільної теорії місцевого самоврядування), в контексті якого МСВ розглядається як автономно діюча відокремлена від держави самостійна квазі-«гілка влади», тобто сформована за територіальною ознакою сукупність інституціоналізованих форм громадянської самоорганізації (фінансування діяльності яких здійснюється також майже на повністю автономних засадах, а саме – на основі перерозподілу досягнутих в межах і рамках створеного в державі інституціонального та соціально-економічного простору результатів господарської активності територіальної громади);

змішаний (базується на положеннях дуалістичної теорії місцевого самоврядування), що виходить із уявлення про те, що місцеве самоврядування поєднує у власній структурній побудові та у функціональному наповненні діяльності властивості як складової державного механізму, що на місцевому рівні, з одного боку, виконує за дорученням центральної влади певні делеговані загальнодержавні функції та повноваження, а з іншого – автономно та самостійно користується великим обсягом повноважень та компетенцій щодо розв'язання проблем та завдань територіального розвитку, обслуговування локальних потреб відповідної громади та ін. (фінансове забезпечення місцевого самоврядування передбачає необхідність створення складної диверсифікованої системи формування місцевого бюджету, наповнення якого буде здійснюватися на основі акумулювання надходжень із фіскальних, підприємницьких, фінансово-кредитних та інших джерел,

передбачених національним законодавством).

Згадані вище національні особливості та передумови розбудови державного устрою, в свою чергу, знаходять закономірне відображення при формуванні надзвичайно розмаїтого кола моделей місцевого самоврядування, диференціація яких передбачає урахування таких ключових параметрів, як тип правового регулювання (правовий режим місцевого самоврядування), природа походження МСВ, спосіб розподілу владних ресурсів, ієрархічна побудова органів і компетенцій МСВ, механізм взаємодії МСВ та центральних органів влади (див. дод. Б). З іншого боку, у цілому слід погодитися із позицією О. Кутафіна та В. Фадєєва [334, с.125], відповідно до якої ключовою та стрижневою характеристикою (критерієм типологізації) розмаїтої сукупності моделей МСВ слід вважати все ж таки найбільш загальні принципи побудови системи взаємовідносин та розподілу сфер компетенцій між центральним урядом та місцевими органами управління. З цієї точки зору, при систематизації моделей і практик фінансового забезпечення місцевого самоврядування доцільним здається також урахування цільової спрямованості державної політики регіонального розвитку, пріоритети якої за визначенням О. Біякова [41, с.27-33], З. Герасимчук [192, с.35-36], О. Димченко та В. Димченко [143, с.204], І. Дунаєва [222, с.261-264], І. Журавльової та Г. Миколайчук [184, с.156-159], О. Луцківа [365, с.153-155], Р. Масгрейва та П. Масгрейва [384, с.36], С. Онишко [ОЗ, с.4], В. Пономаренко та ін. [493, с.33-45], М. Хохлова [653, с.10] та ін. можуть визначатися такими варіантами альтернатив орієнтації: «стимулююча» (зосередження бюджетних ресурсів на реалізації заходів та проектів підтримки інфраструктурного розвитку територій та стимулювання господарської активності членів місцевих громад), «компенсуюча» (здійснення міжбюджетного перерозподілу доходів для обмеження негативного впливу територіальних диспропорцій та проблем регіонального розвитку), «адаптивна» (фінансування розвитку найбільш ефективних сфер та видів діяльності із надання публічних послуг для стимулювання соціально-економічного розвитку інших галузей, об'єкти яких представлені у складі територіальних господарських комплексів),

«протидіюча» (стримування та обмеження через фінансування певних сфер та видів діяльності різних негативних тенденцій в регіональному розвитку) та ін.

Практику реалізації унітарного підходу щодо побудови системи місцевого самоврядування, заснованої на повній інтеграції органів МСВ до механізму державного управління, слід вважати характерним насамперед для унітарних же держав із відповідним високим рівнем централізації владних повноважень та компетенцій у переважній більшості сфер суспільного буття (що в свою чергу, пов'язано із централізованою концентрацією державних фінансів). Посилення тенденцій щодо такого роду централізації звичайно може бути зумовлено як недостатньою розвиненістю на місцевому рівні процедур демократичного представництва, так і незначною регіональною диференціацією умов життєдіяльності територіальних громад. Теоретичним підґрунтям для впровадження даного підходу слід вважати, зокрема, положення концепції «публічної влади», що виходять із нерозривної й неподільної єдності джерела походження в державі будь-яких владних повноважень, яким вважається народ. Так, В. Шаповал [676, с.178-180] наголошує на принциповій функціональній подібності побудови державної та муніципальної (місцевої) складових публічної влади, що, з його точки зору, у цілісній спільності утворюють державний механізм, в рамках функціонування якого, на що вказували, наприклад, А. Мушкін [422, с.29], М. Цвік [654, с.44] та ін. в контексті розгляду «радянської» моделі МСВ, суспільство делегує повноваження з виконання певних значущих функцій органам різних рівнів публічної влади.

З іншого боку, сутнісні та змістовні відмінності, які об'єктивно існують між цими рівнями, дають, наприклад, В. Журавському та ін. [186, с.496-497], В. Кампо [236, с.4], В. Кравченко [282, с.4-10], В. Сенчуку [557, с.17-18], ґрунтовні підстави для виокремлення місцевого самоврядування як специфічної форми публічної влади, що знаходить прояв у сфері вирішення місцевих питань та не належить (не є структурною ланкою) до механізму державного управління. Зокрема, специфічний статус органів МСВ в системі існуючого в державі розподілу владних повноважень І. Щебетун [688, с.67] пов'язує із громадсько-

публічним (державно-приватним) та локально-корпоративним (комунально-посередницьким) характером природи виникнення місцевого самоврядування; Л. Ладонько та ін. [341, с.157-158] – із вимогами забезпечення реалізації не тільки опосередкованого (через участь у періодичному переобранні носіїв державної влади), але й прямого (безпосередня артикуляція в публічній владі інтересів територіальної спільноти, а також персональне включення індивідів до механізму здійснення такої влади) народовладдя; Л. Сидорчук [563, с.15] – із автономним характером колективного вибору членів територіальної громади при визначенні механізмів реалізації природних прав самостійного вирішення місцевих питань та розвитку місцевих ініціатив; Н. Камінська [235, с.11] – із свідомим прийняттям на себе представниками територіальної громади відповідальності за обставини власного життя, виходячи з розуміння колективних інтересів, історичних і місцевих традицій, та ін.

Отже, необхідність урахування зазначених особливостей та специфіки реалізації принципів народовладдя на місцевому рівні визначає не тільки складність та неоднозначність статусу органів МСВ в системі управління державою, але й суттєво утруднює (через відсутність об'єктивних основ та критеріїв розмежування) здійснення розподілу повноважень та компетенцій між центральним урядом та місцевим самоврядуванням. Так, наприклад, Ю. Панейко [468, с.130], розглядаючи самоврядування як локальний орган здійснення децентралізованого державного адміністрування (частки владно-державних управлінських повноважень), ієрархічно не підпорядкований іншим державним структурам, наголошував на обов'язковому характері дотримання вимог забезпечення при цьому пропорційності участі МСВ в державному управлінні. Такого роду пропорційність відносно легко може бути досягнута тільки в рамках ідеальної моделі формування повністю децентралізованого федеративного державного устрою, розбудова якого у значній мірі ґрунтується саме на умовах конституційної угоди щодо розподілу повноважень між центральними та регіональними органами влади. Проте в більшості розглянутих вище реально існуючих моделей МСВ (див. дод. Б) встановлення

гармонійного балансу повноважень органів центральної влади та МСВ являє собою надзвичайно складну проблему, сутність якої В. Бульба та ін. [457, с.115] досить вдало охарактеризували як наявність на місцевому рівні певного «двовладдя» (дихотомії підсистем «місцевої державної влади» та «місцевого самоврядування»), що паралельно функціонують в межах певної території, мають власні цільові орієнтири діяльності, відокремлену ресурсну базу й фінансове забезпечення). Перспективи розв'язання такого роду дихотомії О. Бориславська та ін. [52, с.9], В. Борденюк [51, с.21-22], Д. Бьюкеннен [716, с.45-54], Д. Васкез [817, с.3-4], В. Гройсман [119, с.27], Р. Ебел та С. Йілмаз [729, с.3], В. Нечаєв [433, с.93], Е. Пейдж [777, с.12], В. Роман [543, с.92-93], А. Ткачук [619, с.5-7], Г. Холліс та К. Плоккер [650, с.39-42] та ін. пов'язують насамперед із необхідністю децентралізації компетенцій державної влади та місцевого самоврядування в напрямку підтримки субсидіарності в розподілі владних функцій та повноважень.

Перерозподіл владно-розпорядницьких прав і функціональних обов'язків між цими підсистемами передбачає необхідність здійснення надзвичайно масштабних змін у організаційно-правових засадах побудови та у фінансово-економічному забезпеченні місцевого самоврядування. Так, А. Тамм та В. Ріяка [596, с.177-183] для демократичної держави наголошують на обов'язковості не тільки виконання вимог щодо створення передумов (належна нормативна база та сприятливий політичний клімат) для набуття органами МСВ необхідної повноти влади, але й щодо підтримки здатності цих органів щодо здійснення одержаних повноважень відповідно до принципу субсидіарності. Б. Гуселетов [123, с.75] в даному контексті вказує на сучасне поширення в більшості демократичних країн світу тенденцій відносно набуття фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та зростання потенціалу вирішення ними місцевих питань (незалежно від національних особливостей побудови моделі МСВ), що знаходить прояв перш за все у збільшенні частки власних податкових і неподаткових надходжень в місцевих бюджетах при відносно ще більш суттєвому скороченні обсягів державних субсидій і

трансфертів. Ч. Маклюр [765, с.15] підкреслює, що наявність власних можливостей у сфері оподаткування являє собою вагомий стимул для місцевих органів щодо розширення відповідної податкової бази через сприяння економічному розвитку певних територій. В. Міронова [407, с.78-81] з цього ж поводу відзначає, що саме параметри певної національної моделі місцевого самоврядування (зокрема, такі як принципи формування органів місцевої влади, механізм взаємовідносин цих органів з центральною владою, форми взаємодії представницьких і виконавчо-розпорядних органів у системі МСВ та ін.) надають суттєвий вплив на організацію фінансового забезпечення МСВ.

Таким чином, слід відзначити, що принципи та механізм розподілу владних повноважень та відповідного матеріально-фінансового забезпечення реалізації такого роду компетенцій між центральним урядом та органами, що виражають інтереси територіальних громад, являють собою надзвичайно вагомий елемент формування національної системи МСВ. За даною ознакою автором пропонується виділити три базові моделі місцевого самоврядування:

централізована (теоретичним підґрунтям якої є державницька теорія, за якою здійснюється розбудова унітарного державного устрою), що ґрунтується на розгляді органів МСВ як невід'ємної складової апарату державного управління, що виконує загальнодержавні функції та забезпечує вирішення місцевих питань в межах виділених центральною владою повноважень;

децентралізована демократична (теоретичний базис такого підходу складає суспільна теорія та концепція федералізму в державному будівництві), що базується на віднесенні питань проблематики місцевого розвитку до сфери переважної і безпосередньої компетенції органів МСВ, що здійснюють на місцевому рівні майже усю повноту публічної влади (включаючи виконання значних за обсягами повноважень із нормотворення та правового регулювання широкого кола суспільних відносин в житті територіальної громади);

децентралізована коопераційна (ґрунтується на сукупності теоретичних уявлень та підходів щодо визначення дуалістичної природи місцевого самоврядування безвідносно до ухвалених принципів побудови державного

устрою в цілому), в рамках якої розподіл балансу повноважень та належного до них фінансового забезпечення діяльності між рівнями державної влади та органами МСВ здійснюється на засадах субсидіарності (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Характеристика структурної побудови та функціонального наповнення базових моделей місцевого самоврядування (авторська розробка)

Параметри оцінювання	Характеристики базових моделей місцевого самоврядування		
	централізована	децентралізована демократична	децентралізована коопераційна
Організаційно-правові засади побудови системи місцевого самоврядування			
Принцип державного устрою	Унітарний устрій (централізований)	Федеративний устрій	Унітарний устрій (децентралізований)
Механізм контролю центральної влади за діяльністю органів МСВ	Пряме урядове представництво на місцевому рівні (представник держави – в органі МСВ)	Відсутність урядового представництва на місцевому рівні	Пряме урядове представництво на місцевому рівні в особі контрольних органів
Механізм формування органів МСВ	Обрання. Призначення	Обрання	Обрання
Обсяги повноважень щодо вирішення питань, не віднесених до компетенції центральної влади	Виконання доручень центральної влади	Самостійне вирішення	Вирішення питань, віднесених до центральної компетенції за згодою з урядом
Органи МСВ, які формуються на основі волевиявлення громадян	Представницькі	Представницькі. Виконавчі. Посадові особи.	Представницькі. Посадові особи.
Автономність здійснення владних повноважень виконавчими органами МСВ	Делегування повноважень державою	Самоуправління	Автономія в межах повноважень, наданих представницьким органом
Критерій визначення рівня здійснення МСВ	Адміністративно-територіальний устрій держави (за адміністративно-територіальними одиницями – АТОд)	Кількість населення. Волевиявлення громади	Адміністративно-територіальний устрій держави. Кількість населення.
Структура органів МСВ	Представницький. Виконавчий.	Представницький. Виконавчий	Представницький. Виконавчий.
Механізм контролю над діяльністю органів МСВ	Прямий контроль через відносини влади-підпорядкування.	Перевірка законності дій автономного органу МСВ	Прямий контроль у поєднанні із узгодженням та координацією дій.
Статус органів МСВ в структурі державної влади	Орган державної влади	Інститут саморегулювання	Квазі-автономний орган державної влади

Продовження табл. 1.1

Параметри оцінювання	Характеристики базових моделей місцевого самоврядування		
	централізована	децентралізована демократична	децентралізована коопераційна
Обов'язковість вимог щодо створення органів МСВ	Обов'язково в кожній АТОд	За рішенням територіальної громади	В АТОд з урахуванням рішень територіальної громади
Суб'єкти, які виступають носіями владних повноважень	Виконавчий орган. Представницький орган. Найманий керівник	Представницький орган. Виконавчий орган. Вища посадова особа.	Представницький або виконавчий орган. Вища посадова особа. Найманий керівник
Організація поточного управління місцевими справами	Виконавчий орган. Спеціалізовані галузеві комітети.	Представницький орган. Виконавчий орган. Найманий керівник	Виконавчий орган. Вища посадова особа. Найманий керівник
Фінансово-економічні засади забезпечення місцевого самоврядування			
Основні складові доходів місцевих бюджетів	Трансферти. Використання комунального майна. Місцеві збори	Місцеві податки і збори. Використання комунального майна. Позики.	Місцеві податки і збори. Використання комунального майна. Трансферти. Позики.
Частка власних доходів в місцевому бюджеті	Незначна	Висока	Висока
Фінансова автономія органів МСВ	Незначна	Висока (до повної автономії)	Значна
Обсяги надання між бюджетних трансфертів	Значні	Незначні	Помірні
Частка місцевого бюджету у фінансуванні видатків територіального розвитку	Незначна	Висока	Значна
Повноваження органів МСВ в фіскальній сфері	Незначні (адміністрування)	Широкі (адміністрування, контроль, планування і розподіл)	Значні (адміністрування, контроль, планування)
Повноваження органів МСВ щодо залучення позикових ресурсів	Обмежені або відсутні	Значні.	Значні.
Участь органів МСВ в унормуванні фіскальних питань	Консультативна	Обов'язкова участь у нормотворенні	Участь у нормотворенні
Форми фінансового контролю держави	Прямий фінансовий контроль. Інспектування. Внутрішній аудит.	Моніторинг. Зовнішній аудит.	Прямий фінансовий контроль. Контроль використання трансфертів. Інспектування.

Специфіка та особливості структурної побудови та функціонального наповнення базових моделей побудови МСВ, що відрізняються різним рівнем централізації владних повноважень та компетенцій, закономірно відображаються на формуванні складових та джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Найбільш суттєві та помітні відмінності між моделями

місцевого самоврядування, як це було доведено вище, знаходять прояв у складі та структурі повноважень, виконання яких органами МСВ пов'язано із необхідністю здійснення значних обсягів видатків. Визначення джерел фінансового забезпечення діяльності місцевого самоврядування та відшкодування зазначених видатків прямо обумовлено цільовою спрямованістю відповідних компетенцій в таких сферах: при виконанні загальнодержавних завдань або функцій, що передаються органам МСВ від інших ланок апарату держави («делеговані повноваження»); при вирішенні місцевих питань («власні повноваження»). Об'єктивність (функціональність підгрунття обраного критерію) такого роду розділу повноважень дає підставу С. Білій та ін. [42, с.12], В. Воротіну та Я. Жалілу [137, с.201], О. Кириленко та ін. [415, с.82], В. Кравченку [281, с.72], Е. Шобург та Р. Райян [747, с.387] та ін. цілком слушно наголошувати на доцільності диференціації потоків фінансових надходжень місцевого самоврядування, які мають використовуватися (компенсувати видатки) для здійснення делегованих або власних повноважень, відповідно на дві групи: власні (*англ.* «from own sources» [747, с.387]) та передані (трансферти з центрального бюджету у вигляді грантів та субсидій, у значенні *англ.* «integovernmental transfers» [747, с.387]) доходи. Крім того, наприклад, П. Свяневіч [555, с.10] прямо підкреслює доцільність та важливість виокремлення у складі джерел фінансування діяльності МСВ також запозичених («позикових») ресурсів, що у встановлених національним законодавством межах можуть бути використані для відшкодування різних видатків, реалізації проектів та програм регіонального розвитку.

Належно до вітчизняної правової традиції регулювання місцевого самоврядування (початок і тривалий час розвитку якої нерозривно був пов'язаний із використанням «радянської моделі») звичайно доходи органів МСВ, як правило, розглядаються (див., наприклад, [415, с.82], [281, с.75] та ін.) крізь призму місцевого бюджету як головного інституту місцевих фінансів. Крім того, доцільність такого підходу, зокрема, визначається також вирішальним значенням саме доходів місцевих бюджетів для досягнення та підтримки

фінансової самостійності місцевого самоврядування, оскільки частка інших складових фінансової бази МСВ в Україні, як підкреслює, наприклад, В. Кравченко [281, с.75], до цього часу залишається незначною. В свою чергу, належно до цільової спрямованості та природи походження повноважень (власних або делегованих), виконання яких фінансується з місцевого бюджету, в його доходній частині О. Кириленко та ін. [415, с.84], В. Кудряшов та Б. Сіленков [289, с.27], Н. Старостенко [580, с.39] та ін. пропонують виокремлювати власні та закріплені надходження, а також доходи, «що передаються» (або «регулюючі доходи») [289, с.27-28]. Проте (так само як і відносно структури фінансової бази МСВ) формування місцевих бюджетів в сучасних умовах розгортання процесу децентралізації вітчизняної бюджетної системи (див. [194], [502]), очевидно, буде поступово переорієнтуватися переважно на власні доходи, обсяги та структура надходжень яких у вирішальній мірі в ближньому майбутньому визначатимуть потенціал фінансової автономії місцевого самоврядування.

В цілому такого роду ситуацію слід вважати достатньо характерною для децентралізованих моделей МСВ, що може бути пояснено впливом наступних передумов і обставин. По-перше, переважання власних джерел фінансування в структурі фінансового забезпечення місцевого самоврядування та доходів місцевих бюджетів являє собою вагомий фактор підвищення відповідальності та стимулювання ініціативи органів МСВ за результати й наслідки реалізації владно-управлінських дій та рішень (насамперед, у податковій сфері). З іншого боку, опора на власні можливості щодо генерації та акумулювання надходжень до місцевого бюджету в цілому здатна сприяти активізації залучення громадян до вирішення місцевих питань, а також формуванню у членів територіальної громади відчуттів зацікавленості та причетності, що в свою чергу, може виступити продуктивним підґрунтям для оформлення та удосконалення більш ефективних демократичних процедур на усіх рівнях ієрархії державного управління. По-друге, фінансова автономія при формуванні місцевого бюджету у поєднанні із платністю використання запозичених фінансових ресурсів визначають

необхідність концентрації дій органів МСВ або на вирішенні найбільш важливих питань місцевого розвитку, або на реалізації проектів, орієнтованих на зростання власної фінансової бази територіальної громади. Крім того, обмеженість доступних власних джерел фінансування місцевого самоврядування звичайно буде збільшувати мотивацію щодо впровадження заходів з економії усіх видів ресурсів, дбайливого ставлення до матеріальної основи діяльності МСВ тощо. По-третє, фінансова автономія може виступати рушійною силою розвитку специфічної мета-конкуренції різних органів місцевого самоврядування (які презентують інтереси різних територіальних громад), змушених вдаватися до реалізації надзвичайно широкого кола дій (розвиток інфраструктури, поліпшення умов життєдіяльності, покращення середовища ведення бізнесу і т. і.) щодо підвищення привабливості відповідних території для залучення нових заможних та активних мешканців, результати продуктивної зайнятості та підприємницької ініціативи яких стануть вагомим підґрунтям для розширення фінансової бази МСВ.

Проте перспективи та потенціал реалізації зазначених переваг децентралізованих моделей місцевого самоврядування, що базуються на підтримці та зміцненні фінансовій автономії МСВ, у великій мірі залежить від структури відповідних надходжень. Так, ключовим критерієм, за яким має здійснюватися ідентифікація власного походження для отриманих доходів місцевого бюджету, з точки зору Х. Циммерманна [656, с.93] слід вважати т. зв. «територіальну прив'язку» (*нім.* «*tradizierbarkeit*»), тобто досить переконливо та однозначно визначену територіальну генезу (однорідну із регіоном розташування місцевої громади та сферою дії відповідних органів МСВ) відповідних господарських явищ та процесів, що виступають джерелом генерації (відтворення) певних потоків фінансових ресурсів. Такого роду однорідність являє собою змістовне підґрунтя для додаткового підтвердження «місцевого» характеру генерації певних надходжень через виявлення реальної здатності місцевого самоврядування надавати регулятивний вплив як на умови формування, так і на обсяги генерації даних ресурсів. Зокрема, з огляду на відповідність даним

критеріям, до власних доходів Х. Циммерманн [656, с.93-94] пропонує віднести місцеві податки, комунальні збори та платежі, боргове фінансування (навіть, якщо джерелом такого фінансування буде виступати місцевий філіал або дочірня структура великої національної або навіть транснаціональної фінансово-кредитної установи). З огляду ж на відзначену вище неоднозначність територіального характеру походження боргового фінансування, П. Свяневич [555, с.10-11] наголошує на доцільності включення до складу власних надходжень тільки тих доходів, що надаються місцевому самоврядуванню без попередніх умов, у повному обсязі та на необмежений час, а також таких, що безпосередньо пов'язані із з місцевою економічною базою та отримання яких знаходиться в межах компетенції органів МСВ щодо прийняття відповідних рішень (наприклад, право встановлення податкових ставок), а саме: місцеві податки, плату за послуги, надані місцевими органами влади, активні та пасивні доходи від використання об'єктами майн комунальної форми власності.

В моделі місцевого самоврядування з високим рівнем централізації, що звичайно відповідає унітарному державному устрою, отримання власних доходів місцевого бюджету, навпаки, буде перш за все пов'язано із здатністю органів МСВ здійснювати адміністрування відповідних надходжень, а саме, як відзначають О. Кириленко [251, с.36-39], В. Кравченко [281, с.123], К. Павлюк [463, с. 259-265], із спроможністю надавати вплив на відповідні елементи фінансової бази. Зокрема, виходячи із державницького підходу щодо визначення статусу органів МСВ, наприклад, В. Кравченко [281, с.123] пропонує віднести до власних доходів тільки ті надходження, генерація яких відбувається згідно до рішень певних органів МСВ та в межах території, яка підвідомча цим органам, а саме: доходів від місцевих податків і зборів; платежів, що встановлюються на місцевому рівні; доходів комунальних підприємств; доходів від майна, що належить місцевій владі, та ін.

Достовірна та повна ідентифікація складу власних доходів місцевих бюджетів для вітчизняних органів самоврядування додатково ускладнюється

(окрім відзначених теоретичних та методичних відмінностей у наукових підходах) через відсутність належного нормативного упорядкування даного питання у національному законодавстві. Так, зокрема, у [65, ст.101-103] запропоновано здійснювати поділ доходів місцевих бюджетів тільки за ознакою урахування при визначенні міжбюджетних трансфертів (доходи, що враховуються при такому визначенні; доходи, що не враховуються при цьому). Зіставляючи положення зазначених класифікаційних підходів, слід тільки наголосити, що до складу власних доходів (у тлумаченні, наведеному раніше) будуть віднесені доходи загального фонду місцевого бюджету, які не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, та доходи спеціального фонду у повному обсязі, в той час як закріплені доходи являють собою доходи загального фонду місцевого бюджету, які враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.

Крім того, необхідно відзначити, що навіть і представлена у [65, ст.101-103] нормативна позиція щодо диференціації на власних та закріплених податкових доходів у вкрай недостатній мірі здатна сприяти реальній бюджетній децентралізації, зокрема, через наявну при цьому у органів МСВ обмеженість важелів для контролювання принаймні частини власної податкової бази, навіть відносно повноважень щодо регулювання надходжень податків, які можна умовно віднести до складу «власних» фіскальних надходжень. Так, в сфері встановлення місцевих податків і зборів обсяги такого роду повноважень обмежуються встановленням податкових ставок або сум зборів в межах певного діапазону значень (до максимуму), а також правом ухвалення рішень щодо звільнення платників від сплати деяких податків. Більше того, наприклад, щорічним законом про державний бюджет затверджуються численні пільги зі сплати земельного податку, які не відшкодовуються органам МСВ з державного бюджету. Решта податкових надходжень, які входять до переліку власних доходів, в реальності являють собою загальнодержавні податки, платежі за якими перераховуються територіальним громадам, але стосовно регулювання яких органи МСВ не мають належних

повноважень (окрім адміністрування та контролю за стягненням).

Таким чином, з точки зору автора, визначення сутнісного наповнення поняття «власна доходна база місцевого самоврядування» як у підходах науковців, так і в національному законодавстві є неповними та потребують удосконалення та уточнення. Для вирішення цього завдання, з урахуванням розглянутих вище теоретичних положень щодо складових та джерел фінансового забезпечення МСВ, пропонується розглядати власні доходи місцевого самоврядування як сукупність податкових, неподаткових та інших надходжень, що акумулюються (як правило, на безповоротній основі) органами місцевого самоврядування на підвідомчій території відповідно до прийнятих цими органами рішень і які призначені для фінансування виконання власних повноважень органів місцевого самоврядування. Власні доходи виступають основою для формування власної дохідної бази місцевого МСВ, тобто фінансових ресурсів, які можуть бути мобілізовані органами самоврядування територіальної громади для виконання наданих законом власних повноважень, реалізації функцій та завдань. При цьому обсяги та стабільність власної дохідної бази місцевого самоврядування визначають не тільки межі економічного простору для діяльності відповідних органів, але й ефективність функціонування державної влади в цілому, потенційні можливості та перспективи соціально-економічного розвитку та зростання суспільства, рівень реалізації демократичних прав і свобод громадян.

1.2. Фіскальна самостійність та фіскальна відповідальність місцевого самоврядування в умовах бюджетної децентралізації

Надзвичайне збільшення потужності продуктивних сил суспільства, невинне зростання темпів науково-технічного прогресу та інноваційних технологічних змін, безпрецедентні в історії людства розширення складу та

підвищення якості доступних широким верствам населення споживчих товарів і публічних послуг, глобалізація господарських і соціокультурних зв'язків та інші великомасштабні цивілізаційні зміни визначають сучасний контекст розбудови новітнього суспільного укладу людського буття. В умовах прискореного оформлення нової соціально-економічної реальності відбувається надзвичайно стрімке зростання суспільних ролі та значущості окремого індивіду, колективу, громади, що на противагу традиційному для унітарного та надмірно централізованого державного устрою (притаманного для умов індустріального світу) імперативу домінування загальнодержавних інтересів над громадянськими свободами особистості, набувають все більше можливостей для свідомої реалізації глибинних внутрішніх потреб і запитів, найбільш повного використання індивідуального потенціалу саморозвитку та самовизначення, затвердження духовної свободи та захисту людської гідності. Тому важливою складовою здійснення багатоаспектного та різноспрямованого процесу утворення нових соціально-економічних реалій, центральне місце в затвердженні яких буде належати загальнолюдським цінностям та свободам, стає формування та розширення простору громадської активності, прояви якої знаходять виявлення насамперед у реалізації на засадах зміцнення соціальної єдності демократичних ініціатив, на місцевому рівні пов'язаних із покращенням безпосередніх умов життєдіяльності людей. Інституціональне оформлення такого роду ініціатив відбувається в рамках розбудови системи належного місцевого самоврядування, якому відповідно до положень [97, ст.2] через представництво територіальної громади у регіональних органах влади надаються не тільки права, але й ставиться у прямий обов'язок виконання повноважень щодо «регулювання та ведення не тільки місцевих, але й державних справ». Розширення сфери компетенцій місцевого самоврядування на засадах перейняття (тобто, повної передачі, а не простого доручення) від держави частки функцій та завдань, які звичайно здійснювалися центральним урядом, згідно до [97, ст.2], закономірно передбачає суттєве підвищення особистісної відповідальності органів МСВ в аспекті забезпечення належного дотримання при цьому

інтересів місцевого населення. Проте помітне розширення кола компетенцій, прав та обов'язків місцевого самоврядування передбачає не тільки ускладнення змісту та функціонального наповнення діяльності його органів, але й визначає невідкладну нагальність потреб щодо формування фінансової бази, достатньої для здійснення обсягу повноважень, що при цьому помітно збільшується.

В Україні, з одного боку, розширення складу компетенцій, прав і повноважень суб'єктів самоврядування в сфері управління розвитком територій, а з іншого – посилення відповідальності демократично обраних громадами органів при вирішенні місцевих проблем та питань, являють собою стрижневі складові надзвичайно масштабного процесу децентралізації управління державою та територіальної реорганізації владного устрою у цілому (див. [502]). Обов'язковою передумовою для успішної реалізації такого роду реформаторських заходів стає докорінна перебудова самої архітектури бюджетної системи держави та здійснення суттєвої трансформації механізму міжбюджетних відносин (започаткованої, зокрема, при ухваленні [194]). Здійснення реформ в даній сфері не тільки має виявити нові можливості щодо зміцнення фінансової бази функціонування органів самоврядування через розширення їх участі у перерозподілі коштів державного бюджету, але й сприятиме створенню дієвої системи стимулів та мотивів для активізації на місцевому рівні заходів щодо обґрунтованого визначення, дбайливого акумулювання та ефективного використання резервів збільшення обсягів фінансування соціально-економічного розвитку територій, на що вказують, зокрема, Ч. Анцелл та Дж. Гінґріч [700, с.141], Дж. Б'юкенен [716, с.45-54], О. Василик [70, с.183-184], Т. Єфименко [176, с.21], І. Луніна та Н. Фролова [361, с.7-9], Р. Масгрейв [767, с.33-34; М9, с.36], П. Масгрейв [384, с.36], В. Оатс [771, с.12; *28, с.1-2], В. Опарін [452, с.29-30], Д. Петері [779, с.1-2], П. Самуельсон [788, с.387], І. Сторонянська та Л. Беновська [592, с.44-45], Л. Тарангул та Т. Коляда [598, с.30] та ін.

Таким чином, реалізація масштабного процесу реформування системи місцевого самоврядування в контексті децентралізації механізму державного

управління відповідно до вимог дотримання принципу субсидіарності обов'язково має ґрунтуватися на розосередженому перерозподілі між ланками і рівнями зазначеного механізму фіскальних функцій (тобто, сукупності функціонально-однорідних завдань, виконуваних в бюджетно-фінансовій галузі для забезпечення сталого функціонування та розвитку системи суспільних відносин у державі). Л. Якобсон [694, с.286] відзначає з цього приводу, що децентралізація («федералізація») системи державного управління нерозривно пов'язана із виокремленням самостійних територіальних ланок бюджетної системи, здатних ефективно виконувати покладені на них функції державного управління. Б. Данилишин та В. Пилипів [126, с.6] також підкреслюють, що успішне досягнення цілей та вирішення завдань регіональної політики держави обов'язково має ґрунтуватися саме на зміцненні локального рівня управління, фінансово підсиленого заходами із фіскальної децентралізації. О. Скрипнюк [568, с.24] наголошує на безальтернативному характері заходів щодо децентралізації владних повноважень та функцій формування державного бюджету для підтримки стабільного територіального розвитку та належної реалізації принципів народовладдя.

З іншого боку, обов'язковими передумовами для успішного здійснення реформаторських змін в сфері бюджетної децентралізації слід вважати відповідне зміцнення кадрового потенціалу та фахового рівня підготовки співробітників органів МСВ в напрямку забезпечення управлінської компетентності щодо виконання нових за змістом повноважень, а також формування належних організаційно-методичних засад підтримки фіскальної самостійності та фіскальної відповідальності місцевого самоврядування у цілому. Зокрема, С. Біла та ін. [398, с.46] наголошують на продуктивності органічного (реформування за напрямком «знизу-догори») підходу щодо децентралізації державного управління, який має базуватися на підтримці (у тому числі і насамперед, через перерозподіл ресурсів державного бюджету) місцевих ініціатив, активізації самоврядування тощо. Дж. Шуров'ескі [687, с.84-87] підкреслює при цьому, що недостатня готовність органів

місцевого самоврядування (в кадровому, інформаційному, організаційному або інших аспектах) щодо інтеграції до структури механізму децентралізованого бюджетного процесу цілком здатна призвести до часткової або повної дезорганізації (насамперед – через порушення стабільності фінансового забезпечення) дій при вирішенні як традиційних місцевих питань, так і при виконанні нових повноважень та компетенцій. А. Ткачук [619, с.4] в даному контексті відзначає також необхідність додаткових зусиль щодо дотримання вимог збереження цільової спрямованості витрат коштів, які можуть бути отримані органами МСВ в ході бюджетної децентралізації, оскільки навіть часткова втрата контролю в цій сфері при розширенні доступу цих органів до ресурсів державного бюджету цілком може призвести до непродуктивних витрат коштів або посилення проявів корупційної поведінки. Слід також повністю погодитися в цьому сенсі із точкою зору О. Скрипнюка [568, с.24], який вказує на те, що й відсутність (нестача або обмеженість) належного організаційного та методичного забезпечення фіскальної самостійності та фіскальної відповідальності місцевого самоврядування в ході бюджетної децентралізації може призвести навіть до поглиблення кризових явищ і процесів, зокрема, пов'язаних із потенційно можливим загостренням ризиків нецільового використання коштів й корупційних зловживань, а, отже, як наслідок, до зростання відцентрових тенденцій та сепаратистських настроїв.

Таким чином, необхідність розширення поточних і перспективних можливостей для збільшення обсягів фінансування територіального розвитку в контексті децентралізації бюджетної системи держави, в свою чергу, вимагає від органів самоврядування реалізації на місцевому рівні активної фіскальної політики, пріоритетом якої має виступати належне та повноцінне виконання завдань щодо забезпечення стабільності життєдіяльності та підвищення якості життя мешканців певної території. При цьому слід підкреслити, що фіскальна політика такого роду являє собою не просте інструментальне підґрунтя для упорядкування системи державних фінансів, але й має виступати відображенням надзвичайно складного комплексу функцій, зміст та

особливості здійснення яких, з точки зору О. Головінова [107, с.68], визначаються масштабами та параметрами національної моделі державного регулювання економіки. До складу такого роду функцій, зміст яких характеризуються чітко вираженим фіскальним спрямуванням, Р. Масгрейв [767, с.33-36] відносив такі: алокаційну (втілюється в забезпеченні резидентів держави суспільними послугами, а також у прийнятті центральним урядом рішень щодо пропорцій розподілу ресурсів на їх забезпечення та щодо вибору послуг, які надаються гарантовано), розподільну (полягає в регулюванні розподілу національного доходу і суспільного багатства), стабілізаційну (в сфері державних фінансів визначається впливом на макроекономічну рівновагу та орієнтацією на підтримку стабільності міжбюджетних відносин). Забезпечення фіскального наповнення реалізації зазначених функцій держави здійснюється насамперед через закріплення відповідальності за виконання в рамках кожної з них відповідних управлінсько-розпорядницьких завдань та робіт за певними ланками та рівнями механізму державного управління для досягнення ефективного функціонування системи суспільних фінансів у цілому. При цьому обґрунтування концепту розподілу такої відповідальності, а, отже, визначення міри функціональної централізації або розосередження при виконанні такого роду повноважень різними ланками апарату державної та публічної влади, з точки зору автора, має враховувати параметри та характеристики, стан яких обумовлює потенційну ефективність регулятивних дій будь-яким із суб'єктів – носіїв влади, а саме: наявність матеріальної бази, технічних засобів, інформаційних ресурсів, організаційного та кадрового забезпечення виконання певного комплексу завдань і робіт; можливість забезпечення економії на масштабі; ймовірність та потенційна можливість щодо інтерналізації позитивних зовнішніх ефектів; здатність до адекватного, повного та достовірного формулювання та упорядкування функціонального навантаження діяльності певних суб'єктів.

З точки зору Р. Масгрейва [767, с.33], зміст заходів із фіскальної децентралізації полягає насамперед в тому, що зміна конфігурації відповідальності

за виконання певних владних повноважень має сприяти в контексті реалізації алокаційної функції оптимізації розподілу фінансових ресурсів між рівнями державного управління з урахуванням особливостей формування попиту на суспільні послуги в різних адміністративно-територіальних одиницях, в той час як ефективне здійснення розподільної та стабілізаційної функцій сприятимуть концентрації ресурсів на рівні центрального уряду. Закономірність виникнення, прояву та розвитку такого роду ситуації полягає в тому, що результативність децентралізованого виконання алокаційної функції залежить від ступеня, у якому така функція стосується фінансових ресурсів, необхідних для задоволення потреб у локальних суспільних послугах. При цьому залежно від меж, у яких зосереджуються вигоди від конкретної суспільної послуги, ресурси для її надання можуть розміщуватися, розподілятися та використовуватися на різних рівнях, різними органами і ланками механізму державного управління.

Ефективність здійснення заходів із децентралізація повноважень щодо виконання стабілізаційної функції, в свою чергу, залежить від динаміки змін співвідношення параметрів зовнішньої відкритості системи господарських зв'язків та відносин в ієрархічній структурній побудові національної економічної системи (на макро-, мезо-, мікрорівні). Так, внаслідок розбіжності рамок простору, в якому здійснюється економічна активність суб'єктів господарювання, із межами адміністративно-територіального поділу держави, то за характеристикою «місця походження» (регіону виробництва) в структурі споживання мешканців різних територій (членів місцевих громад) вагома частка буде належати саме товарам, постачання яких здійснюється з інших регіонів («імпортовані»), оскільки зростання граничної схильності до імпорту супроводжується звичайно обмеженням мультиплікатору витрат. При цьому ефект зміни рівня суспільних витрат у певній територіальній одиниці не концентрується всередині неї, а розподіляється за всіма іншими регіонами й громадами. Таким чином, відокремлене здійснення політики, орієнтованої на стабілізацію суспільного виробництва та утримання задовільного стану публічних фінансів, закономірно буде породжувати додаткові екстернальні

ефекти, в той час як наслідки стабілізаційної політики регіону в масштабах національної економіки навряд чи виявилися би по-справжньому суттєвими. Реалізація ж розподільної функції звичайно здійснюється на субцентральному рівні державного управління, але й у цій сфері зазвичай переважають правила, встановлені центральним урядом. Так, обрання в рамках механізму регулювання економіки певного підходу щодо визначення концепту справедливого розподілу багатства звичайно виступає похідною від ухвалення відповідних рішень центральним урядом, на дії якого у цій сфері представники населення окремого міста або громади об'єктивно не здатні надати помітний вплив.

Ч. Анцелл та Дж. Гінгріч [700, с.141], Ж. Ведель [76, с.39], І. Грицяк [115, с.7-9], М. Іщенко та Л. Самойленко [231, с.89-90], В. Мельниченко [393, с.283], Дж. Сах [140, с.7-9], та ін. цілком слушно відзначають також, що результативність виконання функцій держави у сфері суспільних фінансів залежить також від вибору варіанту (передачі або перерозподілу) зміни відповідальності за виконання владних повноважень в контексті бюджетної децентралізації:

власне децентралізація, тобто делегування (передача відповідальності за виконання) повноважень у бюджетній сфері від вищестоящого органу (звичайно від центральних органів влади, або від ланки, що належить до відносно вищого ієрархічного рівня державного управління) в адміністративно-управлінське та господарське ведення іншим органом (що, як правило, є представником певної територіальної громади чи місцевого самоврядування, або являють собою інституціональні ланки, що знаходяться відносно нижче за ієрархією державного управління) при обов'язковому збереженні повного або часткового контролю за реалізацією відповідних функцій або робіт;

деконцентрація (у формі деволуції), що являє собою форму відчуження повноважень у бюджетній сфері від вищестоящого органу (звичайно від центральних органів влади, або від ланки, що належить до відносно вищого ієрархічного рівня державного управління) з передачею всієї повноти управлінської відповідальності, компетенцій та прав на користь іншого органу

(що, як правило, є представником певної територіальної громади чи місцевого самоврядування, або являє собою інституціональну ланку, що знаходиться відносно нижче за ієрархією державного управління) при збереженні повної або часткової фінансової та будь-якої іншої (адміністративної, господарської та ін.) відповідальності отримувача повноважень за їх виконання;

деконцентрація (у формі автономії), що є формою набуття повної фінансової самостійності та бюджетної автономії органу (що, як правило, є представником певної територіальної громади або місцевого самоврядування з припиненням будь-якої підзвітності та підконтрольності перед центральними органами влади, або перед ланками, що належить до відносно вищого ієрархічного рівня державного управління.

Вибір варіанту здійснення бюджетної децентралізації, з точки зору Ч. Анцелла та Дж. Гінгріч [700, с.141-142] визначається наступними особливостями й характеристиками побудови механізму міжбюджетних відносин органів, що представляють різні ієрархічні рівні системи управління державою. По-перше, вибір форми децентралізації повноважень щодо прийняття управлінських рішень з центрального (вищого) рівня на базовий (нижчий за місцем в ієрархічній побудові) рівень державного управління звичайно обумовлюється оцінками порівняльних переваг органів місцевого самоврядування (щодо органів і ланок, які належить до відносно вищого ієрархічного рівня державного управління) в сфері ефективного здійснення процесів та операцій із накопичення, передачі, обробки, інтерпретації інформації, необхідної для обґрунтування та прийняття найбільш адекватних рішень. По-друге, вагомим аргументом на користь бюджетної децентралізації слід вважати потенціал оптимізації конфігурації інформаційної мережі та удосконалення структури каналів руху потоків фінансових ресурсів, що спрямовуються на виконання певних функцій та повноважень. По-третє, деволюція дає змогу посилити контроль за прийняттям і реалізацією управлінських рішень, оскільки в рамках використання такої форми децентралізації підвищується прозорість процесу ухвалення рішень і

знижується ризик неефективного використання ресурсів через обмеження кола задіяних в даному процесі структур та інститутів. По-четверте, за умови високого рівня гетерогенності системи державного управління деконцентрація дає можливість краще адаптувати процес прийняття рішень до комплексу місцевих пріоритетів. При цьому преференції регіонів, територіальних громад, а також відповідні внутрішні пріоритети можуть значною мірою не збігатися, особливо при прояві помітної територіальної асиметрії (наявність суттєвих відмінностей щодо природнокліматичних умов, рівня життя, забезпеченості населення соціальними благами та публічними послугами, розміру доходів різних груп і верств населення тощо). Крім того, при виконанні повноважень щодо розв'язання певного однорідного за змістом місцевого питання між територіальними громадами досить часто існують помітні розбіжності в оцінках необхідних для цього суспільних послуг (стосовно обсягу та якості, витрати на виробництво та ін).

Отже, в кінцевому рахунку ключовими параметрами, які мають бути враховані при визначенні доцільності та обранні варіанту децентралізації, з точки зору автора є такі: особливості локалізації в межах певної території благ, що виступають ключовим джерелом для формування доходної бази бюджетів різного рівня; рівень диференціації потреб, ресурсної бази життєдіяльності та інших параметрів, що характеризують буття населення територіальних громад в рамках існуючого державного устрою. Потенціал утворення переваг бюджетної децентралізації при цьому слід вважати пропорційним щодо зростання рівня міжтериторіальних відмінностей, а також щодо скорочення еластичності попиту за ціною для суспільних благ, видатки на виготовлення й надання яких складають релевантну частку місцевих бюджетів (з урахуванням можливості економії на масштабі під час виробництва та розподілу суспільних послуг). Крім того, при обґрунтуванні положень та при розробці концепту проведення фіскальної децентралізації звичайно рекомендується враховувати закономірність, представлену у відповідній теоремі Ч. Тіббу [809, с.416-424]: при наявності великої кількості територіальних одиниць за умови вільної

міграції робочої сили бюджетна децентралізація веде до Парето-поліпшень, оскільки дає змогу оцінити переваги щодо виробництва суспільних благ. Проте слід відзначити, що на практиці одна з найважливіших умов доведення достовірності гіпотези Ч. Тібу звичайно майже не виконується: мобільність населення в переважній більшості країн світу є досить обмеженою, що, наприклад, для вітчизняних міграційних процесів пов'язано з низьким рівнем накопиченого багатства і доходу населення, нерозвиненістю інфраструктури ринку продажу та оренди житла, наявністю інституту реєстрації, високими витратами на переїзд, труднощами в пошуку роботи в іншому регіоні, особливо за відсутності корисних ділових зв'язків та потужного соціального капіталу, невизначеністю й нестабільністю тенетній економічного розвитку і т.ін.

Крім того, Р. Бодвей [712, с.54] звернув увагу також на те, що децентралізація повноважень у фіскальній сфері здатна призводити не тільки до отримання позитивних економічних ефектів, але й до зростання непродуктивних витрат. Так, диференціація чистих фіскальних вигод (*англ.* «net fiscal benefits») створює стимули для переміщення суб'єктів господарювання на інші території, тобто порушує принцип горизонтальної справедливості. Інакше кажучи, за допомогою інструментів міжтериторіальної податкової конкуренції доходи від підприємницької активності залучаються в межах конкретної територіальної одиниці, проте одночасно при цьому відбувається залучення («експортується») й відповідного податкового тягара (зміщується в територіальному аспекті). При цьому податкова конкуренція, набуваючи конфліктного характеру, призводить до зменшення ступеня прогнозованості доходів державного бюджету й посилення невизначеності щодо майбутнього стану місцевих бюджетів і можливостей фінансування місцевих витрат. Тому, на думку Р. Бодвея [712, с.57], ефективнішою є децентралізація видаткових, а не фіскальних повноважень.

Іншою вагомою складовою оцінювання передумов та визначення доцільності бюджетної децентралізації слід вважати урахування впливу податкових чинників на фіскальну автономію та фіскальну відповідальність

місцевого самоврядування. Так, при дослідженні ефективності оподаткування особливий акцент слід зробити на потенційному «локальному спотворенні» через диференційовані підходи до реалізації податкової політики органами місцевого самоврядування. Під час розгляду питання справедливості оподаткування доцільно враховувати також ступінь еквівалентності розподілу податкового тягаря між резидентами різних територіальних громад та регіонів. Диференціацію варіантів здійснення податкової політики в даному контексті, відповідно до позиції С. Піццотто [780, с.678], можна умовно здійснити за ознакою орієнтації при розподілі повноважень: вертикальна (націлена на встановлення ефективних взаємин між центральним, регіональними та місцевими рівнями державного управління, тобто за принципом «згори донизу»); горизонтальна (ґрунтується на підході, що покладає відповідальність за здійснення податкового вибору на власне орган місцевого самоврядування). О. Василик [70, с.183-184] при цьому відзначає, що ключовою проблемою вертикального оподаткування слід вважати обґрунтування вибору моделі закріплення податків за певними ланками системи державного управління. Так, наприклад, податок на доходи громадян доцільно залишати в компетенції центрального уряду, оскільки особистий дохід фізичних осіб являє собою високомобільну базу, централізація адміністрування якої буде запобігати можливим спробам ухиляння від сплати податку через міграцію платника всередині держави. Крім того, як відзначав А. Харбергер [748, с.183], для такого роду податкової бази властивою є порівняно висока еластичність за доходом, отже зміни в порядку сплати зазначеного податку можуть досить продуктивно використовуватися для досягнення стабілізаційних цілей. Закріплення прогресивного податку на доходи фізичних осіб за центральним урядом забезпечує таким чином ефективний перерозподіл новоутвореного багатства, тоді як непрогресивний податок, визначений за непрогресивними правилами, може бути закріплений і за субнаціональними урядами.

У зв'язку з тим, що надходження від податку на доходи підприємств (оподаткування корпорацій) змінюються залежно від стадії ділового циклу,

даний податок також має спрямовуватися в розпорядження центрального уряду. Податок на додану вартість (ПДВ) являє собою непрямий податок, визначення сум сплати якого базується на ресурсних засадах. Закріплення фіскальних повноважень щодо ПДВ за центральним урядом пояснюється труднощами, які можуть виникнути у незалежних один від одного органів місцевого самоврядування при визначенні податкової бази для суб'єктів господарювання з розгалуженою територіальною мережею структурних підрозділів, а також для міжнародних і транснаціональних корпорацій.

За центральним урядом доцільно закріплювати також повноваження щодо тих податків, база оподаткування яких вкрай нерівномірно розподілена між рівнями державного управління. Зокрема, наприклад, В. Кравченко [281, с.156] відзначає, що збори за використання природних ресурсів необхідно централізувати, для того щоб уникнути географічної нерівності регіонів, територіальних громад й запобігти алокаційному спотворенню, ймовірному за умови місцевого оподаткування природних ресурсів.

Повноваження щодо збору податків, алгоритм визначення сум та порядок адміністрування яких може бути зіставлений із аналогічним механізмом встановлення цін в приватному секторі на затребувані послуги (наприклад, збори з користувачів автотранспорту), доцільно відносити до компетенції того рівня управління державою, на який покладено відповідальність за регулювання виробництва суспільних благ, створюваних за рахунок зібраних сум.

Податки на немобільні фактори виробництва, зокрема, податок на нерухомість, звичайно доцільно розглядати як джерела доходів місцевих бюджетів. Відповідно до моделі Ч. Тібу [809, с.416-424], між ставками місцевих податків і доходами місцевих бюджетів простежується опосередкований взаємозв'язок, тому що очікуваний розмір сплати податку впливає на оцінки ефективності та вибір з альтернатив рішень, який здійснюється споживачами. Якщо податкова база визначається достатніми рівнем мобільності, то коливання розміру (в сторону збільшення або зменшення) ставки оподаткування відповідно спонукатиме резидентів залишати цю територіальну

одиницю або переселятися до неї. Д. Гілфойл [745, с.111] відзначає з цього приводу, що специфічна властивість немобільних податкових баз полягає в тому, що збільшення розміру такого роду бази дає змогу уникнути потенційної міграції капіталу та робочої сили. Оскільки податок з роздрібного продажу також являє собою податок із мобільною базою, його теж доцільно закріпити за органами місцевого самоврядування базового рівня державного управління.

Проте наведені загальні міркування, критерії та принципи розподілу фіскальних джерел між рівнями державного управління не дають підстав стверджувати, що податкові інструменти, закріплені за органами одного рівня, не можуть розподілятися водночас на користь органів іншого рівня. Тому більш ґрунтовну основу має підхід до розподілу фіскальних повноважень, що полягає у розщепленні податків між рівнями бюджетної системи. Система розщеплених податків означає розмежування повноважень між рівнями державного управління, насамперед стосовно податкового регулювання, адміністрування та зарахування надходжень. Чітке закріплення повноважень щодо визначення баз оподаткування за певним рівнем спонукає до відповідальності за прийняті управлінські рішення. Так, податок на власність, який є місцевим податком, дає резидентам можливість порівнювати витрати (податки) й вигоди (суспільні товари та послуги). Аналогічно загальнодержавні та регіональні податки дозволяють резидентам ґрунтовно оцінювати співвідношення між витратами та вигодами на загальнодержавному й регіональному рівнях та відповідним чином корегувати власні ділові та особистісні моделі поведінки з метою оптимізації податкової бази. Для збереження в такому контексті надходжень до бюджетів різних рівнів Ч. Анцелл та Дж. Гінґріч [700, с.147], зокрема, пропонують вдаватися до повної або часткової відмови від принципу поділу податків на користь принципу їх припису.

Перевагами системи розщеплених податків слід вважати також зручність для виконання державних повноважень, можливість гнучкого й оперативного пристосування доходів до регіональних потреб у видатках, які виникають відповідно до змін у потребах і запитах територіальної громади, здатність та

спроможність місцевих органів щодо ефективного використання інформації, отриманої на місцевому ж рівні. Проте ймовірні позитивні результати трансформації податкової системи за описаним підходом можуть супроводжуватися також суттєвими вадами та обмеженнями, небезпеку та ризику яких обов'язково слід враховувати при розробці концепту бюджетної децентралізації. По-перше, цілком реальними є ризику багаторазового оподаткування одного об'єкту (або його багаторазового потрапляння до різних баз оподаткування) через відсутність належних режимів координації дій різних уповноважених органів та нестачу дієвих інститутів узгодження інтересів різних рівнів фіскальної системи. Таким чином, одержувані в суспільному секторі вигоди будуть супроводжуватися непродуктивними втратами в ефективності діяльності приватного сектору економіки, що в кінцевому підсумку буде виступати підґрунтям для порушення принципу оптимальності функціонування податкової системи. По-друге, цілком ймовірним є виникнення слабкопрогнозованої за формами та результатами міжрегіональної конкуренції фіскальних режимів внаслідок існування суттєвих територіальних відмінностей у рівні й об'єктах оподаткування, що здатне значно зменшити прогнозованість дохідної бази місцевих бюджетів та зробити податково-бюджетну політику менш передбачуваною. По-третє, територіальні відмінності у структурній побудові податкової системи здатні призвести до помітних ускладнень при реалізації, зокрема, єдиної стабілізаційної політики в країні, що є дуже небезпечним, наприклад, в трансформаційних умовах загострення кризових явищ.

Для запобігання виявленню описаних вад підхід щодо розбудови децентралізованої системи розподілу податків припускає часткове розмежування фіскальних повноважень, за яке нормативне упорядкування, регулювання та адміністрування залишаються в компетенції центрального уряду, а по вертикалі відбувається лише розподіл дохідних джерел. Така конфігурація податкової системи, що означає використання одного й того ж самого податку на різних рівнях державного управління, дає можливість для посилення координації діяльності фіскальних органів, робить податкову систему більш універсальною

та підвищує прозорість закладених в цій системі правил та процедур для платників податків, що дозволяє забезпечити обмеження невизначеності й досягти мінімізації ризиків, а отже, позитивно буде впливати на прийняття економічними агентами довгострокових рішень на мікрорівні. Крім того, до переваг реалізації описаного підходу слід віднести такі потенційні позитивні ефекти: суттєве спрощення адміністрування при оподаткуванні; обмеження непродуктивних витрат податкової системи (здебільшого за рахунок економії на масштабі, зокрема при зборі податків); можливість уникнути відволікання зусиль центрального уряду на збір певних податків через делегування цього права низовим рівням, що також зменшує загальні витрати зі збору податків; забезпечення гнучкості не власне системи оподаткування (як у випадку моделі розподілу податків), а при розподілі фіскальних ресурсів усередині системи, що реалізується шляхом зміни ставок оподаткування; сприяння послабленню горизонтальної міжтериторіальної податкової конкуренції, що збільшує передбачуваність показників бюджетної забезпеченості й полегшує процес оптимізації видаткової частини місцевих бюджетів у середньостроковій перспективі та ін.

Особливою перевагою системи розподілу податків є те, що в її рамках кожен рівень державного управління може розраховувати на більш стабільні обсяги доходів (незалежно від стадії ділового циклу), ніж за повного закріплення меншого числа податкових інструментів із різною чутливістю до циклічних коливань ділової активності, що дозволяє досягти суттєвої диверсифікації ризиків.

Проте для фіскальної відповідальності та фіскальної самостійності місцевого самоврядування здійснення податкових змін в рамках зазначеного підходу до бюджетної децентралізації пов'язано також із небезпекою суттєвого обмеження автономії та послаблення зацікавленості органів МСВ у розвитку місцевої бази оподаткування. Втрачаючи контроль над обсягом податкових надходжень, встановленням баз і ставок оподаткування, органи місцевого самоврядування позбавляються ефективних важелів стимулювання економічного розвитку території. Крім того, посилюються також загрози ослаблення урядового контролю за надходженням коштів до бюджетів.

Використання горизонтального підходу до формування податкової політики звичайно базується на положеннях теорії податкового вибору, який здійснюють органи місцевого самоврядування. Дж. Бьюкенен [715, с.108] відзначав, що ключовою проблемою для обґрунтування такого вибору стає визначення сфери дії податку, під якою розуміється сукупність індивідів, на яких фактично покладається податкове навантаження, тобто осіб, фінансове становище яких, за інших однакових умов, буде погіршуватися у зв'язку із введенням певного нового податку (змiнами умов оподаткування). Виникнення зазначеної проблеми, як підкреслювали Д. Зодров та П. Міцковські [827, с.357-361], тісно пов'язано із впливом так званого ефекту перекладання (переміщення) податків, тобто фактичного розподілу податкового навантаження, виявлення дійсних суб'єктів оподаткування. Разом з тим визначення сфери розподілу податків має також і специфічні особливості, зокрема, пов'язані із диференціацією видів податків. Наприклад, щодо податків на власність і на доходи корпорацій відносна величина середнього податкового тягаря в державі може відрізнятися від його величини на кожній окремій території. Вирішальну роль при цьому відіграють мобільність факторів виробництва та цінова еластичність їх пропозиції в довгостроковому періоді. Так, встановлення сфери дії податку на власність ускладнюється через неоднозначність умов та тенденцій щодо капіталізації відповідних об'єктів, щ, в свою чергу, потребує відокремленого аналізу моделей поведінки як громадян, які постійно проживають на цій території, так і новоприбулих її мешканців. З визначенням сфери поширення окремих видів податків пов'язані також й інші питання, спричинені складністю фінансово-економічних зв'язків, що існують у цій сфері, а також зумовлені специфічністю характеру об'єкта і суб'єкта оподаткування. Так, наприклад, Г. Габорі та Ф. Вейленкорт [736, с.12] відзначають, що навіть скорочення ставок податків через відповідне зменшення фінансової бази бюджетів усіх рівнів здатне стати причиною для погіршення добробуту платників та інших зацікавлених осіб (у випадку місцевого бюджету – представників територіальної громади), оскільки користування для них певними видами публічних послуг, видатки на які

здійснюються органами МСВ, буде утруднено або надано з недостатнім рівнем якості та задоволення від користування. Отже, оцінювання ефективності податкового тягара через наявність описаних дисбалансів на практиці стає надзвичайно складним завданням, розв'язання якого додатково буде утруднено за умови проведення бюджетної децентралізації.

Іншою важливою перешкодою для реалізації горизонтального підходу щодо формування податкової системи може виступати так званий «податковий експорт» (див., наприклад, Д. Уілсон та Д. Вілдасін [821, с.1071]), пов'язаний із спробами перекладання органами місцевого самоврядування податкового тягара на суб'єктів і органи, що представляють інші території, через або пряме скорочення центральним урядом певних регіональних або місцевих податків, або через перенесення («експорт») по лінії «міграція товару – переміщення податку в ціну». Такого роду своєрідний «експорт податків» може бути також наслідком фізичного переміщення резидентів з одних територіальних одиниць до інших, невідповідності сплачуваних податків й одержуваних суспільних благ, наявності конституційних та інших законодавчих обмежень на «експорт» податків з урахуванням їхнього впливу на максимізацію добробуту на певній території і загалом по країні та ін.

Природним результатом виникнення такої ситуації звичайно стає зростання розмаїття використовуваних податкового інструментарію. Органи місцевого самоврядування в рамках наданих ним компетенцій будуть цілком логічно намагатися обрати нові або розширити практики використання традиційних інструментів, які здатні надати можливість забезпечити соціально-економічний розвиток території, зважаючи на виробничі, кліматичні, національні, соціальні та інші особливості даного регіону. Індивідуалізація систем оподаткування, в свою чергу, здатна спричиняти загальне зростання адміністративних витрат. Крім того, при розробленні власних податкових систем органи місцевого самоврядування можуть дотримуватися двох стратегій: податкової конкуренції; податкової кооперації.

Податкова конкуренція, як відзначають Д. Гілфойл [745, с.112],

Т. Гудспід [742, с.582], Е. Романюта [543, с.63], А. Скоринін [566, с.160-162], О. Соскін [577, с.7-9], Н. Фролова [646, с.48-50] та ін., прямо пов'язана з перекладанням («експортом») податкового тягара в міжрегіональному аспекті. Конкуренція такого роду може вважатися ефективною у випадку, якщо стосується податків із мобільними базами (наприклад, товарних), і невиправдана для податків з немобільними базами (зокрема, на майно фізичних осіб). Така стратегія (в силу конкурентності її основи) сприяє встановленню мінімальних податкових ставок, а отже, може мати руйнівні наслідки для формування фінансової бази місцевих бюджетів. Р. Танненвальд [805, с.369] виокремлює дві основні форми виявлення податкової конкуренції: активна (орган місцевого самоврядування постійно намагається перекласти податковий тягар на юридичних та фізичних осіб з інших територій, запроваджуючи податкові пільги й знижуючи податки для того, щоб залучити бізнес або високодохідні групи населення до власного регіону або громади); неявна (внутрішньо-притаманна, тобто не зумовлена коливанням податкових ставок, а пов'язана насамперед із певними значущими змінами в режимах адміністрування).

На противагу орієнтації на загострення конкурентного суперництва в сфері інституціоналізації податкового режиму, стратегія податкової кооперації спрямовується на посиленню координації податкового процесу в державі. Доцільність реалізації такого підходу в контексті бюджетної децентралізації пов'язана насамперед із забезпеченням зацікавленості органів МСВ в оптимізації обсягів податкових надходжень. Вибір ставок оподаткування в кожній територіальній одиниці при цьому залежить від політики інших органів місцевого самоврядування. Наприклад, підвищення ставок оподаткування в одній громаді, за інших однакових умов, призводить до звуження бази оподаткування, а зниження ставок – до її розширення. В аналогічній ситуації перебуває й інша громада. У підсумку обидві територіальні громади приходять до висновку про необхідність кооперації – узгодження дій у сфері оподаткування, забезпечення певних умов для взаємовигідного розвитку фіскального потенціалу в кожному із суб'єктів.

Таким чином, з точки зору автора, тільки оптимальне поєднання податкової конкуренції з податковою кооперацією може створити необхідні умови для фінансової автономії органів місцевого самоврядування у умовах бюджетної децентралізації. При цьому найважливішою проблемою в контексті реалізації податкового вибору стає виникнення та пошук шляхів подолання диспаритету податкового (фіскального) потенціалу різних органів МСВ, тобто максимально можливого обсягу збору доходів при встановленні в певному регіоні або громаді середньодержавних ставок оподаткування для заздальгідь визначеної кількості різних податкових баз. Суперечливий характер такого вибору пов'язаний із недостатньою сформованістю теоретико-методологічного базису визначення цього потенціалу, а отже, і фінансової бази місцевого самоврядування, зокрема, в аспектах підвищення ефективності розподілу видаткових повноважень між рівнями системи державного управління, а також із необхідністю подолання об'єктивних перешкод для мінімізації вертикальних і горизонтальних диспаритетів фіскального потенціалу місцевого самоврядування.

1.3. Формування фіскального простору місцевого самоврядування

Належне та якісне виконання широкого кола функцій держави в різних сферах суспільного життя прямо залежить від достатності фінансового забезпечення, сформованого в рамках державного та місцевих бюджетів. При цьому фіскальна політика має бути орієнтована не тільки на задоволення існуючих потреб у фінансуванні заходів, спрямованих на вирішення поточних завдань усталеного функціонування державного механізму, але й на розв'язання перспективних завдань, обумовлених вимогами підтримки високих темпів економічного зростання та усталеності соціально-економічного розвитку, довгострокового стимулювання господарської активності, сприяння вирішенню соціальних та демографічних питань, поступового підвищення якості життя

населення та ін. Крім того, сучасні умови світового розвитку визначаються неухильним посиленням динамічності господарських явищ та процесів, зростанням мінливості та невизначеності трансформацій економічного середовища, джерелами яких виступають все більш помітні виявлення об'єктивних тенденцій щодо розбудови новітнього технологічного укладу, накопичення глобальних проблем і викликів, загострення кризових проявів наявних структурних диспропорцій та циклічних спадів і т. і.). Фіскальна політика та механізм формування державного бюджету за такі умови обов'язково мають враховувати потенційні ризики виникнення різного роду непередбачуваних загроз та небезпек, протидія яким звичайно потребує оперативного здійснення додаткових бюджетних видатків, що в свою чергу, без відповідного (перш за все, неемісійного) фінансового забезпечення можуть стати перешкодою для збереження стабільності економічного стану держави.

Необхідність удосконалення та розвитку наукового обґрунтування шляхів випереджувального створення такого роду забезпечення в сучасних дослідженнях проблематики державних фінансів, підвищення фіскальної самостійності та фіскальної відповідальності на усіх рівнях устрою держави, бюджетної децентралізації обумовило поширення концептуальних положень, орієнтованих на розгляд питань формування фінансової бази державного управління та місцевого самоврядування в контексті формування та розширення фіскального простору (ФП). Особливого значення та актуальності вивчення даного питання набуває при формуванні місцевих бюджетів, оскільки саме на регіональному рівні процеси соціально-економічного розвитку держави отримують конкретний та цілеспрямований характер орієнтації впливу на задоволення індивідуальних та колективних потреб громадян у забезпеченні добробуту та високого рівня якості життя, а функціонування органів місцевого самоврядування являє собою первинну форму організації демократичного устрою суспільства.

Концепція ФП, яка знайшла досить значне поширення серед науковців (див., зокрема, результати досліджень Д.-Ф. Бруна [713], Г. Василевської [68],

А. Гоша [734], Є. Дьякової та Л. Перекрестової [160], Т. Єфименко [168, 176, 178], М. Занді [825], Т. Затонацької [212, 213], Д. Кіма [734], А. Крісоватого [285, 642], М. Куреші [734], Е. Летуз [787], О. Молдована [419, 418], А. Нікітішина [436], Д. Острі [734], Т. Паккарда [825], Р. Роя [787], О. Сидорович [285], П. Хеллера [649, 749], М. Хом'яка [651, 652], А. Хьюті [787], Р. Цицика [657], К. Черга [825], А. Шіка [790] та ін.) виходить з визнання необхідності суттєвого збільшення ролі та підвищення значення фінансово-бюджетних важелів в процесі регулювання соціально-економічного розвитку на всіх рівнях системи національного господарства. Активізацію використання такого роду важелів пропонується при цьому здійснювати як через виявлення та реалізацію резервів збільшення доходів бюджету, так і в аспекті посилення цільової орієнтації видатків бюджету на основі упорядкування державних та регіональних пріоритетів і завдань розвитку із подальшою концентрацією фінансових ресурсів (при дотриманні вимог збереження фінансової стійкості та фіскальної стабільності економічної системи певного рівня), необхідних для вирішення відповідних найбільш значущих проблем і питань. Таким чином, використання концепції фіскального простору має сприяти, по-перше, посиленню перспективної орієнтації бюджетного процесу (на засадах акцентування цільової спрямованості видатків бюджету), по-друге, зростанню фіскальної дисципліни у поєднанні із розширенням можливостей для покращення підприємницького клімату через, наприклад, часткове дерегулювання та податкове стимулювання окремих видів господарської діяльності (на основі підвищення обґрунтованості ідентифікації релевантних джерел податкових надходжень), по-третє, збільшенню усталеності розвитку та нарощенню здатності економічної системи щодо протидії кризовим явищам у фінансовому та інших секторах господарства (в контексті обов'язкового дотримання фінансових вимог та нормативів), по-четверте, посиленню інтегрованості, системності та комплексності при розробці та реалізації планів та програм у різних сферах (соціальній, фінансовій, промисловій, інфраструктурній та ін.) та аспектах (національному, регіональному) розвитку держави.

З іншого боку, вивчення теоретико-методологічних та практичних аспектів формування фіскального простору є одним з найбільш дискусійних питань в сучасних дослідженнях в сфері державних фінансів. При цьому серед науковців відсутньою є узгодженість думок і підходів навіть відносно встановлення економічної природи і визначення складових ФП. Так, наприклад, один з авторів самої концепції фіскального простору П. Хеллер [749, с.25-26] пропонує розглядати ФП тільки як існуючі реальні можливості держави щодо залучення додаткових бюджетних ресурсів з фіскальних, кредитних та інших джерел (ресурсний підхід). В розвиток даного підходу Є. Дьякова та Л. Перекрестова [160, с.1-2], М. Хом'як [651, с.268-269] та ін. звертають увагу на передумови формування такого роду джерел як відбиття сформованих структурних пропорцій та кількісних параметрів національної економіки, що визначають накопичений потенціал залучення та стан ефективності використання бюджетних коштів (кількісний підхід). Крім того, в роботах Т. Єфименко [178, с.69-71], А. Нікітішина [436, с.137-138] та ін. робиться наголос на необхідності досягнення в рамках фіскального простору збалансованості між граничним обсягом витрат бюджету на фінансування цільових державних потреб та встановленими вимогами й обмеженнями щодо підтримки платоспроможності, кредитоспроможності, фінансової стійкості та інших параметрів задовільності фінансового стану держави. Орієнтацією на цільовий характер формування фіскального простору як відображення спроможності держави щодо мобілізації та акумулювання бюджетних коштів, необхідних для фінансування реалізації програм та заходів, спрямованих на вирішення проблем та завдань соціально-економічного розвитку, відзначаються позиції О. Лактіонової [342, с.312-313], О. Молдована [419, с.312-313] та ін.

З іншого боку, в сучасних дослідженнях все більшого поширення набувають погляди, засновані на використанні потужного дослідницького потенціалу просторово-процесного підходу (на що, зокрема, звертають особливу увагу О. Біяков [40, с.5-7], А. Крисоватий та О. Сидорович [285, с.67-68], О. Алимов і В. Микитенко [8, с.5-6] та ін.), закладеного в самій концепції фіскального

простору. Так, П. Кругман [784, с.413] пов'язує виняткову пізнавальну продуктивність просторового підходу із можливістю упорядкування та узагальнення передумов здійснення процесів динамічного розподілу та перерозподілу економічних ресурсів, що, зокрема, має виняткове значення для підтримки ефективності виконання державою аллокаційної та розподільної функцій. Г. Горіна [118, с. 60-61], О. Євсєєва [170, с.49], П. Мінакір та О. Дем'яненко [379, с. 28-29], С. Суспіцин [595, с.3-4] також наголошують, що саме дослідження просторових аспектів організації, розміщення, розподілу та використання продуктивних сил дозволяють розкрити фундаментальні закономірності динаміки розвитку економічних явищ та процесів, визначають потенціал підтримки економічної рівноваги та фінансової стабільності на основі виявлення глибинних причин та детермінант, що обумовлюють економічну поведінку та характер рішень, що приймаються агентами, та потребують відповідного державного регулювання на всіх рівнях великомасштабної соціально-економічної системи суспільства. С. Белоусова [34, с.34] в даному контексті підкреслює, що розгляд такого роду закономірностей з позицій полісемічного просторового підходу дозволяє в усій складності та розмаїтті виявити систему зв'язків та залежностей, що об'єднують в нерозривному синтезі соціальні, економічні, життєво-побутові, освітні, духовні, ціннісні, психологічні, інноваційні, фінансові, виробничо-технічні параметри функціонування складного суспільного механізму. Х. Валіуллін [78, с.19], в свою чергу, відзначає позитивний характер дослідницької спрямованості просторово-процесного підходу на виявлення особливостей прояву та можливостей регулювання характеристик зв'язності, кореспондуєності, комутованості суб'єктних і об'єктних одиниць, що містяться в системі виробничих відносин.

Отже, в роботах Т. Затонацької та О. Ткаченка [212, с.120-121], Т. Єфименко [178, с.89-90] та ін. відзначається саме регулятивний та управлінський аспекти формування ФП як певного результату реалізації окремої державної політики розширеної мобілізації фінансових ресурсів шляхом здійснення широкого кола заходів, спрямованих на стимулювання господарської активності економічних

агентів, оптимізацію витрат держави та ін. (результативний підхід). М. Хортон та А.Іванова [751, с.1-2] пропонують навіть розглядати фіскальний простір як множину можливих (прийнятних) рішень в сфері формування доходів та видатків бюджету («простір маневру»), що можуть бути реалізовані на базі використання сформованого фінансового потенціалу національної економіки в рамках встановлених умов та обмежень щодо підтримки фінансової стабільності держави (динамічний підхід). Надзвичайно цікавим та перспективним виглядає також використання інституціонального підходу щодо вивчення закономірностей формування фіскального простору, природа якого у роботах А. Крисоватого та О. Сидорович [285, с.312-313], М. Хом'яка [651, с.553-554] та ін. прямо пов'язується із господарськими процесами та актами взаємодії економічних агентів, локалізованими в рамках певного простору взаємовідносин, що сформовано механізмом державного регулювання (перш за все, його фіскальною складовою) та іншими інституціональними утвореннями ринкової економіки (позанормативні правила, рутини, статуси, ролі та ін.). Д. Приймаченко [507, с.85] підкреслює, що ефективна реалізація усього широкого та розмаїтого кола фіскальних функцій держави передбачає насамперед утворення єдиного інформаційно-комунікаційного простору взаємодії учасників відповідних фінансових, економічних, адміністративних та інших видів відносин і зв'язків.

Слід, проте, відзначити, що незважаючи на наявне розмаїття положень щодо встановлення економічної сутності та закономірностей розбудови фіскального простору, цілісне та системне відображення теоретико-методологічного базису вивчення даної проблеми не знайшли достатнього відображення в сучасних дослідженнях. Зокрема, наприклад, П. Хеллер [749, с.25-26] наполягає на розгляді тільки ресурсно-видаткової природи фіскального простору, пропонуючи розглядати ФП тільки як певний існуючий резерв (потенціал) нарощування фіскального навантаження, масштаб якого обмежується вимогами збереження стабільності економічної системи, в той час як Т. Єфименко [178, с.71] цілком слушно наголошує на регулятивному (управлінському) підґрунті завдання

розширення ФП в умовах наростання кризових дисбалансів та диспропорцій розвитку економічної системи. З іншого боку, Є. Дьякова та Л. Перекрестова [160, с.1-2] доповнюють описані погляди через виокремлення існуючих в рамках ФП можливостей щодо залучення додаткових обсягів фінансування бюджету через здійснення конкретних заходів щодо цільової мобілізації ресурсів та підвищення бюджетної ємності (кількісний підхід). З точки ж зору Т. Затонацької та О. Ткаченко [212, с.120-121], на окрему увагу заслуговує також вивчення цільової орієнтації процесів розширення фіскального простору, в рамках якого ФП розглядається як результат реалізації певної цілеспрямованої політики, що активізує мобілізацію ресурсів.

Крім того, в переважній більшості наукових робіт, присвячених цьому питанню, проблематика утворення ФП розглядається тільки на макроекономічному рівні, в той час як регіональний вимір даного явища (в рамках якого процесно-просторові параметри реалізації фіскальної політики держави знаходять характерне та специфічне практичне відображення) залишається недостатньо вивченим та потребує на додаткову увагу. Крім того, дослідження питань встановлення резервів та визначення шляхів розширення фіскального простору місцевого самоврядування на цей час набуває особливого значення та актуальності в контексті процесів реформування державних фінансів та бюджетної децентралізації, механізм здійснення яких в Україні був започаткований у [502], [202], [483] та отримав розвиток у [141; 191; 192, 193, 194; 195; 196, 197, 198, 201, 396; 504] та ін. Слід, проте, відзначити, що можливості продуктивного використання зазначених переваг просторово-процесного підходу певною мірою обмежуються наявними серед науковців розбіжностями при визначенні сутності ФП, неоднозначністю підходів відносно структурування фіскального простору, а також визначення детермінант його формування.

Отже, наявне розмаїття підходів до визначення природи походження та сутності феномену фіскального простору (див. дод. В) обумовлює доцільність систематизації та узагальнення відповідних поглядів науковців, що є необхідним з точки зору упорядкування в наступному складу та структурної

побудови фіскального простору місцевого самоврядування. Такого роду систематизація проводилася шляхом послідовного здійснення етапів та процедур виконання морфологічного контент-аналізу підходів до визначення економічної сутності поняття «фіскальний простір» (див. дод. В) із використанням відповідного прикладного програмного забезпечення (TextAnalyst ver. 2.0). При узагальненні компонентного складу термінологічних описів поняття «фіскальний простір» було отримано наступне формалізоване вираження:

$$D = 36CK_1 + 27CK_2, \quad (1.1)$$

де: D – зміст визначення поняття «фіскальний простір»;

$CK_1 = \{CK_1\}$ – характеристика предмету взаємодії елементів, які складають фіскальний простір (економіка, фінанси, фінансові ресурси, ресурси, бюджет, джерела, надходження, витрати, видатки, борг, потенціал, резерв, трансферти, позики);

$CK_2 = \{CK_2\}$ – визначення характеру зв'язків, які виникають в процесі взаємодії елементів фіскального простору (політика, заходи, цілі, стабільність, збереження, відносини, стійкість, управління, регулювання).

Систематизація компонентного складу переконливо свідчить про неоднорідність термінологічного опису різних підходів до встановлення сутності досліджуваного поняття, а проведений аналіз дозволяє розкласти існуючі визначення на складові (певні модуси цього поняття), розкриття яких відображає зміст та концептуальні відмінності між різними трактуваннями природи феномену фіскального простору. Отже, узагальнення отриманих результатів дозволяє визначити такі основні підходи, до яких відповідають виділені компоненти термінологічного опису.

1. Ресурсно-видатковий підхід, відповідно до положень якого фіскальний простір розглядається як певний існуючий або потенційно досяжний резерв (потенціал) нарощування фіскального навантаження (збільшення усіх видів надходжень до бюджетів усіх рівнів, а також акумулювання коштів у позабюджетних фондах). Формування та використання створеного (або

передбачуваного, потенціального) резерву такого роду орієнтовано на розбудову ресурсної бази функціонування системи відповідних суспільних відносин (насамперед, пов'язаної із належним виконанням основних функцій держави центральними органами влади та місцевим самоврядуванням), а також підтримки стабільного за напрямками використання та безперервного у часі фінансового забезпечення здійснення видатків держави безвідносно до змін і трансформацій умов соціально-економічного середовища. Масштаб і обсяги розбудови фіскального простору при цьому визначаються граничними оцінками можливих змін стану системи суспільних відносин (зокрема, внаслідок погіршення економічної кон'юнктури, виникнення та загострення кризових явищ, реалізації реформаторських заходів та ін.), а також обмежується вимогами збереження стабільності економічної системи на усіх рівнях.

2. Бюджетний (кількісний) підхід, в рамках якого фіскальний простір вважається сукупністю соціально-економічних, фінансових, інституціональних, організаційних, виробничо-технологічних, соціокультурних та інших передумов утворення та розвитку системи суспільних відносин, матеріальна основа, процесні параметри та результати здійснення яких визначають базу формування бюджетів усіх рівнів за наявні режими оподаткування та бюджетного процесу. Таким чином, фіскальний простір за бюджетним підходом є відображенням податкового потенціалу та бюджетної ємності відповідної системи суспільних відносин (звичайно, обмеженої адміністративно-територіальними рамками та кордонами), сформованих на основі досягнутого рівня її соціально-економічного розвитку (визначає потенційні ресурсну та фінансову базу, джерела надходжень до бюджету) із використанням певних варіантів адміністративних режимів та інституціонального забезпечення бюджетного процесу.

3. Цільовий (управлінський) підхід, за яким фіскальний простір являє собою узагальнюючу характеристику сформованої (в рамках функціонування та розвитку певної цілісної великомасштабної економічної системи заданого рівня та складності) фінансової бази для реалізації владно-розпорядницьких повноважень та організаційно-управлінських компетенцій держави в різних сферах

регулювання суспільних відносин. Параметри фінансового простору (масштаб, ємність, структурна конфігурація, внутрішні зв'язки і залежності) як фінансової бази державного управління відображають спроможність та здатність органів центральної влади та місцевого самоврядування щодо фінансового забезпечення реалізації проектів і програм соціально-економічного розвитку, вирішення проблемних питань на національному та місцевому рівнях.

4. Результативний підхід, в рамках якого фіскальний простір вважається результатом реалізації певної цілеспрямованої політики (комплексу взаємоув'язаних програм та рішень у фіскальній, податковій, бюджетній, фінансовій сферах, що прямо або опосередковано базуються та забезпечують виконання стратегій та планів соціально-економічного розвитку держави та її територій), орієнтованої на активізацію процесів акумулювання, мобілізації та залучення державою (органами центральної влади та місцевого самоврядування) фінансових ресурсів, необхідних для ефективного й належного виконання покладених на неї функцій та повноважень.

Необхідність та доцільність розгляду регіональних аспектів формування фіскального простору в контексті зміцнення фінансового забезпечення діяльності місцевого самоврядування обумовлена насамперед фундаментальними закономірностями просторової побудови держави. Так, наприклад, ще Р. Челлен [660, с.126] наголошував, що країна як форма існування природної території набуває ознак державності тільки за умови розбудови певної форми господарювання, що гарантує даному фізико-географічному організму самодостатність, базою якої виступає пропорційний розподіл владних повноважень і відповідальності між його складовими (центром та периферією). В розвиток такого підходу О. Біяков [40, с.68-69] відзначає, що в рамках просторового устрою країни загальнодержавні інститути, що регламентують господарську активність, являють собою зовнішню оболонку («каркас») економічного простору, в той час як регіональні (місцеві) владні інститути наповнюють таку оболонку конкретним соціально-економічним змістом. При цьому саме фіскальне регулювання явищ і процесів, з точки зору О. Біякова

[40, с. 69], являє собою важливий елемент забезпечення цілісності та єдності просторової побудови національної економіки. З іншого боку, А. Крисоватий та О. Сидорович [285, с.312-313] звертають увагу на системоутворюючий характер виконання фіскальним простором (як похідною від економіко-просторового устрою держави, його елементом та подобою) інституціональних функцій, в рамках здійснення яких відбувається упорядкування різних типів і форм взаємодії економічних агентів в цілісній ієрархічній системі норм, правил, статусних ролей, засобів реалізації інтересів цих агентів та ін. М. Хом'як [651, с.554-555] в контексті розгляду питань формування фіскального простору на регіональному рівні також підкреслює велике значення інституціональних детермінант, що обумовлюють розподіл повноважень та відповідальності між центральними органами влади та місцевим самоврядуванням за різними сферами формування бюджетних доходів та витрат, а саме за такими як сфера генерації доходів, сфера видаткових повноважень, сфера залучення та обслуговування позик.

Таким чином, формування фіскального простору місцевого самоврядування (що здійснюється в рамках наданих у розпорядження його органів прав і повноважень) на макроекономічному рівні являє собою вагомий важіль впливу на територіальне розміщення продуктивних сил, розподіл населення, рух фінансових та інвестиційних потоків в масштабах усієї держави і т. і., а на регіональному рівні – виступає найважливішою передумовою для вирівнювання територіальних диспропорцій, підвищення якості та рівня життя мешканців території, розвитку інфраструктури виробництва й життєдіяльності та ін. Слід, проте, відзначити, що в Україні продуктивне використання потужного потенціалу впливу органів місцевого самоврядування на процеси соціально-економічного розвитку на регіональному рівні тривалий час гальмувалося суттєвістю наявних протиріч між, з одного боку, надзвичайно складними й розмаїтими за змістом завданнями цих органів, а з іншого – вкрай обмеженими повноваженнями, що перебували у їхньому розпорядженні. Найбільш гостро зазначені суперечності знаходили прояв саме у фіскальній сфері – оскільки на

місцеве самоврядування було покладено широке коло обов'язків та відповідальності за стан і динаміку регіонального розвитку, в той час як формування фінансового забезпечення виконання зазначених функцій здійснювалося переважно шляхом централізованого перерозподілу коштів державного бюджету. Отже, необхідною передумовою для виправлення такого роду протиріч (відповідно до [502], [483] та ін.) є реформування міжбюджетних відносин та децентралізація державних фінансів, очікуваним результатом чого має стати не простий перерозподіл повноважень у цій сфері, але формування для місцевого самоврядування належного фіскального простору, адекватного складності існуючих проблем та завдань регіонального соціально-економічного розвитку, параметрам територіального господарського комплексу, стану природного середовища території та ін. При цьому фундаментальний характер змін, що відбуваються в системі державних фінансів, полягає саме у збільшенні можливостей органів місцевого самоврядування щодо акумулювання фінансового забезпечення їх діяльності, а також у створенні для них дієвих мотиваційних механізмів для розробки і реалізації на регіональному рівні активної фіскальної політики.

Проте на цей час набуття місцевою владою реальної суб'єктності в фіскальній сфері обмежується недостатньою сформованістю теоретико-методологічних і концептуальних положень, в рамках використання яких було б визначено та встановлено пріоритети та імперативи розширення фіскального простору МСВ. Очевидно, що обмеженість такого роду наукового обґрунтування у значній мірі слід вважати закономірним відображенням як окресленого вище розмаїття підходів щодо встановлення сутності фіскального простору як економічного явища, так і масштабністю змін, що відбуваються в ході децентралізації державних фінансів та перебудови системи міжбюджетних відносин в Україні.

Так, наприклад, О. Молдован [419, с.98], А. Нікітішин [436, с.137-138] пов'язують формування фіскального простору переважно із дією механізму функціонування податкової системи, сукупний вплив якої на економічну поведінку та очікування суб'єктів господарювання визначає сприятливість

підприємницького клімату на різних рівнях економічної системи держави (національному, галузевому, регіональному), що, в свою чергу, через зростання господарської активності формує передумови для розширення бази оподаткування. Але в даному випадку слід враховувати, що структурна побудова та параметри функціонування податкової системи в унітарній державі (такій як Україна), для МСВ мають переважно поставлений ззовні (з боку центральної влади) характер, внаслідок чого на регіональному рівні існує достатньо вузький можливий діапазон ухвалення фінансових рішень, орієнтованих на використання податкових джерел розширення ФП. Крім того, за такий підхід і в даному контексті у повній мірі не враховується також потенціал збільшення позаподаткових надходжень до місцевого бюджету, резерви раціоналізації розподілу та підвищення ефективності використання коштів та ін.

Отже, Т. Затонацька та О. Ткаченко [212, с.120-121] відзначають з цього приводу, що формування ФП складається з процесів акумулювання фінансових ресурсів в рамках реалізації активної фіскальної політики, пріоритетами якої мають виступати як максимізація надходжень до бюджету (податкових платежів, державних запозичень, коштів суверенних фондів та ін.), так і оптимізація видатків на виконання відповідних державних завдань. Склад вимог щодо підтримки активного характеру виконання фіскальних функцій, спрямованого на розширення фіскального простору, з точки зору О. Лактіонової [342, с.120-121], також обов'язково має доповнюватися антикризовою та контрциклічною орієнтацією, що суттєво розширює склад і підвищує вимоги щодо забезпечення гнучкості відповідної фіскальної політики. Проте й за такі підходи (що ґрунтуються на поєднанні положень ресурсної, видаткової, цільової, результативної концепцій щодо встановлення сутності ФП) визначення пріоритетів розширення фіскального простору на місцевому рівні може визначатися не виправдано ретроспективним характером (не будуть у повній мірі враховуватися можливості, ризики та загрози, джерелом яких є мінливість та непередбачуваність трансформацій економічного середовища, змін тенденцій регіонального розвитку та ін.), а можливості МСВ у фіскальній сфері будуть обмежені використанням переважно адміністративних важелів

впливу. Крім того, на окрему увагу в контексті пошуку шляхів розширення фіскального простору потребують як просторовий аспект його формування (стрижневим елементом в якому виступає множина актів взаємодії економічних агентів, активність яких стає підґрунтям для виникнення локалізованих в межах території господарських явищ і процесів), так й інституціональне наповнення змісту системоутворюючої функції активної фіскальної політики, через реалізацію якої здійснюється забезпечення взаємозв'язку та узгодженості, цілісності та єдності усіх рівнів економічної системи держави.

З точки зору автора, фіскальний простір місцевого самоврядування являє собою сукупність локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин (сформованих в ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, орієнтованої на реалізацію індивідуальних та колективних інтересів), результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, який може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) на місцевому рівні діапазону рішень в сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям та пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів. За такий підхід, формування фіскального простору місцевого самоврядування являє собою складну послідовність розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається утворення ключових елементів ФП, до складу яких слід віднести податковий потенціал, бюджетний потенціал, бюджетну ємність (див. рис. 1.1).

Податковий потенціал фіскального простору місцевого самоврядування являє собою узагальнюючу характеристику граничних можливостей та спроможності сукупності економічних процесів та господарських відносин щодо генерації фінансових результатів діяльності, які в рамках дії механізму оподаткування являють собою базу для формування податкових надходжень до державного та місцевого бюджету. Бюджетний потенціал фіскального

простору є відображенням здатності місцевого самоврядування щодо залучення в додаткових (неподаткових) джерел фінансування заходів щодо вирішення завдань та досягнення цілей регіонального розвитку, по-перше, в межах дії механізму формування державного бюджету (через міжбюджетні трансферти), по-друге, в рамках вимог збереження стабільності фінансового стану держави та її адміністративно-територіальних одиниць (при залученні позик, грантів та інших форм запозичень або фінансової допомоги), по-третє, на основі підвищення ефективності використання видатків місцевого бюджету (покращення бюджетної та адміністративно-виконавської дисципліни, визначення та використання резервів економії бюджетних коштів тощо). Бюджетна ємність в даному контексті виступає як узагальнююча системна характеристика структурної побудови фіскального простору місцевого самоврядування, яка відбиває ступень збалансованості та відповідності основних складових ФП через визначення спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових видатків. Ступень сформованості та рівень прояву даної характеристики за такий підхід пропонується розглядати через встановлення параметрів бюджетної еластичності фіскального простору, визначення яку автор вважає за доцільне здійснювати шляхом співвіднесення сукупного розміру додаткових видатків бюджету (фактичних або прогнозованих) до обсягу необхідних для фінансування додаткових витрат бюджетних доходів (фактичних або прогнозованих).

Реалізація поданого підходу до структуризації та визначення закономірностей формування фіскального простору МСВ, з точки автора, дозволить не тільки сформулювати концептуальне підґрунтя щодо оптимізації розподілу повноважень та відповідальності в системі міжбюджетних відносин, але й дасть можливість підвищити обґрунтованість встановлення резервів та визначення шляхів розширення фіскального простору в умовах децентралізації державних фінансів. Отже, для кожного з розглянутих підходів притаманним є акцентування уваги на релевантному характері та визначальній природі впливу певних детермінант формування фіскального простору, таких як:

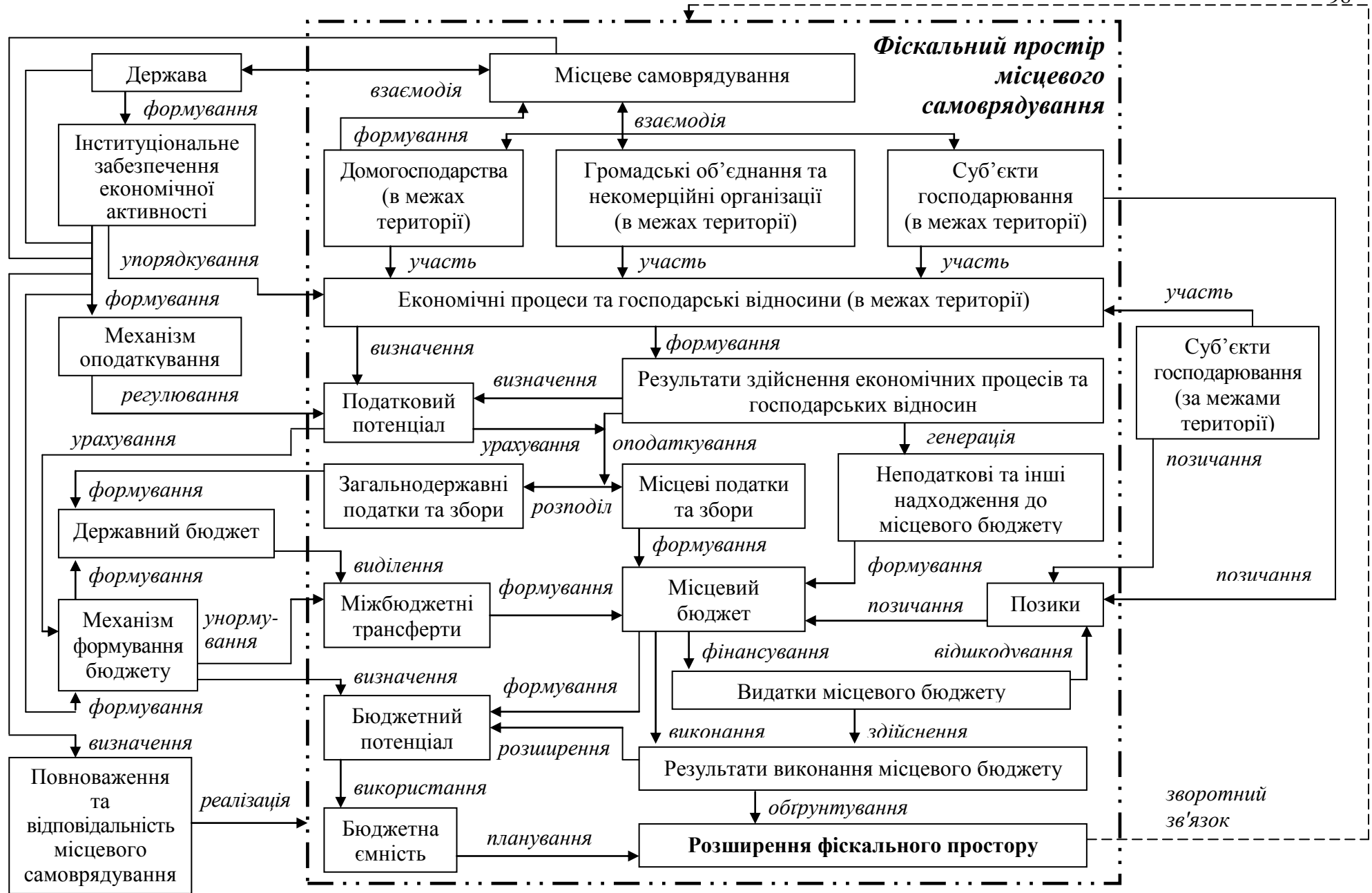

Рис. 1.1. Складові механізми формування фіскального простору місцевого самоврядування

для ресурсно-видаткового підходу – структура господарського комплексу певної економічної системи, ємність джерел фіскальних надходжень та співвідношення обсягів залучення з них ресурсів, характеристики адміністративних режимів та інституціонального забезпечення бюджетного процесу (в аспектах формування як доходів, так і видатків); наявність можливостей додаткових позаподаткових надходжень (грантів, позик та ін.);

для бюджетного (кількісного) підходу – параметри бюджетного плану; характеристики адміністративних режимів та інституціонального забезпечення бюджетного процесу (в аспекті формування доходів); наявність чітко і однозначно встановлених фінансових вимог та критеріїв формування бюджетного плану;

для цільового підходу – параметри (цілісність, системність, обґрунтованість та ін.) програм і проектів соціально-економічного розвитку; якість функціонування інститутів державного управління, ринкової самоорганізації та громадського контролю; стадія циклу розвитку певної економічної системи;

для результативного підходу – рівень організації бюджетного процесу, а також ефективність його організаційно-економічного та інституціонального забезпечення, адміністративних режимів розробки та реалізації мобілізаційної фіскальної політики; цілісність та системність дій щодо реформування різних аспектів управління розвитком відповідної економічної системи.

В контексті здійснення в Україні заходів із децентралізації бюджетної системи держави та активізації процесів розбудови на місцевому рівні механізму фінансового забезпечення територіального розвитку, безумовно, перспективним є використання результативного підходу, що обумовлюється саме обмеженістю наявного інституціонального забезпечення формування фіскального простору місцевого самоврядування. З іншого боку, саме недостатня сформованість та невисока ефективність адміністративних режимів бюджетного процесу на місцевому рівні, а також недостатня бюджетна ємність територій як детермінант ФП місцевого самоврядування визначають в даному контексті доцільність використання ресурсно-видаткового та цільового підходів.

Висновки до розділу 1

1. Специфіка та особливості структурної побудови та функціонального наповнення базових моделей побудови місцевого самоврядування, що відрізняються різним рівнем централізації владних повноважень та компетенцій, знаходить безпосереднє відображення на формуванні складових та джерел фінансового забезпечення місцевого самоврядування. Найбільш суттєві та помітні відмінності між моделями місцевого самоврядування знаходять прояв у складі та структурі повноважень, виконання яких органами МСВ пов'язано із необхідністю здійснення значних обсягів видатків.

2. За ознакою принципів та механізму розподілу владних повноважень та відповідного матеріально-фінансового забезпечення реалізації управлінсько-розпорядницьких компетенцій між центральним урядом та органами, що виражають інтереси територіальних громад запропоновано виділення трьох базових моделей місцевого самоврядування: централізована (ґрунтується на розгляді органів МСВ як невід'ємної складової апарату державного управління, що виконує загальнодержавні функції та забезпечує вирішення місцевих питань в межах виділених центральною владою повноважень); децентралізована демократична (базується на віднесенні питань місцевого розвитку до сфери компетенції органів МСВ, що здійснюють на місцевому рівні майже усю повноту публічної влади); децентралізована коопераційна (розподіл балансу повноважень та належного до них фінансового забезпечення діяльності між рівнями державної влади та органами місцевого самоврядування здійснюється на засадах субсидіарності).

3. Реформування системи місцевого самоврядування в контексті децентралізації механізму державного управління відповідно до вимог дотримання принципу субсидіарності обов'язково має ґрунтуватися на розосередженому перерозподілі між ланками і рівнями зазначеного механізму фіскальних функцій (тобто, сукупності функціонально-однорідних завдань, виконуваних в бюджетно-фінансовій галузі для забезпечення сталого функціонування та розвитку системи суспільних відносин у державі).

4. Фіскальний простір місцевого самоврядування являє собою сукупність локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин (сформованих в ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, орієнтованої на реалізацію індивідуальних та колективних інтересів), результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) на місцевому рівні діапазону рішень в сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям та пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів.

5. Формування фіскального простору місцевого самоврядування являє собою складну послідовність розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається утворення ключових елементів ФП, до складу яких належать податковий потенціал (узагальнююча характеристика граничних можливостей та спроможності сукупності економічних процесів та господарських відносин щодо генерації фінансових результатів діяльності, які в рамках дії механізму оподаткування являють собою базу для формування податкових надходжень до державного та місцевого бюджету), бюджетний потенціал (відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення в додаткових (неподаткових) джерел фінансування заходів щодо вирішення завдань та досягнення цілей регіонального розвитку), бюджетна ємність (узагальнююча системна характеристика структурної побудови ФП місцевого самоврядування, яка відбиває ступень збалансованості та відповідності основних складових ФП через визначення спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових видатків).

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у роботах [292, 293, 294, 295, 296, 298, 299, 302, 305, 307, 309, 311, 312, 314, 315, 316, 317, 320, 321, 322, 323, 326, 329, 330] за списком літератури.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

2.1. Еволюційні тенденції фінансової децентралізації на національному та субнаціональному рівнях в унітарних державах

Активізація реформаторських процесів трансформації системи державного управління, зміст яких нерозривно пов'язаний із фіскальною децентралізацією та підвищенням фінансової автономії місцевого самоврядування, є однією з провідних сучасних тенденцій суспільного розвитку в широкому колі країн з унітарним державним устроєм. Так, з точки зору експертів Римського клубу А. Кінга та Б. Шнайдера [250, с.6-7], зростання впливовості та значущості місцевого самоврядування, започатковане наприкінці ХХ ст., являє собою відображення парадоксальної ситуації, за яку майже принципова неможливість успішного вирішення на національному та міжнародному рівні новітніх глобальних проблем та загроз цивілізаційного розвитку може бути успішно компенсована через посилення адаптаційної здатності та спроможності суспільного устрою країн світу щодо реагування на виклики сучасності на основі перенесення значної частки владних повноважень та управлінської відповідальності держави на місцевий рівень, в найбільшій мірі наближений безпосередньо до людських спільнот, інтереси яких мають знаходити реалізацію у відповідних рішеннях в межах цих повноважень та які відчуватимуть наслідки реалізації таких рішень. А. Родрігез-Роуз та Н. Гілл [785, с.348-349] також пропонують розглядати феномен неухильного підвищення динамічності демократичних змін в розподілі влади та ресурсів на національному та субнаціональному рівнях, що спостерігається у світі протягом останніх десятиріч, як закономірне відображення та наслідок великомасштабних процесів глобалізації та інтернаціоналізації суспільних відносин та світогосподарських зв'язків, що

приводять до переносу гостроти міждержавної конкуренції на субнаціональний (регіональний) та навіть місцевий рівень (територіальні громади та місцеве самоврядування). При цьому, як відзначає Ж Ведель [76, с.397], достатньо висока продуктивність демократичних практик децентралізованого розподілу владних повноважень обумовлюється більш суттєвим наповненням (відносно до традиційних для унітарного устрою централізованих механізмів управління) цих практик на місцевому рівні як близькістю до конкретних носіїв колективних та індивідуальних інтересів (безпосередньо, населення), так і практичним спрямуванням на вирішення реальних проблем та питань забезпечення таких інтересів в межах суспільного життя певних територіальних громад.

З точки зору А. Лелеченко та ін. [350, с.31], особливого значення необхідність здійснення реформаторських заходів із децентралізації влади (що характеризується при цьому як окремий суспільний феномен сучасного етапу суспільного розвитку людства – «хвиля децентралізації») набуває для країн, в яких засади державного та економічного устрою знаходяться в стані трансформації, оскільки (на чому наполягають, зокрема, М. Баймуратов [19, с.14], В. Козак [261, с.133-134], В. Нечаєв [433, с.92-101], В. Сенчук [557, с.17-23] та ін.) такого роду децентралізація стає вагомим фактором посилення демократичних практик та стабілізації соціально-економічного розвитку країни. При цьому, наприклад, С. Іфмаз [824, с.251-252] також переконливо відзначає позитивність впливу на темпи економічного зростання заходів із децентралізації державного управління в країнах як з унітарним, так навіть і з федеративним устроєм. Т. Маршалок [642, с.81-82] підкреслює, що саме в умовах загострення глобальної міждержавної конкуренції вагоме підґрунтя для інтенсифікації регіонального розвитку та забезпечення економічного зростання національної економіки у цілому являють собою реформи в сфері децентралізації державних фінансів, що були проведені в більшості економічно розвинених країн світу та в багатьох країнах із транзитивною економікою.

Крім того, як наголошують Ф. Мерлоні та К. Панчеко-Амарал [784, с.6-7], впровадження новітніх моделей децентралізації та регіоналізації (що базуються на

посиленні повноважень та розширенні компетенцій місцевої влади й МСВ у поєднанні із збільшенням фінансової бази місцевих бюджетів) для унітарних країн, в яких наявні помітні міжрегіональні диспропорції та протиріччя, здатне також виступати потужною альтернативою щодо посилення сепаратистських та відцентрових тенденцій. Проте успішність здійснення територіальних реформ, з точки зору Ф. Мерлоні та К. Панчеко-Амарал [784, с.26], пов'язана не стільки з простим спрощенням (зменшенням кількості рівнів) ієрархічної побудови системи державної влади, скільки з реалізацією інституціональних і структурних змін в сфері розподілу повноважень в рамках даної системи, а також із здійсненням відповідної гармонізації державних фінансів на основі дотримання вимог субсидіарності, солідарності та вирівнювання можливостей доступу органів влади і місцевого самоврядування до фінансових ресурсів. В. Танці [806, с.295-296] навіть наполягає при цьому, що успішність управлінсько-адміністративного делегування влади та повноважень від центральних органів влади на місцевий рівень прямо залежить від створення широкого кола передумов перерозподілу владних повноважень та компетенцій, ключове місце серед яких належить саме здійсненню фіскальної децентралізації. Т. Маршалок [642, с.85] в даному контексті підкреслює, що саме збільшення фінансової автономії та розширення повноважень місцевих органів влади в бюджетній сфері виступає ключовим питанням при проведенні децентралізації системи державної влади.

З іншого боку, Д. Вілдасін [820, с.323] цілком слушно відзначає, що результативність децентралізованого перерозподілу бюджетних ресурсів, в свою чергу, у великій мірі визначається здатністю місцевого самоврядування («уряду нижчого рівню») щодо ефективного надання різного роду публічних послуг населенню. Тому, з точки зору А. Ткачука [619, с.8], при реалізації заходів, спрямованих на децентралізацію влади в державі, саме цільова орієнтація таких реформ на збільшення управлінського потенціалу та зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування, необхідних для підвищення якості надання публічних послуг при урахуванні місцевих особливостей, може визначати навіть доцільність здійснення зворотного за змістом процесу укрупнення територіальних громад

або формування різного роду міжмуніципальних об'єднань, що, як в свою чергу наполягає Ю. Тихомиров [613, с.223], виступає логічним і закономірним відображенням діалектичної єдності базових принципів формування державного устрою, таких як централізація, децентралізація та координація. Отже, як підкреслює Д. Вілдасін [820, с.323-324], в даному аспекті необхідною передумовою для забезпечення високого рівня здатності органів місцевої влади щодо ефективного виконання наданих ним функцій стає також спроможність цих органів щодо налагодження демократичних та селективних каналів комунікаційної взаємодії із територіальною громадою (підтримки прямого та зворотного зв'язку), що закономірно вказує на необхідність випереджувальної (відносно дій з реформування міжбюджетних відносин) розбудови належних інституціональних, організаційних, економічних засад самоврядування.

Таким чином, слід відзначити, що процес децентралізації державної влади в сучасних умовах являє собою надзвичайно складне суспільне явище, яке визначається масштабністю розгортання та тривалістю виявлення, розмаїттям проявів та неоднозначністю наслідків реалізації, тісністю зв'язку із різними аспектами соціально-економічного та політично-адміністративного устрою держави. Крім того, досить значного поширення серед науковців набула також точка зору, відповідно до якої процес децентралізації державної влади додатково наділяється особливим та специфічним саме для нього змістовним наповненням – політичного (див., наприклад, У. Дорош [150, с.134], В. Козак [261, с.134], М. Корнієнко [277, с.37-39], А. Лелеченко та ін. [350, с.12], М. Лендъєл [351, с.47], О. Петренко [475, с.6], Л. Сімків та Т. Кулик [565, с.16], Т. Тарасенко [600, с.279], Ю. Тихомиров [614, с.82] та ін.), адміністративного (Д. Ветзел [726, с.3-4], У. Дорош [150, с.134], С. Квітка [248, с.8], В. Козак [261, с.134], М. Корнієнко [277, с.37-39], А. Лелеченко та ін. [350, с.12], Р. Сметанін [571, с.245-246], Т. Тарасенко [600, с.279], М. Харитончук [648, с.156] та ін.), територіально-просторового (В. Козак [261, с.134], О. Петренко [475, с.6], Т. Тарасенко [600, с.279]), ринкового (В. Козак [261, с.134], Т. Тарасенко [600, с.279]) або навіть регіонально-муніципального (В. Козак [261, с.134], О. Павлов [461, с.61],

І. Пахомов [470, с.18], І. Цурканова [658, с.68]) характеру. Неоднозначність та (принаймні, часткова) неузгодженість наявних в сучасних дослідженнях позицій та думок щодо ідентифікації природи феномену децентралізації державної влади обумовили необхідність узагальнення існуючих в даному контексті теоретичних положень (див. дод. Д.1, табл.Д.1), що дозволило автору виділити такі основні підходи, які за змістом відповідають основним аспектам розгляду науковцями проблематики і питань децентралізації державної влади.

1. Структурно-системний (конституційний) підхід, в рамках якого децентралізація влади розглядається як спосіб розбудови державного устрою (тобто, політико-адміністративної та національно-територіальної архітектури й влаштування держави у розумінні, викладеному, наприклад, у [266, с.76], [421, с.18], [421, с.135], [621, с.97] та ін.) через удосконалення та розвиток ключових принципів та імперативів, характеристик і параметрів структуризації держави, що в комплексі визначають її поділ на складові, встановлення правового та економічного становища цих складових, упорядкування норм і правил формування системи відносин між ними та державою у цілому, інституціональні та організаційні режими функціонування і т. і. Отже, виходячи з визнання органічності включення такого роду структуризації в загальний контекст державотворення досить часто науковці (зокрема, такі як О. Бориславська та ін. [52, с.12], Б. Калиновський [233, с.11-12], Н. Капустіна [238, с.752], О. Лібман [353, с.11-12], Д. Трейсман [812, с.12-15], С. Турусин [626, с.28], П. Хачкрофт [752, с.24-27], А. Шнейдер [791, с.36-39] та ін.) наполягають на конституційній природі децентралізації (конституційна децентралізація). При цьому звичайно децентралізація вважається перш за все формою демократизації державного устрою, тобто поглибленої імплементації в самій його побудові засад первинного народовладдя, автономізації та самостійності територіальних громад, федералізму та ін. Проте за такого роду підхід, що за змістом слід вважати достатньо близьким, наприклад, до положень теорії суспільного вибору (Дж. Бьюкенен [714, 716]), теорії конституційної модернізації (Ю. Барабаш [24], Н. Бондар [50], А. Медушевський [389] та ін.), теорії конвенцій (Л. Тевено [603, 604] та В. Радаєв

[521, 522]), теорії регуляцій (Р. Буайє [56], Г. Холмс [750], Р. Аткинсон [750], Д. МакЛеод [750; 762]), децентралізація має вважатися дискретним актом, здійснення якого буде обмежуватися рамками конституційного процесу державотворення, що в подальшому не дозволяє у повній мірі забезпечити реалізацію переваг, пов'язаних із гнучкістю та адаптивністю децентралізованого розподілу влади. Тому більш широкого поширення в даному підході набув контекст розгляду децентралізації як перманентного процесу удосконалення існуючих в межах конституційно визначеного державного устрою механізмів здійснення взаємовідносин між органами держави та МСВ, суспільством у цілому й територіальними громадами зокрема (постконституційна децентралізація у визначенні, на якому наполягають В. Горбатенко [110, с.35], А. Калінкін [234, с.65], О. Лібман [353, с.11-12], С. Юрій [690, с.11] та ін.). З іншого боку, навіть в такому контексті можливості для конкретизації змістовного наповнення процесу децентралізації влади, зокрема, у напрямку визначення шляхів підвищення рівня фінансової самостійності та автономії місцевого самоврядування з урахуванням подальших змін потреб та можливостей держави у цій сфері будуть залишатися достатньо обмеженими.

2. Трансфертний підхід, за яким децентралізація розглядається як періодичний перерозподіл (передача, доручення, делегування) від центральних органів державного управління до органів місцевої влади та самоврядування (функціональна децентралізація) або об'єднаних за територіальною ознакою професійних спільнот (предметна спеціалізація) владних повноважень та компетенцій, прав та обов'язків щодо виконання певної частки загальнодержавних функцій та вирішення місцевих питань. Суттєвою перевагою даного підходу, безумовно, слід вважати зосередженість на виявленні потенціалу підвищення якості та збільшення ефективності надання державою (в особі різних її органів та представників) публічних послуг при дотриманні принципу субсидіарності, а також на розробці конкретних заходів щодо використання визначених у цій сфері резервів на основі зміни конфігурації розподілу влади. Проте обґрунтований вибір оптимальної альтернативи здійснення зазначених

змін надзвичайно утруднюється через наявність концептуальних і методологічних обмежень, пов'язаних із недостатньою вирішеністю наступних питань.

По-перше, складність походження та розпливчатість змісту самого явища «повноваження та компетенції держави», що не дає можливість точно ідентифікувати кількісні та якісні параметри зростання відповідного функціонального навантаження, пов'язаного із перерозподілом таких повноважень, прав і обов'язків. По-друге, невідчужуваність іманентних (тобто, таких, на що вказує, наприклад, В. Борденюк [51, с.21-22], що у ніякій мірі не можуть бути вилучені з компетенції держави) функцій, виконання яких в умовах неоднозначності правового статусу органів місцевої влади (можуть розглядатися або як ланки ієрархічної системи державного управління, або як самостійно існуюча форма виявлення народовладдя територіальної громади, незалежна від вертикалі державного управління) також не може бути автоматично передано або делеговано до недержавних суб'єктів. По-третє, обмеженість можливостей для використання об'єктивних критеріїв ґрунтового встановлення кола владних повноважень, що доцільно включати в контекст децентралізованого трансферту влади, обумовлює принциповий характер варіативності при формуванні нормативного підґрунтя такого роду перерозподілу влади і часових характеристик даного процесу, недостатня визначеність яких здатна призвести до суттєвого зростання насамперед економічних і фінансових ризиків (пов'язаних із утрудненістю прогнозування довгострокових наслідків змін у аллокаційному розміщенні економічних ресурсів, викривленні системи мотивів і стимулів агентів щодо здійснення певних видів суспільної активності і т. і.) як для безпосередніх учасників даного процесу, так і для решти зацікавлених в його результатах суб'єктів. По-четверте, цілком ймовірна небезпека виникнення розходжень між політико-адміністративними, інституціональними, фінансово-економічними та іншими аспектами децентралізації, розбіжність між якими (зокрема, в напрямку дотримання балансу між дорученими місцевим органам обов'язками та наявною ресурсною базою, сформованою для виконання додатково отриманих прав та повноважень) здатна призвести не тільки до погіршення

функціональних можливостей цих органів, але й до обмеження якості або навіть перешкоджання наданню публічних послуг населенню у цілому та ін.

3. Функціонально-ресурсний підхід, відповідно до якого об'єктивізація умов здійснення процесу децентралізації влади має здійснюватися на засадах передачі від держави (центральної влади) до компетенції інших суб'єктів повноважень щодо виконання конкретних функціональних обов'язків (чітко сформульованого та однозначно трактованого переліку беззастережних для виконання дій – управлінська децентралізація), а також відповідно належного (тобто, достатнього за обсягами, структурою, часовою динамікою формування та ін.) ресурсного (перш за все, фінансового – фінансова децентралізація, або в більш широкому економічному контексті – економічна децентралізація) забезпечення ефективної реалізації цих повноважень. Безсумнівною перевагою такого підходу слід вважати беззастережну підтримку цільової спрямованості заходів із децентралізації на досягнення економічно обґрунтованої узгодженості між функціональними та ресурсними параметрами виконання певних завдань держави, а також орієнтацію на органічність підпорядкування заходів із інституціонального, політичного, адміністративного, організаційного та іншого забезпечення вимогам підтримки зазначеної узгодженості та субсидіарності. З іншого боку, видатковий аспект виконання переважної більшості функцій держави (зокрема, в політичній та духовній, соціальній та екологічній, правоохоронній та судовій, а також в інших сферах) не пов'язаний прямими (причинно-наслідковими, каузальними) зв'язками із формуванням відповідного ресурсного підґрунтя (акумулюванням доходів бюджету), що надзвичайно утруднює досягнення узгодженості й збалансованості, з одного боку, масиву прав і обов'язків, що делегуються центральними органами влади в ході децентралізації, а з іншого – додатковими фіскальними повноваженнями, що додаються реципієнтам такого делегування (органам місцевої влади або місцевого самоврядування).

Крім того, складові системи адміністративно-територіального поділу будь-якої держави (унітарної або федеративної) визначаються наявністю

об'єктивних диспропорцій географічної, економічної, демографічної та іншої природи походження, які, в свою чергу, суттєво перешкоджають або навіть унеможливають уніфікацію правил передачі таким реципієнтам прав і повноважень від органів центральної влади (через принципову нерівність умов виконання делегованих компетенцій, а також утруднюють формування здатності щодо акумулювання для цього належного фінансового підґрунтя), що суперечить, зокрема, базовим принципам побудови державного устрою (див., наприклад [11, с.361], [29, с.7], [83, с.58], [114, с.17], [595, с.20], [743, с.55] та ін.), таким як справедливість, демократизм, належне врядування та ін. Особливо показовий характер наявності такого роду диспропорцій набуває саме у фіскальній сфері, оскільки необхідність державної фінансової підтримки окремих територій при виконанні аллокаційної функції держави закладено в саму основу побудови системи міжбюджетних трансфертів. Отже, урахування впливу та потенційних наслідків існування такого роду диспропорцій визначає або необхідність використання явного чи прихованого селективного (ситуативного й диференційованого) підходу щодо децентралізації влади відповідно до конкретних умов та обставин територіального розвитку (що буде прямим порушенням відзначених вище принципів державного устрою), або доцільність обмеження функціональної сфери делегування незначним колом фінансово малоємних повноважень та компетенцій (обумовлює суттєве зменшення ефективності децентралізації). Слід також відзначити, що для більшості розглянутих підходів достатньо дискусійний характер носить питання щодо можливості делегування місцевій владі прав щодо нормативного регулювання різних сфер життєдіяльності територіальної громади, оскільки, наприклад, в країнах із унітарним устроєм такого роду права належать переважно до складу відзначених раніше іманентних функцій держави, відчуження частки яких на користь інших суб'єктів слід віднести до ознак федералізації, що в даному випадку буде означати перехід від децентралізації вже до зміни державного устрою.

Таким чином, процес децентралізації державної влади (що визначається надзвичайною складністю змістовного наповнення, значним розмаїттям

структурних і функціональних характеристик, обов'язково має розглядатися в нерозривній єдності описаних вище підходів відповідно до ситуативно встановлених конкретних цільових орієнтирів, якими керується держава при ухваленні рішень стосовно доцільності перерозподілу повноважень, прав та компетенцій. Так, зокрема, О. Бориславська та ін. [52, с.13-14], С. Гречана [113, с.96-97], О. Дяченко [161, с.93], Ю. Криворотько та Д. Сокол [283, с.3], А. Лелеченко та ін. [350, с.12-13], О. Лібман [352, с.62-63], Г. Лопушняк та ін. [358, с.40-41], О. Морозова [421, с.161-162], Д. Нехайчук та Ю. Нехайчук [432, с.41-42], С. Онищенко та Ю. Грінченко [451, с.43-44], В. Роман [352, с.76-77] та ін. цілком слушно відзначають, що реформу децентралізації складає триєдиний комплекс взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності при вирішенні питань розвитку територій (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії місцевої влади через збільшення фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків (фінансова або фіскальна децентралізація). З іншого боку, серед науковців відсутньою є повна узгодженість позицій щодо виявлення закономірностей реалізації реформаторських заходів в напрямку децентралізації державної влади, а, отже, також і відносно обґрунтування послідовності дій держави щодо перерозподілу повноважень, прав та компетенцій. Одним з найбільш дискусійних питань при цьому стає визначення передумов здійснення децентралізації саме у фінансовій сфері, що має охоплювати проблематику розподілу функціональних обов'язків та видаткових повноважень органів влади й місцевого самоврядування, реформування механізму міжбюджетних відносин, удосконалення державної податкової та фінансово-кредитної політики і т. і. Так, Р. Баль та Д. Мартінез-Васкес [706, с.16-18], Г. Бивалець [717, с.143], Ю. Ковбасюк [259, с.247-248], Я. Кулавік [757, с.45], О. Морозова [421, с.162], С. Романюк [544, с.315], Є. Сергєєв [558, с.11], С. Серьогін і Н. Гончарук [561, с.3], О. Соколова та А. Ковальчук [575, с.118] та інші, наполягають на тому, що успішність децентралізації державної влади у

фінансовій сфері каузально залежить від повноти здійснення реформаторських заходів у інших напрямках побудови механізму управління державою, таких як розбудова національного виміру інституційного простору економічних і фінансових відносин (див. [706, с.11-13], [735, с.1-2]), специфікація та особливості надання публічних послуг ([575, с.118]), підтримка якості адміністрування та управління місцевими фінансами ([421, с.165]), встановлення рамок та меж фінансової самостійності місцевої влади ([558, с.11]) і т. і.

З іншого боку, достатньо переконливою слід вважати аргументацію прихильників альтернативної точки зору (наприклад, таких науковців як В. Вишневський та Н. Рекова [82, с.185], К. Деві [724, с.11], У. Дорош [150, с.134], С. Дяченко [161, с.89-90], А. Лелеченко та ін. [350, с.12], С. Осипенко [455, с.2], Т. Палійчук [455, с.161-162], П. Свяневіч [555, с.8], М. Слатвинська [569, с.339], А. Шнейдер [792, с.38] та інших), які цілком слушно, з точки зору автора, вказують на те, що широке коло заходів із децентралізації державної влади набуває сутнісного реформаторського наповнення суспільних змін тільки й виключно у випадку формування належного і достатнього ресурсного і фінансового забезпечення. Відсутність або нестача такого роду необхідного фінансового підґрунтя реформ при цьому не тільки частково або повністю унеможливорює дотримання модернізованої інституціональної бази перерозподілу владних повноважень та компетенцій, перешкоджає впровадженню нових механізмів владних відносин та порушує стабільність функціонування новоутворених управлінських структур та ін., але й в цілому здатне призвести до викривлення складної системи мотивів і стимулів, що мають виступати рушійними силами сприяння схвальному сприйняттю ідеології децентралізації, що, в свою чергу, є обов'язковою передумовою для підвищення автономності та самостійності місцевої влади та самоврядування.

Отже, неоднозначність підходів щодо виявлення закономірностей здійснення процесу перерозподілу владних повноважень та компетенцій, прав та обов'язків у фінансовій сфері, а також встановлення взаємозв'язків даного процесу із іншими аспектами перерозподілу державної влади обумовлює

доцільність систематизації існуючих теоретичних підходів щодо визначення сутності фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації (див. дод. Д.2, табл. Д.2). Узагальнення положень, представлених в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, дозволило автору виявити такі особливості змістовного наповнення відповідних реформаторських дій:

децентралізація у фінансовій сфері має розглядатися в контексті побудови механізму перерозподілу державної влади як один із ключових його елементів, виняткова значущість якого (нарівні із заходами, спрямованими на політичну та адміністративну децентралізацію) визначається тісністю і безпосередністю зв'язку із виконанням алокаційної функції держави, яка реалізується в даному випадку через прямий вплив на розміщення та розподіл економічних ресурсів, що, в свою чергу, характеризують ефективність функціонування системи державного управління та сталість суспільного розвитку;

винятковий характер значення державних фінансів (в кількісному, якісному та структурному аспектах) для забезпечення належного та ефективного виконання функцій держави та вирішення місцевих питань обумовлює обов'язковість прогнозування та планування фінансових аспектів для усього комплексу заходів із децентралізації державної влади, а також ідентифікації широкого кола потенційних ризиків та небезпек, що виступають при цьому основними критеріями визначення доцільності здійснення реформаторських дій та оцінки оптимальності запропонованих при цьому програм та проектів;

бюджетна система являє собою стрижневий елемент державного устрою, оскільки через міжбюджетні відносини здійснюється не тільки виконання алокаційної функції, але й підтримка та забезпечення стійкого взаємозв'язку елементів державного механізму та складових національної економічної системи на усіх її рівнях (в територіальному та галузевому контексті); таким чином, проектування будь-яких сутнісних змін у сфері державних фінансів прямо та безпосередньо буде знаходити відображення на усіх без винятку аспектах функціонування та розвитку держави;

децентралізація в фінансовій сфері має ґрунтуватися на реалізації

договірному підходу, тобто являти собою предмет певної суспільної угоди, сторонами якої виступають (при вузькому підході) органи центральної, місцевої влади та самоврядування, а також (в узагальненому змісті) – держава та суспільство; при цьому від міри повноти реалізації базових інтересів учасників такого роду угоди при її укладанні (одним із виразників чого є ступень добровільності дій сторін) залежить не тільки успішність впровадження реформи, але й формування широкого кола параметрів сприятливості соціально-економічного середовища країни (таких як, зокрема, рівень трансакційних витрат, інвестиційна привабливість та ін.);

визначення умов децентралізації у фінансовій сфері обов'язково має враховувати, з одного боку, наявність територіальних диспропорцій (ресурсно-просторового, економічного, відтворювального та іншого змісту), а з іншого – неодмінність виконання вимог забезпечення справедливості та прозорості при розподілі та перерозподілі державних фінансів; гармонізація та узгодження зазначених аспектів децентралізації у фінансовій сфері здійснюється, по-перше, через систему трансфертів, яка при цьому має бути відкритою та зрозумілою для суб'єктів міжбюджетних відносин на усіх її рівнях, і, по-друге, через розширення фінансової самостійності та автономії органів МСВ (в межах наданих ним повноважень та компетенцій), що мають виступати дієвими стимулами та рушійними силами розвитку ініціативи та активності територіальних громад при вирішенні місцевих питань в напрямку регіонального розвитку;

реалізація вимог справедливості та прозорості при проектуванні децентралізації у фінансовій сфері здійснюється на основі дотримання принципу субсидіарності; стрижневими елементами виконання даної вимоги є упорядкування переліку та структуризація параметрів публічних послуг, обов'язки з надання яких приймає на себе держава, а також оцінка фінансового відображення цих обов'язків на основі визначення потрібного обсягу видатків держави; децентралізація у фінансовій сфері має бути орієнтована на гармонізацію та оптимізацію співвідношення зазначених видатків та сформованого під них фінансового підґрунтя, що характеризують спроможність

держави щодо виконання прийнятих нею функцій – таким чином, будь-які зміни у розподілі державних фінансів через потенційну ймовірність впливу на дану спроможність визначають релевантність зв'язку заходів із децентралізації у фінансовій сфері з усіма іншими сторонами функціонування та розвитку держави;

розмаїття умов та обставин життєдіяльності територіальних громад, особливості природно-географічних та демографічних характеристик територій, відмінності у специфіці та пропорціях розвитку регіональних економічних систем навіть в межах однієї держави визначають необхідність реалізації ситуативного та диференційованого підходу відносно встановлення обсягів владних прав та повноважень, компетенцій та обов'язків, що мають виступати предметом перерозподілу; селективний характер заходів із децентралізації у фінансовій сфері в поєднанні із дотриманням означених вище вимог справедливості та відкритості визначає необхідність забезпечення відповідного рівня варіативності доступних органам місцевої влади та самоврядування форм та способів, інструментарію реалізації фінансової самостійності та автономії (через розширення доступних джерел фінансування) на законних підставах, передбачених концептом перерозподілу повноважень і компетенцій у фінансовій сфері;

формування фінансового підґрунтя МСВ має враховувати не тільки вимоги ресурсної підтримки виконання на територіальному рівні переданих (доручених, делегованих) державою функцій та надання належних публічних послуг місцевій громаді, але й необхідність забезпечення сталого територіального розвитку на основі реалізації довгострокових капіталоємних проектів і програм економічної, інфраструктурної, соціальної, культурної та іншої спрямованості, орієнтованих, з одного боку, на збільшення добробуту та підвищення якості життя населення, а з іншого – на створення сприятливих умов для підвищення економічного потенціалу території, використання якого здатне розширити бюджетні та податкові можливості для збільшення доходної частини місцевого бюджету;

довгостроковий характер реалізації зазначених вище проектів і програм територіального розвитку (що звичайно виходить за рамки річних бюджетів) визначає необхідність додаткового урахування в контексті децентралізації

державної влади доцільності надання місцевим органам повноважень та компетенцій, можливостей та умов для розширення часових параметрів бюджетного планування, що передбачає не тільки посилення управлінських та фахових компетентностей кадрового складу працівників цих органів, але й забезпечення прогнозованості та передбачуваності руху фінансових ресурсів, пов'язаного із участю території у міжбюджетних відносинах; найбільш ефективним засобом такого забезпечення є впровадження на національному рівні моделі середньострокового бюджетування;

створення фінансового підґрунтя місцевого самоврядування в контексті перерозподілу владних повноважень у фінансовій сфері має також враховувати потенційні ризики виконання місцевих бюджетів, пов'язані із притаманними ринковій економіці невизначеністю та непередбачуваністю господарських умов (що є особливо актуальним та важливим для країн із економічним устроєм, що знаходиться у стані трансформації); за такі вимоги ключовим параметром сприяння збереженню стабільності функціонування та розвитку територіальної економічної системи, підтримки належного виконання місцевою владою усього комплексу переданих (доручених, делегованих) державою функцій, а також основою для планомірної реалізації згаданих вище довгострокових проектів та програм є формування та розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Проведена систематизація існуючих теоретичних підходів щодо визначення сутності феномену фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації та узагальнення особливостей змістовного наповнення відповідного процесу перерозподілу державної влади у фінансовій сфері дозволили автору здійснити структурування складових даного процесу (див. рис.2.1). Внутрішня залежність та ієрархічна підпорядкованість складових децентралізації державної влади визначається при цьому фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу

територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

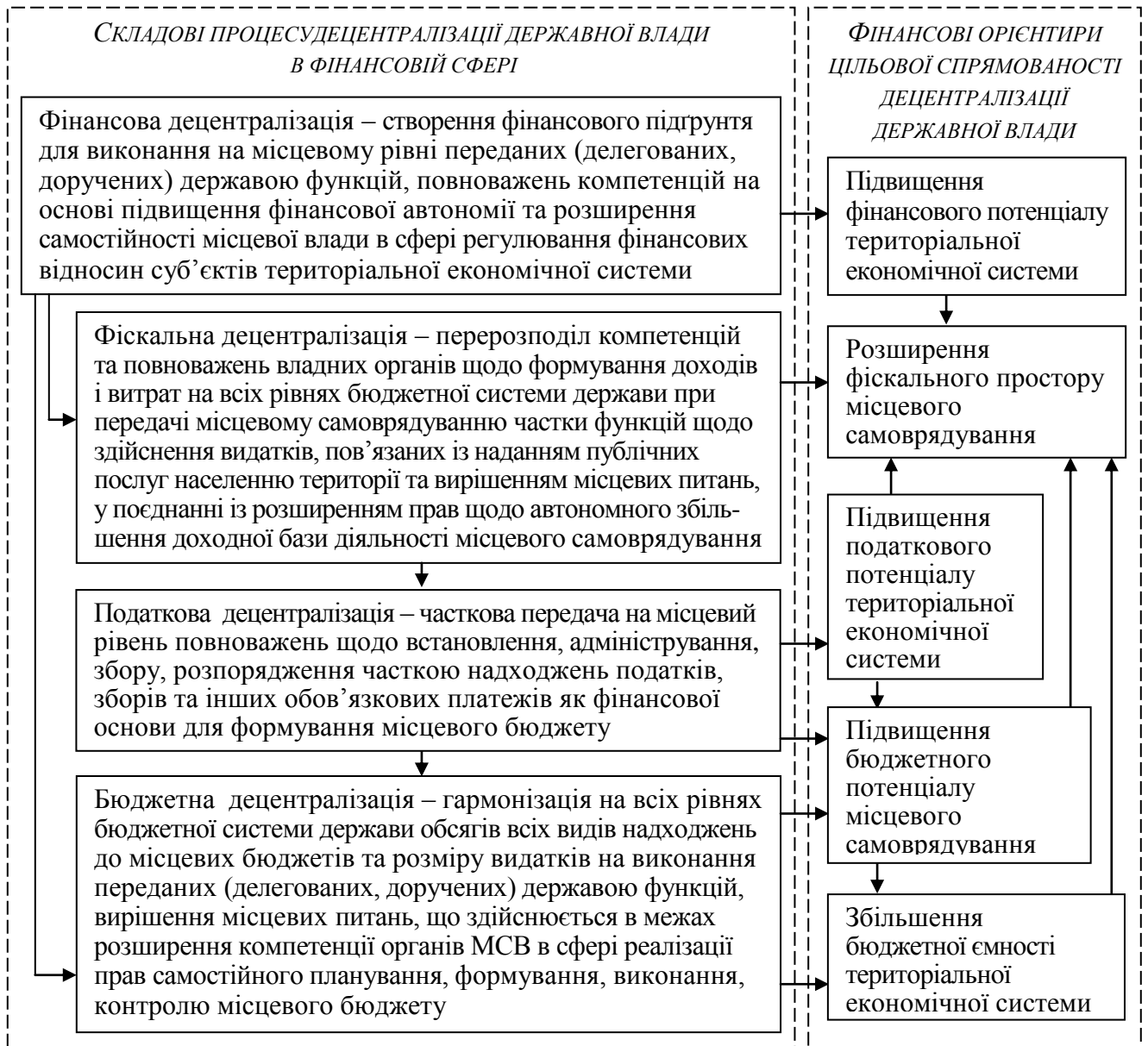

Рис. 2.1. Складові та фінансові орієнтири цільової спрямованості процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері (авторська розробка)

Реалізація поданого підходу щодо структуризації процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері, в свою чергу, дозволяє здійснити органічне включення цього процесу і його елементів у загальний контекст реформ в напрямку системного перерозподілу державної влади (див. рис. 2.2).

Рис.2.2. Структуризація складових процесу децентралізації державної влади (авторська розробка)

Забезпечення єдності та взаємозв'язку складових процесу децентралізації державної влади, що знаходять прояв у досягненні узгодженості різних аспектів перерозподілу владних повноважень та компетенцій, як відзначають, зокрема, З. Варналій та ін. [134, с.248], І. Волохова [93, с.145], Ж. Ведель [77, с.36], О. Грін [117, с.94], У. Дорош [150, с.134], О. Євтушенко [171, с.307-308], Р. Залтман [725, с.9], А. Лелеченко та ін. [350, с.11], О. Петренко [475, с.6], Дж. Сах та ін. [140, с.7], Т. Тарасенко [600, с.279], М. Трещов [623, с.63], К. Чабанова [659, с.156] та ін. має здійснюватися на основі обґрунтованого вибору конкретних форм децентралізації державної влади, таких як деконцентрація, деволуція, делегування, девистиція (див. дод. Д.3., табл. Д.3). Проведене автором узагальнення характеристик змісту, фінансового контексту та умов імплементації зазначених форм децентралізації дозволяє виявити додаткові вимоги щодо ефективного здійснення процесу перерозподілу владних повноважень та компетенцій, такі як галузеве та просторове розмаїття економічної системи території, ефективність функціонування представницького механізму презентації інтересів територіальної громади, відпрацьованість каналів комунікації, рівень розвитку інститутів розвиненого громадянського суспільства та ін. (див. табл. 2.1).

Отже, розмаїття складу та суперечливість впливу широкого кола факторів та детермінант перерозподілу державної влади у фінансовій сфері обумовлюють неоднозначність прояву закономірностей, які визначають динаміку розгортання процесу фінансової децентралізації, вибір шляхів реалізації відповідних змін політико-адміністративного та фінансово-економічного спрямування, ефективність та результативність здійснюваних заходів та ін. Прагнення щодо пояснення природи зазначених закономірностей, а також щодо виявлення дієвих механізмів розширення фіскального простору місцевої влади (збільшення доходів та видатків місцевих бюджетів) як цільового орієнтиру фінансової децентралізації слід вважати основною причиною суттєвого посилення уваги дослідників (див., зокрема, М. Арзахі та Д. Хендерсон [702, с.1157-1189], Р. Баль та Д. Мартінез-Васкез [706, с.2-3], В. Василенко [818, с.57-71], Р. Вобел [815, с.57-71; 816, с.151-190], Д. Гаррет та Д. Родден [737, с.87-109], А. Діаз-Кайєрос [728],

Таблиця 2.1

Узагальнення характеристик форм децентралізації державної влади (авторська розробка)

Форма децентралізації	Характеристика форми децентралізації		Фінансове наповнення форми децентралізації	Умови імплементації форми децентралізації
Деконцентрація	Передача державою на місцевий рівень частки адміністративних повноважень та компетенцій при збереженні персоніфікованого контролю над діяльністю місцевої влади з боку органів центральної влади	префектуральна – через одноосібне персоніфіковане представництво	Значний рівень централізації фінансових потоків, від руху яких залежить акумулювання бюджетних ресурсів	Гармонійність розподілу влади між органами державної влади та самоврядування на місцевому рівні. Відпрацьованість каналів комунікації
		функціональна – через диференційоване за галузевою ознакою представництво	Незначний ступень фінансової автономії та самостійності місцевого самоврядування. Високий рівень розмаїття джерел фінансування територіального розвитку	Галузеве розмаїття економічної системи території. Розосередженість (адміністративна та економічна) функцій територіального управління
Деволуція	Передача широкого кола функцій, повноважень та компетенцій від органів державної влади до частково автономних органів місцевої влади або самоврядування (сформованих переважно на представницьких засадах) при збереженні суверенітету та чітко визначених функціональних прерогатив центральної влади		Доступність альтернативних (позаподаткових, позабюджетно-трансфертних) джерел фінансування місцевого самоврядування. Незначний рівень фінансової автономії та самостійності місцевого самоврядування.	Ефективно діюча виборча система, що забезпечує якісну репрезентацію інтересів територіальної громади через представницький механізм. Наявність формально об'єднаних громад, згуртованих усвідомленням різних видів спільності.
Делегування	Перерозподіл (вертикальний – за ієрархією державного управління; горизонтальний – через поглиблення спеціалізації органів влади одного рівня) адміністративних, управлінських та фахових повноважень та компетенцій в рамках збереження цілісної та ієрархічно підпорядкованої системи ланок апарату державного управління		Помірний рівень фінансової автономії та самостійності місцевого самоврядування при наявності достатньо жорсткого фінансового моніторингу і контролю з боку центральних органів державної влади. Незначний обсяг видатків, пов'язаних із наданням публічних послуг населенню.	Рациональність структурної побудови, ефективність функціонування ієрархічно підпорядкованої системи органів державної влади. Відпрацьованість каналів комунікації. Незначний рівень територіальної диференціації, відсутність диспропорцій розвитку.
Дивестиція	Передача відповідальності за виконання окремих функціональних робіт та завдань від органів державної та місцевої влади, самоврядування до суб'єктів недержавної власності, громадських організацій і об'єднань		Незначний рівень розмаїття та обмеженість джерел фінансування територіального розвитку.	Незначний рівень територіальної диференціації. Значне розмаїття змісту та умов надання публічних послуг. Наявність інститутів розвинутого громадянського суспільства.

М. Жилек [753, с.33-49], А. Кіріяку та О. Рока-Сагалес [760, с.131-156], Л. Летельєр [761, с.155-183], О. Лібман [353, с.10-29], У. Паніцца [778, с.93-139], Д. Стегареску [802, с.39-40], У. Тібен [808, с.2-3], Д. Трейсман [811, с.289-325], Ф. Церніліа [720, с.749-776] та ін.) щодо узагальнення та систематизації величезного масиву емпіричних спостережень за практиками проведення реформ децентралізації в різних країнах світу (див. дод. Ж). Використання статистичних методів компаративного (на національному рівні) аналізу емпіричних даних підтвердило суперечливий і ситуативний характер тенденцій, що знаходять прояв в контексті фінансової децентралізації. Так, наприклад, деконцентрація видатків держави, що в рамках дотримання принципу субсидіарності в цілому вважається доцільною та раціональною, в роботі [761, с.155-183] розглядається як стримуючий збільшення місцевих бюджетів чинник, а вплив фактору етнолінгвістичного розмаїття населення на фінансові результати перерозподілу фіскальних повноважень, що оцінюється позитивно у [778, с.93-139] та [720, с.749-776], у [702, с.1157-1189] вважається скоріше негативним та ін. Крім того, слід відзначити, що у складі детермінант фінансової децентралізації навіть за умови проведення статистичного аналізу емпіричних даних помітне місце та суттєве значення відводиться слабкоформалізованим факторам, таким як автономія конституційного суду, наявність конституційних повноважень регіонів, розвиненість демократичних процедур, специфіка державотворення, що також ніяк не сприяє підвищенню обґрунтованості визначення оптимальних шляхів розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні реформ у сфері розподілу владних повноважень.

Неоднозначність виявлення і ситуативність прояву закономірностей трансформації фіскального простору МСВ при здійсненні децентралізації державної влади підтверджується також результатами досліджень даних процесів на субнаціональному (регіональному та територіальному) рівні в роботах Н. Акаї та М. Саката [698, с.93-108], Т. Занга і Х. Зу [826, с.58-81], Т. Кваши [247, с.70-74], Д. Ксі та ін. [822, с.58-81], Є. Ткачова [618, с.101-108], А. Ющкова [692, с.94-100]

та ін. При цьому відзначається, що до складу ключових факторів, які в даному контексті суттєво утруднюють формування політики підтримки фінансової самостійності самоврядування, а також перешкоджають розробці заходів із упорядкування та оптимізації місцевих бюджетів, слід віднести поширені в світовій практиці неоднорідність переліку та розмаїття змісту повноважень та компетенцій органів самоврядування на рівні територій. Проведене автором узагальнення функціонального наповнення діяльності органів МСВ країн Європи (до яких, крім того, було віднесено також Туреччину – відповідно до чітко артикульованого урядом країни в минулі роки прагнення щодо участі у євроінтеграційних процесах) підтверджує відсутність єдності та однозначності підходів до упорядкування функцій та завдань, що вирішуються на субнаціональному (регіональному та територіальному) рівні (див. дод. К). Отже, виходячи з результатів систематизації розподілу повноважень МСВ (певний, хоча й достатньо приблизний, підхід щодо формалізації такого розподілу автор пропонує здійснювати через встановлення значення відповідного коефіцієнту, спосіб розрахунку якого подано у дод. К), слід відзначити наявність трьох базових інваріантів функціонального навантаження органів МСВ:

модель забезпечення життєдіяльності території (орієнтована на виконання робіт інфраструктурного та соціально-побутового характеру, майже не пов'язаних із реалізацією владних адміністративно-управлінських повноважень), за яку фінансова самостійність місцевої влади переважно обмежується засвоєнням асигнованих для цього з державного бюджету коштів;

модель адміністрування публічних послуг (функціонал попередньої моделі доповнюється здійсненням в межах території адміністративно-розпорядницьких повноважень, які, проте, не включають усієї повноти прав розпорядження майном територіальної громади), в рамках якої фінансова автономія МСВ розширюється через делегування державою на місцевий рівень окремих фіскальних компетенцій (зокрема, пов'язаних із адмініструванням місцевих податків та зборів);

модель автономії (передбачає надання самоврядуванню максимальної повноти прав та відповідальності щодо здійснення владних повноважень в

рамках території, включаючи виконання функцій господарського управління об'єктами власності громади), що базується на фінансовій самостійності органів МСВ через надання ним можливості використання усієї широти діапазону неподаткових та інших надходжень до місцевого бюджету, залучення кредитних ресурсів, випуску боргових інструментів та ін.

Крім того, слід відзначити, що повнота функціонального навантаження місцевого самоврядування в рамках виборки, яка розглядається, майже не залежить від форми державного устрою. Так, серед європейських країн переважають унітарні держави (для яких притаманне велике розмаїття інваріантів розподілу повноважень місцевого самоврядування), проте й для нечисленних федеративних держав Європи характерною є широта діапазону функціонального наповнення компетенцій місцевої влади – від найбільшого для Федеративної республіки Німеччина (значення коефіцієнту функціонального навантаження становить 0,58, що, проте, не перевищує рівень відповідних показників таких унітарних держав як Греція, Італія, Угорщина, Чехія) до мінімального для Австрії (0,26) та помірного для Бельгії (0,39).

Неоднозначність впливу формальних характеристик способу побудови державного устрою країни на реальні параметри розподілу державної влади підтверджується також результатами оцінки динаміки та стану розподілу державних фінансів у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у 1995-2016 рр. (див. дод. Л, табл. Л.1-Л.6), що було визначено на основі таких показників: частка витрат певного рівня владного представництва в державних видатках; відношення державних витрат на різних рівнях владного представництва до розміру валового внутрішнього продукту (ВВП); частка консолідованого доходу певного рівня владного представництва до консолідованого доходу держави; співвідношення обсягів податкових надходжень, акумульованих на різних рівнях владного представництва, до ВВП; частка податкових надходжень, акумульованих на різних рівнях владного представництва, до консолідованого доходу держави; структурний розподіл міжбюджетних трансфертів на різних рівнях владного

представництва. В результаті проведеного узагальнення рівня та динаміки змін зазначених показників (див. табл. 2.2) було встановлено такі тенденції формування державних фінансів та фінансової децентралізації.

По-перше, для європейських країн з федеративним устроєм держави (Австрія, Бельгія, ФРН – і в меншому ступені Швейцарія) притаманним в середньому за аналізований період є достатньо великий рівень централізації державних витрат (від 60% до 70%) при досить значній частці цих витрат у валовому внутрішньому продукті (30%-35%). За розміром даних показників федеративні держави Європи або знаходяться на рівні (відносно до Британії, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Фінляндії та ін.), або незначно відстають (стосовно до Ірландії, Латвії, Словенії, Чехії, Естонії та ін.) від більшості країн з унітарним устроєм. Крім того, про обмеженість реального фінансового федералізму в країнах із відповідним устроєм держави свідчить той факт, що в окремих унітарних країнах Європи ступень централізації державних витрат є набагато меншим (Данія, Іспанія, Швеція).

По-друге, в середньому за аналізований період надзвичайно високим для федеративних держав є рівень централізації консолідованих доходів на національному рівні (більше 80% для Австрії та Бельгії, 65% – для ФРН). За значеннями цього показника європейські федерації (за винятком ФРН та Швейцарії) також знаходяться у стані, подібному до умов формування державних фінансів в країнах з унітарним устроєм. При цьому слід відзначити, що утворення такого роду ситуації, очевидно, є наслідком імплементації загальних інституціональних норм і правил Європейського Союзу, оскільки для країн (Канада, Швейцарія), що знаходяться за його межами, стан речей є суттєво іншим.

По-третє, для зазначених вище федеративних держав розподіл децентралізованих фінансів здійснюється достатньо пропорційно між субнаціональним та місцевим рівнем, що також не можна вважати сприятливою умовою для фінансового забезпечення розвитку МСВ (в даному випадку також можна спостерігати разючу розбіжність між федераціями, що є членами ЄС, та іншими федеративними державами).

Таблиця 2.2

Показники стану та динаміки фінансової автономії за рівнями державної влади у країнах ОЕСР (розраховано за [773])

Рі- вень	Країна	Значення показників, за рівнями ¹ , у 1995-2016 рр., %											
		частка витрат в державних видатках		відношення державних витрат до ВВП		частка консолідованого доходу до консолідованого доходу держави		співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП		частка податкових надходжень до консолідованого доходу держави		частка міжбюджетних трансфертів	
		середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період
Країни з федеративним (конфедеративним) державним устроєм													
Націо- нальний (Н)	Австрія	69,23	-0,80	35,96	-4,00	89,78	2,90	40,22	1,80	95,10	1,30	16,91	2,40
	Бельгія	62,79	-11,60	32,55	-5,60	82,98	-9,80	39,49	-2,60	90,73	-9,30	16,52	2,10
	Канада	34,86	-7,90	14,70	-6,10	45,57	-2,10	17,13	-2,90	52,17	-3,70	8,08	1,00
	ФРН	61,94	-7,20	28,71	-10,20	65,15	-3,60	24,94	-0,20	70,11	-3,20	3,34	0,30
	Швейцарія	44,17	-2,80	14,89	-0,80	51,61	0,00	16,00	1,80	60,04	1,60	7,55	1,40
Субнаціо- нальний (С)	Австрія	15,76	3,30	8,18	1,00	3,44	0,00	0,68	0,00	1,61	-0,20	1,30	0,80
	Бельгія	24,00	10,80	12,47	5,90	9,52	9,70	1,95	4,00	4,49	9,00	3,75	-0,40
	Канада	45,21	6,60	18,98	-0,10	43,24	1,50	12,51	-0,10	38,20	3,20	6,66	-0,20
	ФРН	22,43	3,90	10,37	-0,20	23,85	3,50	7,86	1,10	22,08	2,10	5,41	1,50
	Швейцарія	34,95	5,60	11,76	2,10	28,49	0,00	6,42	0,80	24,05	0,90	3,12	-1,40
Місцевий (М)	Австрія	14,99	-2,30	7,79	-2,10	6,79	-2,90	1,40	-0,40	3,28	-1,10	1,15	0,20
	Бельгія	13,20	0,80	6,85	0,50	7,50	0,00	2,08	0,20	4,78	0,30	0,10	0,00
	Канада	19,91	1,20	8,37	-0,80	11,19	0,50	3,15	-0,10	9,64	0,50	0,02	0,00
	ФРН	15,63	3,30	7,23	-0,10	11,00	0,10	2,79	0,50	7,81	1,10	0,65	0,10
	Швейцарія	20,87	-2,80	7,04	-0,90	19,90	0,00	4,25	-0,30	15,94	-2,40	1,22	0,30
Країни з унітарним державним устроєм													
Національний (Н)	В. Британія	72,91	2,40	29,96	2,90	91,16	-0,60	30,74	2,90	95,46	-1,20	15,61	-2,30
	Угорщина	77,65	10,60	38,50	-1,60	88,15	3,30	36,10	-2,80	94,45	-3,30	10,75	-6,60
	Греція	93,28	-1,30	46,20	2,10	97,30	-0,40	31,94	10,10	98,56	-1,50	4,82	-0,20
	Данія	40,49	-9,90	22,05	-7,60	70,10	4,20	32,79	1,60	70,91	4,10	23,33	7,10
	Ізраїль	88,15	0,40	40,79	-9,10	91,45	-1,20	30,45	-4,50	92,40	-1,70	4,80	0,10
	Італія	71,04	-3,60	34,83	-3,80	82,38	-6,00	35,43	-0,10	85,89	-9,70	11,19	-1,60
	Ірландія	76,65	23,50	29,24	-3,20	92,15	5,20	27,96	-8,30	97,48	0,70	12,89	-14,50
	Іспанія	56,70	-10,70	23,85	-5,90	75,82	-10,70	26,11	-1,70	79,29	-10,90	16,25	1,40
	Латвія	73,91	-6,30	27,69	-1,00	81,26	1,30	23,48	0,50	81,78	0,00	7,34	4,30
	Нідерланди	66,73	8,20	30,17	-2,90	89,35	3,60	35,23	0,90	96,45	-0,50	18,46	-3,90
	Норвегія	66,49	2,60	30,05	0,00	84,00	4,10	35,05	-0,40	85,15	3,40	11,43	0,60

Продовження табл. 2.2

Рі- вень	Країна	Значення показників, за рівнями ¹ , у 1995-2016 рр., %											
		частка витрат в державних видатках		відношення державних витрат до ВВП		частка консолідованого доходу до консолідованого доходу держави		співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП		частка податкових надходжень до консолідованого доходу держави		частка міжбюджетних трансфертів	
		середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період	середнє значення	зміни за період
Національний (Н)	Португалія	86,44	-0,80	39,86	1,90	89,89	-1,10	29,42	4,20	93,51	-1,90	4,12	0,00
	Польща	69,17	-1,60	30,08	-2,90	82,60	2,60	29,61	-5,30	88,46	-4,50	12,78	3,20
	Словакія	86,52	-2,80	37,59	-6,90	94,34	1,00	31,50	-6,90	97,87	-0,70	7,01	10,20
	Словенія	81,76	-3,60	38,45	-7,50	88,35	-1,80	33,85	-2,40	91,49	-3,10	7,07	0,60
	Фінляндія	62,66	-9,30	33,40	-9,40	73,30	-2,90	33,56	-0,60	77,74	-0,80	9,46	0,60
	Франція	80,95	-2,20	43,80	0,50	85,15	-2,30	38,12	1,80	88,37	-2,50	5,23	0,10
	Чехія	72,60	-1,80	31,29	-11,00	82,35	-1,20	33,15	-0,80	98,94	-0,20	10,21	-3,70
	Швеція	55,61	-13,40	29,98	-16,20	66,35	-1,00	30,39	-3,10	66,91	-4,80	9,60	6,40
Естонія	74,50	1,80	28,40	0,50	95,70	-1,10	32,00	-1,30	98,75	-0,20	17,02	-1,40	
С	Іспанія	31,11	10,60	13,07	4,10	13,94	9,60	3,87	3,40	11,71	9,80	2,04	1,60
Місцевий (М)	В. Британія	27,09	-2,40	11,10	-0,20	8,84	0,60	1,46	0,50	4,54	1,20	0,10	0,00
	Угорщина	22,35	-10,60	11,10	-7,00	11,85	-3,30	2,12	1,30	5,55	3,30	0,17	0,20
	Греція	6,72	1,30	3,31	0,80	2,70	0,40	0,50	0,60	1,45	1,50	0,50	-1,10
	Данія	59,51	9,90	32,31	2,70	29,90	-4,20	13,46	-2,10	29,09	-4,10	1,50	-0,50
	Ізраїль	11,85	-0,40	5,49	-1,50	8,55	1,20	2,49	0,20	7,60	1,70	1,02	0,40
	Італія	28,96	3,60	14,16	1,10	17,62	6,00	5,84	4,40	14,11	9,70	0,65	0,80
	Ірландія	23,35	-23,50	8,40	-10,70	7,85	-5,20	0,73	-0,30	2,52	-0,70	0,00	0,00
	Іспанія	12,20	0,20	5,11	-0,10	10,24	1,10	2,98	0,50	9,01	1,10	1,86	0,30
	Латвія	26,09	6,30	9,79	2,70	18,74	-1,30	5,23	0,10	18,22	0,00	0,15	-2,90
	Нідерланди	33,27	-8,20	15,07	-7,80	10,65	-3,60	1,31	0,20	3,55	0,50	0,17	0,10
	Норвегія	33,51	-2,60	15,25	0,00	16,00	-4,10	6,10	-1,70	14,85	-3,40	0,19	-0,10
	Португалія	13,56	0,80	6,25	0,70	10,11	1,10	2,06	0,90	6,49	1,90	0,06	0,10
	Польща	30,83	1,60	13,43	-0,30	17,40	-2,60	3,83	1,20	11,54	4,50	0,35	0,00
	Словакія	13,48	2,80	5,69	0,20	5,66	-1,00	0,66	0,10	2,13	0,70	0,14	0,00
	Словенія	18,24	3,60	8,56	0,60	11,65	1,80	3,15	1,10	8,50	3,20	0,18	-0,10
	Фінляндія	37,34	9,30	19,86	3,30	26,70	2,90	9,61	0,30	22,26	0,80	0,76	-1,20
	Франція	19,05	2,20	10,33	1,60	14,85	2,30	5,03	1,50	11,63	2,50	0,50	-0,20
	Чехія	27,40	1,80	11,76	-2,50	17,65	1,20	0,36	0,10	1,07	0,20	0,06	0,10
Швеція	44,39	13,40	23,68	1,00	33,65	1,00	14,95	1,60	33,09	4,80	0,29	0,20	
Естонія	25,50	-1,80	9,67	-0,70	4,30	1,10	0,41	0,00	1,25	0,20	0,10	0,10	

Крім того, переважна більшість зібраних обсягів податкових надходжень (при достатньо високому в середньому за аналізований період рівні податкового навантаження на ВВП) в таких федераціях (членах ЄС) також зосереджується на національному рівні, а тільки в подальшому перерозподіляється через міжбюджетні трансферти, що також не можна вважати органічним для умов реалізації фінансового федералізму.

По-четверте, для унітарних держав в рамках даної виборки в середньому за аналізований період притаманним є надзвичайно широкий діапазон коливань балансу проявів принципів централізації-децентралізації при формуванні державних і місцевих фінансів. Так, в середньому в аналізованому періоді за рівнем централізації державних витрат можна переконано виділити дві групи країн: перша – з досить великою мірою зосередження видатків на національному рівні (від близько 80% до більше 90% державних витрат), найбільш показовими прикладами чого є Франція, Словачів, Португалія, Греція та ін.; друга – з помірним ступенем централізації (в діапазоні близько 60%-75%), а саме – Нідерланди, Норвегія, Фінляндія, Швеція. При цьому показовими прикладами фінансової децентралізації у цій сфері також слід вважати унітарні держав, такі як Данія (тільки близько 40% витрат держави зосереджено на національному рівні), Швеція (55,61%), Іспанія (56,70%). Крім того, для європейських унітарних держав притаманним є досить великий діапазон значень показника відношення державних витрат до ВВП: від 20%-30% у Данії, Іспанії, Латвії, Естонії та ін. до більш, ніж 37% в Угорщині, Словачів, Словенії, Португалії. Крім того, екстремально високим слід вважати рівень частки державних витрат у ВВП Франції (більше 43%), що є порівняним до показників економіки Греції (46,20%), яка до цього часу перебуває під негативним впливом найгострішої для ЄС фінансової кризи останніх років, або Ізраїлю (40,79%), що знаходиться у перманентному стані участі у військових діях.

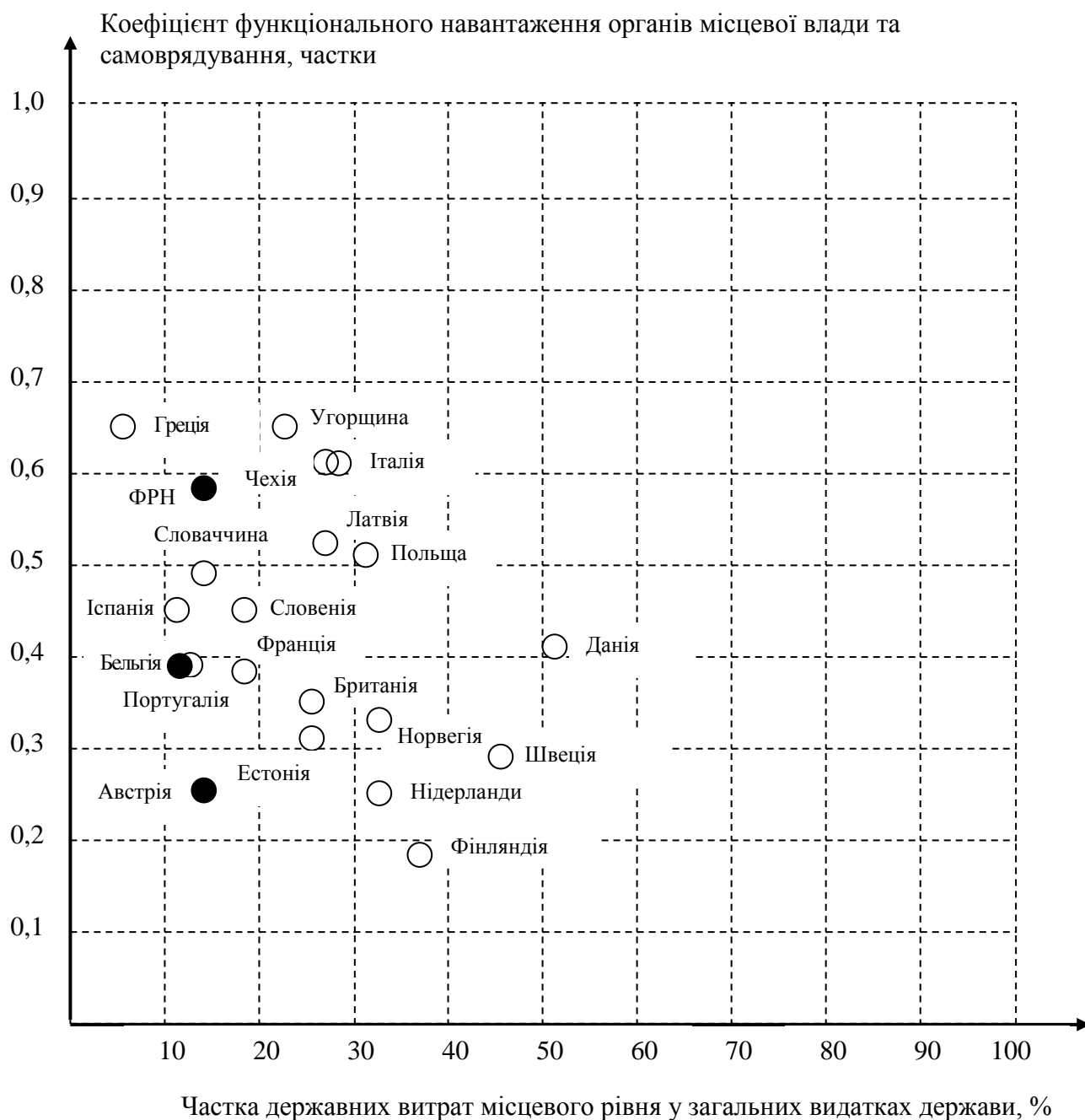
По-п'яте, відображенням ситуації реального наповнення фінансової автономії місцевої влади та самоврядування в унітарних країнах Європи слід насамперед вважати досягнутий ступень консолідації доходу держав на місцевому рівні. За цим параметром можна переконливо відзначити наявність

країн, місцева влада та самоврядування в яких мають фактичну можливість акумулювати доходи, достатні для виконання широкого кола повноважень та компетенцій. Так, в Швеції доходи місцевих бюджетів в середньому за аналізований період становили до 33,65% консолідованого доходу держави, в Данії – до 29,90%, в Фінляндії – до 26,70%, в Латвії – до 18,74%, в Італії – до 17,3%. При цьому покажемо, що тільки в Італії в результаті здійснення реформ з децентралізації державних фінансів було досягнуто зростання даного показника на 6% (з 11,3% до 17,3%), при тому що у решті держав фінансове забезпечення самостійності місцевої влади та самоврядування або майже не змінилося (коливання у діапазоні 1,0%-1,5%) або суттєво погіршилося – так, як, наприклад, у Ірландії (скорочення на 5,60%), Данії (зниження на 4,20%), Нідерландах (зменшення на 3,60%).

По-шосте, проведене автором зіставлення параметрів оцінки фінансового забезпечення виконання функціонального навантаження діяльності місцевої влади та самоврядування (див. рис.2.3) доказово засвідчує, що забезпечення реальної фінансової автономізації та самостійності самоврядування при вирішенні питань територіального розвитку не обов'язково пов'язані із надмірним обтяженням представницьких та виконавських органів територіальних громад додатковими завданнями загальнодержавного значення.

Так, очевидно, що органи самоврядування у державах з високим або значним рівнем децентралізації державних фінансів (Данія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Фінляндія), через помірність функціонального навантаження дійсно здатні зосереджуватися на вирішенні ключових місцевих питань. Для решти ж країн, в яких повноваження місцевої влади передбачають необхідність вирішення більш широкого кола завдань, можливості для акумулювання відповідного фінансового забезпечення слід визнати достатньо обмеженими.

По-сьоме, динамічність змін за аналізований період показників, що характеризують розподіл державних фінансів за рівнями реалізації владних повноважень та компетенцій ґрунтовно підтверджує вагомість впливу заходів із фінансової децентралізації на розширення фіскального простору місцевої влади та самоврядування.

Прим.: ○ – країни із унітарним державним устроєм;
● – країни із федеративним державним устроєм;

Рис. 2.3. Позиціонування країн Європи у площині оцінки фінансового забезпечення виконання функціонального навантаження діяльності органів місцевої влади та самоврядування

До найбільш помітних змін у цій сфері слід віднести такі результати здійснення зазначених процесів. Зокрема, наявним є помітне зменшення частки витрат держави на національному рівні (Бельгія, Канада, ФРН, Іспанія, Латвія,

Фінляндія, Швеція) в структурі державних видатків, а також відносно до розміру ВВП у цілому (додатково до визначених вище країн – Ізраїль, Словачів, Словенія, Чехія, Швеція), що свідчить про існування стійкої тенденції щодо обмеження прямого впливу центральних органів влади на стимулювання ринкового попиту, відсутність заходів щодо розширення безпосередньої участі держави у господарських відносинах та ін. Крім того, для окремих країн очевидним фактом слід вважати посилення впливовості в даному контексті органів влади та самоврядування на субнаціональному (Бельгія, Канада, Швейцарія, Іспанія) та місцевому (Данія, Латвія, Фінляндія, Швеція) рівні. При цьому необхідно відзначити, що збільшення фінансової автономії та самостійності в більшості випадків не супроводжувалося та не посилювалося відповідним зростанням розміру часток консолідованого на субнаціональному та місцевому рівнях доходів до загального обсягу доходів держави (очевидно, прояв даної тенденції може визначати певну незавершеність або неповноту здійснення процесів фінансової децентралізації в окремих країнах). Крім того, для унітарних держав доцільність подальшого здійснення заходів щодо реформування розподілу державної влади в фінансовій сфері, очевидно, обумовлюється необхідністю відповідного розширення фіскального простору за рахунок збільшення обсягів податкових надходжень.

Додатковою рушійною силою для активізації реформ в сфері фінансової децентралізації та розширення фіскального простору у європейських країнах, з точки зору автора, виступила необхідність подолання наслідків глобальної фінансової кризи, що розпочалася у 2008 р. Так, усвідомлення нагальності потреб у проведенні або принаймні плануванні структурних реформ фіскальних відносин визначила необхідність оновлення методологічного та інструментального забезпечення ефективності системи суспільних фінансів, зокрема – в контексті оптимізації різних аспектів фіскальних відносин між рівнями державної влади (див. табл.2.3).

Таким чином, посилення фінансової самостійності та автономії самоврядування може бути досягнуте насамперед через зміцнення дохідної бази та стимулювання місцевої влади до нарощування доходів.

Таблиця 2.3

Характеристика реформ в сфері фінансової децентралізації та розширення фіскального простору у європейських країнах у посткризовий період (узагальнено за [814])

Зміни в системі державних фінансів	Характеристика новаторського змісту реформи	Держави, що здійснювали реформи	Часовий період реалізації реформ
Реформа системи фінансового вирівнювання	Доцільність змін обумовлена неоднозначним впливом кризи на регіональну економічну продуктивність, змінами напрямку, формату фінансових потоків між регіонами й територіальними громадами, а отже, їх соціально-економічного потенціалу, а також фіскальними стресами. Полягає у значній децентралізації фіскальних повноважень і відповідальності, у створенні нових фондів вирівнювання. Спрямована на поліпшення фінансового стану муніципалітетів із найнижчим рівнем доходів через оновлення критеріїв розподілу трансфертів	Естонія	2009 р.
		Франція	2011-2012 рр.
		Бельгія	2011 р.
		Чехія	2013 р.
Реформа системи між-бюджетних трансфертів	Збільшення фінансування повноважень, делегованих органам місцевого самоврядування, для зменшення фінансового диспаритету між витратами на реалізацію делегованих повноважень та розміром трансфертів, які надаються центральним урядом для цих потреб. Обмеження використання цільових трансфертів, спрощення й оптимізація надання умовних трансфертів загального призначення.	Чехія	2013 р.
		Фінляндія	2012 р.
		Велика Британія	2013 р.
Реформа системи місцевих податків і зборів	Посилення фінансової автономії органів місцевого самоврядування через розширення повноважень в сфері збору податку на нерухоме майно, оподаткування на місцевому рівні доходів громадян (з урахуванням про циклічності збору податку). Забезпечення надання громадам додаткових компетенцій та фіскальних повноважень	Франція	2009 р.
		Ірландія	2012 р.
		Словаччина	2012 р.
		Бельгія	2012 р.
Реформа фінансового забезпечення	Надання широкої податкової автономії в поєднанні з більш жорсткими заходами фінансового вирівнювання при змінах у розподілі впливу на фіскальні відносини між рівнями державного управління	Італія	2009 р.
Реформа бюджетних правил і процедур	Впровадження інструментарію боргового стримування («боргове гальмо») з метою зменшення ризиків формування бюджетів земель та громад. Інституціоналізація моніторингу бюджетів усіх рівнів на щорічній основі з використанням загальних критеріїв, контролю державних запозичень та координації середньострокового фінансового планування за рівнями влади.	ФРН	2009-2020 рр.
		Іспанія	2011-2020 рр.
		Ісландія	2011-2021 рр.
Реформи територіальної організації влади	Об'єднання муніципальних утворень та зміни у територіальній організації влади. Зміни у механізмах фіскальних відносин між рівнями державного управління з метою передачі органам місцевого самоврядування додаткових повноважень	Угорщина	2009 р.
		Греція	2011 р.
		Ірландія	2014 р.
		Франція	2010 р.

Необхідною вимогою для здійснення такого роду заходів для вітчизняних системи органів МСВ слід вважати перегляд чинних ставки і нормативи, передусім – місцевих податків і зборів, єдиного податку для суб'єктів малого підприємництва, вартість патенту на здійснення торговельної діяльності та ін. Крім того, вирішення місцевих питань (пов'язаних із забезпеченням ефективного й економного витрачання фінансових ресурсів, із збереженням виробничого потенціалу, із поглибленням взаємодії із середнім і малим бізнесом, а також сприянням збереженню і створенню робочих місць та пошуку шляхів наповнення місцевих бюджетів) обов'язково потребує налагодження та розвитку співпраці органів виконавчої влади та місцевого самоврядування в контексті реалізації таких заходів, спрямованих на реальне фінансове наповнення реформ з децентралізації державної влади:

запровадження системи контролю та моніторингу ефективності й результативності бюджетних видатків, жорсткої економії бюджетних витрат, насамперед на утримання органів виконавчої влади й місцевого самоврядування;

визначення як пріоритетних завдань із оптимізації мережі бюджетних установ – розробку та реалізацію заходів із впровадження енергозберігаючих технологій, скорочення наявної та недопущення виникнення нової податкової заборгованості, встановлення мораторію на використання коштів місцевих бюджетів для започаткування робіт із капітального ремонту та реконструкції об'єктів соціально-культурної сфери, крім аварійних;

забезпечення ефективного управління комунальним майном і нерухомістю, вирішення земельних питань; доцільно негайно вжити також заходи щодо стабілізації фінансового, економічного стану підприємств житлово-комунального господарства та посилення відповідальності за якість послуг, що ними надаються, а також і передусім забезпечити проведення економічно обґрунтованої тарифної політики у сфері надання таких послуг, запровадити програми з енергозбереження як для суб'єктів господарювання, так і для населення;

сприяння поживленню економічного розвитку та зміцнення фінансового стану суб'єктів малого бізнесу шляхом пошуку нових реальних форм розвитку підприємництва, створення й підтримки функціонування мережі інформаційно-аналітичних центрів малого підприємництва; усунення адміністративних, організаційних бар'єрів, що обмежують можливості утворення малих підприємств;

проведення роботи з керівниками підприємств різних форм власності щодо легалізації праці на їхніх підприємствах та її належної оплати;

розробка короткострокових регіональних програм інноваційно-інвестиційної діяльності з визначенням найважливіших для території напрямів інвестування та запровадження системи місцевих пільг для інвесторів, які фінансуватимуть пріоритетні проекти.

Ефективна реалізація заходів із децентралізації державної влади потребує всебічного вивчення та адаптації світового досвіду здійснення такого роду реформ. Зокрема, продуктивним здається запозичення практики розподілу податкових надходжень серед бюджетів різних рівнів на основі встановлення спрямованості нормативів розподілу податкових надходжень від місцевих бюджетів до центрального (ФРН), а також збільшення самостійності місцевих органів влади, що сприяло активізації їхньої діяльності в напрямі пошуку нових джерел надходжень до бюджету (Італія).

Так, в рамках реформування бюджетної системи Італії (що, як і в Україні, визначається достатньо високим рівнем централізації) для врегулювання питань зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів на засадах перерозподілу бюджетних ресурсів було впроваджено низку нормативних змін, пов'язаних із заборонаю збільшення трансфертів місцевим бюджетам, а територіальним органам влади і самоврядування було запропоновано запровадити нові місцеві податки або вдосконалити адміністрування вже використовуваних податків та зборів.

2.2. Теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації

Забезпечення ефективного та повноцінного здійснення курсу реформ, спрямованих на децентралізацію державної влади в фінансовій сфері, а також на створення реальних передумов досягнення фінансової автономії місцевої влади та розширення фіскального простору самоврядування, в сукупності являє собою надзвичайно складний за змістом та розмаїтий за аспектами реалізації процес, який до того ж тісно пов'язаний із широким колом проявів також неоднорідних суспільно значущих проблем суспільного розвитку, державотворення, регіонального та галузевого управління та ін. Отже, неодмінною вимогою щодо успішного здійснення даного процесу в сучасному контексті активізації структурно-інноваційних трансформацій національної економіки стає обґрунтування комплексного та цілісного теоретико-методологічного підґрунтя фінансової децентралізації, здатного забезпечити як створення належних передумов для перерозподілу владних повноважень без втрати керованості та цілеспрямованості функціонування системи управління державними фінансами, так і визначення логічної черговості здійснення реформаторських заходів, узгодження змін у фінансовій сфері із іншими аспектами трансформації політичного та адміністративно-територіального устрою держави та ін. Крім того, в рамках теоретико-методологічного базису, сформованого для упорядкування реформаторських дій в напрямку розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації, обов'язково мають бути створені належні засади і для узгодження суперечливих внутрішніх складових даного процесу, таких як: оновлення інструментарію управління місцевими фінансами (що є особливо актуальним з огляду на поглиблення змін у освітній, медичній та інших сферах обслуговування потреб територіальної громади), зокрема – у частині удосконалення процедур встановлення

видаткових потреб місцевого самоврядування для організації надання публічних послуг); податкова реформа (в напрямі розширення податкових повноважень органів МСВ); модернізація діючої системи міжбюджетних відносин та використовуваних механізмів фінансового вирівнювання та ін.

Тому упорядкування теоретико-методологічного базису формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації (належного цілям суспільних реформ та адекватного реальним умовам здійснення відповідних суспільних змін) являє собою досить важливу наукову проблему, складність якої насамперед пов'язана із необхідністю виявлення ключових закономірностей розгортання зазначеного вище процесу, а також із здійсненням логічного та несуперечливого узгодження положень різних дослідницьких підходів та концепцій у сферах місцевих фінансів та бюджету, децентралізації державної влади, державного регулювання територіального розвитку, економіки публічного сектору та ін.

Так, наприклад, Т. Далевська [125, с.156-157], Н. Камінська [235, с. 54], С. Слісаренко [574, с. 20] та ін. наполягають на поясненні природи, місця та ролі місцевих фінансів в фінансовому механізмі держави через поєднання положень теорії вільної громади (виходить з класичних поглядів Дж. Локка [441, с.414-418] щодо визначення первинності повноважень з фінансового забезпечення вирішення місцевих питань як невід'ємного атрибуту самоврядування територіальної громади), громадсько-господарської теорії (базується на принциповому розмежуванні державних функцій на політичну складову, що знаходиться у компетенції центрального уряду, та господарську складову, що віднесена до повноважень державних органів субнаціонального рівня [132, с. 276]), громадської теорії (права розпорядження міськими фінансами вважаються невіддільною прерогативою «природного» самоврядування людей, що за змістом відрізняється від будь-яких проявів державної влади [132, с. 277]), державницької теорії (виходить з визнання повноважень з формування та використання коштів місцевих бюджетів як частини делегованих або переданих до виконання на місцевий рівень функцій, що належать виключно

державі [125, с.157]). Слід, проте, відзначити, що така позиція відповідає скоріше контексту атрибутизації органів місцевого самоврядування в системі адміністративно-територіального устрою держави (детальніше – див. дод. А), в той час як визначення шляхів розподілу та перерозподілу державної влади в фінансовій сфері, а тим більше розширення фіскального простору на місцевому рівні потребує формування нових, більш спеціалізованих підходів.

Отже, більш доказовою з точки зору відповідності щодо змісту процесу фінансової децентралізації слід вважати позицію Д. Серебрянського [560, с.23-26], належно до якої теоретичне підґрунтя формування та розвитку системи місцевих фінансів пов'язується насамперед із імплементацією положень класичної концепції Ч. Тібу [809, с.416-426] («модель голосування ногами», в рамках якої визначається закономірність виявлення взаємозалежності між вартісними параметрами споживання благ мешканцями території та обсягів сплачуваних ними податків) в дослідженнях, присвячених таким питанням: фінансова самостійність місцевого самоврядування ([560, с.24]), проведення фіскальної децентралізації (Р. Масгрейв [767, с.23-31]), упорядкування системи податків і зборів на субнаціональному рівні (Р. Баль та Р. Бьорд [705, с. 279-301]) та ін. Крім того, наприклад, І. Волохова [93, с. 144-150] також відзначає тісноту залежності між вибором форм розподілу повноважень у фінансовій сфері за рівнями системи державної влади із реалізацією можливостей щодо поглиблення специфікації та спеціалізації при наданні державою публічних послуг населенню (певною мірою таку точку зору можна вважати відображенням підходів, започаткованих в рамках теорії суспільних секторів Дж.М. Кларка [722], Ф. Перру [474, с.77-91] та продовжених Дж. Стігліцем [804]). Проте такого роду поглиблення в практичному аспекті обмежується високим рівнем непродуктивних витрат на отримання інформації та здійснення контролю, що, в свою чергу, як наполягає Х. Циммерманн [656, с.24] саме й створює можливість для розширеної реалізації на муніципальному рівні інтересів громадян на основі усупільнення актів індивідуального вибору. В певний розвиток такого

підходу, С. Ларіна [346, с.45] навіть наполягає на доцільності виокремлення в рамках теорії суспільного вибору окремої моделі формування власних податкових надходжень місцевого бюджету, в основі якої знаходяться положення концепції суспільних вигод П. Самуельсона та Д. Нордхауса [553, с.343] щодо доцільності використання податкового інструментарію як засобу підтримки нецінової рівноваги при наданні публічних послуг у суспільному секторі на відповідному рівні консолідації державного бюджету.

Крім того, зокрема, Т. Єфименко [178, с.89], М. Корнієнко [277, с.37-39], А. Лелеченко та ін. [350, с.31], О. Пузаков [517, с.146-147], А. Родрігез-Роуз та Н. Гілл [785, с.348], Т. Тарасенко [600, с.279] та ін. вказують на нерозривність зв'язку між теоретичними конструкціями, на яких базується ухвалення рішень стосовно здійснення політичної та адміністративної децентралізації (див. дод. Д.1, табл.Д.1), та концептуальними положеннями щодо визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації (див. дод. Д.2, табл.Д.2). З іншого боку, перспективи формування та використання потенціалу зміцнення фінансової самостійності та автономії МСВ у роботах Т. Єфименко [179, с.3], А. Крисоватого та О. Сидорович [642, с.24], Д. Острі та ін. [734, с.3], П. Хеллера [649, с.32] та ін. розглядаються також в контексті реалізації просторового підходу щодо встановлення закономірностей територіального розміщення виробництва економічних благ, а також визначення впливу процесу такого районування на економічну рівновагу (Ф. Бродель [55, с.29-30], А. Вебер [819, с.3-5], П. Кругман та М. Обстфельд [287, с.169-172], П. Мінакір та О. Дем'яненко [400, с.6-32] та ін.).

С. Герчаківський та О. Кабаш [100, с.133-141] також пов'язують формування теоретичного базису фінансової децентралізації із концептуальними підходами, закладеними у роботах Ч. Тібу [809] (в частині започаткування ідей автономізації місцевої влади як основи для забезпечення оптимізації розподілу економічних ресурсів при наданні публічних благ населенню) та В. Оутса [770, 771, 772] (реалізація просторового підходу щодо дослідження проблематики постачання органами держави певних публічних благ в контексті

оптимізації впливу розподілу відповідних владних повноважень та компетенцій на рівень витрат, пов'язаних із наданням цих благ). М. Кічурчак [256, с.141-142] наголошує в даному контексті на існуванні двох груп теорій, що пояснюють закономірності здійснення фіскальної децентралізації з таких позицій: по-перше, виходячи з пошуку варіантів подолання породженої впливом ринкових сил асиметрії розподілу виробництва суспільних благ (теорія просторового розподілу виробництва; теорія суспільних благ в розумінні Д. Бьюкенена та Р. Вагнера [714, с.154-158]); по-друге, базуючись на оптимізації розподілу доходів і видатків держави в контексті інформаційної асиметрії та невизначеності альтернатив рішень (інституціональні теорії та концепції).

Окремий напрямок наукових досліджень в сфері фінансової децентралізації становлять розробки, пов'язані із поглибленням та розвитком концепцій бюджетного федералізму (див., наприклад К. Байкер та ін. [707, с.1079-1091], С. Колодій [264, с.21], Д. Нехайчук та Ю. Нехайчук [432, с.44-45], І. Подпоріна [491, с.17-18], С. Слухай [570, с.8-10], Л. Якобсон [694, с.288] та ін.), в яких пропонується розглядати фінансову децентралізацію як природний прояв певного роду наближення щодо інваріанту розбудови автономно влаштованого способу організації міжбюджетних відносин, що за своєю внутрішньою природою органічно тяжіють до поглиблення поділу адміністративної та економічної відповідальності у цій сфері між різними владними рівнями.

Таким чином, слід відзначити, що теоретичне підґрунтя формування фіскального простору МСВ в умовах фінансової децентралізації складається з комплексу теорій та концепцій, в рамках яких здійснюється дослідження закономірностей розгортання даного процесу в економічному, фінансовому, відтворювальному, соціальному, поведінковому та інших аспектах (див. табл. 2.4). Розмаїття описаних теоретичних засад розв'язання проблем та завдань забезпечення реальної фінансової автономії, самостійності місцевого самоврядування закономірно визначає складність методологічного забезпечення реалізації відповідних реформаторських заходів, насамперед – в частині виокремлення принципів, обов'язковість дотримання яких виступає стрижневим

Таблиця 2.4

Теоретичне підґрунтя формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації

Теорія, концепція	Зміст теоретичного підходу	Характеристика підходу до формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації	Автор, літ. джерело
Теорії та концепції політичної та адміністративної децентралізації	Децентралізація складає триєдиний комплекс заходів із розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії (фінансова або фіскальна децентралізація)	Розширення фіскального простору самоврядування базується на збільшенні фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків, обов'язковою умовою чого є політична та адміністративна децентралізація	Д. Кінг [755], Д. Ветзел та ін. [726], Д. Трейсман [812]
Теорія суспільних секторів	Виокремлення сукупності економічних ресурсів та благ, що перебувають у розпорядженні держави та для розподілу яких використовуються позаринкові (директивні) механізми організації економічних відносин та процесів, у т.ч. – через інституціональну (нецінову) підтримку економічної рівноваги	Необхідною умовою для розширення фіскального простору та ефективного здійснення фінансової децентралізації є розбудова належних інституціональних передумов та режимів взаємодії держави (на всіх рівнях її устрою) із суб'єктами господарювання та громадянським суспільством	Дж. М. Кларк [722] Ф. Перру [474] Дж. Стігліц [804]
Теорія суспільного блага	Виходить з уявлення про сегментований характер побудови економічного простору, в рамках якого ринковий механізм розподілу економічних благ має доповнюватися економічними відносинами у суспільному секторі з приводу виготовлення та надання специфічних благ (публічних послуг)	Податковий інструментарій використовується для підтримки нецінової рівноваги при наданні публічних послуг у суспільному секторі на відповідному рівні консолідації державного бюджету	П. Самуельсон, Д. Нордхауз [553]
Теорія суспільного договору	Базується на визнанні договірного характеру побудови державного устрою, в рамках якого між сторонами (держав, бізнесом, громадянським суспільством) досягається консенсус відносно розподілу відповідальності за виконання ключових функцій забезпечення життєдіяльності суспільства та підтримки сталості соціально-економічного розвитку	(Теорія клубів) Для наборів публічних благ, оцінка корисності яких залежить від чисельності користувачів, а умови надання диференціюються відповідно до просторових відмінностей розміщення джерел надання (місцевої влади та самоврядування), фінансова децентралізація буде призводити до змін у колективному сприйнятті вигод та втрат в рамках певної конфігурації розподілу таких благ	Дж. Бьюкенен [716, 714]

Продовження табл. 2.4

Теорія, концепція	Зміст теоретичного підходу	Характеристика підходу до формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації	Автор, літ. джерело
Концепція ресурсів загального користування	Спільність доступу та користування певними видами ресурсів (common-pool resource – CPR) визначає наявність соціальної дилеми вибору для цієї сфери індивідуальних та колективних моделей поведінки, узгодження яких для підтримки належного стану CPR вимагають впровадження механізмів самоорганізації та саморегулювання	Фінансова децентралізація має бути орієнтована на утворення формальних та неформальних складових інституціонального середовища, умов якого надавали б ефективне обмеження щодо опортуністичної поведінки агентів, мінімізація наслідків якої виступала б основною для розширення фіскального простору самоврядування	Е. Остром [99]
Податкова теорія послуг	Базується на розгляді податків як форми співучасті громадян у затвердженні та підтримці функціонування держави. Наявність тісного каузального зв'язку податкового обтяження із необхідністю видаткового забезпечення надання державних послуг.	Розширення фіскального простору стає відображенням змін умов здійснення локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин, сформованих в ході інституціонально-упорядкованої взаємодії суб'єктів, що відображає ступень реалізації їх інтересів в умовах дії поточного податкового режиму	Дж.С. Міль [403]
Неокейнсіанські теорії та концепції фінансів	Припускає можливість та навіть доцільність посилення впливу держави на процес розширеного відтворення через допущення певного рівня бюджетного дефіциту і державного боргу як в межах здійснення циклічного балансування та довгострокового програмування бюджету.	Фіскальна децентралізація передбачає можливість розширення фіскального простору місцевого самоврядування через надання дозволу щодо використання неподаткових та інші джерел надходження до місцевого бюджету, а також через участь у позикових операціях	Н.Г. Манків, Д. Ромер [768]
Теорія місцевого оподаткування	Виходить з розгляду природи місцевого оподаткування як механізму вибору форми здійснення перерозподілу частки створеного ВВП	Передбачає наділення органів місцевої влади певними фіскальними повноваженнями для формування фінансової основи самоврядування	В. Петті [476], Ю. Іванов [510], В. Опарін [453]
Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	Базується на припущення про наявність опосередкованого взаємозв'язку між ставками місцевих податків і доходами місцевих бюджетів внаслідок чого податок впливає на ефективність рішень, що приймаються споживачами	За наявності великого числа територіальних одиниць і вільної міграції робочої сили бюджетна децентралізація веде до Парето-поліпшень, оскільки дає змогу оцінити переваги щодо виробництва суспільних благ	Ч. Тібу [809]

Продовження табл. 2.4

Теорія, концепція	Зміст теоретичного підходу	Характеристика підходу до формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації	Автор, літ. джерело
Теорія суспільних фінансів	Розподіл суспільних фінансових ресурсів між рівнями державної влади здійснюється на основі із урахуванням алокаційних особливостей формування попиту на суспільні послуги в різних територіальних одиницях, тоді як розподільна, стабілізаційна функції визначають централізовану концентрацію фінансових ресурсів	Фіскальна (фінансова) децентралізація являє собою результат вибору, що базується на зіставленні суспільних витрат із перевагами від надання благ на місцевому рівні з урахуванням вимог та обмежень, обумовлених особливостями реагування агентів на «фактори бюджетної локалізації»	В. Оутс [771], Р. Масгрейв [767]
Концепція фіскального федералізму	Фінансова самостійність та автономія органів місцевого самоврядування розглядається як іманентна властивість, притаманна самостійному статусу представництва інтересів територіальної громади. Місцеві фінанси відокремлюються (принаймні, частково) від коштів державного бюджету	Фінансова децентралізація вважається результатом певного відокремлення місцевих фінансів від системи державного бюджету, що дає можливість реалізації на місцевому рівні диференційованих підходів щодо надання впливу на детермінанти формування фіскального простору	В. Танці [806], Д. Вільдасін [820]
Теорія поведінкових фінансів	Виходить з визнання передумовою ухвалення економічних та фінансових рішень складного поєднання раціоналістичних та ірраціональних спонукальних сил, дія яких призводить до викривлення неокласичної мотивації агентів щодо максимізації доходів та прибутків, а також оптимізації точно вимірюваних ризиків	Перерозподіл владних повноважень у фінансовій сфері має враховувати переваги та обмеження для розширення фіскального простору, пов'язані із психологічно-поведінковими параметрами сприйняття та усвідомлення економічними агентами – членами територіальної громади власної приналежності до даної соціальної групи	Д. Канеман, А. Тверські [237], Р. Талер [807]
Теорії та концепції економічного простору	Базується на розгляді економічної системи як комплексу процесів взаємодій та зв'язків, а також на урахуванні регіональної множинності територіальних одиниць, єдність яких становить економічний простір держави	Фінансова децентралізація на місцевому рівні сприяє вирівнюванню територіальних диспропорцій, підвищення якості та рівня життя мешканців території, розвитку інфраструктури виробництва й життєдіяльності та ін	Ф. Перру [П19], Ф. Бродель [55], А. Вебер [819]
Концепція груп інтересів	Коллективні дії та вибір спільнот, об'єднаних за територіальною, професійною та іншими ознаками надає значущий вплив на розподіл економічних ресурсів	Фінансова децентралізація на місцевому рівні прямо відображається на балансі інтересів спільнот, що у вирішальній мірі визначає колективний вибір в контексті формування фіскального простору	М. Олсон [446]

елементом узгодження й гармонізації різних за суспільною природою та економічним змістом явищ і процесів, що в комплексі складають феномен формування і розширення фіскального простору на місцевому рівні (див. дод. М).

Характерна особливість упорядкування зазначеного комплексу принципів полягає у інтеграційній ролі та значенні принципу субсидіарності, навколо вимог дотримання якого відбувається об'єднання найбільш важливих і суттєвих положень (власне, принципів), що визначають спрямованість дій суб'єктів – учасників двох нерозривно пов'язаних процесів: з одного боку, перерозподілу владних повноважень (політичної та адміністративної децентралізації); з іншого – фінансової децентралізації та створення передумов для розширення фіскального простору місцевої влади та самоврядування (див. рис.2.4). Таким чином, субсидіарність являє собою найвищий принцип децентралізації, що знаходить прояв як, з одного боку, у напрямку розв'язання проблем виконання загальнодержавних функцій та вирішення місцевих питань (діяльність такого роду має здійснюватися на тому рівні й тими органами, що безпосередньо контактують із спільнотами, інтереси яких при цьому задіяні), так і в контексті упорядкування розподілу відповідного фінансово-ресурсного забезпечення (виконання функцій і робіт з надання публічних послуг має бути належним чином підкріплено надходженнями до бюджету певного рівня). Отже, структуризація адміністративного, функціонального, фінансово-економічного устрою держави за дотриманням принципу субсидіарності здатне забезпечити реалізацію переваг децентралізації, у т.ч. – через підтримку локальної автономії самоврядування, а також при розвитку мережі прямих (без посередництва або координації центральної влади) периферійних зв'язків і відносин місцевої влади із широким колом інших органів та контрагентів.

Проте, попри безумовно позитивні в даному контексті оцінки підсумків процесу розвитку периферійних зв'язків, слід обов'язково зважати також на неминучість зростання потенційних ризиків виникнення і загострення можливих негативних явищ в ході фінансової децентралізації, зокрема, через такі наслідки: зростання незацікавленості субнаціональних утворень в підтримці

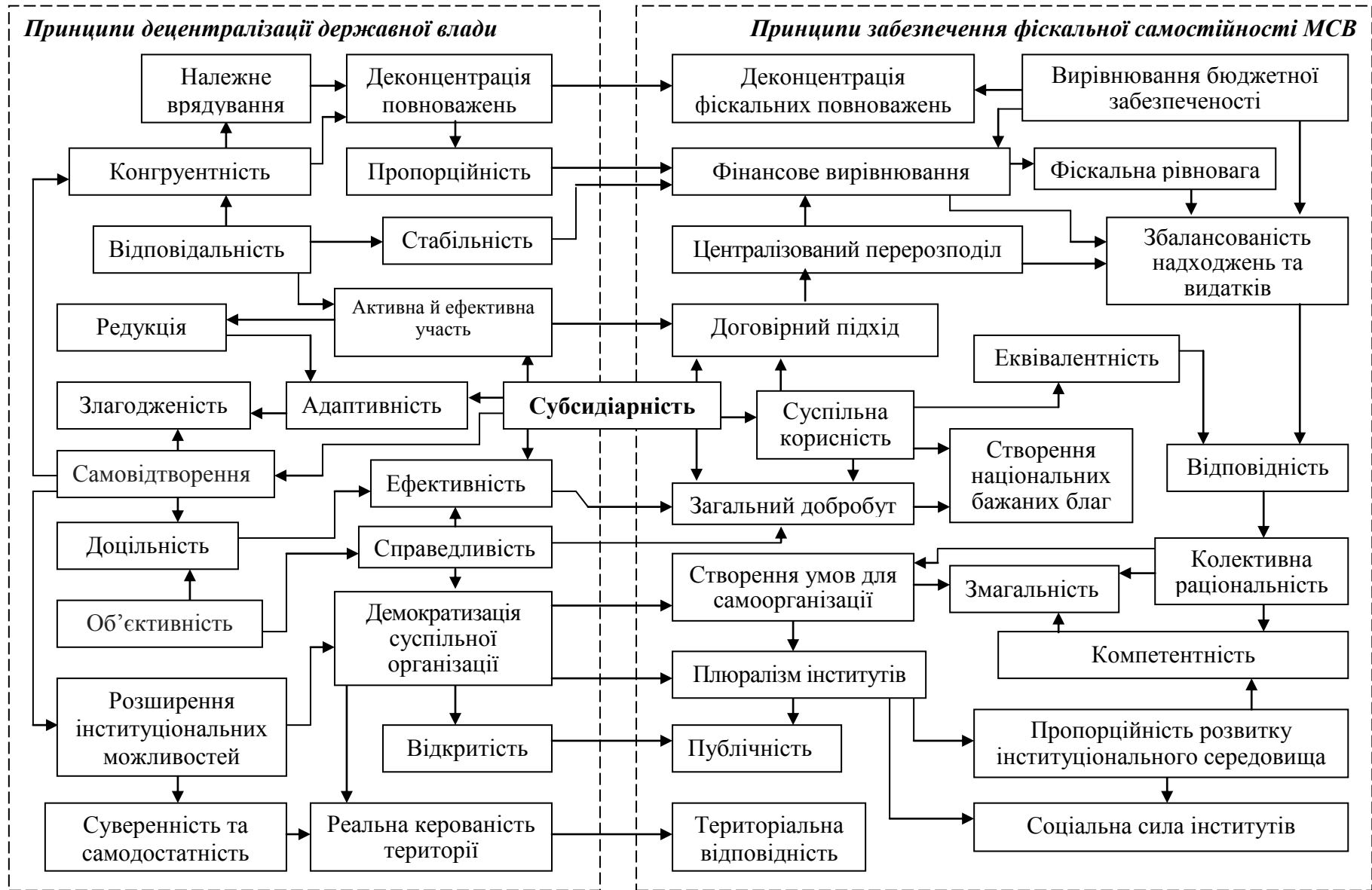

Рис. 2.4. Взаємозв'язок принципів децентралізації державної влади та забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування

стабільності на національному рівні; збільшення непродуктивних видатків держави на різних рівнях управління державою при зростанні функціонального навантаження органів влади та самоврядування при неминучому для децентралізації дублюванні адміністративних та виконавських функцій; необхідність акумулювання значних обсягів бюджетних ресурсів для вирівнювання фіскальних дисбалансів, які спочатку, до адаптаційної стабілізації бюджетної системи держави щодо умов реформи децентралізації, здатні набувати загрозливих масштабів.

Крім того, з точки зору автора, система базових і ключових положень (див. дод. М), представлена у роботах вітчизняних та зарубіжних дослідників проблематики перерозподілу владних повноважень у фінансовій сфері та розширення фіскального простору самоврядування, має бути також доповнена такими принципами:

в контексті децентралізації державної влади – самовідтворення (орієнтація на забезпечення стабільності певної системи розподілу владних повноважень на засадах підтримки повторюваності актів взаємодії та операцій, спрямованість яких відповідає цільовим орієнтирам функціонування та розвитку даної системи; передбачає при децентралізації поширене використання типізованих на національному та субнаціональному рівні форм і способів реалізації потенціалу місцевого самоврядування); розширення інституціональних можливостей (децентралізація в усіх її аспектах має бути зосереджена на спрощенні умов здійснення самоврядування, насамперед – в найбільш широкому контексті уникнення прямого регулятивного тиску центральних органів, скорочення перешкод та обмежень з боку держави для прояву автономії та ініціативи територіальної громади в напрямку вирішення місцевих питань);

в контексті забезпечення фіскальної самостійності самоврядування – колективна раціональність (визначається пріоритетністю фінансових та фіскальних інтересів територіальної громади над будь-якими індивідуальними прагненнями її окремих членів, що має знаходити раціоналізуючий прояв при реалізації принципу створення умов для самоорганізації); компетентність

(межі та границі здійснення актів делегування, доручення, передачі та інших способів перерозподілу владних повноважень мають обов'язково враховувати наявну професійну обізнаність та фаховий досвід кадрового складу виконавських органів МСВ у фінансовій та фіскальній сфері – в частині встановлення державою вимог щодо представників цього складу; для обраних членів представницьких органів територіальної громади дотримання принципу компетентності повинно бути реалізовано через встановлення чітких та прозорих процедур припинення повноважень в разі неспроможності певних осіб щодо виконання таких функцій); пропорційність розвитку інституціонального середовища (нові, розширені в ході фінансової децентралізації фіскальні функції та компетенції самоврядування адміністративного характеру мають ґрунтуватися на відповідно повному нормативному упорядкуванні цих повноважень на національному рівні); соціальна сила інститутів (добросесність виконання членами територіальної громади фіскальних вимог та обмежень, встановлених органами самоврядування в межах повноважень, які отримані в ході фінансової децентралізації, має бути забезпечена як через усвідомлення цими членами індивідуальної корисності отримуваних при цьому публічних послуг, так і через привабливість індивідуальних моделей фінансової поведінки, інституціоналізація яких здійснюється шляхом імплементації певної моделі побудови фінансової автономії територіальної громади та місцевого самоврядування).

Втілення положень та підходів, основу яких закладено при теоретичному обґрунтуванні закономірностей та визначенні ключових принципів здійснення процесу розширення фіскального простору МСВ в умовах фінансової децентралізації, здійснюється на основі розбудови сформованого на ґрунті дотримання вимог методологічної єдності належного механізму реалізації, що складається з низки елементів методичного та інструментального забезпечення. Так, в роботах К. Авраменко та ін. [62, с.70-104], Т.С. Бабич та В.М. Федосова [16, с.3-23], О. Берданової та В. Вакуленко [36, с.34-38], В. Ізюмської [227, с.186], В. Лапшина та В. Кузніченко [344, с.40-45], О. Молдована та ін.

[530, с.8], Ю. Набатової [423, с.1], С. Онищенко [450, с.150-152], Ю. Остріщенко [458, с.84-87], І. Щербини та ін. [485, с.14] та ін. в розвиток нормативних підходів, започаткованих у [269] та продовжених у [65, п.18 розд. VI], [427] та ін., робиться наголос на необхідності розширення використання методології програмно-цільового планування та управління ресурсами бюджетів усіх рівнів в умовах децентралізації відповідальності та повноважень щодо розпорядження фінансами держави, у тому числі – на засадах втілення передбачених положеннями [190] вимог запровадження середньострокового бюджетного планування на національному (з 1 січня 2019 р.) та на місцевому (з 1 січня 2020 р.) рівнях. З іншого боку, М. Афанасьєв та ін. [15, с.208-211], Н. Істоміна [223, с.80-81], Є. Шинкарук [683, с.74-75] та ін. наполягають на необхідності інтеграції процедур середньострокового бюджетного планування в змістовно набагато більш широкий контекст стратегічного управління на субнаціональному та територіальному рівнях, що, наприклад, К. Аврамченко та ін. [62, с.70-75], О. Берданова та В. Вакуленко [36, с.40-46], Ф. Кордона [718, с.40-46], І. Карташевська [242, с.77-78], І. Шебураков та О. Васильєв [679, с.12-27] рекомендують здійснювати на засадах впровадження методології збалансованого підходу (BSC – Balanced Scorecard) та управління за ключовими показниками ефективності (KPI – Key Performance Indicator). С. Ларіна [346, с.48-49], в свою чергу, розвиток сучасної методології управління місцевими фінансами, спрямованої на цільове забезпечення зростання доходів та видатків місцевих бюджетів в рамках посилення фінансової децентралізації та розширення фіскального простору самоврядування пов'язує із впровадженням управлінсько-орієнтованої моделі програмного бюджетування ROMTEF («Result oriented medium term expenditure framework», тобто «Орієнтовані на результат середньострокові рамки видатків»), що базується на інтеграції процедур бюджетування (з чітким визначенням результативних очікувань – ROV, тобто «Result Oriented Budgeting») із методичним комплексом середньострокового планування видатків в межах жорстких секторальних обмежень (MTEF або «Medium Term Expenditure Framework»).

Окремим важливим напрямком розвитку методичного забезпечення планування заходів щодо розширення фіскального простору самоврядування в умовах фінансової децентралізації слід вважати дослідження, присвячені питанням оцінки фінансової автономії на місцевому рівні та фінансової стійкості місцевих бюджетів – на основі використання традиційних методів фінансового аналізу та методу експертних оцінок (див., наприклад, В. Єдронова та О. Кавінов [163, с.4-11], Я. Жовнірчик [182, с.324-331], О. Західна [217, с.170-176], О. Золотоноша [221, с.78-83], Л. Клець [257, с.46-57], Н. Старостенко [581, с.39-47] та ін.), методу рейтингування загроз фінансовій безпеці (С. Бугіль [57, с.58-59]), статистичного моделювання на основі визначення лінійної регресії (Л. Міронова [408, с.52]) та ін.

Таким чином, проведене узагальнення теоретичних підходів та систематизація принципів положень щодо закономірностей здійснення перерозподілу владних компетенцій та повноважень у фінансовій сфері, а також конкретизація методичного та інструментального забезпечення даного процесу дозволяють сформулювати авторську гіпотезу щодо формування теоретико-методологічного базису (ТМБ) розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації (див. рис. 2.5). В рамках наведеного на рис. 2.5 візуального представлення авторської гіпотези виділено такі основні елементи відповідного ТМБ, які характеризують та визначають ключові питання та протиріччя, що знаходять прояв в контексті здійснення процесу розширення фіскального простору та вирішення яких потребує наукового обґрунтування та практичного опрацювання:

$E^{ТМБ}_1$ – визначає вимоги та обмеження щодо гармонізації процесів змін у політико-адміністративному, територіально-господарському влаштуванні держави із функціональним наповненням повноважень та компетенцій міського самоврядування, підкріпленим належним фінансовим забезпеченням;

$E^{ТМБ}_2$ – характеризує інституціональні рамки фінансової самостійності та автономії, що можуть бути використані територіальною громадою для реалізації заходів щодо вирішення місцевих питань;

Рис. 2.5. Візуалізація авторської гіпотези формування теоретико-методологічного базису розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні фінансової децентралізації

E^{TMB}_3 – визначає потенціал збільшення місцевих фінансів, що може бути використаний органами самоврядування (в межах наданих ним в ході реформи децентралізації можливостей) для реалізації на місцевому рівні діапазону рішень в сфері розвитку території, що відповідають загальнодержавним цілям та пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади;

E^{TMB}_4 – упорядковує комплекс нормативно-методичного та управлінсько-інструментального забезпечення впливу органів місцевого самоврядування на формування та розподіл місцевого бюджету, а також визначає склад вимог та обмежень щодо збереження при цьому стійкості фінансового стану відповідного адміністративно-територіального утворення, держави у цілому;

E^{TMB}_5 – передбачає оптимізацію етапів розгортання економічних явищ і процесів, в ході здійснення яких відбувається оптимізація (в напрямку розширення) стану ключових складових фіскального простору (податковий потенціал, бюджетний потенціал, бюджетна ємність) з подальшим

використанням розширеного потенціалу фінансування діяльності органів місцевого самоврядування при дотриманні вимог збереження стійкості фінансового стану території;

$E^{ТМБ}_5$ – визначає досягнуте на основі збільшення фінансування діяльності місцевого самоврядування підвищення якості життєдіяльності територіальної громади, результативності вирішення місцевих питань та ефективності надання публічних послуг (див. табл..2.5).

Таблиця 2.5

Конкретизація змістовного наповнення елементів теоретико-методологічного базису розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні фінансової децентралізації

Елемент ТМБ	Теоретичне підґрунтя	Механізм реалізації
$E^{ТМБ}_1$	Теорії та концепції політичної та адміністративної децентралізації	Оптимізація політико-адміністративного, територіально-господарського та бюджетного устрою держави
	Теорія суспільного договору	
	Теорія суспільних секторів	
	Теорія суспільних фінансів	
	Концепція фіскального федералізму	
	Концепція груп інтересів	
$E^{ТМБ}_2$	Неокейнсіанські теорії та концепції фінансів	Нормативне упорядкування і структурно-організаційне забезпечення перерозподілу владних повноважень у фінансовій сфері
	Теорія суспільного блага	
	Теорія суспільного договору	
	Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	
	Концепція фіскального федералізму	
	Теорія поведінкових фінансів	
$E^{ТМБ}_3$	Податкова теорія послуг	Впровадження середньострокового бюджетування.
	Теорія місцевого оподаткування	
	Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	
$E^{ТМБ}_4$	Податкова теорія послуг	Інституціональне регулювання місцевих фінансів
	Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	
	Концепція ресурсів загального користування	
$E^{ТМБ}_5$	Теорія місцевого оподаткування	Оптимізація міжбюджетних і позабюджетних фінансових потоків Впровадження середньострокового бюджетування.
	Теорії та концепції економічного простору	
	Теорія місцевого оподаткування	
	Неокейнсіанські теорії та концепції фінансів	
	Теорія поведінкових фінансів	
	Теорія фіскальної (бюджетної) децентралізації	
$E^{ТМБ}_6$	Концепція фіскального федералізму	Впровадження середньострокового бюджетування на основі програмно-цільового підходу
	Теорія поведінкових фінансів	
	Теорія суспільних фінансів	
	Теорія суспільного блага	

Імплементация сформованого теоретико-методологічного базису в практику розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні фінансової децентралізації потребує концептуального осмислення та обґрунтування ключових положень щодо здійснення даного процесу в рамках здійснення економічних реформ в Україні.

2.3. Концепція розширення фіскального простору місцевого самоврядування

Закладені в Україні конституційні засади державного устрою створюють правове і фінансове підґрунтя для діяльності органів місцевого самоврядування. Проте від часу прийняття Конституції України [270], ратифікації низки міжнародно-правових актів ([96, 169] та ін.) щодо місцевого самоврядування представництво інтересів територіальних громад в рамках встановленого політико-адміністративного та територіально-господарського устрою держави розвивалося фактично лише на рівні міст обласного значення, оскільки переважна більшість місцевих спільнот через надмірну подрібненість та надзвичайно слабку матеріально-фінансову базу виявилися неспроможними виконувати всі повноваження та компетенції органів МСВ навіть за наявний до ухвалення [194, 191, 192, 193; 141; 502; 483, 504] та ін. недостатньо демократичний варіант розподілу прав та обов'язків між рівнями влади. Отже, відповідно до положень [502] та [509] фінансова децентралізація мала сприяти вирішенню таких завдань, спрямованих на посилення фінансово-економічного та адміністративно-управлінського потенціалу місцевої влади та самоврядування: оптимізація розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах деконцентрації влади; розмежування повноважень у системі органів МСВ за принципом субсидіарності; створення необхідних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення реалізації цими органами власних і делегованих повноважень.

Слід відзначити, що в ході підготовчого етапу реалізації [502] досить успішно вже виконано значну частку поставлених завдань. Передусім результатом практичної імплементації урядових ініціатив у напрямі поглиблення фінансової децентралізації, що передбачали розширення фінансової спроможності місцевого самоврядування та реформування системи міжбюджетних відносин, стало внесення змін (див., зокрема, [194], [191], [192], [193], [190] та ін.) до Бюджетного кодексу України [65]. Відповідно до цих змін, було внесено суттєві корективи у більшість складових системи фінансового забезпечення МСВ та впорядковано підходи до її організації.

По-перше, було скасовано традиційний розподіл видатків місцевих бюджетів на такі, що враховуються та не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, а саме – сформовано єдиний перелік видатків для кожної групи місцевих бюджетів. Зазначені зміни створюють рівні умови для всіх категорій видатків у межах групи, тим самим гарантуючи повноцінне фінансування делегованих органам МСВ повноважень із державного бюджету. Також було здійснено перерозподіл переліку видатків місцевих бюджетів між їх рівнями. Як вже було відзначено вище, суттєва частина видатків бюджетів міст районного значення, сіл і селищ традиційно була передана до районних бюджетів. За описані зміни надано єдиний перелік видатків для районних бюджетів, бюджетів міст обласного значення та об'єднаних громад.

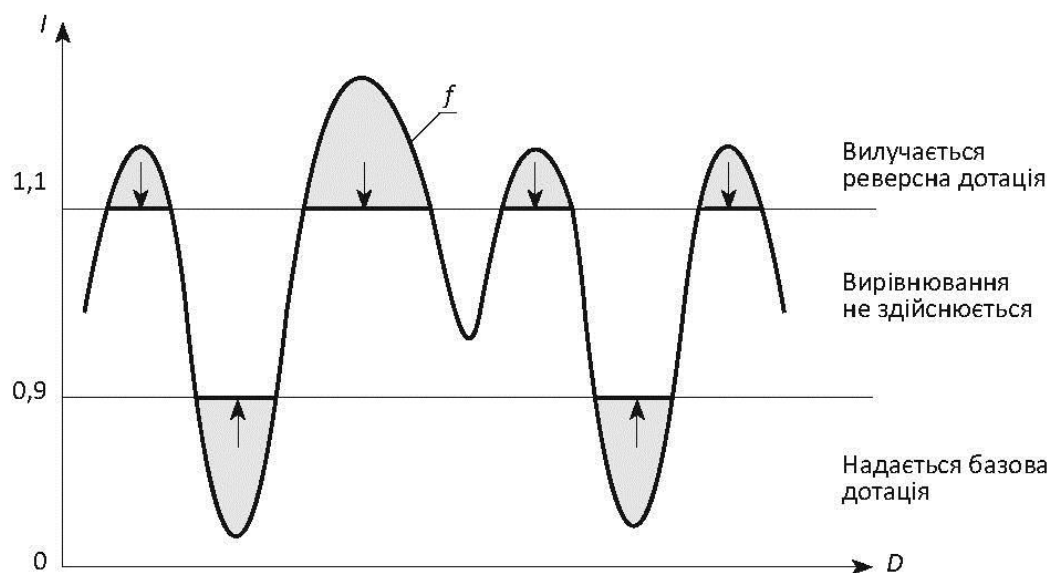
По-друге, було розширено перелік закріплених податків та здійснено перегляд нормативів їх розподілу між рівнями бюджетної системи. Аналогічно до реформи видаткової частини, розподіл доходів місцевих бюджетів на такі, що враховуються та не враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів, також було скасовано. Наразі всі доходи місцевих бюджетів розглядаються як власні, а формалізовані процедури доведення планових показників доходів Міністерством фінансів України до місцевих фінансових органів не мають обов'язкових підстав для використання. Зокрема, до доходів обласних бюджетів було віднесено 10% надходжень від податку на прибуток підприємств; підвищено частку надходжень від екологічного податку до

місцевих бюджетів з 35% до 80%, а також переглянуто нормативи розщеплення податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) між рівнями бюджетної системи. Збільшення частки надходжень екологічного податку (з 10% до 55%) стосувалося насамперед обласних бюджетів, а норматив для міських, селищних і сільських бюджетів залишався при цьому без змін (25%).

Стосовно нарощення потенціалу місцевих податків і зборів було створено умови для розширення бази оподаткування податку на майно в частині плати за землю, а також передбачено встановлення органами МСВ ставок та пільг з плати за землю не тільки в межах, але й за межами населених пунктів [490]. В перспективі органи місцевого самоврядування об'єднаних громад мають отримати виключні повноваження із володіння, розпорядження й користування земельними ділянками в рамках своєї юрисдикції (як у межах, так і за межами населених пунктів). Відносно ж змін нормативів розщеплення ПДФО слід зазначити, що за дореформений (попередній) алгоритм практично весь обсяг його надходжень зараховувався до місцевих бюджетів, при цьому до державного бюджету включалося лише 50% обсягу надходжень податку на території м. Києва. Внесеними змінами скасовано частку надходжень податку до бюджетів міст районного значення, сіл і селищ, збільшено нормативи зарахування до державного і районних бюджетів та відповідно зменшено для бюджетів міст обласного значення, обласних бюджетів.

По-третє, було суттєво змінено інструментарій системи фінансового вирівнювання. Зокрема, замість дотації вирівнювання місцевим бюджетам запроваджено базову (реверсну) дотацію, освітню і медичну субвенції, а також субвенцію на підготовку робітничих кадрів. У попередній моделі фінансового вирівнювання враховувались як дохідна спроможність, так і видаткові потреби місцевих бюджетів. Чинний підхід передбачає врахування диференціації видаткових потреб органів МСВ за делегованими їм повноваженнями при розподілі обсягів галузевих субвенцій, а також вирівнювання доходної спроможності місцевих бюджетів через базову й реверсну дотації. Концептуально тільки такий розподіл критеріїв вирівнювання (за доходами та видатками) за

різними інструментами здатен забезпечити спрощення алгоритму визначення кожного з них. Обрахунок доходної спроможності ґрунтується при цьому на індексі відносної податкоспроможності, проте методика розрахунку обсягу базової й реверсної дотацій передбачає визначення індексу окремо щодо ПДФО та податку на прибуток підприємств. Додаткова відмінність нового алгоритму від попереднього стосується кількості груп місцевих бюджетів, у межах яких розраховується індекс податкоспроможності. Якщо раніше цей параметр визначався в межах трьох груп місцевих бюджетів (обласні, районні, бюджети міст обласного значення), то внесеними змінами передбачається об'єднання груп бюджетів міст і районних бюджетів для проведення розрахунку значень індексу. При цьому окремі елементи методики були запозичені з доходної складової формули розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам, зокрема – елементу коригування значень індексу відносної податкоспроможності на основі методу «зрізання вершин». Практична реалізація цього методу проілюстрована на рис. 2.6.

Умовні позначення: I — значення індексу податкоспроможності; D — доходи місцевих бюджетів відповідної групи, що беруть участь у системі фінансового вирівнювання; f — теоретична крива, яка ілюструє розподіл значень індексів податкоспроможності місцевих бюджетів відповідно до обсягів їхніх доходів.

Рис. 2.6. Реалізація механізму горизонтального вирівнювання доходної спроможності через базову й реверсну дотації (побудовано за [65, ст. 98-99])

Слід відзначити, що обсяги перерозподілу фінансових ресурсів через механізм горизонтального вирівнювання при цьому суттєво зменшилися порівняно з попередньою моделлю, що засвідчило також наявність подальшої можливості спрощення алгоритму розрахунку обсягів трансфертів у частині коригуючих процедур для обрахованих значень індексу. Іншим позитивним наслідком проведених змін стало зменшення кількості похибок при розрахунках, а також збільшення інформаційної відкритості та прозорості процедурних аспектів. Проте співвідношення кількості обласних, районних бюджетів та бюджетів міст обласного значення, щодо яких застосовуються процедури горизонтального вирівнювання дохідної спроможності, вказує на те, що диференціація фіскальних можливостей місцевих бюджетів у межах їх груп залишається на критичному рівні (детальніше питання оцінки бюджетного потенціалу місцевого самоврядування в Україні будуть розглянуті у розділі 3 даної роботи).

При цьому до складу ключових проблем фінансової децентралізації насамперед слід віднести часткову невирішеність завдань щодо повноцінного фінансового забезпечення делегованих повноважень місцевого самоврядування при реформуванні міжбюджетних відносин, відносно якого помітних змін, що вказували б на суттєве просування реформ в напрямку розв'язання, не спостерігається. Зокрема, потенціал нових інструментів міжбюджетних відносин, які повинні були забезпечити прозорий механізм фінансування видатків місцевих бюджетів на освіту та охорону здоров'я, повною мірою не використано. Так, принциповою вимогою до методики розподілу обсягів субвенцій на освіту й охорону здоров'я є обґрунтованість процедури обчислення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості. В методиці розподілу обсягу дотації вирівнювання, що діяла до прийняття змін щодо фінансової децентралізації в Бюджетному кодексі України, відсутні алгоритми розрахунку загального розміру видатків місцевих бюджетів у розрізі галузей, що беруться до уваги при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів, обчислення додаткових (цільових) видатків, а також планування видатків, передбачених для врахування особливостей адміністративно-територіальних одиниць. Також відсутня методика

обрахунку фінансових нормативів бюджетної забезпеченості або визначення нормативних вимог до підтримки певного рівня цього показника. Разом з тим у Бюджетному кодексі України (в редакції від 28 грудня 2014 р.) не було встановлено показники, які мають використовуватися при встановленні нормативів бюджетної забезпеченості (на відміну від попередньої редакції Кодексу, ст. 96), а прописано лише, що обсяг фінансування по зазначених субвенціях розраховується на основі державних соціальних стандартів (ст. 94 Кодексу).

Для того ж, щоб виконати вимогу до методики розподілу обсягів субвенцій галузей освіти та охорони здоров'я відносно обґрунтованості процедури обчислення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості, передусім доцільним здається використання формалізованих процедур розроблення стандартів надання суспільних послуг, вимірювання потужності бюджетних установ щодо надання розрахункового обсягу і складу (структури) бюджетних послуг на основі зазначених вище стандартів та розрахунку загальних видаткових потреб у фінансуванні таких послуг на середньострокову перспективу. Часткова відсутність або неповнота системи стандартів надання суспільних послуг виступає каталізатором недостатньої прозорості процедур формування й виконання видаткової частини місцевих бюджетів відповідними місцевими фінансовими органами, зниження їх ініціативності щодо пошуку резервів збільшення надходжень до бюджетів, малоефективного використання бюджетних коштів їх розпорядниками, несистемних змін методики розрахунку обсягів галузевих субвенцій. Запровадження соціальних стандартів створить можливість головним розпорядникам коштів цільових субвенцій місцевим бюджетам для здійснення формалізованого обрахунку потреби у фінансовому забезпеченні послуг освіти та охорони здоров'я на місцевому рівні. При цьому слід підкреслити, що власне необхідність проведення оцінки делегованих органам МСВ повноважень була визначена Прикінцевими положеннями у [65]. Проте зазначені вимоги щодо інвентаризації галузевих нормативів надання суспільних послуг та формування на їх основі соціальних стандартів до цього часу не виконані в повному обсязі, внаслідок чого проблема достатності фінансового

забезпечення місцевого самоврядування залишилася остаточно не розв'язаною.

Крім того, варто вказати також і підкреслити непослідовність вжитих заходів із реформування місцевого самоврядування. Насамперед слід наголосити, що внесення змін до Бюджетного кодексу України до прийняття змін до Конституції, нових редакцій законів України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про адміністративно-територіальний устрій» не могло забезпечити необхідний ефект від змін у бюджетному законодавстві. Саме на цьому етапі такі зміни могли лише створити умови для уточнення складу видатків місцевих бюджетів новоутворених громад, а також визначити вимоги до якості фінансових джерел цих бюджетів. Проте терміни для об'єднання територіальним громадам у 2015 р. були встановлені у вкрай обмежених часових рамках, що зумовлювалося насамперед затримкою процедур прийняття відповідного законодавства, а також виникненням певних перешкод для його імплементації, що в свою чергу, стало причиною затримки процесів такого роду об'єднання. Тому передбачене в [65] положення про стимулювання об'єднаних громад (встановлення обсягу повноважень та виділення фінансового ресурсу на рівні міст обласного значення, пріоритет підтримки місцевих інфраструктурних проектів з Державного фонду регіонального розвитку) на практиці призвело скоріше до виникнення низки негативних ефектів у вигляді обмеження повноважень і скорочення фінансових можливостей для міст районного значення, сіл та селищ.

Серед видатків відповідних місцевих бюджетів залишилися тільки витрати на житлово-комунальне господарство та державне управління, в той час як видатки на освіту (дошкільну й частково загальну середню) було передано до районних бюджетів. Тобто при внесенні змін до Бюджетного кодексу України було передбачено, що до об'єднання територіальних громад органи місцевого самоврядування сіл, селищ, міст районного значення виконуватимуть лише самоврядні повноваження. Такі зміни спричинили напруження в організації надання послуг дошкільної освіти, оскільки районні органи влади не завжди могли вчасно укласти угоди та здійснювати їх фінансування (передусім у частині харчування дітей і теплопостачання). Зокрема, органи влади обласного й

районного рівнів при розробленні своїх бюджетів відмовлялися від фінансування закладів соціально-культурної сфери в малих населених пунктах та вимагали їх передання з комунальної в обласну або районну власність. Зазначені дискусійні положення та проблемні питання були частково врегульовані Перехідними положеннями Бюджетного кодексу України – наприклад, передбачено можливість фінансування закладів освіти з бюджетів міст районного значення, селищ і сіл за рахунок міжбюджетних трансфертів із районного бюджету до бюджетів місцевого самоврядування. Таким чином, Бюджетний кодекс України передбачає два варіанти фінансування подібних закладів: із районного бюджету та з відповідних бюджетів сіл, селищ, міст районного значення за рахунок міжбюджетних трансфертів із районного бюджету. Тому випадки, коли районні ради відмовлялися від належного фінансування закладів соціально-культурної сфери, слід вважати відкритим порушенням бюджетного законодавства. Закріплення такої альтернативи не забезпечує правової виключності бюджетного законодавства, а ризики посилення фінансової напруженості в перехідний період реформи адміністративно-територіального устрою залишаються актуальними.

Викладене вказує на те, що розв'язати проблему фінансової незабезпеченості виконання власних і делегованих повноважень місцевого самоврядування виключно змінами до Бюджетного кодексу України неможливо. Отже, критикуючи нововведення, треба враховувати відсутність помітних практичних змін у адміністративно-територіальному устрої.

Обсяг фіскальних повноважень органів МСВ, пропорції розщеплення дохідних джерел між ланками бюджетної системи повинні визначатися відповідно до обсягів власних видаткових повноважень таких органів. З огляду на обмеженість чинної системи місцевих податків і зборів, варто розглянути можливість закріплення за органами МСВ базового рівня встановлення надбавки до ставок оподаткування загальнодержавних податків та зборів (податок на прибуток підприємств, ПДФО). Практичні кроки в цьому напрямі потрібно робити виключно після уточнення складу власних повноважень і формування

нових територіальних громад. Отже, в процесі реформування місцевих фінансів на умовах фінансової децентралізації в Україні необхідно взяти за основу визначені обсяги видаткових потреб за делегованими органам МСВ повноваженнями. Проведення оцінки повноважень дасть можливість розглядати доцільність закріплення таких повноважень, враховуючи об'єктивні умови надання відповідних суспільних послуг та організаційну, інфраструктурну забезпеченість місцевого самоврядування. У перехідний період реформи адміністративно-територіального устрою подібний підхід забезпечить гнучкість використання інструментів міжбюджетного регулювання, оскільки за рахунок галузевих субвенцій фінансується більша частина повноважень, делегованих органам МСВ.

Крім того, слід підкреслити, що для забезпечення цілеспрямованості, системності та взаємоузгодженості реформаторських заходів щодо формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації необхідним здається розширення відповідного концептуального підґрунтя, що пропонується здійснювати в рамках сформованого вище відповідного теоретико-методологічного базису на основі імплементації таких положень, поданих належно до елементів зазначеного ТМБ (див. табл.2.6).

Таблиця 2.6

Характеристика концептуального наповнення елементів теоретико-методологічного базису розширення фіскального простору місцевого самоврядування при здійсненні фінансової децентралізації

Елемент ТМБ	Концептуальне положення
$E^{ТМБ}_1$	<i>Положення 1.</i> Діалектична єдність процесів політичної, адміністративної, фінансової децентралізації
	<i>Положення 2.</i> Критерії виокремлення адміністративно-територіальних одиниць при реформуванні територіального устрою держави.
	<i>Положення 3.</i> Регулювання державою інституціональної мета-конкуренції в фінансовій сфері на місцевому рівні.
$E^{ТМБ}_2$	<i>Положення 4.</i> Фінансова автономія та фінансова самостійність місцевого самоврядування
	<i>Положення 5.</i> Урахування територіального походження доходів державного бюджету на всіх рівнях його формування.
	<i>Положення 6.</i> Інституціональна єдність функціонального наповнення та фінансового забезпечення місцевого самоврядування

Елемент ТМБ	Концептуальне положення
$E^{ТМБ}_3$	<i>Положення 7.</i> Цільове спрямування розширення фіскального простору місцевого самоврядування в контексті фінансової децентралізації
	<i>Положення 8.</i> Визначальні детермінанти формування та розширення фіскального простору місцевого самоврядування
	<i>Положення 9.</i> Комплексність підходу щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування
	<i>Положення 10.</i> Впровадження ідеології та методології середньострокового бюджетного планування
$E^{ТМБ}_4$	<i>Положення 11.</i> Фінансові та організаційні форми реалізації гарантій самостійності органів місцевого самоврядування
	<i>Положення 12.</i> Інституціональне реформування системи місцевих податків і зборів
	<i>Положення 13.</i> Фіскальне регулювання в сфері використання ресурсів загального користування
$E^{ТМБ}_5$	<i>Положення 14.</i> Реалізації програмно-цільового підходу щодо формування місцевого бюджету
	<i>Положення 15.</i> Впровадження нових форм міжбюджетних трансфертів
	<i>Положення 16.</i> Використання альтернативних джерел наповнення дохідної частини місцевих бюджетів
$E^{ТМБ}_6$	<i>Положення 17.</i> Контроль виконання органами місцевого самоврядування стандартів якості публічних послуг
	<i>Положення 18.</i> Оптимізація ризиків розширення фіскального простору місцевого самоврядування

Положення 1. Децентралізація політико-адміністративного та територіально-господарського устрою держави, а також перерозподіл владних повноважень у фінансовій сфері являють собою складові цілісного процесу змістовного наповнення прав місцевого самоврядування територіальних громад реальним економічним та управлінським змістом. При цьому зв'язки між складовими децентралізації знаходяться у нерозривній діалектичній єдності: по-перше, неухильне зростання складності та розмаїття умов вирішення загальнодержавних проблем та завдань визначає доцільність (в рамках виконання вимог принципу субсидіарності) делегування, доручення або передачі на місцевий рівень частки повноважень та компетенцій з розв'язання тих аспектів виконання функцій держави, що безпосередньо торкаються інтересів громади; по-друге, збільшення функціонального навантаження самоврядування в напрямках реалізації делегованих державою на субнаціональний та територіальний рівень функцій, а також наростання складності місцевих питань закономірно призводять до

зростання потреб у фінансовому забезпеченні діяльності МСВ; по-третє, необхідність збільшення фінансової бази самоврядування в контексті підвищення його функціонального навантаження визначає доцільність подальшої демократизації відносин центральної влади та носіїв владних повноважень на субнаціональному, місцевому рівні через продовження процесу політичної демократизації, здійснення якого об'єктивно зумовлює подальше ускладнення вимог щодо вирішення загальнодержавних проблем та завдань. Всі етапи даного процесу знаходяться в тісній залежності, отже, не тільки фінансова децентралізація підпорядковується політичним та адміністративним змінам, але й навпаки – перерозподіл повноважень у фінансовій сфері визначає зростання вимог щодо його демократичного наповнення.

Положення 2. Підвищення фінансової спроможності територіальних громад неможливе без удосконалення просторової організації влади, (складовою якої є органи МСВ), що безпосередньо пов'язано з реформуванням адміністративно-територіального устрою. З даної точки зору доцільною здається реалізація підходу щодо виокремлення адміністративно-територіальних одиниць (села, райони у містах, міста, райони, регіони) на основі використання таких критеріїв віднесення до категорій громади (міська, сільська): чисельність населення; характер місця проживання або складу населення; вид діяльності населення; ознаки благоустрою, ступінь розвинутості соціальної інфраструктури; фінансові параметри території, що насамперед характеризують фактичний стан та прогностичні оцінки бюджетної ємності та податкового потенціалу.

Положення 3. В контексті здійснення політичної, адміністративної, фінансової децентралізації між територіальними громадами, представленими в особах органів МСВ, може виникати та набувати суттєвого загострення інституціональна мета-конкуренція, що здатна знаходити прояв у змагальному внесенні змін в інституціональні рамки (встановлюються в межах розширених повноважень та компетенцій органів МСВ) здійснення різних видів економічної діяльності, локалізованої в межах певної території. Ключові переваги в такій мета-конкуренції між територіями можуть бути пов'язані насамперед із

впровадженням механізмів та використанням інструментарію полегшення умов ведення бізнесу (стимулювання економічної активності) для нарощування податкового та бюджетного потенціалів, що, проте, нарівні із низкою локальних позитивних ефектів (збільшення бази оподаткування та ін.), здатне призвести (особливо, при використанні різних форм недоброчинної конкуренції інституціональних режимів – штучні пільги, особливі умови оподаткування та ін.) на субнаціональному або навіть національному рівні до поглиблення територіальних диспропорцій, подальшої стагнації розвитку окремих регіонів та ін. Отже, необхідною вимогою щодо запобігання загостренню зазначених негативних явищ слід вважати збереження центральною владою (перш за все, в ході початкових етапів децентралізації) певного механізму впливу навіть на реалізацію (насамперед, в сфері унормування певних економічних відносин) переданих на місцевий рівень фіскальних повноважень (своєрідне право вето на реалізацію окремих ініціатив самоврядування).

Положення 4. Фінансова автономія та фінансова самостійність МСВ виступають відображенням та стають формою прямої (в фінансовій сфері) та опосередкованої (через зростання можливостей щодо якісного надання місцевими органами публічних послуг та вирішення місцевих питань на розширеній в ході децентралізації фінансовій базі) реалізації інтересів територіальної громади. Межі фінансової автономії та фінансової самостійності при цьому визначаються саме потребами належного ресурсного забезпечення діяльності МСВ в напрямку забезпечення та захисту інтересів територіальної громади. Отже, оцінка стану та визначення доцільності зміцнення фінансової автономії та фінансової самостійності місцевого самоврядування мають ґрунтуватися не тільки на встановленні пропорцій та співвідношень суто фінансових і фіскальних параметрів місцевого бюджету, але й повинні враховувати стан якості та результативності виконання функціональних завдань органів МСВ в частині надання публічних послуг, реалізації суспільно значущих проектів територіального розвитку та ін.

Положення 5. Розмаїта сукупність джерел надходжень до системи бюджетів усіх рівнів має чітке територіальне походження. Так, джерело податкових

надходжень – доходи фізичних та юридичних осіб, які зареєстровані або проживають на певній території, неподаткові надходження є переважно результатом діяльності органів МСВ конкретної адміністративно-територіальної одиниці. Тому весь обсяг доходів бюджету доцільно поділити на доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів і доходи державного бюджету, отримані в конкретній адміністративній одиниці. Зазначені елементи характеризують загальну фінансову спроможність даної адміністративно-територіальної одиниці. Відповідно доходи місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів відображають наявну фінансову спроможність території, закріплену бюджетними нормами, а доходи, що генеруються конкретною територією та спрямовуються на наповнення державного бюджету – потенційну доходну (бюджетну) спроможність території в умовах децентралізації міжбюджетних відносин.

Положення 6. Орієнтація на найбільш повну реалізацію вимог принципу субсидіарності в мовах розширення фінансової автономії МСВ дозволяє забезпечити плідну інтеграцію політико-адміністративних та фінансово-економічних цілей органів влад на всіх рівнях системи державного управління через упорядкування на цій основі ієрархічно побудованого комплексу загальнодержавних функцій та місцевих питань. Таке упорядкування передбачає встановлення співвідношення оцінок релевантності відповідних функцій та завдань для забезпечення якості життя населення, підтримки національної безпеки, зміцнення конкурентоспроможності держави та виконання інших пріоритетів соціально-економічного розвитку, що, в свою чергу, має визначати не тільки розподіл функціональних повноважень та компетенцій між рівнями реалізації владних повноважень, але й атрибутизацію фінансового забезпечення виконання таких функцій. При цьому обов'язковою вимогою щодо реального змістовного наповнення самоврядування є інституціональна єдність його функціонального змісту та фінансового забезпечення, що має здійснюватися через надання органам МСВ відповідного обсягу повноважень як щодо нормативного упорядкування інституціональних режимів виконання віднесених

до їх компетенції завдань, так і щодо здійснення регулятивних дій, спрямованих на забезпечення дотримання встановлених ними норм в межах території.

Положення 7. Розширення фіскального простору місцевого самоврядування насамперед являє собою управлінський за змістом процес надання територіальною громадою, представленою органами МСВ, переважно опосередкованого регулятивного впливу (перш за все, через використання фінансових та податкових важелів, а також через внесення змін в інституціональні режими здійснення економічної та соціальної активності)

Використання цільових орієнтирів спрямування на розширення фіскального простору в контексті обґрунтування напрямків фінансової децентралізації має сприяти, по-перше, посиленню перспективної орієнтації бюджетного процесу (на засадах акцентування цільової спрямованості видатків бюджету), по-друге, зростанню фіскальної дисципліни у поєднанні із розширенням можливостей для покращення підприємницького клімату через, наприклад, часткове дерегулювання та податкове стимулювання окремих видів господарської діяльності (на основі підвищення обґрунтованості ідентифікації релевантних джерел податкових надходжень), по-третє, збільшенню усталеності розвитку та нарощенню здатності економічної системи щодо протидії кризовим явищам у фінансовому та інших секторах суспільства (в контексті обов'язкового дотримання фінансових вимог та нормативів), по-четверте, посиленню інтегрованості, системності та комплексності при розробці та реалізації планів та програм у різних сферах (соціальной, фінансовій, промисловій, інфраструктурній та ін.) та аспектах (національному, регіональному) розвитку держави.

Положення 8. Виокремлення детермінант формування та розширення фіскального простору МСВ для подальшого визначення пріоритетів децентралізації, орієнтованої на зміцнення фінансової бази самоврядування, має здійснюватися на основі застосування селективного ситуаційного підходу, що враховувати диференційований характер вимог щодо реального наповнення фінансової самостійності та автономії носіїв волі територіальної громади на місцевому рівні. Такого роду диференціація передбачає використання різних

підходів щодо ідентифікації актуальної проблематики розширення фіскального простору з огляду на релевантність для певної території таких вимог:

нарощування фінансової бази самоврядування (детермінантами даного процесу виступають структура господарського комплексу економічної системи території, ємність джерел фіскальних надходжень; наявність можливостей додаткових позаподаткових надходжень – грантів, позик та ін.);

реалізація програм і проектів соціально-економічного розвитку території (параметри виконання відповідних інвестиційних проектів економічного та інфраструктурного розвитку території; якість функціонування інститутів державного управління, ринкової самоорганізації та громадського контролю; стадія циклу розвитку певної економічної системи);

створення та використання можливостей щодо залучення додаткових обсягів фінансування бюджету через здійснення конкретних заходів із цільової мобілізації ресурсів та підвищення бюджетної ємності (параметри бюджетного плану; характеристики адміністративних режимів та інституціонального забезпечення бюджетного процесу – в аспекті формування доходів; наявність чітко і однозначно встановлених фінансових вимог та критеріїв формування бюджетного плану);

отримання очікуваних результатів реалізації цілеспрямованої політики активізації процесів мобілізації фінансових ресурсів (рівень організації бюджетного процесу, ефективність його організаційно-економічного та інституціонального забезпечення, а також адміністративних режимів розробки та реалізації мобілізаційної фіскальної політики; цілісність та системність дій з реформування різних аспектів управління розвитком відповідної економічної системи).

В контексті здійснення в Україні заходів із децентралізації бюджетної системи держави та активізації процесів розбудови на місцевому рівні фінансового забезпечення територіального розвитку перспективною слід вважати орієнтацію на активізації процесів мобілізації фінансових ресурсів, що обумовлюється саме обмеженістю наявного інституціонального забезпечення формування фіскального простору МСВ. З іншого боку, недостатня сформованість та

невисока ефективність адміністративних режимів бюджетного процесу на місцевому рівні, а також обмежена бюджетна ємність територій як детермінант фіскального простору місцевого самоврядування визначають в даному контексті доцільність орієнтації на нарощування фінансової бази МСВ.

Положення 9. Розробка та реалізація політики розширення фіскального простору МСВ при здійсненні фінансової децентралізації мають обов'язково ґрунтуватися на комплексному підході, що враховує наступне: по-перше, закономірності розкриття взаємозв'язку між ключовими детермінантами даного процесу (див. положення 8), по-друге, взаємозалежність складових фіскального простору, таких як податковий потенціал (узагальнююча характеристика граничних можливостей та спроможності сукупності економічних процесів та господарських відносин щодо генерації фінансових результатів діяльності, які в рамках дії механізму оподаткування являють собою базу для формування податкових надходжень до державного та місцевого бюджету), бюджетний потенціал (відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення в додаткових (неподаткових) джерел фінансування заходів щодо вирішення завдань та досягнення цілей регіонального розвитку), бюджетна ємність (узагальнююча системна характеристика структурної побудови фіскального простору МСВ, яка відбиває ступень збалансованості та відповідності основних складових через визначення спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових видатків); по-третє, інституціональну включеність місцевого самоврядування до загального контуру управління державним фінансами через встановлення використовуваних механізмів взаємодії бюджетів різних рівнів.

Положення 10. Довгостроковий характер дій місцевого самоврядування відносно розширення фіскального простору, що може визначатися навіть перманентним характером (при цьому слід враховувати, що часові рамки такого розширення виходять далеко за межі термінів реалізації заходів із фінансової децентралізації), обумовлює доцільність та необхідність відповідного збільшення горизонту планового процесу у цій сфері через впровадження в практику управління місцевими фінансами механізму середньострокового бюджетного планування. Особливість методології розбудови даного механізму полягає у

формуванні бюджету як середньострокового (у підході, що запропонований у [190] – на трьохрічний період) фінансового плану, оснований на поділі видатків та відповідних до них джерел фінансового покриття за цільовою ознакою: на поточні цілі (бюджетні витрати, пов'язані із регулярним наданням публічних послуг населенню в рамках виконання органами МСВ делегованих або доручених державою функцій, та визначені для компенсації цих витрат бюджетні надходження); на програмні цілі (витрати та джерела покриття довгострокового характеру – на реалізацію цільових програм і проектів територіального розвитку, узгоджені із положеннями стратегії розвитку території). Впровадження методології середньострокового бюджетного планування на субнаціональному (регіональному) та місцевому рівнях означає зміну ідеології укладання та трансформацію змістовного наповнення бюджетного процесу, що здійснюється органами МСВ: від простого збалансування доходів і витрат планового періоду (в короткостроковій перспективі) до реалізації стратегічного підходу, цілком узгодженого із концептом фіскального простору.

Положення 11. Реалізація гарантій самостійності органів МСВ у вирішальній мірі залежить від збалансованості розподілу (між державним та місцевими бюджетами) фінансового забезпечення виконання власних та делегованих державою функцій через виокремлення та закріплення на місцевому рівні тих джерел бюджетних надходжень, акумулювання та адміністрування яких, по-перше, залежить (прямо або опосередковано) від дій та заходів, що знаходяться у компетенції місцевої влади та самоврядування, і, по-друге, потенціал зростання яких (внаслідок цілеспрямованого впливу органів МСВ в напрямку розширення фіскального простору) дозволяє сформувати належне мотиваційне підґрунтя для активізації такого впливу. Удосконалення механізму формування та виконання доходної частини місцевих бюджетів пропонується здійснювати через реалізацію заходів фінансового (зміни у складі наявних джерел доходної частини місцевих бюджетів або відповідних процедур розрахунку і зарахування) та організаційного (опосередкований вплив на наповнення місцевих бюджетів за доходами через розширення повноважень МСВ у сфері визначення

надходжень місцевих бюджетів, або через підвищення активності у фінансово-господарській сфері органів влади, або на підтримку високого рівня надійності контролю, обліку та моніторингу за наявними й можливими об'єктами, які генеруватимуть потік фінансових ресурсів до місцевих бюджетів) характеру.

Положення 12. Інституціональне реформування системи місцевих податків і зборів в умовах фінансової децентралізації пропонується розглядати в контексті розбудови моделі місцевого оподаткування, в межах якої до повноважень МСВ буде нормативно віднесено права запровадження певного переліку місцевих податків і зборів, а також встановлення ставок оподаткування відповідно до закріплених податковим законодавством граничних меж. Необхідною передумовою для об'єктивізації виконання такого роду повноважень є нормативне (на національному рівні) упорядкування вимог до цих податків і зборів, а також формалізація для них процедур запровадження та адміністрування. Отже, зазначені місцеві податки та збори не повинні дублювати загальнодержавні податки, мають вводитися в дію через певний час (необхідний для адаптації до них потенційних платників) після прийняття такого рішення, відповідати додатковому обсягу послуг членам територіальної громади, що надаються органами місцевого самоврядування та ін. Крім того, доцільно передбачити також норму, згідно з якою органи МСВ матимуть право запроваджувати власні податки і збори тільки після всіх встановлення обов'язкових податків і зборів, за наявності об'єктів оподаткування або умов, з якими пов'язане оновлення системи податків та зборів. При цьому нормативно встановлений перелік повинен містити найбільш ефективні (з точки зору адміністрування) податки та збори, механізм акумулювання платежів за якими має забезпечувати виконання принципу економічної ефективності (надходження від податку мусять перевищувати витрати на його стягнення). Реалізація такого підходу до інституціонального реформування системи місцевих податків і зборів сприятиме підвищенню гнучкості використання фіскальних інструментів органами МСВ відповідно до темпів економічного зростання країни, а також тенденцій розвитку ділової активності, локалізованої в межах даної території.

Положення 13. Упорядкування органами МСВ норм і правил здійснення економічної активності в межах певної території, а також фіскальних аспектів регулювання територіально локалізованих економічних процесів і господарських відносин обов'язково повинно узгоджуватися із соціальними, екологічними, інфраструктурними та іншими аспектами забезпечення життєдіяльності та розвитку територіальної громади. В цьому контексті структурна побудова та фіскальне наповнення системи місцевих податків та зборів має враховувати економічні та інші параметри ресурсів території, які залучаються агентами до господарського обороту та результати використання яких являють собою базу для стягнення податків та виплати зборів. Особливе місце в фіскальному упорядкуванні операцій із експлуатації ресурсною базою території має належати регулюванню сфери використання обмеженого обсягу ресурсів загального користування (водні, повітряні, екологічні, частково – житлово-комунальні та інфраструктурні, і т. ін.), відносно до яких майже не встановлено титулів власності та вартісних параметрів доступу. В даному випадку фіскальне регулювання (реалізацію якого пропонується здійснювати через започаткування відповідних місцевих зборів, а також штрафних санкцій за порушення встановлених територіальною громадою вимог) операцій з експлуатації ресурсів загального користування має ґрунтуватися на цільових орієнтирах збереження таких ресурсів як, по-перше, майже обов'язкової вимоги щодо якісного виконання органами місцевого самоврядування функцій із надання публічних послуг, і, по-друге, як вимоги щодо ресурсного забезпечення решти господарських процесів, що, в свою чергу, мають визначальне значення для розширення фіскального простору.

Положення 14. Здійснення реформ, спрямованих на децентралізацію бюджетної системи держави та посилення змістовного наповнення реальної автономізації МСВ, передбачає розширення використання в бюджетному процесі інструментарію програмно-цільового підходу. Ключовими перевагами використання такого підходу в бюджетній сфері є такі: концентрація на результатах використання бюджетних коштів, прозорість та транспарентність

бюджетного процесу, здатність щодо плідної інтеграції просторових та часових аспектів розгортання соціально-економічних явищ і процесів, підвищення управлінської відповідальності виконавців при розширенні можливостей для децентралізації управління та делегування повноважень, посилення здатності щодо гнучкого реагування на зміни умов виконання бюджету на основі цілеспрямованого розширення фіскального простору. В контексті формування місцевих бюджетів використання програмно-цільового підходу обов'язково має враховувати суперечливий та розмаїтий склад пріоритетів діяльності МСВ, необхідність оперативного реагування місцевої влади на проблемні ситуації (що може призводити до підвищення ризиків непродуктивного використання бюджетних коштів), а також нагальність потреб у розширенні фіскального простору. Для урахування зазначених вимог та особливості формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів пропонується підхід щодо послідовності розробки та виконання цільових проектів і програм територіального розвитку, який базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу (реалізація яких здійснюється на основі застосування інструментарію методу аналізу ієрархій та аналітичної процедури структурування пріоритетів) та концепції розширення фіскального простору.

Положення 15. Впровадження нових форм міжбюджетних трансфертів (освітньої, медичної субвенцій та ін.) має сприяти формуванню прозорих процедур надання фінансових ресурсів для виконання делегованих органам МСВ повноважень. Розширення використання в Україні цільових форм міжбюджетних трансфертів (галузевих субвенцій місцевим бюджетам) встановлює особливі вимоги щодо їх реалізації, що насамперед стосується таких характеристик: чіткість умов формування обсягу вертикальних цільових трансфертів; а також прозорість процедур розподілу, що передбачає зрозумілу й обґрунтовану систему норм і нормативів реалізації кожного виду суспільних послуг їх одержувачами. Виокремлення критеріїв надання умовних трансфертів, таких як критеріальна й результативна обумовленість, співфінансування та ін., допомагає підготувати широкий набір інструментів міжбюджетних відносин, системно узгодити їхні недоліки та переваги

при реформуванні системи публічних фінансів, реалізації галузевих реформ.

Положення 16. Повноцінне та ефективне виконання функцій органами місцевої влади щодо створення належних умов для соціально-економічного зростання держави потребують визначення стабільних і реальних джерел формування власних доходів місцевих бюджетів, сформованих не тільки з традиційних податкових надходжень та міжбюджетних трансфертів, але й з альтернативних джерел наповнення доходної частини місцевих бюджетів, таких як випуск муніципальних облігацій, банківського кредитування, муніципальних запозичень на зразок проектних позик та ін. При цьому слід відзначити, що повноцінне реформування системи місцевих запозичень неможливе без трансформації інституціональних засад акумулювання складових власної доходної бази місцевого самоврядування (зокрема – податкової), оскільки саме податкові надходження є основним джерелом погашення заборгованості за позикою.

Елемент планування діяльності відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та результативності управління місцевим боргом. Точність використаних результатів прогнозування, обґрунтованість планових показників, застосування ситуаційного підходу дають змогу уникати в майбутніх бюджетних періодах перевищення лімітів боргу та забезпечувати економічний розвиток регіону, не обтяжуючи надмірно місцевий бюджет його фінансуванням. Крім того, подальший розвиток системи місцевих запозичень потребує комплексного вирішення проблем подолання складності визначення фінансового стану органів самоврядування (зумовлених вадами чинної системи звітності та формування облікових показників), а також відсутності середньострокової орієнтації в бюджетному плануванні, що перешкоджає аналізу ефективності видатків, а отже, знижує ефект від запозичень, спрямованих на реалізацію інвестиційних проектів.

Положення 17. Удосконалення методичного та інструментального забезпечення процесу розширення фіскального простору в умовах фінансової децентралізації передбачає не тільки збільшення фінансового забезпечення діяльності органів МСВ, але й збільшення ефективності та результативності

виконання цими органами делегованих державою функцій та вирішення місцевих питань. Підвищення відповідальності місцевої влади та МСВ, а також забезпечення обґрунтованості та цільової орієнтації при використанні отриманих при розширенні фіскального простору додаткових надходжень до місцевого бюджету пропонується здійснювати через контроль та моніторинг задоволення комплексу вимог щодо виконання стандартів якості відповідних публічних послуг.

Положення 18. Обов'язковою передумовою для оптимізації процесу розширення фіскального простору МСВ в умовах фінансової децентралізації є необхідність дотримання широкого кола вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її територій. Крім того, розширення фіскального простору може супроводжуватися також зростанням потенційної небезпеки збільшення фінансових ризиків, джерела виникнення яких пов'язані із перерозподілом владних повноважень, а також із негативним впливом на територіальний розвиток загроз ендогенного й екзогенного походження, дія яких посилюється через збереження моделі екстенсивного типу формування державного бюджету. Виявлення даного роду загроз додатково посилюється через такі кризові прояви: поглиблення диференціації територій за ознаками темпів соціально-економічного розвитку; посилення тенденцій до формування замкненого регіонального економічного простору та монополізації регіональних ринків; послаблення внутрішніх коопераційних зв'язків і міжрегіонального економічного співробітництва; порушення консолідації економічного простору країни. Наслідками прояву цих тенденцій є зростання ризиків неспроможності більшості громад щодо забезпечення стабільності саморозвитку, залучення інвестиційних ресурсів та ефективного використання наявного фінансового потенціалу для досягнення стабільного, збалансованого соціально-економічного розвитку на місцевому та національному рівнях. Необхідність запобігання негативним проявам такого роду визначає обов'язковість розбудови системи оцінювання фінансових ризиків використання податкових і неподаткових джерел розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Висновки до розділу 2

1. Процес децентралізації державної влади (що визначається надзвичайною складністю змістовного наповнення, значним розмаїттям структурних і функціональних характеристик, обов'язково має розглядатися в нерозривній єдності як комплекс взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності при вирішенні питань розвитку територій (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії місцевої влади через збільшення фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків (фінансова або фіскальна децентралізація).

2. Проведена систематизація існуючих теоретичних підходів щодо визначення сутності феномену фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації дозволили здійснити структурування складових даного процесу та встановити, що внутрішня залежність та ієрархічна підпорядкованість складових децентралізації державної влади визначається фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

3. Теоретичне підґрунтя формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації складається з комплексу теорій та концепцій, в рамках яких здійснюється дослідження закономірностей розгортання даного процесу в економічному, фінансовому, відтворювальному, соціальному, поведінковому та інших аспектах. Розмаїття зазначених теоретичних засад розв'язання проблем та завдань забезпечення

реальної фінансової автономії, самостійності місцевого самоврядування закономірно визначає складність методологічного забезпечення реалізації відповідних реформаторських заходів, насамперед – в частині виокремлення принципів, обов'язковість дотримання яких виступає стрижневим елементом узгодження й гармонізації різних за суспільною природою та економічним змістом явищ і процесів, що в комплексі складають феномен формування та розширення фіскального простору на місцевому рівні.

4. Проведене узагальнення теоретичних підходів та систематизація положень щодо закономірностей здійснення перерозподілу владних компетенцій та повноважень у фінансовій сфері, а також конкретизація методичного та інструментального забезпечення даного процесу дозволяють сформулювати авторську гіпотезу щодо формування теоретико-методологічного базису (ТМБ) розширення фіскального простору МСВ в умовах фінансової децентралізації, відповідно до чого виділено основні елементи ТМБ, які характеризують та визначають ключові питання та протиріччя здійснення даного процесу.

5. Імплементация сформованого теоретико-методологічного базису в практику розширення фіскального простору МСВ при здійсненні фінансової децентралізації потребує концептуального осмислення та обґрунтування ключових положень щодо здійснення даного процесу в рамках здійснення економічних реформ в Україні. Для забезпечення цілеспрямованості, системності та взаємоузгодженості реформаторських заходів щодо формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації необхідним здається розширення відповідного концептуального підґрунтя, що пропонується здійснювати в рамках сформованого вище відповідного теоретико-методологічного базису на основі імплементации положень, поданих належно до елементів зазначеного ТМБ.

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у роботах [294, 295, 296, 298, 299, 302, 305, 309, 311, 312, 313, 315, 316, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 329, 330, 758] за списком літератури.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів

Формування в державі ефективного механізму міжбюджетних відносин, ґрунтовне упорядкування доходної бази та змістовне встановлення видаткових обов'язків місцевих бюджетів насамперед обумовлюється способом побудови адміністративно-територіального устрою (АТУ), в рамках якого у значній мірі відбувається визначення характеристик і параметрів національної податкової системи, форми та практики взаємодії центральних і місцевих органів влади у бюджетній сфері, порядок перерозподілу податкових надходжень та надання бюджетних трансфертів, дотацій і т. і. Проте адміністративно-територіальний устрій України (зокрема, поділ території держави на області та адміністративну республіку Крим, міста, райони, селища та інші населені пункти) до цього часу у певній мірі залишається спадщиною від умов функціонування радянської моделі організації народовладдя, за яку фінансова база та фіскальні повноваження органів МСВ були досить жорстко обмежені. Так, наприклад, Ю. Малько [421, с.36-39] відзначає, що сам механізм побудови та функціонування АТУ України визначається успадкованою з радянських часів надмірною жорсткістю ієрархічної структури (особливо – в контексті упорядкування відносин органів державної влади та самоврядування на місцевому рівні) та переважно суто формальним характером реалізації демократичних принципів народовладдя територіальних громад. В свою чергу, Н. Гончарук [108, с.6] цілком слушно підкреслює в даному контексті, що незважаючи на численні та суттєві реформаторські дії, спрямовані на трансформацію адміністративно-територіального устрою держави (зокрема, започатковані створенням системи місцевих державних адміністрацій у 1992 р. та надалі продовжені в рамках конституційних змін у 1996 р., спроб адміністративної реформи у 1999-

2001 рр., 2004-2005 рр. та ін.), організація публічної влади на місцевому рівні визначається недостатнім рівнем ефективності забезпечення ефективної реалізації ключових потреб і запитів територіальних громад. А. Павлюк [462, с.3-5] додає з цього приводу, що більшість традиційно виділених адміністративно-територіальних одиниць базового (район області або міста та ланки АТУ, розташовані нижче за вертикаллю територіального поділу держави) в рамках існуючої надмірно розгалуженої та структурно невідповідної системи регіонального управління в Україні не мають достатньої фінансово-економічної бази та організаційного потенціалу для вирішення місцевих проблем.

При цьому слід, проте, відзначити, що стійкість до змін, притаманна існуючому механізму побудови та функціонування АТУ в Україні обумовлюються не скільки цілком реальними вадами або недоліками обраних за різні реформаторські спроби варіантів трансформацій, скільки надзвичайно рутинною (в інституціонально-конституційному змісті – див, наприклад, О. Батанов [27, с.85-89], О. Дорош [149, с.14-15], І. Махновський [371, с.116-117] та ін.) та інерційно-консервативною (в аспекті органічності причин походження природного опору АТУ перетворенням) сутністю даного суспільного феномену, на що, зокрема, вказує П. Жук [183, с.21], підкреслюючи необхідність надання реформам адміністративно-територіального устрою обов'язково системного та комплексного, послідовного та спадкоємного характеру. Отже, як наголошують П. Жук [183, с.20-21], О. Кахович [245, с.57-58] В. Кравців та ін. [7, с.7], Ю. Овчаренко [443, с.114-115], А. Павлюк [462, с.6-7] та ін., успішність реформування адміністративно-територіального устрою держави має ґрунтуватися та прямо залежить від створення можливостей в рамках АТУ для посилення здатності держави щодо довгострокової гармонізації широкого кола суспільних інтересів (індивідуальних, колективних, загальнодержавних та ін.), що, в свою чергу, є важливою вимогою для формування умов для підтримки сталого соціально-економічного розвитку на засадах удосконалення організації публічної влади (насамперед, в напрямку підвищення автономії та самостійності органів МСВ та громадської самоорганізації).

Необхідність активізації процесів реформування АТУ додатково визначається також нагальністю потреб у посиленні гуманістичної спрямованості управління територіальним розвитком шляхом переорієнтації відповідної державної стратегії з пріоритетів міжрегіонального вирівнювання (створення рівних умов життєдіяльності в різних регіонах держави) на забезпечення високого рівня якості життя населення регіонів, на чому, зокрема, наполягають В. Артеменко [13, с.39-41], В. Дубіщев та С. Марченко [156, с.63-65], В. Никифорова та ін. [693, с.5], В. Пономаренко, М. Кизим та Ф. Узунов [494, с.6] та ін. З іншого боку, трансформація АТУ має сприяти удосконаленню мотиваційного забезпечення підвищення ефективності функціонування органів влади та самоврядування на місцевому рівні, а також виступати основою для оптимізації територіального розподілу обмежених фінансових ресурсів держави, зосередження яких для дієвого вирішення найважливіших проблем регіонального розвитку, що, як переконливо доводять Б. Данілішин та В. Чіжова [127, с.4], часто блокується через недосконалість використовуваних підходів щодо розробки та реалізації бюджетної політики, яка не у повній мірі враховує існуючі особливості та відмінності ланок адміністративно-територіального устрою, диференціацію умов формування доходної та видаткової частини місцевих бюджетів.

Отже, з точки зору автора, саме подолання невиправданої диференціації місцевих бюджетів в структурному (знаходить прояв у диспропорціональності розподілу бюджетів за ознаками співвідношення власних та закріплених доходів, а також видатків на виконання органами влади та самоврядування на територіальному рівні власних та делегованих функцій) та регіональному (виявляється в зростанні відмінностей і розбіжностей у розподілі регіонів за обсягами акумулювання надходжень до бюджету та відносними – подушовими, на особу мешканця певної території – параметрами фінансування видатків) аспектах являє собою одну з ключових складових великомасштабного процесу реформування адміністративно-територіального устрою держави. Так, в рамках Концепції реформування місцевих бюджетів, ухваленої Кабінетом міністрів України у 2007 р. [274], обмеження диференціації місцевих бюджетів за ознакою

достатності коштів для виконання власних та делегованих державою функцій було визначено як одне з головних завдань реформи системи міжбюджетних відносин. В сучасній урядовій Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [502] диспропорційність системи міжбюджетних відносин (в контексті нераціонального розподілу повноважень та відповідальності при формуванні бюджетів різного рівня) та принципова дотаційність місцевих бюджетів (притаманна вирівнювальному підходу щодо фінансування розвитку територій держави) визначаються як ключові причини недостатньої спроможності органів самоврядування щодо забезпечення належного надання публічних послуг населенню, виконання власних та делегованих державою функцій.

А. Гальчинський, З. Варналій та ін. [632, с.140] підкреслювали, що наявність суттєвих відмінностей у здатності та спроможності адміністративно-територіальних одиниць щодо збалансування місцевих бюджетів, щодо формування власної податкової бази та податкового потенціалу є ключовою ознакою недостатньої відповідності побудови бюджетної системи України до виконання вимог належного забезпечення потреб соціально-економічного розвитку регіонів та держави у цілому. О. Кириленко та О. Максимчук [252, с.10], цілком погоджуючись із негативною спрямованістю наведеної вище оцінки А. Гальчинським, З. Варналієм та ін. [632, с.140] феномену поглиблення регіональної диференціації, підкреслюють також, що невиправдане зростання розбіжностей у фінансово-економічних та соціально-демографічних параметрах розвитку територій України слід вважати цілком закономірним наслідком надмірної централізації сформованих в процесі ринкових реформ механізму державного регулювання економіки та бюджетної системи держави, орієнтованих насамперед на підтримку макроекономічної стабільності без належного урахування нагальних потреб розвитку територій. Проте, як наголошують О. Кириленко та О. Максимчук [252, с.10], економічно невиправдана централізація владних повноважень, що у тому числі знаходить помітний прояв в поглибленні регіональної диференціації в бюджетній сфері,

в кінцевому рахунку стає вагомою перешкодою для успішної реалізації узгодженої державної політики, орієнтованої на підтримку високих темпів сталого економічного зростання регіонів та підвищення добробуту громадян, дотримання єдиних стандартів якості життя населення різних територій та ін.

З точки зору С. Онищенко [450, с.149], посилення негативних тенденцій щодо диференціації (зокрема, за структурною ознакою) місцевих бюджетів в Україні (процес формування яких до того ж визначається тривалим та узвичаєним характером розбалансованості співвідношення доходів і видатків) призводить до виникнення в значній кількості територіальних громад суттєвих утруднень в сфері фінансового забезпечення виконання функцій держави з надання населенню якісних суспільних послуг через нерівномірність регіонального розподілу податкового та бюджетного потенціалу, обсягів делегованих повноважень місцевої влади і т. і. С. Сембер та ін. [556, с.677] цілком погоджуються із думкою про те, що наявна на цей час гострота проблеми розшарування та диференціації місцевих бюджетів в Україні (особливо на рівні територіальних громад) в значній мірі ускладнює виконання широкого кола функцій і повноважень відповідних органів самоврядування.

О. Власюк, Л. Шемаєва та ін. [508, с.27] гостроту прояву регіональних відмінностей при формуванні доходів місцевих бюджетів пов'язують із виявленням територіальних особливостей розміщення промислового виробництва, яке в даному випадку розглядається як найбільш вагоме джерело формування фінансової бази бюджетних надходжень. Дотримуючись логіки такого підходу, О. Величко та В. Філіппов [80, с.129] передумови регіональної диференціації місцевих бюджетів пропонують розглядати в більш широкому контексті прояву розбіжностей у наявному економічному потенціалі та досягнутому рівні економічного розвитку територій, урахування яких при формуванні регіональної політики держави має не тільки являти собою вагомий орієнтир для розробки заходів із стимулювання такого розвитку та основу для передбачення необхідних обсягів дотацій і субвенцій, але й може виступати підґрунтям для визначення напрямків перерозподілу владних функцій та повноважень між ланками

державної влади та самоврядування в податковій та інших сферах належно до конкретних умов та обставин регіонального розвитку. Так, наприклад, Ю. Раделицький [523, с.53-54] відзначає, що віднесення надходжень від сплати акцизного податку до місцевих бюджетів, з одного боку, дійсно здатне слугувати потужним джерелом зміцнення фінансової бази розвитку певних територіальних громад, але, з іншого боку, може стати також причиною суттєвого посилення регіональної диференціації місцевих бюджетів (через нерівномірність територіального розподілу транспортних сполучень та інфраструктури об'єктів роздрібного продажу пального як підакцизного товару). При цьому, зокрема, для прогнозування наслідків змін в регіональному розподілі надходжень від зазначеного податку слід враховувати також достатньо складний характер впливу явища автомобілізації населення на формування місцевих бюджетів, що, як підкреслюють І. Шевченко [680, с.41-42], П. Вірченко та А. Мазурова [84, с.27-28], полягає не тільки у підвищенні рівня доходів від оподаткування (обумовленому зростанням обсягів економічних операцій, пов'язаних із розширенням користування населення індивідуальними транспортними засобами, використання яких потребує закупівель пального як підакцизного товару) та зменшенням витрат на утримання муніципального громадського транспорту, але й із збільшенням фінансових потреб територіальної громади у капітальних вкладеннях на створення (відновлення) об'єктів транспортної інфраструктури, а також із ростом поточних видатків місцевих бюджетів на утримання та експлуатацію таких об'єктів.

О. Тищенко та Н. Тимушева [616, с.308-309] також наголошували на системності походження (пов'язаної із надмірністю централізації фінансових ресурсів держави) й довгостроковому характері (обумовленому природним консерватизмом бюджетної системи) причин виникнення структурних диспропорцій та дисбалансів у регіональному вимірі міжбюджетних відносин при формуванні місцевих бюджетів в Україні, що тривалий час призводили до значного обмеження спроможності місцевої влади та самоврядування щодо зміцнення власної фінансової бази та підвищення рівня фінансової автономії

при виконанні власних та делегованих державою функцій. З іншого боку, П. Швець [678, с.145-146] наполягає на тому, що навіть зростання надходжень до місцевих бюджетів в результаті фінансової децентралізації (звичайно сприяє структурній оптимізації місцевих бюджетів) при частковому збереженні в державі жорсткого нормативного підходу щодо побудови дотаційно-вирівнювального механізму виправлення регіональних диспропорцій в сфері формування видатків місцевих бюджетів на фінансування надання публічних послуг населенню (таких, як освіта, охорона здоров'я, соціальне забезпечення, духовний та фізичний розвиток, утримання житлово-комунального господарства) не дозволяє у повній мірі вирішити проблему територіальної диференціації подушових (на одну особу) витрат місцевих бюджетів. Крім того, наприклад, Л. Громоздова та В. Ільченко [120, с.166-167], Н. Костіна та К. Павлюк [279, с.135-137], К. Мороз [420, с.77-79], М. Небава [429, с.466-468], В. Тропіна [624, с.15-16] цілком слушно звертають увагу на те, що поглиблення регіональної диференціації місцевих бюджетів звичайно здатне виступити підґрунтям для загострення суспільних суперечностей та протиріч, зокрема пов'язаних із збільшенням соціального розшарування та стратифікації населення як через посилення вибіркості доступу мешканців певних територій (з недостатнім рівнем доходів бюджету, що не можуть у повній мірі забезпечити необхідні обсяги видатків) щодо належного користування такого роду публічними послугами (через скорочення обсягів генерації цих послуг при нестачі необхідного фінансування з боку місцевого бюджету), так і внаслідок посилення переважно дестимулюючого відносно активізації процесів регіонального розвитку впливу дотаційно-вирівнювального механізму перерозподілу фінансів держави.

Так, В. Корчинський та С. Колодій [278, с.53-54] наголошують на надзвичайній суттєвості впливу регіональної диференціації видаткової частини місцевих бюджетів (знаходить безпосередній прояв насамперед у підвищенні нерівномірності доступу мешканців певних адміністративно-територіальних одиниць до публічних послуг та при забезпеченні виконання стандартів якості життя) на соціально-демографічні процеси, зокрема – на територіальну міграцію

населення, а отже, й на розміщення продуктивних сил, що, в свою чергу, знаходить пряме відображення при формуванні потенціалу економічного зростання, реалізація якого надалі визначає фіскальні перспективи зміцнення фінансової бази розвитку регіонів. Тому І. Сторонянська та Г. Возняк [591, с.15-16] відзначають, що негативними наслідками існування значного рівня регіональної диференціації місцевих бюджетів та розбалансованості системи міжбюджетних відносин звичайно стають як поступове обмеження дієвості мотиваційного інструментарію підвищення ефективності діяльності місцевої влади та самоврядування в бюджетній сфері, так і неухильне зростання потреб територій у дотаціях та трансфертах з державного бюджету. З точки ж зору І. Волохової [92, с.53-54], М. Садовенко [551, с.175], поглиблення диференціації місцевих бюджетів в структурному (в даному випадку знаходить прояв як міжбюджетна незбалансованість доходів і витрат, що не може бути ґрунтовно компенсована через діючий на цей час дотаційно-вирівнювальний механізм) та регіональному (тобто, об'єктивна розбіжність передумов формування місцевих бюджетів, обумовлена природно існуючими відмінностями у територіальному розміщенні продуктивних сил суспільства) вимірах стає відображенням неминучого загострення протиріч між інтересами центральної державної влади та органів місцевого самоврядування.

Отже, з точки зору П. Швеця [678, с. 146], необхідною передумовою для виправлення такого роду регіональних диспропорцій стає широке впровадження в бюджетний процес методології середньострокового планування, заснованої на програмно-цільовому підході та виробленні розгалуженої системи всебічно і змістовно обґрунтованих соціальних норм фінансування соціальних видатків та критеріїв оцінки результативності бюджетних програм. З такою позицією, зокрема, цілком погоджується І. Луніна [364, с.73], яка вказує на об'єктивність причин можливого поглиблення регіональної диференціації місцевих бюджетів (визначається нерівномірністю територіального розподілу економічних передумов формування доходів бюджетів усіх рівнів) при здійсненні фінансової децентралізації та, як наслідок, на ймовірності зростання відмінностей у

здатності місцевої влади та самоврядування щодо фінансування надання суспільних послуг. В розвиток даного підходу, наприклад, Т. Стеценко та ін. [588, с.761] для запобігання поглибленню диференціації місцевих бюджетів при реалізації реформаторських заходів щодо підвищення фінансової автономії місцевої влади та самоврядування прямо наголошують на необхідності досягнення гнучкого та збалансованого поєднання заходів щодо бюджетної децентралізації із діями, спрямованими на удосконалення механізму фінансового вирівнювання.

Крім того, зокрема, О. Андрущенко [12, с.77] звертає увагу на обов'язковість дотримання при розробці та здійсненні реформ, пов'язаних із децентралізацією державних фінансів, принципу територіальної справедливості (полягає у імперативності виконання вимог забезпечення рівного доступу громадян, безвідносно від території проживання, до користування однакових за кількістю та якістю обсягів суспільних благ), порушення якого здатне призвести до зростання регіональних відмінностей при формуванні місцевих бюджетів через штучне викривлення співвідношення між, з одного боку, одержуваною корисністю територіальних громад від надання суспільних благ, та, з іншого, із обсягами податкових платежів, що сплачуються (ефект «диференціації чистих фіскальних вигод»). Л. Тарангул та Т. Коляда [599, с.27], спираючись на теоретико-методологічний підхід щодо виявлення закономірностей участі індивідів у спільному фінансуванні суспільного розвитку, поданий А. Чухно та ін. [673, с.495-497], при упорядкуванні системи міжбюджетних відносин навіть пропонують розглянути доцільність розширення вимог забезпечення територіальної справедливості до рамок дотримання принципу справедливості оподаткування, за яким розмір внеску території до загальнодержавного бюджету концептуально має бути співрозмірним із граничною корисністю певних суспільних благ, що надаються територіальній громаді з боку центральної влади. Таким чином, пропорції розподілу та перерозподілу доходів бюджету, структура та обсяги власних та делегованих державою на місцевий рівень повноважень, а також відповідних до них видатків, з точки зору Л. Тарангул та Т. Коляда [599, с.27-28], мають певною мірою являти собою узгоджений

результат інституціональних домовленостей, сторонами яких виступають центральна та регіональна влада (безвідносно від способу устрою держави – унітарно-централізованого або федеративно-децентралізованого). До того ж, в цілому визнаючи малореалістичність імплементації описаного підходу в ході бюджетної реформи, Л. Тарангул та Т. Коляда [Т25, с.27-28] підкреслюють, що відсутність дієвих механізмів такого роду узгодження в державі цілком здатна виступити причиною посилення негативних відцентрових тенденцій у відносинах між центром та регіонами. Крім того, з точки зору автора, розвиток зазначених механізмів та форм взаємодії необхідно розглядати як ключову передумову для стимулювання активності та ініціативи територіальних громад, уособлених органами самоврядування, як у сфері міжбюджетних відносин, так і при вирішенні широкого кола місцевих питань, що, як цілком слушно відзначає Т. Голікова [106, с.186], є важливою складовою процесів децентралізації влади, обґрунтування заходів з державного регулювання регіональної економіки та ін.

Слід, проте, відзначити, що незважаючи на достатньо широке представлення проблематики вивчення соціально-економічної диференціації регіонів України з використанням широкого діапазону аналітичних методів та інструментів в сучасних вітчизняних наукових дослідженнях (див., зокрема, роботи К. Вітківської [85, с.31-39] – статистичний аналіз рядів розподілу регіонів за показниками доходів населення, Г. Возняк [87; 641, С.89-90] – виявлення внутрішньорегіональних асиметрій за доходами та видатками місцевих бюджетів, Л. Громоздової та В. Ільченко [120, с.27] – використання інструментарію матричних зіставлень, PEST-аналіз та інші експертні методи компаративного порівняння, Ю. Конюхова [275, с.113-116] – рейтингування регіонів на основі використання методики багатомірного порівняльного аналізу, В. Корчинського та С. Колодія [278, с.47-54] – кореляційний аналіз впливу параметрів диференціації місцевих бюджетів на соціально-демографічну динаміку розвитку регіонів, К. Мороз [420, с.77-82] – кластерний аналіз доходів населення в регіональному розрізі, С. Сембер та ін. [556, с.673-678] – визначення функцій територіального

розподілу бюджетних надходжень, О. Тищенко та Н. Тимушевої [616, с.304-309] – кластерний аналіз розподілу регіонів України за показниками рівня соціально-економічного розвитку та інтегрального оцінювання ефективності міжбюджетних відносин, П. Швеця [678, с. 135-148] – статистичний аналіз розподілу витрат місцевих бюджетів та витрат домогосподарств регіонів та ін.), розгляд питань встановлення закономірностей впливу структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів на вибір форм та способів здійснення фінансової децентралізації, до цього часу залишається недостатньо вивченими, а отже потребує приділення додаткової уваги в напрямку удосконалення методики проведення та вибору аналітичного інструментарію здійснення такого роду оцінки. Так, наприклад, навіть при здійсненні оцінки диференціації розвитку регіонів за підходом, прийнятим до виконання державними органами та затвердженим у [503], для статистичного аналізу за параметрами діапазону відхилення значень показників соціально-економічного розвитку регіонів пропонується враховувати тільки показник відносного (на одну особу) обсягу доходів місцевих бюджетів без трансфертів (загальний і спеціальний фонд), в той час як структурні параметри формування доходу та витратків при цьому майже не беруться до уваги.

З іншого боку, серед дослідників відсутньою є узгодженість думок щодо відбору показників, які власне мають характеризувати параметри проведення фінансової децентралізації та можуть бути використані для вивчення впливу даного процесу на структурну та регіональну диференціацію місцевих бюджетів. Зокрема, Т. Стеценко та ін. [588, с.759] наполягають на доцільності застосування при цьому таксономічного показника рівня розвитку за ознакою співвідношення доходів нетрансфертного та трансфертного походження місцевих бюджетів в розрізі областей України; К. Дзьобек, К.Д. Мангас та П. Куфа [766, с.9-10] вважають за доцільне використання набору комплексних показників (за коефіцієнтами: витрат, автономії доходів, децентралізації доходів, залежності від трансфертів); О. Бориславська та ін. [52, с.130], О. Соколова та А. Ковальчук [575, с.120] наголошують на необхідності вивчення переважно

параметрів збалансованості системи бюджетів (співвідношення видатків або доходів місцевих бюджетів до аналогічних показників державного бюджету; співвідношення сукупного обсягу видатків місцевих бюджетів до макроекономічних характеристик – таких як, наприклад, розмір валового внутрішнього продукту; питома вага власних доходів у загальних доходах місцевого бюджету); М. Дубина [155, с.100-102] зосереджує увагу на визначенні фінансової стійкості місцевих бюджетів при децентралізації; Я. Казюк та ін. пропонують використовувати для аналізу бюджетів об'єднаних територіальних громад (ОТГ) показники структурної та динамічної орієнтації (подушовий власний доход, темпи змін надходжень місцевих податків і зборів, рівень дотаційності бюджетів, співвідношення управлінсько-адміністративних видатків та власних доходів ОТГ); М. Барановський [25] відзначає необхідність урахування кореляційних зв'язків економічних (власні доходи місцевого бюджету, подушові показники промислового виробництва та оплати праці) та топологічних (площа території ОТГ) характеристик відповідних ланок адміністративно-територіального устрою та ін.

Наведений опис розмаїття методичних підходів й широти інструментального забезпечення розгляду питань диференціації місцевих бюджетів, з точки зору автора, переконливо свідчить про наступне: по-перше, про актуальність та нагальність потреб щодо вивчення закономірностей виявлення несхожості та розбіжностей, існуючих в сфері формування фінансової бази МСВ; по-друге, про багатоаспектний характер прояву територіальних відмінностей при виникненні та розв'язанні проблемних питань у даній сфері, для успішного вирішення яких необхідним є урахування причин та наслідків такого роду диференціації; по-третє, про необхідність удосконалення теоретико-методичних підходів щодо встановлення сутності, причин та наслідків посилення територіальних особливостей формування та виконання місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації, зокрема, шляхом урахування положень, пов'язаних із доцільністю розмежування та послідовного розгляду структурного та регіонального аспектів диференціації місцевих бюджетів (як то було доведено вище). Реалізацію зазначених положень щодо розвитку методичного забезпечення

пропонується здійснювати в рамках наступної послідовності аналітичних операцій (див. рис 3.1).

Рис. 3.1. Послідовність оцінки структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів (авторська розробка)

Відмінність запропонованого підходу від існуючих методичних положень полягає в урахуванні структурного (за ознакою відмінностей у співвідношенні власних та закріплених доходів, а також видатків на виконання власних та делегованих функцій за видами місцевих бюджетів) та регіонального (розподіл ланок АТУ держави за однорідністю абсолютних та відносних параметрів процесів акумулювання надходжень до бюджету та фінансування видатків) аспектів диференціації на основі виявлення характеристик, за якими між складовими місцевими бюджетами різних рівнів виникають найбільші розбіжності. Вивчення структурної конфігурації міжбюджетних відносин в Україні за період 2011-2017 рр. насамперед дозволяє встановити наявність та потужність прояву надзвичайно суперечливих тенденцій, які знайшли виявлення у динаміці виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів за спрямуванням змін як доходної (у тому числі, протягом 2014-2017 рр. – на 122,99%, 122,20% та 116,70% відповідно), так і видаткової (на 102,05%, 95,12% та 119,87%) складових зазначених бюджетів (див. табл. 3.1).

При цьому в розглянутій динаміці змін бюджетних показників можна виділити декілька характерних трендів, прямо пов'язаних із здійсненням процесів фінансової децентралізації. Так, значне випередження темпів зростання доходів над видатками зведеного бюджету у 2015 р. (на 13,01%) визначалося, з точки зору автора, як потребами у компенсуванні надзвичайного звуження можливостей держави щодо залучення кредитних ресурсів (темпи зменшення обсягів кредитування зведеного бюджету у 2015 р. відносно попереднього року становили 38,50%) в умовах суттєвого загострення на той час проявів фінансово-економічної кризи, так і невідкладністю вимог щодо виконання прийнятих зобов'язань стосовно скорочення бюджетного дефіциту (відповідні темпи зменшення дефіциту в цьому періоді склали 57,10%), при тому що дефіцит зведеного бюджету досягав у попередні три роки від 10,31% (2012 р.) до 12,57% (2013 р.) та 13,77% (2014 р.) відповідно (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.1

**Динаміка виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів України у 2011-2017 рр.
(узагальнено та розраховано за [583-586])**

Вид бюджету	Показники бюджету	Значення показників бюджету, млн. грн., по роках							Темпи змін, по роках, %					
		2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Зведений бюджет	Доходи	398553,6	445525,3	442788,7	456067,3	652031,0	782859,5	1016969,5	11,79	-0,61	3,00	42,97	20,06	29,90
	Видатки	416853,6	492454,7	505843,8	523125,7	679871,4	835832,1	1056973,1	18,14	2,72	3,42	29,96	22,94	26,46
	Кредитування	4757,9	3856,3	535,2	4972,1	3057,8	1841,3	2122,1	-18,95	-86,12	829,02	-38,50	-39,78	15,25
	Дефіцит (-) / Профіцит (+)	-23057,9	-50785,7	-63590,3	-72030,5	-30898,2	-54813,9	-42125,7	120,25	25,21	13,27	-57,10	77,40	-23,15
Державний бюджет	Доходи, у т.ч.:	314616,9	346054,0	339226,9	357084,2	534694,8	616283,2	793441,9	9,99	-1,97	5,26	49,74	15,26	28,75
	трансферти з місцевих бюджетів	2718,6	1342,5	1609,3	2118,0	3144,0	4171,6	5967,7	-50,62	19,87	31,61	48,44	32,68	43,06
	Видатки, у т.ч.:	333459,5	395681,5	403456,1	430217,8	576911,4	684883,7	839453,0	18,66	1,96	6,63	34,10	18,72	22,57
	трансферти до місцевих бюджетів	94875,0	124459,6	115848,3	130600,9	173980,0	195395,3	272602,9	31,18	-6,92	12,73	33,22	12,31	39,51
	Кредитування	4715,0	3817,7	477,5	4919,3	2950,9	1661,6	1870,9	-19,03	-87,49	930,22	-40,01	-43,69	12,60
	Дефіцит (-) / Профіцит (+)	-23557,6	-53445,2	-64706,7	-78052,8	-45167,5	-70262,1	-47882,1	126,87	21,07	20,63	-42,13	55,56	-31,85
Місцеві бюджети	Доходи, у т.ч.:	181530,4	225273,5	221019,4	231702,0	294460,2	366143,1	502098,3	24,10	-1,89	4,83	27,09	24,34	37,13
	трансферти з державного бюджету	94875,0	124459,6	115848,3	130600,9	173980,0	195395,3	272602,9	31,18	-6,92	12,73	33,22	12,31	39,51
	Видатки, у т.ч.:	180987,8	222575,3	219845,3	225626,8	280084,0	350515,2	496090,7	22,98	-1,23	2,63	24,14	25,15	41,53
	трансферти до державного бюджету	718,6	1342,5	1609,3	2118,0	3144,0	4171,6	5967,7	86,82	19,87	31,61	48,44	32,68	43,06
	Кредитування	42,9	38,6	57,7	52,8	106,9	179,8	251,2	-10,02	49,48	-8,49	102,46	68,19	39,71
	Дефіцит (-) / Профіцит (+)	499,7	2659,5	1116,4	6022,3	14269,3	15448,2	5756,4	432,22	-58,02	439,44	136,94	8,26	-62,74

Таблиця 3.2

**Характеристика структури зведеного, державного та місцевих бюджетів
України у 2011-2017 рр., %, (узагальнено та розраховано за [583-586])**

Показник	Значення показників, по роках						
	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Питома вага державного бюджету у зведеному бюджеті	79,99	80,35	79,76	82,24	84,86	81,94	79,42
Питома вага місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	20,01	19,65	20,24	17,76	15,14	18,06	20,58
Питома вага кредитування у зведеному бюджеті	1,14	0,78	0,11	0,95	0,45	0,22	0,20
Питома вага дефіциту у зведеному бюджеті	5,53	10,31	12,57	13,77	4,54	6,56	3,99
Питома вага доходів державного бюджету у доходах зведеного бюджету	78,94	77,67	76,61	78,30	82,00	78,72	78,02
Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (без урахування одержаних трансфертів з держ.бюджету)	21,06	22,33	23,39	21,70	18,00	21,28	21,98
Питома вага доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (з урахуванням одержаних трансфертів з держ. бюджету)	45,55	50,56	49,92	50,80	45,16	46,77	49,37
Питома вага видатків державного бюджету у видатках зведеного бюджету	79,99	80,35	79,76	82,24	84,86	81,94	79,42
Питома вага видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету (без урахування переданих в державний бюджет трансфертів)	43,42	45,20	43,46	43,13	41,20	41,94	46,94
Питома вага видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету (з урахуванням переданих в держ. бюджет трансфертів)	43,25	44,92	43,14	42,73	40,73	41,44	46,37
Питома вага кредитування державного бюджету у кредитуванні зведеного бюджету	99,10	99,00	89,22	98,94	96,50	90,24	88,16
Питома вага кредитування місцевих бюджетів у кредитуванні зведеного бюджету	0,90	1,00	10,78	1,06	3,50	9,76	11,84
Питома вага дефіциту державного бюджету у дефіциті зведеного бюджету	102,17	105,24	101,76	108,36	146,18	128,18	113,66
Питома вага профіциту місцевих бюджетів у дефіциті зведеного бюджету	2,17	5,24	1,76	8,36	46,18	28,18	13,66
Питома вага трансфертів з місцевих бюджетів у доходах державного бюджету	0,86	0,39	0,47	0,59	0,59	0,68	0,75
Питома вага трансфертів до місцевих бюджетів у видатках державного бюджету	28,45	31,45	28,71	30,36	30,16	28,53	32,47
Питома вага трансфертів з державного бюджету у доходах місцевих бюджетів	52,26	55,25	52,42	56,37	59,08	53,37	54,29
Питома вага трансфертів до державного бюджету у видатках місцевих бюджетів	0,40	0,60	0,73	0,94	1,12	1,19	1,20
Питома вага дефіциту у державному бюджеті	7,06	13,51	16,04	18,14	7,83	10,26	5,70
Питома вага дефіциту у місцевих бюджетах	0,28	1,19	0,51	2,67	5,09	4,41	1,16

Проте вже у наступному, 2016 році, подальше обмеження доступу до отримання запозичень на внутрішньому та зовнішньому ринках (темпи

скорочення обсягів кредитування продовжили наростати – до 39,78%) було багаторазово перекрито через суттєве (на 77,40%) збільшення дефіциту зведеного бюджету. Поступове ж розширення у 2017 р. можливостей держави щодо залучення кредитних ресурсів, пов'язане із стабілізацією фінансово-економічного становища країни, дозволило відновити позитивну спрямованість заходів щодо скорочення дефіциту зведеного бюджету (на 23,15%), у тому числі – за рахунок випереджувального зростання доходів над видатками (темпи зростання становили 29,90% та 26,46% відповідно) та збільшення обсягів одержаних кредитних ресурсів (темпи росту цього показника у 2017 р. досягли 15,25% у порівнянні із попереднім роком).

При цьому тенденції змін складових зведеного бюджету, які визначалися у 2013-2015 рр. відносно схожими параметрами скорочення (у 2013 р. темпи зменшення доходів державного бюджету становили 1,97% порівняно до значення аналогічного показника для місцевих бюджетів – 1,89%) або спочатку невеликого (на 5,26% та 4,83% відповідно у 2014 р.), а надалі – суттєвого (на 49,74% та 27,09% відповідно у 2015 р.) зростання, в подальшому (у 2016-2017 рр.) докорінно змінили спрямованість на користь місцевих бюджетів. Так, у 2016-2017 р. темпи росту доходів місцевих бюджетів досягли 24,34% та 37,13% відповідно (у 2012 р. – 24,10%), в той час як значення цього показника для державного бюджету становили 15,26% та 28,75% (у 2012 р. – 9,99%), що в першу чергу слід вважати початковим результатом здійснення сучасного етапу реформи із зміцнення фінансової самостійності місцевої влади та самоврядування. Наслідки трансформацій системи міжбюджетних відносин при цьому не обмежуються перетвореннями у формуванні та розподілі доходів: якщо коливання темпів змін видатків державного та місцевих бюджетів у 2012-2015 рр. знаходилися у певному діапазоні близькості пропорцій таких змін (18,66% та 22,98%, 1,96% та -1,23%, 6,63% та 2,63%), то вже з 2016 р. (також, очевидно, в рамках розгортання процесу фінансової децентралізації) збільшення видаткового навантаження для місцевих фінансів починає відчутно випереджувати аналогічний показник для

загальнодержавного рівня (22,15% проти 18,72%). В 2017 р. зростання видатків місцевих бюджетів відбувається з темпами, вже майже вдвічі більш швидкими за підвищення видатків державного бюджету (41,53% проти 22,57%).

Отже, до наявних переваг обраного варіанту здійснення реформ бюджетної системи України, спрямованих на фінансову децентралізацію, слід віднести певну узгодженість (пропорційність) темпів змін доходної та видаткової складових місцевих бюджетів, динаміка коливань обсягів яких залишається схожою та подібною на протязі усього періоду, що аналізується (24,10% та 22,98% у 2012 р., -1,89% та -1,23% у 2013 р., 4,83% та 2,63% у 2014 р., 27,09% та 24,14% у 2015 р., 24,34% та 25,15% у 2016 р., 37,13% та 41,53% у 2017 р.). Проте відносно більш прискорене збільшення обсягів видаткового навантаження, пов'язаного із виконанням суттєво розширеного складу власних та делегованих повноважень місцевої влади, все ж таки не у повній мірі було компенсоване відповідним зростанням доходів місцевих бюджетів, що, очевидно, являє собою основну причину суттєвих за масштабом та неоднозначних за інтенсивністю прояву (але майже безупинно зростаючих, за винятком незначного скорочення у 2013 р. – на 6,92%) коливань темпів змін сум трансфертних надходжень з державного бюджету на місцевий рівень: на 31,98% у 2012 р.; на 12,73% у 2014 р.; на 33,22% у 2015 р.; на 12,31% у 2016 р.; на 39,51% у 2017 р. З іншого боку, слід відзначити, що такого роду зростання надходжень з державного бюджету до регіонів у певній мірі стає наслідком підвищення обсягів централізованого перерозподілу ресурсної бази діяльності місцевої влади та самоврядування, оскільки супроводжується досить помітним збільшенням розміру трансфертів, які надходили з місцевих бюджетів (очевидно, від окремих регіонів-донорів) до державного бюджету – темпи росту цього показника становили від рекордних 86,82% у 2012 р. до не менш високих значень у 48,44% (2015 р.), 32,68% (2016 р.), 43,06% (2017 р.). Крім того, до складу інших суперечливих результатів зростання видаткового навантаження на місцевому рівні в рамках фінансової децентралізації слід віднести також суттєве уповільнення темпів збільшення профіцитності

місцевих бюджетів (до 8,26% у 2016 р.), що у 2017 р. навіть призвело до зменшення все ж ще позитивного значення даного показника на 62,74%.

Помітні зміни, які відбулися за останні роки в системі міжбюджетних відносин держави, проте, у досить незначній мірі відзначилися на структурі зведеного бюджету. Так, у 2017 р. питоми частки в ньому державного та місцевого бюджетів (79,42% та 20,58% відповідно) після невеликих коливань у 2014-2016 рр. повернулися майже до дореформених значень (79,99% та 20,01% у 2011 р.). Аналогічно, питома вага місцевих доходів в зведеному бюджеті (без урахування одержаних від уряду трансфертів) протягом періоду 2011-2017 рр. також зберігалася на майже незмінному рівні (від 21,06% у 2011 р до 21,98% у 2017 р., за виключенням помітного зменшення значення цього показника до 18,00% у 2015 р., яке, очевидно, слід вважати наслідком загострення кризових явищ в економіці та господарстві держави). Отже, не досить суттєве зростання частки видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету (з урахуванням переданих в державний бюджет трансфертів) з 43,25% у 2011 р до 46,37% у 2017 р. було компенсоване підвищенням питомої ваги доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету (з урахуванням одержаних трансфертів з державного бюджету) – з 45,55% у 2011 р. до 49,37% у 2017 р. Такого роду підвищення не пройшло непомітним для стану державного бюджету та стало, очевидно, однією з ключових причин та вагомих передумов зростання частки дефіциту державного бюджету у дефіциті зведеного бюджету (з 102,17% у 2011 р. до 113,66% у 2017 р.), що, в свою чергу, частково було компенсоване посиленням тенденції щодо збільшення питомої ваги профіциту місцевих бюджетів (з 2,17% у 2011 р. до 13,66% у 2017 р.) у балансі зведеного бюджету. Крім того, слід звернути увагу на те, що незважаючи на активізацію в державі заходів щодо підвищення фінансової автономії та самостійності місцевої влади та самоврядування, частка трансфертів до місцевих бюджетів у структурі державного бюджету зросла у 2011-2017 рр. з 28,45% до 32,47%, залишаючись протягом усього зазначеного періоду майже на одному рівні.

Усталений характер тенденції щодо збереження достатньо значних обсягів централізованого перерозподілу доходів зведеного бюджету через державні трансферти на адресу місцевих бюджетів, з точки зору автора, пояснюється насамперед дією існуючого нормативно-вирівнювального механізму фінансування розвитку територій держави, що визначає обсяги (див. дод. Н1, табл. Н.1) та структуру (див. табл. 3.3) розподілу надходжень до державного та місцевого бюджетів.

В даному контексті, з одного боку, здійснення реформаторських заходів щодо підвищення фінансової автономії місцевої влади та самоврядування дійсно знайшло реальне позитивне відображення у змінах структури джерел надходжень до бюджетів усіх рівнів в напрямі збільшення частки доходів місцевих бюджетів (за податком та зборами на доходи фізичних осіб, податком на прибуток підприємств, акцизним податком), але з іншого боку – зазначене зростання стосувалося переважно тих податкових джерел надходжень, питома вага яких у доходах зведеного бюджету є відносно невисокою (від 15,11% до 18,26%, від 13,82% до 7,22%, від 8,51% до 11,94% відповідно протягом періоду з 2011-2017 рр.). При тому, що вибір в ході здійснення фінансової децентралізації зазначених податкових джерел для додаткового поповнення місцевих бюджетів для розширення автономії місцевих бюджетів слід відзначити як логічне та обґрунтоване рішення (зокрема, через можливість підвищення мотиваційної зацікавленості та залученості представників територіальної громади до належного й ефективного адміністрування збору даних податків, збільшення податкової бази тощо), за такий підхід на цей час обмеженою залишається здатність реформованої системи міжбюджетних відносин щодо стимулювання місцевих органів влади та самоврядування до розширеного використання джерел поповнення місцевих фінансів (див. дод. Н1, табл. Н.1).

Особливо помітним посилення орієнтації місцевих бюджетів на залучення переважно податкових надходжень стає при вивченні трансформацій структури доходів державного та місцевих бюджетів (див. табл. 3.4).

Таблиця 3.3

Структура розподілу надходжень до державного та місцевого бюджетів в Україні у 2010-2017 рр. (узагальнено та розраховано за [583-586])

Джерело надходжень	Вид бюджету	Частка доходу у розподілі, за видами бюджетів, по роках								Частка джерела надходжень у доходах зведеного бюджету, %, по роках						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Податок та збори на доходи фізичних осіб	державний	0,00	10,23	10,32	10,48	16,82	45,07	43,10	40,41	15,11	15,28	16,29	16,49	15,33	17,73	18,26
	місцевий	100,00	89,77	89,68	89,51	83,18	54,93	56,90	59,59							
Податок на прибуток підприємств	державний	99,03	99,35	99,21	98,77	99,35	89,05	90,24	91,16	13,82	12,52	12,42	8,81	5,99	7,69	7,22
	місцевий	0,97	0,65	0,79	1,23	0,65	10,95	9,76	8,84							
Податок на додану вартість	державний	100,00	100,00	100,00	100,00	92,26	77,91	75,77	75,01	32,64	31,16	28,97	30,48	27,37	30,08	30,87
	місцевий	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00							
Акцизний податок	державний	97,54	97,32	96,77	96,29	99,65	89,15	88,57	89,17	8,51	8,63	8,28	9,89	10,86	13,00	11,94
	місцевий	2,46	2,68	3,23	3,71	0,35	10,85	11,43	10,83							
Рентна плата, плата за користування ін. природними ресурсами	державний	47,28	49,44	50,79	50,89	56,66	94,87	94,60	95,17	5,31	5,74	5,89	7,37	6,44	5,95	5,03
	місцевий	52,72	50,56	49,21	49,11	43,34	5,13	5,40	4,83							
Ввізне мито	державний	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	2,63	2,91	3,00	2,72	6,12	2,55	2,35
	місцевий	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00							
Вивізне мито	державний	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	0,33	0,05	0,02	0,05	0,06	0,05	0,06
	місцевий	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00							
Користування власністю та підприємництво	державний	76,90	73,78	72,24	76,60	98,83	99,33	96,67	96,83	7,91	7,68	8,56	6,32	10,98	6,82	7,27
	місцевий	23,10	26,22	27,76	23,40	1,17	0,67	3,33	3,17							
Власні доходи бюджетних установ	державний	23,04	12,86	13,08	48,02	69,73	63,33	69,63	67,80	3,72	3,94	6,52	6,94	6,39	6,25	5,18
	місцевий	76,96	87,14	86,92	51,98	30,27	36,67	30,37	32,20							

Структура доходів державного та місцевих бюджетів в Україні у 2012-2017 рр., за видами бюджетів (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид бюджету	Види доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Державний бюджет	податкові надходження	79,69	77,83	78,93	77,02	82,32	79,64
	неподаткові надходження	19,81	21,58	19,26	22,58	16,93	16,33
	доходи від операцій з капіталом	0,36	0,08	0,24	0,03	0,03	0,04
	кошти від іноземних донорів	0,07	0,45	1,52	0,34	0,67	0,20
	цільові фонди	0,07	0,06	0,05	0,03	0,05	3,79
Бюджет АРК, обласні, міські (Київ, Севастопіль) бюджети	податкові надходження	83,37	84,35	81,69	72,13	82,52	85,14
	неподаткові надходження	14,71	14,21	16,82	26,11	16,63	14,15
	доходи від операцій з капіталом	1,28	0,90	0,82	1,11	0,29	0,33
	кошти від іноземних донорів	0,00	0,00	0,00	0,03	0,04	0,01
	цільові фонди	0,64	0,54	0,67	0,62	0,52	0,37
Бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	податкові надходження	83,37	84,52	82,09	72,43	82,82	85,29
	неподаткові надходження	14,71	14,21	16,82	26,11	16,63	14,15
	доходи від операцій з капіталом	1,28	0,90	0,82	1,11	0,29	0,33
	кошти від іноземних донорів	0,34	0,18	0,12	0,12	0,06	0,09
	цільові фонди	0,20	0,09	0,03	0,12	0,08	0,03
Районні бюджети	податкові надходження	84,35	85,83	87,51	88,04	88,97	89,89
	неподаткові надходження	15,11	13,90	12,34	11,71	10,86	9,99
	доходи від операцій з капіталом	0,34	0,18	0,12	0,12	0,06	0,09
	кошти від іноземних донорів	0,00	0,00	0,00	0,01	0,03	0,00
	цільові фонди	0,20	0,09	0,03	0,12	0,08	0,03
Бюджети міст районного значення	податкові надходження	86,60	88,46	89,46	77,82	84,14	82,57
	неподаткові надходження	9,54	8,29	7,61	17,28	12,05	13,33
	доходи від операцій з капіталом	3,48	3,01	2,76	4,48	3,22	3,72
	кошти від іноземних донорів	0,00	0,00	0,00	0,20	0,23	0,06
	цільові фонди	0,38	0,24	0,17	0,22	0,36	0,32
Селищні бюджети	податкові надходження	82,01	86,67	89,62	80,52	79,50	85,35
	неподаткові надходження	12,89	8,36	7,90	15,36	17,77	11,64
	доходи від операцій з капіталом	4,54	4,51	2,28	3,76	2,39	2,43
	кошти від іноземних донорів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	цільові фонди	0,57	0,45	0,20	0,37	0,34	0,57
Сільські бюджети	податкові надходження	85,33	90,30	92,02	90,06	92,55	91,42
	неподаткові надходження	12,02	7,91	6,51	8,22	5,87	6,61
	доходи від операцій з капіталом	1,81	1,22	1,14	1,39	1,22	1,43
	кошти від іноземних донорів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	цільові фонди	0,84	0,57	0,33	0,33	0,36	0,54
Бюджети ОТГ	податкові надходження	н/в	н/в	н/в	н/в	91,24	90,52
	неподаткові надходження	н/в	н/в	н/в	н/в	7,93	8,62
	доходи від операцій з капіталом	н/в	н/в	н/в	н/в	0,53	0,68
	кошти від іноземних донорів	н/в	н/в	н/в	н/в	0,13	0,00
	цільові фонди	н/в	н/в	н/в	н/в	0,17	0,18

Так, питома вага податкових надходжень в доходах державного бюджету протягом 2012-2017 рр. залишалася відносно незмінною (не враховуючи

тимчасового, однорічного – у 2016 р., невеликого збільшення до 82,32%) на рівні 79,69%-79,64%. В той же період частка неподаткових надходжень (доходи від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності, інші неподаткові надходження та власні надходження бюджетних установ) до державного бюджету, хоча й скоротилася у 2016-2017 рр. після суттєвого зростання у 2013-2015 рр., але збереглася на достатньо високому рівні (16,93%-16,33%). Проте в структурі доходів місцевих бюджетів усіх рівнів, незважаючи на реальне розширення фіскальних повноважень представників територіальних громад в рамках фінансової децентралізації, частка податкових надходжень у 2012-2017 рр. становила: 83,37%-85,14% (для обласних бюджетів); 83,37%-85,29% (для бюджетів міст обласного значення); 84,35%-89,89% (для районних бюджетів); 86,60%-82,57% (для бюджетів міст районного значення); 82,01%-85,35% (для селищних бюджетів); 85,33%-91,42% (для сільських бюджетів); 91,24%-90,52% (для бюджетів ОТГ, які почали формуватися з 2016 р.). Отже, слід відзначити, що на початковому етапі бюджетної реформи залежність місцевих бюджетів від податкових надходжень тільки збільшилася; при цьому в структурі доходів бюджетів (див. дод. Н.3, табл. Н.3-Н.7) найбільша питома вага на обласному та районному рівнях належить надходженням від податку та зборів на доходи фізичних осіб (у тому числі: для районних бюджетів – від 83,75% у 2012 р. до 89,84% у 2017 р.), на селищному та сільському рівні – місцевим податкам та зборам. Проте для бюджетів міст районного значення структурний розподіл податкових надходжень визначається з 2015-2017 рр. достатньо збалансованим й пропорційним поєднанням доходів від сплати місцевих податків і зборів (податку на майно та єдиного податку) та акцизного податку з роздрібною торгівлі й розмитнення підакцизних товарів.

До інших позитивних результатів фінансової децентралізації слід віднести помітне скорочення частки надходжень від згаданих вище податку та зборів на доходи фізичних осіб: в доходах бюджетів регіонального (Автономна республіка Крим, обласні та міські державного значення) рівня – з 63,37% у

2012 р. до 42,44% у 2017%; в доходах бюджетів міст обласного значення – з 60,39% до 53,39%. Крім того, необхідно зауважити, що зростання частки місцевих податків і зборів в бюджетах адміністративно-територіальних утворень районного, селищного та сільського рівня є цілком закономірним та логічним відображенням наявності найбільшого потенціалу впливу місцевої влади та самоврядування як на формування бази оподаткування, так і на ефективність адміністрування надходжень за цими податками. З іншого боку, структурні зміни у структурі податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів в Україні у 2012-2017 рр. у певній мірі засвідчують зростання структурної диференціації фінансової бази МСВ за доходами, обсяги яких (насамперед, на районному та нижчих за ієрархією побудови АТУ рівнях) все в більшій мірі визначаються наявністю (сформованістю) в рамках даної території факторів ресурсної природи: в аспекті людського розвитку (кількість економічно активного населення, зайнятого на достатньо високооплачуваних робочих місцях; кількість населення, соціальним захистом та соціальним забезпеченням яких у зв'язку із досягненням ними певного віку або за іншими причинами опікується державний бюджет; наявність та економічні показники діяльності об'єктів обслуговування інфраструктури життєдіяльності населення – торгівельної, житлово-комунальної, енергетичної, транспортної, соціально-побутової, культурної та ін.); в аспекті наявності природних ресурсів високої якості та продуктивної спроможності (перш, за все – земельних та рекреаційних ресурсів, родовищ корисних копалин та ін.).

Таким чином, зростання структурної диференціації місцевих бюджетів за доходами в умовах фінансової децентралізації, однією з наріжних основ здійснення якої має виступати необхідність систематизації та урахування конкретних умов і обставин функціонування територіально-господарських комплексів за конкретними ланками АТУ (територіальних громад, об'єднаних за ознаками географічно-просторової, національно-культурної, соціально-економічної та інших параметрів ідентичності та єдності людей), визначає доцільність розгляду видаткової складової бюджетів не тільки як суто витратної

(хоча й такої, що надає цільові орієнтири та суспільний зміст до діяльності органів місцевої влади та МСВ), але й як важливого компонента та потужного джерела забезпечення інтенсифікації регіонального розвитку в цілому.

Так, наприклад, в структурі бюджетних видатків найбільшу питому вагу витрати, які пов'язані із здійсненням повноважень щодо виконання загальнодержавних функцій, в Україні у 2012-2017 рр. (див. дод. Н.4, табл. Н.8; дод. Н.5, табл. Н.9; табл. 3.5), набували на рівні державного бюджету (звичайно, такі видатки більшою мірою спрямовуються на створення та підтримку належного виконання інституціональних засад організації суспільного життя) та місцевих бюджетів (визначаються первісною близькістю органів місцевої влади та самоврядування до індивідів – безпосередніх одержувачів публічних послуг від держави).

Таблиця 3.5

Структура видатків державного та місцевих бюджетів в Україні у 2012-2017 рр. (узагальнено та розраховано за [583-586])

Види видатків бюджету	Роки	Частка бюджету у виді видатків, за видами бюджетів, %							
		державний	АРК, області, міста (Київ, Севастопіль)	міст респ. (АРК) та обласного значення	районні	міст районного значення	селищні	сільські	ОПГ ¹
Виконання загально-державних функцій	2012	16,23	3,46	4,96	1,02	13,71	17,16	33,75	0,00
	2013	17,41	4,91	5,29	0,98	15,12	17,49	34,95	0,00
	2014	21,97	4,13	4,81	1,00	12,22	17,06	34,59	0,00
	2015	25,58	4,10	4,93	1,35	12,36	17,51	35,88	0,00
	2016	24,13	2,89	5,00	0,87	13,97	16,11	32,24	10,72
	2017	25,13	2,30	5,40	0,93	15,24	18,13	33,16	12,95
Оборона	2012	5,34	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2013	5,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2014	9,13	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2015	12,91	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	2016	12,13	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,01
	2017	13,12	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,00
Громадський порядок, безпека та судова влада	2012	13,45	0,06	0,06	0,05	0,13	1,03	0,59	0,00
	2013	13,63	0,07	0,07	0,05	0,21	0,99	0,61	0,00
	2014	14,89	0,07	0,09	0,06	0,09	1,00	0,66	0,00
	2015	13,56	0,08	0,08	0,07	0,15	0,95	0,70	0,00
	2016	14,64	0,09	0,07	0,06	0,19	0,84	0,66	0,58
	2017	15,50	0,08	0,07	0,06	1,24	0,80	0,69	0,49

Продовження табл. 3.5

Види видатків бюджету	Роки	Частка бюджету у виді видатків, за видами бюджетів, %							
		державний	АРК, області, міста (Київ, Севастопіль)	міст респ. (АРК) та обласного значення	районні	міст районного значення	селищні	сільські	ОП ¹
Економічна діяльність	2012	18,21	10,58	5,30	0,52	12,33	11,42	10,90	0,00
	2013	14,36	6,49	5,17	0,30	14,59	11,67	8,13	0,00
	2014	11,48	4,80	5,50	0,31	16,14	12,82	9,42	0,00
	2015	9,22	8,35	9,34	0,49	21,34	19,38	15,38	0,00
	2016	6,42	13,86	13,02	0,84	23,47	22,80	21,57	15,51
	2017	8,29	21,56	11,02	0,74	23,16	24,19	21,93	11,25
Охорона навколишнього природного середовища	2012	1,52	0,74	0,44	0,06	4,33	2,09	1,31	0,00
	2013	1,60	0,57	0,45	0,04	4,01	2,76	1,15	0,00
	2014	0,87	0,37	0,45	0,04	3,30	2,03	1,22	0,00
	2015	1,01	0,78	0,54	0,04	2,75	1,81	1,26	0,00
	2016	0,97	0,72	0,42	0,05	1,93	1,54	0,92	0,39
	2017	0,84	1,04	0,34	0,05	2,85	2,55	1,13	0,70
Житлово-комунальне господарство	2012	0,14	12,73	12,50	0,49	14,96	14,10	5,97	0,00
	2013	0,03	3,56	5,51	0,16	1,53	10,92	5,33	0,00
	2014	0,04	11,51	11,39	0,42	14,98	12,32	5,59	0,00
	2015	0,01	5,17	8,93	0,24	25,40	19,41	10,41	0,00
	2016	0,00	3,44	7,56	0,04	28,07	28,76	14,14	8,98
	2017	0,00	4,97	8,16	0,12	25,95	22,47	13,62	8,48
Охорона здоров'я	2012	4,19	32,41	17,49	19,24	0,02	1,70	0,61	0,00
	2013	4,48	39,50	17,44	17,28	0,02	1,20	0,19	0,00
	2014	3,53	36,75	15,39	16,58	0,03	0,29	0,07	0,00
	2015	2,84	38,48	16,59	17,05	0,02	0,16	0,04	0,00
	2016	2,55	36,93	13,43	14,43	0,00	0,13	0,03	5,49
	2017	2,95	31,26	13,54	15,23	0,03	0,11	0,03	4,99
Духовний та фізичний розвиток	2012	2,02	4,41	2,72	2,82	3,15	5,93	12,63	0,00
	2013	1,78	5,10	2,89	2,76	3,68	6,02	13,09	0,00
	2014	1,63	5,82	2,71	2,66	2,86	5,57	12,38	0,00
	2015	1,64	4,12	2,79	2,77	2,32	4,62	9,70	0,00
	2016	1,01	4,85	2,65	2,53	3,16	3,89	8,99	4,98
	2017	1,39	4,14	2,73	2,49	2,89	4,24	8,82	5,00
Освіта	2012	11,15	26,32	30,74	38,41	50,88	45,95	33,73	0,00
	2013	10,76	28,81	33,72	37,79	60,34	48,28	35,97	0,00
	2014	9,57	26,46	30,67	36,67	49,73	48,11	35,11	0,00
	2015	7,49	27,75	28,35	35,17	34,27	34,50	25,04	0,00
	2016	7,11	25,08	26,69	29,64	27,69	24,40	19,62	48,60
	2017	7,29	24,12	26,90	30,64	26,88	25,50	18,64	53,25
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2012	27,75	9,29	25,79	37,39	0,49	0,62	0,51	0,00
	2013	30,79	10,99	29,46	40,64	0,50	0,67	0,58	0,00
	2014	26,89	10,09	28,99	42,26	0,65	0,80	0,96	0,00
	2015	25,74	11,17	28,44	42,82	1,39	1,66	1,59	0,00
	2016	31,04	12,14	31,16	51,54	1,52	1,52	1,83	4,74
	2017	25,49	10,53	31,84	49,74	1,75	2,00	1,97	2,89

¹ – тут і далі урахування доходу здійснюється із 2016 р.

Отже, на національному та первинно-муніципальному рівнях (об'єднана територіальна громада, село, селище, район або місто районного значення) здійснюється не тільки започаткування правових засад та унормування процесів суспільної організації, але й розширене відтворення конкретних практик виконання загальнодержавних функцій, у тому числі – в контексті прямої взаємодії владних та самоврядівних органів із громадянами. Проте слід підкреслити, що загальновизнаний факт достатньо низького рівня ефективності функціонування системи державного управління та публічного адміністрування в Україні додатково свідчить про недостатню ефективність видатків у цій сфері на всіх рівнях бюджетної системи.

В той же час необхідно також відзначити найбільш гострі проблемні питання, розв'язання яких, з одного боку, утруднюється через нестачу належного обсягу фінансових ресурсів держави, а з іншого – через невідкладну нагальність потребує обов'язкового урахування при здійсненні фінансової децентралізації (зокрема, у напрямку посилення мотиваційного зосередження дій органів місцевої влади та самоврядування в напрямку вирішення такого роду проблем). Так, частка витрат на охорону навколишнього природного середовища в державному бюджеті протягом 2012-2017 рр. поступово скорочувалася (з 1,52% до 0,84%) попри очевидне посилення негативних проявів екодеструктивної діяльності на більшості територій держави, так само як відбувалося і зменшення відносно більш високої питомої ваги зазначених видатків на рівні районів, селищ та сіл, через бюджети яких внаслідок об'єктивної обмеженості доступних доходів неможливим є фінансування у будь-якій мірі масштабних програм природоохоронної спрямованості. На незадовільно низькому рівні, зважаючи на екстремально високу моральну та фізичну зношеність об'єктів основного капіталу комунальних підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ), залишається також частка відповідних витрат в місцевих бюджетах, навіть на регіональному та районному рівні, де такого роду проблеми набувають найбільш реального та фактичного змісту. Тільки для бюджетів міст районного значення, селищ та сіл у 2015-2017 рр. слід відзначити наявність позитивної

тенденції зростання витрат на утримання та відновлення ЖКГ до 25,40%-28,07% (міста районного значення), до 19,41%-28,76% (селища), 10,41%-14,14% (сіла) від загальних видатків. В той же час на негативну оцінку заслуговує скорочення питомої ваги витрат на ЖКГ, яке спостерігалось в місцевих бюджетах у 2017 р. Доцільно також вказати на необхідність збільшення як абсолютних обсягів, так і питомої ваги витрат такого роду у обласних та районних бюджетах, з яких звичайно здійснюється фінансування великих або транстериторіально-діючих об'єктів даної галузі.

Крім того, слід відзначити, що логіка здійснення реформ в сфері фінансової децентралізації полягає в реалізації певного роду селективного підходу, відповідно до якого центральний уряд (через державний бюджет) у великому обсязі зберігає за собою обов'язки щодо фінансування через трансфертний механізм ключових сфер соціальної підтримки та забезпечення населення (власне, соціальний захист, освіта та охорона здоров'я), передаючи, проте, органам місцевої влади та самоврядування більшість повноважень щодо вибору конкретних напрямків та форм використання одержаних з державного бюджету трансфертів. При цьому велика питома вага основних субвенцій (соціальна, освітня, медична) у відповідних видатках місцевих бюджетів (див. дод. Н.6, табл. Н.10-Н.19), в тому числі – на регіональному рівні (див. табл. 3.6) свідчить як про високий рівень залежності органів місцевої влади та МСВ при наданні відповідних публічних послуг (в аспектах, якості, повноти охопту населення, диференціації тощо) від своєчасності та повноти виконання зобов'язань центрального уряду стосовно виділення коштів (що вже, власне кажучи, є суперечливим з точки зору дотримання демократичних принципів реалізації народовладдя та самоврядування територіальних громад), так і ймовірну нестачу мотиваційної зацікавленості щодо пошуку внутрішніх джерел фінансування розвитку соціальної, культурної, освітньої, медичної сфер життєдіяльності населення території.

Необхідно також підкреслити, що об'єктивна обмеженість доступних для централізованого перерозподілу в зазначених напрямках територіального розвитку фінансових ресурсів держави у поєднанні із недостатньою (в багатьох

Таблиця 3.6

**Питома вага трансфертів з державного бюджету (за субвенціями) у відповідних видатках місцевих бюджетів
(фактичний стан) у 2013-2017 рр.¹**

АдмТО	Питома вага субвенцій, за видами, у відповідних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %														
	соціальні субвенції у видатках на соціальний захист і соціальне забезпечення					освітня субвенція у видатках на освіту					медична субвенція у видатках на охорону здоров'я				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	84,35	89,57	87,74	89,38	88,62	0,00	0,00	54,48	48,99	39,39	0,00	0,00	77,75	70,77	65,96
Вінницька	89,81	89,81	89,53	92,29	91,92	0,00	0,00	57,71	52,42	44,29	0,00	0,00	84,66	75,41	63,87
Волинська	91,07	90,83	92,81	93,31	92,83	0,00	0,00	64,26	57,71	47,88	0,00	0,00	86,06	79,83	73,94
Дніпропетровська	88,78	90,53	88,69	87,09	88,67	0,00	0,00	44,68	41,66	33,13	0,00	0,00	75,81	65,95	65,98
Донецька	89,93	91,83	87,98	90,12	89,77	0,00	0,00	57,60	47,94	33,10	0,00	0,00	83,94	80,22	71,60
Житомирська	88,43	87,61	88,42	90,97	90,17	0,00	0,00	58,07	52,05	44,49	0,00	0,00	85,31	74,45	71,73
Закарпатська	92,75	93,09	92,14	92,80	92,36	0,00	0,00	64,67	59,55	50,00	0,00	0,00	90,60	84,64	76,12
Запорізька	87,73	88,31	85,57	87,10	86,87	0,00	0,00	50,38	43,87	37,33	0,00	0,00	76,04	64,82	58,81
Івано-Франківська	92,32	92,47	93,16	94,18	94,15	0,00	0,00	66,79	62,62	53,73	0,00	0,00	85,71	77,91	74,45
Київська	87,78	88,02	87,33	88,11	87,93	0,00	0,00	53,48	45,52	37,12	0,00	0,00	80,83	66,37	62,79
Кіровоградська	87,70	87,70	89,10	90,85	89,32	0,00	0,00	52,99	46,92	39,13	0,00	0,00	81,54	73,42	65,65
Луганська	86,75	89,46	84,99	89,20	89,75	0,00	0,00	58,69	61,13	33,76	0,00	0,00	90,23	71,28	51,37
Львівська	90,14	89,88	91,04	92,23	91,19	0,00	0,00	59,26	55,95	47,69	0,00	0,00	85,94	78,94	71,64
Миколаївська	88,65	88,71	88,34	89,37	87,97	0,00	0,00	54,43	47,42	36,53	0,00	0,00	87,32	77,14	74,48
Одеська	88,03	87,88	85,30	85,13	83,18	0,00	0,00	60,04	56,44	38,48	0,00	0,00	89,91	83,39	74,00
Полтавська	84,02	84,51	86,05	89,00	88,42	0,00	0,00	53,92	46,28	35,38	0,00	0,00	80,13	69,82	59,02
Рівненська	89,47	90,98	91,44	93,66	92,80	0,00	0,00	66,07	61,43	51,13	0,00	0,00	83,25	75,81	68,69
Сумська	87,58	87,82	90,09	92,53	90,16	0,00	0,00	48,29	45,39	35,73	0,00	0,00	85,16	73,66	68,75
Тернопільська	90,46	91,30	91,88	94,30	93,05	0,00	0,00	62,36	56,71	47,68	0,00	0,00	87,59	81,22	76,63
Харківська	90,76	91,29	88,88	89,10	87,89	0,00	0,00	54,03	48,58	35,44	0,00	0,00	88,59	80,25	75,74
Херсонська	90,59	90,53	89,48	90,69	89,84	0,00	0,00	52,98	48,03	37,42	0,00	0,00	87,96	77,20	74,67
Хмельницька	88,01	87,91	90,17	90,83	90,32	0,00	0,00	57,40	53,29	41,16	0,00	0,00	83,74	73,00	70,70
Черкаська	86,05	86,66	87,39	90,35	89,66	0,00	0,00	52,90	48,22	39,96	0,00	0,00	80,99	69,71	62,89
Чернівецька	90,28	90,57	90,89	92,74	90,00	0,00	0,00	62,23	55,97	41,68	0,00	0,00	90,68	80,07	73,99
Чернігівська	84,12	84,53	86,29	89,79	88,77	0,00	0,00	54,38	50,25	41,32	0,00	0,00	83,27	73,06	67,29
м. Київ	85,13	90,50	68,59	68,17	69,51	0,00	0,00	33,50	28,00	27,61	0,00	0,00	38,83	42,42	44,18

¹ – тут і далі для розрахунків використовувалася інформація Міністерства фінансів України.

випадках) дієвістю використовуваних способів і форм контролю раціональності та результативності витрачання виділених коштів на місцевому рівні, а також із цілком реальними загрозами порушення виконавцями вимог бюджетної дисципліни, до цього часу не дають підстав щодо переконливого висновку про досягнення належного стану результативності здійснення реформи трансфертного механізму (детальніше це питання буде розглянуто у наступному матеріалі дисертаційної роботи).

Таким чином, проведений аналіз динаміки та структури виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів України у 2011-2017 рр. свідчить про достатньо високий рівень структурної диференціації складових бюджетної системи на усіх її рівнях, що, безумовно, слід враховувати при плануванні наступних заходів щодо фінансової децентралізації. Крім того, суттєвість діапазону прояву структурних відмінностей в сукупності місцевих бюджетів держави в значній мірі утруднює достовірне встановлення притаманних кожному з видів таких бюджетів параметрів регіональної диференціації, оскільки внаслідок ситуації, яка склалася в даній сфері, цілком ймовірним стає виявлення на кожному з ієрархічних рівнів бюджетної системи держави (від бюджету ОТГ до бюджету області) власних регіональних особливостей, що визначають територіальну сегментацію в сфері формування та розподілу бюджетних коштів. Тому для вивчення закономірностей прояву такого роду особливостей розглянемо на найвищому (обласному та республіканському) рівні побудови адміністративно-територіального устрою України динаміку формування місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. за показниками доходів і видатків місцевих бюджетів (див. дод. Н.6, табл. Н.10-Н.19).

Для узагальнення та упорядкування значень показників для виявлення відмінностей в динаміці показників пропонується використання традиційного інструментарію статистичного аналізу (виокремлення співвідношень максимального та мінімального значення; середнє лінійне та середньоквадратичне відхилення, середньоарифметичне значення; коефіцієнт варіації), що насамперед дозволяє встановити склад показників, що визначають однорідність та розбіжності між регіонами в сфері формування місцевих бюджетів (див. табл. 3.7).

Визначення відмінностей в динаміці абсолютних показників формування місцевих бюджетів в Україні у 2013-2017 рр.

Показник	Параметр оцінювання	Значення показника, по роках				
		2013	2014	2015	2016	2017
Надходження до загального фонду бюджету за планом	Максимальне значення (max), млн.грн.	12808,9	11630,2	15550,7	23809,3	29489,5
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	893,3	840,2	1060,9	1627,6	2391,5
	Відношення max/min, разів	14,3	13,8	14,7	14,6	12,3
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	2262,3	2090,9	2203,4	3250,1	4262,9
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	3182,4	2914,9	3298,7	4904,0	6185,7
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	3433,7	3277,0	3576,5	5297,6	7301,4
	Коефіцієнт варіації, %	92,68	88,95	92,23	92,57	84,72
Фактичні надходження до загального фонду бюджету	Максимальне значення (max), млн.грн.	10562,5	10494,1	16183,0	24709,5	29958,5
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	849,7	892,1	1260,1	1886,1	2548,8
	Відношення max/min, разів	12,4	11,8	12,8	13,1	11,8
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	2000,3	1925,2	2474,6	3507,3	4436,9
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	2773,9	2631,5	3514,7	5122,6	6320,0
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	3165,9	3170,5	4063,0	5865,9	7706,9
	Коефіцієнт варіації, %	87,62	83,00	86,50	87,33	82,00
Видатки місцевих бюджетів за планом	Максимальне значення (max), млн.грн.	22678,4	24299,3	26324,6	34145,3	49787,6
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	4818,4	5035,3	5222,9	7109,1	9536,1
	Відношення max/min, разів	4,7	4,8	5,0	4,8	5,2
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	3742,1	4141,6	4316,8	5732,0	8445,4
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	4950,8	5505,9	5580,4	7406,9	10703,5
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	9203,5	10058,6	11391,5	14569,4	20825,2
	Коефіцієнт варіації, %	53,79	54,74	48,99	50,84	51,40
Фактичні видатки місцевих бюджетів	Максимальне значення (max), млн.грн.	20067,0	22087,8	27996,0	33482,3	49509,9
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	4432,1	4712,0	4483,4	6142,3	8896,9
	Відношення max/min, разів	4,5	4,7	6,2	5,5	5,6
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	3139,1	3368,7	4221,6	5245,5	7728,8
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	4204,8	4461,3	5703,0	7043,6	10141,0
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	8260,1	8860,6	11096,0	13894,6	19687,7
	Коефіцієнт варіації, %	50,90	50,35	51,40	50,69	51,51
Загальний обсяг трансфертів місцевим бюджетам	Максимальне значення (max), млн.грн.	8057,4	8973,7	13169,4	14526,5	20152,9
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	3073,1	3350,7	3264,1	3874,6	4870,0
	Відношення max/min, разів	2,6	2,7	4,0	3,7	4,1
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	961,1	1320,0	1919,7	1887,7	2788,8
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	1289,7	1678,7	2477,4	2545,0	3649,5
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	4433,2	5180,2	6959,2	7815,8	10904,1
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (базова дотація)	Максимальне значення (max), млн.грн.	3846,1	4293,0	467,3	438,9	520,8
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	1589,0	1655,0	54,3	46,6	47,6
	Відношення max/min, разів	2,4	2,6	8,6	9,4	10,9
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	477,9	568,1	112,2	105,0	124,8
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	671,3	795,2	130,0	122,7	147,5
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	2153,2	2402,3	210,5	189,8	232,6
	Коефіцієнт варіації, %	31,18	33,10	61,75	64,64	63,42

Продовження табл. 3.7

Показник	Параметр оцінювання	Значення показника, по роках				
		2013	2014	2015	2016	2017
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (соціальні субвенції)	Максимальне значення (max), млн.грн.	4101,7	3667,6	4911,4	6701,2	9182,7
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	1079,1	1172,8	1000,2	1808,6	2379,1
	Відношення max/min, разів	3,8	3,1	4,9	3,7	3,9
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	532,7	550,9	639,0	826,0	1192,4
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	734,1	725,3	879,4	1166,4	1662,8
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	1846,1	1974,8	2531,3	3766,0	4986,8
	Коефіцієнт варіації, %	39,76	36,73	34,74	30,97	33,34
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (освітня субвенція) ²	Максимальне значення (max), млн.грн.	н/р	н/р	3127,0	3226,9	3827,9
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	н/р	н/р	757,2	916,3	733,2
	Відношення max/min, разів	н/р	н/р	4,1	3,5	5,2
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	н/р	н/р	444,4	454,4	562,8
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	н/р	н/р	583,3	595,9	733,5
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	н/р	н/р	1763,4	1780,5	2059,5
	Коефіцієнт варіації, %	н/р	н/р	33,08	33,47	35,62
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (медична субвенція) ²	Максимальне значення (max), млн.грн.	н/р	н/р	3920,0	3735,5	4796,7
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	н/р	н/р	975,1	964,5	1021,1
	Відношення max/min, разів	н/р	н/р	4,0	3,9	4,7
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	н/р	н/р	644,2	635,9	797,8
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	н/р	н/р	799,9	787,4	1003,1
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	н/р	н/р	1847,1	1777,3	2248,8
	Коефіцієнт варіації, %	н/р	н/р	43,31	44,30	44,61
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (інші субвенції)	Максимальне значення (max), млн.грн.	1460,8	6576,9	1770,1	1060,7	3051,8
	Мінімальне значення (min), млн.грн.	141,6	103,8	288,7	111,6	633,2
	Відношення max/min, разів	10,3	63,4	6,1	9,5	4,8
	Середнє лінійне відхилення, млн.грн.	235,3	652,8	264,7	99,7	380,9
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , млн.грн.	335,5	1277,4	360,6	177,4	538,3
	Середньоарифметичне значення, млн. грн.	434,0	803,1	606,9	302,2	1376,4
	Коефіцієнт варіації, %	77,31	159,06	59,41	58,71	39,11

¹ – розрахунок тут і далі здійснювався через незміщену вибірккову дисперсію через невеликий (25 од.) розмір вихідної вибірки;

² – тут і далі розрахунок у 2013-2014 рр. не здійснювався через відсутність трансфертів у регіони за освітньою та медичною субвенціями.

Крім того, з огляду на наявне розмаїття та неоднорідність територіального розподілу населення (див. дод. Н.7, табл. Н.20) як кінцевих користувачів публічних послуг, що фінансуються через державний та місцеві бюджети, доцільним здається також урахування подушових (на одну особу мешканця регіону) значень основних показників, що характеризують регіональний аспект конфігурації міжбюджетних відносин у державі (див. табл.. 3.8).

Визначення відмінностей в динаміці подушових (на одну особу мешканця регіону) показників формування місцевих бюджетів в Україні у 2013-2017 рр.

Показник	Параметр оцінювання	Значення показника, по роках				
		2013	2014	2015	2016	2017
Надходження до загального фонду бюджету	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	4,483	4,041	5,367	8,164	10,193
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	0,934	0,900	0,557	0,740	1,106
	Відношення max/min, разів	4,800	4,488	9,638	11,037	9,220
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,532	0,480	0,576	0,860	1,129
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,765	0,690	0,914	1,379	1,722
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	1,745	1,688	1,936	2,895	4,096
	Коефіцієнт варіації, %	43,83	40,84	47,22	47,63	42,05
Фактичні надходження до загального фонду бюджету	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	3,580	3,646	5,586	8,473	10,355
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	0,882	0,947	0,849	0,904	1,216
	Відношення max/min, разів	4,060	3,850	6,581	9,374	8,512
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,449	0,444	0,628	0,945	1,160
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,618	0,619	0,943	1,446	1,747
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	1,627	1,671	2,200	3,240	4,342
	Коефіцієнт варіації, %	37,96	37,02	42,85	44,63	40,25
Видатки місцевих бюджетів за планом	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	7,170	8,442	8,458	11,709	17,208
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	4,679	4,924	2,360	3,231	4,408
	Відношення max/min, разів	1,532	1,714	3,583	3,624	3,904
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,264	0,338	0,689	0,907	1,463
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,455	0,623	1,259	1,600	2,408
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	5,292	5,790	6,836	8,711	12,552
	Коефіцієнт варіації, %	8,59	10,76	18,42	18,36	19,18
Фактичні видатки місцевих бюджетів	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	6,157	7,674	9,663	11,481	17,113
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	4,145	2,884	2,026	2,792	4,113
	Відношення max/min, разів	1,485	2,660	4,769	4,113	4,161
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,264	0,397	0,723	0,963	1,426
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,394	0,791	1,381	1,706	2,433
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	4,805	5,229	6,665	8,389	11,945
	Коефіцієнт варіації, %	8,21	15,13	20,72	20,34	20,37
Загальний обсяг трансфертів місцевим бюджетам	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	3,949	4,510	5,501	6,378	8,837
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	1,267	1,943	1,475	1,761	2,251
	Відношення max/min, разів	3,118	2,321	3,729	3,622	3,925
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,585	0,550	0,621	0,863	1,205
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,722	0,698	0,919	1,176	1,632
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	2,833	3,253	4,369	5,006	7,032
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (базова дотація)	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	2,268	2,474	0,371	0,350	0,443
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	0,482	0,564	0,013	0,019	0,028
	Відношення max/min, разів	4,710	4,385	29,255	18,787	15,752
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,476	0,508	0,093	0,088	0,107
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,588	0,632	0,112	0,108	0,132
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	1,476	1,634	0,157	0,142	0,175
	Коефіцієнт варіації, %	39,83	38,71	71,31	75,99	75,79

Продовження табл. 3.8

Показник	Параметр оцінювання	Значення показника, по роках				
		2013	2014	2015	2016	2017
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (соціальні субвенції)	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	1,567	1,718	2,185	3,337	4,118
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	0,805	0,669	0,452	0,822	1,100
	Відношення max/min, разів	1,947	2,567	4,834	4,060	3,745
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,149	0,180	0,283	0,542	0,694
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,195	0,246	0,396	0,688	0,862
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	1,123	1,222	1,610	2,453	3,248
	Коефіцієнт варіації, %	17,32	20,11	24,60	28,03	26,52
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (освітня субвенція)	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	н/р	н/р	1,565	1,559	1,908
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,342	0,416	0,339
	Відношення max/min, разів	н/р	н/р	4,572	3,744	5,629
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,204	0,194	0,262
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,293	0,282	0,373
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	н/р	н/р	1,129	1,139	1,339
	Коефіцієнт варіації, %	н/р	н/р	25,98	24,79	27,82
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (медична субвенція)	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	н/р	н/р	1,225	1,198	1,523
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,441	0,438	0,472
	Відношення max/min, разів	н/р	н/р	2,780	2,733	3,226
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,097	0,089	0,128
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	н/р	н/р	0,184	0,172	0,246
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	н/р	н/р	1,122	1,079	1,387
	Коефіцієнт варіації, %	н/р	н/р	16,41	15,90	17,72
Обсяги трансфертів місцевим бюджетам (інші субвенції)	Максимальне значення (max), тис.грн./ос.	0,418	2,285	0,515	0,331	1,147
	Мінімальне значення (min), тис.грн./ос.	0,146	0,094	0,205	0,047	0,293
	Відношення max/min, разів	2,859	24,302	2,506	7,082	3,917
	Середнє лінійне відхилення, тис.грн./ос.	0,047	0,190	0,049	0,054	0,160
	Середньоквадратичне відхилення ¹ , тис.грн./ос.	0,062	0,412	0,065	0,071	0,217
	Середньоарифметичне значення, тис.грн./ос.	0,234	0,398	0,351	0,193	0,883
	Коефіцієнт варіації, %	26,43	103,66	18,59	36,77	24,58

Необхідність посилення уваги щодо розгляду відносних (на одну особу мешканців території) параметрів формування місцевих бюджетів визначається також, по-перше, провідним значенням людського капіталу та трудових здібностей людей як найбільш значущої детермінанти розбудови системи продуктивних сил суспільства (релевантність даного фактору на цей час неухильно зростає на регіональному рівні в сучасних умовах достатньо низького рівня мобільності трудових ресурсів всередині країни у поєднанні із тиском конкурентних переваг трудової міграції, зокрема, в країни Європейського Союзу), по-друге, через адресний характер публічних послуг, надання яких частково (або у великій мірі) забезпечується фінансово через систему трансфертів.

Результати проведення статистичного аналізу та виявлення розбіжностей між показниками формування місцевих бюджетів обласного та республіканського рівня (склад цих показників може бути доповнений, виходячи з конкретних задач дослідження) за параметрами оцінювання дозволяють ґрунтовно виділити ключові ознаки, за якими в абсолютному та відносному вимірі між регіонами наявним є найбільший діапазон диференціації. В якості таких показників доцільно розглядати, з одного боку, відношення максимального та мінімального значень показників (демонструє широту діапазону виявлення відмінностей), а з іншого – коефіцієнт варіації (визначає розкид даних та характеризує однорідність виборки, при чому перевищення значенням коефіцієнту рівня у 33% звичайно вважається ознакою наявності неоднорідності та розмаїття). Для параметру відношення максимального та мінімального рівня прояву показників (через відсутність чітких рекомендацій щодо встановлення граничних рамок його прояву) доцільним здається використання додаткового параметру темпів змін значень за періодами (зокрема, розширення діапазону виявлення відмінностей більш, ніж у 1,5 рази, буде вважатися виявленням суттєвого зростання розбіжностей адміністративно-територіальних одиниць).

Отже, за розглянутими параметрами до складу набору показників, які в сучасних умовах здійснення реформи державних та місцевих фінансів визначають рівень регіональної диференціації та розбіжності при формуванні місцевих бюджетів, слід віднести такі: надходження до загального фонду бюджету за планом (в абсолютному та відносному вимірі); фактичні надходження до загального фонду бюджету (в абсолютному вимірі); видатки місцевих бюджетів за планом (в абсолютному вимірі); фактичні видатки місцевих бюджетів (в абсолютному вимірі); обсяги трансфертів місцевим бюджетам за базовою дотацією (в абсолютному та відносному вимірі); обсяги трансфертів місцевим бюджетам за медичною субвенцією (в абсолютному вимірі); обсяги трансфертів місцевим бюджетам за іншими субвенціями (в абсолютному вимірі).

Використання інструментарію статистичного методу кластерного аналізу для узагальнення параметрів перерозподілу регіонів за проявами регіональної

диференціації місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. (див. дод. Н.8) дозволило визначити динаміку змін у розподілі регіонів за проявами регіональної диференціації місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. (див. табл. 3.9), що в цілому свідчить про достатньо помітне виявлення позитивного впливу фінансової децентралізації на зміни у розподілі регіонів за кластерами.

Таблиця 3.9

Розподіл регіонів за проявами регіональної диференціації місцевих бюджетів у 2013-2017 рр.

Розподіл областей за кластерами, що визначаються відмінностями у проявах регіональної диференціації місцевих бюджетів, по роках		
Кластер 1	Кластер 2	Кластер 3
2013		
Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Харківська, м.Київ	Запорізька, Львівська, Київська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька
2014		
Дніпропетровська, Львівська, Харківська, Одеська, м.Київ	Донецька, Київська, Луганська, Полтавська, Рівненська,	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька
2015		
Дніпропетровська, Львівська, Харківська, м.Київ	Запорізька, Київська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Рівненська	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
2016		
Дніпропетровська, Запорізька, Львівська, Одеська, Харківська, м.Київ	Київська, Кіровоградська, Полтавська	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
2017		
Дніпропетровська, Львівська, Одеська, Харківська, м.Київ	Донецька, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Полтавська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Луганська, Миколаївська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька

До складу першого кластеру віднесено густонаселені регіони, що визначаються потужністю економічного потенціалу господарсько-територіального комплексу, з надзвичайно високим (порівняно до решти інших областей) рівнем доходів місцевого бюджету (як в абсолютному вимірі, так і у відносному подушовому аспекті) у сполученні із значним сформованим рівнем та обсягами здійснюваних видатків, суттєва частина яких компенсується з державного бюджету через дію трансфертно-вирівнювального механізму. Другий кластер складають регіони з достатньо великою щільністю населення при менш значному (зокрема, у порівнянні із відповідними показниками представників першого кластеру) рівні подушового (на одну особу мешканця території) прояву доходних і видаткових параметрів місцевих бюджетів (при чому відмінність може полягати як у розмірі отримуваних подушових доходів, так і в напрямі формування бюджетних видатків. Регіони, віднесені до складу третього кластеру, визначаються помірністю виявлення як абсолютних, так і відносних значень показників регіональної диференціації місцевих бюджетів при цілком ймовірному достатньо значному рівні компенсування частини видатків з державного бюджету через дію трансфертно-вирівнювального механізму.

Таким чином, узагальнення результатів проведеного оцінювання стану та динаміки змін в структурній та регіональній диференціації місцевих бюджетів дозволяє сформулювати авторське бачення закономірностей, які знаходять прояв в даній сфері в контексті реформи міжбюджетних відносин та фінансової децентралізації.

По-перше, виявлення ознак структурної (поглиблення відмінностей у розподілі регіонів за параметрами співвідношення власних та закріплених доходів, а також розміру видатків на виконання власних та делегованих функцій) та регіональної (посилення розбіжностей у розподілі регіонів за обсягами акумулювання надходжень до бюджету та відносними, тобто подушовими – на особу, параметрами фінансування видатків) диференціації місцевих бюджетів являє собою об'єктивне відображення існуючих особливостей в стані та передумовах упорядкування місцевих фінансів,

причинами чого є принципово різні умови та обставини формування потенціалу територіального розвитку. Рушійними силами посилення проявів такого роду диференціації звичайно виступають зміни у державному регулюванні місцевої економіки та фінансів, наслідками чого стає перерозподіл балансу розміщення конкурентних переваг територіально-господарських комплексів різних ланок АТУ, які в свою чергу, є ключовими детермінантами утворення економічної бази місцевого самоврядування.

По-друге, зростання масштабів негативного впливу на територіальний розвиток держави ризиків ендогенного й екзогенного походження, дія яких посилювалася збереженням в господарському устрої ознак домінування рис моделі екстенсивного типу забезпечення економічного зростання, в Україні у посткризовий період (2014-2015 рр.) спостерігалось збільшення диспропорцій у соціально-економічному стані регіонів, у тому числі – при формуванні фінансової бази МСВ та місцевих бюджетів. Такого роду диференціація виявлялася через поглиблення розбіжностей між регіонами у здатності щодо акумулювання доходів бюджету («регіони-лідери» та «проблемні периферійні регіони»), а також щодо посилення тенденцій до формування замкненого регіонального економічного простору та збільшення рівня монополізації регіональних ринків; послаблення внутрішніх коопераційних зв'язків і міжрегіонального економічного співробітництва; порушення консолідації економічного простору країни у цілому. При цьому слід відзначити, що негативні наслідки від поглиблення структурної та регіональної диференціації для регіонів з низьким рівнем здатності щодо зміцнення місцевих бюджетів визначаються зростанням ризиків щодо формування фінансової бази територіального розвитку, підвищення інвестиційної привабливості, забезпечення ефективності використання наявного ресурсного потенціалу та ін., а, отже, обумовлюють нагальність і невідкладність потреб у розширенні фіскального простору МСВ.

По-третє, збільшення дисбалансів та посилення диспропорцій в аспекті структурної диференціації місцевих бюджетів звичайно пов'язано із надмірною централізацією державних фінансів та переважним використанням в системі

міжбюджетних відносин нормативно-вирівнювального трансфертного механізму перерозподілу коштів. Здійснення реформ, спрямованих на децентралізацію державних фінансів, в значній мірі спрямовується на згладжування протиріч між бюджетами різних рівнів (тобто, в кінцевому рахунку виступає сприятливим фактором для запобігання посиленню проявів дезінтеграції єдиного економічного простору, поступової втрати можливостей державного регулювання регіональних процесів та решти загроз стабільності існування унітарної держави). Проте й активізація реформ щодо децентралізації місцевих бюджетів та збільшення фінансової автономії МСВ, в свою чергу, здатна посилити ризики зростання вже регіональної диференціації – через нерівномірність територіального розподілу та розміщення продуктивних сил, а також інших джерел зміцнення фінансової спроможності ланок АТУ. Отже, подолання негативних проявів структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів має здійснюватися не тільки і не скільки шляхом централізованого використання адміністративних важелів впливу на розподіл державних та місцевих фінансів, але через сприяння удосконаленню та розвитку мотиваційного забезпечення та створення стимулів у місцевих органів влади та самоврядування, територіальних громад тощо, щодо нарощування власного виробничого потенціалу й визначення пріоритетності політики щодо підвищення якості життя громадян у всіх регіонах. За такий підхід, стратегія та заходи щодо формування та розширення фіскального простору МСВ мають бути орієнтовані як на запобігання загрозам стійкості фінансового стану місцевих бюджетів, так і на забезпечення повноцінного використання потенціалу економічного зростання територіальних громад.

Слід, проте, відзначити, що виявлення ознак структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів не в повній мірі дозволяє врахувати при проведенні фінансової децентралізації передумови, причини виникнення та можливі прояви диспропорцій в системі внутрішніх зв'язків та взаємовідносин в місцевому бюджеті, зокрема співвідношення між доходами та видаткам, достатність джерел покриття видатків та ін. Отже, необхідність урахування зазначених особливостей формування місцевих фінансів умовах здійснення

реформи міжбюджетних відносин визначає необхідність ретельного розгляду передумов розширення фіскального простору та зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів саме на обласному рівні, зокрема – через розгляд сутності бюджетного потенціалу ланок адміністративно-територіального устрою держави як базової основи формування фіскального простору самоврядування, а також визначення тенденцій змін бюджетного потенціалу областей України в умовах фінансової децентралізації.

3.2. Аналіз бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації

Важливою передумовою та обов'язковою вимогою щодо належного обґрунтування та успішної реалізації реформ системи державних фінансів, орієнтованих на децентралізацію міжбюджетних відносин та підвищення на місцевому рівні фінансової автономії органів влади та самоврядування, є необхідність виявлення існуючої складної конфігурації внутрішніх зв'язків та взаємозалежностей, а також урахування розбіжностей та відмінностей, що знаходять прояв при формуванні бюджетів різних видів та рівнів відповідно до конкретних природнокліматичних, політико-адміністративних, просторово-географічних, культурно-цивілізаційних, соціально-демографічних, фінансово-економічних, відтворювально-виробничих та інших обставин багатоаспектного процесу розвитку певних регіонів та територій. Крім того, стратегічний за змістом (насамперед, з точки зору масштабу здійснення та розмаїття прояву наслідків здійснення реформи державної влади) процес фінансової децентралізації визначається також довгостроковим характером спрямованості на розв'язання найбільш вагомих проблем і гострих протиріч, що існують в структурній побудові та виникають при функціонуванні територіально-господарських комплексів вдовж усієї вертикалі побудови адміністративно-територіального устрою країни.

Очікуваними результатами реформи в сфері міжбюджетних відносин н місцевому рівні має стати зміцнення фінансової бази реалізації широкого кола функцій та повноважень органів державної влади та МСВ, у тому числі – в напрямку створення сприятливих умов для підтримки через державний та місцеві бюджети заходів щодо забезпечення високих темпів економічного зростання та розвитку, підвищення добробуту населення та забезпечення високої якості життя, збереження суспільної злагоди та миру і. т. і.

Тому складність та розмаїття проблем та завдань, що постають перед державою (органами влади та самоврядування на всіх рівнях) та суспільством (територіальними громадами) в процесі децентралізації державної влади в бюджетній сфері визначає необхідність формування відповідного системного та комплексного стратегічного підходу до розробки та реалізації належних реформаторських заходів, орієнтованих на зміцнення бюджетного потенціалу територій країни, що складає фінансову основу для реалізації принципів народовладдя в процесі розвитку держав та її регіонів. Доцільність виокремлення саме бюджетного потенціалу як ключової узагальнюючої характеристики стану складових бюджетної системи держави, з точки зору автора, визначається, по-перше, власне сутнісними властивостями категорії «потенціал», що обумовлюють поширеність її використання в контексті розв'язання управлінських завдань стратегічного гатунку та довгострокової орієнтації, і, по-друге, притаманними для феномену бюджетного потенціалу фундаментальністю його ролі та значення в місцевих фінансах, а також інтегративною природою, що полягає у органічності та повноті поєднання різних аспектів надзвичайно розмаїтого процесу формування та виконання місцевих бюджетів.

Отже, до кола ключових ознак категорії «потенціал», виявлених в сучасних дослідженнях предметної сфери стратегічного управління (див., наприклад, роботи А. Воронкової [95], Е. Конярової та А. Осипова [276], В. Крижко та І. Мамаєвої [284], М. Круглова [276], Є Лапіна [343], І. Отенко [459], А. Пилипенка [478], В. Пономаренко [495], Б. Смоліна [572] та ін.) слід віднести такі: системність та інтегративність в охопленні параметрів об'єкту дослідження;

зосередженість на обґрунтуванні складних управлінських рішень з переважно довгостроковим горизонтом реалізації; орієнтація на визначення співвідношення між, з одного боку, стратегічними цілями та завданнями розвитку, а з іншого – із потрібними й доступними для їхнього досягнення обсягами ресурсів різних видів; спрямованість на урахування багатоальтернативного та імовірнісного характеру наслідків економічного вибору; порівняльно-компаративна направленість аналітичних аспектів розгляду потенціалу в контексті встановлення причинно-наслідкових зв'язків при розкритті відмінностей та особливостей побудови та функціонування різних систем та ін. З іншого боку, як свідчать результати проведеного автором узагальнення відповідних теоретичних положень (див. дод. П), розкриття сутності категорії «бюджетний потенціал адміністративно-територіальної одиниці» в контексті вивчення проблематики управління державним та місцевими фінансами в рамках здійснення бюджетного процесу дозволяє, зокрема, ґрунтовно виявити фундаментальні закономірності досягнення збалансованості співвідношення між доходами та видатками в бюджетах усіх рівнів, дати оцінку достатності джерел покриття видатків, розробити рекомендації щодо удосконалення механізмів міжбюджетних відносин та ін.

Проте суттєва складність природи походження та значна широта предметної сфери формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці цілком логічно визначають наявність серед науковців суттєвих розбіжностей щодо ідентифікації змісту, встановлення структури та складових даного явища (навіть на рівні узагальнення теоретичних і концептуальних підходів). Так, найбільш широкого визнання набула позиція, якої, наприклад, дотримуються Е. Конярова та А. Осипов [276, с.236-241], О. Люта [369, с.1], Н. Педченко та С. Заворотня [471, с.23-24] та ін., що полягає у прийнятті доцільності виокремлення ресурсного (сукупність бюджетних доходів, сформована на основі надходжень з різних джерел фінансування територіального розвитку) та витратного (фактичні або можливі обсяги видатків бюджету) підходів, а також підходу «на основі можливості» (характеристика здатності органів влади та самоврядування щодо надання впливу на умови

формування та виконання відповідного місцевого бюджету). При цьому слід відзначити, що кожна з наведених концепцій відповідає певному аспекту розгляду проблемних питань процесу фінансової децентралізації, а саме:

реалізація ресурсного підходу орієнтована на пошук шляхів оптимізації джерел надходжень до місцевих бюджетів при виборі найбільш раціональної конфігурації міжбюджетних відносин;

використання витратного (видаткового) підходу дозволяє забезпечити узгодженість реформаторських заходів в напрямках адміністративної та фінансової децентралізації, за яку перерозподіл владно-розпорядницьких повноважень та організаційно-адміністративної відповідальності в системі державного управління має супроводжуватися відповідним зростанням пов'язаного із збільшенням бюджетних витрат функціонального навантаження в діяльності органів місцевого самоврядування;

застосування підходу «на основі можливості» дозволяє посилити прогностичну спрямованість та цільовий характер спрямування рішень, які ухвалюються на різних рівнях бюджетної системи, щодо здійснення як структурних змін у системі міжбюджетних відносин, так і відносно встановлення фінансових параметрів конкретних місцевих бюджетів.

З іншого боку, очевидною (саме через переважну орієнтацію розглянутих підходів тільки на певні відокремлені аспекти бюджетного процесу) здається наявність суттєвих вад та недоліків, притаманних даним концепціям: ресурсний підхід в недостатній мірі враховує видатковий аспект формування місцевих бюджетів, що, проте, є надзвичайно важливим з точки зору забезпечення комплексності оцінювання широкого кола наслідків ухвалення фінансових рішень (зокрема, наприклад, з огляду на відмінності у пріоритетах та горизонті бюджетного планування, умовах реалізації фінансових рішень і т. і.); дотримання суто витратного підходу може призвести навіть до звуження спроможності органів місцевої влади та самоврядування щодо гнучкого та оперативного реагування на зміни умов виконання бюджету; підхід «на основі можливості» досить часто може сприяти наданню надмірної абстрактності та неконкретності

бюджетним планам. Крім того, положення жодного з відзначених підходів не враховують у належній мірі наявність та ймовірність, масштабність та різноспрямованість виявлення впливу релевантних позаекономічних детермінант процесу формування та виконання місцевого бюджету, насамперед пов'язаних зі станом інституціональних, відтворювальних та інших параметрів територіального розвитку.

Тому, наприклад, М. Печенська [477, с.67] наполягає на доцільності розширення кола загально визнаних точок зору щодо ідентифікації змісту поняття бюджетний потенціал (ресурсного підходу та фіскальної концепції, в рамках якої здійснюється розвиток положень витратного підходу через акцентування уваги щодо посилення регулятивного впливу держави на видатки) через додаткове виокремлення ресурсно-фіскального (бюджетний потенціал розглядається в контексті діалектичного сполучення ресурсного підходу та фіскальної концепції), витратного (реалізація прагнення щодо максимізації рівня видатків бюджету), інституціонального (сукупність нормативно-правових та економічних умов, через які відбувається формування оптимального бюджету), імперативного (комплекс бюджетно-податкових відносин, на основі яких відбувається створення комплексної системи економічних показників) підходів. Проте, зокрема, для описаних М. Печенською [477, с.68-69] положень інституціональної та імперативної концепцій притаманним є досить суттєве ускладнення структури та механізму формування бюджетного потенціалу, яке здатне надзвичайно утруднити (або навіть унеможливити) точне кількісне вимірювання параметрів бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці. Крім того, навіть за такий підхід залишаються нез'ясованими принципи та механізм інтеграції положень різних концепцій в рамках розгляду єдиного за змістом феномену бюджетного потенціалу, а будь-яка належна теоретико-методологічна база щодо конвергенції зазначених підходів в роботах переважної більшості сучасних дослідників даного питання є майже повністю відсутньою (див. дод. П). Зокрема, наприклад, О. Люта [369, с.1] цілком слушно підкреслює, що розгляд сутності бюджетного потенціалу регіону вимагає певної змістовної

інтеграції існуючих підходів, оскільки для кожного з них притаманним є звертання до вивчення окремого аспекту даного явища: для ресурсної концепції властивим є зосередження на суто кількісному вимірі наявних податкових надходжень, без належної уваги щодо забезпечення прогнозного характеру таких оцінок; в рамках витратної концепції не враховується вимога підтримки достатності фінансової бази місцевого бюджету; підхід «з позиції можливостей» базується переважно на якісних оцінках слабоформалізованого або надмірно абстрактного гатунку. Проте, з точки зору автора, специфічний характер предметної сфери створення та реалізації бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці визначає необхідність розгляду в нерозривній єдності теоретичних підходів щодо встановлення сутності даного явища та методичних засад оцінювання його стану, рівня сформованості та ефективності використання.

Наявність об'єктивних труднощів та суттєвих перешкод при спробах інтеграції положень різних теоретико-методичних підходів щодо встановлення сутності та проведення оцінки бюджетного потенціалу обумовлюють поступове поширення серед науковців поглядів, які базуються на узагальнюючому визнанні доцільності визначення природи цього явища як певної форми вираження кількісних параметрів місцевого бюджету з подальшим виокремленням різних аспектів прояву та упорядкування таких параметрів (імовірнісного – для встановлення параметрів гнучкості та адаптивності системи місцевих фінансів, для передбачення та прогнозування наслідків змін умов виконання бюджету; інституціонального – для належного унормування бюджетного процесу, уточнення змісту фіскальних повноважень та обов'язків відповідальних органів влади та самоврядування і т. і.). Так, Л. Лисяк та О. Грабчук [356, с.295-296] наголошують при цьому на існуванні наступних основних позицій щодо визначення сутності бюджетного потенціалу: з ресурсної точки зору (сукупність бюджетних ресурсів або характеристика рівня використання ресурсного потенціалу наповнення бюджету); в аспекті розгляду резервів та можливостей розширення доходної бази бюджету

(широке коло фінансових ресурсів територіальної громади, які ймовірно можуть бути залучені до бюджету та сукупний розмір яких до того ж може суттєво відрізнятись за різні інституціональні режими здійснення бюджетного процесу). В розвиток аналогічного підходу О. Крук [288, с.217] відзначає такі основні аспекти розгляду природи бюджетного потенціалу: по-перше, як сукупності ймовірних надходжень (аналог ресурсного підходу), по-друге, залежно від джерел формування доходів бюджету, по-третє, з позицій перспективи акумулювання бюджетних надходжень; по-четверте, в рамках поєднання кількісних параметрів формування бюджету із урахуванням повноважень відповідального органу влади в бюджетній сфері. Є. Балацький та А. Бойко [22, с.23] пропонують виділяти вузький (базується на визначенні максимально можливих обсягів надходжень до бюджету) та широкий (враховує надходження з усіх можливих джерел поповнення бюджету) підходи до встановлення сутності бюджетного потенціалу території. Крім того, Р. Жебчук [180, с.144-147] цілком слушно додатково відзначає, що тлумачення науковцями сутності поняття «бюджетний потенціал» відносно до контексту місцевого рівня бюджетної системи досить часто залежить від конкретики розгляду того рівня адміністративно-територіального устрою держави, на якому відбувається формування бюджетних планів. Зокрема, з точки зору Р. Жебчука [180, с.144-145], для досліджень передумов здійснення бюджетного процесу на первинних рівнях АТУ країни більш характерним є дотримання ресурсного підходу, в той час як для розгляду закономірностей утворення бюджетного потенціалу на рівні регіонів або в масштабі національної бюджетної системи у цілому більш притаманним стає використання набагато складніших концепцій, орієнтованих на урахування імовірнісних параметрів бюджетування, виявлення впливу інституціональних умов та обмежень та ін.

Навіть за досить потужну аналітичну продуктивність наведених підходів, в рамках сполучення яких може бути досягнуто хоча б часткове пом'якшення суперечностей між розбіжностями у концептуальних положеннях відносно ідентифікації та структуризації бюджетного потенціалу адміністративно-

територіальної одиниці, нагальним залишається теоретико-методичне завдання щодо узагальнення оціночних параметрів, що враховують різні аспекти формування та використання бюджетного потенціалу. Так, наприклад, О. Люта [369, с.1] пропонує здійснювати такого роду інтеграцію на основі диференціації бюджетного потенціалу на складові, стан кожної з яких підлягає формалізованому вивченню: внутрішній (визначається обсягом надходжень власних та закріплених доходів) та зовнішній (сума трансфертів, які надходять ззовні); поточний (характеристика фактичних можливостей та реальної здатності відповідальних владних органів щодо акумулювання доходів бюджету в наявних соціально-економічних умовах) та перспективний (визначається як прогнозна оцінка надходжень, що можуть бути залучені до бюджету при зміні соціально-економічних умов або внаслідок активізації заходів щодо акумулювання додаткових джерел доходів). Проте і в даному випадку під визначенням характеристик різних складових бюджетного потенціалу розуміються ті ж самі підходи, що раніш були виділені О. Лютою [369, с.1] при ідентифікації сутності цього явища, в той час як питання обґрунтування загальної теоретико-методичної бази для об'єднання розглянутих підходів залишається невирішеним, а механізм встановлення взаємозв'язку оцінок стану різних складових бюджетного потенціалу є нез'ясованим.

З іншого боку, А. Борщ та І. Долженко [53, с.112-116], в цілому дотримуючись позиції розширеного ресурсного підходу (бюджетний потенціал як сукупність податкових надходжень до місцевого бюджету, доповнена існуючими резервами задоволення додаткових потреб у фінансуванні, пов'язаних, зокрема, із покриттям дефіциту або вимогами здійснення трансфертів до державного бюджету та ін.), пропонують для оцінювання бюджетного потенціалу використання комплексного аналітичного інструментарію (ґрунтується на послідовному застосуванні розрахункового, адитивного, регресійного та інших методів), що дозволяє певною мірою вийти за рамки відзначених вище методичних обмежень та труднощів. С. Фролов та ін. [645, 180-193] доповнюють склад розглянутого методичного забезпечення через доведення доцільності

використання в даній сфері методів, які базуються на застосуванні макроекономічних індикаторів та на конструюванні представницької податкової системи. Проте навіть при збільшенні розмаїття набору використовуваних аналітичних методів та прийомів надзвичайно актуальним залишаються завдання, що не можуть бути вирішені без формування певного узагальненого теоретичного підходу, зокрема, пов'язані із обґрунтуванням вибору як інструментарію оцінювання, так і способів інтерпретації отриманих даних. Так, наприклад, С. Польська [492, с.72] наполягає на доцільності розгляду коефіцієнта використання бюджетного потенціалу, розрахованого як результат співвідношення фактично сформованого стану цього показника до виявленої прогнозної оцінки, як одного з ключових параметрів, що характеризують досягнутий рівень самофінансування певного територіального утворення. При цьому неможливо не відзначити певну суперечливість такого підходу: по-перше, в даному випадку з бюджетного потенціалу необхідно виокремити усі зовнішні надходження та (імовірно) видатки, пов'язані із виконанням органами місцевої влади та самоврядування делегованих повноважень, що не дозволяє врахувати вплив існуючого трансфертно-вирівнювального механізму на місцеві фінанси; по-друге, залишається нез'ясованим ключове питання щодо обґрунтованості відбору складових бюджетного потенціалу та визначення закономірностей, урахування яких дозволяє сформувати достовірну прогнозну оцінку бюджетних потоків та ін.

З точки зору автора, саме змістовне наповнення методичних положень щодо визначення порядку розрахунку розміру бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці держави стає ознакою не тільки спрямованості певного сформованого теоретичного підходу щодо встановлення складових потенціалу для оцінювання, а також упорядкування алгоритму використання та відбору інструментального забезпечення аналітичних процедур, визначення набору відповідних показників та ін., але й відображенням обраної дослідницької позиції щодо концептуального осмислення сутності й природи бюджетного потенціалу як особливого явища економічного

життя. Так, проведене узагальнення підходів науковців до розгляду зазначених аспектів щодо ідентифікації та розуміння бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці (див. дод. П), дозволило автору визначити два основні підходи до вивчення даного питання:

доходний, в рамках якого бюджетний потенціал визначається як певна сукупність (сума) доходів місцевого бюджету (за необхідністю – скоригована з урахуванням фактичних або прогнозних умов залучення надходжень, структури доходів бюджету, впливу механізму міжбюджетних відносин та ін.), узагальнення розміру яких дозволяє встановити насамперед розмір абсолютних обсягів сформованої фінансової бази, що може бути використано для ресурсного забезпечення належного виконання органами місцевої влади та самоврядування власних та делегованих повноважень (безвідносно від встановлення конкретних цілей та завдань, визначення пріоритетів та імперативів соціально-економічного розвитку даної ланки АТУ держави);

доходно-видатковий, що базується на дотриманні науковцями схильності до позиції щодо необхідності розгляду бюджетного потенціалу в нерозривній єдності основних складових місцевого бюджету (доходів і витрат), формування яких здійснюється під впливом різних (як спільно, так і відокремлено діючих для зазначених складових) факторів та детермінант розмаїтого процесу територіального розвитку, відображенням особливостей здійснення та динаміки плину якого в фінансовій сфері виступають зміни, що відбуваються в місцевих фінансах у цілому та у бюджетному процесі зокрема. При цьому в рамках визнання справедливості доходно-видаткового підходу розрахунок бюджетного потенціалу обов'язково буде передбачати співвіднесення доходного та видаткового аспектів формування місцевих бюджетів як відображень стану певною мірою відокремлених, самостійно важливих елементів бюджетного потенціалу, для яких, з одного боку, існують та мають відособлене значення власна логіка та закономірності здійснення трансформацій, а з іншого – наявною є тісна каузальна пов'язаність через низку причинно-наслідкових зв'язків, щільність яких обумовлює нерозривну єдність зазначених елементів.

З точки зору автора, саме органічне сполучення зазначених ознак відособлення та єдності в рамках описаного підходу дозволяє у повній мірі відобразити всю складність відносин взаємообумовленості та взаємозалежності доходної та видаткової складових, а також уникнути в контексті оцінювання стану та рівня розвитку сформованого бюджетного потенціалу вад і недоліків (притаманних, зокрема, для доходної концепції), що полягають у наданні часто невиправданої переваги показникам, які відображають передумови та перспективи змін джерел бюджетних надходжень при неналежному обмеженні уваги до обґрунтування напрямків витрат та обсягів видатків в місцевому бюджеті. Також необхідно підкреслити, що поширеність такого роду дихотомії в сприйнятті складових бюджетного потенціалу слід вважати повністю неприпустимим для практичного застосування в сучасних умовах здійснення фінансової децентралізації, в рамках якої саме делегування державою окремих функцій та повноважень на місцевий рівень стає підставою для ухвалення відповідних змін у системі міжбюджетних відносин, орієнтованих на зміцнення фінансово-ресурсної (доходної) бази діяльності місцевої влади та самоврядування. Крім того, відсутність у роботах багатьох дослідників змістовних рекомендацій щодо визначення порядку та алгоритмів розрахунку розміру бюджетного потенціалу являє собою додаткове підтвердження як недостатньої опрацьованості даного питання у площині наукового обґрунтування пропозицій щодо удосконалення механізмів управління місцевими фінансами, так і про нагальність розробки методичного забезпечення аналізу та оцінки даного аспекту формування та виконання місцевих бюджетів.

Отже, використання положень доходно-видаткового підходу в контексті інтеграції до розроблених в дисертаційній роботі теоретико-методологічних та концептуальних засад формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації (див. п 1.3, 2.2, 2.3) дає можливість сформулювати авторське бачення місця, ролі та значення бюджетного потенціалу в системі взаємозв'язків явищ та процесів сфери місцевих фінансів (див. рис.3.2).

Рис.3.2. Послідовність формування та використання бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці

З цієї точки зору, бюджетний потенціал адміністративно-територіальної одиниці пропонується розглядати як відображення досягнутого в рамках структурованого (в нормативно-правовому, інституціональному, господарсько-відтворювальному, фінансово-економічному, організаційному, соціальному, демографічному та інших аспектах) простору міжбюджетних відносин рівня розвитку взаємозв'язку між, з одного боку, сукупним вираженням величини (за фактичними або прогнозними значеннями) доходної частини місцевого бюджету, сформованої на основі надходжень від використання податкового потенціалу території та додаткових джерел фінансування (трансфертів, цільового

залучення коштів, кредитування, операцій з капіталом та ін.), а з іншого – із видатковою складовою, що визначає обсяги видатків місцевого бюджету на здійснення прийнятих до обов'язкового виконання власних та делегованих функцій та повноважень територіальних органів влади та самоврядування.

Бюджетний потенціал при цьому в контексті розгортання бюджетного процесу (результатом реалізації альтернатив якого стає оформлення певної конфігурації кількісних параметрів місцевого бюджету), що відбувається в рамках застосування власних та делегованих повноважень органів місцевої влади та самоврядування, виступає первинною ланкою та фундаментальною основою для розбудови фіскального простору місцевого самоврядування, розширення меж якого, в свою чергу, визначає перспективу збільшення бюджетної ємності та зростання бюджетного потенціалу фіскального простору відповідної адміністративно-територіальної одиниці (у розумінні представленому на рис. 1.1 та у авторських коментарях до нього). Продуктивне використання можливостей та потенцій, сформованих на рівні зазначених складових фіскального простору, в свою чергу, стає підґрунтям для задоволення потреб у залученні додаткових надходжень через розробку та реалізацію активної фіскальної політики збільшення фінансового потенціалу місцевого бюджету, що може бути використаний для ефективного виконання усього розгалуженого комплексу власних та делегованих функцій органами місцевої влади та самоврядування в межах обов'язкового дотримання ними вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів.

Отже, ключовими складовими формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць держави, відповідно до викладеного вище авторського бачення, є доходи (визначають здатність органів місцевої влади та самоврядування щодо реалізації цілей та завдань регіонального розвитку через встановлення достатності та повноти необхідного для цього фінансово-ресурсного забезпечення) та видатки (характеризують обсяги коштів, потрібних для якісного та належного виконання власних та делегованих державою на місцевий рівень функцій та повноважень) бюджетів. Надалі

виявлення сучасних закономірностей формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць держави буде здійснено в рамках продовження започаткованого у матеріалі п. 3.1 (стосовно визначення тенденцій змін структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів, зокрема – на обласному рівні) дослідження впливу процесу фінансової децентралізації в Україні у 2014-2017 рр. на трансформацію системи місцевих фінансів. Так, при вивченні динаміки та структури трансфертів з державного бюджету було встановлено наявність достатньо тісної залежності органів місцевої влади та самоврядування в областях України та місті Києві (які далі будуть розглядатися як регіони України) при фінансуванні надання публічних послуг, зокрема, в сферах соціального забезпечення та захисту населення, освіти, охорони здоров'я та ін., від своєчасності та повноти виконання зобов'язань центрального уряду стосовно виділення коштів.

В структурі ж власних доходів місцевих бюджетів обласного рівня (див. табл. 3.4) найбільша частка припадає на податкові надходження (від 83,37% у 2013 р. до 85,14% у 2017 р.), які в сучасних умовах (навіть з огляду на реальне розширення фінансової самостійності та автономії місцевої влади та самоврядування у фіскальній сфері, що включає збільшення можливостей відносно залучення неподаткових надходжень) слід відзначити як загальну основу для формування бюджетного потенціалу регіонів України. При цьому у складі податкових джерел наповнення обласних бюджетів та бюджету м. Києва (далі – регіональні бюджети) найбільша питома вага (див. дод. Н.4, табл. Н.2, табл. Н.3) припадає на податок та збір на доходи фізичних осіб (проте, частка надходжень від цього джерела у власних доходах послідовно скорочувалася потягом розгортання процесу фінансової децентралізації – 63,37%-64,92% у 2012-2014 рр. до 42,44% у 2017 р.). Зменшення питомої ваги ПДФО в структурі податкових надходжень до регіональних бюджетів було пов'язано насамперед із зростанням абсолютних обсягів доходів від сплати місцевих податків та зборів, таких як податок на майно (частка цього джерела з моменту передачі до компетенції регіональних бюджетів коливалася від

6,97%-6,96% у 2015 р. та 2017 р. до 9,59% у 2016 р.) та єдиний податок (питома вага даного джерела демонструвала більш стійку динаміку, на відміну до коливань частки податку на майно – від 4,54% у 2015 р. до 5,45%-5,19% у 2016-2017 рр.). Крім того, досить помітну позитивну спрямованість на зростання за період 2015-2016 рр. демонструвала також питома вага податку на прибуток підприємств (від 0,41%-0,26% у 2012-2014 рр. до 8,95%-10,01% у 2015-2016 рр.), яке, проте, змінилося на невелике скорочення у 2017 р. (до 7,85%). На особливу увагу заслуговує також надзвичайне (майже в три рази в абсолютному вимірі – з 4599416,0 тис. грн. у 2016 р до 14399614,3 тис. грн. у 2017 р., та більш, ніж вдвічі – з 8,03% у 2016 р. до 18,06% у 2017 р.) зростання релевантності для регіональних бюджетів податкових доходів від інших податків та зборів, що може бути пояснено перш за все активізацією фіскальної політики на місцевому рівні в рамках додаткових повноважень та компетенцій, які були надані місцевій владі та самоврядуванню в рамках реформи державних фінансів та фінансової децентралізації.

Решта податкових джерел наповнення регіональних бюджетів у набагато меншій мірі помітно відображалася у структурі власних доходів регіональних бюджетів (рентні платежі – рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів, рентна плата за спеціальне використання води, рентна плата за користування надрами; акцизні податки; екологічний податок) або (переважно внаслідок змін у розподілі податкових надходжень в рамках національної системи оподаткування) частка цих джерел скорочувалася (податок на власність).

Достатньо переконливо про корисність для регіональних бюджетів реформи системи міжбюджетних відносин свідчить також динаміка зростання обсягів податкових надходжень навіть на початку періоду реалізації заходів із фінансової децентралізації у 2016-2017 рр. (див. дод. Р.1, табл. Р.1-540): за податком на доходи фізичних осіб темпи фактичних змін у цілому за регіональними бюджетами відповідно становили 43,79%-40,12% (за планом – 49,58%-44,82%); за єдиним податком – 56,42%-36,24% (59,55%-45,60%); за податком на майно – 90,28%-70,96% (105,80%-68,75%); за податком на прибуток підприємств –

53,08-9,15% (32,22%-36,72%). Навіть для податкових надходжень з джерел, які не відзначалися високим рівнем релевантності для регіонального бюджету, спостерігалось зростання абсолютних обсягів доходу, яке, проте, носило низхідну спрямованість: для плати за землю – 57,26%-13,12% (60,03%-21,36%); за акцизним податком – 51,32%-13,14% (60,23%-20,34%). Слід, проте, також відзначити наявність для переважній більшості надходжень з податкових джерел формування регіональних бюджетів досить суттєвих відхилень фактичних обсягів доходу від планових показників (див. дод. Р.1, табл. Р.14), що, очевидно, є ознакою або свідомого завищення планових показників бюджету (для, наприклад, штучного покращення оцінок фінансового стану регіону), або про необхідність удосконалення нормативно-методичного забезпечення бюджетного процесу та підвищення рівня фахової підготовки задіяних у цьому процесі працівників органів місцевої влади та представників самоврядування. Крім того, необхідно вказати на додаткове підтвердження факту існування доведеної раніше (див. п.3.1) тенденції щодо суттєвого посилення проявів регіональної диференціації регіональних бюджетів в ході фінансової децентралізації через достатньо суттєвий діапазон коливання питомої ваги різних джерел податкових надходжень у структурі доходів загального фонду (див. дод. Р.1, табл.Р.15).

Зміни видаткової частини регіональних бюджетів у 2012-2017 рр. визначалися спрямуванням, певною мірою ідентичним трендам динаміки зростання розмірів податкових надходжень, тенденції якого обумовлювалися зміцненням, з одного боку, фінансової самостійності та автономії, а з іншого – розширенням сфер владної компетенції та збільшенням обсягів адміністративної відповідальності органів місцевої влади та самоврядування (див. дод. Р.2, табл.Р.16-Р.21). Більш значущий характер для формування регіональних бюджетів носила трансформація структури видатків (див. табл. 3.5; див. дод. Р.2, табл.Р.22), що стали наступним помітним наслідком реформ системи міжбюджетних відносин. Так, до безумовно позитивних результатів змін структури видатків слід вважати помітне (з 3,46% у 2012 р. до 2,30% у 2017 р.) зменшення частки витрат на виконання загальнодержавних функцій, що свідчить, щонайменш,

про збереження рівня ефективності функціонування апарату державного управління та самоврядування на регіональному рівні. Позитивну динаміку зростання (хоча, як на це наголошувалося вище, неприпустимо недостатню ані за абсолютним обсягом видатків, ані за питомою вагою у бюджетних витратах з огляду на тенденції погіршення стану навколишнього природного середовища в Україні) демонструвала частка видатків на охорону довкілля – з 0,74% у 2012 р. до 1,04% у 2017 р. Майже на незмінному рівні залишалися значення питомої ваги за статтями витрат на надання найважливіших публічних послуг (соціальний захист, освіта, охорона здоров'я), за якими стабільність структурної ваги цих видів видатків компенсувалася зростанням абсолютного розміру відповідних державних субвенцій. Так само стабільними залишалися показники питомої ваги в регіональних бюджетах витрат на економічну діяльність, підтримку громадської безпеки та правопорядку, духовний та фізичний розвиток. З іншого боку, неможливо не відзначити негативний характер спрямування досить стійкого тренду щодо скорочення частки видатків на утримання ЖКГ, на що також було вказано автором раніше (див. п.3.1).

Отже, хоча тенденції трансформації доходної та видаткової складових бюджетного потенціалу регіонів України (як за абсолютним розміром, так і у відносному вимірі) визначаються однаковою спрямованістю, зумовленою перш за все динамікою розгортання процесу фінансової децентралізації в умовах посткризової стабілізації національної економіки, інтенсивність відзначених змін характеризуються різною інтенсивністю, підтвердженням чого є результати оцінки виконання планів за надходженнями до загального фонду та за видатками регіональних бюджетів у 2013-2017 рр. (див. табл. 3.10). Так, обсяги фактичних надходжень до загального фонду з 2014 р. в переважній більшості, а з 2015 р. – у всіх регіонах України суттєво перевищували встановлений планами рівень (в цілому за регіональними бюджетами – на 13,60%, 10,73%, 5,55% відповідно), в той час як планові показники за видатками протягом 2013-2017 р. у жодному регіоні не виконувалися (відхилення становило від 10,25% у 2013 р. до 5,46% у 2017 р. З точки зору автора, відмінність в інтенсивності прояву

Таблиця 3.10

Показники виконання плану за надходженнями до загального фонду та за видатками місцевих бюджетів, за адміністративно-територіальними одиницями обласного рівня, у 2013-2017 рр.

АдмТО	Виконання планів за надходженнями до загального фонду, по роках, %					Виконання планів за видатками, по роках, %				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	92,20	96,75	113,60	110,73	105,55	89,75	88,09	97,41	95,37	94,54
Вінницька	101,67	103,69	113,51	117,35	108,12	92,75	93,07	99,97	99,29	98,12
Волинська	92,88	106,42	112,01	111,20	108,27	94,67	94,98	98,78	98,40	96,09
Дніпропетровська	90,34	98,76	111,34	107,53	105,37	88,07	86,43	92,10	95,19	93,68
Донецька	96,96	85,65	140,35	110,11	112,58	88,49	69,30	89,10	76,36	81,38
Житомирська	95,88	107,15	112,72	111,34	104,75	91,99	94,75	96,88	97,91	95,27
Закарпатська	94,40	105,18	111,98	109,41	105,73	91,09	90,46	96,22	96,70	95,98
Запорізька	92,59	101,51	114,15	113,18	105,96	89,28	90,31	96,36	95,49	94,41
Івано-Франківська	91,33	98,51	106,87	106,53	101,78	93,47	94,64	98,31	98,12	97,31
Київська	95,22	102,50	122,93	123,22	110,17	89,05	90,27	93,90	95,43	89,57
Кіровоградська	100,47	105,00	113,65	115,74	107,84	93,92	93,99	98,64	98,08	97,18
Луганська	85,67	70,13	152,41	122,20	110,03	88,59	58,58	85,84	86,40	93,30
Львівська	92,87	101,50	110,47	106,80	106,72	90,02	91,55	97,50	95,43	94,60
Миколаївська	96,35	104,72	121,42	117,84	109,72	93,14	94,14	98,59	97,45	96,44
Одеська	96,85	103,25	110,87	109,06	103,37	86,75	91,66	94,99	94,09	91,91
Полтавська	94,99	100,31	116,98	116,12	106,65	89,34	89,48	94,16	96,42	96,76
Рівненська	100,50	102,61	112,50	112,84	108,32	93,72	93,89	97,91	97,02	94,95
Сумська	96,75	101,76	113,17	112,49	106,49	91,52	92,27	97,40	95,97	95,21
Тернопільська	98,71	102,30	113,42	111,83	107,48	95,46	96,14	98,85	98,33	96,17
Харківська	93,97	100,97	112,25	113,31	101,25	83,76	89,06	96,00	97,54	95,48
Херсонська	98,49	104,70	116,11	117,29	110,82	93,52	94,52	98,16	97,98	95,93
Хмельницька	96,91	104,45	112,16	109,61	106,05	92,90	93,08	98,07	96,68	94,42
Черкаська	98,77	103,01	115,25	111,88	104,79	92,21	93,20	97,75	97,98	96,47
Чернівецька	95,12	106,18	118,78	110,56	106,36	91,98	93,58	96,09	94,05	95,39
Чернігівська	85,56	97,35	106,02	115,35	104,43	89,61	92,17	97,96	97,75	96,43
м. Київ	79,84	90,23	104,07	103,78	101,59	85,87	90,90	114,25	98,06	99,44

тенденцій змін складових бюджетного потенціалу можна пояснити через необхідність адаптації механізмів формування та виконання регіональних бюджетів до умов фінансової децентралізації, що передбачає, очевидно, випереджувальний характер зростання доходів регіонального бюджету над відповідними параметрами видатків. Збільшення надходжень в даному випадку за формою можна вважати аналогічним до дії механізму розширення фіскального простору, який має виступати резервом-компенсатором будь-яких непередбачуваних коливань рівня бюджетних витрат – підвищення ризиків збільшення діапазону таких коливань пояснюється суттєвим зростанням темпів зростання обсягів видатків у абсолютному вимірі).

Проте, безумовно, простого зіставлення показників виконання планів за надходженнями до загального фонду та за видатками регіональних бюджетів вкрай недостатньо для визначення як стану бюджетного потенціалу на регіональному рівні, так і для порівняльної характеристики впливу фінансової децентралізації на регіональні бюджети.

Для вирішення зазначених завдань, базуючись на розглянутих вище положеннях доходно-видаткової концепції, пропонується використання підходу щодо інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіону на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу, розрахованих як таксономічні показники рівня розвитку (див. рис. 3.3). При відборі параметрів для розрахунку узагальнюючих оцінок рівня розвитку складових бюджетного потенціалу рекомендується використання взятих в абсолютному та подушовому (визначається необхідністю урахування встановленого вище зв'язку бюджетного процесу із соціально-демографічними детермінантами регіонального розвитку) вимірі значень таких показників, значущість та впливу яких на формування бюджетного потенціалу в умовах фінансової децентралізації було розглянуто та доведено раніше:

за доходною частиною – планові надходження до загального фонду

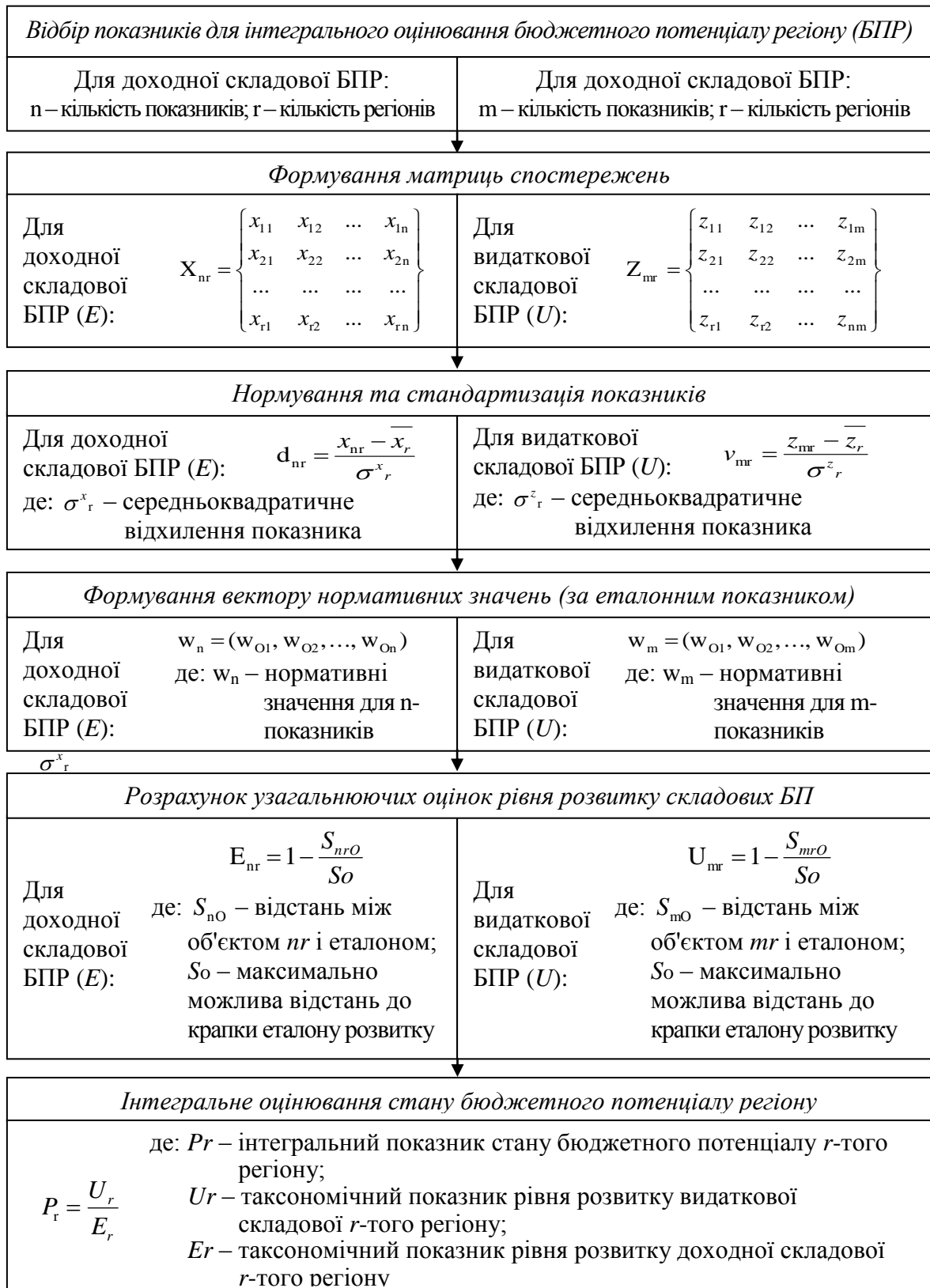

Рис. 3.3. Послідовність інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіону

регіонального бюджету – x_{1r} ; фактичні надходження до загального фонду регіонального бюджету – x_{2r} ; податкові надходження за джерелами (від податку на доходи фізичних осіб – x_{3r} , податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки – x_{4r} , по платі за землю – x_{5r} , від податку на нерухоме майно – x_{6r} , від акцизного податку – x_{7r} , від єдиного податку – x_{8r}); надходження з неподаткових джерел – x_{9r} ; загальний обсяг надходження трансфертів – x_{10r} ; надходження трансфертів за базовою дотацією – x_{11r} ; надходження трансфертів за соціальними субвенціями – x_{12r} ; надходження трансфертів за освітньою субвенцією – x_{13r} ; надходження трансфертів за медичною субвенцією – x_{14r} ; надходження трансфертів за іншими субвенціями – x_{15r} .

за видатковою частиною – загальний обсяг видатків регіонального бюджету – z_{1r} ; загальний обсяг фактичних видатків регіонального бюджету – z_{2r} ; обсяг видатків на державне управління – z_{3r} ; обсяг видатків на освіту – z_{4r} ; обсяг видатків на охорону здоров'я – z_{5r} ; обсяг видатків на культуру і мистецтво – z_{6r} ; обсяг видатків на фізкультуру та спорт – z_{7r} ; обсяг видатків на житлово-комунальне господарство – z_{8r} .

Результати проведеної інтегральної оцінки змін, які відбулися в стані фінансової бази місцевих бюджетів регіонів України у 2013-2017 рр. (див. табл. 3.11), засвідчують наявність позитивних тенденцій щодо зміцнення доходної складової та бюджетного потенціалу регіонів у цілому внаслідок здійснення реформ, спрямованих на фінансову децентралізацію та підвищення фінансової самостійності адміністративно-територіальних одиниць. Проте слід відзначити, що зростання бюджетного потенціалу для значної кількості регіонів було пов'язано насамперед із уповільненням темпів збільшення видатків порівняно до аналогічного показника за доходною частиною бюджетного потенціалу. Наявність та сталість прояву описаної тенденції, з точки зору автора, не тільки можуть являти собою підтвердження гіпотези про адаптаційну природу виникнення внутрішньобюджетних диспропорцій такого роду, але дають підстави щодо припущень про часткове збереження в бюджетному процесі консервативної орієнтації на екстраполяцію бюджетних показників

Таблиця 3.11

Узагальнення показників інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіонів України у 2013-2017 рр.

Регіони України	Узагальнююча оцінка рівня розвитку доходної складової бюджетного потенціалу регіону, по роках					Узагальнююча оцінка рівня розвитку видаткової складової бюджетного потенціалу регіону, по роках					Інтегральний показник стану бюджетного потенціалу регіону, по роках				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
Вінницька	0,3828	0,3173	0,3796	0,5028	0,5021	0,3190	0,2601	0,3061	0,3928	0,4082	0,8333	0,8197	0,8064	0,7812	0,8130
Волинська	0,3911	0,4031	0,4044	0,4209	0,3701	0,3281	0,3101	0,3576	0,3741	0,3281	0,8389	0,7693	0,8843	0,8888	0,8865
Дніпропетровська	0,7108	0,8439	0,7382	0,8604	0,8405	0,6321	0,6917	0,6152	0,6883	0,6987	0,8893	0,8196	0,8334	0,8000	0,8313
Донецька	0,5674	0,4356	0,4617	0,4277	0,4326	0,5158	0,3530	0,3883	0,3792	0,3625	0,9091	0,8104	0,8410	0,8866	0,8380
Житомирська	0,5669	0,4359	0,3678	0,3931	0,3915	0,4756	0,3353	0,3252	0,3494	0,3471	0,8389	0,7692	0,8842	0,8888	0,8866
Закарпатська	0,5480	0,4105	0,3541	0,3821	0,3733	0,4542	0,3171	0,3140	0,3400	0,3123	0,8288	0,7725	0,8868	0,8898	0,8366
Запорізька	0,4684	0,5441	0,4570	0,4878	0,5700	0,4217	0,4363	0,3883	0,4344	0,4942	0,9003	0,8019	0,8497	0,8905	0,8670
Івано-Франківська	0,4460	0,3571	0,2966	0,3189	0,3316	0,3766	0,2864	0,2520	0,2840	0,2875	0,8444	0,8020	0,8496	0,8906	0,8670
Київська	0,4184	0,4257	0,4314	0,5319	0,5525	0,3487	0,3329	0,3562	0,4235	0,4436	0,8334	0,7820	0,8257	0,7962	0,8029
Кіровоградська	0,5234	0,5348	0,5232	0,5625	0,5570	0,4655	0,4384	0,4360	0,4547	0,4630	0,8894	0,8197	0,8333	0,8084	0,8312
Луганська	0,4260	0,3669	0,3723	0,3305	0,3560	0,3873	0,2973	0,3131	0,2930	0,2983	0,9092	0,8103	0,8410	0,8865	0,8379
Львівська	0,5834	0,5203	0,4685	0,4766	0,4976	0,4894	0,4002	0,4142	0,4236	0,4411	0,8389	0,7692	0,8841	0,8888	0,8865
Миколаївська	0,3903	0,3637	0,3885	0,3634	0,3765	0,3002	0,2864	0,2963	0,2864	0,3003	0,7692	0,7875	0,7627	0,7881	0,7976
Одеська	0,7701	0,7939	0,7428	0,7392	0,8155	0,6383	0,6132	0,6586	0,6578	0,6822	0,8289	0,7724	0,8866	0,8899	0,8365
Полтавська	0,4684	0,5441	0,4570	0,4878	0,5700	0,4217	0,4363	0,3883	0,4344	0,4942	0,9003	0,8019	0,8497	0,8905	0,8670
Рівненська	0,5205	0,4927	0,5166	0,5373	0,5872	0,4732	0,3993	0,4345	0,4763	0,4921	0,9091	0,8104	0,8411	0,8865	0,8380
Сумська	0,4369	0,4644	0,4474	0,4245	0,4491	0,3972	0,3763	0,3763	0,3763	0,3763	0,9091	0,8103	0,8411	0,8865	0,8379
Тернопільська	0,4213	0,4354	0,4405	0,4931	0,4855	0,3747	0,3569	0,3671	0,3945	0,4036	0,8894	0,8197	0,8334	0,8000	0,8313
Харківська	0,8323	0,8359	0,8325	0,8796	0,8651	0,6936	0,6536	0,6874	0,7003	0,6945	0,8334	0,7819	0,8257	0,7962	0,8028
Херсонська	0,3783	0,3959	0,3892	0,3885	0,4212	0,3174	0,3045	0,3441	0,3453	0,3734	0,8390	0,7691	0,8841	0,8888	0,8865
Хмельницька	0,4056	0,4043	0,4190	0,3989	0,4359	0,3687	0,3276	0,3524	0,3536	0,3653	0,9090	0,8103	0,8411	0,8864	0,8380
Черкаська	0,4158	0,4606	0,4287	0,4003	0,4227	0,3744	0,3694	0,3642	0,3565	0,3665	0,9004	0,8020	0,8495	0,8906	0,8670
Чернівецька	0,4553	0,4785	0,4093	0,4219	0,4585	0,3774	0,3696	0,3629	0,3755	0,3836	0,8289	0,7724	0,8866	0,8900	0,8366
Чернігівська	0,3894	0,3915	0,4245	0,5123	0,5118	0,3245	0,3209	0,3423	0,4002	0,4161	0,8333	0,8197	0,8064	0,7812	0,8130
м. Київ	0,8181	0,8234	0,9185	0,9501	0,8924	0,7276	0,6749	0,7654	0,7601	0,7418	0,8894	0,8197	0,8333	0,8039	0,8312

(«планування від досягнутого») та про первинність значення доходної частини відносно до цілей та завдань територіального розвитку, що виступають базою для визначення видаткових параметрів регіонального бюджету.

3.3. Детермінанти та напрямки розширення фіскального простору місцевого самоврядування в Україні

Реалізація отриманих в рамках реформи міжбюджетних відносин розширених компетенцій та повноважень, створення надійних гарантій забезпечення реальної автономії та самостійності територіальних громад в сфері формування та виконання місцевих бюджетів у визначальній мірі залежить від здатності органів місцевого самоврядування щодо ефективного управління наявними бюджетними ресурсами для забезпечення повноцінного виконання функцій та обов'язків з надання населенню достатніх обсягів якісних суспільних послуг. Іншою необхідною передумовою для реалізації потужного потенціалу зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів є нормативне упорядкування та інституціональне закріплення достатніх і стабільних власних джерел доходів, врегулювання питань забезпечення та компенсації державним бюджетом видатків з виконання делегованих на місцевий рівень функцій та повноважень. В комплексі реформ, спрямованих на здійснення суттєвих трансформаційних змін в механізмі міжбюджетних відносин, має бути не тільки досягнуто оптимізацію структури розподілу відповідальності та збагачення змістовного й функціонального наповнення владних повноважень в бюджетній системі держави, але й створено належні організаційно-економічні та нормативно-правові засади для підвищення обґрунтованості встановлення ключових фінансових пропорцій в бюджетній сфері, виявлення резервів та визначення шляхів розширення фіскального простору місцевих бюджетів як одного з основних пріоритетів при проведенні децентралізації державних фінансів.

Формування фіскального простору місцевого самоврядування, відповідно до запропонованого вище авторського бачення положень теоретико-методологічного базису та концептуальних засад здійснення даного процесу (див. п 1.3, п. 2.2-2.3 даної роботи), передбачає послідовне упорядкування та регулювання зв'язків та залежностей між складовими, факторами та детермінантами розбудови регіонально-локалізованої розмаїтої системи явищ та процесів, в нерозривній єдності та взаємодії яких в контексті реалізації цілеспрямованої активної фіскальної політики відбувається утворення фінансового потенціалу територіального розвитку (див. рис. 1.1). Здійснення такого роду упорядкування та регулювання органами місцевої влади та МСВ в межах делегованих державою повноважень зосереджується у переважній мірі на доходному (реалізація податкового потенціалу та використання можливостей залучення додаткових надходжень для поповнення місцевого бюджету) та видатковому (структурна оптимізація та підвищення ефективності видатків) аспектах бюджетного процесу, результати якого, в кінцевому рахунку, визначають нагальні потреби та наявні можливості для розширення регіонального фіскального простору. Отже, розгляд перспектив та питань зазначеного розширення здається доцільним здійснювати також у контексті визначення детермінант, розподілених за доходною та видатковою складовими місцевих бюджетів.

Основу для акумулювання доходів місцевих бюджетів, як то було встановлено при вивченні тенденцій формування бюджетного потенціалу ланок адміністративно-територіального устрою України (див. п.3.2), становлять податкові надходження. Слід при цьому відзначити, що недостатня диверсифікованість джерел бюджетних (тобто, з огляду на фактичну структуру доходів місцевих бюджетів – податкових) надходжень на місцевому рівні являє собою найбільш вагому структурну та системну загрозу щодо стабільності фінансового стану різного рівня адміністративно-територіальних утворень (місцеві бюджети в даному аспекті в неприйнятній для ефективного самоврядування мірі залежать від рішень центральної влади відносно принципів та критеріїв розподілу потоків податкових надходжень; можливості

акумулювання доходів від різних податків відповідно до бази оподаткування часто визначаються слабо- або неконтрольованими на місцевому рівні факторами економічної кон'юнктури, розміщення продуктивних сил та ін.). Таким чином, недостатня диверсифікованість джерел доходів місцевого бюджету, з одного боку, визначає неухильне збільшення потреб у розширенні фіскального простору (через зростання загроз непередбачуваного звуження фінансової бази територіального розвитку), а з іншого – власне являє обмеження для такого розширення. Подолання зазначеного дисбалансу в структурі доходів місцевих бюджетів, з точки зору автора, має здійснюватися в двох напрямках: через удосконалення (об'єктивізацію дії) механізму міжбюджетного розподілу податкових надходжень при урахуванні регіональної диференціації місцевих фінансів та просторових обмежень у споживанні публічних послуг; через стимулювання залучення додаткових (неподаткових) джерел надходжень.

Підвищення змістовності засад (об'єктивізація) визначення критеріїв та обґрунтованості розбудови механізмів розподілу доходів від сплати податків в системі бюджетів усіх рівнів базується насамперед на концептуальному відході від ідеології домінування доходного підходу, що у великій мірі слід вважати спадщиною від умов згаданого раніше жорстко-централізованого адміністративного (позаринкового) державного регулювання економічних відносин та господарських процесів, що до цього часу знаходить відображення у адміністративно-територіальному устрої України. Так, І. Луніна [363, с.41-47] відзначає з цього приводу, що досягнення та підтримка належного режиму функціонування багаторівневої бюджетної системи держави прямо залежить від ступеня урахування в ній територіальних особливостей диференціації суспільного попиту на публічні послуги при розподілі владних обов'язків та повноважень в сфері фінансового забезпечення діяльності з надання таких послуг. Тому, як наполягає Р. Бьорд [711, с.10], раціональність структурної побудови та ефективність функціонування багаторівневої бюджетної системи буде визначатися мірою дотримання в ній вимог принципу еквівалентності, що знаходить виявлення в суб'єктивному сприйнятті та усвідомленому

відношенні платників податків до балансу власних оцінок корисності публічних послуг, які надаються суб'єктами різних рівнів державного механізму, та витрат у вигляді сплачених податків, що розподіляються за рівнями цього механізму. Таким чином, за думкою Р. Бьорда [711, с.10], в раціонально побудованій системі розподілу податків частка доходів, які доцільно залишати на місцевому рівні, в загальних обсягах надходжень від сплати податків резидентами певної території має бути еквівалентною корисності (вигодам), безпосередньо отриманим населенням цієї території від діяльності місцевої влади та самоврядування.

Крім того, раціональність побудови бюджетної системи в контексті розгляду закономірностей оподаткування суто виробничих факторів (здійснюється шляхом стягнення або податку на власність підприємств, задіяну у виробництві за диференційованими ставками, або податку на заробітну плату, або податку на декілька факторів виробництва з використанням коефіцієнтів, які зважують фактори виробництва – працю та різні види основних засобів) нерозривно пов'язана із дотриманням принципу взаємозв'язку, відповідно до вимог якого при упорядкуванні розподілу податкових надходжень серед бюджетами різних рівнів обов'язково необхідно враховувати територіальні особливості розміщення продуктивних сил суспільства. Проте в даному випадку визначення критеріїв та встановлення механізму розподілу податків на використання факторів виробництва ускладнюється цілком ймовірними ризиками невиправданого перекладання відповідного податкового навантаження між кінцевими платниками: зокрема, шляхом збільшення суб'єктами господарювання цін на продукцію або зменшення заробітної плати найманих працівників. Отже, оподаткування факторів виробництва на місцевому рівні зумовлює переміщення податкового тягаря на постачальників факторів виробництва або виготовленої продукції залежно від ринкових умов (еластичність попиту на ресурси та продукцію й еластичність відповідної пропозиції) або платників податків інших територій.

При виборі об'єктів та бази оподаткування, а також принципів і критеріїв визначення обсягів податків, які надаються державою в розпорядження органів місцевої влади та самоврядування, слід також брати до уваги те, що

такий вибір має враховувати необхідність реалізації різних – іноді достатньо суперечливих – цілей, пріоритетів та імперативів. Так, динаміка доходів, які можуть забезпечувати такі податки, повинна відповідати динаміці видатків місцевих бюджетів – тому, наприклад, якщо на місцевому рівні за територіальними громадами будуть закріплені видатки, які зростатимуть у середньостроковій перспективі, то й доходам місцевих бюджетів має обов’язково бути властива тенденція до зростання.

З іншого боку, слід також підкреслити, що в рамках здійснення в Україні сучасної реформи державних фінансів, орієнтованої на децентралізацію та підвищення автономії місцевих бюджетів, у великій мірі та у найбільш широкому обсязі було реалізовано саме заходи щодо оптимізації податкового аспекту міжбюджетних відносин, внаслідок чого відбулося реальне і помітне зростання фінансової самостійності та спроможності МСВ. Проте звертає на себе увагу той факт, що розширення фіскальних повноважень на місцевому рівні далеко не завжди супроводжується належним збільшенням відповідальності фахових працівників органів місцевої влади та самоврядування щодо адміністрування та стягнення податків, що, зокрема, знаходило прояв у помітному зростанні обсягів податкового боргу до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. (див. дод. Р.3, табл. Р.23) та при збільшенні диспропорцій у структурі регіонального розподілу податкової заборгованості (див. табл.3.12). Так, обсяги податкового боргу в Україні протягом зазначеного періоду зросли з 1777,5 млн. грн. до 9099,1 млн. грн. (більш, ніж в 4 рази), в тому числі: за податком на доходи фізичних осіб – з 457,2 млн. грн. до 1208,4 млн.грн. (на 164,3%), за податком на прибуток підприємств – з 117,7 млн.грн. до 1807,1 млн.грн. (більш, ніж у 14 разів). При цьому у переважній мірі зазначене зростання відбулося протягом 2014-2016 рр., тобто під час здійснення фінансової децентралізації, пов’язаної, зокрема, зі змінами при розподілі надходжень за згаданими податками. Зрозуміло, що причини зростання податкового боргу, очевидно, були пов’язані із негативним впливом наслідків загострення фінансово-економічної кризи в державі, але навіть за такі умови темпи

Таблиця 3.12

Структура податкового боргу до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., %

Адміністративно-територіальні одиниці	Структура податкового боргу до місцевих бюджетів, по роках, %														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2013	2014	2015	2016	2017	податок на доходи фізичних осіб					податок на прибуток підприємств				
						2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	25,72	28,36	18,87	15,44	13,28	6,62	3,73	14,03	14,64	19,86
Вінницька	2,53	2,52	1,88	1,46	1,85	1,09	1,74	0,93	0,45	0,74	0,02	0,01	0,11	0,10	0,13
Волинська	1,64	1,11	1,19	0,95	0,97	0,60	0,43	0,34	0,29	0,19	0,04	0,02	0,16	0,05	0,03
Дніпропетровська	8,39	6,27	6,14	7,71	8,31	1,68	1,17	0,81	0,79	0,70	1,28	0,75	0,98	0,86	0,88
Донецька	7,68	17,14	19,68	18,43	13,51	1,16	1,15	1,00	0,72	0,75	0,62	0,45	0,78	0,53	0,93
Житомирська	2,26	1,29	1,27	1,38	1,19	0,66	0,34	0,26	0,39	0,28	0,13	0,04	0,11	0,06	0,05
Закарпатська	1,77	1,24	0,98	0,82	0,93	0,72	0,58	0,34	0,23	0,20	0,10	0,06	0,06	0,02	0,07
Запорізька	1,82	1,79	1,92	2,24	2,24	0,43	0,71	0,42	0,28	0,22	0,06	0,03	0,14	0,15	0,14
Івано-Франківська	2,55	1,91	1,97	2,01	1,82	0,66	0,43	0,30	0,22	0,19	0,06	0,07	0,24	0,06	0,09
Київська	7,08	6,90	5,66	5,45	5,19	1,72	3,54	2,14	1,77	0,85	0,43	0,25	0,45	0,41	0,45
Кіровоградська	2,66	1,40	1,26	1,05	1,02	0,78	0,58	0,31	0,26	0,25	0,60	0,11	0,15	0,08	0,05
Луганська	5,24	13,75	9,40	7,09	6,27	0,78	0,83	0,52	0,37	0,31	1,08	0,53	0,59	0,44	0,46
Львівська	4,98	3,36	3,71	2,82	2,97	1,31	1,31	1,28	0,61	0,55	0,41	0,15	0,38	0,33	0,21
Миколаївська	1,99	1,40	1,33	1,67	1,89	0,35	0,39	0,26	0,33	0,33	0,01	0,00	0,11	0,09	0,04
Одеська	2,57	1,97	2,47	3,12	3,86	0,63	0,53	0,43	0,54	0,44	0,02	0,01	0,28	0,34	0,33
Полтавська	3,13	1,39	1,49	1,65	1,70	1,34	0,55	0,31	0,38	0,36	0,03	0,01	0,34	0,27	0,15
Рівненська	3,72	1,96	1,44	1,18	1,45	2,45	1,19	0,68	0,45	0,26	0,47	0,22	0,28	0,17	0,14
Сумська	1,99	2,25	1,89	2,07	2,40	0,83	0,48	0,26	0,23	0,33	0,01	0,01	0,18	0,07	0,04
Тернопільська	0,84	0,66	0,53	1,64	0,53	0,34	0,33	0,16	0,19	0,13	0,01	0,01	0,02	0,02	0,01
Харківська	7,19	4,66	4,08	2,74	2,94	2,84	1,34	1,05	0,66	0,66	0,05	0,19	0,43	0,21	0,26
Херсонська	1,62	1,47	1,03	0,98	1,10	0,50	0,63	0,29	0,31	0,33	0,10	0,04	0,11	0,03	0,05
Хмельницька	2,65	1,68	1,76	1,80	1,43	0,80	0,50	0,31	0,30	0,20	0,04	0,01	0,16	0,11	0,09
Черкаська	1,36	1,70	1,51	1,26	1,19	0,38	0,52	0,33	0,19	0,13	0,03	0,09	0,17	0,06	0,04
Чернівецька	1,61	1,71	1,20	1,02	0,87	0,46	1,06	0,62	0,43	0,24	0,01	0,01	0,05	0,01	0,01
Чернігівська	1,58	1,02	0,88	0,89	1,20	0,46	0,29	0,18	0,16	0,31	0,06	0,03	0,09	0,07	0,04
м. Київ	19,47	17,59	18,61	22,43	20,34	2,77	7,53	5,23	4,78	4,23	0,77	0,43	3,64	5,67	5,06
Центральний офіс по роботі з крупними платниками	1,69	1,87	6,73	6,15	12,85	0,00	0,19	0,13	0,09	0,08	0,21	0,21	4,03	4,44	10,13

накопичення заборгованості відзначалися значною диференціацією: від досить суттєвого рівня темпів зростання цього показника у 96,40%-99,09% (Кіровоградська, Рівненська області) до більш ніж у 5 разів у Сумській, Запорізькій областях, та навіть у 6,7 рази в Одеській області (місцевий бюджет якої за темпами нарощування податкового боргу наблизився навіть до показників частково окупованої Донецької області).

Крім того, навіть за ключовим для місцевих бюджетів регіонів України податком на доходи фізичних осіб (в цілому темпи зростання заборгованості у 2013-2017 рр. становили порівняно із наведеними вище екстремальними значеннями відносно помірні 164,3%), наприклад, в Рівненській області було досягнуто скорочення розміру боргу (на 44,72%), а у значній кількості областей (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Полтавська, Харківська, Хмельницька, Черкаська) темпи збільшення боргу склали від 19,05% до 77,94%, в той час як у п'яти інших регіонах (Вінницька, Миколаївська, Одеська, Херсонська, Чернігівська області) накопичення заборгованості відбувалося із значним прискоренням (від 239,33% у Херсонській області до 258,93% у Одеській області), а у м. Києві зростання цього показника досягло неймовірного рівня майже у 7 разів. Отже, здається, що причиною накопичення значної частки обсягів заборгованості за податковими надходженнями на місцевому рівні все ж таки слід вважати вади та упущення при адмініструванні податків. Підтвердженням справедливості такого припущення слід вважати також динаміку змін боргів за іншим важливим для місцевих бюджетів податком – на прибуток підприємств, за яким у Кіровоградській області у 2014-2017 рр. було досягнуто скорочення заборгованості (на 55,14%), в той час як в переважній більшості інших регіонів темпи росту цього показника склали 2,5-2,6 рази (4 області), 3,3-4,4 рази (3 області), 6,2-7,4 рази (3 області), 10,2-15,5 разів (4 області), 2,6-3,9 рази (5 областей), а у Одеській області досягли надзвичайного рівня у 10,0 разів.

Слід відзначити також наявність суттєвих резервів збільшення доходів місцевих бюджетів не тільки за рахунок та у напрямку удосконалення роботи

з адміністрування податків, але й на засадах підвищення ефективності управління місцевими фінансами. Так, багаторазове зростання залишків коштів місцевих бюджетів (у тому числі, за загальним та спеціальним фондами) на рахунках в органах Державного Казначейства у 2013-2017 рр. (див. дод. Р.3, табл. Р.24-Р.26) переконливо демонструють необхідність покращення планування (зокрема, в часовому аспекті) руху фінансових потоків в рамках формування та виконання бюджетних показників. При цьому показовим у порівнянні із динамікою розглянутих показників слід вважати зростання обсягів наданих позик на покриття тимчасових касових розривів (див. табл. 3.13), яке після тривалого періоду скорочення (2013-2016 рр.) у наступному, 2017 році, досягло надзвичайно високого рівня (збільшилося в 5 разів) для державного бюджету та суттєвого (на 113%) для місцевих бюджетів у цілому, у тому числі – за рахунок районних бюджетів, для яких потреби у подоланні касового розриву збільшилися за рік на 191,6%. Проте, наприклад, для обласних бюджетів зазначена проблема майже не виникала, не потребуючи для вирішення на рівні регіонів виділення додаткового фінансового ресурсу.

Таблиця 3.13

Динаміка наданих позик на покриття тимчасових касових розривів в розрізі видів бюджетів, тис. грн.

Вид бюджету	Обсяги надання позик на покриття тимчасових касових розривів, тис. грн.					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Державний	43106123	28113850	1901021	170929	1066106	-34,8	-93,2	-91,0	523,7
Місцеві, з яких									
обласні	31059	20007	2199	347	739	-35,6	-89,0	-84,2	113,0
міські	59	4	0	0	0	-93,2	-100,0	0,0	0,0
районні	5406	8935	16659	5406	8935	65,3	86,4	-67,5	65,3
селищні (сільські)	8935	6196	1287	119	347	-30,7	-79,2	-90,8	191,6
	16659	9971	616	178	214	-40,1	-93,8	-71,1	20,2

З іншого боку, вражаючими темпами відбувалося збільшення (в абсолютному вимірі та за темпами зростання) обсягів коштів місцевих бюджетів, розміщених на депозитних рахунках у банках у 2013-2017 рр. (див. дод. Р.3,

табл. Р.27). Тільки протягом невеликого періоду часу, в якому почали відчуватися наслідки збільшення фінансової самостійності та автономії місцевого самоврядування (2016-2017 рр.), у значній кількості регіонів (8 областей) темпи збільшення обсягів розміщення коштів місцевих бюджетів в цілому становили від 121,24% (Волинська область) до майже 7,8 разів (Рівненська область), при чому до складу даної групи належали також Луганська (242,9%) та Донецька (346,6%) області, в якій здійснення бюджетного процесу та планомірне розпорядження бюджетними ресурсами було ускладнено за зрозумілі об'єктивні причини. Додатково слід відзначити, що при розміщенні на депозитних рахунках в банках органами місцевої влади та самоврядування більш масштабно використовувалися кошти загального фонду (питома вага даного виду фінансових ресурсів у розміщенні в цілому становила 72,19%), в той час як для депозитів, джерелом яких виступали кошти спеціального фонду, притаманними були набагато більш високі темпи зростання обсягів відповідних грошових ресурсів (на 112,9% проти 35,1% для грошей загального фонду). Отже, тому цілком логічними та закономірними (навіть в контексті фінансової децентралізації) з точки зору належного забезпечення інтересів держави та територіальних громад виглядають дії уряду стосовно спроб обмеження повноважень органів місцевого самоврядування при розміщенні тимчасово вільних коштів на депозитних рахунках у банках через внесення відповідних змін до [500].

В даному випадку співпадіння векторів зацікавленості держави та громадськості пов'язано насамперед із необхідністю як посилення фінансової дисципліни щодо належного планування та цільового використання коштів місцевого бюджету, так і, наприклад, відносно доцільності активізації зусиль щодо залучення додаткових джерел доходів бюджету. Так, за результатами проведеного вище аналізу умов формування бюджетного потенціалу регіонів України було визначено обмеженість використання такого перспективного джерела збільшення надходжень як результати господарської діяльності комунальних підприємства, відновлення прибутковості значної частки з яких

потребує залучення суттєвих обсягів інвестиційних ресурсів, а також поповнення обігового капіталу даних суб'єктів господарювання. Підвищення ж обґрунтованості та цільової спрямованості бюджетних планів, очевидно, могло б дозволити досягти оптимізації розподілу коштів у часі для того, щоб в рамках діючого законодавства та повноважень місцевого самоврядування визначити шляхи та можливості для того, щоб хоча б частково пом'якшити гостроту питань фінансового забезпечення сталого розвитку комунальних та муніципальних підприємств.

Зростання обсягів розміщення тимчасово вільних ресурсів місцевих бюджетів за регіонами України у 2016-2017 рр. виглядає нелогічним та недостатньо обґрунтованим також і на фоні набагато більш масштабного збільшення кредиторської заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів у 2013-2017 рр. (див. табл. 3.14). Отже, темпи збільшення обсягів кредиторської заборгованості за даний період в цілому склали 5,2 рази, в тому числі, за простроченими боргами – у 4,6 рази. При цьому у переважній більшості регіонів (20 областей України) зростання кредиторської заборгованості перевищувало рівень у більш ніж 5 разів; тільки у м. Києві темпи зростання заборгованості в зазначеному періоді були відносно помірними (61,34%). Дещо іншими структурними параметрами, але однаковою за кількістю представлених регіонів (20 областей) була група областей, в яких темпи зростання обсягів простроченої заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, досягали рівня у 4 рази, у тому числі для п'яти областей (Полтавська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Житомирська) значення цього показника перевищувала поріг у 10 разів. Питома ж вага прострочених боргів у загальних обсягах кредиторської заборгованості бюджетних установ, що фінансувалися з місцевих бюджетів, у переважній більшості областей України після помітного (у 1,5-2,0 рази) зменшення протягом 2014-2015 рр. у наступні роки (у період 2016-2017 рр.) відновила значення або навіть перевищила докризовий рівень (2013 р.): 14,55%-24,87% (три області); 30,61%-39,47% (8 областей); 41,48%-

Таблиця 3.14

Кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках					Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	4535,1	3653,6	8939,9	24391,8	28210,7	2102,2	886,1	907,9	7691,7	11772,8
Вінницька	90,9	47,6	355,5	913,7	1028,8	53,1	16,6	63,3	319,1	518,7
Волинська	48,1	45,5	225,6	707,1	757,1	11,9	1,6	9,1	144,8	188,3
Дніпропетровська	350,5	216,6	307,7	1879,6	2091,5	186,3	40,3	35,0	767,6	1042,9
Донецька	357,9	659,4	866,9	1618,3	1785,2	141,3	164,0	48,7	520,0	570,2
Житомирська	74,2	44,6	402,2	936,9	1006,4	6,2	1,5	17,7	218,1	238,4
Закарпатська	80,6	48,8	104,3	423,1	546,8	47,4	12,2	1,8	128,4	295,1
Запорізька	129,4	75,7	239,5	927,3	1066,5	70,4	11,8	4,7	165,2	359,0
Івано-Франківська	137,0	142,2	512,4	993,0	1192,1	64,2	27,5	144,2	392,6	513,4
Київська	224,8	127,9	232,1	1309,2	1408,0	79,8	21,9	11,0	447,5	520,3
Кіровоградська	77,9	87,8	229,4	634,5	737,8	34,4	10,3	2,8	121,6	281,2
Луганська	267,0	510,8	666,2	948,2	964,0	67,0	197,1	39,7	98,2	140,3
Львівська	150,9	124,4	375,9	1469,0	1765,3	73,5	21,3	6,2	333,9	564,4
Миколаївська	79,7	35,7	143,3	440,0	501,4	42,8	3,2	2,8	127,0	153,5
Одеська	195,6	94,7	105,2	416,1	586,6	95,2	23,2	2,8	98,3	243,3
Полтавська	141,2	138,5	645,9	1366,2	1445,2	67,5	23,9	95,8	551,2	752,3
Рівненська	75,7	46,3	306,3	848,8	970,0	21,7	4,3	24,4	259,6	465,1
Сумська	119,9	81,8	553,2	977,9	1177,8	53,8	11,0	75,4	321,1	558,7
Тернопільська	49,1	35,6	650,9	1009,7	1110,3	24,0	2,8	160,4	410,6	551,3
Харківська	472,8	232,9	644,0	1847,6	2217,4	253,0	35,5	29,9	580,3	970,9
Херсонськаобласті	59,6	32,4	96,5	403,3	527,0	24,5	7,0	4,1	137,7	229,5
Хмельницька	77,1	59,9	224,4	848,7	1012,9	38,9	13,1	7,7	320,9	399,8
Черкаська	134,4	100,9	523,3	1156,6	1343,6	72,3	22,1	98,4	341,9	566,1
Чернівецька	50,9	19,8	91,1	362,1	444,6	23,1	2,4	4,7	99,7	203,3
Чернігівська	243,4	121,5	352,7	980,0	1158,9	67,1	27,8	11,1	301,3	406,4
м. Київ	846,4	522,4	85,3	974,9	1365,6	482,9	183,5	6,0	485,2	1040,2

49,86% (10 областей); 50,42%-53,97% (3 області); 76,17% (м. Київ). При цьому найбільші обсяги простроченої кредиторської заборгованості припадали на видатки бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за соціальним забезпеченням (див. дод. Р.3, табл. Р.28-Р.29), а темпи росту заборгованості за даною статтею у 2013-2017 рр. становили більш ніж 3,5 рази.

Крім того, навіть за майже повну відсутність простроченої кредиторської заборгованості за оплатою праці (що є цілком з'ясовним через жорсткість та суворість встановленої законом міри покарання для керівників підприємств та установ при виявленні такого роду порушень), власне середньомісячна заробітна платня штатних працівників (без нарахувань) освітніх, медичних, соціально-культурних закладів, що фінансуються з місцевих бюджетів, у зазначений період залишалася на неприпустимо низькому рівні (див. дод. Р.3, табл. Р.30). Зростання обсягів кредиторської заборгованості (особливо в частині прострочених розрахунків) для установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, не може бути пов'язано тільки із певними порушеннями у платіжній дисципліні в комерційних та господарських відносинах, оскільки, зокрема, темпи зростання розміру дебіторської заборгованості (див. дод. Р.3, табл. Р.31) для тих само суб'єктів є набагато більш помірними. При цьому наростання відзначеного дисбалансу у структурі заборгованості бюджетних установ, що фінансувалися з місцевих бюджетів, очевидно, пов'язано насамперед із певними проблемними моментами у підготовці та виконанні бюджетних планів (в аспекті раціональності організації та методичної досконалості планового процесу), а не тільки із недодержанням фінансово-бюджетної дисципліни в діяльності зазначених закладів, а також при використанні комунальних ресурсів, оскільки динаміка виявлених порушень у аналізованій період визначається низхідним характером спрямованості (див. табл. 3.15).

Таким чином, слід відзначити, що фіскальні умови, які склалися в Україні навіть за умови розгортання процесу фінансової децентралізації, не в повній мірі забезпечують стимулювання представницьких органів

Таблиця 3.15

Виявлення обсягів порушень фінансово-бюджетної дисципліни при використанні комунальних ресурсів, за видами порушень, у 2013-2017 рр., по кварталах, млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Суми виявлених порушень фінансово-бюджетної дисципліни при використанні комунальних ресурсів, за видами порушень, по роках, млн. грн.																			
	недоотримання фінансових ресурсів					незаконні витрати ресурсів					нецільові витрати ресурсів					недостача ресурсів				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	386,4	237,1	458,8	204,7	142,8	579,7	407,9	371,5	316,8	295,8	99,2	62	48	45,8	38,5	18,6	16,6	17,3	9,7	4,4
Вінницька	9,4	11,5	6,5	14,3	15,6	21,5	9,8	11,0	14,2	6,2	1,2	12,3	5,4	4,2	5,9	0,2	0,5	0,1	0,3	0,4
Волинська	3,1	1,5	4,0	1,2	0,9	19,1	7,9	6,4	3,5	11,3	0,7	0,1	1,4	0,0	0,0	0,0	0,4	0,1	0,4	0,1
Дніпропетровська	38,5	18,0	33,0	11,4	2,0	32,9	66,4	28,7	18,2	19,2	0,3	6,9	0,5	1,3	1,0	0,3	0,2	1,4	0,9	0,1
Донецька	21,2	4,2	2,2	3,0	0,9	89,5	64,6	20,5	5,0	5,2	17,2	2,2	2,0	2,0	0,1	1,9	2,8	0,2	0,0	0,1
Житомирська	30,0	6,9	5,1	3,5	8,6	22,7	22,1	16,4	9,2	13,0	2,1	0,8	0,0	0,0	0,0	0,6	0,4	0,5	3,1	0,0
Закарпатська	11,3	7,7	2,9	4,6	3,3	9,8	6,8	5,3	5,4	5,0	0,2	0,2	0,8	0,5	0,3	0,5	0,2	0,2	0,0	0,1
Запорізька	8,2	12,1	30,0	7,2	3,1	10,4	10,1	7,1	12,4	11,9	12,5	8,0	0,6	0,4	4,6	0,3	0,2	0,5	1,5	1,3
Івано-Франків.	3,4	9,9	13,4	1,6	7,8	13,7	9,5	29,8	7,9	6,5	2,1	1,8	1,3	1,0	0,0	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1
Київська	19,3	28,5	258,0	62,6	0,0	28,6	15,7	19,7	19,3	0,0	8,3	1,6	3,0	0,6	0,0	0,2	0,6	5,8	0,0	0,0
Кіровоградська	9,8	2,8	3,4	0,5	2,8	11,9	10,0	8,1	3,2	7,9	1,0	1,7	0,5	0,0	0,3	1,2	0,8	0,1	0,0	0,0
Луганська	23,9	4,2	1,8	0,2	0,9	21,4	7,8	5,5	2,8	5,4	2,9	0,8	0,6	3,9	0,0	1,8	0,1	0,2	0,0	0,0
Львівська	12,3	15,3	9,9	21,3	4,9	32,7	15,6	21,7	11,9	69,5	1,6	1,6	2,8	6,7	7,2	1,5	0,8	1,4	0,0	1,2
Миколаївська	11,5	6,1	6,8	2,8	7,1	10,8	9,7	8,1	60,2	9,1	0,3	0,8	1,7	0,0	0,1	0,1	0,1	2,0	0,0	0,0
Одеська	42,6	25,9	10,2	5,5	31,0	26,0	28,2	22,8	23,0	19,3	2,9	1,8	1,2	0,4	2,5	6,8	0,3	0,4	0,2	0,7
Полтавська	11,5	10,0	7,9	2,3	2,3	23,7	17,3	17,8	23,2	13,0	2,9	1,9	1,7	17,9	6,7	0,4	1,5	0,1	0,6	0,0
Рівненська	4,3	9,0	4,7	1,9	10,0	10,3	4,6	4,0	3,2	4,7	0,2	0,1	0,1	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Сумська	10,6	19,8	11,6	0,7	3,1	8,6	7,9	13,9	3,1	3,7	4,9	0,5	0,4	0,1	1,0	0,3	0,2	0,0	0,1	0,0
Тернопільська	24,9	6,8	2,6	7,8	5,4	12,4	8,9	12,2	10,1	10,8	0,7	4,1	0,5	1,1	0,0	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
Харківська	19,9	4,8	7,0	1,9	2,2	26,1	13,0	17,8	10,2	21,1	1,7	0,3	11,1	0,7	0,3	0,9	0,1	0,2	2,0	0,1
Херсонська	13,5	6,6	3,1	2,7	3,6	15,9	15,0	9,3	8,1	9,6	28,1	8,4	7,3	1,3	7,7	0,5	0,3	0,0	0,0	0,1
Хмельницька	13,5	3,3	8,8	32,2	8,1	21,8	9,4	11,6	8,4	7,6	2,0	1,1	1,7	0,3	0,1	0,1	0,4	0,5	0,2	0,0
Черкаська	15,3	2,3	7,5	2,4	9,3	16,2	13,1	26,1	26,6	20,4	3,8	4,4	1,7	1,0	0,3	0,2	0,0	1,6	0,0	0,1
Чернівецька	6,5	7,6	4,2	1,1	6,7	10,6	6,8	8,4	6,2	6,3	0,9	0,5	0,5	0,1	0,3	0,0	0,7	0,0	0,0	0,0
Чернігівська	10,3	5,2	3,9	3,7	3,2	11,8	13,3	11,3	6,5	9,1	0,2	0,1	0,9	1,0	0,0	0,1	0,8	0,1	0,1	0,0
м. Київ	11,6	7,1	10,3	8,3	0,0	71,3	14,4	28,0	15,0	0,0	0,5	0,0	0,3	0,9	0,0	0,3	4,8	1,5	0,0	0,0

територіальних громад до нарощування фінансового потенціалу відповідних місцевих бюджетів. Податкові надходження від окремих регіонів до державного та місцевих бюджетів характеризуються значними диспропорціями, які до того ж в окремих аспектах мають тенденцію до зростання, що являє собою ознаку недостатньої ефективності бюджетної системи, оскільки зумовлює зустрічний рух фінансових ресурсів і нерівномірні внески різних адміністративно-територіальних одиниць у формування державних та місцевих фінансів.

Крім того, в Україні місцеві бюджети демонструють дуже низьку активність у сфері місцевих запозичень (див. дод. Р.3, табл. Р.32), а також при здійсненні заходів щодо залучення додаткових неподаткових надходжень до місцевих бюджетів. Основними причинами стагнації в сфері акумулювання місцевого та місцевого гарантованого боргу (детальніше динаміка, рушійні сили та закономірності здійснення даного процесу будуть розглянуті у наступному матеріалі дисертаційної роботи) слід вважати прогнозовану для місцевих бюджетів недостатність коштів для покриття майбутніх виплат за відсотками і суми позики, а також нестачу надійних гарантій із боку держави за запозиченнями адміністративно-територіальних утворень (відсутність солідарної участі держави у місцевих запозиченнях), а також недостатню розвиненість інфраструктури вітчизняного ринку обігу муніципальних боргових інструментів (зокрема, в аспекті рейтингування). Доцільність запровадження та розвитку в Україні механізмів солідарної участі державного та місцевих бюджетів у здійсненні муніципальних запозичень в цілому визначається та може бути обґрунтована з позицій забезпечення державних пріоритетів та реалізації концептуальних засад державної регіональної політики, за якими задекларована спільна участь держави та регіонів у забезпеченні усталеного соціально-економічного розвитку територій (в той час як наявна побудова та діючий механізм функціонування системи муніципальних запозичень в Україні орієнтовані на своєрідну автономізацію при прийнятті місцевою владою та самоврядуванням ризиків залучення коштів з кредитних джерел).

Висновки до розділу 3

1. Подолання диференціації місцевих бюджетів в структурному (знаходить прояв у диспропорціональності розподілу бюджетів за ознаками співвідношення власних та закріплених доходів, а також видатків на виконання органами влади та самоврядування на територіальному рівні власних та делегованих функцій) та регіональному (виявляється в зростанні відмінностей і розбіжностей у розподілі регіонів за обсягами акумулювання надходжень до бюджету та відносними – подушовими, на особу мешканця певної території – параметрами фінансування видатків) аспектах являє собою одну з ключових складових великомасштабного процесу реформування адміністративно-територіального устрою держави. В розділі запропоновано положення щодо розвитку методичного забезпечення оцінки структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів в рамках послідовності аналітичних операцій, відмінність якої від існуючих підходів полягає у виявленні характеристик, за якими між складовими місцевими бюджетами різних рівнів виникають найбільші розбіжності.

2. Диференціація місцевих бюджетів являє собою об'єктивне відображення існуючих особливостей в стані та передумовах упорядкування місцевих фінансів, причинами чого є принципово різні умови та обставини формування потенціалу територіального розвитку. Рушійними силами посилення проявів такого роду диференціації звичайно виступають зміни у державному регулюванні місцевої економіки та фінансів, наслідками чого стає перерозподіл балансу розміщення конкурентних переваг територіально-господарських комплексів різних ланок АТУ, які в свою чергу, є ключовими детермінантами утворення економічної бази місцевого самоврядування.

3. Бюджетний потенціал адміністративно-територіальної одиниці пропонується розглядати як відображення досягнутого в рамках структурованого (в нормативно-правовому, інституціональному, господарсько-відтворювальному, фінансово-економічному, організаційному, соціальному, демографічному та інших аспектах) простору міжбюджетних відносин рівня розвитку взаємозв'язку

між, з одного боку, сукупним вираженням величини (за фактичними або прогнозними значеннями) доходної частини місцевого бюджету, сформованої на основі надходжень від використання податкового потенціалу території та додаткових джерел фінансування (трансфертів, цільового залучення коштів, кредитування, операцій з капіталом та ін.), а з іншого – із видатковою складовою, що визначає обсяги видатків місцевого бюджету на здійснення прийнятих до обов'язкового виконання власних та делегованих функцій та повноважень територіальних органів влади та самоврядування.

4. В розділі запропоновано використання підходу щодо інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіону на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу, розрахованих як таксономічні показники рівня розвитку. При відборі параметрів для розрахунку узагальнюючих оцінок рівня розвитку складових бюджетного потенціалу рекомендується використання взятих в абсолютному та подушовому (визначається необхідністю урахування встановленого вище зв'язку бюджетного процесу із соціально-демографічними детермінантами регіонального розвитку) вимірі значень таких показників

5. Фіскальні умови, які склалися в Україні навіть за умови розгортання процесу фінансової децентралізації, не в повній мірі забезпечують стимулювання представницьких органів територіальних громад до нарощування фінансового потенціалу відповідних місцевих бюджетів. Податкові надходження від окремих регіонів до державного та місцевих бюджетів характеризуються значними диспропорціями, які до того ж в окремих аспектах мають тенденцію до зростання, що являє собою ознаку недостатньої ефективності бюджетної системи, оскільки зумовлює зустрічний рух фінансових ресурсів і нерівномірні внески різних адміністративно-територіальних одиниць у формування державних та місцевих фінансів.

6. Недостатня диверсифікованість джерел бюджетних (тобто, з огляду на фактичну структуру доходів місцевих бюджетів – податкових) надходжень на

місцевому рівні являє собою найбільш вагому структурну та системну загрозу щодо стабільності фінансового стану різного рівня адміністративно-територіальних утворень (місцеві бюджети в даному аспекті в неприйнятній для ефективного самоврядування мірі залежать від рішень центральної влади відносно принципів та критеріїв розподілу потоків податкових надходжень; можливості акумулювання доходів від різних податків відповідно до бази оподаткування часто визначаються слабо- або неконтрольованими на місцевому рівні факторами економічної кон'юнктури, розміщення продуктивних сил та ін.). Встановлено, що недостатня диверсифікованість джерел доходів місцевого бюджету, з одного боку, визначає неухильне збільшення потреб у розширенні фіскального простору (через зростання загроз непередбачуваного звуження фінансової бази територіального розвитку), а з іншого – власне являє обмеження для такого розширення.

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у ро,отах [292, 293, 294, 295, 296, 297, 303, 304, 305, 306, 307, 310, 312, 313, 315, 321, 322, 326, 330, 331, 758, 759] за списком літератури.

РОЗДІЛ 4

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ЗАСАДИ РОЗШИРЕННЯ ФІСКАЛЬНОГО
ПРОСТОРУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ
РЕФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ

4.1. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності об'єднаних територіальних громад в Україні

Здійснення процесів фінансової децентралізації та проведення реформи системи міжбюджетних відносин, орієнтованої на зміцнення фінансової спроможності та підтримку самостійності місцевого самоврядування, нерозривно пов'язані із необхідністю великомасштабної перебудови адміністративно-територіального устрою держави, оскільки підвищення рівня автономії в сфері формування місцевих фінансів обов'язково має ґрунтуватися на належному посиленні владних повноважень та виконавських функцій представницьких і виконавських органів відповідних територіальних громад. Так, Ф. Панасюк [467, с.39] наполягає на тому, що саме децентралізація системи міжбюджетних відносин являє собою стрижневий елемент реформування як фіскального (податково-бюджетного) механізму, так і адміністративно-територіального устрою держави. О. Караванський [239, с.132] в розвиток такого підходу додає, що фінансово-бюджетні та фіскально-податкові реформи мають ґрунтуватися на таких змінах адміністративно-територіального устрою, що обов'язково мають передбачати перерозподіл владних функцій та повноважень на місцевому та муніципальному рівнях. З такою позицією цілком погоджуються В. Кравців та П. Жук [280, с.5], які наголошують на ключовому значенні та видатній ролі процесів реалізації змін у розподілі фінансово-ресурсної бази управління територіями для здійснення процесів ефективної децентралізації державної влади, забезпечення фінансової самодостатності та незалежності адміністративно-територіальних утворень на усіх рівнях АТУ та ін.

З іншого боку, В. Куйбіда та ін. [4, с.16] відзначають також, що власне стратегічний зміст реформ, спрямованих на перебудову адміністративно-територіального устрою держави, полягає саме у підвищенні ефективності вирішення місцевих питань на засадах збільшення концентрації ресурсів (насамперед, бюджетних коштів) в межах та у розпорядженні громад виділених адміністративно-територіальних одиниць різних рівнів для підвищення якості надання органами місцевої влади та самоврядування публічних послуг населенню. С. Пирожков та А. Павлюк [480, с.7] також наполягають на майже принциповій неможливості автономного розгляду реформи адміністративно-територіального устрою держави поза контекстом відповідних змін у побудові насамперед фінансово-кредитної та бюджетної системи держави. З точки ж зору Р. Безсмертного [31, с.81], реформування сфери державного управління в Україні повинно передбачати обов'язковий характер та неодмінну необхідність комплексного поєднання заходів із перетворення територіально-адміністративного розподілу державної влади із трансформаціями системи фіскально-бюджетного забезпечення виконання відповідних владних повноважень і відповідальності. Крім того, наприклад, В. Корженко та ін. [338, с.34], О. Кучабський [336, с.132], Н. Нижник [434, с.427], М. Пухтинський [518, с.33] та ін. цілком слушно підкреслюють, що власне успішне та плідне перетворення адміністративно-територіального устрою країни являє собою та має розглядатися як природний та органічний наслідок цілеспрямованого здійснення змін у фінансово-бюджетному, фіскально-податковому, адміністративно-виконавському аспектах дії механізму державного управління.

Проте, як відзначають, зокрема, С. Адамович [1, с.69-70], А. Доценко [151, с.12], В. Захарченко [215, с.99-100], І. Кресіна та ін. [3, с.9], В. Куйбіда та ін. [4, с.9-10], І. Магновський [371, с.114-115], В. Мамонова [764, с.45-56], Ю. Малько [381, с.35-36] та ін., система адміністративно-територіального поділу України (складовими якого за Конституцією України [271, ст. 133] є Автономна Республіка Крим, області, райони, міста, райони у містах, селища і села), що склалася в рамках побудови радянської моделі державного управління,

до останнього часу зберігала низку ознак жорсткої централізації, які суттєво перешкоджають реальному зміцненню фінансової автономії МСВ, утруднюють підвищення фінансової спроможності територіальних громад (перш за все, на базовому рівні самоврядних територій – села, селища та міста районного значення) на засадах здійснення процесів перерозподілу владних повноважень. До складу такого роду перешкод та утруднень слід віднести наступні:

по-перше, надмірна структурна складність та багаторівневність ієрархічної побудови АТУ, в рамках якого можна виділити навіть п'ять рівнів організації управління територіями: загально-національний – держава в цілому; регіональний – АРК, області, міста державного значення Київ та Севастополь (усього станом на початок 2018 р. – 27 суб'єктів [582, с.14]); субрегіональний – райони (490 одиниць) і міста республіканського (для АРК) та обласного значення (461 одиниця) [582, с.14]; районний – міста районного значення, селища міського типу (883 одиниці), сільські населенні пункти (28378 одиниць) [582, с.14]; субрайонний – райони у містах із районним поділом (108 одиниць) та об'єднані територіальні громади (458 суб'єктів) [582, с.14];

недостатня врегульованість правового статусу окремих адміністративно-територіальних одиниць в системі державного устрою (зокрема, фактичне існування в структурі АТУ України селищ міського типу, правовий статус яких не тільки не є нормативно врегульованим, але й навіть не закріплений конституційно – див. [271, ст. 133]);

надмірна роздрібненість населених пунктів як адміністративно-територіальних одиниць на рівні села, селища і навіть району безвідносно від кількості мешканців, що складають територіальну громаду (від 4-5 тис. до декількох десятків жителів), що пов'язано як з відсутністю чітких критеріїв для утворення АдмТО, так і зі збереженням територіального поділу, що склався традиційно та має глибоке історичне підґрунтя;

утрудненість належного представництва інтересів територіальних громад в системі місцевого самоврядування при частковій невідповідності відносин органів державного та самоврядного управління, наявність організаційно-

правових та фінансово-економічних перешкод для повної реалізації прав територіальної громади (як первинного суб'єкту, носія та виконавця функцій МСВ в рамках визначення та у обсязі, передбачених у [203, ст.5-6]) та ін.

Крім того, виходячи із результатів проведеного автором у розд. 3 даної роботи дослідження передумов та тенденцій формування фінансового потенціалу місцевого самоврядування, слід відзначити, що консервація наявної конфігурації адміністративно-територіального устрою та збереження притаманної для нього моделі побудови системи міжбюджетних відносин виступають вагомими детермінантами посилення негативних тенденцій щодо поглиблення структурної диференціації місцевих бюджетів, а також у значній мірі утруднюють реалізацію заходів щодо підвищення бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації.

Розуміння нагальності та необхідності здійснення великомасштабних змін в адміністративно-територіальному устрої України відповідно як до нових вимог та умов розбудови незалежної держави, так і належно до потреб зміцнення реального народовладдя та демократизації державного управління на основі здійснення фінансової децентралізації та підвищення автономії місцевого самоврядування, стало основою для підготовки та реалізації низки спроб активізації реформаторських процесів у цій сфері, започаткованих, зокрема, ухваленням у 1997 р. досить прогресивного за змістом на той час профільного законодавчого акту [203]. В подальшому, починаючи вже з другої половини 90-х років ХХ ст., з метою підвищення ефективності управління територіями і для забезпечення високих темпів економічного зростання та підтримки стабільного соціально-економічного розвитку, на державному рівні було сформовано концептуальні пропозиції та підходи щодо вдосконалення територіального устрою держави, підвищення ефективності адміністративного управління, оформлені та закріплені у [272]. Зокрема, зазначена Концепція адміністративної реформи в Україні містила окремий розділ [272, розд.IV], присвячений трансформації територіального устрою та системи МСВ на засадах перетворення його низової ланки шляхом добровільного об'єднання

невеликих територіальних громад (формування комунальних об'єднань територіальних громад), укрупнення самоврядних адміністративно-територіальних одиниць, а на подальших етапах реформування – утворення агломерацій населених пунктів, проведення всебічно обґрунтованого оновленого економічного районування та ін. До позитивних ознак та переваг розроблених на основі [272] концептуальних положень [541, 629] слід віднести насамперед орієнтацію на інституціоналізовану через утворення окремих дорадчо-консультативних органів (таких як Комісія з питань адміністративно-територіального устрою [628] та Міжвідомча робоча група з підготовки проекту Концепції удосконалення системи адміністративно-територіального устрою України [540]) підтримку становлення нових низових адміністративно-територіальних утворень, що передбачалося здійснити шляхом проведення державно-правових експериментів у різних областях України (відповідно до умов, встановлених у [200]). Проте як за низку достатньо складних і неоднозначних внутрішньополітичних обставин (в тому числі – через утрудненість конституційного закріплення відповідних концептуальних положень, упорядкованих у [539]), так і за причинами недостатньої практичної опрацьованості механізмів реалізації запропонованих для експерименту положень, подані у [272, 541, 629, 200] підходи не знайшли імплементації в нормативну базу або навіть спроб практичного втілення.

Логічним продовженням спроб втілення ідеології реформ, започаткованих у [272], в 2003 р. стала розробка Концепції вдосконалення системи адміністративно-територіального устрою України [109], у межах реалізації положень якої планувалося виконати до 2010 р. низку завдань, головними з яких були такі: упорядкування мережі адміністративно-територіальних одиниць; встановлення та зміна меж складових оновленого адміністративно-територіального устрою; узгодження найменувань та (за необхідності) перейменування населених пунктів; виконання пілотних дослідницьких проектів з метою виявлення типових проблем і розробки необхідних базових моделей й механізмів для вирішення типових місцевих питань та ін. Зокрема, в рамках

упорядкування адміністративно-територіального устрою держави передбачалося віднесення всіх наявних селищ до категорії сіл, селищ міського типу – до категорії селищ (за окремими винятками); виключення сіл, селищ, міст, розташованих в межах іншого міста (зокрема, такий правовий стан на той час мали місто Велика Ялта в АРК, місто Краснодон у Луганській області, місто Артемівськ у Донецькій області та ін.), з реєстру адміністративно-територіальних одиниць або зі складу таких міст із набуттям статусу самостійної адміністративно-територіальної одиниці. Розроблені на основі обґрунтованого у [272] принципового підходу проекти нормативних актів, упорядковані на викладених у Концепції програми законодавчого забезпечення розвитку місцевого самоврядування [539] засадах, передбачали структурне упорядкування системи адміністративно-територіального устрою України на базі виділення трьох її рівнів: на першому – АРК, області, Київ та Севастополь як міста зі спеціальним статусом; на другому – райони; на третьому – міста (за винятком міста Києва й міста Севастополь), селища, села та райони в містах з районним поділом, тобто адміністративно-територіальні одиниці, які є власне населеними пунктами. Проте і в цьому випадку спроби реалізації описаного підходу через розгортання великомасштабних процесів суспільних змін у 2004-2005 рр. не мали успіху.

Реальна демократизація суспільних відносин та стрімкий розвиток громадських ініціатив в сфері визначення напрямків реформування системи державного управління, започатковані бурхливими внутріполітичними подіями у 2004-2005 рр., виявили суттєві розбіжності у підходах різних груп інтересів в рамках даного процесу, що, в свою чергу, знайшло закономірне відображення у формуванні на той час трьох альтернативних концепцій змін адміністративно-територіального устрою України (жодна з яких, проте, не знайшла в подальшому практичної реалізації): перша з цих концепцій була підготовлена урядом, друга – фахівцями Української асоціації місцевих і регіональних влад, третя – експертами незалежної громадської науково-аналітичної організації «Центр політико-правових реформ» [388]. Необхідність узгодження підходів різних зацікавлених груп впливу (суб'єктів центральної та місцевої влади, представників

самоврядування, регіональних еліт та ін.) щодо вибору шляхів реформування адміністративно-територіального устрою визначили навіть доцільність утворення спеціального дорадчого органу – Національної ради з питань державного управління та місцевого самоврядування [627], а також нормативного закріплення стратегічного підходу щодо прогнозування і планування регіонального розвитку у Державній стратегії регіонального розвитку [498].

Наступні спроби здійснення реформ у даній сфері були обмежені спочатку (період 2006-2007 рр.) тільки рамками змін у суто адміністративній площині розподілу владних повноважень в системі державного управління – зокрема, через створення окремого органу центральної влади – Міністерства регіонального розвитку та будівництва України [497] (у 2010-2011 р. та після 2011 р. – Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [630]), а надалі – розширені через розробку урядом оновленого варіанту Концепції реформи місцевого самоврядування [542] та відповідного до неї плану реформаторських заходів [537]. Проте навіть незважаючи на проведення достатньо масштабної підготовчої роботи у напрямку створення необхідної нормативної бази, в т.ч. – на основі узгодження проектів профільних законів із експертами «Європейської комісії за демократію через право» («Венеціанська комісія»), розробки методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення оцінки доцільності адміністративного виокремлення громад у регіонах [533] та здійснення широкого кола заходів організаційного характеру в регіонах – до практичної реалізації положення реформи не були доведені через особливості розвитку внутрішньополітичної ситуації в Україні. Остаточна відмова від сформованого протягом 2008-2009 рр. варіанту змін адміністративно-територіального устрою була закріплена у [532].

В наступні роки (у період 2011-2013 рр.) відбулися часткове відновлення та певна активізація уваги держави щодо розробки концепту реформи місцевої влади та самоврядування (при цьому такого роду актуалізація даної проблематики стосувалася насамперед питань територіальної організації влади та не була пов'язана із визначенням альтернатив перебудови

адміністративно-територіального устрою), що знайшло відображення у розробці низки проектів нормативних актів, спрямованих на упорядкування механізму об'єднання територіальних громад (відповідно до [631]), а також на оптимізацію структури управління органів державної влади на місцевому рівні (див., наприклад, [501]). Проте, вже звично за чергову зміну внутрішньополітичної ситуації, повністю підготовлений станом на травень 2012 року проект Концепції реформування місцевого самоврядування [513] був відхилений урядом та відправлений на суттєве доопрацювання, яке, зокрема, передбачало цілком логічне розширення рамок реформування на адміністративно-територіальний устрій у цілому (див., наприклад, [511]), тобто повернення до ідеології реформ, закладеної протягом попереднього десятиріччя.

Слід відзначити, що окрім обставин суто політичного характеру, перешкоди та утруднення при розробці концепту реформи МСВ були пов'язані також із невизначеністю вибору зі складу можливих альтернатив оптимальної моделі розподілу територіальної влади, що, зокрема, знайшло також відображення у виявленні значного розмаїття думок та підходів науковців щодо встановлення навіть принципових засад вирішення даної надзвичайно складної проблеми. Зокрема, гострі дискусії викликало навіть питання щодо обґрунтування самої спрямованості процесу реформування та перебудови адміністративно-територіального устрою. Площина розгляду даного питання різними науковцями знаходилася в широкому діапазоні альтернатив: від децентралізації та розукрупнення (власне, децентралізація територіального розподілу владних повноважень та відповідного бюджетного забезпечення) до, навпаки, орієнтації на збільшення концентрації (макрорегіоналізація в розумінні [6, с.263-264; 147, с.6-30; 406, с.119-126; 615, с.55-64] та ін.). Так, наприклад, Р. Безсмертний [31, с.81], І. Белебеха [32, с.12-15], Ю. Вдовенко [74, с.248-251], А. Доценко [151, с.8], В. Нудельман [440, с.126-127], В. Олуйко та ін. [447, с.10], Л. Тварковська [602, с.27-29], М. Федчишин та В. Фрончко [639, с.39-42] та ін. наполягали на доцільності розукрупнення адміністративно-територіальних утворень із здійсненням відповідно велико-

масштабних заходів, спрямованих на послідовну та комплексну децентралізацію державної влади (шляхом наближення безпосередніх носіїв владних повноважень до представників територіальних громад). З іншого боку, Б. Данілішин [6, с.263-264], М. Долішний та ін. [148, с.3-7], І. Дудник [158, с.1], Ф. Заставний [211, с.6], А. Мазур [372, с.6-9], П. Масляк [385, с.44-45], М. Мельник [210, с.45-48], Д. Стеченко та А. Григорович [589, с.349-350], С. Телешун [605, с.223] та ін., навпаки, вважали за доцільне здійснювати реалізацію більш складного за змістом підходу, в рамках якого відбувалося б поєднання, з одного боку, процесів укрупнення економічних районів (великих територіально-господарських комплексів, що визначаються потужним економічним потенціалом, який ґрунтується на територіальній цілісності, завершеності та нероздільності виробничо-коопераційних ланцюжків утворення нової вартості) із заходами щодо поступового посилення прав та повноважень, зміцнення фінансової автономії та самостійності місцевого самоврядування.

З огляду на виявлені суперечності в концептуальних підходах щодо встановлення шляхів перебудови адміністративно–територіального устрою цілком закономірним здається також виникнення не менш суттєвого розмаїття серед поглядів дослідників щодо визначення критеріїв виділення складових та обґрунтування інваріанту структурної конфігурації системи АТУ в цілому. Зокрема, до складу такого роду критеріїв різні науковці пропонують відносити широке коло відмінних за змістом характеристик та ознак, а саме: історично-етнографічні особливості, соціокультурна близькість та ідентичність соціогенезу територіальної громади (С. Адамович [1, с.40], І. Магновський [371, с.115-116], М. Долішний та С.Злупко [526, с.37-38], О. Рафальський [525, с.139], О. Сагач [550, с.189-196] та ін.); економічний потенціал, обчислений як сукупність характеристик, що визначають можливості розвитку території (З. Варналій та ін. [527, с.14-25], І. Дудник [158, с.1], П. Масляк [385, с.44-45], М. Паламарчук [464, с.58]); відсутність релевантних розбіжностей в умовах життєдіяльності населення, обумовлених відмінностями природно-кліматичних та соціально-економічних параметрах територій (П. Білик

[43, с.34]); природна єдність земельного фонду територій (В. Каспрук [243, с.18-21]); доступність соціальної інфраструктури (Л. Юрчук [691, с.204-207]); можливості підвищення ефективності державного управління та адміністрування територій на засадах збільшення концентрації ресурсів для надання якісних публічних послуг населенню (Р. Безсмертний [31, с.81-82], В. Куйбіда та ін. [4, с.16]); чисельність та економічна активність населення територій (А. Доценко [151, с.12]); однорідна спрямованість функцій та повноважень органів місцевої влади, самоврядування на вирішення проблем розвитку певної території (В. Гнілорибов [105, с.36-39]; В. Малиновський [380, с.45-54], В. Яцуба та ін. [5, с.13]); просторові параметри територіального розміщення продуктивних сил суспільства М. Мельник [392, с.88-89] та ін.

Слід проте відзначити, що упорядкування наведеного надзвичайно широкого переліку критеріальних характеристик суттєво ускладнюється не тільки надмірним розмаїттям змістовного наповнення таких критеріїв, але й майже принциповою неможливістю об'єктивізації оцінок за більшістю з цих ознак (зокрема, за такими, що мають пряме відношення до культурно-історичного аспекту територіального розвитку).

Отже, змістовна складність та принципова багатозначність проблематики адміністративного районування закономірно визначила також поширеність серед науковців поглядів відносно доцільності використання в даному контексті певного комплексного підходу, що враховував би на єдиній методологічній основі різні аспекти процесу реформування адміністративно-територіального устрою держави. Так, наприклад, Ю. Малько [605, с.40] схиляється, з огляду на необхідність сприяння сільському розвитку в Україні, до підтримки доцільності об'єднання громад на основі реалізації переважно територіально-центричного підходу (в розумінні, викладеному в роботах І. Дудника [158, с.1], П. Масляка [385, с.44-45] та ін.), за який створення об'єднаної громади відбувається органічним шляхом навколо «центру економічного тяжіння» (адміністративного утворення з високим рівнем економічного потенціалу), в той час як здійснення інтеграційних процесів,

стрижневим елементом яких буде виступати соціальна інфраструктура, Ю. Малько вважає раціональним тільки у виняткових випадках (для територій із незначною щільністю заселення). З точки зору Ю. Вдовенко [74, с.245-250], до переваг розширеної дворівневої моделі (складові якої виокремлюються за сукупністю природно-географічних, соціокультурних та економічних ознак) адміністративно-територіального устрою держави (перший рівень – територіальна громада, та другий рівень – департамент або паланка, що доповнюються виокремленням особливого адміністративного утворення – місто-агломерація) належать такі позитивні риси: децентралізація розподілу владних функцій і повноважень здійснюється відповідно до рівню виникнення певних місцевих проблем; дерегуляція господарських процесів та сприяння розвитку підприємницької ініціативи на місцевому рівні в найбільшому ступені наближуються до реальних господарських процесів; відбувається поліпшення комунікацій місцевої влади та самоврядування із представниками територіальних громад; зростають можливості щодо підвищення ефективності функціонування адміністративного апарату та ін. В. Захарченко [215, с.115-116] також підкреслює необхідність орієнтації процесів змін територіального устрою на формування спроможності нових адміністративних утворень щодо підтримки високих темпів соціально-економічного розвитку у поєднанні із розширенням можливостей щодо забезпечення належного рівня якості життя населення. М. Пістун [482, с.7-9] також наголошує на доцільності використання для обґрунтування змін в адміністративно-територіальному устрої комплексного набору критеріїв, що визначають міру однорідності територій за функціональними ознаками системності (взаємообумовленість економічних, демографічних та просторових параметрів) та ієрархічної простоти адміністрування (керованість структури територіального управління, а також її включеність до загального контексту механізму державного управління), а також економічності (результативність діяльності з надання публічних послуг) та орієнтації на пріоритети розвитку (соціально-економічні та екологічні), визначені на загальнодержавному рівні. В. Малиновський [380, с.45-54],

С. Саханенко [554, с.45-48], І. Черленяк [662, с.365-378] в свою чергу, наполягають на необхідності реалізації двоспрямованого підходу до оптимізації територіального розподілу влади: через укрупнення на обласному рівні у поєднанні із широкою децентралізацією на рівні територіальних громад, що, з точки зору прихильників такого варіанту реформи, дає можливість не тільки уникнути посилення негативних відцентрових тенденцій при зміцненні мотиваційної орієнтації самоврядування на підвищення якості життя населення, але й зберегти єдність системи державного управління у цілому.

Неузгодженість теоретико-методологічного базису та неоднозначність концептуальних положень щодо наукового обґрунтування напрямків та шляхів реформування адміністративно-територіального устрою держави цілком логічно визначають існування безлічі моделей та підходів щодо упорядкування структурної конфігурації АТУ, серед яких слід визначити такі: дворівневий окружно-районний поділ (О. Шаблій [674, с.81]); регіональний трирівневий поділ (Р. Безсмертний [31, с.81-82]); розширений дворівневий поділ (Ю. Вдовенко [74, с.245-250]); трирівневий поділ з укрупненими областями та децентралізованими районами (В. Малиновський [380, с.45-54], В. Штефан [684, с.190]); чотирьохрівнева модель – регіон, область, повіт, комуна або міська агломерація (В. Карпенко [241, с.39]; І. Кресіна та ін. [3, с.251]) земельно-повітовий поділ (Б. Данілішин [6, с.263-264]); поділ на краї-соціополіси (Я. Дубров [157, с.139-142]); унітарно-регіональний – губернії, департаменти та громади (С. Телешун [605, с.223]); адміністративно-обласний та макрорайонний поділ (І. Магновський [370, с.133-134]) трирівнева вузлова система територіальних утворень, поєднана із міжтериторіальними функціональними округами (М. Дністрянський [146, с.138-143]) та ін.

Проте необхідно підкреслити, що незважаючи на досить впевнене визнання науковцями та практикаками значущості фінансово-бюджетних аспектів МСВ, при розробці концептуальних положень та проектуванні практичних заходів щодо реформи адміністративно-територіального устрою держави, на жаль, недостатньо часто належна увага приділялася вивченню передумов та наслідків

такого роду змін для місцевих фінансів. Крім того, параметри бюджетної спроможності та потенціалу фінансової автономії МСВ в більшості моделей та підходів до розв'язання питань територіального перерозподілу державної влади майже не розглядалися як ключові критерії визначення доцільності децентралізації або укрупнення адміністративно-територіальних одиниць. Так, зокрема, Ю. Раделицький [523, с.39-40], що прямо пов'язував можливості розширення фінансової самостійності місцевого самоврядування із поглибленням реформ адміністративно-територіального устрою, при цьому в більшій мірі зосереджував все ж таки увагу на вивченні тільки структурних параметрів формування місцевих бюджетів. В цьому ж контексті, наприклад, О. Кучабський [337, с.57-59] підкреслює необхідність досягнення гармонійної єдності функціонального наповнення повноважень із фінансово-ресурсним забезпеченням діяльності місцевого самоврядування, в напрямку досягнення збалансованості між якими важливим критерієм раціональності побудови адміністративно-територіального устрою стає досягнення фінансової самодостатності та автономії представницьких та виконавських органів територіальної громади – залишаючи, проте, поза увагою організаційне та методичне забезпечення досягнення такого роду гармонізації. М. Мельник [392, с.88] наполягає на визначальній ролі процесів концентрації фінансового капіталу (у т.ч. – в фіскально-бюджетному аспекті) з точки зору підтримки позитивної динаміки інтеграційних змін в територіальній організації суспільства та в адміністративному облаштуванні держави, але не дає конкретних рекомендацій щодо, зокрема, вибору джерел залучення додаткових коштів до місцевих бюджетів. В. Кравців та Р. Яремчук [608, с.94] прямо пов'язують здійснення заходів із децентралізації державної влади із реалізацією прав територіальних громад на здійснення народовладдя через отримання розширеного доступу органів МСВ до фінансових важелів забезпечення якісного виконання власних та делегованих державою функцій, проте логіка та послідовність відбудови процесу такого розширення залишається недостатньо проясненою. В. Олуйко [447, с.10], відзначаючи об'єктивність

тенденцій щодо перерозподілу територіальної влади в напрямку укрупнення громад та концентрації бюджетних ресурсів, вказує також на цілком ймовірне зростання небезпеки підвищення регіональної диференціації місцевих бюджетів та, як наслідок, високі ризики посилення відцентрових тенденцій та ін.

Отже, найбільш вагоме значення науковцями надається розгляду та упорядкуванню фіскальних аспектів розбудови механізму міжбюджетних відносин відповідно до територіально-адміністративного контексту реалізації функцій та повноважень місцевого самоврядування, зокрема, в напрямку вирішення гострих протиріч при формуванні місцевих бюджетів обласного, районного та базового (селище, місто) рівнів. Так, В. Штефан [684, с.189] звертала увагу на необхідність вирішення проблеми поглиблення структурної диференціації місцевих бюджетів, що відбувається в напрямку збільшення бюджетного дефіциту на базовому рівні самоврядування в рамках змін адміністративно-територіального устрою. А. Кавунець та В. Дорох [232, с.5] відзначали з цього приводу, що саме обтяжлива дотаційність бюджетів малочисельних громад за умови використання нормативно-вирівнювального механізму міжбюджетних відносин являє собою перешкоду для якісного виконання повноважень органами управління адміністративно-територіальних одиниць більш високого рівня, з бюджетів яких виділялися дотації. Ю. Вдовенко [74, с.248-251] наполягав на тому, що ефективність здійснення реформ в сфері територіального перерозподілу влади прямо залежить від збалансованості розподілу фінансових потоків насамперед між бюджетами обласного та районного рівнів та ін.

Проте надзвичайно суттєве сучасне зростання уваги науковців щодо вивчення фінансових аспектів територіального перерозподілу владних повноважень все ж таки слід вважати прямо пов'язаним із динамікою здійснення реформаторських змін в сфері адміністративно-територіального устрою держави, започаткованих рішенням уряду від 1 квітня 2014 р. про ухвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади [502]. Положення та підходи, викладені в даному документі,

у значній мірі відтворювали ідеологію змін АТУ держави, сформовану під час підготовчого етапу нереалізованих реформ 2008-2009 рр. (збереженню такого роду спадкоємності, безумовно, сприяв той факт, що до розробки програмних документів в 2014 р. було залучено багато фахівців та експертів, які раніше вже брали участь у аналогічних процесах в 2008-2009 рр.). З іншого боку, важлива особливість та характерна відмінність заходів, здійснення яких було передбачена положеннями [502; 483], та наступних реформаторських дій, від попередніх спроб змін АТУ полягає у підтримці спрямованості на реалізацію таких новаторських підходів: по-перше, орієнтація на наявність чітко артикульованої та виявленої політичної волі та згоди переважної більшості зацікавлених груп впливу; по-друге, урахування вимог створення належних інституціональних передумов щодо самоорганізації та саморозвитку територіальних громад в напрямку їх адміністративного та економічного об'єднання під впливом сформованих потужних фінансових важелів посилення мотивації такого роду інтеграції (розвиток описаного підходу був підсилений також послідовним ухваленням ключового законодавчого акту в сфері фінансового забезпечення та сприяння зміцненню співробітництва територіальних громад [194]); по-третє, посилення уваги щодо вирішення питань реального змістовного наповнення фінансової децентралізації, за яке новоутворені (за власним бажанням та власною волею) об'єднані територіальні громади мали швидко оцінити позитивні наслідки посилення фіскальної самостійності та автономії; по-четверте, до складу ключових передумов та важливих критеріїв визначення доцільності змін в адміністративно-територіальному облаштуванні держави на місцевому рівні було віднесено спроможність новоутворених ланок АТУ як щодо ефективного виконання видаткових обов'язків, так і відносно акумулювання потрібних для цього фінансово-бюджетних ресурсів.

Таким чином, в Україні розширення, з одного боку, складу компетенцій, прав і повноважень суб'єктів самоврядування в сфері управління розвитком територій, а з іншого – посилення відповідальності демократично обраних громадами органів при вирішенні місцевих проблем та питань, явило собою

стрижневу складову надзвичайно масштабного процесу децентралізації управління державою та територіальної реорганізації владного устрою у цілому. Вагомим підґрунтям для успішної реалізації такого роду реформаторських заходів стала докорінна перебудова самої архітектури бюджетної системи держави та здійснення суттєвої трансформації механізму міжбюджетних відносин (започаткованої, зокрема, при ухваленні [194]), що дозволяє не тільки розширити фінансову базу функціонування органів самоврядування через перерозподіл коштів державного бюджету, але й створити дієву систему стимулів та мотивів для активізації на місцевому рівні заходів щодо обґрунтованого визначення, дбайливого акумулювання та ефективного використання резервів збільшення фінансування соціально-економічного розвитку територій.

Логічним продовженням послідовної реалізації курсу держави на підтримку самоорганізації та самовизначення місцевого самоврядування стало формування нормативної бази [201] та методичних положень [499] щодо активізації добровільного об'єднання територіальних громад. Вагомими стимулами для такого роду активізації стали масштабні зміни в системі міжбюджетних відносин [191], відповідно до яких для місцевих фінансів було змінено критеріальну базу бюджетного вирівнювання (за основу ухвалення рішень щодо розподілу коштів між державним та місцевим бюджетами був прийнятий критерій максимізації відношення значень показника подушових надходжень від податку на доходи фізичних осіб для місцевого та середнього загальнодержавного рівня). Надалі зміцнення фінансової бази місцевого самоврядування було продовжено через реалізацію змін до [65], зокрема, в напрямку удосконалення податкових аспектів формування місцевих бюджетів [192, 193], унормування фінансового аспекту надання адміністративних послуг [197], впровадження механізму середньострокового бюджетного планування [190] та ін. В свою чергу, розширення фінансової бази МСВ визначило збільшення можливостей щодо продовження реформ адміністративно-територіального устрою, логіка розвитку яких послідовно розкривається у [195, 196, 202, 512] та ін.

Таким чином, в результаті прискореного здійснення реформ в сфері адміністративно-територіального розподілу влади у 2015-2018 рр. в Україні відбулося суттєве оновлення системи місцевого самоврядування, в рамках реформування якої в сфері відносин між складовими механізми реалізації прав та забезпечення інтересів територіальних громад також відбулися помітні зміни (див. рис.4.1), які знайшли відповідне відображення у перерозподілі та змістовному збагаченні функцій та повноваження в фінансовій сфері (див. дод. С).

Отже, об'єднані територіальні громади (сільські, міські) через виборчу систему отримали можливість переформатувати ради громад в єдиний представницький орган та обирати своїх голів, старост старостинських округів, що виступають проміжною ланкою між такими громадами і ОТГ в цілому. Представницькі органи об'єднаної громади (ради) за участю голів (сільських та міських) відповідних ОТГ формують виконавчі органи, що співпрацюють із старостами поселенських утворень, які входять до територіальних громад на правах старостинських округів, а виконавчі органи (комітети) міст із районним поділом встановлюють структуру та склад виконавчих органів у районах таких міст. Проте в розвиток логіки реформ здається доцільним поглиблення в рамках розбудови системи місцевого самоврядування здійснення подальшого диференціювання міст, яке можна обґрунтувати таким чином. Можливості міст у вирішенні питань місцевого значення при цьому надзвичайно суттєво відрізняються: у мегаполісів (з населенням понад 1 млн жителів) або великих міст (з населенням від 100 тис. до 1 млн мешканців) значно потужнішим є не тільки матеріально-технічний та економічний потенціал, але й політико-адміністративний ресурс. В той же час функції, які місцеве самоврядування різного територіального рівня має виконувати, є ідентичними – тому ставити на один рівень мегаполіси та середні (від 50 тис. до 100 тис. городян) або малі міста (від 10 тис. до 50 тис. мешканців), що передбачає застосування одних і тих самих методів управління, підходів до реалізації державної політики за певними напрямками, навряд чи слід вважати виправданим.

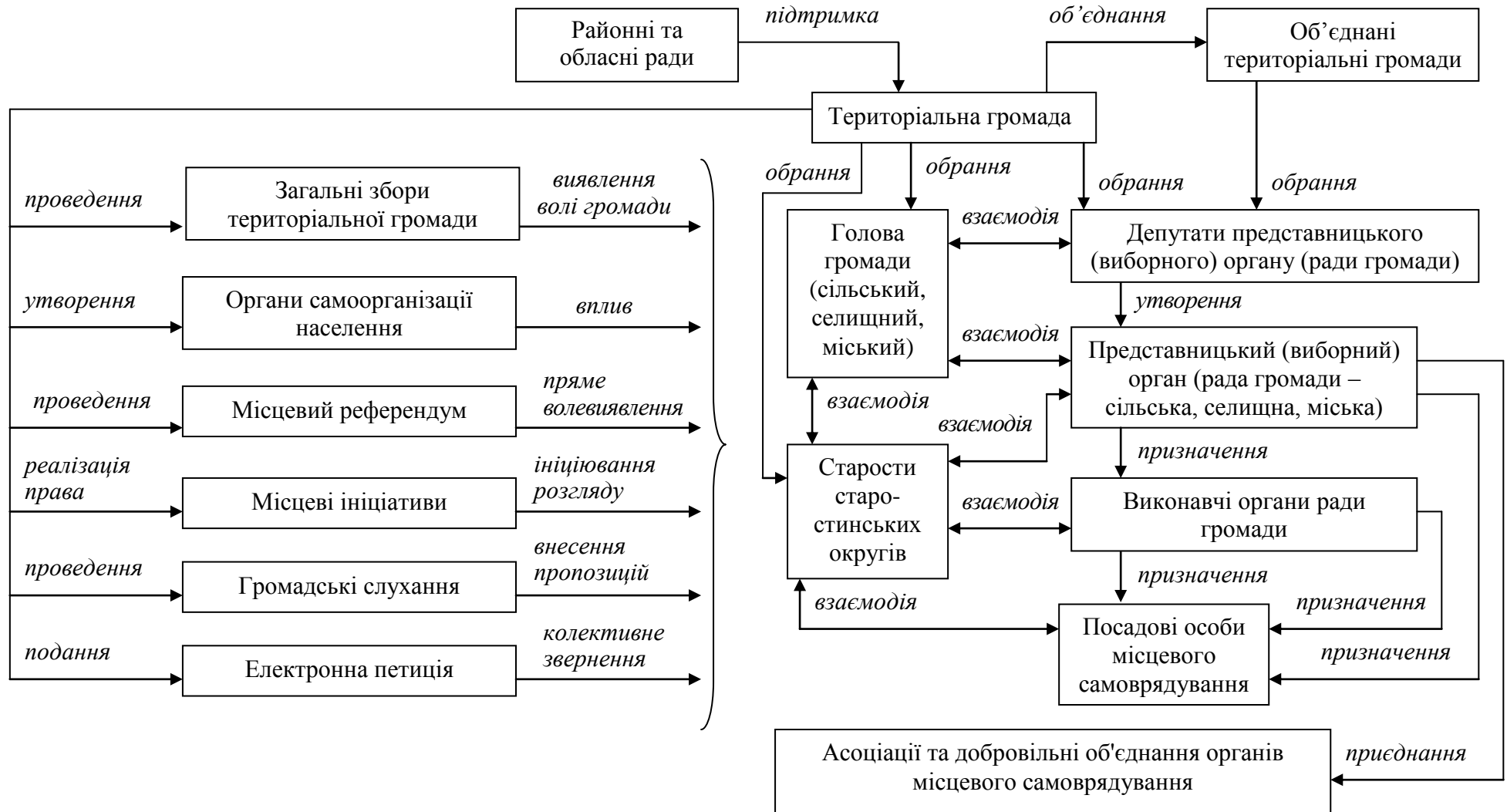

Рис. 4.1. Взаємодія складових системи місцевого самоврядування в Україні за сучасні умови проведення реформи адміністративно-територіального устрою (складено за [203, 311, 312, 313, 314, 322, 323])

Крім того, доцільним здається розгляд можливості щодо акцентування уваги відносно створення територіальної громади в межах району як ключової адміністративно-територіальної одиниці базового рівня. Тому більш раціональним здається здійснення інтеграційного процесу об'єднання територіальних громад сіл та селищ району в єдине адміністративно-територіальне утворення з відповідними органами МСВ, тобто формування в межах даної території самоврядної адміністративно-територіальної одиниці. Для розбудови організаційно-економічного забезпечення МСВ в невеликих районах доцільно також орієнтуватися на об'єднання мешканців сіл і селищ малих районів в одну територіальну громаду самоврядної адміністративно-територіальної одиниці, яка буде мати власні органи місцевого самоврядування, комунальну власність і власний бюджет для виконання власних та делегованих повноважень.

Розширення в ході здійснення реформи децентралізації можливостей для реалізації засад народовладдя в організації діяльності органів місцевого самоврядування обумовило стрімку активізацію процесів об'єднання територіальних громад в Україні (див. табл.4.1).

Таблиця 4.1

Показники динаміки утворення об'єднаних територіальних громад та формування бюджетів ОТГ в Україні у 2017-2008 рр. (узагальнено та розраховано за даними [229])

Назва показника	Од. вим.	Значення показника, по роках		Відхилення	
		2017	2018	абс.	відн, %
Кількість об'єднаних територіальних громад (ОТГ)	од.	665	874	209	31,4
Кількість територіальних громад (ТГ), що утворили ОТГ	од.	3180	4004	824	25,9
Кількість ТГ, які не брали участь у об'єднанні	од.	7772	6948	-824	-10,6
Частка ОТГ в загальній кількості ТГ	%	29,0	36,6	7,6	н/р
Частка ТГ, які не брали участь у об'єднанні в загальній кількості ТГ	%	71,0	63,4	-7,6	н/р
Кількість жителів в ОТГ	тис. осіб	5732,4	9127,9	3395,5	59,2
Середня кількість ТГ, що об'єднувалися в одну ОТГ	од./од.	4,8	4,6	-0,2	-4,6
Середня чисельність населення однієї ОТГ	тис. осіб/од.	8,6	10,4	1,8	21,4
Кількість старост в ОТГ	осіб	2472	2565	93	3,8
Середня кількість старост в одній ОТГ	осіб/од.	4,0	2,9	-1,1	-26,6

Продовження табл. 4.1

Назва показника	Од. вим.	Значення показника, по роках		Відхилення	
		2017	2018	абс.	відн, %
Площа ОТГ	тис. км ²	166,9	209,4	42,5	25,5
Середня площа однієї ОТГ	км ² / од.	251,0	239,6	-11,4	-4,5
Частка площі ОТГ до загальної площі ТГ	%	29,0	36,4	7,4	н/р
Податкові надходження до бюджетів ОТГ, у т.ч. за джерелами: ¹	млн.грн.	12873,1	20865,3	7992,2	62,1
податок на доходи фізичних осіб	млн.грн.	5223,3	11880,3	6657,0	127,4
акцизний податок	млн.грн.	1522,8	1538,7	15,9	1,0
місцеві податки і збори, з яких:	млн.грн.	5614,4	6701,5	1087,1	19,4
плата за землю	млн.грн.	2698,1	2997,4	299,3	11,1
єдиний податок	млн.грн.	2646,2	3299,1	652,9	24,7
податок на нерухоме майно	млн.грн.	245,9	373,6	127,7	51,9
Кількість укладених угод про між- муніципальне співробітництво, у т.ч.:	од.	н/в	287,0	н/р	н/р
в сфері ЖКГ	од.	н/в	68,0	н/р	н/р
в сфері благоустрою	од.	н/в	22,0	н/р	н/р
в сфері освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення	од.	н/в	53,0	н/р	н/р
Кількість ТГ, що брали участь у міжмуніципальному співробітництві	од.	н/в	1122,0	н/р	н/р
Обсяги субвенції на інфраструктуру ОТГ (за бюджетним розписом)	млн.грн.	1504,0	1900,0	396,0	26,3
Кількість проектів інфраструктурного розвитку, які фінансувалися з бюджету	од.	2280,0	2563,0	283,0	12,4
Залишки коштів на рахунках ОТГ (на кінець року), у т.ч.:	млн.грн.	7218,0	5106,0	-2112,0	-29,3
загальний фонд	млн.грн.	5907,0	4211,0	-1696,0	-28,7
спеціальний фонд	млн.грн.	1311,0	905,0	-406,0	-31,0
Частка залишків коштів на рахунках ОТГ (на кінець року) до загальних залишків коштів місцевих бюджетів, у т.ч.:	%	9,0	10,4	1,4	н/р
загальний фонд	%	11,1	24,5	13,4	н/р
спеціальний фонд	%	4,9	2,8	-2,1	н/р

Так, у 2018 р., тобто тільки за три роки (з моменту початку дії реформаторських актів у 2015 р.) частка територіальних громад, що взяли участь у об'єднанні зросла до 36% від загальної кількості адміністративно-територіальних утворень в Україні, а кількість жителів в ОТГ перевищила вже 9 млн. осіб. При цьому слід підкреслити, що ключовим важелем активізації процесів територіального об'єднання громад слід вважати насамперед позитивність впливу змін в структурі побудови та у механізмі функціонування бюджетної системи держави (зокрема, таких, що забезпечили зміцнення доходної бази місцевих бюджетів через розширення податкових джерел, перехід

місцевих фінансів ОТГ на прямі відносини із державним бюджетом, через впровадження нових видів субвенцій тощо), які створили дієву мотивацію для стимулювання і розвитку громадської ініціативи в сфері МСВ. З іншого боку, в ході розгортання реформи виявилися також окремі проблемні моменти, що перешкоджають подальшому розширенню складу заходів щодо фінансової децентралізації та обмежують позитивні ефекти від її здійснення.

Так, у [534, с.9] наголошується на необхідності подальшої об'єктивізації дії механізмів горизонтального вирівнювання та більш чіткого унормування порядку надання субвенцій з державного бюджету, а також вказується на доцільність більш жорсткого дотримання графіку виділення та умов використання трансфертів і т. ін. На потенціальні ризики зниження якості надання публічних послуг та нераціонального використання обмежених бюджетних ресурсів при використанні системи функціональних округів, в сферу компетенції яких входило б обслуговування декількох територіальних громад, вказували, наприклад, Л. Белова [38, с.109-118], Д. Дзвінчук [142, с.125-137], В. Захарченко [215, с.105], І. Лопушинський та О. Ковнір [357, с.33-39], В. Мелешко [390, с.27-33], Л. Юрчук [691, с.204-212], А. Сеїтосманов та ін. [438, с.6-13], А. Янчук [695, с.72-73], І. Ярошенко та І. Семигуліна [696, с.105-113] а також вітчизняні й міжнародні експерти з соціальної роботи [460, с.40-51], бібліотечної справи [528] та ін. В цьому ж контексті Г. Борщ та ін. [54, с.54-56] наполягають на наявності суттєвих перешкод та утруднень при використанні оновленого в ході реформи децентралізації інструментарію бюджетного фінансування ОТГ, що не використовується належно навіть попри нагальність існуючих потреб у інвестиційному забезпеченні місцевих проектів та програм розвитку, не дає можливості щодо активізації міжмуніципального співробітництва тощо. А. Кавунець та В. Дорох [232, с.20-21] відзначають, що саме незавершеність процесів адміністративної реформи (нормативна невпорядкованість багатьох питань об'єднання територіальних громад) при відсутності усталеного критеріального підґрунтя для врегулювання прямих міжбюджетних відносин (між державним та місцевими бюджетами) здатні призводити до значних ускладнень при отриманні ОТГ субвенцій від центральної влади. З такою

точкою зору в цілому погоджується Ю. Вдовенко [74, с.248-251], який наголошує також на невідкладній нагальності здійснення суттєвого перегляду порядку формування представницьких та виконавчих органів територіальної громади (можливість окремих змін такого роду вже закладена у проекті [512], який, проте, вже тривалий час знаходиться на парламентському розгляді), у виборчому законодавстві та ін., без чого неможливим, з точки зору Ю. Вдовенко [74, с.250] буде отримання органами МСВ усієї повноти фінансової автономії та відповідальності. В. Захарченко [215, с.99-100] підкреслює також, що перешкодою для забезпечення і підтримки фінансової спроможності ОТГ може виступати й частково невиправдане та необґрунтоване прискорення при утворенні об'єднаних територіальних громад безвідносно до об'єктивної оцінки можливостей самозабезпечення ОТГ. Крім того, на потенційні ризики скорочення обсягів ресурсів державного бюджету, що мають надаватися ОТГ в рамках діючого механізму розподілу субвенцій, в умовах стрімкої активізації процесів об'єднання територіальних громад при об'єктивній обмеженості доступних для цього коштів, вказують, зокрема, Г. Возняк [89, с.18-27], О. Нездойминога [430, с.446-448], В. Опарін [452, с.30-39], Ю. Раделицький [523, с.30-39], В. Рошило [546, с.532-535], Н. Татарин та В. Войнович [601, с.159-161] та ін.

Таким чином, слід відзначити, що нормативна та організаційна невизначеність окремих аспектів формування ОТГ, а також нечіткість підходів та неоднозначність процедур щодо об'єктивізації оцінок належності передумов здійснення даного процесу пов'язані із зростанням ризиків неспроможності новоутворених об'єднаних громад до ефективного управління територіями. За виявлення такого роду ризиків, для об'єднаних громад цілком реальною є небезпека набуття тільки номінального статусу самостійності та (певною мірою) фіктивного організаційно-правового формату здійснення демократичного народовладдя, за який розширені повноваження та права органів громади не отримають належного самоврядівного змісту. Безумовно, в сучасних умовах здійснення великомасштабної адміністративної реформи в Україні загроза реальній управлінській та фінансовій автономії місцевого самоврядування від ризиків такого роду частково нівелюється через достатньо значні обсяги

адресної фінансової допомоги об'єднаним громадам з боку держави. Проте, з точки зору автора, фінансова допомога (у вигляді субвенцій, трансфертів та інших інструментів державної підтримки місцевих ініціатив) має виступати тільки стимулом для отримання реальної автономії та досягнення сталого рівня самодостатності, що в свою чергу, потребує випереджального впровадження на місцевому рівні заходів, спрямованих на суттєве розширення фіскального простору відповідних суб'єктів самоврядування.

При цьому як доцільність надання державою адресної та цільової фінансової підтримки об'єднаним ОТГ, так і результативність реалізації рішень, орієнтованих на розширення фіскального простору, в значній мірі залежать від обґрунтованості використовуваних критеріїв відбору учасників процесу об'єднання громад, визначення умов перерозподілу владних прав та повноважень в адміністративній, фінансовій та інших сферах територіального розвитку. Проте і в даному випадку (так само, як і стосовно встановлення пріоритетів реформування адміністративно-територіального устрою у цілому) наявним є виникнення надмірного розмаїття позицій та поглядів. Зокрема, для оцінки доцільності об'єднання громад та перспективного планування розвитку ОТГ використовується широке коло підходів, серед яких відзначимо такі: кількісні демографічні, географічні та фінансово-економічні критерії спроможності потенційної ОТГ, передбачені у [396] (чисельність населення, площа території та кількість громад, які беруть участь у об'єднанні; розрахунковий обсяг доходів потенційної ОТГ; інфраструктурні умови), доповнені характеристиками територіальної спільності, економічного потенціалу та добровільності об'єднання (В. Захарченко [215, с.100]), а також можливістю встановлення граничних рамок визначення доцільності формування ОТГ (В. Рошило [546, с.536]; Ю. Вдовенко [74, с.248-251]); відповідність ухваленому державою перспективному плану розвитку території (Я. Олійник та П. Остапенко [445, с.40-43]); забезпеченість МСВ кваліфікованими кадрами (О. Василюк [72, с.200-204]); критерії smart-спеціалізації для обґрунтування вибору пріоритетних проектів територіального розвитку та визначення партнерів з міжмуніципального співробітництва

(К. Назиров та Л. Білоус [424, с.152-156]); відповідність принципам та вимогам сталого розвитку території (Л. Громоздова та В. Ільченко [120, с.171]); результати експертного оцінювання громадських ініціатив в сфері децентралізації влади ([244, с.9-11]); багаторівневий комплекс показників розрахунку місцевого індексу прав людини (А. Галай та ін. [410, с.2-71], Б. Мойса та ін. [411, с.6-60] та ін.); громадська думка (В. Мягкоход та ін. [643, с.7]) та ін.

Однак, з точки зору автора, навіть в рамках наведеного розмаїття положень та підходів щодо визначення критеріїв оцінки спроможності територіальних громад та встановлення доцільності процесів об'єднання не знаходять належного відображення, методичного обґрунтування та практичного опрацювання змістовні аспекти вивчення фінансових тенденцій і перспектив розвитку ОТГ, прямо пов'язаних із встановленням потреб у розширенні фіскального простору. Для вирішення даного питання пропонується авторський підхід, в рамках якого здійснюється зіставлення характеристик місцевого бюджету територіальної громади за доходними (структура джерел надходжень, що розглядається з позицій рівня автономії, для оцінки якої застосовується показник оцінки дотаційності місцевого бюджету як частка в ньому трансфертних надходжень з державного бюджету) та видатковими (визначаються на основі розподілу витрат бюджету на такі, що є обов'язковими та необов'язковими для підтримки належної якості життя мешканців території) параметрами. Відмінність авторського бачення підходу до такого роду оцінювання полягає насамперед у виокремленні в структурі видатків місцевого бюджету саме «обов'язкових» (певною мірою «поставлених» – тобто, безпосередньо пов'язаних із необхідністю надання публічних послуг населенню у нормативно встановлених обсягах та якості) витрат, до складу яких слід віднести фінансове забезпечення сфер освіти, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, громадського порядку, безпеки та судової влади. Доцільність реалізації описаного підходу розглянемо на прикладі місцевих бюджетів 2018 року таких органів місцевого самоврядування Харківської області (див. табл. 4.2): ОТГ селища міського типу Нова Водолаза (чисельність

Таблиця 4.2

**Аналіз виконання місцевого бюджету окремими органами місцевого самоврядування Харківської області у
2018 р. (розраховано за даними [413])**

Показники бюджету	Значення показників бюджету за окремими органами місцевого самоврядування Харківської області, тис.грн.											
	ОТГ смт Нова Водолага			ОТГ с. Наталине			ОТГ смт Зачепилівка			с. Борова		
	за роз-писом (зі змінами)	вико-нано за рік	вико-нання плану, %	за роз-писом (зі змінами)	вико-нано за рік	вико-нання плану, %	за роз-писом (зі змінами)	вико-нано за рік	вико-нання плану, %	за роз-писом (зі змінами)	вико-нано за рік	вико-нання плану, %
Доходи, у т.ч.:	165362,8	161814,6	97,9	103073,4	115287,5	111,8	106049,8	120271,2	113,4	2969,5	2821,8	95,0
податкові надходження	92983,0	94436,1	101,6	78968,2	91286,4	115,6	36118,3	37926,5	105,0	2356,7	2357,6	100,0
неподаткові надходження	2918,2	3005,3	103,0	479,5	571,0	119,1	1325,9	19365,2	1460,5	7,2	59,2	822,2
доходи від операцій з капіталом	415,6	419,5	100,9	0,0	0,0	н/р	0,0	4,9	н/р	0,0	0,0	н/р
офіційні трансферти	69019,7	63926,7	92,6	23625,7	23430,1	99,2	68305,7	62674,6	91,8	605,6	405,0	66,9
цільові фонди	26,3	26,9	102,3	0,0	0,0	н/р	299,9	299,9	100,0	0,0	0,0	н/р
Видатки, у т.ч.:	156820,8	159856,3	101,9	78386,9	96416,4	123,0	109126,5	114294,4	104,7	3153,0	2973,5	94,3
освіта	61756,0	62951,4	101,9	26079,3	32077,7	123,0	45964,1	48140,8	104,7	0,0	0,0	н/р
житлово-комунальне господарство	27553,4	28086,8	101,9	1802,9	2217,6	123,0	10203,3	10686,5	104,7	475,5	448,4	94,3
економічна діяльність	25232,5	25720,9	101,9	19440,0	23911,3	123,0	24258,8	25407,7	104,7	61,8	58,3	94,3
загальнодержавні функції	17438,5	17776,0	101,9	6169,0	7588,0	123,0	6754,9	7074,8	104,7	2002,1	1888,2	94,3
міжбюджетні трансферти	10522,7	10726,4	101,9	22152,1	27247,3	123,0	16467,2	17247,0	104,7	190,4	179,6	94,3
духовний та фізичний розвиток	6069,0	6186,4	101,9	2288,9	2815,4	123,0	4583,3	4800,4	104,7	323,5	305,1	94,3
охорона здоров'я	5394,6	5499,1	101,9	0,0	0,0	н/р	0,0	0,0	н/р	0,0	0,0	н/р
соціальний захист та соціальне забезпечення	2681,6	2733,5	101,9	431,1	530,3	123,0	883,9	925,8	104,7	99,6	94,0	94,4
охорона навколишнього природного середовища	109,8	111,9	101,9	31,4	38,6	122,9	21,8	22,9	105,0	0,0	0,0	н/р
громадський порядок, безпека та судова влада	62,7	63,9	101,9	0,0	0,0	н/р	0,0	0,0	н/р	0,0	0,0	н/р

населення станом на початок 2017 р. – 18896 осіб); ОТГ селища Наталине (6350 осіб); ОТГ селища міського типу Зачепилівка (8010 осіб); селище Борова (5740 осіб). При цьому для апробації авторського підходу було обрано не тільки територіальні громади, які вже здійснили об'єднання (Нова Водолага, Наталине, Зачепилівка), але й селище Борова, мешканці якого не прийняли участь у процесі адміністративного реформування – для того, щоб не тільки сформувавши оцінку потреб вже утворених ОТГ у розширенні фіскального простору, але й визначити в даному контексті інтеграційні перспективи до цього часу відокремленої (необ'єднаної) територіальної громади.

Для зазначених суб'єктів місцевого самоврядування характерною є відносна схожість демографічних і географічних параметрів. Проте показова особливість, що характеризує процес об'єднання територіальних громад, знаходить прояв при формуванні місцевих бюджетів.

Так, по-перше, обсяги доходів та видатків об'єднаних територіальних громад набагато перевищують значення аналогічного показника селища Борова. По-друге, для ОТГ також властивим є помітне поглиблення регіональної диференціації місцевих бюджетів (на небезпеку чого в контексті фінансової децентралізації вже було вказано у розд.3), що знаходить прояв як в абсолютному, так і в подушовому (в розрахунку бюджетних показників на одну особу мешканця території) вимірі (див. табл. 4.3).

Таблиця 4.3

**Аналіз подушових (на одного мешканця територіальної громади)
показників виконання місцевого бюджету окремими органами місцевого
самоврядування Харківської області у 2018 р. (розраховано за даними [413])**

Показники бюджету	Значення по душових показників бюджету за окремими органами місцевого самоврядування Харківської області, тис.грн./особу							
	ОТГ смт Нова Водолага		ОТГ с. Наталине		ОТГ смт Зачепилівка		с. Борова	
	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік
Доходи, у т.ч.:	8751,2	8563,4	16232,0	18155,5	13239,7	15015,1	1530,6	1454,5
податкові надходження	4920,8	4997,7	12435,9	14375,8	4509,1	4734,9	1214,8	1215,3

Продовження табл. 4.3

Показники бюджету	Значення по душових показників бюджету за окремими органами місцевого самоврядування Харківської області, тис.грн./особу							
	ОТГ смт Нова Водолага		ОТГ с. Наталіне		ОТГ смт Зачепилівка		с. Борова	
	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік	за розписом (зі змінами)	виконано за рік
неподаткові надходження	154,4	159,0	75,5	89,9	165,5	2417,6	3,7	30,5
доходи від операцій з капіталом	22,0	22,2	0,0	0,0	0,0	0,6	0,0	0,0
офіційні трансферти	3652,6	3383,1	3720,6	3689,8	8527,6	7824,5	312,2	208,7
цільові фонди	1,4	1,4	0,0	0,0	37,4	37,4	0,0	0,0
Видатки, у т.ч.:	8299,2	8459,8	12344,4	15183,7	13623,8	14269,0	1625,2	1532,7
освіта	3268,2	3331,5	4107,0	5051,6	5738,3	6010,1	0,0	0,0
житлово-комунальне господарство	1458,2	1486,4	283,9	349,2	1273,8	1334,1	245,1	231,1
економічна діяльність	1335,3	1361,2	3061,4	3765,6	3028,6	3172,0	31,9	30,0
загальнодержавні функції	922,9	940,7	971,5	1195,0	843,3	883,2	1032,0	973,3
міжбюджетні трансферти	556,9	567,7	3488,5	4290,9	2055,8	2153,2	98,2	92,6
духовний та фізичний розвиток	321,2	327,4	360,5	443,4	572,2	599,3	166,7	157,3
охорона здоров'я	285,5	291,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
соціальний захист та соціальне забезпечення	141,9	144,7	67,9	83,5	110,4	115,6	51,4	48,4
охорона навколишнього природного середовища	5,8	5,9	4,9	6,1	2,7	2,9	0,0	0,0
громадський порядок, безпека та судова влада	3,3	3,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Крім того, по-третє, надзвичайно суттєвими слід визнати відмінності в сфері фінансової автономії територіальних громад, що знаходять відображення в структурних особливостях побудови місцевого бюджету як у складі різних ОТГ, так і в контексті порівняння із параметрами бюджету селища Борова (див. табл. 4.4). Для наочного представлення та трактування розрахованих показників оцінки потреб МСВ у розширенні фіскального простору здійснюється, по-перше, позиціонування бюджетів в площині відповідної матриці (див. рис. 4.2) та, по-друге, інтерпретація одержаних результатів відповідно до

базових рекомендацій щодо визначення стану та обґрунтування пріоритетних заходів з розширення фіскального простору МСВ (див. табл. 4.5).

Таблиця 4.4

**Показники оцінки потреб окремих органів місцевого самоврядування
Харківської області у 2018 р. у розширенні фіскального простору
(розраховано за даними табл. 4.2)**

Назва територіальної громади	Показники оцінки потреб територіальної громади у розширенні фіскального простору (за розписом)	
	дотаційність місцевого бюджету	частка обов'язкових видатків в структурі бюджетних витрат
ОТГ смт Нова Водолага	0,4174	0,6214
ОТГ с. Наталине	0,2292	0,3612
ОТГ смт Зачепилівка	0,6441	0,5228
с. Борова	0,2039	0,1824

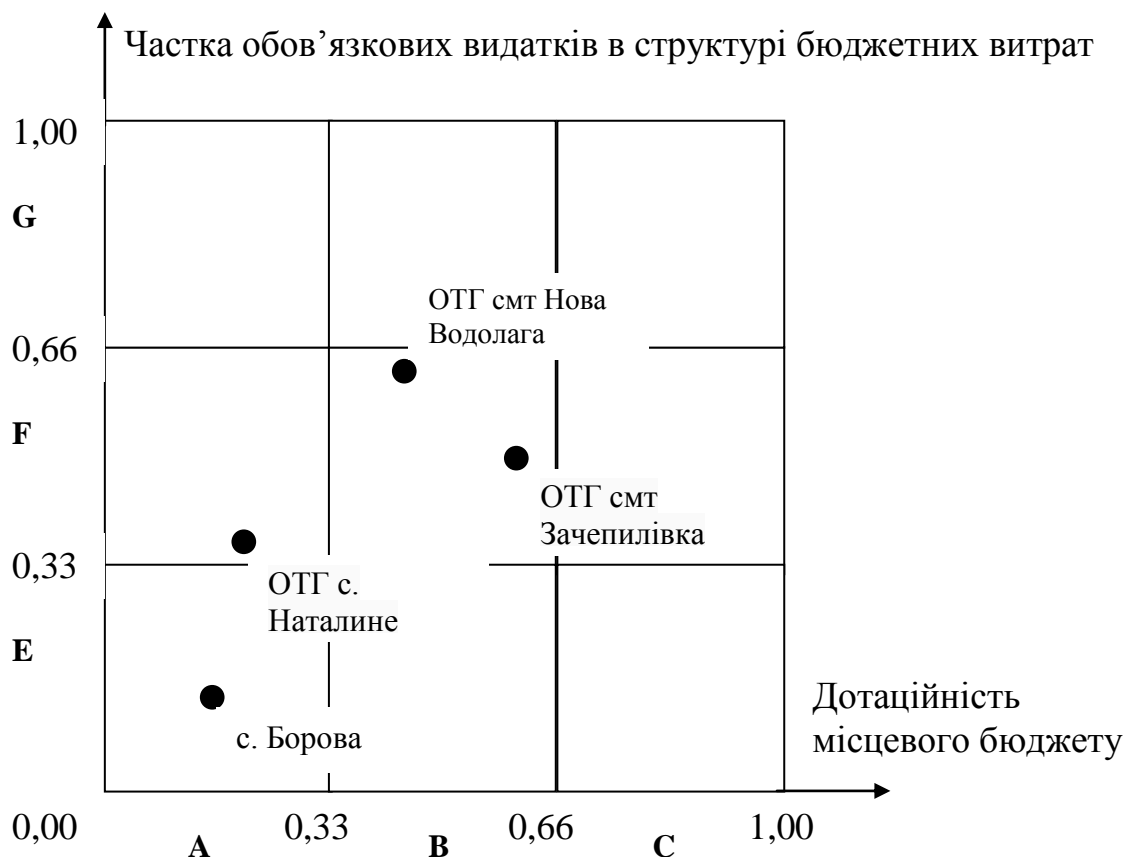

Рис. 4.2. Позиціонування бюджетів окремих органів місцевого самоврядування Харківської області у 2018 р. в площині матриці оцінки потреб у розширенні фіскального простору (авторська розробка)

Характеристика сегментів матриці оцінки потреб місцевого самоврядування у розширенні фіскального простору (авторська розробка)

Сегмент матриці	Характер потреб у розширенні фіскального простору	Пріоритетні заходи щодо розширення фіскального простору
AE	Помірний рівень потреб у збільшенні доходів бюджету. Ймовірна обмеженість можливостей щодо залучення неподаткових джерел надходжень. Невисокий рівень бюджетного потенціалу	Участь у міжмуніципальному співробітництві для розширення фінансування інфраструктурного розвитку. Обмеження фінансової автономії через перетворення на старостинський округ.
AF	Значний рівень потреб у збільшенні доходів бюджету. Обмеженість бази формування податкових надходжень. Значний рівень бюджетної ємності. Ймовірне депресивне економічне становище домогосподарств та суб'єктів господарювання	Участь у міжмуніципальному співробітництві для розширення доступу до послуг функціональних міжтериторіальних округів. Доцільність активізації заходів щодо покращення підприємницького клімату, створення нових підприємств та робочих місць
AG	Помірний рівень ризиків погіршення фінансового стану громади. Ймовірна залежність доходів бюджету від одного джерела надходжень.	Диверсифікація джерел надходження бюджетних доходів. Виконання умов розширення доступу до трансфертних бюджетних надходжень
BE	Високий рівень бюджетного потенціалу. Значна бюджетна ємність фіскального простору. Доступність різних альтернатив розширення фіскального простору	Фінансування інфраструктурного розвитку з внутрішніх джерел. Здійснення зовнішніх запозичень, розвиток форм територіального соціально-економічного та державно-приватного партнерства .
BF	Високий рівень бюджетного потенціалу, обумовлений відповідністю критеріям отримання трансфертних надходжень з державного бюджету. Значні потреби у поточному фінансуванні видатків.	Участь у міжмуніципальному співробітництві для розширення доступу до послуг функціональних міжтериторіальних округів. Реалізація потенціалу залучення неподаткових джерел поповнення місцевого бюджету.
BG	Високий рівень потреб у розширенні фіскального простору. Значна залежність фінансового стану місцевих фінансів від умов функціонування трансферного механізму бюджетного вирівнювання	Участь у міжмуніципальному співробітництві для розширення доступу до послуг функціональних міжтериторіальних округів. Оптимізація бюджетних видатків
CE	Високий рівень потреб у розширенні фіскального простору. Наявність значних ризиків обмеження доступу до трансфертних надходжень з державного бюджету	Диверсифікація джерел надходжень до бюджету. Участь у об'єднанні територіальних громад. Участь у міжмуніципальному співробітництві для розширення доступу до послуг функціональних міжтериторіальних округів.
CF	Високий рівень потреб у розширенні фіскального простору. Повна залежність стану місцевих фінансів від умов функціонування трансферного механізму бюджетного вирівнювання	Участь у об'єднанні територіальних громад. Оптимізація бюджетних видатків. Доцільність активізації заходів щодо покращення підприємницького клімату, створення нових робочих місць
CG	Орієнтація на обслуговування загальнодержавних потреб та спеціалізовану участь у національному поділі праці. Високий рівень ризиків погіршення фінансового стану громади	Розширення податкової бази бюджетних надходжень через сприяння реалізації великих інвестиційних проектів. Корпоратизація комунальних підприємств

Проведене позиціонування та інтерпретація отриманих результатів дозволяють сформулювати такі рекомендації рекомендувати для органів місцевого самоврядування:

для ОТГ смт. Нова Водолага – активізація участі у міжмуніципальному співробітництві як вузлової або центральної ланки з надання відповідних публічних послуг, а також реалізація заходів щодо залучення інвестицій у створення нових підприємств та робочих місць;

для ОТГ с. Наталине – активізація участі у міжмуніципальному співробітництві (в рамках ОТГ або інших форм регіональної інтеграційної взаємодії) для розширення доступу до послуг функціональних міжтериторіальних округів;

ОТГ смт. Зачепилівка – реалізація потенціалу залучення неподаткових джерел поповнення місцевого бюджету, зокрема, наприклад, через задоволення державних вимог щодо отримання цільових трансфертів для розвитку інфраструктури, розвиток різних форм територіального соціально-економічного партнерства тощо;

для с. Борова – розгляд можливості участі в утворенні ОТГ на умовах обмеження фінансової автономії через перетворення на старостинський округ; розширення доступу до різних форм державної фінансової підтримки територіального розвитку.

Реалізація запропонованого підходу до визначення потреб місцевого самоврядування у розширенні фіскального простору при більш масштабному узагальненні доходно-видаткових пропорцій, існуючих в рамках структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів при здійсненні фінансової децентралізації, може дозволити також змістовно встановити необхідність та дати обґрунтування актуальних напрямків удосконалення форм раціоналізації міжбюджетних фінансових потоків та використовуваних практик цільового трансфертного фінансування.

4.2. Обґрунтування форм раціоналізації міжбюджетних фінансових відносин та удосконалення практик використання цільових форм трансфертів місцевим бюджетам

Реалізація реформ адміністративно-територіального устрою України, відповідно до [502], передбачає створення з боку держави належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень для забезпечення надання високоякісних та доступних публічних послуг населенню, що визначає наявність зобов'язань державного бюджету щодо організації системи міжбюджетних трансфертів. Проте трансформація територіального розподілу влади закономірно обумовлює необхідність відповідного та належного удосконалення інструментарію здійснення міжбюджетних відносин, що має ґрунтуватися на детальному вивченні теоретичних та методичних підходів до вибору форм раціоналізації міжбюджетних фінансових потоків та удосконалення практик використання цільових форм трансфертів місцевим бюджетам, що, в свою чергу, дасть можливість не тільки досягти зміцнення фінансової автономії місцевого самоврядування, але й встановити переваги, недоліки та ризики відповідних змін в системі міжбюджетних відносин.

Основними інструментами міжбюджетних відносин є трансферти, склад яких в самому широкому розумінні (див., зокрема, роботи таких провідних дослідників даної проблематики, як Р. Баль [794, с.126-148], А. Буряченко [58, с.19-29], І. Луніна [362, с.3-12], В. Оутс [769, с. 1120–1149], К. Павлюк [463, с.120-148], Х. Розен [786, с.12-18], С. Слухай [570, с.3-7], А. Шах та Р. Бодвей [794, с.5-12]) поділяється на дві групи: загального (безумовні) та конкретного (умовні, цільові) призначення. Трансферти загального призначення надаються як загальна фінансова підтримка, без чітких критеріїв їх використання. Такі трансферти зазвичай передбачаються державними програмами фінансової підтримки місцевого самоврядування, але іноді можуть використовуватися

центральним урядом або з обмеженням у термінах надання, або із встановленням суб'єктів, що їх отримують. Безумовні трансферти призначені для збереження місцевої фінансової автономії та забезпечення справедливості розподілу фінансових ресурсів між рівнями державного управління.

Блоковими називають трансферти, котрі використовуються центральним урядом для забезпечення широкої підтримки МСВ в конкретній галузі, наприклад, освітній, без встановлення критеріїв чи обмежень для одержувачів щодо розподілу коштів між підфункціями. Проте, наприклад, А. Шах та Р. Бодвей [794, с.5-12], П. Спан [801, с.4] та ін. вказують на відсутність однозначного трактування цього виду трансфертів, оскільки за змістовними характеристиками даний інструмент перебуває між умовними і безумовними трансфертами, забезпечуючи підтримку бюджету без визначення цілей, мети використання, але водночас стосуючись визначеної галузі видатків місцевих бюджетів.

Трансферти загального призначення просто збільшують ресурси одержувача (територіальної громади), тобто справляють тільки ефект доходу – при цьому як безумовні, так і блокові трансферти мають однакову тенденцію до розширення обсягів видатків місцевих бюджетів. На противагу цьому всі результати емпіричних досліджень Е. Грамліха [744, с.219-239], Х. Розена [786, с.15] демонструють, що доход, отриманий органом МСВ у вигляді трансферту загального призначення, зазвичай справляє більший вплив на зростання видатків відповідного місцевого бюджету, ніж зростання доходів резидентів території на той самий обсяг. Формульні підходи до розподілу трансфертів загального призначення дуже поширені. Прикладом їх розподілу на формульній основі є федеральні трансферти та трансферти зі штатів муніципалітетам у Бразилії, багаторічний досвід використання в цій країні дотації вирівнювання та цільових субвенцій. Водночас, як відзначає А. Шах [798, с.9], такі трансферти знижують стимули муніципалітетів до ефективного використання власної податкової бази. Умовні трансферти покликані забезпечити стимули для територіальних громад до здійснення конкретних програм чи заходів у визначеній сфері. Такі трансферти можуть надаватися на постійній або регулярній основі чи в

особливих випадках. Надання умовних трансфертів зазвичай супроводжується визначенням типу витрат (капітальні, експлуатаційні тощо), які можуть бути профінансовані (критеріальна обумовленість). Критерієм надання умовних трансфертів може також бути досягнення певних результатів у сфері надання послуг (результативна обумовленість). Критеріальна обумовленість часто є нав'язливою і непродуктивною, тоді як результативна забезпечує встановлення цілі для одержувача зі збереженням місцевої автономії. Умовні трансферти можуть передбачати критерії співфінансування щодо їх одержувачів, котрі часом визначаються без обмеження загального обсягу трансферту.

Вимоги співфінансування сприяють ретельнішому формуванню обсягів видатків місцевих бюджетів, фінансованих за рахунок трансфертів. Обмеження обсягів цільових трансфертів дає змогу підвищити контроль із боку надавача над загальним їх обсягом. Водночас ці інструменти цільового призначення (з умовою співфінансування) створюють навантаження на територіальні громади з обмеженими фінансовими можливостями. У зв'язку з цим частку співфінансування необхідно встановлювати обернено пропорційно до показника дохідної спроможності на одного жителя, для того щоб менш забезпечені громади брали участь у таких програмах державної підтримки.

Цільові трансферти без критерію співфінансування найкраще підходять для фінансової підтримки галузі з високим пріоритетом із боку центрального уряду, але з нижчим пріоритетом для місцевих органів влади. Це можливо, якщо програма трансфертів забезпечує високий ступінь перерозподілу до заданого рівня забезпеченості, після чого ефект раптово закінчується. З метою отримання заданого рівня можливої підтримки одержувачі трансфертів зацікавлені в широкому використанні безумовних трансфертів без співфінансування, що забезпечують максимальну гнучкість для досягнення власних цілей. Оскільки такі трансферти збільшують ресурсну базу, не впливаючи на структуру витрат місцевих бюджетів, вони сприяють максимізації добробуту одержувачів. З іншої точки зору центральний уряд, який надає трансферти, визначає за пріоритет досягнення цілей, на які

виділяються кошти, навіть на шкоду інтересам їх одержувачів (органів місцевого самоврядування). Це особливо важливо, коли цілі центрального уряду реалізуються галузевими установами та відомствами, а не центральним органом виконавчої влади з ширшою компетенцією. Відповідно, зазначені суб'єкти встановлюють жорсткі рамки для місцевих органів влади щодо сфери використання коштів. У цій ситуації умовні (вибірково) або блокові трансферти (без співфінансування) можуть гарантувати, що кошти витрачаються у виключній галузі без негативного впливу на місцеві пріоритети серед альтернативних галузей або неефективного розподілу коштів в цільовій галузі. Використання цільових трансфертів із критерієм співфінансування (галузеві програми з умовою співфінансування) передбачає, що кошти спрямовуються на конкретні цілі, а також те, що одержувач бере участь у фінансуванні програм у визначених межах. Надання таких трансфертів орієнтоване на отримання двох видів ефектів: доходу і заміщення. Надання трансферту забезпечує приріст доходів місцевого бюджету, який спрямовується на здійснення відповідної суспільної послуги (ефект доходу). Оскільки трансферт знижує її відносну вартість, на території реципієнта обсяг/якість такої послуги збільшується, що створює передумови до зростання обсягів її споживання з-поміж інших послуг-замінників, повних або часткових (ефект заміщення). Обидва ефекти стимулюють підвищення витрат місцевого бюджету на надання конкретної суспільної послуги. Хоча трансферт передбачений лише для неї (на практиці це набір споріднених послуг), надання інших суспільних послуг також збільшиться, незважаючи на те, що вони стають порівняно дорожчими (в результаті ефекту заміщення). Якщо ефект доходу значний, то надання трансферту сприятиме зростанню споживання інших послуг. Проте, зокрема, А. Шах [795, с.15-25; 797, с.59-108] та Р. Браун [797, с.59-108] вказують на те, що кошти трансфертів цього виду використовуються у певній сфері не повною мірою – друга частина трансферту спрямовується на фінансування інших суспільних послуг, що являє собою т. зв. ефект заміщення. Якісні прояви цього ефекту залежать як від рівня витрат

на суспільну послугу, так і від відносного пріоритету таких витрат.

Трансферти з умовою співфінансування без обмеження обсягу фінансової допомоги можуть ефективно використовуватися для коригування недоліків системи надання суспільних послуг, пов'язаних із негативними зовнішніми ефектами (екстерналіями). Вони виникають, коли послуги, що створюються та надаються одними територіальними громадами, споживаються також жителями інших територіальних громад, котрі не беруть участі в їх створенні та наданні. Якщо ці громади не можуть домовитися про фінансову компенсацію, виправити ситуацію можна шляхом надання цільового трансферту з бюджету вищого рівня бюджетної системи, з визначенням ступеня прояву зовнішніх ефектів. Трансферти на умовах співфінансування можуть ліквідувати негативні наслідки зовнішніх ефектів, проте їх надання не враховує фіскальних можливостей і надавача трансферту, й одержувача. Місцеві органи влади з достатнім рівнем фіскальної спроможності здатні задовольнити відповідні вимоги співфінансування й отримати великий обсяг фінансової допомоги. Громади з обмеженими фінансовими можливостями можуть не відповідати зазначеним вимогам, а отже, не матимуть змоги отримати більший обсяг допомоги, навіть якщо їхні видаткові потреби аналогічні або перевищують потреби більш забезпечених громад. У таких випадках необхідні інші форми фінансової допомоги, що забезпечуватимуть вирівнювання фіскальних можливостей реципієнтів. Надавач трансферту, як правило, віддає перевагу трансфертам з умовою співфінансування з обмеженням обсягу трансфертного фонду, оскільки вони дають можливість зберегти контроль над видатковою частиною бюджету.

Розглянуті підходи до класифікації міжбюджетних трансфертів дещо спрощено враховують ознаку умови стосовно їхніх форм. Для цілей цього дослідження важливо усвідомлювати різницю між фінансовими потоками, які являють собою загальну підтримку бюджету без жодних намірів втручатися в політику одержувача, й тими, де уряд-донор намагається розширити вплив на одержувача за допомогою фінансових стимулів або встановлення цільового

призначення для трансфертів (запровадження цільових трансфертів). Тільки останнє важливе в цьому контексті. З огляду на викладене постає потреба в уточненні критерію умови щодо міжбюджетних трансфертів та визначенні ступеня його впливу на рішення їх одержувачів.

По-перше, система фінансового забезпечення місцевого самоврядування, як правило, реалізується за рахунок закріплених/розподілених доходів, тобто використання податкових розщеплень між рівнями бюджетної системи. Розподіл коштів часто здійснюється на підставі формул, що відображають фінансові можливості або різні критерії суспільних потреб. Там, де такі критерії об'єктивні, немає можливості маніпулювати ними (наприклад, чисельність населення, розмір територіальної одиниці, частка пенсіонерів, стандартизованих податків і т. ін.), вплив трансфертів на політику реципієнта відсутній (за винятком чистого ефекту доходу). Хоча в ряді випадків, зокрема в пост-соціалістичних країнах (таких, як, наприклад, Угорщина), трансферт надається на основі нормативів (таких як кількість лікарняних ліжок). Такі трансферти можна вважати обумовленими, що ґрунтуються на нормативах – у цьому випадку створення ліжко-місць (а не обсягів медичних послуг). Проте для цілей даного дослідження «нормативні трансферти» вважаються безумовними загальними трансфертами, лише з неаргументованими критеріями розподілу.

По-друге, безумовні в принципі, загальні трансферти (і навіть розподіл податкових надходжень) надаються для забезпечення достатньої фінансової спроможності бюджету-реципієнта та в окремих випадках можуть мати ознаки умови, притаманні для цільових трансфертів. Там, де коригування здійснюється на суто фіскальних підставах (наприклад, для зміни вертикального фіскального балансу), це безпосередньо не впливає на пріоритети політики органів МСВ, знову-таки за винятком ефекту доходу. Але коли елементи безумовних трансфертів (таких як формула розподілу трансфертів) стають предметом визначення критеріїв ефективності (зокрема макрополітичні цілі) або фінансові потоки від розподілених податків спрямовуються на певні статті витрат (наприклад, обслуговування боргу) чи у спеціальні фонди, спостерігаються явні наміри центрального уряду

впливати на політику реципієнтів такої допомоги. Формальні правила, такі як формула розподілу трансфертів або податкового розщеплення, зазвичай встановлюють м'якші обмеження. Утім, беручи до уваги формальне «право власності» на трансферти та податкові розщеплення з боку центрального уряду, такі правила можуть бути дотримані тільки тимчасово, поки критерії умови не виконуються. Тому вплив є обмеженим і має переважно тільки сигнальний ефект.

По-третє, є ще одна відмінність між цільовими трансфертами («conditional grants») і трансфертами цільового призначення («specific-purpose grants»). На перший погляд, трансферт цільового призначення виділяється з конкретною метою, нібито обумовлено. Проте питання в тому, якою мірою ця “умова” є обов’язковою. Якщо одержувач витратить власні ресурси для цієї конкретної мети в будь-якому випадку, то критерій умови такого трансферту насправді не має суттєвої ваги. Тому надання трансфертів цільового призначення настільки ж ефективно, як і надання загального трансферту, оскільки він порушує принцип “безумовності власних ресурсів”. Якщо ресурсів трансферту цільового призначення більше, ніж той обсяг, котрий одержувач використовуватиме відповідно до місцевих пріоритетів, можна розглянути обсяг перевитрат бюджетних коштів. Таким чином, надання трансфертів цільового призначення перебуває на межі між безумовним загальним та цільовим трансфертом.

По-четверте, використання трансфертів цільового призначення передбачає наявність інформації для встановлення чітких критеріїв, які є обов’язковими. Існують різні способи вирішення цієї проблеми. Найпоширенішим підходом є попереднє визначення критеріїв, але вони не можуть часто адекватно передати поточний стан речей. Типовим способом розв’язання цієї проблеми є критерій співфінансування – безпосереднього або опосередкованого. У даному контексті буде розглянуто трансферти цільового призначення з метою встановлення умов, але це питання слід розглядати в ширшому контексті «спеціальних трансфертів» («specific grants»), «трансфертів на виконання делегованих повноважень» («mandated grants») і «капітальних трансфертів» («capital grants»), надання яких не просто орієнтоване на досягнення мети, але передбачає якісні та кількісні умови, спрямовані на реалізацію певних цілей.

З урахуванням наведених положень, що відображають авторське бачення проблематики міжбюджетних фінансових відносин, пропонується наступна класифікація міжбюджетних трансфертів (див. рис. 4.3, табл. 4.6).

Рис. 4.3. Класифікація міжбюджетних трансфертів за цілями використання (авторська розробка)

Таблиця 4.6

**Типологія міжбюджетних трансфертів за ознакою умови їх надання
(узагальнено та доповнено за [801])**

№	Типи міжбюджетних трансфертів	Умови надання
<i>Податкові розщеплення, загальні безумовні трансферти</i>		
1а	Загальнодержавні податки та збори, що зараховуються до місцевих бюджетів	Безумовні власні доходи Власні доходи прив'язані до конкретних цілей або конкретних бюджетних і позабюджетних фондів

Продовження табл. 4.6

№	Типи міжбюджетних трансфертів	Умови надання
1b	Податкові розщеплення, що розподіляються відповідно до принципу походження	Безумовні власні доходи
		Трансферти, критерії надання яких встановлюються відповідно до конкретних цілей або фінансових можливостей одержувача (наприклад, обслуговування боргу)
1c	Податкові розщеплення здійснюються відповідно до формули	Не визначені
1d	Безумовні трансферти на підставі формули розподілу чітко визначеного трансфертного фонду (пулу доходів)	Безумовні трансферти вирівнювання (об'єктивні й екзогенні критерії)
		Квазіумовні «нормативні трансферти» («normative grants»), суб'єктивні та/або ендегенні критерії
		Трансферти з критеріями ефективності («performance-related grants»)
1e	Загальні трансферти, де обсяг трансфертного фонду (рівень фінансування) оснований на щорічних асигнуваннях, але з прозорою формулою розподілу	Дискреційні трансферти («discretionary grants»), критерії аналогічні
1f	Загальні трансферти, що не мають чітких правил розподілу; довільний розподіл обумовлений політичними міркуваннями	«Дискреційні трансферти»: непрозорі механізми розподілу; умови не прописані
<i>Цільові трансферти, трансферти спеціального призначення</i>		
2a	Разові трансферти або трансферти закритого типу, розраховані на базі формули, в обсязі, який визначає використання коштів в рамках більш широкої програми (“блокові трансферти”)	Безумовне фінансування в межах програми
		На підставі критерію “стандартизованих зусиль” («maintenance of effort» criteria) або норм
		З урахуванням закріплених законодавством або визначених на договірних умовах критеріїв досягнення конкретних (специфічних) результатів
		З урахуванням встановлених нормативно або на договірних умовах критеріїв для досягнення результатів для бюджету в цілому або макро-економічних критеріїв (наприклад, заборгованості)
2b	Разові трансферти або трансферти закритого типу, розраховані на базі формули, з обов'язковим використанням коштів виключно в рамках певної програми або проекту (“категоріальні гранти”)	Безумовне фінансування в рамках програми
		За допомогою критерію “стандартизованих зусиль” (“maintenance of effort” criteria)
		З юридично визначеними критеріями або критеріями ефективності на договірній основі
2c	Трансферти відкритого типу (без обмеження обсягу фінансування), що надаються на чітких нормативних умовах (“обов'язкові” – блокові або спеціальні) трансферти (“mandatory” [block or categorical] grants)	Спеціальне фінансування на підставі правових критеріїв прийнятності (eligibility criteria), але з достатньою свободою дій одержувача трансферту, особливо щодо критеріїв прийнятності

№	Типи міжбюджетних трансфертів	Умови надання
<i>Функціональні трансферти (Mandated grants)</i>		
3а	Трансферти для відшкодування витрат, що надаються урядом органам місцевого самоврядування для реалізації делегованих повноважень (фінансування “мандатів” закритого типу) (close-ended funding of “mandates”)	Напрями фінансування жорстко обмежуються реалізацією делегованих повноважень (мандатів) при повній прозорості щодо калькуляції витрат програми або проекту
3б	Трансферти відкритого типу, що надаються на чітких законодавчих умовах для реалізації загальнодержавних програм через місцеві бюджети (“обов’язкові” трансферти (“mandatory” grants))	Державні та місцеві органи влади змушені або надати суспільні послуги безпосередньо одержувачам, або вступати як простий “наскрізний агент”

Під загальними трансфертами слід розуміти всі міжбюджетні трансферти, основною метою яких є забезпечення загальної бюджетної підтримки субцентрального рівня державного управління. Таке фінансування, як правило, безумовне й еквівалентне власним фінансовим можливостям одержувачів трансфертів (загальнодержавні податки й податкові розщеплення). Головним завданням загальних трансфертів є збереження вертикального фіскального балансу між рівнями державного управління та поділ фінансових ризиків щодо дохідної частини зведеного бюджету. В такому контексті ці трансферти є ідеальним інструментом для встановлення макроекономічних обмежень стосовно місцевих бюджетів. Загальні трансферти, а іноді податкові розщеплення, що розподіляються на підставі формул, а не згідно з диференційованим підходом, теж використовуються для фінансового вирівнювання місцевих бюджетів (трансферти вирівнювання). Названі трансферти зазвичай надаються без умов.

До спеціальних трансфертів належать усі міжбюджетні трансферти, спрямовані на послаблення впливу зовнішніх ефектів (як у горизонтальній, так і у вертикальній площині) та стимулювання ефективності. Спеціальні міжбюджетні трансферти також можуть бути використані з метою економії на масштабах шляхом створення стимулів до формування “оптимальної”

просторової одиниці для надання суспільних послуг, що, як очікується, знизить рівень фіскальної конкуренції між територіальними громадами.

Перед оцінюванням теоретичних підходів до використання цільових міжбюджетних трансфертів доцільно приділити увагу окремим аспектам розвитку системи міжбюджетних трансфертів у економічно розвинутих країнах. Застосування трансфертів на виконання делегованих повноважень (mandated grants) не є загальнопоширеним, оскільки можливість реалізувати відносини в системі суспільного управління за схемою “принципал – агент” залежить від політичного устрою та особливостей розподілу повноважень між рівнями державного управління.

Термін «категоріальний трансферт» («categorical grant») використовується в Сполучених Штатах для позначення великої кількості проектів і заходів із реалізації федеральної програми внутрішньої допомоги (Federal Domestic Assistance – FDA). Використання цих трансфертів, що становлять майже 90 % сукупного обсягу цієї програми, розширювалося протягом тривалого періоду, в тому числі часто як спеціальних програмних рішень Конгресу. У 2011 р. діяло 2200 федеральних програм, з яких 1912 реалізовувалися у вигляді трансфертів, що надавалися 14 федеральними відомствами і близько 50 федеральними агентствами, комісіями, фондами тощо. У 2011 р. трансферти дорівнювали 4,1 % ВВП, 27,5 % видатків федерального та місцевих бюджетів. Хоча категоріальні трансферти, як правило, використовувалися в особливих випадках, Бюро управління і бюджету президента (President’s Office of Management and Budget – OMB) та Адміністрацією загальних служб федерального уряду (General Services Administration – GSA) було здійснено спробу класифікації різних інструментів на підставі прийнятих ознак. Зокрема, у FDA вирізняють 15 видів допомоги, 7 з яких фінансового типу, а 8 – нефінансового (див. дод. Т) [719].

У США було здійснено різні спроби трансформації категоріальних трансфертів у блокові, зокрема не тільки для розширення можливостей використання одержувачами трансфертів, а й для запобігання надмірній

фрагментації складових програм допомоги. Критика застосування категоріальних трансфертів у Сполучених Штатах пов'язана з надмірним адміністративним тягарем, обмежувальними характеристиками щодо конкретних регіональних умов, дублюванням елементів програм трансфертів, наявністю ризиків непогодження між різними федеральними відомствами під час виконання суміжних програм в одній територіальній одиниці.

Блокові трансферти в США вперше впроваджені в 1966 р. (програма «Партнерство у сфері охорони здоров'я» – «Partnership for Public Health») і були розширені адміністраціями Р. Ніксона і Р. Рейгана. Зокрема, Законом про узгоджений загальнодоступний бюджет («Omnibus Budget Reconciliation Act» – OBRA) 1981 р. консолідовано 77 програм цільових трансфертів у дев'ять програм блокових трансфертів. Адміністрацією Б. Клінтона запропоновано ряд реформ, які мали згрупувати програми цільових трансфертів у блокові, але більшість із них не були реалізовані. Важливим прикладом проведення реформи є заміна цільового трансферту програми «Допомоги сім'ям із дітьми-утриманцями» («Aid to Families with Dependent Children» – AFDC) на блоковий трансферт програми «Тимчасова допомога нужденним сім'ям» («Temporary Assistance to Needy Families» – TANF).

Методика розподілу блокових трансфертів, як правило, містить формулу, що передбачає наявність ширшої категорії одержувачів порівняно з категоріальними трансфертами. Наприклад, штати можуть використовувати потужний інструментарій ресурсів TANF для досягнення передбачених законодавством чотирьох цілей цієї програми. Незважаючи на заходи щодо запровадження блокових трансфертів замість цільових, програми FDA залишаються достатньо фрагментованими.

Спеціальні трансферти є інструментом компенсації зовнішньої вигоди – чи то по вертикалі між рівнями влади, чи по горизонталі між органами влади на тому самому рівні уряду. Це основне логічне обґрунтування співфінансування децентралізованих суспільних послуг та інвестицій. Наприклад, у Німеччині спільне завдання «Поліпшення регіональної

економічної структури” реалізовано за рахунок механізму, спрямованого на компенсацію вертикальних вторинних ефектів щодо державних і регіональних пріоритетів у сфері економічного розвитку.

Іншим прикладом вертикальних спеціальних трансфертів є трансферт охорони здоров'я СНТ («Canadian Health Transfer») у Канаді, що надається національним урядом на підтримку систем охорони здоров'я в провінціях та на територіях з метою «підтримки національних критеріїв» надання державою медичної допомоги за умови дотримання загальних керівних принципів, викладених у федеральному законі про охорону здоров'я: універсальність, доступність, комплексність, портативність і державне управління.

Швейцарська система міжкантонального фінансування вищої освіти може бути прикладом горизонтальних вторинних ефектів, які компенсуються за допомогою спеціальних трансфертів. Вони ґрунтуються на Конституції (Bundesverfassung, BV) і діють через міжкантональні угоди. Центральний уряд може брати участь у співфінансуванні зазначених послуг як зацікавлена сторона, але водночас нейтральний посередник.

Прикладами горизонтальних спеціальних трансфертів також є трансферти особливим територіям або розпорядникам коштів, котрі виконують спеціальні функції (наприклад, для управління річковим басейном, громадським транспортом, проведення іригації, утилізації твердих відходів, водопостачання тощо). Такий механізм поширений у багатьох країнах ОЕСР, насамперед у США і Великобританії. Ці суб'єкти мають можливості щодо підвищення власних податків та зборів, але зазвичай підтримуються за рахунок допомоги з бюджетів різних рівнів. Аналогічно німецькі райони («Kreise») фінансуються за рахунок трансфертів із бюджетів муніципалітетів, розташованих у їхній юрисдикції. Цей спосіб фінансування множини функцій підкреслює важливість економії масштабу в наданні суспільних послуг на відповідному регіональному рівні або через спеціалізовані організації.

Водночас німецька система горизонтального фінансового вирівнювання («Finanzausgleich») між землями («Länder») або аналогічна система між

муніципалітетами в Данії не орієнтована на зовнішні ефекти регіонального масштабу. Їхній підхід спрямований на міжрегіональне вирівнювання шляхом перерозподілу загальних трансфертів. Однак це не означає, що ефект доходу в результаті функціонування системи не має жодного значення для регіонального розвитку. За умови, якщо між донором і одержувачем трансферту використовуються принципи системи взаємовідносин “принципал – агент”, наприклад, для передачі загальнодержавних функцій на місцевий рівень державного управління з метою досягнення узгодженості в розробленні державної політики або в процесі її реалізації органами місцевого самоврядування, доцільно використовувати термін «трансферти на виконання делегованих повноважень» («mandated grants»). Вони можуть також скеровуватися на виконання нормативів або стандартів, установлених на нижчих рівнях державного управління. Наприклад, уряд Великобританії компенсує муніципалітетам повну вартість місцевого податку для осіб із низькими доходами («council tax benefits»).

Звичайно, на практиці розмежувати спеціальні й трансферти на виконання делегованих повноважень досить важко. Крім того, таке розмежування порушує чутливі конституційні питання. Наприклад, згадуваний трансферт охорони здоров'я СНТ може бути класифікований як цільовий трансферт для надання медичних послуг громадянам у Канаді (в цьому аспекті сумнівів щодо бюджетної автономії провінцій не виникає) або як трансферт на виконання делегованих повноважень, котрий надається канадським урядом (принципалом) провінціям і територіям у контексті реалізації національної політики в галузі охорони здоров'я. Останнє може бути політично необґрунтованим, і є приклади, коли органи місцевого самоврядування відмовлялись від фінансової допомоги у формі зазначених трансфертів виключно для того, аби зробити акцент на власній фінансовій автономії. Однак термін «непрофінансовані мандати», часто використовуваний для обґрунтування (не завжди об'єктивного) недостатнього фінансування з місцевих бюджетів, опосередковано підтверджує «функціональну» ознаку

отримання трансферту, оскільки він має сенс тільки тоді, коли засади відносин “принципал – агент” дотримуються між центральним урядом та органами місцевого самоврядування.

У контексті дослідження критерію умови у використанні різних форм міжбюджетних трансфертів «капітальні трансферти» слід розглядати як спеціальні або на виконання делегованих повноважень, однак із урахуванням їхньої особливої мети – фінансування капітальних вкладень органів місцевого самоврядування («financing public capital formation»). Звернути увагу на цей вид трансфертів доцільно не лише тому, що він пов’язаний з державними інвестиціями та регіональним розвитком, а й оскільки вони мають особливі характеристики, зважаючи на їх обсяг та специфічні цілі надання. Капітальні трансферти, як правило, застосовуються до конкретних проектів протягом визначеного періоду, що обмежує використання формульних підходів у процесі розподілу.

Використання всіх видів міжбюджетних трансфертів супроводжується певними ризиками. Наприклад, критерії виділення недостатніх обсягів фінансування або помилкового встановлення умов можуть пом’якшити бюджетні обмеження, котрі деформують економічні стимули чи роблять трансфертні програми неефективними через непрофінансовані (або частково профінансовані) мандати. Наведені підходи до класифікації міжбюджетних трансфертів дали змогу визначити функціональні та організаційні обмеження при використанні кожної з проаналізованих форм трансфертів. Зокрема впровадження в Україні нових форм міжбюджетних трансфертів (освітньої, медичної субвенцій) мало на меті реалізувати прозору процедуру надання фінансових ресурсів для виконання делегованих органам місцевого самоврядування повноважень, що було передбачено у [502], [509]. Більшість положень [509] в частині цільових субвенцій не були виконані, зокрема стосовно розроблення державних стандартів (нормативів) якості адміністративних, соціальних та інших послуг, що мали бути використані в методиках формування обсягів субвенцій та їх розподілу. Зазначені

положення було повернено до оновленого варіанту програмних заходів з адміністративного реформування [536], що підсилює їхню актуальність та вказує на незавершеність реформи міжбюджетних трансфертів. Частка таких цільових субвенцій місцевим бюджетам в Україні в загальному обсязі трансфертів за період 2015–2017 рр. за плановими показниками була досить суттєвою (див. пп. 3.1-3.2) та зіставною з часткою дотації вирівнювання місцевим бюджетам в загальному обсязі трансфертів у 2014 р. (49,4%). Оскільки алгоритми розподілу освітньої та медичної субвенції були повністю запозичені з методики розподілу дотації вирівнювання, можна констатувати, що підходи до використання міжбюджетних трансфертів, незважаючи на задекларовані в Бюджетному кодексі (станом на 2015 р.) нововведення, залишалися без змін.

З огляду на наведену типологію міжбюджетних трансфертів чинний у бюджетній системі України інструментарій цільових трансфертів (освітньої та медичної) варто віднести до спеціальних трансфертів, а саме блокових (див. табл. 4.6, №2а). Аргументами на користь такого підходу є обмеження загального обсягу трансферту за кожним інструментом, широкий діапазон бюджетних програм місцевих бюджетів, фінансованих за рахунок цих трансфертів, а також наявність в алгоритмі розподілу субвенцій такого елемента, як фінансовий норматив бюджетної забезпеченості. Так, за рахунок освітньої, медичної субвенцій фінансується значна кількість закладів, для яких передбачено окремі коди функціональної класифікації видатків та кредитування бюджету, а отже, й окремі бюджетні програми місцевих бюджетів. Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості за вимогами Бюджетного кодексу України (БКУ) [65] повинен використовуватися для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів (ст. 2 БКУ), а також є ключовим елементом їх розрахунку (ст. 94 БКУ).

Водночас сам факт віднесення фінансових нормативів бюджетної забезпеченості до норм має дискусійний характер, оскільки такі нормативи не мають чіткої прив'язки до суспільних послуг, а відповідно, не можуть

використовуватись як аргумент на користь дотримання соціальних стандартів та нормативів. Зазначені нормативи є лише результатом технічного обрахунку планового обсягу фінансових ресурсів, що виділяється державою для реалізації делегованих органам місцевого самоврядування повноважень на одного потенційного споживача. Тому віднесення цільових субвенцій до блокових трансфертів наразі є умовним, а аргументованим може стати лише після імплементації державних соціальних стандартів та нормативів у методики формування обсягів субвенцій та їх розподілу. Отже, підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків.

По-перше, використання ознаки умови надання міжбюджетних трансфертів як критерію їх класифікації розширює можливості детального аналізу причин появи й поширення відповідних форм міжбюджетних трансфертів, а при дослідженні практики функціонування бюджетних систем у різних країнах підсилює експертні висновки щодо досягнення цілей застосування інструментів міжбюджетних відносин, дає змогу оцінити їх ефективність.

По-друге, виокремлення критеріїв надання умовних трансфертів – критеріальна й результативна обумовленість, критерій співфінансування – допомагає підготувати широкий набір інструментів міжбюджетних відносин, системно узгодити їхні недоліки та переваги при реформуванні системи публічних фінансів, реалізації галузевих реформ.

По-третє, впровадження в Україні цільових форм міжбюджетних трансфертів – галузевих субвенцій місцевим бюджетам – встановлює особливі вимоги щодо їх реалізації. Насамперед це чіткість умов формування обсягу цих вертикальних цільових трансфертів, а також прозорість процедур розподілу, що передбачає зрозумілу й обґрунтовану систему норм і нормативів реалізації кожного виду суспільних послуг їх одержувачами.

4.3. Структурна побудова, функції та дохідна спроможність системи місцевих податків і зборів

Проблема обґрунтування теоретичних підходів до організації системи місцевого оподаткування далеко не нова. В історичному контексті варто виокремити два взаємопротилежних підходи до визначення сутності місцевого оподаткування. За першого застосовується принцип компенсації послуги, тобто сплату місцевих податків слід розглядати як плату за послуги, котрі надаються органом місцевого самоврядування мешканцям територіальної громади. Отже, місцеві податки й збори не можуть характеризуватися як загальнодержавні податки, тому що для останніх характерні виключно примусова ознака та відсутність цільового призначення. Згідно з другим підходом, природа походження й функціонування загальнодержавних і місцевих податків не розрізняється; ці інструменти розглядаються як обов'язкові платежі органам державного управління. У сучасних умовах жоден підхід повністю не відображає сутності місцевих податків, хоча перший із них є обґрунтованішим. Місцеві податки та збори необхідно відокремлювати від загальнодержавних, оскільки вони мають певні особливості, зокрема такі: по-перше, у межах фіскальних повноважень органи МСВ реалізують право запровадження (скасування) місцевих податків і зборів на відповідній території, виконують регулюючу функцію щодо них; по-друге, місцеві податки є одним із джерел власних коштів територіальних громад та надходять виключно до місцевих бюджетів; по-третє, місцеві податки встановлюються та стягуються тільки на відповідній території, тому в громадян є можливість обирати прийнятний рівень податкового навантаження. Отже, відзначені особливості, як наполягають, зокрема, Т. Єфименко [177], О. Кириленко [253, 415], В. Кравченко [253], І. Луніна [363], А. Соколовська [573], Л. Тарангул [61], В. Федосов та С. Юрій [64] та ін., повинні обов'язково враховуватися при формуванні й перегляді фіскальних повноважень органів МСВ. Так, засади формування фіскальних

повноважень місцевого самоврядування обґрунтовано в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи з питань місцевого самоврядування [783]. Проте в умовах реалізації [502] виникають нові умови й вимоги до системи місцевих податків і зборів як важливого інструменту реалізації власних повноважень місцевого самоврядування, що підвищує актуальність обраної теми.

Одним із ключових принципів побудови системи місцевого оподаткування є визначення та законодавче встановлення права органів МСВ запроваджувати й стягувати місцеві податки та збори (податкова ініціатива), тобто ті податки та збори, що надходять у доходи місцевої влади й використовуються ними. Такий підхід, з точки зору автора, проте, не повністю враховує сутність місцевого оподаткування. Вказані критерії можуть бути застосовані лише до окремих місцевих податків, наприклад щодо плати за землю, яка перед внесенням змін до Податкового й Бюджетного кодексів України включалася до загальнодержавних податків і зборів та повністю зараховувалася до бюджетів МСВ, тобто відповідала формальній ознаці цього визначення. Більш змістовне визначення пропонують В. Федосов та ін. [489, с.27], що розглядають місцеві податки як ті, що встановлюються місцевими органами влади. В рамках такого визначення слушно зауважується, що необхідно відрізнити місцеві податки від фіскальних джерел надходжень місцевих бюджетів, які частково представлені загальнодержавними податками, що відрізняються за формою від місцевих податків (встановлюються у вигляді надбавок до загальнодержавних; за переліком, що затверджується вищим органом влади; на розсуд місцевих органів влади. С. Юрій та Й. Бескид [689, с.45] виокремлювали аналогічні варіанти встановлення місцевих податків і зборів, проте наводили більш широке тлумачення місцевих податків: це обов'язкові платежі, які встановлюються місцевими органами влади й управління базового рівня та справляння котрих є обов'язковим лише на певній території. Такого ж підходу дотримується й В. Буряковський та ін. [488, с.81], які вважають, що місцеві податки – це ті, що стягуються місцевими органами влади й управління на відповідній території та зараховуються до місцевих бюджетів.

Заслуговує на увагу також підхід М. Кучерявенка [339, с.120], згідно з яким місцеві податки можуть встановлюватися як вищими, так і місцевими органами влади, але запроваджуються тільки рішенням місцевого органу влади, що діє на відповідній території, та надходять до місцевого бюджету. На нашу думку, це найкомпактніше й найповніше трактування місцевих податків, хіба що не відображає їх примусового характеру. Відповідно, доцільно сформулювати таке визначення: це податки, які можуть встановлюватись як вищим, так і місцевим органом влади, проте запроваджуються лише рішенням місцевого органу влади, що діє на відповідній території, є обов'язковими для сплати на даній території та надходять до місцевого бюджету. З огляду на це можна виокремити три формальні ознаки місцевих податків, за сукупністю котрих визначається належність певного податку до місцевого: запровадження виключно рішенням місцевих органів влади; зарахування в повному обсязі надходжень від них до місцевого бюджету; обов'язковість сплати на певній території.

За умови, якщо податок має всі перераховані вище формальні ознаки, його можна вважати місцевим, але тільки якщо всі, а не котрусь одну, як у деяких визначеннях. Окрім того, певну групу податків, на наш погляд, можна вважати умовно місцевими. Наприклад, плата за землю, згідно з чинним законодавством, як складова податку на майно належить до місцевих податків, але її ставки регулюються в установлених законодавством межах органами МСВ (для земельних ділянок – у межах населених пунктів), котрі також мають право запроваджувати пільги з податку. Зазначений податок у повному розмірі надходить до місцевих бюджетів. У цьому випадку маємо справу з компромісною формою оподаткування: відповідно до конституційних норм, земля є власністю народу, тому держава встановлює загальні умови її платного використання, однак делегує органам місцевого самоврядування право приймати конкретні рішення стосовно норм оподаткування, зважаючи на місцеві умови, та використовувати ці доходи на місцеві потреби, пов'язані з раціональним використанням земель, що, наприклад, В. Рибак [548, с.6] вважає достатнім для віднесення таких податків до складу місцевих.

Аналогічні проблеми виникають і при розгляді такої специфічної форми місцевого оподаткування в ряді країн, як надбавки до загальнодержавних податків. Тому коли вони регулюються місцевою владою, їх можна вважати місцевими податками, а в протилежному випадку – інструментом системи фінансового вирівнювання. Тобто відносити певні надходження в місцеві бюджети до “прирівняних” місцевих податків можна, якщо вони являють собою одну з форм волевиявлення жителів територіальних громад у частині фінансування видатків місцевих бюджетів. Таким чином, місцеві податки – це обов’язкові платежі, що встановлюються як вищим, так і місцевим органом влади, але запроваджуються тільки рішенням місцевого органу влади, котрий діє на відповідній території, та надходять до місцевого бюджету.

Аналіз зарубіжного досвіду розвитку систем місцевого оподаткування дає змогу виокремити три теоретичні моделі залежно від обсягів фіскальних повноважень органів МСВ щодо встановлення й стягнення місцевих податків і зборів. Першу можна умовно назвати «повна автономія». Органи МСВ мають право на власний розсуд запроваджувати податки й збори, перелік яких законодавчо не визначається. Перевага такої моделі полягає в тому, що органи МСВ можуть гнучко реагувати на соціально-економічні зміни та краще адаптувати джерела доходів до витрат. У чистому вигляді на практиці ця модель не використовується, оскільки їй притаманні кілька серйозних недоліків (див., зокрема, [360, с.247-248], а саме: можливість оподаткування тих самих об’єктів; небезпека виникнення інституційних відмінностей у рівні оподаткування та, як наслідок, небажаних переміщень факторів виробництва й міграції населення; імовірність появи великої кількості різних, не узгоджених між собою, податкових інструментів, що унеможлиблює створення раціональної податкової системи (за таких умов деякі види доходів можуть обкладатися високими податками, тоді як інші – зовсім “випадати” з оподаткування); неможливість проведення єдиної економічної й фінансової політики.

За другої моделі органи самоврядування можуть запроваджувати податки та збори відповідно до переліку, визначеного центральною владою. Є декілька

варіантів цієї моделі: по-перше, усі питання щодо стягнення місцевих податків і зборів повністю регламентуються законодавчо; по-друге, у переліку вказуються база оподаткування та граничні ставки, все інше визначається місцевою владою; по-третє, законодавчо закріплюється тільки перелік податків і зборів, котрі можуть встановлюватися місцевою владою; база оподаткування, ставки податків, термін сплати тощо визначаються органами місцевого самоврядування.

За наявності законодавчо встановленого переліку місцевих податків і зборів центральний уряд може регламентувати обов'язковість їх запровадження. У такому випадку доцільні три варіанти: усі податки та збори за переліком вводяться місцевими органами влади лише на їхній розсуд; усі податки й збори за переліком обов'язкові для запровадження органами місцевого самоврядування; податки та збори поділяються на обов'язкові для запровадження й ті, що встановлюються за рішенням органів місцевого самоврядування. Саме такий варіант другої моделі діє в Україні.

За третьої моделі центральна влада визначає перелік місцевих податків і зборів (обов'язкових чи не обов'язкових для запровадження, або й тих, і тих), але місцеві органи влади мають право вводити податки і збори, яких немає в переліку.

З точки зору автора, з'ясувати, котра з моделей найефективніша, неможливо, оскільки це залежить насамперед від країни використання, рівня розвитку економіки, її історичних традицій і національних особливостей, умов територіального устрою та ін. Зазвичай в унітарних країнах органи МСВ мають обмежені права щодо встановлення та стягнення місцевих податків і зборів, тоді як у федеративних державах основні питання МСВ належать до компетенції суб'єктів федерації. Надання місцевим органам влади права самостійно встановлювати ставки податків без обмеження верхньої межі викликає заперечення в деяких науковців, головним чином тому, що платникові важко орієнтуватись у ставках оподаткування в різних територіальних громадах, а це істотно впливатиме на його діяльність, особливо в частині її податкового планування. Водночас така система має певні переваги, що переконливо доводить досвід США. У цій країні деякі ставки

податків для кожного рівня визначені законодавством, інші встановлюються муніципалітетами або штатами, зокрема ставки податків на нерухомість, податку з продажу. Рівень оподаткування ними помітно впливає на ділову активність у територіальних громадах, забезпечує створення привабливого інвестиційного клімату. Проте ринкові механізми вирівнюють ставки таких податків на різних територіях в умовах стабільної економіки. І, що дуже важливо, за умов зростання ризиків погіршення чи дестабілізації економічної ситуації та в разі виникнення спеціальних цілей органи МСВ мають можливість гнучко коригувати елементи системи оподаткування. Отже, місцеві податки можуть і повинні використовуватись як дієвий інструмент регулювання.

Застосовуються й інші моделі. Так, місцеві органи влади Норвегії та Бельгії мають право самостійно встановлювати місцеві податки й збори, центральна влада обмежує тільки їх граничні ставки. У Швеції перелік податків визначається парламентом, а їх ставки – муніципалітетами. Цікава модель побудови місцевого оподаткування використовується в Іспанії. Ця країна складається із 17 регіональних структур і двох територій з особливим статусом. За рівнем податкової компетенції вони поділяються на три групи: по-перше, Країна Басків і Наварра, котрі мають найширші права в питаннях місцевого оподаткування. Вони можуть самостійно встановлювати різні види податків, які повинні надходити не тільки в регіональний, а й у місцевий бюджет; по-друге, ряд регіонів, у т. ч. Каталонія, що мають право регулювати ставки податків; по-третє, інші регіони, які не мають жодних фіскальних повноважень.

Відповідно до положень [65] в Україні органи МСВ мають право самостійно встановлювати місцеві податки й збори, визначати порядок сплати відповідно до переліку та в межах законодавчо визначених граничних розмірів ставок. Також органи самоврядування можуть запроваджувати пільгові податкові ставки, скасовувати окремі місцеві податки й збори або звільняти від їх сплати окремі категорії платників та надавати відстрочку з їх сплати.

Проблема встановлення межі компетенції органів МСВ відображена в міжнародних документах, зокрема в [169, ст.9, п3], зокрема в такому аспекті:

«принаймні частина фінансових ресурсів органів місцевого самоврядування формується за рахунок місцевих податків та зборів, розмір яких вони мають повноваження встановлювати в межах закону». Тому фінансові ресурси частково формуються за рахунок місцевих податків і зборів, тобто тих, що встановлюються вказаними органами самостійно. Водночас цей підхід має рекомендаційний характер, оскільки регламентація розміру такої частки ускладнена з огляду на різні соціально-економічні й фіскальні умови кожної держави. Вважається загальноприйнятим, що граничні повноваження органів МСВ щодо стягнення податків встановлюються законами центральних чи регіональних органів влади, але не можуть перешкоджати ефективному функціонуванню місцевої фінансової системи. Таким чином, у [169] вказується на те, що місцеві органи влади здебільшого мають право запроваджувати податки чи збори на власний розсуд, але воно великою мірою регламентується національним законодавством. Фактично міжнародні стандарти місцевих фінансів наголошують тільки на необхідності існування місцевих податків і зборів, а не на наданні права органам місцевого самоврядування вводити їх.

Становлення й розвиток місцевих податків і зборів в Україні розпочалися зі здобуттям нею незалежності, навіть до ратифікації Хартії. Ще в грудні 1990 р. було прийнято Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» [328], згідно з яким повноваження щодо встановлення місцевих податків і зборів передано до компетенції рад базового рівня (сільських, селищних і міських). Це розширило фінансові можливості місцевих рад у забезпеченні економічної самостійності у відповідних адміністративно-територіальних одиницях.

Ключовим моментом правового становлення інституту місцевих податків і зборів можна вважати прийняття [129], в положеннях якого було закріплено правові засади реалізації органами МСВ фіскальних повноважень. Декретом встановлювалося 16 місцевих податків і зборів, а саме: комунальний податок, податок на рекламу, готельний збір, ринковий збір, збір за видачу ордера на квартиру, збір з власників собак, збір за видачу дозволу на розміщення

об'єктів торгівлі та сфери послуг, збір за використання місцевої символіки, курортний збір, збір за право проведення кіно- і телезйомок, збір за проїзд територією прикордонних областей автотранспорту, що прямує за кордон, збір за право проведення аукціонів, конкурсного розпродажу та лотерей, збір за участь у бігах, збір за виграш на бігах, збір з осіб, що беруть участь у грі на тоталізаторі, збір за паркування автотранспорту. Крім того, було закріплено повноваження органів місцевого самоврядування щодо встановлення місцевих податків і зборів та надання пільг за ними, а також їх максимальні ставки.

Структура надходжень місцевих податків і зборів після прийняття [490] помітно змінилася. Зокрема, кількість місцевих податків і зборів скоротилася з чотирнадцяти до п'яти, причому деякі з них було скасовано, інші – дещо модифіковано. Так, готельний збір повернувся у вигляді туристичного, збір за паркування автотранспорту перетворено на збір за місця для паркування транспортних засобів. Разом із тим комунальний податок та податок з реклами були взагалі скасовані, як і багато інших зборів (ринковий, за використання місцевої символіки тощо). На особливу увагу заслуговує переведення єдиного податку з переліку загальнодержавних до місцевих. Поряд із тим саме включення до складу місцевих єдиного податку забезпечило підвищення їхньої частки в загальному обсязі доходів місцевих бюджетів, що було пов'язано зі зростанням кількості платників цього податку. До складу інших новацій, введених з прийняттям [490] слід віднести також такі: скасування низки фіскально неефективних податкових платежів; спрощення системи адміністрування місцевих податків; упорядкування повноважень органів місцевого самоврядування в частині встановлення й адміністрування місцевих податків і зборів у бік обмеження довільного трактування цими органами порядку їх адміністрування; врегулювання взаємодії органів місцевого самоврядування з контролюючими органами; запровадження податку на нерухомість, який у більшості європейських країн вважається одним із найефективніших місцевих податків; надання єдиному податку статусу місцевого, що дасть змогу розширити фінансову незалежність місцевих

бюджетів (див., наприклад [439, с.269-272]). Разом із тим, як підкреслювали, зокрема, О. Олійник та С. Юшко [444, с.3-13], під час розроблення Податкового кодексу України не було повною мірою дотримано основних принципів побудови місцевої фіскальної політики, визначених в рекомендаціях Ради Європи щодо виконання [169], які передбачають такі вимоги: віднесення до місцевих тих податків і зборів, що є локалізованими, прив'язаними до конкретної території, сплати яких важко уникнути; надання органам місцевого самоврядування права встановлювати розміри ставок у певних, але широких межах, достатніх для забезпечення фінансування місцевих програм; визначення пільг та звільнень щодо місцевих податків і зборів лише за рішеннями представницьких органів місцевого самоврядування, а не законодавчо; повсюдність бази оподаткування для більшості адміністративно-територіальних одиниць відповідного рівня. Згідно із зазначеними принципами, стали дискусійними рішення щодо скасування ринкового збору та збору за право використання місцевої символіки, оскільки зазначене призвело до великих втрат доходів окремих груп місцевих бюджетів.

Недосконалою залишається й система справляння податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки. На етапі запровадження вказаного податку базою його оподаткування було визначено лише житлову нерухомість. При цьому вилучено житло площею до 120 м², тобто левову частку нерухомого майна такої категорії. На етапі внесення змін до Податкового кодексу України в процесі податкової реформи базу оподаткування розширено, зокрема за рахунок об'єктів нежитлової нерухомості, а також встановлено максимальне значення ставки оподаткування в розмірі 2 % мінімальної заробітної плати за 1 м². Утім, згадані зміни не забезпечили бажаного ефекту: обсяг надходжень податку на нерухоме майно на 2015 р. затверджений місцевими радами в сумі лише 226,2 млн грн (для порівняння: надходження плати за землю у 2014 р. становили 12,8 млрд грн). Отже, податок на нерухоме майно залишається недостатньо

ефективним і значимим фінансовим інструментом для місцевого самоврядування.

Віднесення плати за землю до місцевих податків є важливим етапом збільшення потенціалу місцевих податків і зборів, до яких вона й належить за своєю сутністю. Так, у Бюджетному кодексі України цей вид доходів у повному обсязі включено до власних доходів бюджетів МСВ. Крім того, орендна плата як частина плати за землю майже цілком відповідає ознакам місцевих податків і зборів. Відсутність у органів місцевого самоврядування можливості впливати на визначення пільг та ставки земельного податку створює дисбаланс динамічного нарощування номінальних надходжень орендної плати за повільнішого зростання надходжень земельного податку, не сприяє розвитку ринку землі та примноженню надходжень до місцевих бюджетів. Необхідність щорічної індексації ставок, на відміну від підходу щодо їх прив'язки до розміру мінімальної заробітної плати, не поліпшує адміністрування земельного податку. До речі, органи місцевого самоврядування більшості країн ЄС вважають земельний податок найефективнішим з огляду на можливість розширення бази оподаткування та впливу на ставки, важливість його регулюючої та стимулюючої функцій.

Визначення платниками збору за місця для паркування транспортних засобів тільки суб'єктів господарювання фактично перетворює його на концесію частини території (земельної ділянки) місцевої ради, що обмежує впровадження в Україні поширених у світі технічних пристроїв для паркування (паркоматів) та становить чималу корупційну загрозу. У країнах ЄС платниками збору є власники транспортних засобів, котрі сплачують його саме за право паркування, а справляння збору покладене на відповідні підприємницькі структури.

Для реформування вітчизняної системи місцевого оподаткування потрібно з'ясувати, яка з наведених моделей є найефективнішою для використання в сучасних умовах. Найбільше дискусій викликає питання стосовно права органів МСВ запроваджувати місцеві податки та збори на власний розсуд. Деякі науковці вважають за доцільне надати місцевим органам влади таке

право, інші виступають проти. Так, на думку О. Кириленко [253, с.39], забезпечення незалежності системи місцевих фінансів прямо визначається рамками автономії МСВ в сфері визначення об'єктів, встановлення бази оподаткування тощо, що, в свою чергу, визначає доцільність надання органам місцевого самоврядування права запроваджувати власні податки й збори та самостійно визначати ставки оподаткування (за умови контролю загальнодержавними органами загального рівня оподаткування).

Прибічники надання органам місцевого самоврядування права запроваджувати податки й збори на власний розсуд висувують такі аргументи. По-перше, органи МСВ краще обізнані щодо економічного становища своєї територіальної громади, тому можуть вибрати найефективніші податки та збори; такі органи будуть зацікавлені в результативності таких податків і зборів. По-друге, зазначені податки допомагатимуть органам місцевого самоврядування регулювати соціально-економічне становище регіону, створювати сприятливий інвестиційний клімат тощо. По-третє, надання органам місцевого самоврядування права запроваджувати податки та збори розширюватиме їх фінансову автономію. В свою чергу, опоненти такого підходу роблять акцент на ймовірних негативних наслідках, а саме: посиленні податкового тиску на платників; неконтрольованому зростанні кількості податків і зборів; зниженні зацікавленості органів місцевого самоврядування в стягненні загальнодержавних податків і зборів.

З точки зору автора, в Україні доцільно використовувати модель оподаткування, за якої органи місцевого самоврядування матимуть право на власний розсуд запроваджувати податки й збори поряд із законодавчо визначеними. Але при цьому треба в законодавчому порядку передбачити вимоги до цих податків і зборів та формалізовані процедури їх запровадження й адміністрування. Отже, такі місцеві податки та збори не повинні дублювати загальнодержавні податки; мають вводитися в дію мінімум через шість місяців після прийняття рішення про це та відповідати додатковому обсягу послуг жителям територіальної громади, що надаються органами МСВ.

Доцільно передбачити норму, згідно з якою місцеві органи влади матимуть право запроваджувати свої податки й збори тільки після всіх обов'язкових податків і зборів, за наявності об'єктів оподаткування або умов, з котрими пов'язане їх уведення. У такому разі законодавчо встановлений перелік повинен містити найефективніші податки та збори. На переконання автора, цього можна досягти тільки якщо податки відповідатимуть загальноприйнятим принципам уведення, головним із котрих має бути принцип економічної ефективності, тобто надходження від податку мусять перевищувати витрати на його стягнення.

Крім того, наприклад, О. Кириленко та ін. [253, с.24-37; М10, с.88] наполягають на необхідності урахування при визначенні переліку місцевих податків і зборів варто враховувати таких аспектів: важливість завдань, котрі повинні бути виконані за їхньою допомогою; відповідність принципам економічної ефективності та справедливості; виконання умови, що місцевими можуть бути лише ті податки й збори, витрати на адміністрування котрих на місцевому рівні менші, ніж на загальнодержавному, а також ті, надходження від яких перевищують згадані витрати; низька мобільність бази оподаткування (при встановленні податку не можливе переміщення об'єкта оподаткування з однієї територіальної громади до іншої).

Перелічені аспекти можна віднести до принципів місцевого оподаткування. Якщо три перших не викликають сумніву, то щодо останнього є певні зауваження. Низька мобільність бази оподаткування суттєво перешкоджатиме ухиленню від оподаткування, забезпечуючи стабільні надходження від податків і зборів, проте не може бути обов'язковою умовою запровадження місцевих податків. Якщо база оподаткування буде мобільною, це призведе до її концентрації в територіальних громадах із привабливішим режимом оподаткування. Тобто місцеві податки та збори ефективніше виконуватимуть регулюючу функцію, й за їхньою допомогою органи місцевого самоврядування зможуть створювати сприятливий інвестиційний клімат на відповідній території.

Висновки до розділу 4

1. В Україні розширення, з одного боку, складу компетенцій, прав і повноважень суб'єктів самоврядування в сфері управління розвитком територій, а з іншого – посилення відповідальності демократично обраних громадами органів при вирішенні місцевих проблем та питань, явило собою стрижневу складову надзвичайно масштабного процесу децентралізації управління державою та територіальної реорганізації владного устрою у цілому. Вагомим підґрунтям для успішної реалізації такого роду реформаторських заходів стала докорінна перебудова самої архітектури бюджетної системи держави та здійснення суттєвої трансформації механізму міжбюджетних відносин

2. Змістовна складність та принципова багатозначність проблематики адміністративного районування закономірно визначила також поширеність серед науковців поглядів відносно доцільності використання в даному контексті певного комплексного підходу, що враховував би на єдиній методологічній основі різні аспекти процесу реформування адміністративно-територіального устрою держави. При розробці концептуальних положень та проектуванні практичних заходів щодо реформи АТУ держави, на жаль, недостатньо часто належна увага приділялася вивченню передумов та наслідків такого роду змін для місцевих фінансів.

3. В розділі запропоновано використання підходу щодо встановлення потреб у розширенні фіскального простору на основі зіставлення характеристик місцевого бюджету територіальної громади за доходними (структура джерел надходжень, що розглядається з позицій рівня автономії, для оцінки якої застосовується показник оцінки дотаційності місцевого бюджету як частка в ньому трансфертних надходжень з державного бюджету) та видатковими (визначаються на основі розподілу витрат бюджету на такі, що є обов'язковими та необов'язковими для підтримки належної якості життя мешканців території) параметрами.

4. В розділі обґрунтовано, що використання ознаки умови надання

міжбюджетних трансфертів як критерію їх класифікації розширює можливості детального аналізу причин появи й поширення відповідних форм міжбюджетних трансфертів, а при дослідженні практики функціонування бюджетних систем у різних країнах підсилює експертні висновки щодо досягнення цілей застосування інструментів міжбюджетних відносин, дає змогу оцінити їх ефективність. Виокремлення критеріїв надання умовних трансфертів – критеріальна й результативна обумовленість, критерій співфінансування – допомагає підготувати широкий набір інструментів міжбюджетних відносин, системно узгодити їхні недоліки та переваги при реформуванні системи публічних фінансів, реалізації галузевих реформ.

5. Впровадження в Україні цільових форм міжбюджетних трансфертів – галузевих субвенцій місцевим бюджетам – встановлює особливі вимоги щодо їх реалізації. Насамперед це чіткість умов формування обсягу цих вертикальних цільових трансфертів, а також прозорість процедур розподілу, що передбачає зрозумілу й обґрунтовану систему норм і нормативів реалізації кожного виду суспільних послуг їх одержувачами.

6. В Україні доцільно використовувати модель оподаткування, за якої органи МСВ матимуть право на власний розсуд запроваджувати податки й збори поряд із законодавчо визначеними. Але при цьому треба в законодавчому порядку передбачити вимоги до цих податків і зборів та формалізовані процедури їх запровадження й адміністрування. Отже, такі місцеві податки та збори не повинні дублювати загальнодержавні податки; мають вводитися в дію мінімум через шість місяців після прийняття рішення про це та відповідати додатковому обсягу послуг жителям територіальної громади, що надаються органами МСВ.

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у роботах [292, 293, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 303, 305, 306, 307, 310, 311, 313, 315, 317, 319, 320, 321, 322, 324, 326, 327, 329, 758, 759] за списком літератури.

РОЗДІЛ 5

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ СЕРЕДНЬОСТРОКОВОГО БЮДЖЕТНОГО ПЛАНУВАННЯ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНИХ ФІНАНСІВ

5.1. Механізм середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування

Стратегічним імперативом та ключовим пріоритетом здійснення масштабних заходів щодо реформування системи міжбюджетних відносин та децентралізації державних фінансів в Україні є створення для діяльності місцевого самоврядування потужного нормативно-правового, фінансового, організаційного підґрунтя, належного й достатнього для розв'язання нагальних проблем територіального розвитку, підтримка стабільності економічного зростання, досягнення високого рівня якості життя населення, подолання регіональних диспропорцій тощо. Проте здійснення простого перерозподілу коштів між центральним та місцевими бюджетами в рамках розширення управлінських повноважень та підвищення відповідальності органів МСВ в різних функціональних сферах виконання обов'язків, покладених на державу суспільством, все ж таки ще недостатньо для ефективної реалізації широкого кола розмаїтих за змістом завдань, пов'язаних із підтримкою сталого розвитку територій та місцевих громад. Необхідною передумовою для забезпечення повноти та якості здійснення органами місцевого самоврядування зазначених функцій має стати розбудова належного управлінського механізму формування та використання бюджетних ресурсів, адекватного щодо надзвичайно складних та мінливих обставин регіонального розвитку.

Особливу актуальність та високу значущість питання удосконалення планово-аналітичної роботи органів МСВ в напрямі формування фінансів вітчизняних територіальних громад набувають за сучасні умови, що

визначаються негативним контекстом нестабільності макроекономічної ситуації, поглиблення структурної та регіональної диференціації місцевих бюджетів, виявлення кризових проявів в розвитку різних галузей та секторів національної економіки, наявним несприятливим станом інвестиційної привабливості регіональних господарських комплексів та ін. З іншого боку, ресурсна база місцевого самоврядування за такі обставини (навіть із урахуванням збільшення фінансових надходжень, які можуть отримати територіальні громади за умови об'єднання та переходу до здійснення прямих відносин із державним бюджетом) залишається надзвичайно обмеженою, що обумовлює необхідність підвищення ефективності розпорядження додатковими доходами, джерела яких пов'язані із реалізацією реформи, спрямованої на фінансову децентралізацію. Отже, з точки зору автора, необхідність наповнення прав та повноважень органів самоврядування новим змістом реального народовладдя на місцевому рівні потребує (в межах наданих реформою адміністративно-територіального устрою держави можливостей) насамперед удосконалення методичного та інструментального забезпечення виконання розширених фіскальних функцій, зокрема, у сфері здійснення бюджетного процесу. Тому слід визнати цілком закономірним той факт, що однією з ключових складових великомасштабного процесу удосконалення системи управління державними фінансами в Україні відповідно до державної стратегії реформ у цій сфері [538] є впровадження механізму середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні.

Потужність джерел утворення та продуктивність використання потенціалу підвищення ефективності формування та використання місцевих фінансів на основі впровадження перспективного (середньострокового) підходу щодо здійснення бюджетного процесу вітчизняні та зарубіжні науковці звичайно пов'язують із суттєвим розмаїттям переваг даної методології, зокрема, таких як: можливість перспективного збалансування наявного фінансово-бюджетного забезпечення із довгостроковими потребами реалізації державної політики (М. Афанасьєв та І. Кривошов [14, с.108], Т. Богдан [46, с.9],

Т. Боголіб [47, с.185-186], О. Зварич [219, с.44], О. Колісник [263, с.84], В. Кудряшов [290, с.5], І. Левченко [349, с.491], С. Лушин [367, с.15]); підвищення обґрунтованості підготовки та якості розробки фіскальної політики держави на основі деталізації й підтримки наступності бюджетних показників в системі макроекономічного регулювання (А. Ахламов та О. Голинська [63, с.11], Ф. Балансоне та ін. [708, с.153-157], Дж. Брамбі та ін. [710, с.3-4], А. Кіа [754, с.957-959], Т. Коляда [265, с.302], А. Крейдл [756, с.3], В. Лагутін [340, с.8], В. Мазярчук та М. Стадник [401, с.6-8], С. Онишко та О. Лактіонова [449, с.140], І. Потеряйло [505, с.42], М. Тимошенко [611, с.27]); гарантування спадкоємності та стабільності фінансування довгострокових програм розвитку в рамках бюджетного процесу (Т. Боголіб [47, с.188], О. Майборода та ін. [375, с.184], В. Федосов та ін. [66, с.148]); оптимізація розподілу обмежених бюджетних ресурсів із урахуванням стратегічних орієнтирів розвитку (Дж. Брамбі та ін. [710, с.3-4], Ю. Глущенко [103, с.77-78], І. Піонтківська та ін. [481, с.4], В. Плєскач та І. Івасюк [486, с.58-59], І. Чугунов [670, с.205], С. Шаповал [677, с.208]); випереджувальне виявлення потреби дій у державній політиці, підсилення фінансової дисципліни та відповідальності (Ф. Балансоне та ін. [708, с.153-157], Е. Бауманн [28, с.10], С. Ващенко [73, с.172], Т. Єфименко [178, с.58], В. Мазярчук та М. Стадник [401, с.6-8]); реалістичність підходу щодо розрахунку видатків держави з урахуванням прогнозу змін умов формування та виконання бюджету (Т. Затонацька та О. Шиманська [214, с.97], Т. Мигович [399, с.544-545], М. Шервуд [800, с.21]); активізація інвестиційних процесів на всіх рівнях бюджетної системи держави (М. Ливдар [354, с.30-33] та ін.

З іншого боку, практична реалізація зазначеного широкого кола позитивних рис та переваг залежить, по-перше, від повноти та якості впровадження методологічних засад середньострокового планування (зокрема, нерозривно пов'язаних із використанням програмно-цільового підходу) у загальний концептуальний та методичний контекст бюджетного процесу, по-друге, від глибини інтеграції організаційно-економічного забезпечення середньострокового

бюджетного планування (ССБП) як у систему управління державними та місцевими фінансами, так і в структурну побудову та функціональне наповнення механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівнях. При чому, з огляду на розмаїття та неоднозначність світових практик побудови системи бюджетного планування на засадах реалізації даної концепції ССБП (див., наприклад, [401], [402], [481], [708], [710], [759], [800] та ін.), слід відзначити, що виконання зазначених вимог прямо залежить саме від повноти опанування фінансово-плановими органами держави достатньо складними методичними, інструментальними, технологічними та іншими аспектами такого підходу.

В свою чергу, вирішення даного завдання суттєво ускладнене через значне розмаїття теоретико-методологічного базису середньострокового бюджетного планування, основу якого, з точки зору дослідників даної проблематики, складають такі положення: використання індикативних орієнтирів узгодження та корегування середньострокових орієнтирів реалізації державної політики на основі екстраполяції тенденцій змін параметрів бюджету (Ф. Балансоне та ін. [798, с.153-157], А. Крейдл [756, с.4-27], О. Майборода та ін. [375, с.175-176], С. Онишко та О. Лактіонова [449, с.141-143], В. Федосов та ін. [66, с.730]); багатоальтернативність вибору варіантів укладання бюджету на основі використання критеріїв максимізації досягнення стратегічно встановлених позитивних соціально-економічних результатів розвитку (Ф. Балансоне та ін. [798, с.153-157], М. Тимошенко [611, с.27]); виявлення взаємозалежності та взаємного впливу макроекономічних показників та параметрів бюджету (А. Ахламов та О. Голинська [63, с.17], І. Левченко [349, с.491], В. Плескач та І. Івасюк [486, с.58-59], І. Чугунов [670, с.204], М. Шервуд [800, с.12-14]); реалізація програмно-цільового підходу до формування системи планування, моніторингу та контролю ефективності здійснення видатків бюджету (С. Качула [246, с.162], С. Левицька [348, с.33-36], Т. Мигович [399, с.544], В. Федосов та ін. [66, с.730], Р. Хакет [703, с.7], І. Щербина та ін. [484, с.30-33]); планування з «переходами», що враховують

зміни умов виконання бюджету в середньостроковій перспективі (Е. Бауманн [28, с.9], Дж. Брамбі та ін. [710, с.17-24], І. Піонтківська та ін. [481, с.4], В. Плескач та І. Івасюк [486, с.58-59]); «ковзний» підхід щодо визначення індикативних показників фінансового плану держави протягом декількох циклів бюджетного процесу (Н. Прокопенко [514, с.184]); встановлення бюджетних лімітів (фіскальних, цільових, видаткових рамок) для реалізації державної політики у поєднанні із розширенням можливостей щодо перерозподілу фінансів в рамках декількох (звичайно, в перспективі 3-4 років) бюджетних циклів (Т. Богдан [46, с.11-12], В. Мазярчук та М. Стадник [401, с.30]); розщеплення зобов'язань держави за видатками, пов'язаними із реалізацією довгострокових програм розвитку (С. Шаповал [677, с.208]); збереження єдності підходу щодо розробки бюджетів в середньорічній перспективі з урахуванням довгострокових бюджетних обмежень та орієнтирів результативності державної політики (І. Піонтківська та ін. [481, с.4], Л. Тірбах [617, с.223-224]); диференційоване використання різних критеріїв оцінки якості підготовки бюджету на різних етапах бюджетного процесу (С. Ващенко [73, с.172], В. Мазярчук та ін. [402, с.15-16], І. Потеряйло [505, с.42]), у т.ч. – підходів щодо розробки збалансованих систем показників та стратегічних карт (О. Берданова та В. Вакуленко [36, с.20-46], Т. Жибер [181, с.6], О. Майборода та ін. [375, с.183-184]) та ін.

Отже, складність та багатоаспектність методології середньострокового бюджетного планування закономірно визначають наявність широкого кола утруднень та перешкод щодо широкого впровадження даного підходу у вітчизняну практику здійснення бюджетного процесу як на національному, так і на місцевому рівнях протягом вже досить тривалого часу. Так, нормативні вимоги щодо розробки фінансового плану держави на бюджетний і на два наступних за ним періоди, зокрема, на основі обов'язкового урахування програмних засад діяльності уряду, прогнозних показників соціально-економічного розвитку країни, параметрів державних цільових програм і проектів та ін., було встановлено у 2010 р. при ухваленні Бюджетного Кодексу

України [65, ст.21]. Проте надалі, незважаючи на формальне закріплення положень, що встановлювали пряме зобов'язання щодо використання учасниками бюджетного процесу методології середньострокового планування, рамки реального застосування даного підходу були вкрай обмеженими (звичайно, стосувалися окремих аспектів вживання інструментарію програмно-цільового методу – зокрема, при обґрунтуванні проектних показників бюджетних програм). В подальшому ж, у період 2014-2016 рр., імплементація нормативної бази середньострокового бюджетного планування було об'єктивно ускладнено через масштабність прояву кризових процесів в національній економіці, а також у стані державних і місцевих фінансів. З іншого боку, зобов'язання щодо реформування бюджетної системи України на основі впровадження методології ССБП навіть на той непростий для державності України час стали також важливою складовою політики реалізації євроінтеграційного вибору, закріпленого в Угоді про асоціацію з Європейським Союзом ([703, ст.346-347]), а саме в напрямку дотримання вимог забезпечення в контексті бюджетного процесу використання комплексу визнаних міжнародних стандартів і принципів формування фінансів держави та місцевого самоврядування. Слід, крім того, відзначити, що органічними елементами зазначених стандартів та принципів, глибоко інтегрованими до процедурно-технологічного та інструментально-методичного наповнення ССБП, є також положення сучасної концепції фіскального простору.

На тісноту змістовного зв'язку та потенційну ефективність спільного використання методології середньострокового планування та концепції фіскального простору в рамках розгляду різних аспектів реформування бюджетної системи вказують також вітчизняні дослідники проблематики управління державними та місцевими фінансами в умовах трансформаційної економіки. Так, зокрема, Т. Єфименко [178, с.36] наголошує, що диференційоване (відповідно до динаміки розгортання стадій економічного циклу) встановлення середньострокових фіскальних рамок формування бюджету являє собою вагомий важіль результативної реалізації антикризової політики, орієнтованої на

підтримку стійкості фінансів держави (на всіх рівнях бюджетної системи) через розширення відповідного фіскального простору. С. Онишко та О. Лактіонова [449, с.140] цілком підтримують позицію щодо продуктивності здійснення (відповідно до перебігу стадій економічного циклу) гнучкого контрциклічного і стабілізуючого впливу на засадах застосування перспективного (середньострокового) підходу відносно випереджувального (стосовно до виникнення безпосередньої небезпеки порушення рівноваги фінансового стану держави) розширення фіскального простору. З іншого боку, наприклад, Т. Богдан [46, с.15] підкреслює, що й для умов відсутності реальних загроз стабільності державних фінансів закладені в багаторічній перспективі орієнтири формування фіскального простору (визначається за такий підхід як діапазон прояву розбіжності між прийнятими в рамках середньострокового бюджетного планування прогностичними показниками фінансових агрегатів бюджету – доходи та видатки, обсяги кредитування бюджету, кількісні та структурні параметри трансфертів та ін., та встановленими на аналогічних засадах фіскальними лімітами) являють собою важливе підґрунтя для визначення доцільності та передбачення наслідків змін фінансової політики держави. В свою чергу, Т. Коляда [265, с.74] відзначає, що оцінка дієвості даної політики, а, отже, й виявлення необхідності змін, пов'язаних із реалізацією певних цільових орієнтирів щодо пріоритетів розширення фіскального простору, прямо залежить від якості обґрунтування прогностичних та планових показників, що складають основу розробленого на середньострокову перспективу бюджету.

Надзвичайно позитивними є також оцінки науковцями перспектив впровадження методології ССБП в контексті власне обґрунтування заходів щодо розширення фіскального простору на місцевому рівні. Так, з точки зору М. Тимошенко [612, с.76], урахування особливостей та встановлення потреб у формуванні фіскального простору місцевих фінансів слід вважати ключовим критерієм вибору такої раціональної моделі побудови міжбюджетних відносин, в рамках розбудови та функціонування якої в середньостроковій перспективі було б забезпечено не тільки зміцнення фінансової автономії

місцевих бюджетів, але й сформовано на місцевому рівні можливості щодо протидії ймовірним загрозам втрати фінансової стабільності через виявлення негативних наслідків як при розгортанні ситуативних локальних криз, так навіть і в контексті раптового прояву несподіваних макроекономічних шоків різної природи. Крім того, наприклад, Л. Бенч [35, с.21] пов'язує необхідність суттєвого удосконалення методичних засад розробки та реалізації середньострокової фіскальної політики, орієнтованої на консолідацію фінансових ресурсів на всіх рівнях бюджетної системи (у т.ч. – в рамках зміцнення фіскального простору місцевих бюджетів через оптимізацію видатків бюджету, розширення складу податків та зборів, використання неподаткових джерел збільшення надходжень та ін.), із підвищенням здатності та спроможності глобальної світової та національних фінансових систем щодо опору можливим масштабним загрозам загострення кризових проявів у економічній сфері у цілому.

Отже, сформовані в Україні у 2017-2018 рр. позитивні тенденції щодо стабілізації фінансового стану та часткового подолання кризових проявів у соціально-економічному розвитку суспільства обумовили закономірну (з точки зору удосконалення управління фінансами держави) актуалізацію питань впровадження концепції ССБП у бюджетний процес на національному та місцевому рівнях. Зокрема, необхідність удосконалення методології бюджетного планування на основі такого підходу вже у 2016 році була прямо передбачена стратегічними положеннями [538] щодо реформування системи управління державними фінансами на 2017–2021 рр. (в напрямку посилення обов'язковості дії приписів щодо дотримання бюджетної дисципліни в контексті збільшення планомірності та передбачуваності руху бюджетних потоків, встановлення на довгострокових засадах та забезпечення неухильного дотримання фіскальних лімітів й обмежень та ін.). В подальшому зазначені положення були розвинені через нормативне упорядкування шляхом ухвалення [199] вимог та зобов'язань відносно впровадження механізму прогнозування та планування показників бюджету на трьохрічну перспективу, а також отримали остаточне законодавче закріплення у [190] через створення належного і великомасштабного правового

підґрунтя для запровадження в Україні моделі середньострокового бюджетного планування, в рамках розбудови якої надалі має бути продовжене внесення суттєвих змін у різні аспекти здійснення бюджетного процесу. Так, вже прийняття [190] передбачає наступність помітного оновлення нормативних засад розробки та контролю реалізації бюджетних програм ([190, ст.13-14, 17-20]), частковий перегляд підходів до управління фіскальними ризиками ([190, ст.22]), удосконалення процедур та зміни у розподілі виконавської відповідальності щодо підготовки Бюджетної декларації як фундаментальної основи для укладання середньорічного бюджетного плану ([190, ст.23]), підвищення вимог щодо планування інвестиційної активності держави ([190, ст.24]) та ін.

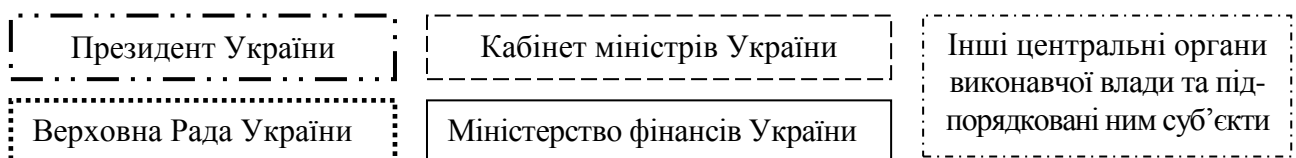
Необхідність та обов'язковість підготовки Бюджетної декларації (БД) як стрижневої складової забезпечення впровадження в бюджетний процес методології ССБП (див. рис. 5.1) являє собою ключовий елемент змін у складі бюджетного законодавства (див. [65, ст.4]), а також і в послідовності стадій підготовки Державного бюджету (див. [65, ст.19-1]). При чому роль та значення Бюджетної декларації при розробці основного фінансового документу держави та місцевих бюджетів визначається насамперед вимогами найбільш повної реалізації принципів субсидіарності, ефективності, результативності, публічності та прозорості (див. [65, ст.7]). Зокрема, в рамках підготовки БД здійснюється упорядкування найбільш важливих питань встановлення на довгостроковій основі пріоритетів реалізації державної політики розвитку (в галузевому та територіальному аспектах) та забезпечення спадкоємності бюджетних показників різних періодів через визначення та узгодження таких положень (див. [65, ст.33]): оцінка впливу прогнозованих змін у стані умов виконання бюджету на фінансовий стан держави та територіальних громад, а також обґрунтування заходів щодо обмеження фіскальних ризиків; затвердження структури та принципів розподілу створеного внутрішнього продукту країни та національного багатства у цілому; передбачення джерел і динаміки фінансування видаткових зобов'язань виконання широкого кола функцій держави щодо надання публічних послуг суспільству; встановлення лімітів та обмежень при

формуванні показників і параметрів бюджету, а також орієнтовних граничних рамок планування видатків розпорядниками бюджетних коштів відповідно до задекларованих пріоритетів та цілей реалізації державної політики та ін.

Рис. 5.1. Послідовність розробки та ухвалення Державного бюджету України (узагальнено за [463])

Примітки: відповідальні виконавці процедур розробки Державного бюджету України:

Таким чином, при розробці Бюджетної декларації в рамках бюджетного процесу відбувається планомірний відхід від суто обліково-розрахункового підходу (обчислення поточних грошових потреб обслуговування діяльності держави в обмеженому річними рамками часовому діапазоні) в напрямку реалізації стратегічно орієнтованої програмно-цільової концепції планування фінансів держави та територіальних громад (підтримка спадкоємності та послідовності формування ресурсного забезпечення досягнення цілей та завдань держави, що відповідають встановленим довгостроковим пріоритетам підвищення якості надання публічних послуг суспільству). Крім того, реалізація при підготовці Бюджетної декларації засад методології середньострокового бюджетного планування, що передбачають обов'язковість лімітування при плануванні видатків розпорядниками бюджетних коштів, гармонійно відповідає також положенням концепції фіскального простору в аспекті дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів.

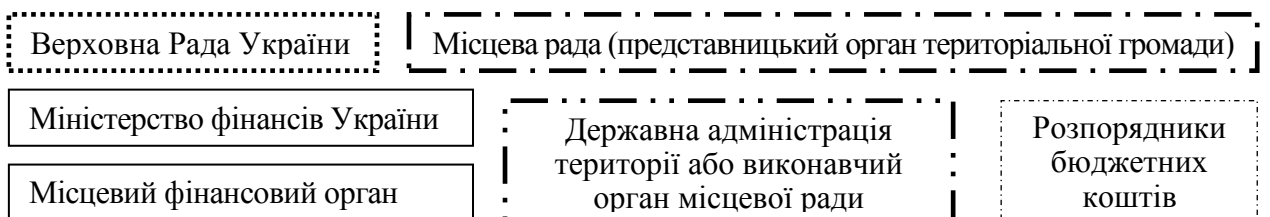
Проте найбільш вагомими зміни, передбачені при ухваленні [190, ст.40-41], стосуються удосконалення організаційно-методичного забезпечення укладання прогнозів та розробки проектів місцевих бюджетів (див. рис. 5.2).

Суттєве оновлення на засадах впровадження методології середньострокового бюджетного планування (див. [483, ст.75-80]) підходів щодо планування місцевих фінансів, з точки зору автора, дозволяє сформувати дієвий механізм середньострокового планування місцевих бюджетів саме в контексті підтримки процесів розширення фіскального простору МСВ (див. рис. 5.3). Так, з одного боку, посилення стратегічної орієнтації бюджетного процесу, що на національному рівні знаходить реалізацію через забезпечення стрижневого та системоутворюючого характеру ролі Бюджетної декларації при підготовці основного фінансового документу держави, для місцевих бюджетів набуває особливого значення та актуальності саме в умовах поглиблення фінансової децентралізації та підвищення фінансової автономії місцевого самоврядування.

Рис. 5.2. Послідовність розробки та ухвалення місцевих бюджетів в Україні (узагальнено за [П5])

Примітки: відповідальні виконавці процедур розробки Державного бюджету України:

Зокрема, через можливість узгодження перспективних цілей та положень державної стратегії та політики, сформульованих в рамках Бюджетної декларації, із завданнями місцевих програм розвитку, процес прогнозування та планування місцевих фінансів набуває фундаментальну довгострокову основу для обґрунтування альтернатив та вибору оптимального варіанту використання ресурсної бази місцевого бюджету для якнайбільш повного задоволення інтересів територіальних громад та підвищення ефективності обслуговування потреб територіальної громади у отриманні публічних послуг. При цьому дотримання вимог довгостроковості та перспективності при визначенні цілей та положень державної стратегії дозволяє забезпечити також реальне наповнення самостійності місцевого самоврядування щодо формування та реалізації стратегії розвитку території при поєднанні із збереженням гнучкого зв'язку, тісної координації та узгодження рішень в сфері місцевих бюджетів із плануванням фінансів держави у цілому. Крім того, вагомим додатковим важелем підтримки такого роду узгодженості та гармонійності, з точки зору автора, слід вважати збереження єдності та послідовності оновлення інституціонального, організаційного, методологічного, методичного та інших аспектів здійснення бюджетного процесу.

З іншого боку, реалізація положень методології середньострокового бюджетного планування та програмно-цільового підходу в бюджетному процесі на місцевому рівні дозволяє суттєво розширити можливості місцевого самоврядування щодо реалізації прав та повноважень, отриманих в рамках здійснення фінансової децентралізації, зокрема, в таких аспектах: по-перше, при зміцненні фіскальної дисципліни та виконавської відповідальності в сфері управління місцевими фінансами відповідно до вимог ефективної реалізації як традиційних, так і одержаних в результаті адміністративної реформи нових функцій; по-друге, в напрямі підвищення обґрунтованості прогнозування та планування витрат місцевих бюджетів на засадах підтримки цільової орієнтації та при лімітуванні видатків відповідно

до конкретизованого наповнення змісту зобов'язань органів самоврядування щодо обслуговування існуючих потреб і перспективних запитів територіальної громади у отриманні публічних послуг, по-третє, при розбудові потужного мотиваційного забезпечення щодо активізації на територіальному рівні заходів (як прямого адміністративно-регулятивного впливу, так і опосередкованого фінансово-економічного стимулювання), спрямованих на зростання податкової бази наповнення державного та місцевих бюджетів, а також на збільшення надходжень з неподаткових джерел поповнення бюджету та ін.

Використання можливостей зміцнення фінансової самостійності та автономії місцевого самоврядування, наданих в рамках фінансової децентралізації та при впровадженні нових методологічних підходів щодо планування місцевих бюджетів, дозволяє створити надзвичайно сприятливе інституціональне середовище та сформувати дієве організаційно-економічне забезпечення для розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що може бути досягнуто на основі використання підходів та положень щодо визначення послідовності та розкриття змістовного наповнення етапів процесу складання місцевого бюджету на середньостроковий період за державною методикою [426], розробленою при безпосередній участі автора (див. рис. 5.4).

В той же час, з точки зору автора, на обов'язкове удосконалення та розвиток в контексті активізації процесів розбудови механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в напрямку розширення фіскального простору місцевого самоврядування потребують різні суттєві аспекти даного процесу, а саме такі: методичне забезпечення визначення пріоритетів фінансування територіального розвитку, узгоджених із цілями державної стратегії та політики; обґрунтування положень щодо реалізації програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів; визначення лімітів та обмежень в рамках функціонування механізму регулювання місцевих запозичень та урахування

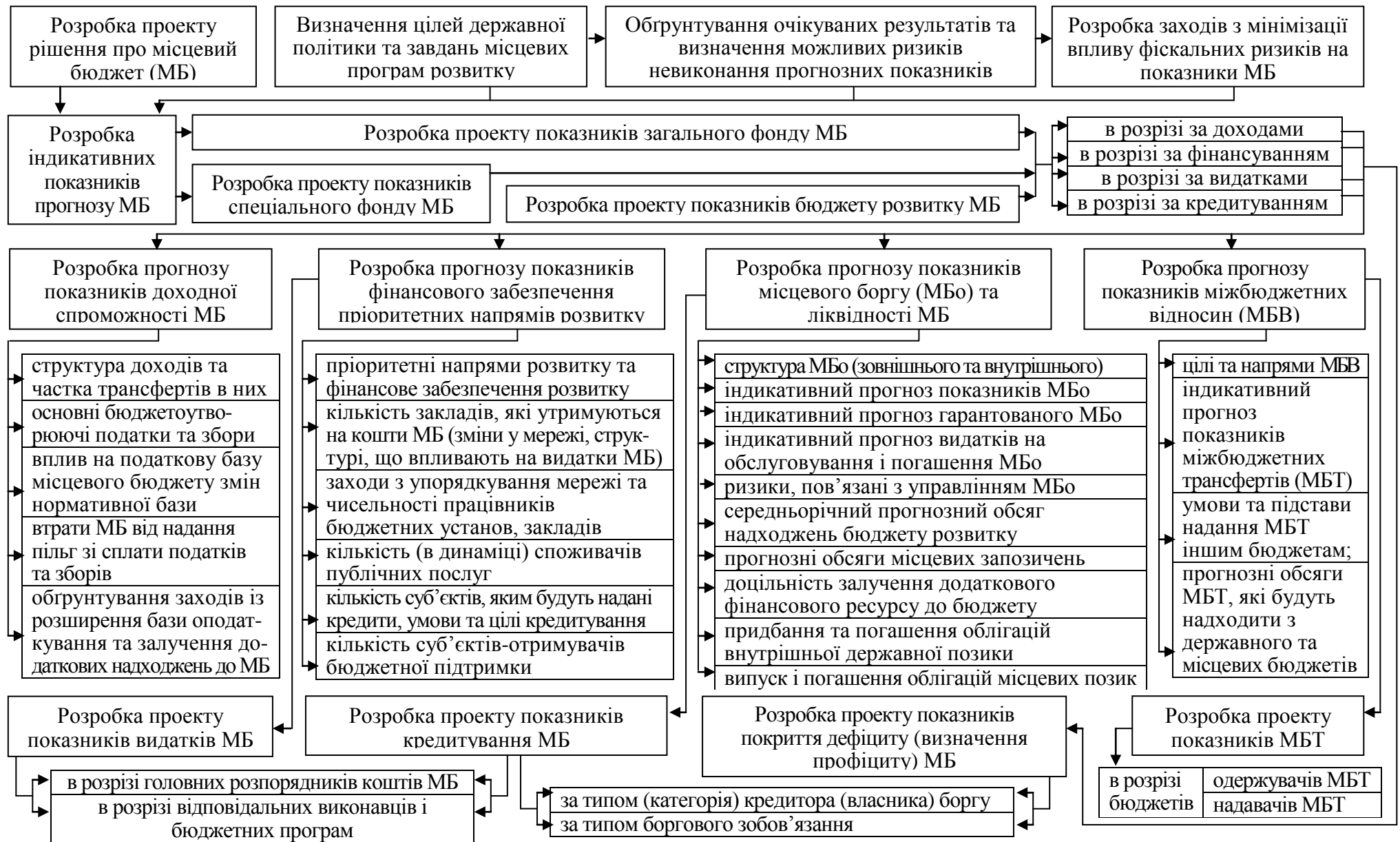

Рис.5.4. Послідовність складання місцевого бюджету на середньостроковий період (узагальнено за розробленою за участю автора методикою [Н19])

фіскальних ризиків використання кредитних джерел фінансування місцевого бюджету; організації планування, моніторингу і контролю виконання бюджетних та інвестиційних проектів та ін.

5.2. Обґрунтування пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні

Одним з ключових етапів впровадження методології середньострокового планування у бюджетний процес є обґрунтування пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та територіальному рівні, що передбачає як упорядкування й узгодження цілей державної політики та місцевих програм розвитку, так і розроблення рекомендацій щодо визначення рамок лімітів та обмежень щодо фінансування відповідних бюджетних видатків. Вирішення даного складного наукового та практичного завдання пропонується здійснювати на основі використання методичного підходу в рамках виконання послідовності обґрунтування фінансового забезпечення видатків бюджету відповідно до пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку (див. рис.5.5).

Апробація розробленого підходу була здійснена автором (див. [759, с.348-359]) на прикладі визначення пріоритетів бюджетного фінансування процесів формування інноваційних важелів розбудови інтелектуального підґрунтя економічного зростання на національному та регіональному рівнях.

На першому етапі дослідження (компаративний аналіз передумов досягнення цілей державної політики та завдань місцевих програм розвитку), засновуючись на детальному аналізі робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників світових практик стимулювання розвитку інтелектуально-інноваційного підґрунтя економічного зростання, таких як Б. Арк та ін. [701], П. Барнса та А. Маклюре [709], І. Журавльова [185], Х. Чунь та М. Надірі [721],

Рис. 5.5. Послідовність обґрунтування фінансового забезпечення видатків бюджету відповідно до пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку (авторська розробка)

С. Феррейра та К. Гамільтон [732], Б. Майсен та ін. [763] було обрані регресанд та відповідні регресори.

У якості регресанда визначено обсяг реального валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення, а у якості регресорів (найбільш значущих факторів) – показники, які характеризують складові стимулювання розвитку інтелектуально-інноваційного підґрунтя економічного зростання (див. табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Сукупність показників, які характеризують складові забезпечення стимулювання розвитку інтелектуально-інноваційного підґрунтя економічного зростання (авторська розробка)

Складові забезпечення	Показники
Національний людський капітал	Кількість вчителів на 1000 осіб (X_1)
	Кількість викладачів вищих навчальних закладів на 1000 осіб (X_2)
	Питома вага осіб з вищою освітою у загальній кількості населення (X_3)
	Кількість медичних працівників на 1000 осіб (X_4)
	Очікувана тривалість життя (X_5)
Національний ринковий капітал	Сальдо торговельних операцій з купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності (648)
	кількість придбаних або переданих технологій (X_7)
	чисельність економічно активного населення у віці від 16 до 60 років, яке впродовж року виїжджало за кордон на навчання або стажування, на 1000 осіб (X_8)
Національний структурний капітал	Кількість освітніх закладів на 1000 осіб (X_9)
	Кількість бібліотек на 1000 осіб (X_{10})
	Кількість телефонних ліній на одну особу (649 ₁)
	Кількість інтернет-провайдерів на одну особу (X_{12})
	Кількість соціальних медіа на одну особу (X_{13})
Національний капітал оновлення та розвитку (або інноваційний капітал)	Обсяг внутрішніх витрат на наукову та інноваційну діяльність (X_{14})
	Обсяг іноземних інвестицій на наукову та інноваційну діяльність (X_{15})
	Кількість зайнятих у високотехнологічних секторах національної економіки на 1000 осіб (X_{16})
	Питома вага венчурних підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання (X_{17})
	Кількість патентів, виданих Американським Бюро патентів та торговельних знаків (X_{18})
	Кількість зайнятих, які впродовж року підвищували кваліфікацію, на 1000 осіб (649 ₉)

Після цього була сформована матриця вхідних даних, яка характеризує процес формування інноваційно-інтелектуального підґрунтя економічного зростання у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи впродовж

2010-2018 рр. У якості об'єкта дослідження обрано 20 постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи, які залежно від значень ВВП на душу населення (€) були розподілені на дві підгрупи (кластери): країни із середніми доходами населення (€ > 15 тис. дол.) – Білорусь, Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Росія, Румунія, Словаччина, Словенія, Угорщина, Хорватія, Чехія і країни з доходами населення нижче середніх (€ < 15 тис. дол.) – Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Молдова, Сербія, Україна, Чорногорія (див. табл.5.2).

Таблиця 5.2

**Обсяг реального валового внутрішнього продукту на душу населення у
постсоціалістичних у країнах Центральної та Східної Європи
(узагальнено за [723])**

Країна	Обсяг подушового ВВП, по роках								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Країни з середніми доходами населення									
Білорусь	15919	17153	17790	18257	18901	18345	18060	18349	20140
Болгарія	15670	16695	17113	17645	18291	18249	19199	21499	22410
Естонія	23919	25494	26373	27694	28451	28947	29365	30765	33842
Латвія	19817	21296	22439	23585	24675	24919	26031	27190	29011
Литва	22752	24384	25908	27529	28588	28936	29966	31849	34596
Польща	21084	22575	23360	24068	25333	26856	27811	29349	31430
Росія	22639	24032	25323	26046	26691	23703	23163	27466	28140
Румунія	17326	17850	18850	19844	20934	22071	23626	23598	24190
Словаччина	24555	25759	26610	27409	28590	29907	30632	33055	35095
Словенія	28055	28774	28443	28542	29922	301933	32885	33579	35044
Угорщина	21906	22811	22983	23904	25399	26436	26681	28965	31370
Хорватія	20433	20416	20583	20937	21684	22489	23596	24053	25111
Чехія	28561	28803	29097	30432	32076	33743	34711	34849	37546
Країни з доходами населення нижче середніх									
Албанія	10196	10234	10697	11156	11058	11505	11929	12568	12756
Боснія та Герцеговина	9017	9303	9389	9784	10084	11687	12075	11565	11895
Македонія	12064	12215	12754	13432	14083	14023	15121	15381	16324
Молдова	4180	4226	4700	5017	5053	5054	5334	5697	5925
Сербія	12628	12792	13398	13454	13790	14112	14512	15321	15836
Україна	8328	8517	8676	8733	7966	7948	8772	8768	9180
Чорногорія	14273	14129	14852	15373	16058	16183	16854	17554	17869

На другому етапі компаративного аналізу зібрана статистична інформація була оброблена у програмному середовищі StatGraphic Centurion (модуль –

Регресійний аналіз) та перевірена на точність, однорідність і відповідність закону нормального розподілу. Дослідження показало, що в отриманих регресіях спостерігається чітка тенденція групування вхідних даних близько центра. Позитивні та негативні відхилення від центра рівноймовірні, при цьому частота відхилень швидко зменшується у випадку значного збільшення відхилень від центра. Виходячи з цього, був зроблений висновок про те, що розподіл досліджуваної ознаки (обсягу реального валового внутрішнього продукту на особу) є близьким до нормального з більш гострою вершиною розподілу.

Статистична значущість отриманих регресій підтверджена багатьма показниками. Перш за все, були розраховані параметри t-статистики (T-Stat) і у такий спосіб доведено, що з рівнянь регресій необхідно виключити певні показники, значення яких перевищують гранично допустимі норми. У цьому зв'язку були виключені такі показники: з регресій, які визначають взаємозв'язок між темпами економічного зростання та складовими національного інтелектуального капіталу у центрально-східно-європейських постсоціалістичних країнах з середніми доходами населення – кількість телефонних ліній на одну особу (X_{11}), кількість інтернет-провайдерів на одну особу (X_{12}) і кількість патентів, виданих Американським бюро патентів та торговельних знаків (X_{18}), а з регресій, які визначають взаємозв'язок між темпами економічного росту та складовими національного інтелектуального капіталу у центрально-східно-європейських країнах постсоціалістичних країнах з доходами населення нижче середніх – середню очікувану тривалість життя (X_5), питому вагу венчурних підприємств у загальній кількості суб'єктів господарювання (X_{17}), кількість патентів, виданих Американським бюро патентів та торговельних знаків (X_{18}). Після цього був розрахований коефіцієнт варіації, який дозволив зробити висновок про те, що сальдо торговельних операцій з купівлі-продажу об'єктів інтелектуальної власності (X_6) необхідно виключити з обох кластерів постсоціалістичних країн, а кількість зайнятих, які впродовж року підвищували кваліфікацію, на 1000 осіб (X_{19}) – з кластеру країн із доходами населення нижче середніх. Окрім того, згідно з правилами регресійного аналізу з моделей

мають бути виключені взаємозалежні фактори. З цією метою авторами була побудована матриця парних коефіцієнтів, яка вказала на те, що усі фактори, що будуть включені у моделі ($X_1, X_2, X_3, X_4, X_5, X_7, X_8, X_{10}, X_{13}, X_{14}, X_{16}, X_{19}$ – у перший кластер країн, $X_1, X_2, X_3, X_7, X_9, X_{10}, X_{11}, X_{12}, X_{13}, X_{15}, X_{16}$ – у другий кластер країн), не дуже тісно пов'язані між собою ($R < 0,85$). Дане положення було також підтвержене розрахунками критерію статистичної значущості оціненої кореляції ($P\text{-Value} > 0,05$). Також була використана статистика Дарбіна-Уотсона ($DW\text{-statistics}$), зокрема були визначені межі $DW\text{-statistics}$ для досліджуваних країн ($1,35 \leq DW \leq 1,9$), що свідчить про відсутність автокореляції залишків першого порядку. Статистична значущість побудованих регресій підтвердили і розраховані значення коефіцієнтів детермінації, що варіюються у межах від 0,7771 до 0,9112 й дають змогу впевнено стверджувати про те, що отримані моделі є адекватними і пояснюють динаміку залежної змінної (обсягу реального ВВП на душу населення) від 77,11% до 91,12% (див. табл.5.3).

Аналіз рівнянь регресій, що визначають взаємозв'язок між динамікою економічного зростання та складовими національного інтелектуального капіталу 20 досліджуваних країн Центральної та Східної Європи, вказує на те, що основним важелем формування інтелектуального підґрунтя економічного зростання цієї групи країн є формування, використання і відтворення людського капіталу. Дане положення підтверджується кількісним впливом таких показників: кількість вчителів на 1000 осіб населення ($0,7428649$), кількість викладачів вищих навчальних закладів на 1000 осіб населення ($0,3482X_2$), кількість медичних працівників на 1000 осіб населення ($0,1911X_4$).

Іншим рушієм інноваційно-інвестиційної моделі “наздоганяючого” розвитку постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи є національний капітал оновлення та розвитку, тобто національний інноваційний капітал, який в отриманих регресіях характеризують такі показники як обсяг внутрішніх витрат на наукову та інноваційну діяльність ($0,7186649_4$), кількість зайнятих у високо-технологічних секторах національної економіки на 1000 осіб ($0,1234649_5$) і

Таблиця 5.3

Кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язку між динамікою економічного зростання і складовими інтелектуально-інноваційного підґрунтя у постсоціалістичних країнах Центральної та Східної Європи

Складові	Усі досліджувані країни		Країни із середніми доходами населення		Країни із доходами населення нижче середніх	
	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації (R^2)	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації (R^2)	Рівняння регресії	Коефіцієнт детермінації (R^2)
Національний людський капітал	$Y = 0,7428X_1 + 0,3482X_2 + 0,1911X_4$	0,8185	$Y = 0,7212X_1 + 0,6431X_2 + 1,0345X_3 + 0,2526X_4 + 0,1988X_5$	0,7893	$Y = 0,7885X_1 + 0,7486X_2 + 1,0019X_3$	0,8483
Національний ринковий капітал	$Y = 0,1192X_7$	0,7771	$Y = 0,9896X_7$	0,8184	$Y = 0,3536X_7 + 0,2956X_8$	0,9124
Національний структурний капітал	$Y = 0,0811X_9 + 1,0194X_{10}$	0,9112	$Y = 0,3126X_9 + 0,2539X_{10}$	0,8685	$Y = 0,9536X_9 + 0,8423X_{10} + 0,1656X_{11} + 0,0012X_{12} + 0,0078X_{13}$	0,8789
Національний капітал оновлення та розвитку (або інноваційний капітал)	$Y = 0,7186X_{14} + 0,1234X_{15} + 1,2529X_{16} + 0,6589X_{19}$	0,8208	$Y = 0,6411X_{14} + 1,7685X_{16} + 1,1123X_{19}$	0,9113	$Y = 0,5658X_{14} + 0,6413X_{15} + 0,4125X_{16}$	0,8689

кількість зайнятих, які впродовж року підвищували кваліфікацію, на 1000 осіб (0,6589649₉). Дослідженням також встановлено, що фінансування об'єктів інноваційної інфраструктури (конструкторських бюро, науково-дослідних інститутів, технопарків, технополісів, технокополісів) (0,7186649₄, 0,7934649₅) сприяє реалізації інноваційних проектів, виробництву наукоємної промислової продукції, розвитку наукоємного бізнесу, а відтак, і підвищенню технологічної конкурентоспроможності країн, які належать до даного кластера.

У той же час існують певні відмінності між рівняннями множинних регресій, отриманих для двох груп постсоціалістичних країн: країн з середніми доходами населення і країн з доходами населення нижче середніх. Результати, отримані для центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з середніми доходами населення (Білорусі, Болгарії, Латвії, Литви, Естонії, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Чехії), в цілому відповідають загальноєвропейській моделі інноваційно-інвестиційного розвитку, яка, як відомо, заснована на комерціалізації нових наукових і науково-технічних знань, впровадженні сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, організації наукоємного бізнесу та розвитку високотехнологічних секторів національної економіки. Тому не дивно, що об'єкти інноваційної інфраструктури (технополіси, технокополіси, венчурні компанії, “консорціуми знань”, центри трансферу знань і технологій, “центри досконалості”, бізнес-інкубатори), фінансування створення та діяльності яких в багатьох випадках здійснювалося з бюджетних джерел, й урядами «нових членів» Європейського Союзу (Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Румунії, Словаччини, Словенії, Хорватії, Чехії) визнані основним важелем формування підґрунтя для успішного економічного розвитку та соціального прогресу.

Окрім того, значний позитивний вплив на динаміку економічного зростання центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн із середніми доходами населення чинить національний людський капітал. Це проявляється у кількісному впливі таких показників: кількість вчителів на 1000 осіб (0,7122649), кількість викладачів вищих навчальних закладів на 1000 осіб (0,6431X₂),

питома вага осіб з вищою освітою у загальній структурі населення країни ($0,0345X_3$), кількість медичних працівників на 1000 осіб ($0,2526X_4$), очікувана тривалість життя ($0,1988X_5$). Такі результати пояснюються тим, що уряди цієї групи країн визнають знання, вміння, навички та мотивацію людей як головну продуктивну силу національної економіки, а належне фінансування галузей освіти, культури, охорони здоров'я – невід'ємною складовою національної інноваційної політики цих країн. Тому, насамперед, у країнах зі “швидко зростаючими ринками” (Польщі, Словаччини та Угорщини), виділяються значні бюджетні кошти на галузі, які формують людський капітал, забезпечуючи тим самим підготовку висококваліфікованих фахівців, здатних продукувати нові ідеї, розробляти та впроваджувати інноваційну продукцію, що належить до п'ятого та шостого технологічних укладів і є конкурентоспроможною на світових товарних ринках. Досить суттєво на динаміку економічного росту центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн із середніми доходами населення чинять також показники, які характеризують національний структурний капітал, а саме кількість освітніх закладів на 1000 осіб ($0,3226X_9$) і кількість бібліотек на 1000 осіб ($0,2539649_0$). Окрім того, рівняння множинної регресії, отримане для центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн із середніми доходами населення, вказує на важливу роль інформаційно-комунікаційних технологій, новітніх електронних засобів зв'язку, а також глобальних, регіональних і локальних систем у забезпеченні структурно-інноваційних перетворень та формування інтелектуального підґрунтя економічного зростання, оскільки вони сприяють зацікавленості внутрішніх інвесторів ринками Центральної та Східної Європи ($0,6911649_4$), припливу прямих іноземних інвестицій та прискоренню темпів науково-технічного прогресу та економічного зростання.

Натомість рівняння регресій, що визначають взаємозв'язок між динамікою економічного зростання та складовими національного інтелектуального капіталу центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з доходами населення нижче середніх, багато в чому відрізняються від попередніх. Перш за все, отримані рівняння підтверджують і поглиблюють попередні висновки

про те, що, незважаючи на те, що Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Молдова, Україна та Чорногорія за обсягом державного фінансування галузей освіти, науки, культури, охорони здоров'я все ще суттєво відстають від інших, більш розвинутих постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи (Польщі, Словаччини, Словенії, Угорщини та ін.), саме у країнах з доходами населення нижче середніх такий інноваційний важіль економічного зростання як освіта чинить найбільший позитивний вплив на динаміку економічного зростання. Це дозволяє визнати знання, інтелект, ерудицію, емоції, творчість і системне мислення людей ключовими важелями формування підґрунтя для успішного економічного розвитку та суспільного прогресу цієї групи країн.

Значну увагу привертає також той факт, що національний ринковий капітал не відіграє ключової ролі у забезпеченні економічного зростання центрально-східно-європейських країн з доходами населення нижче середніх, що дозволяє зробити висновок про те, що означені країни не приймають активної участі у процесах міжнародного науково-технічного обміну. Про це свідчать і наступні дані: кількість осіб, які у 2017 р. приїжджали на навчання та/або стажування до Молдови становила 4278 осіб, до Білорусі – 20504 осіб, до Румунії – 27908 осіб. Для порівняння: кількість осіб, які за той самий період приїжджали на навчання та/або стажування до Польщі, становила 65904 осіб, до Росії – 240509 осіб, до Угорщини – 57632 осіб, до Чехії – 47232 осіб. Це також підтверджує і отримане значення відповідного регресора – чисельності економічно активного населення у віці від 16 до 60 років, яке впродовж року виїжджали за кордон на навчання або стажування, на 1000 осіб ($0,2956X_8$), який чинить досить серйозний вплив на динаміку економічного зростання цієї групи країн. Поряд з цим важливу роль у формуванні інтелектуального підґрунтя економічного зростання постсоціалістичних країн даного регіону відіграє кількість придбаних (переданих) технологій ($0,3536X_7$), що є дуже важливим положенням, оскільки воно статистично підтверджує необхідність пошуку більш дієвих механізмів інноваційних трансформацій і технологічної модернізації промислових комплексів центрально-східно-

європейських постсоціалістичних країн з доходами населення нижче середніх.

У той же час, незважаючи на значний науково-технічний потенціал, національний капітал оновлення і розвитку (або інноваційний капітал), чинить не дуже відчутний вплив на динаміку економічного зростання центрально-східно-європейських країн з доходами населення нижче середніх, про що свідчать відповідні показники: обсяг внутрішніх витрат на наукову та інноваційну діяльність (0,5658649₄), обсяг іноземних інвестицій на наукову та інноваційну діяльність (0,6413649₅) і чисельність зайнятих у наукоємному секторі на 1000 осіб (0,4125649₆). Такі результати пояснюються тим, що Албанія, Боснія та Герцеговина, Македонія, Молдова, Україна та Чорногорія і досі залишаються майже індиферентними до інновацій, що проявляється у недосконалому нормативно-правовому забезпеченні наукоємного бізнесу, неефективності інституціональної структури інноваційного підприємництва та наукомістких технологій, несприятливості інвестиційного клімату, нерозвиненості ринку венчурного капіталу, нестачі у підприємств фінансових ресурсів для проведення та комерціалізації фундаментальних наукових досліджень, а також у низькому рівні фінансової грамотності науково-технічних кадрів. В результаті інноваційні ідеї і проекти, розроблені в країнах з доходами нижче середніх, впроваджуються в інших, більш розвинених економіках США, Китаю, Німеччини, Швейцарії, створюючи валовий внутрішній продукт (ВВП) цих країн і збільшуючи тим самим їх національне багатство.

Слід відмітити також і те, що рівняння регресій, що визначають взаємозв'язок між складовими національного інтелектуального капіталу і динамікою економічного зростання країн з доходами населення нижче середніх, в чому повторюють результати, отримані для країн з середніми доходами населення. Так, значною мірою на динаміку економічного зростання 20 досліджуваних постсоціалістичних країн Центральної та Східної Європи впливають показники, що характеризують національний структурний капітал, а саме кількість закладів освіти на 1000 осіб (0,9536X₉), кількість бібліотек на одну особу (0,8423649₀) і кількість телефонних ліній на одну особу (0,1656649₁).

Це пов'язано з тим, що в умовах сучасної інформаційно-технологічної революції у більшості країн світу, у тому числі постсоціалістичних, відбувається становлення нового соціального порядку – інноваційно-інформаційного суспільства, у якому створюються сприятливі умови для ефективного використання науково-технічних знань у вирішенні нагальних економічних проблем. Ключову роль у цьому процесі відіграють, насамперед, соціальні медіа (соціальні мережі, блоги, мікроблоги та ін.), які є результатом конвергенції та розвитку інформаційно-комунікаційних технологій і глобальних комп'ютерних мереж й слугують дієвим інструментом для обміну досвідом і більш швидкого поширення та впровадження інноваційних ідей, проектів, технологій. Отже, у майбутньому саме розвиток національного структурного капіталу може стати поштовхом до бурхливого економічного зростання центрально-східно-європейських країн із доходами населення нижче середніх (Албанії, Боснії та Герцеговина, Македонії, Молдови, України, Чорногорії) та підвищення їх ролі у світовій економіці.

Таким чином, головним важелем (пріоритетом) формування інтелектуального підґрунтя для економічного зростання 13 проаналізованих постсоціалістичних країн з середніми доходами населення (Білорусі, Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Хорватії, Чехії) є національний капітал оновлення та розвитку, тобто національний інноваційний капітал. Тому стратегічним завданням державної політики цієї групи країн є формування інноваційно-інвестиційної моделі «наздоганяючого» економічного розвитку з домінуванням у структурі національних господарств наукомістких галузей (мікроелектроніки, наноелектроніки, роботобудування, оптико-волоконних технологій, генної інженерії, нанобіотехнологій та ін.). Вирішення даного завдання передбачає реалізацію певних заходів. По-перше, необхідно і надалі знижувати вартість кредитних ресурсів (у т.ч. – в рамках державного фінансування) для підприємств, які займаються виробництвом високотехнологічної продукції. У цьому плані досить цікавим є досвід Китаю, південно-східно-азійської постсоціалістичної країни, де впродовж 2012-2017 рр. відбулося зниження ставки банківського

відсотка для суб'єктів інноваційного підприємництва з 7,47% до 2,6%, що відкрило китайський фондовий ринок для внутрішніх “бізнес-ангелів” (приватних інвесторів, які вкладають кошти у високоризиковані інноваційні проекти) і сприяло швидкій капіталізації ринку венчурного фінансування Південно-Східної Азії. По-друге, доцільним є поширення північноамериканської практики надання субсидій і преференцій та/або введення податкових пільг на прибуток від продажу акцій високотехнологічних підприємств, які впродовж 5 років знаходяться у власності венчурного інвестора, на постсоціалістичний економічний простір країн Центральної та Східної Європи. Це дозволить як венчурним компаніям, так і окремим суб'єктам інноваційної діяльності (технікам, дослідникам, раціоналізаторам) суттєво збільшити обсяг внутрішніх інвестицій, більш активно інвестувати у високоризиковані стартапи, створювати нові та удосконалювати існуючі інноваційні проекти. По-третє, слід сприяти більш швидкій комерціалізації нових наукових і науково-технічних знань, тому відповідні урядові рішення мають бути спрямовані на формування ефективних національних інноваційних систем, зниження фінансових ризиків і покращення інвестиційного клімату в країні.

Дослідження також показало, що іншим, не менш важливим важелем економічного зростання центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з середніми доходами є формування та ефективне використання якісного людського капіталу. З огляду на це, на думку автора, і у подальшому основними пріоритетами урядів постсоціалістичних центрально-східно-європейських країн з середніми доходами населення має стати, з одного боку, формування у кожного громадянина економічної та соціальної мотивації бути здоровим, освіченим, високоморальним та побудова на цій основі інноваційно-інформаційного суспільства високоосвічених, творчих і креативних людей, а, з іншого, забезпечення державою правових, економічних, організаційних та інфраструктурних умов для ведення відповідного способу життя. В результаті центрально-східно-європейським постсоціалістичним країнам з середніми доходами населення вдасться вирішити основне завдання – сформувати

ефективні інноваційні системи та досягти високих темпів економічного зростання на основі єдності та збалансованості державної політики у сферах освіти, культури і охорони здоров'я.

З іншого боку, встановлено, що основним важелем економічного зростання центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з доходами населення нижче середніх, є також людський капітал. У цьому зв'язку вкрай необхідним у контексті вирішення проблем економічного зростання країн цієї групи є вдосконалення механізму спільного приватно-державного фінансування галузей, які є базовими у формуванні та накопиченні якісного людського капіталу. Практична реалізація даного механізму полягає у підвищенні ефективності усіх ланок триєдиної системи «людський капітал – держава – підприємницький сектор», зміні підходів до формування державного замовлення на підготовку висококваліфікованих фахівців на основі статистично значущих прогнозних моделей формування попиту на ринку праці, а також створенні загальноєвропейської мережі незалежних кваліфікаційно-консультаційних центрів у сфері науки та освіти. Це дозволить підвищити якість і конкурентоспроможність національних інноваційних систем і у такий спосіб вирішити дві нагальні проблеми. З одного боку, знизити характерний для країн з доходами нижче середніх «відплив» висококваліфікованих науково-технічних кадрів, а, з іншого, підвищити ефективність системи трансферу нових знань і технологій із сектору науки до сектору виробництва та прискорити процес їх конвергенції.

Ще одним пріоритетом формування інтелектуального підґрунтя економічного зростання центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з доходами населення нижче середніх є розвиток національного структурного капіталу за допомогою поширення глобальних комп'ютерних мереж, інтернет-технологій, електронних засобів зв'язку, мас-медіа, соціальних мереж (Facebook, Twitter, Google+, LinkedIn), блогів, мікроблогів і систем штучного інтелекту. Важливість цих кроків у вирішенні проблеми економічного зростання полягає в тому, що віртуальний простір «всесвітньої

павутини” є важливою складовою національної інноваційної системи, яка дозволяє не лише обмінюватися новинами і думками, але й досить швидко поширювати нові науково-технічні та виробничі ідеї, знання, інформацію, перетворюючи їх на інтелектуальний капітал. Тому можна впевнено стверджувати про те, що розвиток національного структурного капіталу має стати невід’ємною складовою стратегії формування інноваційно-інвестиційної моделі «наздоганяючого» економічного розвитку центрально-східно-європейських постсоціалістичних країн з доходами нижче середніх на основі підвищення ефективності управління складовими інтелектуального капіталу.

Для узагальнення характеристик взаємодії різних складових процесу обґрунтування обсягів бюджетного фінансування заходів з виконання пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку в сфері розбудови інноваційного підґрунтя економічного зростання за допомогою використання методу побудови канонічних кореляцій було визначено характеристики взаємного впливу і залежності між наборами (між двома списками) канонічних змінних, до складу яких було віднесено такі параметри груп детермінант, які за регіонами (областями) України визначають взаємозалежності при реалізації державної політики та місцевих програм розвитку у даній сфері (див. рис.5.6). Одержані результати розрахунків (див. табл.5.4) засвідчують доволі високу залежність між такими детермінантами: видаткові (в розрізі витрат на формування структурного капіталу) та доходні параметри бюджету (коефіцієнт канонічної кореляції дорівнює 0,963); видаткові параметри бюджету (в розрізі витрат на формування структурного капіталу) та економіко-демографічні параметри територіальної громади (коефіцієнт канонічної кореляції – 0,954); видаткові параметри бюджету (в розрізі витрат на формування структурного капіталу) та обсяги надходжень до МБ за міжбюджетними трансфертами (коефіцієнт канонічної кореляції – 0,933); доходні параметри МБ та обсяги надходжень до МБ за міжбюджетними трансфертами (коефіцієнт канонічної кореляції – 0,929); видаткові параметри бюджету (в розрізі витрат на формування структурного капіталу) та результати інноваційної діяльності територіального

господарського комплексу (коефіцієнт канонічної кореляції – 0,956); обсяги надходжень до МБ за міжбюджетними трансфертами та економіко-демографічні параметри територіальної громади (коефіцієнт канонічної кореляції – 0,987).

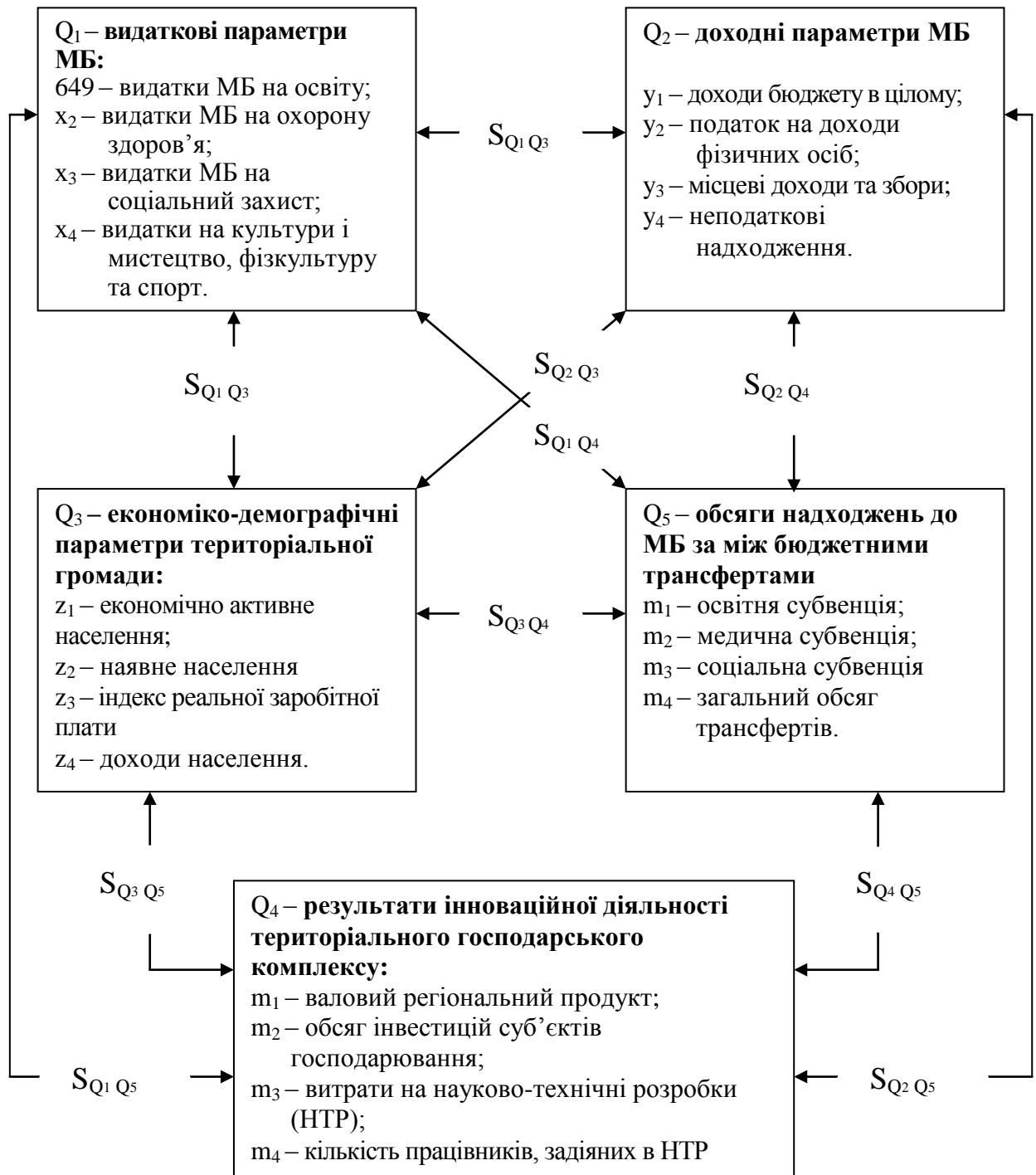

Рис. 5.6. Групи детермінант, взаємозалежність яких на регіональному рівні визначає результативність виконання пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку в сфері розбудови інноваційного підґрунтя економічного зростання

**Характеристика взаємозалежності детермінант реалізації пріоритетів
державної політики та місцевих програм розвитку в сфері розбудови
інноваційного підґрунтя економічного зростання**

Зв'язок	Характеристика взаємних впливів	Рейтинг
$S_{Q_1 Q_2}$	$\begin{cases} U_1 = 12,33312 \times x_1 - 2,78534 \times x_2 + 1,13431 \times x_3 - 3,85125 \times x_4 \\ V_1 = 2233,39 \times y_1 - 2155,28 \times y_2 - 3,02213 \times y_3 - 5,1341 \times y_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,963232 \end{cases}$	$x_1 > x_3 > x_4 > x_2$ $y_1 > y_4 > y_3 > y_2$
$S_{Q_1 Q_3}$	$\begin{cases} U_1 = 9,13324 \times x_1 - 1,12315 \times x_2 + 1,12429 \times x_3 - 1,99112 \times x_4 \\ V_1 = 0,32318 \times z_1 - 1,00326 \times z_2 - 1,0223121 \times z_3 + 1,012256 \times z_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,954319 \end{cases}$	$x_4 > x_3 > x_2 > x_1$ $z_2 > z_1 > z_4 > z_3$
$S_{Q_2 Q_3}$	$\begin{cases} U_1 = -125,737 \times y_1 + 112,443 \times y_2 + 99,23322 \times y_3 + 33,8309 \times y_4 \\ V_1 = 1,023827 \times z_1 + 1,22436 \times z_2 + 0,231457 \times z_3 + 1,173431 \times z_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,77321 \end{cases}$	$y_2 > y_3 > y_3 > y_4$ $z_2 > z_4 > z_3 > z_1$
$S_{Q_1 Q_4}$	$\begin{cases} U_1 = 1,02318 \times x_1 - 0,766215 \times x_2 + 0,504519 \times x_3 + 0,621191 \times x_4 \\ V_1 = 3,34361 \times k_1 - 1,16353 \times k_2 + 1,33165 \times k_3 - 0,25343 \times k_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,93321 \end{cases}$	$x_1 > x_3 > x_4 > x_2$ $k_1 > k_2 > k_4 > k_3$
$S_{Q_1 Q_5}$	$\begin{cases} U_1 = -11,72436 \times x_1 - 4,24143 \times x_2 + 1,42415 \times x_3 + 5,61805 \times x_4 \\ V_1 = -13,33264 \times m_1 + 8,41581 \times m_2 - 3,03348 \times m_3 + 8,71438 \times m_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,956111 \end{cases}$	$x_4 > x_1 > x_3 > x_2$ $m_2 > m_4 > m_3 > m_1$
$S_{Q_2 Q_4}$	$\begin{cases} U_1 = 56,3494 \times y_1 - 73,3661 \times y_2 - 43,1461 \times y_3 - 18,6217 \times y_4 \\ V_1 = 4,3533 \times k_1 - 3,8947 \times k_2 - 1,4372 \times k_3 + 6,1632 \times k_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,92937 \end{cases}$	$y_1 > y_2 > y_3 > y_4$ $k_1 > k_4 > k_3 > k_2$
$S_{Q_2 Q_5}$	$\begin{cases} U_1 = 344,4816 \times y_1 + 137,1213 \times y_2 + 138,0329 \times y_3 + 201,1331 \times y_4 \\ V_1 = 13,57562 \times m_1 + 18,46532 \times m_2 - 8,22175 \times m_3 - 1,34701 \times m_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,893256 \end{cases}$	$y_1 > y_2 > y_3 > y_4$ $m_1 > m_2 > m_4 > m_3$
$S_{Q_3 Q_4}$	$\begin{cases} U_1 = 3,33614 \times k_1 + 5,21378 \times k_2 + 2,23673 \times k_3 + 1,02365 \times k_4 \\ V_1 = 0,51447 \times m_1 - 0,34127 \times m_2 - 0,35311 \times m_3 - 0,32732 \times m_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,88137 \end{cases}$	$k_3 > k_1 > k_2 > k_4$ $m_3 > m_2 > m_1 > m_4$
$S_{Q_3 Q_5}$	$\begin{cases} U_1 = 33,3161 \times k_1 + 12,6341 \times k_2 - 5,42636 \times k_3 + 3,51571 \times k_4 \\ V_1 = 1,874623 \times z_1 + 1,846231 \times z_2 + 0,984766 \times z_3 + 2,227451 \times z_4 \\ r_{U_1 V_1} = 0,98755 \end{cases}$	$k_3 > k_4 > k_2 > k_1$ $z_2 > z_4 > z_3 > z_1$

Сформована модель канонічних кореляцій дозволяє у кожному з таких переліків визначити змінні, що мають найбільшу кореляцію, та використати їх як базис для прийняття аргументованих управлінських рішень у рамках середньострокового бюджетного планування.

5.3. Методичне забезпечення реалізації програмно-цільового підходу щодо формування місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації

Різні аспекти регіоналізації та децентралізації управління державою, реалізації заходів із дерегулювання економіки на місцевому рівні пригортали до себе увагу багатьох авторитетних вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Д. Деневизюк [133], В. Зінченко [249], О. Іванова [249], Ю. Іванов [249], М. Кизим [249] Ф. Мерлоні [784], Г. Петері [779], С. Сассен [789], Т. Чечетова-Терашвили [249] та ін. Питання фінансового забезпечення формування місцевих бюджетів та упорядкування фіскального простору місцевого самоврядування як стрижневих складових процесу реформування державних фінансів уважно вивчалися у роботах Т. Єфименко [178], О. Лактіонової [342], А. Нікітішина [436], О. Снісаренко [573], Ю. Гусевої [573] та ін. Надзвичайну актуальність в контексті збільшення фінансового потенціалу та розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів набувають також дослідження, присвячені удосконаленню та розвитку методичних положень щодо використання в рамках бюджетного процесу програмно-цільового підходу (В. Лапшин [345], В. Кузніченко [345], О. Самошкіна [671], Т. Стеценко [345], О. Чечуліна [664], І. Чугунов [671] та ін.).

Проте слід відзначити, що окремі аспекти реалізації програмно-цільового підходу щодо формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів залишаються недостатньо вивченими та потребують подальшого поглибленого дослідження. Зокрема, на додаткову увагу потребують питання впровадження концепції фіскального простору в середньострокові рамки планування місцевих бюджетів, розробка рекомендацій щодо забезпечення гнучкості й адаптивності при формуванні та виконанні місцевих бюджетів, а також щодо урахування при відборі для бюджетного фінансування цільових проектів і програм активізації соціально-

економічного розвитку регіонів широкого кола пріоритетів та критеріїв, що враховували б різні аспекти даного процесу та ін.

Широта використання програмно-цільового підходу (ПЦП) при здійсненні планового процесу в сфері регіонального розвитку звичайно пояснюється наявністю значної кількості переваг, реалізація яких дозволяє суттєво посилити цільову спрямованість відповідних планових заходів на вирішення проблем забезпечення життєдіяльності місцевої громади, підвищити якість укладання планів та дієвість процедур громадського контролю їх виконання, прозорість та транспарентність операцій щодо використання бюджетних коштів та ін. Так, наприклад, Т. Єфименко [178, с.184-185] підкреслює, що саме реалізація програмно-цільового підходу щодо формування видатків на регіональному рівні дає можливість значно збільшити алокативну ефективність використання фінансових ресурсів території на основі покращення якості надання публічних послуг, гармонізації напрямків витрачання бюджетних коштів із реальними пріоритетами забезпечення життєдіяльності населення, зростання рівня організації діяльності та поліпшення продуктивності роботи органів місцевого самоврядування у цілому. І. Чугунов та О. Самошкіна [671, с.37-38] відзначають наявність потужного потенціалу підвищення обґрунтованості планової діяльності та її зосередження на досягненні кінцевих результатів при розробці й реалізації бюджетних програм на засадах використання програмно-цільового підходу в середньостроковій перспективі, що дає змогу не тільки оптимізувати видатки бюджету, але й забезпечити взаємозв'язок та узгодженість стратегічних планів із задачами виконання поточних заходів та проектів. О. Чечуліна [664, с.15] пов'язує переваги використання програмно-цільового підходу в сфері планування доходів і видатків держави також із власне зростанням ролі та значення бюджетного процесу в системі державного управління, яке зумовлюється необхідністю зосередження дій державних органів на отриманні конкретних очікуваних результатів використання бюджетних коштів, що у найбільшій мірі відповідали б

суспільним потребам. Крім того, О. Чечуліна [664, с.16] прямо підкреслює, що впровадження програмно-цільового підходу у практику формування системи бюджетів має обов'язково супроводжуватися заходами із децентралізації (делегування) повноважень та відповідальності щодо розпорядження бюджетними коштами в рамках реалізації цільових проектів і програм на всіх рівнях управління державою.

В даному контексті слід відзначити певну методологічну близькість програмно-цільового підходу із положеннями концепції фіскального простору, в рамках впровадження якої також передбачається суттєве розширення повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування щодо прийняття рішень, спрямованих на збільшення обсягів доступного фінансового забезпечення вирішення певних проблем і задач соціально-економічного розвитку. Зокрема, Т. Єфименко [178, с.89-90] наголошує на цільовому характері орієнтації політики розширення фіскального простору як різноманітної системи різного роду заходів (податкового, фінансово-інвестиційного, контрольно-адміністративного та іншого характеру), що мають забезпечити збільшення можливостей щодо мобілізації та акумулювання в рамках бюджетів різних рівнів фінансових ресурсів, необхідних для виконання суспільно значущих проектів і програм. А. Нікітішин [436, с.144] також відзначає, що створення й реалізація потенціалу розширення фіскального простору (насамперед, через стимулювання господарської активності економічних агентів та оптимізацію витратків держави) дає можливість збільшити на інтенсивній основі (тобто, уникаючи підвищення фіскального тиску на платників податків) діапазон бюджетних параметрів, в рамках яких здійснюється вирішення ключових проблем і завдань розвитку. О. Лактіонова [342, с.314] пов'язує переваги впровадження концепції фіскального простору із посиленням регулятивної функції бюджетної політики, що має здійснюватися через розширення доступного державі фінансового потенціалу, який може бути використаний для досягнення суспільно-значущих цілей та отримання відповідних

результатів використання бюджетних коштів.

Таким чином, реалізацію в сфері державних фінансів вагомих переваг програмно-цільового підходу (таких як концентрація на результатах використання бюджетних коштів, прозорість та транспарентність бюджетного процесу, здатність щодо плідної інтеграції просторових та часових аспектів розгортання соціально-економічних явищ і процесів, підвищення управлінської відповідальності виконавців при розширенні можливостей для децентралізації управління та делегування повноважень, посилення здатності щодо гнучкого реагування на зміни умов виконання бюджету – у тому числі на основі цілеспрямованого розширення фіскального простору та ін.) слід вважати одним з найбільш важливих елементів здійснення реформ, спрямованих на децентралізацію бюджетної системи держави та посилення змістовного наповнення реальної автономізації місцевого самоврядування. Проте слід відзначити, що в рамках реалізації зазначених реформаторських процесів необхідним здається урахування певних особливостей стратегічного планування регіонального соціально-економічного розвитку (див. рис. 5.7), без уваги до яких не може бути досягнуто бажаний рівень ефективності використання видатків місцевих бюджетів, а також забезпечено належну продуктивність та результативність здійснення заходів щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування у цілому.

Так, формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону (СЕРР), а також розробка відповідних цільових програм і проектів, спрямованих на досягнення встановлених стратегічних цілей та пріоритетів, має ґрунтуватися, з одного боку, на результатах оцінки складових СЕРР (взаємозв'язок між якими визначається складним та суперечливим характером), а з іншого – враховувати наявність вимог та обмежень, джерелом яких виступають явища та процеси на макроекономічному (національному) та галузевому рівнях. Крім того, в ході стратегічного планування СЕРР також слід взяти до уваги наявність міжрегіональних

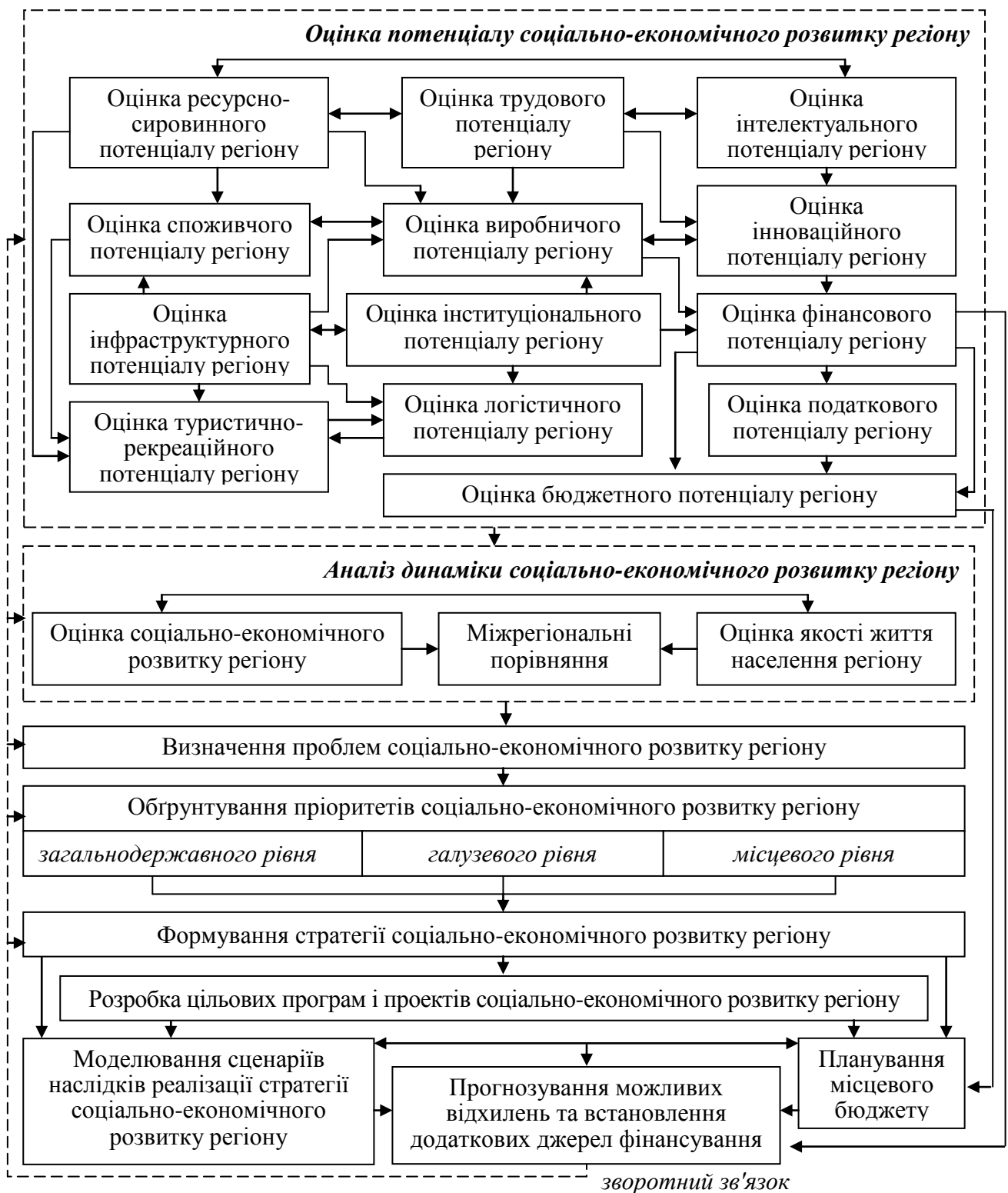

Рис. 5.7. Послідовність стратегічного планування соціально-економічного розвитку регіону

диспропорцій, гострота яких буде прямо відображатися на упорядкуванні проблемного поля територіального розвитку, а також на визначенні імперативів цього процесу (вирівнювання соціально-економічних параметрів

різних регіонів, підвищення якості життя населення окремих територій, інтенсифікація економічного зростання, територіальна локалізація певних явищ в сфері СЕРР та ін.).

До того ж складність взаємозв'язків та неоднозначність характеру взаємодії елементів потенціалу СЕРР визначають необхідність додаткових (опосередкованих відносно автономно-локалізованого визначення прямого впливу на окремі складові потенціалу СЕРР) структуризації та ієрархізації критеріїв, за якими буде даватися оцінка пріоритетності певних цілей та завдань, на досягнення яких на місцевому рівні будуть спрямовані певні проекти і програми (так, наприклад, результати здійснення заходів щодо стимулювання підвищення виробничого потенціалу може входити у протиріччя із інвайронментальними вимогами збереження туристично-рекреаційного потенціалу регіону і т. ін.). Отже, склад пріоритетів, відповідно до яких мають встановлюватися цілі та розроблятися відповідні проекти і програми СЕРР, відзначається суттєвим розмаїттям змістовного наповнення, що цілком ймовірно здатне призвести до виникнення й загострення протиріч як на етапі виокремлення кола проблем, вирішення яких доцільно здійснювати на засадах реалізації цільових програм (зокрема, в аспектах цілепокладання та структуризації бажаних результатів, при упорядкуванні необхідного бюджетного фінансування й ресурсного забезпечення, в рамках узгодження по термінах виконання та управлінській відповідальності в контексті виявлення зовнішніх вимог та обмежень та ін.), так і в ході виконання сформованого комплексу таких програм (насамперед, при виникненні неочікуваних змін умов реалізації, а також при виявленні нових, більш продуктивних альтернатив дій і моделей поведінки, реалізація яких може сприяти більш продуктивному та ефективному досягненню програмних цілей).

Необхідність обов'язкового урахування зазначених вимог та обмежень щодо використання програмно-цільового підходу набуває особливого значення при формуванні та розподілі місцевих бюджетів в контексті

реформування бюджетної системи держави. По-перше, децентралізація державних фінансів передбачає не тільки можливість виділення місцевому самоврядуванню достатньо великих обсягів додаткових фінансових ресурсів, але й надання до цього відповідно значних за обсягами функціональних обов'язків щодо забезпечення якості життя населення та підтримки сталості регіонального розвитку. Таким чином, коло пріоритетів діяльності місцевого самоврядування в ході реформи суттєво розширюється та стає набагато складнішим. По-друге, безпосередня близькість місцевого самоврядування до процесів життєдіяльності територіальної громади, а отже, й до джерел виникнення і загострення потенційних перешкод для стабільності виконання регіональних цільових програм і проектів, визначає необхідність, з одного боку, оперативного та (бажано) випереджувального реагування на такого роду проблемні ситуації, а з іншого – призводить до підвищення при цьому ризиків нераціонального та непродуктивного використання бюджетних коштів, що здатні виступити загрозою не тільки для досягнення очікуваних програмних результатів у певній сфері, але й для реалізації решти інших цільових програм. По-третє, фіскальний простір місцевого самоврядування, незважаючи на нові можливості та перспективи, які пов'язані із децентралізацією державних фінансів, в переважній більшості випадків залишається надзвичайно обмеженим та потребує для його розширення здійснення широкого кола різноспрямованих заходів (насамперед, пов'язаних із активізацією податкових та неподаткових механізмів акумулювання коштів, впровадження більш досконалих форм раціоналізації міжбюджетних фінансових потоків, інтеграції бюджетного, приватного та іноземного інвестування на місцевому і регіональному рівнях, підвищення обґрунтованості оцінки фінансових ризиків використання неподаткових джерел розширення фіскального простору місцевого самоврядування та ін.).

З огляду на зазначені вище вимоги та особливості формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів доцільним здається використання послідовності розробки та виконання цільових проектів і

програм регіонального соціально-економічного розвитку, що базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу (реалізація яких здійснюється на основі застосування інструментарію методу аналізу ієрархій та аналітичної процедури структурування пріоритетів) та концепції фіскального простору (див. рис. 5.8).

В рамках даного підходу при упорядкуванні складу критеріїв ранжування проектів і програм, фінансування реалізації яких передбачається здійснювати за кошти місцевого бюджету, пропонується враховувати не тільки відповідність очікуваних результатів встановленим пріоритетам регіонального розвитку (в різних сферах), але й оцінки впливу цих результатів на формування податкового (граничні можливості щодо створення бази оподаткування) та бюджетного (спроможність щодо залучення неподаткових джерел поповнення бюджету) потенціалів, а також розширення бюджетної ємності (характеристика спроможності місцевого бюджету щодо здійснення додаткових витрат) та фіскального простору регіону. Розподіл бюджетних коштів за програмами та проектами при цьому буде ґрунтуватися на визначені глобальних (підсумкових) пріоритетів, встановлених через застосування інструментарію методу аналізу ієрархій). Іншою методичною особливістю поданого підходу слід вважати створення можливостей для обґрунтованого внесення змін до планів реалізації та розподілу фінансування проектів і програм регіонального розвитку (при зміні умов реалізації цільових програм або при виникненні нових альтернатив досягнення очікуваних результатів) на основі застосування процедур аналітичного структурування оновленого складу критеріїв оцінювання. Перерозподіл обсягів бюджетного фінансування при цьому обов'язково має враховувати наявний стан та сформований потенціал розширення фіскального простору, що, з одного боку являють собою один з ключових критеріїв структуризації та ранжування цільових проектів і програм, а з іншого – визначають спроможність місцевого бюджету щодо мобілізації додаткових джерел фінансування та залучення коштів з урахуванням наявних

Рис. 5.8. Послідовність розробки та реалізації проектів фінансування цільових програм регіонального розвитку

обмежень (насамперед, пов'язаних із забезпеченням вимог збереження фінансового стабільності), а також щодо уникнення ситуацій зростання невиправданих ризиків використання такого роду джерел (перш за все, кредитних ресурсів).

Реалізацію запропонованого підходу здійснимо на прикладі обґрунтування вибору для проектів в сфері енергозбереження, які пропонуються для фінансування з бюджету місцевого самоврядування Зміївського району Харківської області: створення й експлуатація пункту утилізації відпрацьованих нафтопродуктів (A_1); впровадження установок для виробництва біогазу на сільськогосподарських підприємствах (A_2); використання асинхронних частотних перетворювачів насосні станції подачі холодної та гарячої води служб комунального господарства (A_3). Для прикладу ми обрали чотири критерії (K_1, K_2, K_3, K_4), яким відповідають ефекти у гуманітарній, екологічній, економічній та соціальній сферах. Альтернативи (A_1, A_2, A_3) – це проекти, які обговорюються для бюджетного фінансування. Структура ієрархії МАІ для обраного прикладу наведена на рис. 5.9.

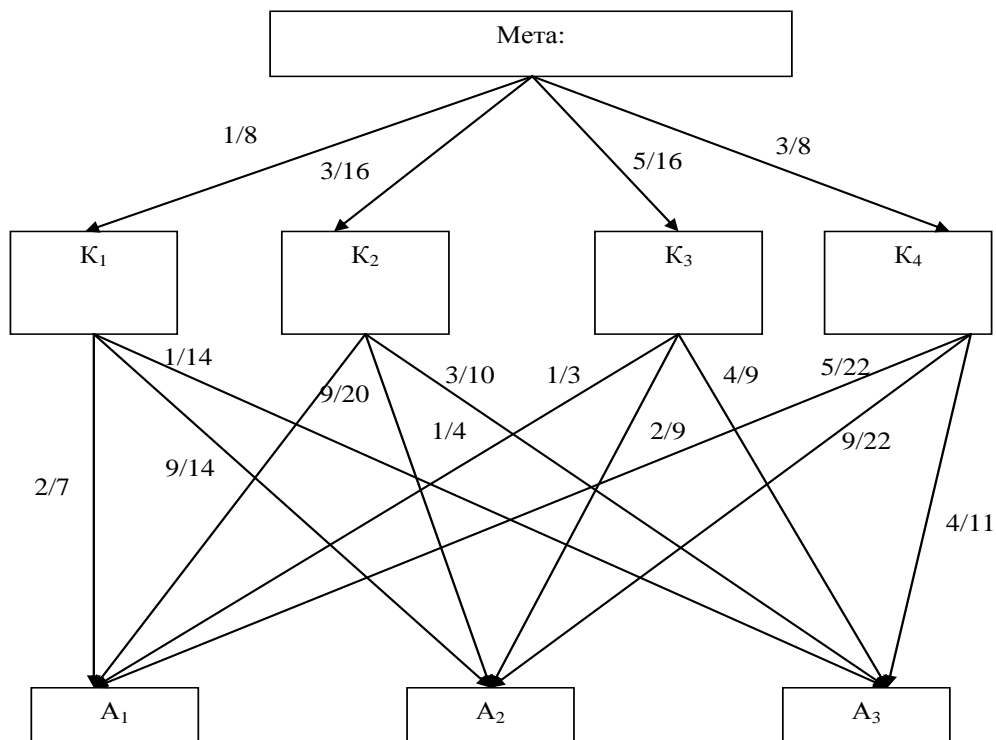

Рис. 5.9. Структура ієрархії МАІ з використанням ПЦМ

Для визначення відносних коефіцієнтів-показників треба створити таблиці парних порівнянь на підставі експертних оцінок.

За відсутності кількісного порівняння застосовується якісна шкала вимірювань: однакова важливість – 1 : 1, слабка перевага – 3 : 1, помірна перевага – 5 : 1, значна перевага – 7 : 1, абсолютна перевага – 9 : 1 (2, 4, 6, 8 – проміжні значення переваг).

У рядку записуємо експертні порівняння значимості (ваги) першої структурної одиниці відносно інших. Ця процедура повторюється в усіх рядках. Зауважимо, що таблиці відповідають обернено-симетричним матрицям ($A = \{a_{ij}\}$, $i, j = \overline{1, n}$), тобто їх елементи задовольняють умові:

$$a_{ij} = \frac{1}{a_{ji}}, \quad (5.1)$$

де a_{ij} – це елемент матриці (i – номер рядка, а j – це номер стовпця як в матриці, так і у відповідній їй таблиці).

Власний вектор V_n матриці парних порівнянь відносно n визначається за формулою:

$$V_{ni} = \frac{\sum_{j=1}^3 a_{ij}}{\sum_{i,j=1}^3 a_{ij}}. \quad (5.2)$$

На підставі парних порівнянь критеріїв відносно мети за допомогою експертних оцінок побудована табл. 5.5.

Таблиця 5.5

Матриця парних порівнянь критеріїв K_1, K_2, K_3, K_4 відносно мети

Мета	K_1	K_2	K_3	K_4	V_M
K_1	1	2/3	2/5	1/3	1/8
K_2	3/2	1	3/5	1/2	3/16
K_3	5/2	5/3	1	5/6	5/16
K_4	3	2	6/5	1	3/8

У табл. 5.5 за висновками експертів визначено, що $K_1/K_2=2/3$; $K_1/K_3=2/5$; $K_1/K_4=1/3$; $K_2/K_3=3/5$; $K_2/K_4=1/2$; $K_3/K_4=5/6$. Вільні місця заповнюються згідно з формулою (6.1). V_{Mi} знайдемо за формулою (5.2):

$$V_{M1}=1/8; V_{M2}=3/16; V_{M3}=5/16; V_{M4}=3/8.$$

Аналогічно будуються таблиці 5.6-5.9.

Таблиця 5.6

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_1

K_1	A_1	A_2	A_3	$V(K_1)$
A_1	1	4/9	4	2/7
A_2	9/4	1	9	9/14
A_3	1/4	1/9	1	1/14

Таблиця 5.7

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_2

K_2	A_1	A_2	A_3	$V(K_2)$
A_1	1	9/5	3/2	9/20
A_2	5/9	1	5/6	1/4
A_3	2/3	6/5	1	3/10

Таблиця 7.8

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_3

K_3	A_1	A_2	A_3	$V(K_3)$
A_1	1	3/2	3/4	1/3
A_2	2/3	1	1/2	2/9
A_3	4/3	2	1	4/9

Таблиця 5.9

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_4

K_4	A_1	A_2	A_3	$V(K_4)$
A_1	1	5/9	5/8	5/22
A_2	9/5	1	9/8	9/22
A_3	8/5	8/9	1	4/11

Глобальні (підсумкові) пріоритети альтернатив A_1, A_2, A_3 визначаються за сумою добутоків усіх векторів V на відповідному шляху (за стрілками) від

мети до альтернативи, або добутку матриці, стовпці якої дорівнюють власним векторам $V(K_i)$ ($i=1,4$), і V_M . У нашому прикладі глобальні пріоритети альтернатив $W(A)$ дорівнюють:

$$W(A) = \begin{pmatrix} \frac{2}{7} & \frac{9}{20} & \frac{1}{3} & \frac{5}{22} \\ \frac{9}{14} & \frac{1}{4} & \frac{2}{9} & \frac{9}{22} \\ \frac{1}{14} & \frac{3}{10} & \frac{4}{9} & \frac{4}{11} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \frac{1}{8} \\ \frac{3}{16} \\ \frac{5}{16} \\ \frac{3}{8} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,31 \\ 0,35 \\ 0,34 \end{pmatrix}. \quad (5.3)$$

Таким чином, другий проект має найбільший пріоритет, за ним іде третій проект, найменший – перший проект. У розглянутому прикладі судження експертів узгоджені, тобто $a_{ij}a_{jk} = a_{ik}$.

При заповненні експертом таблиць-матриць попарних порівнянь за рахунок людського фактора (якісно-кількісного оцінювання) можлива ситуація, коли, по-перше, буде порушена транзитивність: з $a_{ij} > a_{jk}$, $a_{jk} > a_{is}$, тобто не впливатиме, що $a_{ij} > a_{is}$ (a_{ij} – елементи матриць попарних порівнянь). Якщо один з елементів більше другого, а той, у свою чергу, більше третього, то може не виходити, що перший елемент більше третього.

По-друге, ймовірні порушення узгодженості чисельних суджень: $a_{ij}a_{jk} \neq a_{ik}$, а саме, якщо судження $a=3b$ і $a=6c$, то $b \neq 2c$.

Алгоритм підрахунку індексу узгодженості порівнянь за допомогою матриць парних порівнянь:

у матриці парних порівнянь визначаємо суму елементів кожного стовпця – S_j ;

знаходимо добуток суми елементів кожного стовпця S_j і відповідних нормалізованих компонентів власних векторів цієї ж матриці;

отримані числа складаються, значення суми позначаємо як λ_{\max} ;

знаходимо індекс узгодженості $L = (\lambda_{\max} - n) / (n - 1)$, де n – число порівнюваних елементів (розмір матриці);

обчислюється як відношення узгодженості $T = L / R$, де R – число випадкової узгодженості, що вибирається з табл. 5.10.

Число випадкової узгодженості R

<i>n</i>	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
<i>R</i>	0,58	0,9	1,12	1,24	1,32	1,41	1,45	1,49	1,51	1,48	1,56	1,57	1,59

У завданнях, що потребують дуже точних результатів, необхідно прагнути до високого рівня узгодженості. При застосуванні методу бажаним вважається рівень $T \leq 0,1$. Якщо значення T перевищує цей рівень, рекомендується повторити порівняння і перевірити свої судження.

Отже, припустимо, що Q_1, Q_2, Q_3 – це критерії або альтернативи відносно відповідних елементів структури ієрархії, парні порівняння яких відображено у табл. 5.11.

Таблиця 5.11

Матриця парних порівнянь

	Q_1	Q_2	Q_3	$V(q)$
Q_1	1	3	6	420/641
Q_2	1/3	1	7/3	154/641
Q_3	1/6	3/7	1	67/641
S_j	3/2	31/7	28/3	

За наведеним алгоритмом знаходимо відповідні значення величин.

$$\begin{aligned} \lambda_{\max} = (S, V(q)) &= q_1 \cdot s_1 + q_2 \cdot s_2 + q_3 \cdot s_3 = \frac{420}{641} \cdot \frac{3}{2} + \\ &+ \frac{154}{641} \cdot \frac{31}{7} + \frac{67}{641} \cdot \frac{28}{3} = 3,02; \\ L &= \frac{(\lambda_{\max} - n)}{(n - 1)} = \frac{3,02 - 3}{3 - 1} = 0,01; \end{aligned} \quad (5.4)$$

$$T = \frac{L}{R} = \frac{0,01}{0,58} = 0,017 < 0,1.$$

Рівень узгодженості $T < 0,1$. Таким чином, судження для особи, яка приймає рішення (ОПР), є узгодженими. При виконанні умови узгодженості суджень λ_{\max} дорівнює n .

Після вибору проектів, для розроблення яких необхідно визначити проектні організації, на конкурсних засадах встановлюють виконавців

проектів. Ці дві операції рекомендуємо проводити при використанні МАІ.

Структуру МАІ для цих двох процедур можна представити, наприклад, у вигляді, як на рис. 5.10 (кількість критеріїв та альтернатив залежить від конкурсних вимог та кількості претендентів).

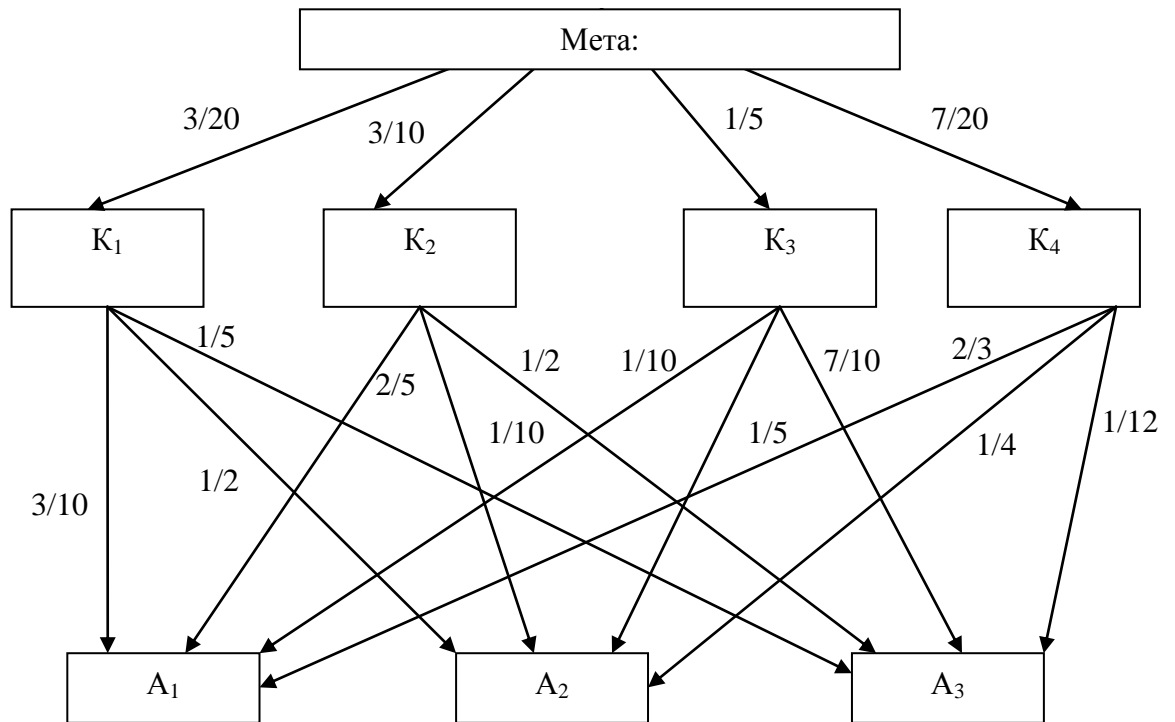

Рис. 5.10. Структура ієрархії МАІ для вибору проектної організації та виконавців проекту

На підставі парних порівнянь критеріїв відносно мети за допомогою експертних оцінок побудовано табл. 5.12.

У табл. 6.8 за висновками експертів визначено, що $K_1/K_2=1/2$; $K_1/K_3=3/4$; $K_1/K_4=3/7$; $K_2/K_3=3/2$; $K_2/K_4=6/7$; $K_3/K_4=4/7$. Вільні місця заповнюються згідно з формулою (6.1). V_{Mi} знайдемо за формулою (5.2):

$$V_{M1}=3/20; V_{M2}=3/10; V_{M3}=1/5; V_{M4}=7/20.$$

Для вибору проектної організації критеріями, наприклад, є: K_1 – ціна проектної роботи, K_2 – час виконання роботи, K_3 – склад і кваліфікація

виконавців, K_4 – рейтинг проектної організації, оцінка виконаних проектних робіт.

Таблиця 5.12

Матриця парних порівнянь критеріїв K_1, K_2, K_3, K_4 відносно мети

Мета	K_1	K_2	K_3	K_4	V_M
K_1	1	1/2	3/4	3/7	3/20
K_2	2	1	3/2	6/7	3/10
K_3	4/3	2/3	1	4/7	1/5
K_4	7/3	7/6	7/4	1	7/20

Аналогічно здійснюється побудова табл. 5.13-5.14.

Таблиця 5.13

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_1

K_1	A_1	A_2	A_3	$V(K_1)$
A_1	1	3/5	3/2	3/10
A_2	5/3	1	5/2	1/2
A_3	2/3	5/2	1	1/5

Таблиця 5.14

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_2

K_2	A_1	A_2	A_3	$V(K_2)$
A_1	1	4	4/5	2/5
A_2	1/4	1	1/5	1/10
A_3	5/4	5	1	1/2

Таблиця 5.15

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_3

K_3	A_1	A_2	A_3	$V(K_3)$
A_1	1	1/2	1/7	1/10
A_2	2	1	2/7	1/5
A_3	7	7/2	1	7/10

Таблиця 5.16

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_4

K_4	A_1	A_2	A_3	$V(K_4)$
A_1	1	8/3	8	2/3
A_2	3/8	1	3	1/4
A_3	1/8	1/3	1	1/12

Глобальні (підсумкові) пріоритети альтернатив A_1, A_2, A_3 визначаються за сумою добутків усіх векторів V на відповідному шляху (за стрілками) від мети до альтернативи, або добутку матриці, стовпці якої дорівнюють власним векторам $V (K_i) (i = \overline{1,4})$, і V_M . У нашому прикладі глобальні пріоритети альтернатив $W (A)$ дорівнюють:

$$W(A) = \begin{pmatrix} \frac{3}{10} & \frac{2}{5} & \frac{1}{10} & \frac{2}{3} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{10} & \frac{1}{5} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{5} & \frac{1}{2} & \frac{7}{10} & \frac{1}{12} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \frac{3}{20} \\ \frac{3}{10} \\ \frac{1}{5} \\ \frac{7}{20} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,42 \\ 0,23 \\ 0,35 \end{pmatrix}. \quad (5.5)$$

Таким чином, перший виконавець має найбільший пріоритет, за ним іде третій виконавець, найменший пріоритет – другий.

Критерії для вибору виконавців проектів впливають зі сформованих заходів досягнення цілей проекту. Підкреслимо, що основу ПЦМ становить перехід від сукупності організованих цілей і завдань вирішення проблеми до системи програмних дій, заходів, спрямованих на досягнення цілей, виконання цільових завдань. У побудові програми дій, які реалізують мету за допомогою виконання набору процедур, котрі формують їх склад і дають змогу переконатися, що окреслені дії забезпечують досягнення поставлених цілей, і полягає суть ПЦМ. При цьому виникає необхідність забезпечити узгодженість постановки програмних цілей і сформованих програмних заходів щодо їх досягнення протягом встановленого часу при заданих ресурсних можливостях та обмеженнях.

Приклад для формування програмних заходів з використанням МАІ наведено на рис. 5.11 та в табл. 5.17.

Таким чином, програмні заходи мають вагомість: $K_1/K_2=2/3$; $K_1/K_3=2/5$; $K_1/K_4=4/5$; $K_2/K_3=3/5$; $K_2/K_4=6/5$; $K_3/K_4=2$, і стають критеріями у структурі МАІ для вибору виконавців визначеного проекту (див. рис. 6.2).

Матриці парних порівнянь альтернатив відносно критеріїв K_1, K_2, K_3 та K_4 для спрощення мають такий самий вигляд, як у табл. 5.12-5.16.

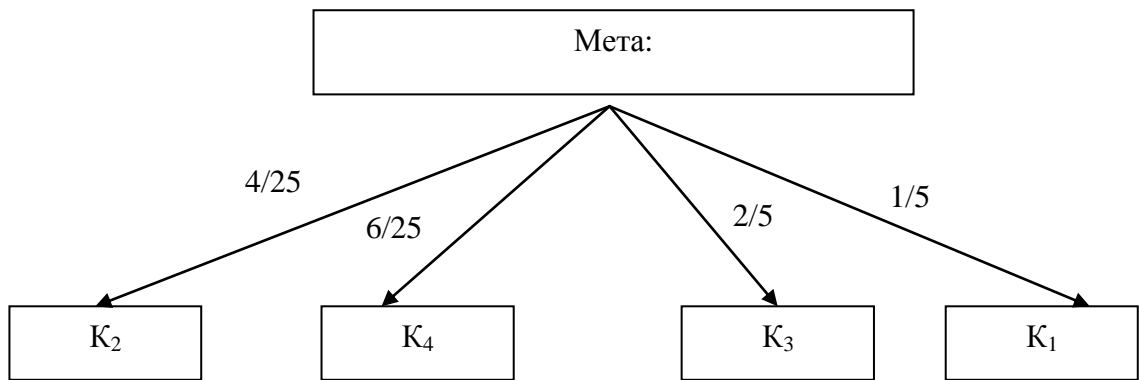

Рис. 5.11. Структура МАІ для формування програмних заходів

Таблиця 5.17

Матриця парних порівнянь критеріїв K_1, K_2, K_3, K_4 відносно мети

	K_1	K_2	K_3	K_4	V_M
K_1	1	$2/3$	$2/5$	$4/5$	$4/25$
K_2	$3/2$	1	$3/5$	$6/5$	$6/25$
K_3	$5/2$	$5/3$	1	2	$10/25$
K_4	$5/4$	$5/6$	$1/2$	1	$5/25$

Глобальні (підсумкові) пріоритети альтернатив A_1, A_2, A_3 визначаються за сумою добутків усіх векторів V на відповідному шляху (за стрілками) від мети до альтернативи, або добутку матриці, стовпці якої дорівнюють власним векторам $V(K_i)$ ($i = \overline{1,4}$), і V_M . У прикладі, що розглядається, глобальні пріоритети альтернатив $W(A)$ дорівнюють:

$$W(A) = \begin{pmatrix} \frac{3}{10} & \frac{2}{5} & \frac{1}{10} & \frac{2}{3} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{10} & \frac{1}{5} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{5} & \frac{1}{2} & \frac{7}{10} & \frac{1}{12} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \frac{4}{25} \\ \frac{6}{25} \\ \frac{10}{25} \\ \frac{5}{25} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} 0,32 \\ 0,23 \\ 0,45 \end{pmatrix}. \quad (5.6)$$

За МАІ визначено, що третій виконавець має найбільший пріоритет, за ним іде перший виконавець, а найменший пріоритет – у другого.

Таким чином, МАІ рекомендується використовувати на кожному етапі програмно-цільового планування бюджетних проектів органами місцевого самоврядування з метою ефективного витрачання дохідної частини бюджету.

Досліджена структура МАІ визначає не тільки пріоритет проектів, а й наявності коштів їх розподіл. Якщо коштів бракує, то за визначеними пріоритетами можна вилучати проекти у порядку зростання їх показників. Зауважимо, що МАІ може бути використаний для випадків з необмеженою кількістю критеріїв та альтернатив.

Висновки до розділу 5

1. Однією з ключових складових великомасштабного процесу удосконалення системи управління державними фінансами в Україні відповідно до державної стратегії реформ у цій сфері є впровадження механізму середньострокового бюджетного планування на місцевому рівні. Практична реалізація широкого кола переваг ССБП залежить, по-перше, від повноти та якості впровадження методологічних засад середньострокового планування (зокрема, нерозривно пов'язаних із використанням програмно-цільового підходу) у загальний концептуальний та методичний контекст бюджетного процесу, по-друге, від глибини інтеграції організаційно-економічного забезпечення ССБП як у систему управління державними та місцевими фінансами, так і в структурну побудову та функціональне наповнення механізму державного регулювання соціально-економічного розвитку на національному та регіональному рівнях..

2. Необхідність та обов'язковість підготовки Бюджетної декларації як стрижневої складової забезпечення впровадження в бюджетний процес методології середньострокового планування являє собою ключовий елемент змін у складі бюджетного законодавства, а також і в послідовності стадій підготовки Державного бюджету. Роль та значення Бюджетної декларації при розробці основного фінансового документу держави та місцевих бюджетів визначається насамперед вимогами найбільш повної реалізації принципів субсидіарності, ефективності та результативності, публічності та прозорості. В рамках підготовки Бюджетної декларації здійснюється упорядкування найбільш важливих питань встановлення на довгостроковій основі

пріоритетів реалізації державної політики розвитку (в галузевому та територіальному аспектах) та забезпечення спадкоємності бюджетних показників різних періодів через визначення та узгодження відповідних програмних положень.

4. В розділі запропоновано здійснювати на основі використання методичного підходу в рамках виконання послідовності обґрунтування фінансового забезпечення видатків бюджету відповідно до пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку. Було встановлено необхідність у контексті вирішення проблем економічного зростання країн вдосконалення механізму спільного приватно-державного фінансування галузей, які є базовими у формуванні та накопиченні якісного людського капіталу. Практична реалізація даного механізму полягає у підвищенні ефективності усіх ланок триєдиної системи «людський капітал – держава – підприємницький сектор».

5. Здійснення реформ, спрямованих на децентралізацію бюджетної системи держави та посилення змістовного наповнення реальної автономізації місцевого самоврядування, передбачає розширення використання в бюджетному процесі інструментарію програмно-цільового підходу. Ключовими перевагами використання такого підходу в бюджетній сфері є такі: концентрація на результатах використання бюджетних коштів, прозорість та транспарентність бюджетного процесу, здатність щодо плідної інтеграції просторових та часових аспектів розгортання соціально-економічних явищ і процесів, підвищення управлінської відповідальності виконавців при розширенні можливостей для децентралізації управління та делегування повноважень, посилення здатності щодо гнучкого реагування на зміни умов виконання бюджету на основі цілеспрямованого розширення фіскального простору.

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у роботах [291, 295, 296, 298, 299, 301, 302, 303, 305, 306, 308, 310, 312, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 324, 325, 326, 327, 329, 330, 331, 759] за списком літератури.

РОЗДІЛ 6.

НЕПОДАТКОВІ ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІСКАЛЬНИЙ ПРОСТІР МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

6.1. Удосконалення регулювальних механізмів місцевих запозичень та врахування фіскальних ризиків

Характерною особливістю виконання місцевих бюджетів на сучасному етапі розвитку є переважання у структурі видатків за економічною класифікацією поточних видатків. На капітальні видатки припадає не більше 10 % загального обсягу видаткової частини, що наочно демонструє низьку інвестиційну спроможність і, як наслідок, невисоку активність місцевих органів влади. Проте в Україні кожне адміністративно-територіальне утворення має велику кількість об'єктів регіонального значення, пов'язаних із виконанням функцій місцевого розвитку (забезпечення функціонування житлово-комунального господарства, утримання місцевого дорожнього господарства, управління комунальним майном, регулювання земельних відносин і фінансування програм природоохоронного значення тощо), які потребують не тільки поточного фінансування, а й суттєвих капіталовкладень. З огляду на значимість цих об'єктів для всієї територіальної громади, закономірно здійснювати інвестиції за рахунок коштів місцевих бюджетів.

Капітальні інвестиції здійснюються за рахунок бюджету розвитку спеціального фонду місцевих бюджетів, що регламентується правовими нормами Бюджетного кодексу України ([65, ст.71]). Однією з його суттєвих статей надходжень є місцеві запозичення, що можуть здійснюватись у формі як кредитного договору, так і випуску облігацій місцевої позики. Серед проблем розвитку сфери місцевих запозичень можна виокремити обмеженість кола інвесторів і недостатність фінансових ресурсів. З огляду на

головну мету здійснення інвестицій у регіональні об'єкти за рахунок коштів місцевих бюджетів – задоволення суспільних потреб територіальної громади – значної актуальності набувають дослідження можливостей залучення місцевого населення в межах їх заощаджень до участі в регіональному інвестиційному процесі шляхом придбання облігацій місцевої позики.

Досвід розвинутих країн свідчить, що навіть за дієвої системи місцевого оподаткування та ефективної системи міжбюджетних трансфертів ці надходження не можуть повністю задовольнити потреби муніципалітетів у коштах, необхідних для повноцінного розвитку територіальної громади. Це змушує органи місцевого самоврядування виходити на ринок вільних капіталів. У зв'язку з гострою нестачею бюджетних коштів, необхідністю реалізації місцевих інвестиційних проектів проблема формування системи місцевих запозичень є однією з найактуальніших.

Застосування позикового капіталу є одним зі способів розширення власної дохідної бази місцевого самоврядування та залучення інвестицій в економіку регіонів. Проте його роль у формуванні власних доходів місцевого самоврядування не-однозначна, а отже, має бути проаналізована крізь призму проблеми вибору шляхів оплати товарів та послуг суб'єктами господарювання: або сплачувати, а відповідно, й отримувати певну кількість послуг, виходячи з наявних коштів, або за допомогою позики розрахуватись із зобов'язанням пізніше.

Вчені виокремлюють аргументи як на користь, так і проти залучення комунального кредиту. Найвагомішими аргументами на користь запозичень вважають:

рівність у часовому та географічному аспекті: оскільки запозичення спрямовуються переважно на реалізацію довгострокових інвестиційних проектів, їх фінансування за рахунок поточних надходжень недоцільне, позаяк витрати на реалізацію цих заходів здійснюватиме одне покоління платників податків, а вигоди від їх втілення споживатимуть наступні покоління. Фінансування проектів за рахунок банківського кредиту

сприятиме тому, що платежі користувачів проекту застосовуватимуться для погашення боргу, а отже, фактично фінансуватимуть проект. Таким чином, використання позикових джерел фінансування дає змогу рівномірніше розподілити навантаження між поколіннями платників податків при фінансуванні довгострокових проектів розвитку регіонів;

перевищення переваг від прискорення регіонального розвитку над витратами, пов'язаними з обслуговуванням боргу: краща інфраструктура регіону сприятиме залученню інвесторів на вигідніших для місцевої громади умовах. Надходження від інвестицій покриватимуть додаткові витрати на погашення боргу, залученого для прискореного розвитку інфраструктури;

зниження поточних операційних витрат: застосування нових технологій або обладнання, придбаних у борг, дасть змогу зекономити на їх обслуговуванні;

можливість залучення коштів з інших регіонів тощо.

Водночас використання запозичених коштів передбачає виникнення додаткових витрат на сплату відсотків, що негативно відображається на здатності місцевих органів фінансувати поточні видатки. Крім того, муніципалітети частково втрачають можливість вільного маневрування коштами.

Отже, як проголошує правило фінансового менеджменту, прийняття рішення залежатиме від співвідношення отриманих вигід від залучення коштів та здійснених витрат на обслуговування й погашення боргу.

Світова практика свідчить, що найдоцільнішим є фінансування за рахунок позик довгострокових проектів, а не поточних витрат.

Для здійснення запозичень субнаціональні органи влади можуть використовувати одне з таких джерел: прями позики з державного бюджету; запозичення через фінансових посередників, діяльність яких фінансується або контролюється державою (муніципальні фонди розвитку або державні банки комунального кредиту); внутрішні й зовнішні ринки капіталу (випуск муніципальних облігацій, комерційний банківський кредит). У кожному

випадку ефективними можуть виявитися різні види фінансування.

Так, період із моменту ухвалення рішення про випуск облігацій місцевих позик до моменту надходження грошей на рахунок емітента триває 45–60 днів. Порівняно зі звичайними термінами одержання кредитів він видається надто довгим, хоча й цілі, на які спрямовано випуск облігацій, порівняно з кредитами зазвичай довгостроковіші – інвестиційні програми можуть бути розраховані на 3–10 років. Таким чином, триваліший термін випуску облігацій окуповується значною мірою перевагами, що їх отримує місцевий бюджет.

Тому на сьогодні найпоширенішою формою місцевих запозичень є випуск муніципальних облігацій. Наприклад, у США майже всі запозичення здійснюються шляхом випуску боргових цінних паперів. За рік проводиться 8–14 тис. емісій на загальну суму понад 300 млрд дол. США. Оформлення муніципального боргу у вигляді цінних паперів може зробити його ліквіднішим, що в результаті знижує вартість запозичення.

Для погашення та виплати процентів за генеральними облігаціями органи місцевої влади використовують загальні надходження коштів до бюджету. Забезпеченням цього виду цінних паперів є надані емітенту повноваження зі стягнення податків та мобілізації інших видів дохідних джерел. Наприклад, у США місцева влада забезпечує емісії облігацій здатністю справляти податки на майно тощо. При цьому кошти, отримані внаслідок емісії облігацій, спрямовуються зазвичай на фінансування неприбуткових проектів (наприклад, у сфері освіти, охорони здоров'я тощо).

Для гарантування дохідних облігацій використовуються здебільшого кошти від реалізації суспільних проектів (наприклад, у сфері комунікацій тощо), а не лише загальні фіскальні можливості місцевих органів влади. Витрати на обслуговування та сплату боргу враховують під час визначення тарифів за використання об'єктів, профінансованих за рахунок кредиту.

Загальні облігації через ширший спектр активів, що є забезпеченням, видаються надійнішими. Однак у випадку їх емісії потенційному інвестору

складно оцінити фінансовий стан позичальника. Крім того, емісія таких облігацій передбачає значний рівень фінансової автономії місцевої влади, що особливо важливо в умовах України.

Дохідний вид облігацій є ризиковішим, оскільки не завжди реалізація певного проекту забезпечує очікуваний прибуток, однак за сприятливих обставин вони можуть принести більшу вигоду для інвестора.

Отже, однозначної оцінки переваг одного виду облігацій над іншим немає, оскільки процес інвестування залежить від багатьох внутрішніх і зовнішніх чинників, відповідно в різних ситуаціях один фінансовий інструмент може виявитись якнайвигіднішим, так і зовсім недієздатним.

Особливими рисами муніципальних облігацій порівняно з іншими цінними паперами є:

- безподатковий статус, який часто надається доходам від муніципальних облігацій на національному рівні;

- наявність багатьох дат погашення, тобто випуск у серійній формі. Таке структурування випусків зумовлене поступовою віддачею інвестиційних проектів, під які випускаються облігації, що робить доцільним узгодження у випуску строків та обсягів грошових потоків від проекту й платежів з його обслуговування. Однак суттєвішою причиною є законодавчі норми – вони досить часто формулюються так, щоб запобігти створенню періодів пікових виплат за муніципальним боргом. Разом із тим дедалі більшої популярності набувають облігації з разовим строком погашення, що потенційно мають більшу ліквідність;

- отримання юридичного висновку для випуску, що пояснюється великою кількістю різних юридичних нюансів муніципальних запозичень, неврахування яких може спричинити втрату інвесторами своїх грошей.

Серед функцій, які виконують облігації, виокремлюють:

- мобілізаційну, що полягає в залученні коштів інвесторів для фінансування завдань соціально-економічного розвитку;

- інформаційну, що охоплює здійснення функцій індикатора економічної

кон'юнктури ринку, а також найефективніших напрямів вкладення коштів;

- перерозподільчу, спрямовану на розміщення грошових ресурсів відповідно до запитів ринку.

Отже, випуск муніципальних облігацій дає змогу забезпечити надійні інвестиції в економіку регіону.

Формування ринку муніципальних запозичень в Україні розпочалося з 90-х років ХХ ст. З 1991 р. створюється правова база: прийнято Закони України “Про бюджетну систему” та “Про цінні папери і фондову біржу”, які закріпили за органами міської та обласної влади право випуску облігацій. Але фактично ринок субнаціональних запозичень виник пізніше – у 1995 р.

Першими облігації місцевої позики випустили міста Дніп-ропетровськ, Київ, Харків та Донецьк. Запозичені кошти здебільшого спрямовувалися на вирішення проблем комунального господарства, житлового будівництва та розвиток міської транс-портної інфраструктури. Наприклад, запозичення у 2,3 млн грн. київська влада здійснила з метою побудови житла. У Харкові на залучені кошти було закуплено автобуси для міського громадського транспорту та ін. Згодом й інші регіони почали активно виходити на ринок запозичень. За 1995–1998 рр. рішення про випуск облігацій було прийнято в 11 регіонах, загальна сума випуску становила 315272385 грн. Фактично облігації було емітовано в 10 регіонах та розміщено на загальний обсяг 217 506 664 грн. Сплеск активності на ринку місцевих запозичень різко пішов на спад після резонансних заяв про дефолт, коли деякі органи місцевого самоврядування (зокрема Одеської області) змушені були відмовитися від виконання зобов'язань за емітованими облігаціями.

Для посилення контролю за виконанням боргових зобов'язань видано Указ Президента України “Про впорядкування внутрішніх та зовнішніх запозичень, що провадяться органами місцевого самоврядування” від 18.06.1998 № 655/98, який фактично заборонив здійснювати місцеві запозичення без погодження з Міністерством фінансів України. З моменту введення в дію Указу до середини 2003 р. не було узгоджено жодного

місцевого запозичення. Таким чином, право на здійснення запозичень не могло бути належним чином реалізоване. Потреба в удосконаленні правового й організаційного забезпечення муніципальних позик стала очевидною.

Новий етап розвитку муніципальних позик розпочався після ухвалення Бюджетного кодексу України у 2001 р. та інших документів, що регламентували питання здійснення запозичень органами місцевого самоврядування. У муніципальних утворень з'явилася можливість здійснювати довгострокові вкладення в міську економіку за рахунок залучення коштів на фінансових ринках, проте органи місцевого самоврядування не відразу нею скористалися.

Першим на ринок запозичень вийшов Київ. Позика здійснювалася на міжнародному ринку і на значну (в масштабах України) суму – 150 млн дол. США. Розміщенню облігацій міста передувала тривала робота міської влади з міжнародними рейтинговими агенціями (Moody's, Standard & Poor's), банками та страховими компаніями, що брали участь у проекті. Період від прийняття первісного рішення про одержання позики до його втілення в життя охопив кілька років. Зауважимо, що приклад Києва не є показовим – місто має додаткові переваги порівняно з іншими муніципалітетами України (зокрема за рахунок столичного статусу). Ще одна особливість – запозичення на зовнішньому ринку, згідно з Бюджетним кодексом України у редакції 2001 р., могли здійснювати лише міста, населення яких перевищувало 800 тис. осіб (окрім Києва – це Харків, Одеса, Донецьк, Дніпропетровськ, Запоріжжя). Крім того, для іноземних інвесторів привабливим є кредитування (розміщення облігацій) на суму не менш як 100 млн дол. США (як виняток – 70–80 млн дол. США). Нарешті, проведення запозичень на міжнародному фінансовому ринку – досить трудомісткий процес, пов'язаний як із додержанням самої процедури залучення коштів, так і з оплатою додаткових послуг посередників.

Проведений аналіз дає змогу зробити такі висновки:

- з 2003 р. до 2013 р. спостерігалось поживлення на ринку

муніципальних запозичень, проте в кількісному виразі активність муніципалітетів залишалася досить низькою;

- здебільшого мета запозичень полягала у відновленні житлово-комунальної сфери та транспортної інфраструктури.

Темпи зростання абсолютних сум муніципальних запозичень не відповідали темпам збільшення обсягів власних доходів муніципалітетів, що могло спричинити виникнення фінансових пірамід місцевих боргів, коли для того, щоб сплатити борги, місцеві ради залучатимуть нові запозичення, а отже, основна мета здійснення муніципальних позик – вирішення проблем місцевого розвитку – не буде досягнута. У таких умовах подальше нарощування обсягів місцевих запозичень без паралельного реформування нормативно-правової бази їх здійснення може мати негативні економічні наслідки.

Таким чином, в умовах активізації ринку місцевих запозичень проблема вдосконалення нормативно-правової бази набула ще більшої актуальності.

Згідно з чинним законодавством в Україні до місцевих запозичень належать операції з отримання до міського бюджету кредитів (позик) на умовах повернення, платності та строковості з метою фінансування бюджету Автономної Республіки Крим чи міського бюджету. Запозичення можуть мати форму або випуску облігацій місцевих позик, або укладення угод про отримання позик, кредитів, кредитних ліній у фінансових установах, що зафіксовано у Порядку здійснення запозичень до місцевих бюджетів.

Підсумовуючи, зазначимо, що в незалежній Україні історія розвитку місцевих запозичень охоплює п'ять етапів:

1995–1998 рр., коли місцеві позики залучали 11 областей країни;

1998–2003 рр., пов'язаний із повною відсутністю активності на ринку місцевих позик унаслідок загострення фінансової кризи 1998–1999 рр. та дефолту одеських облігацій;

2003–2010 рр., який характеризувався поживавленням у сфері місцевих запозичень завдяки прийняттю основних регулюючих нормативно-правових актів (Бюджетного кодексу України 2001 р., Закону України «Про цінні

папери та фондовий ринок» 2006 р.);

2010-2013 рр., зумовлений ухваленням редакції Бюджетного кодексу України;

2014 р. – цей час, що визначається певною стагнацією залучення позик в умовах існування кризових тенденцій на національному та місцевому рівнях.

На сучасному етапі структурний розвиток місцевих запозичень в Україні відповідає основним світовим тенденціям. Значну питому вагу в сукупності місцевих позик має випуск облігацій місцевих позик як у кількісному, так і вартісному виразі (див. дод. Р.3, табл.Р.32).

Однак про достатність цих запозичень, відповідність рівню країн із розвинутою економікою можуть свідчити лише відносні показники, такі як питома вага місцевих запозичень у ВВП країни. Якщо для країн ЄС цей показник у середньому перевищує 5 % (у Німеччині навіть 26,8 %), то в Україні, як відзначає О. Василенко [69, с.29-36] за досліджуваний період ця частка не досягала 0,01 %.

Місцеві позики регулюються насамперед бюджетним законодавством, тому прийняття нової редакції Бюджетного кодексу України внесло певні корективи в основи функціонування цієї ланки державних фінансів. Зауважимо, що в ній надано тлумачення поняття “місцеві запозичення”, однак не досить чітко визначено співвідношення понять “місцеві запозичення” і “місцеві гарантії”.

Найістотнішою зміною у сфері місцевих запозичень у новій редакції Кодексу стало зниження межі чисельності населення в містах, міські ради яких можуть здійснювати зовнішні запозичення, з 800 тис. до 500 тис. осіб. Це збільшило кількість потенційних міст-позичальників із шести до дев'яти. До того часу в Україні за 2003–2009 рр. було здійснено лише три розміщення цінних паперів місцевих позик на міжнародному ринку, і всі – Київською міською радою (2003, 2004 та 2005 рр.).

Зауважимо, що в наукових колах очікували на радикальніші зміни в регулюванні зовнішніх місцевих запозичень. Основні точки зору можна

поділити на три напрями: зняття обмеження щодо чисельності населення в містах, міські ради яких мають право здійснювати зовнішні запозичення, із використанням наявних обмежень щодо граничного розміру видатків на обслуговування боргу місцевих бюджетів; зниження показника чисельності населення у містах до 300 тис. осіб, що дало б можливість збільшити кількість потенційних позичальників серед органів місцевого самоврядування з 9 до 22 міст; надання дозволу на запозичення областям країни.

Стосовно останнього напрямку в розширенні кола можливих позичальників відбулися певні зрушення. У ст. 16 нової редакції Кодексу надано право здійснювати місцеві зовнішні запозичення всім міським радам, але тільки шляхом отримання кредитів (позик) від міжнародних фінансових організацій. Зважаючи на швидкі темпи зростання обсягу запозичень, деякі автори пропонують посилити вимоги на їх дозвіл з боку органів державного управління. Проте ця позиція зазнає справедливої критики, оскільки система обмежень достатньо жорстка. На нашу думку, слід посилювати не адміністративну, а ринкову складову системи регулювання муніципальних позик. Зокрема, доцільна детальніша регламентація системи гарантування позик, процедури дефолту боргових зобов'язань органів місцевої влади.

Перегляду потребує норма щодо чисельності населення міст, яка дає право органам місцевого самоврядування здійснювати зовнішні запозичення. Це насамперед відповідатиме світовій тенденції, за якою ринок місцевих запозичень дедалі більше переміщується з внутрішніх ринків окремих країн на світовий фондовий ринок.

Вирішення також потребує питання залучення позикових коштів до бюджету сільських і селищних бюджетів. Звичайно, фінансовий стан більшості згаданих адміністративних одиниць недостатньо міцний для цього. Проте слід згадати досвід Великобританії, де у 1990-х роках із метою підвищення ліквідності муніципальних позик використовували так звані клубні угоди, коли дрібні адміністративні одиниці об'єднувались для

здійснення єдиної емісії. Це дає змогу зменшити рівень ризику за зобов'язаннями та скоротити витрати на розміщення й обслуговування позики. Актуальне також упровадження нових перспективних видів муніципальних запозичень на зразок проектних позик.

Зауважимо, що повноцінне реформування системи місцевих запозичень неможливе без реформування інших складових власної дохідної бази МСВ, зокрема податкової, оскільки саме податкові надходження є основним джерелом погашення заборгованості за позикою. Перспектива збільшення надходжень до місцевих бюджетів за рахунок цієї статті наряду залежить від інвестиційної активності населення конкретної території.

Дослідженню заощаджень населення як внутрішнього інвестиційного ресурсу країни присвячено праці багатьох вчених. У дослідженні Т. Кізими [255, с.23-26] узагальнено визначено основні напрями розроблення й упровадження механізмів залучення заощаджень вітчизняних домогосподарств до економічних процесів. Інші науковці зосереджуються на детальнішому розгляді окремих напрямів, викладених у названій роботі: макроекономічні фактори впливу на розмір заощаджень та інвестицій населення досліджено Л. Кухтієм та К. Воробйовою [335, с.59-62]; на інституційному напрямі науковий пошук зосередили О. Франченко [644, с.103-107] та Ю. Порошко [496, с.244-248]; оцінку та інвестиційну поведінку як вирішальний психологічний фактор розглянуто М. Іващенко [226, с.17-21].

Значення інвестиційного потенціалу заощаджень населення (домогосподарств) саме для окремих територій підкреслюється багатьма вченими. В одних працях розглядаються органи місцевого самоврядування в контексті ініціювання ними розвитку ощадної справи без аналізу їхньої ролі як позичальників кредитних ресурсів (М. Дмитренко [145, с.17-23]), в інших – окреслюється перспектива залучення заощаджень населення та вказуються основні перешкоди на шляху їх трансформації в джерело інвестицій у розвиток території (О. Кундицький [332, 242-249]). Найбільшу зацікавленість викликають роботи вчених, які відзначили перспективність кредитного

механізму трансформації заощаджень населення в регіональні інвестиції, зокрема шляхом емісії облігацій місцевої позики (Т. Рубенок [547, с.86-90], І. Рекуненко [529, с.40-44] та ін.). Проте у вітчизняних наукових публікаціях питання залучення коштів населення для кредитування місцевих бюджетів розглядаються узагальнено, з недостатнім рівнем обґрунтування, аналізується міжнародний досвід підвищення інвестиційної активності населення, однак не приділяється уваги розробленню конкретних заходів щодо його застосування в Україні.

Аналіз будь-якого явища повинен базуватися на ретельно опрацьованих методологічних засадах, щоб отримані результати можна було вважати науково обґрунтованими й достовірними. Тому оцінюванню потенціалу використання заощаджень населення як кредитного ресурсу територій має передувати побудова комплексної системи характеристик і показників.

Трансформаційний процес «заощадження населення – джерело фінансових ресурсів для місцевих запозичень» опосередковується сукупністю соціально-економічних відносин, що зазнають суттєвого впливу поведінкового характеру індивідів – учасників інвестиційного процесу. Тому при оцінюванні економічних показників слід урахувати й психологічну компоненту. Вважається доцільною побудова системи показників, яка містить чотири основні групи характеристик: рівня заощаджень населення України; наявних вкладень населення у фінансові активи; привабливості облігацій місцевої позики; інфраструктурних елементів механізму трансформації заощаджень у інвестиції в облігації місцевої позики.

До першої групи характеристик (рівня заощаджень населення України) можна віднести такі показники: загальні обсяги доходів населення в Україні та в регіональному розрізі; оцінку тіньових доходів населення; обсяги споживання та заощадження населення; питому вагу споживання та заощаджень у доходах населення; середню та граничну схильність населення до за-ощаджень; структуру заощаджень населення в розрізі організованої та неорганізованої форми; структуру вкладення заощаджень у розрізі

фінансових та нефінансових активів тощо.

До другої групи (наявних вкладень населення у фінансові активи) належить порівняльна характеристика наявних вкладень населення у фінансові активи з умовами здійснення облігацій внутрішньої місцевої позики за параметром терміну вкладення, номінальної дохідності вкладень, ставки оподаткування прибутку від здійснення операцій із фінансовими активами.

Третя група об'єднує характеристики ринку місцевих позик (обсяги емісії, ліквідність вторинного ринку, перелік емітентів, кредитні рейтинги як позичальників – міських рад, так і їх боргових інструментів, кількість технічних дефолтів і дефолтів за період функціонування ринку облігацій місцевих позик і з моменту запровадження обов'язкових кредитних рейтингів, переваги облігацій місцевої позики порівняно з іншими фінансовими активами).

Характеристики четвертої групи мають містити перелік фінансових інституцій, які б дали можливість трансформувати заощадження населення в інвестиції в облігації місцевої позики з найменшим рівнем ризику, витрат часу та гарантією інвестування саме в регіоні, де проживає потенційний інвестор; доступність участі індивідуальних інвесторів у розміщенні облігацій місцевої позики.

Дотримуючись зазначеної системи показників, здійснимо оцінювання можливості використання заощаджень населення для інвестицій в облігації місцевої позики. Не потребує доказів твердження про те, що не всі заощадження набувають форми інвестицій, а збільшення доходів населення зумовлює абсолютне збільшення заощаджень та похідних від них інвестицій. Тому необхідно здійснити аналіз схильності населення України до інвестиційної діяльності крізь призму наявних доходів і структури споживання та заощаджень.

На фінансовий результат домогосподарств від володіння облігаціями місцевої позики крім безпосередньо ставки дохідності, темпів зростання

інфляції також істотно впливає політика у сфері оподаткування прибутку від фінансових інвестицій. Від того, чи є вона дискримінаційною або гарантує рівні податки за наявності подібних об'єктів, залежить схильність населення інвестувати в певний фінансовий актив.

На перший погляд, у Кодексі зафіксоване податкове стимулювання трансформації заощаджень населення в інвестиції через механізми фінансового ринку, інструментом якого, зокрема, є облігації місцевої позики. Ставка оподаткування подібних доходів менша за ставку оподаткування "трудових" доходів населення (15 %). Водночас владні приписи щодо оподаткування інвестиційних доходів домогосподарств залежно від фінансового активу застосовуватимуться з різним терміном набрання чинності. Тобто з відстроченням до 1 січня 2015 р. оподатковувалися доходи у вигляді процентів на поточний або депозитний банківський рахунок, вклад до небанківських фінансових установ або на депозитний сертифікат; процент на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці; дохід, який виплачується компанією, що управляє активами інституту спільного інвестування, на розміщені активи. Крім того, взагалі звільнено від сплати податку на доходи фізичних осіб суму доходів, отриманих платником податку у вигляді процентів, нарахованих на цінні папери, що емітовані Міністерством фінансів України та на боргові зобов'язання Національного банку України. Подібні заходи дискримінаційного характеру можуть суттєво впливати на прийняття рішення домогосподарствами щодо вибору об'єктів інвестування.

Крім характеристик окремого фінансового активу, у нашому випадку – облігацій внутрішньої місцевої позики (строк погашення, відсоток, фінансовий стан емітента), інвестора може цікавити загальний стан ринку відповідного активу, ступінь зацікавленості інших інвесторів, активність емітентів, тобто всі параметри, які характеризують ліквідність ринку й можливість легкого входження-виходу на/з нього.

Вітчизняному фінансовому ринку властиве розмаїття фінансових

інструментів. Основними параметрами, за якими потенційний інвестор оцінює можливість вкладення коштів, є термін відволікання капіталу, дохідність і ризик. За цими параметрами облігації місцевої позики можуть конкурувати з іншими інвестиційними продуктами. Однак, з огляду на те, що облігації місцевої позики емітують заради благоустрою відповідного міста, доцільним та економічно виправданим є залучення коштів саме його жителів через боргові механізми. Тому для населення конкурентною перевагою та мотивом інвестування заощаджень в облігації місцевої позики власного міста повинно стати уособлення в них рівноваги між суспільним благом і суб'єктивною вигодою: суспільне благо представлене кінцевою метою здійснення запозичень міськими радами – покращання інфраструктури міста, будівництво необхідних об'єктів тощо, якими також користуватимуться й домогосподарства, що вклали кошти в облігації; суб'єктивна вигода – відплатним користуванням коштів – процентами за облігаціями. Тобто “ефект подвійної вигоди” буде реалізовуватися тільки для тих домогосподарств, які інвестують кошти у зобов'язання власних міських рад.

Якщо домогосподарство приймає рішення інвестувати частку заощаджень, то виникає питання: чи буде воно індивідуальним інвестором, чи звернеться до колективного інвестування або депозитних фінансових посередників (банківських установ). Якщо домогосподарство вирішує напряду придбати облігації місцевої позики, то додатковими витратами для нього стануть комісійні (винагорода) професійним учасникам фондового ринку (брокерам, дилерам) за проведену операцію купівлі/продажу. При розміщенні заощаджень у депозитних інститутах домогосподарство отримає дохід у вигляді процентів за вкладом, однак втратить право вирішувати, на які активні операції спрямовуватимуться його депоновані кошти.

При колективному інвестуванні шляхом участі в недержавних пенсійних фондах, інститутах спільного інвестування (ICI), укладення договорів страхування зі страховими компаніями домогосподарство також втратить право обирати об'єкти інвестування.

Оцінювання перспектив залучення заощаджень населення до інвестиційного процесу в регіоні – складний і багатовекторний процес. Однак тільки реалізація такого змістовного під-ходу до оцінювання дасть змогу виявити доцільність та економічний ефект залучення заощаджень населення до інвестування в облігації місцевої позики.

Отже, сфера місцевих запозичень потребує подальшого законодавчого врегулювання в контексті бюджетно-податкової реформи та вирішення низки проблем, основними з яких є брак нормативно-методичного забезпечення розміщення місцевими органами самоврядування зовнішніх позик, низький міжнародний кредитний рейтинг України, слабкий рівень залучення населення до участі в кредитуванні органів місцевої влади тощо, відсутність регламентації порядку та джерел відновлення платоспроможності місцевих органів влади у випадку банкрутства, відсутність забезпечених державою стимулів -до інвестування в облігації місцевих позик, слабка диверсифікація боргових інструментів, доступних для розміщення місцевими органами влади. Додаткові фактори, що перешкоджають повноцінному розвитку системи муніципальних позик, такі: складність визначення фінансового стану органів самоврядування, зумовлена недоліками чинної системи звітності та формування облікових показників; відсутність середньострокового планування, що перешкоджає аналізу ефективності видатків, а отже, знижує ефект від запозичень, спрямованих на реалізацію інвестиційних проектів.

Подальший розвиток системи місцевих запозичень потребує комплексного вирішення вказаних проблем.

Суттєву роль у фінансуванні інвестиційних проектів регіонального значення у багатьох країнах світу відіграють му-ні-ципальні запозичення (в українській практиці – місцеві). В Україні багато територіальних громад має чимало місцевих об'єктів суспільно необхідного характеру, які потребують суттєвих вкладень, одним із джерел фінансування яких є місцеві запозичення. Однак територіальна громада кожного бюджетного періоду повинна розв'язувати проблему вибору майбутнього об'єкта інвестування зі

значної кількості подібних регіональних об'єктів, залучення на прийнятних для неї умовах місцевих запозичень та урегулювання нового запозичення з можливостями обслуговування загального місцевого боргу.

Реалізовані місцеві запозичення призводять до появи у Автономній Республіці Крим та територіальних громад міста боргових зобов'язань щодо їх погашення. Сукупність боргових зобов'язань за виданими та непогашеними кредитами, що виникають унаслідок місцевих запозичень, формує таку фінансову категорію, як «місцевий борг» [65, ст.2, п.1].

Місцевий борг завжди є об'єктом пильного нагляду з боку місцевих фінансових органів і обов'язково підлягає виваженому управлінню.

Враховуючи наукові трактування сутності загального управління боргом, зокрема таке: “під управлінням... боргом західні економісти розуміють сукупність заходів, пов'язаних з випуском і погашенням... цінних паперів, підтримання їх курсу і визначенням процентних ставок, виплатою доходів, проведенням рефінансування (реструктуризації), установленням ліміту (стелі) боргу”, можна надати узагальнююче визначення поняттю “управління місцевим боргом”.

Управління місцевим боргом – це сукупність правочинів міських рад або за їх рішенням місцевих фінансових органів, пов'язаних зі здійсненням місцевих запозичень, їх обслуговуванням та контролем за дотриманням граничного обсягу місцевого боргу на кінець бюджетного періоду. Суб'єктами управління є міська рада або за їх рішенням місцевий фінансовий орган. Об'єкт управління – сукупність боргових зобов'язань, що сформувалися внаслідок здійснених і непогашених місцевих запозичень.

Умовно управління місцевим боргом можна поділити на такі елементи: планування діяльності зі здійснення нових місцевих запозичень, обслуговування наявних боргових зобов'язань; організація здійснення нових місцевих запозичень, обслуговування наявних боргових зобов'язань; контроль за дотриманням граничного обсягу місцевого боргу. Необхідно підкреслити особливу важливість взаємоузгодження елементів управління

“планування” та “контроль”, оскільки результати планування нових запозичень затверджуються лише за позитивного висновку попереднього контролю за дотриманням граничного обсягу місцевого боргу.

Елемент планування діяльності відіграє ключову роль у забезпеченні ефективності та результативності управління місцевим боргом. Точність використаних результатів прогнозування, обґрунтованість планових показників, застосування ситуаційного підходу дають змогу уникати в майбутніх бюджетних періодах перевищення лімітів боргу та забезпечувати економічний розвиток регіону, не обтяжуючи надмірно місцевий бюджет його фінансуванням.

Серед усіх напрямів планування у сфері управління місцевим боргом надважливим є планування діяльності щодо нових місцевих запозичень. Воно охоплює такі компоненти: визначення місцевих об'єктів, що потребують фінансування за рахунок бюджетних коштів; встановлення фінансової спроможності Автономної Республіки Крим та територіальних громад міста на обслуговування нових боргових зобов'язань та перспектив залучення коштів шляхом здійснення місцевих запозичень; узгодження показників необхідності фінансування місцевого об'єкту з можливою сумою залучених коштів; вибір умов здійснення місцевих запозичень; узгодження впливу показників нового запозичення на граничні обсяги місцевого боргу та граничні обсяги видатків місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу на майбутні бюджетні періоди.

На вибір умов здійснення місцевих запозичень також суттєво впливає історичний етап поширення місцевих запозичень на рівні місцевих фінансів у певній країні. Найчастіше зміни таких етапів відбуваються через зміни економічних умов або нормативно-правового забезпечення.

Зауважимо, що кожна міська рада постійно при плануванні нових місцевих запозичень, зокрема на стадії відбору об'єкта фінансування, стикається з проблемою прийняття виваженого рішення, яке б ураховувало все розмаїття факторів. Найважче поєднати пріоритетні завдання соціально-

економічного розвитку регіону з обмеженістю наявних або можливих фінансових ресурсів. У кожному місті та є безліч об'єктів, які потребують серйозних невідкладних капітальних вкладень, ймовірно джерело яких переважно становлять бюджетні кошти. Тому необхідно приділити значну увагу пошуку нових методів прийняття рішень у процесі планування діяльності щодо проведення нових запозичень, які дали б можливість обирати об'єкти для залучення позикових коштів відповідно до поточних реалій управління місцевим боргом.

На наш погляд, одним із перспективних напрямів наукових досліджень у цьому аспекті є застосування методу аналізу ієрархій (МАІ).

МАІ, як вже відзначалося вище, охоплює побудову якісної моделі у вигляді структури ієрархії, що містить мету, альтернативні варіанти її досягнення і критерії для оцінювання якості альтернатив, визначення пріоритетів усіх елементів ієрархії з використанням методу парних порівнянь, знаходження за певним правилом глобальних (підсумкових) пріоритетів для досягнення мети, перевірку суджень на узгодження елементів при парних порівняннях, прийняття рішення за проведеними дослідженнями. Графічна структура МАІ представлена у вигляді піраміди з вершиною – “мета” – і окремими рівнями, на яких розташовані здебільшого незалежні критерії, підкритерії, а в основі знаходяться альтернативи. Кожен елемент нижнього рівня пов'язаний з усіма елементами рівня над ним із відносними частками пріоритетів (сума часток дорівнює одиниці).

На теоретичному прикладі розглянемо особливості використання МАІ при обґрунтуванні рішень в сфері управління місцевим боргом.

Для прийняття рішення щодо місцевих запозичень із застосуванням МАІ метою може бути вибір проекту для здійснення місцевого запозичення, узгодженого з усіма параметрами управління місцевим боргом на поточний та наступні бюджетні періоди.

Альтернативами є місцеві об'єкти A_i ($i = 1,2,3,4$), які відповідають обмеженням напрямів здійснення капітальних видатків бюджету розвитку,

що містяться у [65, ст. 71, п. 3].

Наприклад, обираємо три критерії (K_1, K_2, K_3), яким відповідають ефекти у соціальній, економічній сферах регіону та ефект впливу на стан управління місцевим боргом.

У критерій K_1 (соціальний ефект) можуть входити підкритерії K_{11} – кількість потенційних місцевих користувачів майбутнім об'єктом, K_{12} – соціальна спрямованість об'єкта.

Критерій K_2 (економічний ефект) може містити використання місцевої сировини, залучення до реалізації проекту місцевого населення, зменшення витрат, які здійснювало місто або АРК у зв'язку з відсутністю аналогічного місцевого об'єкта або необхідністю користування подібним об'єктом іншого міста чи регіону.

Критерій K_3 (вплив на стан управління місцевим боргом) складається з параметрів відповідності нового запозичення для фінансового забезпечення місцевого об'єкта параметрам управління місцевого боргу. Ймовірні підкритерії: K_{31} – скорочення різниці між граничним обсягом місцевого боргу та сумою місцевого боргу з урахуванням нового запозичення у відсотках; K_{32} – скорочення різниці між видатками на обслуговування місцевого боргу з урахуванням нового запозичення та їх граничним обсягом згідно зі ст. 74 п. 6 Бюджетного кодексу України у відсотках тощо.

Встановимо, що альтернатива A_1 за критерієм соціального ефекту має найкращі позиції, A_2 та A_3 – майже однакові значення, але гірші, ніж у першого об'єкта, A_4 має найгірші показники за обома підкритеріями. Суттєвий економічний ефект забезпечить реалізація об'єкта A_4 , середні показники за яким мають альтернативи A_1 та A_3 . Щодо останнього критерію та його підкритеріїв, то місцевий об'єкт A_1 суттєво впливатиме на наближення місцевого боргу до його граничних обсягів та збільшення видатків на його обслуговування, відповідно інші об'єкти за підкритерієм K_{31} розташуються за такою нерівністю: $A_1 < A_4 < A_2 < A_3$; за підкритерієм K_{32} : $A_1 < A_4 < A_3 < A_2$. Структура ієрархії МАІ для обраного прикладу наведена на рис. 6.1.

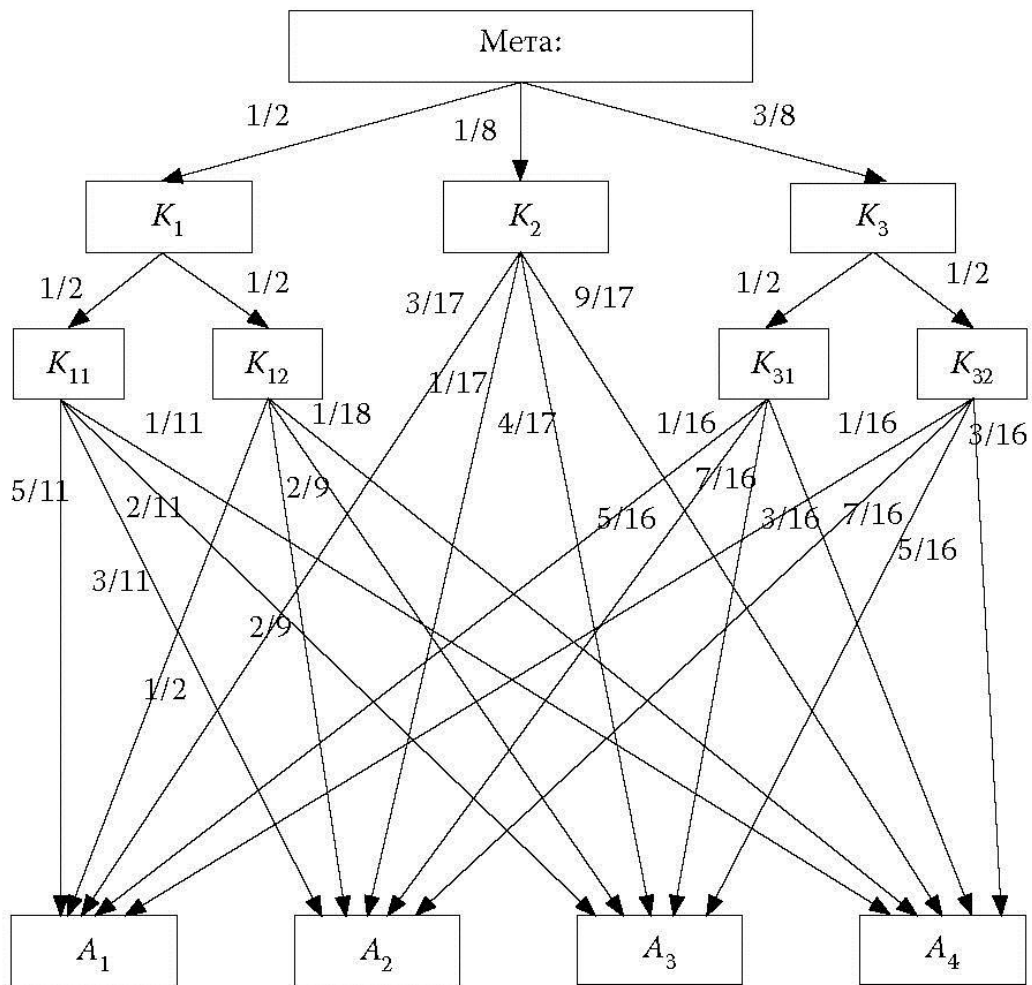

Рис. 6.1. Структура ієрархії МАІ для прийняття рішень в сфері управління місцевим боргом

Для визначення відносних коефіцієнтів-показників у структурі ієрархії необхідно створити таблиці парних порівнянь на підставі експертних оцінок.

За відсутності кількісного порівняння застосовується якісна шкала вимірювань, що записується у вигляді: однакова важливість – $1 : 1$, слабка перевага – $3 : 1$, помірна перевага – $5 : 1$, значна перевага – $7 : 1$, абсолютна перевага – $9 : 1$ (2, 4, 6, 8 – проміжні значення переваг).

Експертні оцінки надають фахівці з питань, за якими побудована ієрархічна структура.

Нехай на основі парних порівнянь критеріїв відносно мети на підставі експертних оцінок побудована табл. 6.1, у якій за висновками експертів визначено, що $K_1/K_2 = 4$; $K_1/K_3 = 4/3$; $K_2/K_3 = 1/3$. Вільні місця заповнюються

згідно з формулами, передбаченими МАІ. Використовуючи математичний апарат МАІ, знайдемо $V(M)_i$: $V(M)_1 = 1/2$; $V(M)_2 = 1/8$; $V(M)_3 = 3/8$.

Аналогічно будуться табл. 6.2-6.8.

Таблиця 6.1

Матриця парних порівнянь критеріїв K_1, K_2, K_3 відносно мети

Мета	K_1	K_2	K_3	$V(M)$
K_1	1	4	4/3	1/2
K_2	1/4	1	1/3	1/8
K_3	3/4	3	1	3/8

Таблиця 6.2

Матриця парних порівнянь підкритеріїв K_{11}, K_{12} відносно критерію K_1

K_1	K_{11}	K_{12}	V_{K_1}
K_{11}	1	1	1/2
K_{12}	1	1	1/2

Таблиця 6.3

Матриця парних порівнянь підкритеріїв K_{31}, K_{32} відносно критерію K_3

K_3	K_{31}	K_{32}	V_{K_3}
K_{31}	1	1	1/2
K_{32}	1	1	1/2

Таблиця 6.4

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно підкритерію K_{11}

K_{11}	A_1	A_2	A_3	A_4	$V_{K_{11}}$
A_1	1	5/3	5/2	5	5/11
A_2	3/5	1	3/2	3	3/11
A_3	2/5	2/3	1	2	2/11
A_4	1/5	1/3	1/2	1	1/11

Таблиця 6.5

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно підкритерію K_{12}

K_{12}	A_1	A_2	A_3	A_4	$V_{K_{12}}$
A_1	1	9/4	9/4	9	1/2
A_2	4/9	1	1	4	2/9
A_3	4/9	1	1	4	2/9
A_4	1/9	1/4	1/4	1	1/18

Таблиця 6.6

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно критерію K_2

K_2	A_1	A_2	A_3	A_4	V_{K_2}
A_1	1	3	3/4	1/3	3/17
A_2	1/3	1	1/4	1/9	1/17
A_3	4/3	4	1	4/9	4/17
A_4	3	9	9/4	1	9/17

Таблиця 6.7

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно підкритерію K_{31}

K_{31}	A_1	A_2	A_3	A_4	$V_{K_{31}}$
A_1	1	1/5	1/7	1/3	1/16
A_2	5	1	5/7	5/3	5/16
A_3	7	7/5	1	7/3	7/16
A_4	3	3/5	3/7	1	3/16

Таблиця 6.8

Матриця парних порівнянь альтернатив відносно підкритерію K_{32}

K_{32}	A_1	A_2	A_3	A_4	$V_{K_{32}}$
A_1	1	1/7	1/5	1/3	1/16
A_2	7	1	7/5	7/3	7/16
A_3	5	5/7	1	5/3	5/16
A_4	3	3/7	3/5	1	3/16

Глобальні (підсумкові) пріоритети альтернатив A_1, A_2, A_3 визначаються за сумою добутків усіх векторів V на відповідному шляху (за стрілками) від мети до альтернативи. У нашому прикладі глобальні пріоритети альтернатив $W(A)$ дорівнюють:

$$W_{A_1} = \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{5}{11} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} + \frac{1}{8} \cdot \frac{3}{17} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{16} \cdot 2 = \frac{6801}{23936};$$

$$W_{A_2} = \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{3}{11} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{9} + \frac{1}{8} \cdot \frac{1}{17} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{5}{16} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{7}{16} = \frac{29267}{107712};$$

$$W_{A_3} = \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{11} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{2}{9} + \frac{1}{8} \cdot \frac{4}{17} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{7}{16} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{5}{16} = \frac{29195}{107712};$$

$$W_{A_4} = \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{11} + \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{1}{18} + \frac{1}{8} \cdot \frac{9}{17} + \frac{3}{8} \cdot \frac{1}{2} \cdot \frac{3}{16} \cdot 2 = \frac{37291}{215424}.$$

Таким чином, перший місцевий об'єкт найбільш пріоритетний. Коли альтернативи мають близькі ознаки, а тому й судження експертів є близькими, МАІ також дає змогу визначити пріоритети.

У прикладі судження експертів узгоджені, тобто $a_{ij}a_{jk} = a_{ik}$.

Зауважимо, що МАІ може використовуватися для випадків із необмеженою кількістю критеріїв та альтернатив.

Отже, використання МАІ на засадах виокремлення чітких критеріїв та алгоритмів розрахунку дасть можливість уніфікувати та стандартизувати обґрунтування прийняття рішень місцевими органами влади щодо вибору об'єктів інвестування для здійснення місцевих запозичень у контексті управління місцевим боргом.

Однак у сфері місцевих запозичень та управління місцевим боргом на сьогодні залишається значне коло невирішених і недосліджених питань, які потребують подальшого наукового опрацювання та законодавчого врегулювання в контексті бюджетно-податкової реформи. Найсуттєвішими з них є слабкий рівень залучення населення до участі у кредитуванні органів місцевої влади тощо та відсутність регламентації порядку й джерел відновлення платоспроможності місцевих органів влади у разі настання банкрутства.

6.2. Методичне забезпечення планування і контролю виконання бюджетних та інвестиційних проектів на місцевому рівні

Подолання економічної кризи та загальний розвиток економіки України, від чого залежить підвищення життєвого рівня населення, тісно пов'язані зі зростанням промислового потенціалу країни. Інвестиції у промисловість, для яких потрібно створити необхідні умови, є суттєвою складовою зростання. Крім нормативно-правової бази, оцінки загального

інвестиційного клімату певної країни, інвесторів обов'язково цікавить ефективність реалізації конкретних проектів, яка на стадії планування обґрунтовується результатами наукового прогнозування, а також прозорість використання вкладених у них коштів. Тому дослідження економіко-математичної моделі поетапного розподілу коштів між співвиконавцями інвестиційних і регіональних проектів та контролю за їх виконанням становить суттєвий інтерес, особливо для органів місцевого самоврядування, з метою ефективного використання дохідної частини місцевих бюджетів і залучення інвесторів у регіональні програми.

За Бюджетним кодексом України ([65, ст.20]), на всіх стадіях бюджетного процесу його учасники в межах своїх повноважень здійснюють оцінювання ефективності бюджетних програм, що передбачає заходи з моніторингу, аналізу та контролю цільового й ефективного використання бюджетних коштів.

Реалізація інвестиційних проектів і регіональних бюджетних програм багатьма виконавцями (під виконавцями маються на увазі не тільки головні реалізатори проекту, а і постачальники товарів, робіт та послуг) потребує посиленого контролю з боку замовників. Нехай для виконання спільного проекту, бюджет якого дорівнює X , обрано n виконавців, частки яких у загальному обсязі фінансування X становлять відповідно x_1, x_2, \dots, x_n . Кожен виконавець витрачає кошти на свої потреби і взаємодію з іншими виконавцями.

Через p_{ij} позначимо умовну ймовірність того, яка частина бюджету i -го виконавця передається j -му виконавцю за один крок (етап).

Для будь-якого j -го виконавця загальна сума отриманих коштів дорівнює

$$x_j = \sum_{i=1}^n p_{ij} x_i, \quad j = \overline{1, n} \quad (6.1)$$

для випадку збалансованого бездефіцитного використання (перерозподілу)

коштів загального бюджету проекту. Кожен виконавець витрачає кошти на свої потреби і сплату часток виконаних робіт іншими виконавцями або для закупівлі у них, наприклад, обладнання (ці частки стають його власністю і мають грошовий еквівалент).

Величини p_{ij} задовольняють умовам (6.2)

$$0 \leq p_{ij} \leq 1, \quad \sum_{j=1}^n p_{ij} = 1, \quad i = \overline{1, n}, \quad (6.2)$$

які відповідають означенню елементів стохастичної матриці. Тому матриця L , побудована з елементів p_{ij} ,

$$L = \begin{pmatrix} p_{11} & p_{12} & \dots & \dots & p_{1n} \\ p_{21} & p_{22} & \dots & \dots & p_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ p_{n1} & p_{n2} & \dots & \dots & p_{nn} \end{pmatrix}, \quad (6.3)$$

визначає матрицю переходу (за один крок) із стану i у стан j ланцюга Маркова.

Для повного визначення ланцюга Маркова необхідно задати початковий розподіл ймовірностей – вектор $\bar{P}(0) = (p_1, p_2, \dots, p_j, \dots, p_n)$, у якого компоненти задовольняють умові $\sum_{i=1}^n p_i = 1$.

Імовірність переходу із стану i у стан j через n кроків на $(n+1)$ ($P(n) + P(n+1)$) визначається рівнянням:

$$P(n+1) = P(n) \cdot L = P(0)L^{n+1}, \quad (6.4)$$

де L^{n+1} – добуток $(n+1)$ матриць L . Треба додати, що матриця L^n регулярного ланцюга Маркова збігається при $n \rightarrow \infty$ до деякої матриці $L(\infty)$, рядки якої

створюють компоненти вектора стаціонарного стану \bar{P}_∞ , який визначають із рівняння:

$$\bar{P}_\infty = L \cdot \bar{P}_\infty. \quad (6.5)$$

Для аналітичного вивчення поведінки ланцюга Маркова до переходу в граничний стан скористаємося z -перетворенням.

Нехай послідовність $f(n)$, котра не збільшується зі зростанням n швидше, ніж геометрична прогресія, тоді z -перетворення $f(z)$ послідовності $f(n)$ визначимо таким чином:

$$f(z) = \sum_{n=0}^{\infty} f(n)z^n. \quad (6.6)$$

Тобто $f(n)$ та її перетворення $f(z)$ пов'язані взаємно-однозначною відповідністю. Наприклад, знайдемо z -перетворення для послідовностей:

$$1. f(n) = \begin{cases} 1, & n = 0, 1, 2, \dots \\ 0, & n \leq 0 \end{cases}$$

$$f(z) = \sum_{n=0}^{\infty} f(n)z^n = 1 + z + z^2 + \dots = \frac{1}{1-z} \quad (f(n) \longleftrightarrow \frac{1}{1-z}).$$

$$2. f(n) = \alpha^n$$

$$f(z) = \sum_{n=0}^{\infty} f(n)z^n = \sum_{n=0}^{\infty} (\alpha z)^n = \frac{1}{1-\alpha z} \quad (f(n) \longleftrightarrow \frac{1}{1-\alpha z}).$$

$$3. g(n) = \alpha^n f(n)$$

(6.20)

$$g(z) = \sum \alpha^n f(n)z^n = f(\alpha z) \quad (g(n) \longleftrightarrow f(\alpha z)).$$

$$4. f_1(n) + f_2(n) \longleftrightarrow f_1(z) + f_2(z)$$

$$5. kf(n) \longleftrightarrow kf(z).$$

Зауважимо, якщо послідовність $f(n)$ із перетворенням $f(z)$ зсувається вправо на одиницю, то:

$$\sum_{n=0}^{\infty} f(n+1)z^n = \sum_{m=1}^{\infty} f(m)z^{m-1} = \frac{f(z) - f(0)}{z}. \quad (6.7)$$

Застосуємо z -перетворення до рівняння (4), поклавши $\bar{p}(n) \longleftrightarrow H(z)$:

$$z^{-1}(H(z) - \bar{p}(0)) = H(z)L. \quad (6.8)$$

Після об'єднання коефіцієнта у добутку з $H(z)$ помножимо ліву і праву частини рівняння на матрицю $(I - zL)^{-1}$, яка є оберненою до матриці $(I - zL)$, та отримаємо вираз для $H(z)$:

$$H(z) = \bar{p}(0)(I - zL)^{-1}, \quad (6.9)$$

де I – одинична матриця.

Обернене z -перетворення функцій рівняння (6.9) приводить до рівняння (6.4), що означає: добуток n матриць L (L^n) дорівнює оберненому z -перетворенню матриці $(I - zL)^{-1}$.

Розглянемо приклад, в якому застосовується запропонований метод z -перетворень і який допоможе краще його зрозуміти. Нехай інвестиційний проект виконують три підприємства, і за їх бізнес-проектами участі в ньому визначені правила розподілу коштів між ними, тобто задана матриця L переходу із i -го до j -го стану (етапу) процесу:

$$L = \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & \frac{1}{4} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{8} & \frac{3}{4} & \frac{1}{8} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{4} & \frac{1}{2} \end{pmatrix}.$$

Тоді матриця $(I - zL)$ має вигляд:

$$I - zL = \begin{pmatrix} 1 - \frac{z}{2} & \frac{-z}{4} & \frac{-z}{4} \\ \frac{-z}{8} & 1 - \frac{3z}{4} & \frac{-z}{8} \\ \frac{-z}{4} & \frac{-z}{4} & 1 - \frac{z}{2} \end{pmatrix}.$$

Обернена до неї матриця $(I - zL)^{-1}$ дорівнює відношенню приєднаної до неї матриці до її визначника $\Delta(z)$:

$$(I - zL)^{-1} = \frac{1}{\Delta(z)} \begin{pmatrix} 1 - \frac{5z}{4} + \frac{11z^2}{32}; & \frac{z}{8} - \frac{z^2}{32}; & \frac{z}{4} - \frac{5z^2}{32} \\ \frac{z}{4} - \frac{z^2}{16}; & 1 - z + \frac{3z^2}{16}; & \frac{z}{4} - \frac{z^2}{16} \\ \frac{z}{4} - \frac{5z^2}{32}; & \frac{z}{8} - \frac{z^2}{32}; & 1 - \frac{5z}{4} + \frac{11z^2}{32} \end{pmatrix},$$

де

$$\Delta(z) = (1 - z)\left(1 - \frac{1}{2}z\right)\left(1 - \frac{1}{4}z\right).$$

За властивостями матриць і дій з ними знаходимо:

$$\begin{aligned} (I - zL)^{-1} &= \begin{pmatrix} \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} + \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})} + \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{4})}; & \frac{\frac{1}{2}}{(1-z)} - \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{2})}; & \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} + \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})} - \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{4})} \\ \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} - \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})}; & \frac{\frac{1}{2}}{(1-z)} + \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{2})}; & \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} - \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})} \\ \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} + \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})} - \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{4})}; & \frac{\frac{1}{2}}{(1-z)} - \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{2})}; & \frac{\frac{1}{4}}{(1-z)} + \frac{\frac{1}{4}}{(1-\frac{z}{2})} + \frac{\frac{1}{2}}{(1-\frac{z}{4})} \end{pmatrix} = \\ &= \frac{1}{(1-z)} \begin{pmatrix} \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1-\frac{z}{2})} \begin{pmatrix} \frac{1}{4} & -\frac{1}{2} & \frac{1}{4} \\ -\frac{1}{4} & \frac{1}{2} & -\frac{1}{4} \\ \frac{1}{4} & -\frac{1}{2} & \frac{1}{4} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1-\frac{z}{4})} \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & 0 & -\frac{1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \\ -\frac{1}{2} & 0 & \frac{1}{2} \end{pmatrix}. \end{aligned}$$

Обернене z -перетворення матриці $(I - zL)^{-1}$ функцій визначає добуток матриць L^n :

$$L^n = K + T(n) = \begin{pmatrix} \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \\ \frac{1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{1}{4} \end{pmatrix} + \left(\frac{1}{2}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{1}{4} & \frac{-1}{2} & \frac{1}{4} \\ \frac{-1}{4} & \frac{1}{2} & \frac{-1}{4} \\ \frac{1}{4} & \frac{-1}{2} & \frac{1}{4} \end{pmatrix} + \left(\frac{1}{4}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & 0 & \frac{-1}{2} \\ 0 & 0 & 0 \\ \frac{-1}{2} & 0 & \frac{1}{2} \end{pmatrix},$$

де матриця K – перший доданок, а $T(n)$ – сума двох інших.

Стосовно матриць K та $T(n)$ можна зробити кілька зауважень.

Матриця K для ергодичного процесу завжди є стохастичною матрицею фінальних розподілів ланцюга Маркова. Цю матрицю називають стаціонарною, тому що вона не залежить від n , тобто $K = L(\infty)$.

Для ергодичного процесу матриця $T(n)$ є нескінченно малою величиною зі зростанням n . Ці матриці цікаві також тим, що сума їх елементів у кожному ряду дорівнює нулю. Матриці з такими властивостями називають диференціальними.

Для місцевих бюджетів вигідне витрачання всіх коштів на реалізацію інвестиційних проектів, регіональних програм у вигляді або підтримки вітчизняного регіонального виробника шляхом цільових закупівель, або інвестування в об'єкти, які впливають на соціально-економічне становище регіону. Бездефіцитне для виконавців завершення проекту не завжди можливе, якщо всі кошти залишаються у межах регіону.

Нехай обрано n виконавців проекту з бюджетом D , а $x_1, x_2 \dots x_n$ – виділені кошти для кожного виконавця.

Загальний обсяг коштів i -го виконавця, отриманий за надання послуг, продаж обладнання, матеріалів тощо, визначимо за x_i , а x_j' – загальний обсяг коштів j -го виконавця, витрачений на розрахунки з партнерами. Позначимо через x_{ij} обсяг коштів (при зафіксованому i) i -го виконавця, отриманих від j -го виконавця у процесі виконання проекту, а x_{ij} при зафіксованому j визначатиме обсяг коштів j -го виконавця, який він витратив на розрахунки з i -м виконавцем. У цьому випадку

$$x_i = x_{i1} + x_{i2} + \dots + x_{in} = \sum_{k=1}^n x_{ik}, \quad i = \overline{1, n}, \quad (6.10)$$

$$x'_j = x_{1j} + x_{2j} + \dots + x_{nj} = \sum_{k=1}^n x_{kj}, \quad j = \overline{1, n}. \quad (6.11)$$

Рівняння (6.11) є рівнянням отримання коштів, а (6.12) – рівнянням витрачання коштів, при цьому зрозуміло, що $x_{ij} \geq 0$, $x_i > 0$, $x'_j > 0$.

Загальний консолідований бюджет n виконавців D дорівнюватиме:

$$D = \sum_{i=1}^n x_i = \sum_{j=1}^n x'_j. \quad (6.12)$$

Матриця $X=(x_{ij})$ ($i, j = \overline{1, n}$) представлятиме розподіл бюджетів між n виконавцями і має вигляд:

$$X = \begin{pmatrix} x_{11} & x_{12} & \dots & \dots & x_{1n} \\ x_{21} & x_{22} & \dots & \dots & x_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ x_{n1} & x_{n2} & \dots & \dots & x_{nn} \end{pmatrix}. \quad (6.13)$$

Нехай $a'_{ij} = \frac{x_{ij}}{x'_j} \cdot (i, j = \overline{1, n})$ є частиною бюджету, яку j -й виконавець витрачає на розрахунки з i -м виконавцем, а $a_{ij} = \frac{x_{ij}}{x_i} \cdot (i, j = \overline{1, n})$ – частина бюджету, яку i -й виконавець отримує від j -го виконавця.

Побудуємо матрицю A_1 , елементи якої дорівнюють a'_{ij} :

$$A_1 = \begin{pmatrix} \frac{x_{11}}{x'_1} & \frac{x_{12}}{x'_2} & \dots & \dots & \frac{x_{1n}}{x'_n} \\ \frac{x_{21}}{x'_1} & \frac{x_{22}}{x'_2} & \dots & \dots & \frac{x_{2n}}{x'_2} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{x_{n1}}{x'_1} & \frac{x_{n2}}{x'_2} & \dots & \dots & \frac{x_{nn}}{x'_n} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a'_{11} & a'_{12} & \dots & \dots & a'_{1n} \\ a'_{21} & a'_{22} & \dots & \dots & a'_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ a'_{n1} & a'_{n2} & \dots & \dots & a'_{nn} \end{pmatrix}. \quad (6.14)$$

Транспоновану матрицю A_1^T назвемо матрицею розподілу бюджетів для витрачання коштів. Матрицю A_2 , елементами якої є a_{ij} , називатимемо матрицею розподілу бюджетів для отримання коштів:

$$A_2 = \begin{pmatrix} \frac{x_{11}}{x_1} & \frac{x_{12}}{x_1} & \dots & \dots & \frac{x_{1n}}{x_1} \\ \frac{x_{21}}{x_2} & \frac{x_{22}}{x_2} & \dots & \dots & \frac{x_{2n}}{x_2} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \frac{x_{n1}}{x_n} & \frac{x_{n2}}{x_n} & \dots & \dots & \frac{x_{nn}}{x_n} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{n1} & a_{n2} & \dots & \dots & a_{nn} \end{pmatrix}. \quad (6.15)$$

Із побудови матриць (6.14), (6.15) випливає, що сума елементів матриць A_1^T і A_2 у кожному рядку дорівнює одиниці.

Щоб фінансові відносини між виконавцями були збалансованими і бездефіцитними, необхідно, аби виконувалися умови:

$$x_i = x'_j \quad (i, j = \overline{1, n}). \quad (6.16)$$

У загальному випадку, який розглядається, за допомогою (6.14)–(6.16) отримаємо матричні рівняння:

$$\bar{p}A_2 = \bar{q}, \quad (6.17)$$

$$\bar{q}A_1^T = \bar{p}, \quad (6.18)$$

де $\bar{p} = (p_1, p_2, \dots, p_n)$, $\bar{q} = (q_1, q_2, \dots, q_n)$ є векторами станів розподілів коштів між виконавцями у процесі отримання і витрачання відповідно (при виконанні умов (6.30) матриці A_2 і A_1^T є подібними). Транспонована матриця A_1^T і матриця A_2 задовольняють умовам:

$$0 \leq a'_{ji} \leq 1, \quad \sum_{i=1}^n a'_{ji} = 1, \quad j = \overline{1, n}, \quad (6.19)$$

$$0 \leq a_{ij} \leq 1, \sum_{j=1}^n a_{ij} = 1, i = \overline{1, n}. \quad (6.20)$$

Умови (6.33) і (6.34) відповідають означенню елементів стохастичної матриці. Тому матриці A_1^T і A_2 визначають матриці переходу (за один крок) зі стану в стан ланцюга Маркова. У зв'язку зі стохастичністю A_1^T і A_2 добутки цих матриць $A_2 A_1^T$ і $A_1^T A_2$ теж є стохастичними. Тому їх компоненти можна розглядати як умовні ймовірності переходу з одного стану в інший. Матриці $A_2 A_1^T$ і $A_1^T A_2$ називатимемо матрицями отримання і витрачання коштів відповідно. Для повного визначення ланцюга Маркова необхідно також задавати початковий розподіл випадкової величини.

Теорема ергодичності Маркова дає змогу знаходити граничні ймовірності випадкових величин. Ланцюг Маркова, для якого є граничні ймовірності p_{ij} , називається ергодичним.

Граничні розподіли бюджетів (розподіли, які не змінюються за подальшої взаємодії виконавців проектів) при отриманні коштів $\overline{p}^* = (p_1^*, p_2^*, \dots, p_n^*)$ і витрачанні коштів $\overline{q}^* = (q_1^*, q_2^*, \dots, q_n^*)$ визначатимуться рівняннями:

$$\begin{cases} \overline{p}^* A_2 A_1^T = \overline{p}^* \\ \sum_{k=1}^n p_k^* = 1 \end{cases}, \quad (6.21)$$

$$\begin{cases} \overline{q}^* A_1^T A_2 = \overline{q}^* \\ \sum_{k=1}^n q_k^* = 1 \end{cases}, \quad (6.22)$$

де $\sum_{k=1}^n p_k^* = 1$ і $\sum_{k=1}^n q_k^* = 1$ є умовами нормування; $\overline{p}^* = (p_1^*, p_2^*, \dots, p_n^*)$ і $\overline{q}^* = (q_1^*, q_2^*, \dots, q_n^*)$ – власні вектори матриць $A_2 A_1^T$ і $A_1^T A_2$ відповідно. Граничні стани, як і у попередньому підрозділі, означають закінчення проекту.

У випадку бездефіцитної взаємодії партнерів граничні стани матриць $A_2 A_1^T$ і $A_1^T A_2$ збігаються, а $\overline{p}^* = (p_1^*, p_2^*, \dots, p_n^*)$ і $\overline{q}^* = (q_1^*, q_2^*, \dots, q_n^*)$ можуть бути

знайдені із системи рівнянь (6.35) чи (6.36), тобто для дослідження збалансованого бездефіцитного процесу виконання проекту достатньо мати матрицю або $A_2 A_1^T$, або $A_1^T A_2$. Граничний розподіл загального бюджету проекту між виконавцями дорівнюватиме добутку:

$$D(\overline{p^*} - \overline{q^*}) = D(p_1^* - q_1^*, p_2^* - q_2^*, \dots, p_n^* - q_n^*).$$

Для аналітичного вивчення поведінки ланцюга Маркова до переходу в граничний стан скористаємося z-перетворенням. Нехай матриці A_1^T і A_2 та їх добутки мають вигляд:

$$A_2 = \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{6} & \frac{1}{2} \end{pmatrix} \quad A_1 = \begin{pmatrix} \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{3} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \end{pmatrix};$$

$$L_1 = A_2 \cdot A_1 = \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{6} & \frac{1}{2} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{3} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{5}{12} & \frac{13}{36} & \frac{2}{9} \\ \frac{4}{9} & \frac{13}{36} & \frac{7}{36} \\ \frac{4}{9} & \frac{11}{36} & \frac{1}{4} \end{pmatrix};$$

$$L_2 = A_1 \cdot A_2 = \begin{pmatrix} \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{3} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} \frac{1}{2} & \frac{1}{6} & \frac{1}{3} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{2} & \frac{1}{6} \\ \frac{1}{3} & \frac{1}{6} & \frac{1}{2} \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \frac{7}{18} & \frac{1}{3} & \frac{5}{18} \\ \frac{5}{12} & \frac{5}{18} & \frac{11}{36} \\ \frac{5}{12} & \frac{2}{9} & \frac{13}{36} \end{pmatrix}.$$

Побудуємо для матриці L_1 матрицю $(I - zL)$:

$$(I - zL_1) = \begin{pmatrix} 1 - \frac{5}{12}z & -\frac{13}{36}z & -\frac{2}{9}z \\ -\frac{4}{9}z & 1 - \frac{13}{36}z & -\frac{7}{36}z \\ -\frac{4}{9}z & -\frac{11}{36}z & 1 - \frac{1}{4}z \end{pmatrix}.$$

Визначник цієї матриці дорівнює:

$$\det(I - zL_1) = \Delta_1(z) = (1 - z) \cdot \left(1 - \frac{1}{18}z\right) \cdot \left(1 + \frac{1}{36}z\right),$$

а обернена до неї матриця має вигляд:

$$\begin{aligned}
 (I - zL_1)^{-1} &= \frac{1}{\Delta_1(z)} \left(\begin{array}{c|c|c} \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{13}{36}z; & -\frac{7}{36}z \\ \frac{-11}{36}z; & 1 - \frac{1}{4}z \end{array} \right| & - & \left| \begin{array}{cc} -\frac{13}{36}z; & -\frac{2}{9}z \\ -\frac{11}{36}z; & 1 - \frac{1}{4}z \end{array} \right| & & \left| \begin{array}{cc} -\frac{13}{36}z; & -\frac{2}{9}z \\ 1 - \frac{13}{36}z; & \frac{-7}{36}z \end{array} \right| \\ \hline \left| \begin{array}{cc} -\frac{4}{9}z; & -\frac{7}{36}z \\ -\frac{4}{9}z; & 1 - \frac{1}{4}z \end{array} \right| & & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{5}{12}z; & -\frac{2}{9}z \\ -\frac{4}{9}z; & 1 - \frac{1}{4}z \end{array} \right| & - & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{5}{12}z; & -\frac{2}{9}z \\ -\frac{4}{9}z; & \frac{-7}{36}z \end{array} \right| \\ \hline \left| \begin{array}{cc} -\frac{4}{9}z; & 1 - \frac{13}{36}z \\ -\frac{4}{9}z; & \frac{-11}{36}z \end{array} \right| & - & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{5}{12}z; & -\frac{13}{36}z \\ -\frac{4}{9}z; & \frac{-11}{36}z \end{array} \right| & & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{5}{12}z; & -\frac{13}{36}z \\ -\frac{4}{9}z; & 1 - \frac{13}{36}z \end{array} \right| \end{array} \right) = \\
 &= \left(\begin{array}{ccc} \frac{16/37}{1-z} + \frac{21/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{439/1258}{1-z} + \frac{1/34}{1-\frac{1}{18}z} - \frac{14/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{275/1258}{1-z} - \frac{1/34}{1-\frac{1}{18}z} - \frac{7/37}{1+\frac{1}{36}z} \\ \frac{16/37}{1-z} - \frac{16/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{439/1258}{1-z} + \frac{37/102}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{32/111}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{275/1258}{1-z} - \frac{37/102}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{16/111}{1+\frac{1}{36}z} \\ \frac{16/37}{1-z} - \frac{16/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{439/1258}{1-z} - \frac{65/102}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{32/111}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{275/1258}{1-z} + \frac{65/102}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{16/111}{1+\frac{1}{36}z} \end{array} \right) = \\
 &= \frac{1}{(1-z)} \begin{pmatrix} \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1-\frac{1}{18}z)} \begin{pmatrix} 0 & \frac{1}{34} & -\frac{1}{34} \\ 0 & \frac{37}{102} & -\frac{37}{102} \\ 0 & -\frac{65}{102} & \frac{65}{102} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1+\frac{1}{36}z)} \begin{pmatrix} \frac{21}{37} & -\frac{14}{37} & \frac{7}{37} \\ -\frac{16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \\ -\frac{16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \end{pmatrix}.
 \end{aligned}$$

Обернене z -перетворення матриці $(1 - zL_1)^{-1}$ визначає добуток матриць L_1^n :

$$\begin{aligned}
 L_1^n = K_1 + T_1(n) &= \begin{pmatrix} \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \end{pmatrix} + \left(\frac{1}{18}\right)^n \begin{pmatrix} 0 & \frac{1}{34} & -\frac{1}{34} \\ 0 & \frac{37}{102} & -\frac{37}{102} \\ 0 & -\frac{65}{102} & \frac{65}{102} \end{pmatrix} + \\
 &+ \left(\frac{-1}{36}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{21}{37} & -\frac{14}{37} & \frac{7}{37} \\ -\frac{16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \\ -\frac{16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \end{pmatrix},
 \end{aligned}$$

де

$$K_1 = \begin{pmatrix} \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \\ \frac{16}{37} & \frac{439}{1258} & \frac{275}{1258} \end{pmatrix}, \quad \text{а } T_1(n) = \left(\frac{1}{18}\right)^n \begin{pmatrix} 0 & 1 & -1 \\ 0 & 37 & -37 \\ 0 & -65 & 65 \end{pmatrix} + \left(\frac{-1}{36}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{21}{37} & \frac{-14}{37} & \frac{-7}{37} \\ \frac{-16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \\ \frac{-16}{37} & \frac{32}{111} & \frac{16}{111} \end{pmatrix}.$$

Побудуємо для матриці L_2 матрицю $(I - zL)$:

$$(I - zL_2) = \begin{pmatrix} 1 - \frac{7}{18}z; & -\frac{1}{3}z; & -\frac{5}{18}z \\ -\frac{5}{12}z; & 1 - \frac{5}{18}z; & -\frac{11}{36}z \\ -\frac{5}{12}z; & -\frac{2}{9}z; & 1 - \frac{13}{36}z \end{pmatrix}.$$

Визначник цієї матриці дорівнює:

$$\det(I - zL_2) = \Delta_2(z) = \Delta_1(z) = (1 - z) \cdot \left(1 - \frac{1}{18}z\right) \cdot \left(1 + \frac{1}{36}z\right),$$

а обернена до неї матриця має вигляд:

$$(I - zL_2)^{-1} = \frac{1}{\Delta_2(z)} \begin{pmatrix} \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{5}{18}z; & -\frac{11}{36}z \\ -\frac{2}{9}z; & 1 - \frac{11}{36}z \end{array} \right| & - \left| \begin{array}{cc} -\frac{1}{3}z; & -\frac{5}{18}z \\ -\frac{2}{9}z; & 1 - \frac{13}{36}z \end{array} \right| & \left| \begin{array}{cc} -\frac{1}{3}z; & -\frac{5}{18}z \\ 1 - \frac{5}{18}z; & -\frac{11}{36}z \end{array} \right| \\ - \left| \begin{array}{cc} -\frac{5}{12}z; & -\frac{11}{36}z \\ -\frac{5}{12}z; & 1 - \frac{13}{36}z \end{array} \right| & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{7}{18}z; & -\frac{5}{18}z \\ -\frac{5}{12}z; & 1 - \frac{13}{36}z \end{array} \right| & - \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{7}{18}z; & -\frac{5}{18}z \\ -\frac{5}{12}z; & -\frac{11}{36}z \end{array} \right| \\ \left| \begin{array}{cc} -\frac{5}{12}z; & 1 - \frac{5}{18}z \\ -\frac{5}{12}z; & -\frac{2}{9}z \end{array} \right| & - \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{7}{18}z; & -\frac{1}{3}z \\ -\frac{5}{12}z; & -\frac{2}{9}z \end{array} \right| & \left| \begin{array}{cc} 1 - \frac{7}{18}z; & -\frac{1}{3}z \\ -\frac{5}{12}z; & 1 - \frac{5}{18}z \end{array} \right| \end{pmatrix} =$$

$$\begin{aligned}
&= \begin{pmatrix} \frac{15/37 + 22/37}{1-z} + \frac{1}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{178/629}{1-z} + \frac{62/51}{1-\frac{1}{18}z} - \frac{88/111}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{196/629}{1-z} - \frac{26/51}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{22/111}{1+\frac{1}{36}z} \\ \frac{15/37}{1-z} - \frac{15/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{178/629}{1-z} + \frac{13/37}{1-\frac{1}{18}z} + \frac{20/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{196/629}{1-z} - \frac{3/37}{1-\frac{1}{18}z} - \frac{5/37}{1+\frac{1}{36}z} \\ \frac{15/37}{1-z} - \frac{15/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{178/629}{1-z} - \frac{14/17}{1+\frac{1}{18}z} + \frac{20/37}{1+\frac{1}{36}z}; & \frac{196/629}{1-z} + \frac{14/17}{1-\frac{1}{18}z} - \frac{5/37}{1+\frac{1}{36}z} \end{pmatrix} = \\
&= \frac{1}{(1-z)} \begin{pmatrix} \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1-\frac{1}{18}z)} \begin{pmatrix} 0 & \frac{26}{51} & \frac{-26}{51} \\ 0 & \frac{3}{37} & \frac{-3}{37} \\ 0 & \frac{-14}{17} & \frac{14}{17} \end{pmatrix} + \frac{1}{(1+\frac{1}{36}z)} \begin{pmatrix} \frac{22}{37} & \frac{-88}{111} & \frac{22}{111} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \end{pmatrix}.
\end{aligned}$$

Обернене z -перетворення матриці $(1-zL_2)^{-1}$ визначає добуток матриць

L_2^n :

$$L_2^n = K_2 + T_2(n) = \begin{pmatrix} \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \end{pmatrix} + \left(\frac{1}{18}\right)^n \begin{pmatrix} 0 & \frac{26}{51} & \frac{-26}{51} \\ 0 & \frac{3}{37} & \frac{-3}{37} \\ 0 & \frac{-14}{17} & \frac{14}{17} \end{pmatrix} + \left(\frac{-1}{36}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{22}{37} & \frac{-88}{111} & \frac{22}{111} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \end{pmatrix},$$

де

$$K_2 = \begin{pmatrix} \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \\ \frac{15}{37} & \frac{178}{629} & \frac{196}{629} \end{pmatrix}, \quad \text{а } T_2(n) = \left(\frac{1}{18}\right)^n \begin{pmatrix} 0 & \frac{26}{51} & \frac{-26}{51} \\ 0 & \frac{3}{37} & \frac{-3}{37} \\ 0 & \frac{-14}{17} & \frac{14}{17} \end{pmatrix} + \left(\frac{-1}{36}\right)^n \begin{pmatrix} \frac{22}{37} & \frac{-88}{111} & \frac{22}{111} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \\ \frac{-15}{37} & \frac{20}{37} & \frac{-5}{37} \end{pmatrix}.$$

Таким чином, методом z -перетворення визначено матриці отримання L_1^n та витрачання L_2^n коштів виконавцями проекту на кожному етапі n (кроці) виконання. Матриці K_1 і K_2 показують відповідні граничні стани розподілу коштів.

Запропонований метод z-перетворень дає змогу завдяки встановленій аналітичній формі без використання комп'ютерної техніки знати розподіл загального бюджету між партнерами на кожному кроці ергодичного ланцюга Маркова та визначити час збігання процесу до стаціонарного стану. Відповідно, можна контролювати процес виконання проекту, зокрема його фінансування на кожному етапі та, за необхідності, коли виникають проблеми, змінювати правила розподілу, тобто матрицю L або виконавців. Аналітичний вигляд L^n також дає можливість планувати процес, що розглядається, зі зміною матриці розподілу коштів через визначені проміжки часу.

Висновки до розділу 6

1. Особливими рисами муніципальних облігацій порівняно з іншими цінними паперами є: безподатковий статус, який часто надається доходам від муніципальних облігацій на національному рівні; наявність багатьох дат погашення, тобто випуск у серійній формі. Таке структурування випусків зумовлене поступовою віддачею інвестиційних проектів, під які випускаються облігації, що робить доцільним узгодження у випуску строків та обсягів грошових потоків від проекту й платежів з його обслуговування. Однак суттєвішою причиною є законодавчі норми – вони досить часто формулюються так, щоб запобігти створенню періодів пікових виплат за муніципальним боргом.

2. Застосування позикового капіталу є одним зі способів розширення власної дохідної бази місцевого самоврядування та залучення інвестицій в економіку регіонів. Проте його роль у формуванні власних доходів місцевого самоврядування неоднозначна, а отже, має бути проаналізована крізь призму проблеми вибору шляхів оплати товарів та послуг суб'єктами господарювання: або сплачувати, а відповідно, й отримувати певну кількість послуг, виходячи з наявних коштів, або за допомогою позики розрахуватись

із зобов'язанням пізніше.

3. Планування діяльності щодо нових місцевих запозичень охоплює такі компоненти: визначення місцевих об'єктів, що потребують фінансування за рахунок бюджетних коштів; встановлення фінансової спроможності територіальних громад на обслуговування нових боргових зобов'язань та перспектив залучення коштів шляхом здійснення місцевих запозичень; узгодження показників необхідності фінансування місцевого об'єкту з можливою сумою залучених коштів; вибір умов здійснення місцевих запозичень; узгодження впливу показників нового запозичення на граничні обсяги місцевого боргу та граничні обсяги видатків місцевого бюджету на обслуговування місцевого боргу на майбутні бюджетні періоди. Використання МАІ на засадах виокремлення чітких критеріїв та алгоритмів розрахунку дасть можливість уніфікувати та стандартизувати обґрунтування прийняття рішень місцевими органами влади щодо вибору об'єктів інвестування для здійснення місцевих запозичень у контексті управління місцевим боргом.

4. Запропонований метод z-перетворень дає змогу завдяки встановленій аналітичній формі без використання комп'ютерної техніки знати розподіл загального бюджету між партнерами на кожному кроці ергодичного ланцюга Маркова та визначити час збігання процесу до стаціонарного стану. Відповідно, можна контролювати процес виконання проекту, зокрема його фінансування на кожному етапі та, за необхідності, коли виникають проблеми, змінювати правила розподілу, тобто матрицю L або виконавців.

Основні результати досліджень, отримані автором у ході написання розділу, опубліковані у роботах [218, 291, 296, 297, 301, 302, 303, 305, 308, 310, 314, 317, 318, 322, 325, 326, 327, 328, 329, 331] за списком літератури.

ВИСНОВКИ

Одержані в дисертації результати в сукупності вирішують наукову проблему, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних та концептуальних положень, розробленні методичних та практичних рекомендацій щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Отримані результати дозволяють зробити такі висновки.

1. Процес децентралізації державної влади обов'язково має розглядатися в нерозривній єдності як комплекс взаємоузгоджених заходів, спрямованих на розширення повноважень місцевої влади (політична децентралізація) в напрямку підвищення управлінської самостійності при вирішенні питань розвитку територій (адміністративна децентралізація) на умовах підвищення фінансової автономії місцевої влади через збільшення фінансової здатності щодо виконання на місцевому рівні переданих (делегованих, доручених) державою функцій, прав та обов'язків (фінансова або фіскальна децентралізація).

2. Теоретичне підґрунтя формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації складається з комплексу теорій та концепцій, в рамках яких здійснюється дослідження закономірностей розгортання даного процесу в економічному, фінансовому, відтворювальному, соціальному, поведінковому та інших аспектах. Розмаїття зазначених теоретичних засад розв'язання проблем та завдань забезпечення реальної фінансової автономії, самостійності МСВ закономірно визначає складність методологічного забезпечення реалізації відповідних реформаторських заходів щодо узгодження й гармонізації різних за суспільною природою та економічним змістом явищ і процесів, які в комплексі складають феномен формування та розширення фіскального простору на місцевому рівні.

3. Проведені узагальнення теоретичних підходів, систематизація

принципових положень щодо закономірностей здійснення фінансової децентралізації, а також конкретизація методичного та інструментального забезпечення даного процесу дозволили сформулювати авторську гіпотезу щодо розширення фіскального простору МСВ на основі формування теоретико-методологічного базису, елементи якого характеризують та визначають ключові питання та протиріччя здійснення даного процесу. Для забезпечення цілеспрямованості, системності та взаємоузгодженості заходів щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації необхідним є упорядкування в рамках сформованого теоретико-методологічного базису відповідного концептуального підґрунтя на основі імплементації положень, поданих належно до елементів зазначеного базису.

4. Запропоновано визначення сутності та подано підхід щодо структуризації фіскального простору МСВ як сукупності локалізованих в межах певної території економічних процесів і господарських відносин, результати здійснення яких в рамках дії податкового та бюджетного механізмів держави визначають на основі розробки та реалізації активної фіскальної політики фінансовий потенціал, що може бути використаний для реалізації органами самоврядування (в межах наданих ним прав і повноважень) діапазону рішень в сфері регіонального розвитку, що відповідають загальнодержавним цілям та пріоритетам підтримки життєдіяльності територіальної громади, в межах дотримання вимог та обмежень щодо збереження стійкості фінансового стану держави та її регіонів.

5. Структуризація складових феномену фінансової децентралізації та узагальнення особливостей змістовного наповнення відповідного процесу перерозподілу державної влади у фінансовій сфері дозволили виявити внутрішню залежність та ієрархічну підпорядкованість конфігурації даного процесу, що визначається фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової

децентралізації характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

6. Необхідною передумовою для виправлення протиріч та дисбалансів при формуванні місцевих бюджетів є децентралізація державних фінансів, орієнтована на створення для місцевого самоврядування належного фіскального простору, адекватного складності існуючих проблем та завдань територіального соціально-економічного розвитку. Фундаментальний характер змін, що відбуваються в системі державних фінансів, полягає саме у збільшенні можливостей органів МСВ щодо акумулювання фінансового забезпечення їх діяльності, а також у створенні для них дієвих мотиваційних механізмів для розробки і реалізації на регіональному рівні активної фіскальної політики.

7. Формування фіскального простору МСВ, відповідно до авторського бачення положень теоретико-методологічного базису та концептуальних засад здійснення даного процесу передбачає послідовне упорядкування та регулювання зв'язків та залежностей між складовими, факторами та детермінантами розбудови регіонально-локалізованої розмаїтої системи явищ та процесів, в нерозривній єдності та взаємодії яких в контексті реалізації цілеспрямованої активної фіскальної політики відбувається утворення фінансового потенціалу територіального розвитку.

8. Ключовими складовими формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць держави є доходи (визначають здатність органів місцевої влади та самоврядування щодо реалізації цілей та завдань регіонального розвитку через встановлення достатності та повноти необхідного для цього фінансово-ресурсного забезпечення) та видатки (характеризують обсяги коштів, потрібних для якісного та належного

виконання власних та делегованих державою на місцевий рівень функцій та повноважень) бюджетів. Запропоновано використання підходу щодо інтегрального оцінювання стану бюджетного потенціалу регіону на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу.

9. Принципи та механізм розподілу владних повноважень та відповідного матеріально-фінансового забезпечення реалізації такого роду компетенцій між центральним урядом та органами, що виражають інтереси територіальних громад, являють собою надзвичайно вагомий елемент формування базових моделей МСВ: централізованої; децентралізованої демократичної; децентралізованої коопераційної.

10. Розроблено положення щодо розвитку методичного забезпечення оцінки відмінностей у формуванні місцевих бюджетів з урахуванням структурного (за ознакою відмінностей у співвідношенні власних та закріплених доходів, а також видатків на виконання власних та делегованих функцій за видами місцевих бюджетів) та регіонального (розподіл ланок адміністративно-територіального устрою держави за однорідністю абсолютних та відносних параметрів процесів акумулювання надходжень до бюджету та фінансування видатків) аспектів диференціації складових місцевих бюджетів.

11. Для фінансового обґрунтування доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні запропоновано використання методичного підходу, в рамках якого здійснюється зіставлення характеристик місцевого бюджету за доходними (структура джерел надходжень, що розглядається з позицій рівня автономії, для оцінки якої застосовується показник оцінки дотаційності місцевого бюджету як частка в ньому трансфертних надходжень з державного бюджету) та видатковими (визначаються на основі розподілу витрат бюджету на такі, що є обов'язковими та необов'язковими для підтримки належної якості життя населення) параметрами.

12. Використання можливостей зміцнення фінансової самостійності та автономії МСВ, наданих в рамках фінансової децентралізації та при впровадженні нових методологічних підходів щодо планування місцевих бюджетів, дозволяє створити надзвичайно сприятливе інституціональне середовище та сформувати дієве організаційно-економічне забезпечення для розширення фіскального простору, що може бути досягнуто на основі використання підходів та положень щодо визначення послідовності та розкриття змістовного наповнення етапів процесу складання місцевого бюджету на середньостроковий період.

13. Одним з ключових етапів впровадження методології середньострокового планування у бюджетний процес є обґрунтування пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та територіальному рівні, що передбачає як упорядкування й узгодження цілей державної політики та місцевих програм розвитку, так і розроблення рекомендацій щодо визначення рамок лімітів та обмежень щодо фінансування відповідних бюджетних видатків, яке запропоновано здійснювати на основі використання розробленого методичного підходу в рамках виконання послідовності обґрунтування фінансового забезпечення видатків бюджету відповідно до пріоритетів державної політики та місцевих програм розвитку.

14. В контексті формування місцевих бюджетів використання програмно-цільового підходу обов'язково має враховувати суперечливий та розмаїтий склад пріоритетів діяльності місцевого самоврядування, необхідність оперативного реагування місцевої влади на проблемні ситуації. Для урахування зазначених вимог та особливостей формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів запропоновано підхід щодо послідовності розробки та виконання цільових проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку, який базується на інтеграції положень програмно-цільового підходу та концепції фіскального простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамович С. В. Історико-етнографічні регіони як фундамент майбутньої адміністративно-територіальної реформи в Україні / С. В. Адамович // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 6: Історичні науки : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 6. – С. 69–74.
2. Аджиева Л. А. Этапы трансформации бюджетно-налоговой политики Республики Дагестан / Л.А. Аджиева. // Региональная экономика: теория и практика. – 2012. – №42. – С.56-64
3. Адміністративно-територіальна реформа в Україні: політико-правові проблеми: Монографія / І.О. Кресіна, А. А. Коваленко, А. А. Вітман та ін. / За ред. І. О. Кресіної. – К.: Логос, 2009. – 480 с.
4. Адміністративно-територіальний устрій України. Історія. Сучасність. Перспективи. / В.С. Куйбіда та ін.; За загальною редакцією д.е.н., проф.. О.В. Турчинова.; Секретаріат Кабінету Міністрів України. – Київ, 2009. – 616 с.
5. Адміністративно-територіальний устрій України. Проблемні питання та можливі варіанти їх вирішення / С. О. Сивоконь, В. А. Яцюк, А. П. Заєць та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Яцуби. – К. : Вид-во Поліграфічного центру Українського ДАГП Мінекоресурсів України, 2003. – 321 с.
6. Адміністративно-територіальний устрій України: Історія та сучасність / За заг. ред. В. Г. Яцуби; Авт. кол.: В. А. Яцюк, О. Я. Матвіїшин, В. А. Граб, Ю. О. Карпінський, Ю. І. Лоза, В. П. Новик, С. М. Бугай та ін. Секретаріат Кабінету міністрів України. – К., 2001. – 270 с.
7. Адміністративно-територіальний устрій України: методологічні основи та практика реформування : монографія / ; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» ; наук. ред. В. С. Кравців. – Львів, 2016. – 264 с.
8. Алимов О. М. Просторово-часовий ресурс трансформації української економіки / О. М. Алимов, В. В. Микитенко // Продуктивні сили України:

науково-теоретичний економічний журнал – К. : РВПС України НАН України, 2009. – № 2 (006). – С. 5 – 20.

9. Андриченко Л. В. Разграничение полномочий между органами власти различных территориальных уровней: проблемы централизации и децентрализации. / Л. В. Андриченко. // Вопросы государственного и муниципального управления. – 2013. – №4. – С.37-58

10. Андрияш В. И. Концепт децентрализации в категориальном аппарате политической науки. / В. И. Андрияш, Т. В. Лушагина, А. Н. Евтушенко. // SCI-ARTICLE. Раздел: Политология. – 2017. – №45 (май). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sci-article.ru/stat.php?i=1495519903>

11. Андрущенко В. Організоване суспільство. / В. Андрущенко. – Київ: Ін-т вищ. освіти АПН України, 2006. – 734 с.

12. Андрущенко О. Ю. Вплив фіскальної децентралізації на економічний розвиток держави. / О. Ю. Андрущенко. // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2017. – № 1 (40) – С.73-78

13. Артеменко, В. Б. Підходи до інтегральної оцінки стійкості соціально-економічного розвитку регіонів / В. Б. Артеменко // Комунальне господарство міст. – 2006. – № 70. – С. 39-44

14. Афанасьев М. Модернизация государственных финансов России / М. Афанасьев, И. Кривоногов. // Вопросы экономики. – 2006. – № 9. – С. 103–111

15. Афанасьев М. П. Бюджет и бюджетная система. В 2 т. Том 2. // М. П. Афанасьев – М.: Юрайт, 2016. – 418с

16. Бабич Т. С. Сутність і проблематика бюджетування: українські реалії / Т. С. Бабич, В. М. Федосов. // Фінанси України. – 2008. – № 1. – С. 3-23

17. Базавлук Н. Реалізація принципу децентралізації в публічному управлінні: організаційно-правові засади / Н. Базавлук, В. Баштанник. // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2016. - Вип. 1. - С. 18-24.

18. Байгузина Л. З. Формирование финансового потенциала региона с точки зрения синергизма / Л.З. Байгузина. // Молодой ученый. – 2015. – № 8(88). – С. 458-463

19. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. / М. Баймуратов // Віче. – 2015. – № 12. – С. 14-17.
20. Баймуратов М. А. Роль територіальних громад в забезпеченні населення мінімальними державними соціальними стандартами / М.А. Баймуратов, В.С. Косей. // Актуальні проблеми політики: Зб. наук. пр. – Одеса: Астропринт, 1997. - Вип. 1/2. - С. 79 - 81.
21. Баймуратов М. М. Сфера компетенції місцевого самоврядування та форми її реалізації за законодавством України / М.М. Баймуратов // Вісник Маріупольського державного університету. Сер. Право. – 2011. – № 2. – С. 41–53
22. Балацький Є. О. Теоретичні підходи до визначення бюджетного потенціалу міста та основні засади його формування / Є. О. Балацький, А. О. Бойко // Збірник наукових праць Харківського інституту банківської справи Університету банків. справи НБУ. – 2011. – Випуск 1 (10), Частина II. – С. 212–216
23. Балацький Є. О.. Бюджет міста у системі фінансів території : монографія / Є. О. Балацький. - Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. - 302 с.
24. Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: монографія / Ю. Г. Барабаш. – Х.: Право, 2008. – 182 с.
25. Барановський М. О. Фінансова децентралізація в Україні: особливості становлення. / М.О. Барановський. // Український географічний журнал. – 2017 – №4. – С.30-38
26. Батанов О. В. Конституційно-правовий статус територіальних громад в Україні : монографія / О. В. Батанов / за заг. ред. В. Ф. Погорілка. – К. : Концерн “Видавничий дім “ІнЮре”, 2003. – 356 с.
27. Батанов О. В. Адміністративно-територіальний устрій як інститут конституційного права (деякі питання терії та практики). / О.В. Батанов. // Конституційна реформа в Україні: новий етап та сучасні виклики. – К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. – – 766 с. – С.85-89
28. Бауманн Е. Середньострокове бюджетне планування та прогнозування. Матеріали семінару 28 липня 2015р. / Е. Бауманн. – К.: Проект GIZ «Підтримка реформи управління державними фінансами», 2015. – 75 с.

29. Безверхнюк Т. М. Європейські стандарти врядування на регіональному рівні: монографія. / Т.М. Безверхнюк, С.Є. Саханенко, Е.Х. Топалова. – Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2008. – 325 с.

30. Безобразов В. П. Государство и общество. Управление, самоуправление и судебная власть. / В П Безобразов. – М.: ЁЁ Медиа, 2012. – 283 с.

31. Безсмертний Р. П. Основні засади адміністративно-територіальної реформи в Україні / Р. П. Безсмертний // Реформа для людини : зб. матеріалів про шляхи реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. - К. : Вид-во "Геопринт", 2005. – 352 с. – С. 76-129

32. Белебега І.О. Адміністративно-територіальна реформа в регіонах України / І.О. Белебега – Х.: ХНТУСГ. – 2007. – 156 с.

33. Белова М. Т. Бюджетный потенциал как комплексный показатель эффективного экономического развития региона. // Аудит и финансовый анализ. – 2012. – №6. – С. 401-405

34. Белоусова С. В. Сбалансированность социально-экономического пространства. / С. В. Белоусова. // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – №18. – С.33-40

35. Бенч Л. Я. Фіскально-бюджетна політика у кризовому і посткризовому періодах: реалії та перспективи / Л. Я. Бенч // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка». – Острог : Вид-во НУ«ОА», 2011. – № 17. – С. 17–24.

36. Берданова О. Стратегічне планування місцевого розвитку / О. Берданова, В. Вакуленко.; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія-А». – 2012. – 88 с.

37. Бец О. І. Державний борг у посткризовому періоді: реалії та перспективи. / О. І. Бец. // Бізнес Інформ. – 2013. – №10. – С. 342–346.

38. Белова Л. О. Реформування системи управління освітою за умови децентралізації місцевого самоврядування. / Л. О. Белова // Актуальні проблеми державного управління. - 2014. - № 1. – С. 109-118

39. Бикадорова Н. О. Фінансова децентралізація місцевого самоврядування / Н. О. Бикадорова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2. – С. 145–151.
40. Бияков О. А. Теория экономического пространства: методологический и региональный аспекты: монография. / О.А. Бияков. – Томск: Изд-во Томского ГУ. – 2004. – 203 с.
41. Бияков О. А. Экономическое пространство региона: процессный подход. / О.А. Бияков. – Кемерово: Кузбассвузиздат, 2005. – 244 с.
42. Біла С. О. Місцеве самоврядування в Україні: стан та перспективи розвитку : аналіт. доп. / С. О. Біла, І. Г. Бабець, В. І. Жук та ін. / НІСД. – К., 2009. – 62 с.
43. Білик П. П. Поняття та правова сутність управлінської категорії «регіон» / П. Білик // Право України. – 2001. – № 11. – С. 32–35
44. Білінська М. М. Субсидіарність як базовий принцип децентралізації влади / М. М. Білінська // Сучасні проблеми державного та муніципального управління / За заг. ред. О. І. Дація, В. Д. Бакуменка, Т. В. Іванової. – К.: Академія муніципального управління, у 2-х частинах, Ч.1, 2015. – С. 9-11
45. Блауг М. Методология экономической науки, или Как экономисты объясняют. / М. Блауг.; Науч. ред. и вступ. ст. В. С. Автономова. -М.: НП «Журнал Вопросы экономики», 2004. – 416 с.
46. Богдан Т. П. Середньострокове бюджетне планування в Україні: системна сутність, функції, структурні елементи. / Т. П. Богдан. // Фінанси України. – 2017. – №6. – С. 7-25
47. Боголіб Т. М. Середньострокове бюджетне планування як бюджетний механізм стимулювання економічної активності в Україні / Т. М. Боголіб // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького університету. – 2011. – №17/1. – С. 185-189.
48. Бодров В. Г. Бюджетна та фінансова децентралізація як інструмент зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування : навч.-метод. матеріали / В. Г. Бодров, С. А. Дяченко. – Київ : НАДУ, 2015. – 101 с.
49. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту: становлення і розвиток в

Україні / Н. Б. Болотіна. – К. : Знання, 2005. – 381 с.

50. Бондарь Н. С. Конституционная модернизация российской государственности: в свете практики конституционного правосудия. / Н. С. Бондарь. – М.: Юнити-Дана, 2014. – 198 с.

51. Борденюк В. Децентралізація державної влади і місцеве самоврядування: поняття, суть та форми (види). / В. Борденюк // Право України. – 2005. – № 1. – С. 21-25.

52. Бориславська О. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко. та ін.]; Швейцарсько-український проект «Підтримка децентралізації в Україні – DESPRO. – К. : ТОВ «Софія». – 2012. – 128 с.

53. Борщ А. Г. Податковий потенціал та його вплив на міжбюджетне регулювання. / А. Г. Борщ, І. І. Долженко // Облік і фінанси АПК : науково - виробничий журнал. – 2011. – №4. – С. 112-116.

54. Борщ Г.А. Ресурсне забезпечення об'єднаної територіальної громади та її маркетинг. / Г. А. Борщ, В. М. Вакуленко, Н. М. Гринчук, Ю. Ф. Дехтяренко, О. С. Ігнатенко, В.С. Куйбіда, А. Ф. Ткачук, В. В. Юзефович. – К. : Рада Європи. – 2017. – 107 с.

55. Бродель Ф. Материальная цивилизация, экономика и капитализм. XV-XVIII вв. ... Т. 3. Время мира. / Ф. Бродель. – М.: Прогресс, 1992. 678 с.

56. Буайе Р. Теория регуляции. / Р. Буайе. – М. : Научно-издательский центр «Наука для общества», РГГУ, 1997. – 212с.

57. Бугіль С. Я. Фінансова стійкість та безпека місцевих бюджетів в умовах обмеженості фінансових ресурсів / С. Я. Бугіль // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2016. - Вип. 1. - С. 55-60

58. Буряченко А. Є. Функціональна децентралізація та вдосконалення системи бюджетних відносин / А. Є. Буряченко // Фінанси України. – 2014. – № 2. – С. 19–29.

59. Бутурлакiна Т. О. Фінансова децентралізація як фактор економічного зростання регіонів / Т. О. Бутурлакiна, В. Т. Мінкович // Науковий вісник

Ужгородського національного університету. – 2010. – Вип. 31. – С. 237–243

60. Бутырина М. В. Зарубежные модели местного самоуправления. / М.В. Бутырина. // Вестник ИГЭУ. – 2008. – №1. – С.49-53

61. Бюджетна підтримка та податкове стимулювання національної економіки України : монографія / за. ред. Л. Л. Тарангул. – Ірпінь ; К. : Фенікс, 2012. – 532 с.

62. Бюджетна політика : прагматичні підходи до стратегічних рішень / К. В. Аврамченко, А. Л. Дешко, Я. А. Жаліло [та ін.]. – К. : СТ-ДРУК, 2016. – 112 с

63. Бюджетна політика та бюджетне планування в умовах прогнозової невизначеності: регіональний рівень : наук.-метод. розробка / авт. кол. : А. Г. Ахламов, О. В. Голинська. – К. : НАДУ, 2010. – 44 с.

64. Бюджетна система. / За наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : ЦУЛ ; Т. : Екон. думка, 2012. – 871 с.

65. Бюджетний кодекс України (зі змінами). // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50-51. – – [Електронний ресурс]. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

66. Бюджетний менеджмент. / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Л. Д. Сафонова та ін.; за ред. В. М. Федосова. Київ: КНЕУ, 2004. – 864 с.

67. Валігура В. Фінансові ефекти фіскальної децентралізації в Україні./ В. Валігура, Л. Амбрик. // Світ фінансів – 2016. – №2 (47) – С.123-135.

68. Василевська Г. В. Дивергентні характеристики похідних фіскального простору держави: узгодження термінів / Г. Василевська // Економічний аналіз: зб. наук. праць / ТНЕУ. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр ТНЕУ «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 1. – С. 120-132.

69. Василенко О. В. Світовий досвід формування інвестиційних ресурсів місцевих бюджетів / О. В. Василенко // Держава та регіони. – 2009. – № 2. – С. 29–36.

70. Василик О. Д. Теорія фінансів. / О.Д. Василик. – К.: НІОС. – 2000. – 416 с.

71. Васильчиков А. И. О самоуправлении. Сравнительный обзор русских и иностранных земских и общественных, учреждений / А. И. Васильчиков. – Т.

I. 3-е изд. – СПб. 1872. – 12, XLII. – 460 с.

72. Василюк О. Д. Формування спроможності об'єднаних територіальних громад: кадровий аспект / О. Д. Василюк // Ефективність державного управління. - 2017. - Вип. 2. – С. 197-205

73. Ващенко С. Н. Региональный бюджет: критерии эффективности планирования и исполнения / С. Н. Ващенко. // Российское предпринимательство. – 2011. – № 12. – Вып. 2 (198). – С. 168-173

74. Вдовенко Ю. С. Фінансово-економічний компонент удосконалення адміністративно-територіального устрою України. / Ю. С. Вдовенко. // Проблеми і перспективи економіки та управління. – 2015. – № 3. – С. 243-252.

75. Вегеш М. М. Політологія. / М. М. Вегеш та ін. ; ред. М. М. Вегеш. – 3-тє вид., перероб. і доповн. – К. : Знання, 2008. – 384 с.

76. Ведель Ж. Административное право Франции / Ж. Ведель ; [пер. с фр. Л. М. Энтин ; под ред. М. А. Крутоголова] – М. : Прогресс, 1973. – 512 с

77. Ведель Ж. Структура и функции местных коллективов во Франции // Российско-французская серия. Информационные и учебные материалы. – 1993. – № 14. – с.34-48

78. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.: Ірпінь : Перун, 2001. – VIII, 1728 с.

79. Величко В. О. Децентралізація влади: міжнародний досвід / В. О. Величко // Державне будівництво та місцеве самоврядування. - 2014. - Вип. 28. - С. 12-22.

80. Величко О. В. Роль місцевих бюджетів та муніципальних органів влади в управлінні розвитком регіонів . / О. В. Величко, В. В. Філіппов // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2 (20). – С. 127-131

81. Винокуров Е. Ю. Теория анклавов. / Е.Ю. Винокуров. — Калининград: Terra Балтика, 2007. — 342 с.

82. Вишневський В. П. Принципи, економічні й інституційні передумови фіскальної децентралізації в умовах постконфліктного відновлення. / В. П. Вишневський, Н. Ю. Рекова. // Проблеми економіки. – 2016. – №4. –

С. 183-189.

83. Вівчар О. Й. Децентралізація в Україні: стан та перспективи провадження реформи / О. Й. Вівчар, О. Б. Курило, Н. Г. Синютка // Економічний форум. - 2018. - № 1. - С. 55-62.

84. Вірченко П. А. Деякі проблеми функціонування транспорту великого міста (суспільно-географічний аспект) / П. А. Вірченко, А. В. Мазурова // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : Зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирський, 2013. – С. 27–30

85. Вітковська К. Оцінка диференціації регіонів України за рівнем життя / К. Вітковська // Науковий вісник [Одеського національного економічного університету]. - 2015. - № 3. - С. 28-41.

86. Вознюк О. В. Потенціал місцевих бюджетів в умовах фінансової нестабільності. / О. В. Вознюк. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка» : науковий журнал. – Острог : Вид-во НУ«ОА», грудень 2016. – № 3(31). – С. 103–108.

87. Возняк Г. В. Бюджетна політика розвитку регіонів України: сучасна парадигма та орієнтири подальших реформ : [монографія] / Г. В. Возняк ; НАН України. – Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України», 2016. – 520 с.

88. Возняк Г. В. Бюджетне вирівнювання: теоретико-методологічні аспекти / Г. В. Возняк // Фінанси України. - 2017. - № 4. - С. 42-54

89. Возняк Г. В. Особливості міжбюджетних відносин в контексті досягнення фінансової спроможності територіальних громад / Г. Возняк. // Світ фінансів. –2017. – №2(51). – С.17-28

90. Волковский Е. И., Бюджетный потенциал и потенциал бюджета территории: методические аспекты / Е. И. Волковский, А. М. Котина, М. М. Степура. // Проблемы экономики . – 2014. – № 4,. – С. 357-362

91. Волохова І. С. Фінансова децентралізація, її недоліки та переваги / І. С. Волохова // Прометей. – 2011. - №3 (36). – С. 281–285.

92. Волохова І. С Місцеві податки та збори в доходах місцевих бюджетів

України: наслідки проведених реформ / І. С. Волохова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – 2017. - № 23. - Ч.2. – С. 51 - 54.

93. Волохова І. С. Податкова децентралізація та методологія визначення її ступеня. / І. С. Волохова. // Вісник соціально-економічних досліджень, – 2012. – Вип. 3 (46), ч. 2. – с. 144-150

94. Волохова І. С. Місцеве оподаткування: реалізація загальних принципів. / І. С. Волохова. // Економіка України”. – 2014. – №12. – С. 74-86

95. Воронкова А. Стратегическое управление конкурентоспособным потенциалом предприятия: диагностика и организация: монография / А. Э. Воронкова –. Луганск: ВНУ, 2000. – 315 с.

96. Всесвітня декларація місцевого самоврядування // Місцеве та регіональне самоврядування України. – 1994. – Вип. 1/2 (6/7). – С. 65–69.

97. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. Ріо-де-Жанейро, 23-26 вересня 1985 року // Місцеве та регіональне самоврядування України. – 1994. – Вип. 1–2. – С. 65–69

98. Гамбург Л.С Теоретичні питання децентралізації державної влади в системі публічної влади унітарної держави. / Л. С. Гамбург // Вісник Запорізького національного університету. – 2014. – № 4 (І). – С. 134-145.

99. Герасимчук З. Комплексна оцінка рівня стійкого розвитку регіонів України / З. Герасимчук. // Економіка України, 2002. – №2 – с.34-42

100. Герчаківський С. Д. Теоретичний логос фіскальної децентралізації / С. Д. Герчаківський, О. Р. Кабаш // Регіональна економіка. – 2009. – № 2. – С. 133–141

101. Глазунова Н. И. Система государственного и муниципального управления: учебник. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2008. – 640с.

102. Глевісіані А. Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізми регулювання: монографія / А. Г. Глевісіані. – К. : Ін-т демографії та соц.. досліджень НАН України, 2008. – 154 с.

103. Глущенко Ю. А. Бюджетний менеджмент як дієвий механізм державного управління та місцевого самоврядування. / Ю.А. Глущенко //

Державне управління: теорія та практика. – 2013. – № 2. – С.76-81

104. Глущенко Ю. А. Зарубежный опыт формирования финансового потенциала регионов / Ю. А. Глущенко. // Вестник академии государственного управления при Президенте Кыргызской Республики. – 2015. – №20. – С. 49-58

105. Гнилорибов В. В. Проблеми правового статусу територіальних утворень в Україні / В. В. Гнилорибов // Вісник державної служби України. – 2005. – № 4. – С. 36–39.

106. Голикова Т. В. Институциональное обеспечение государственного управления территориальным развитием / Т. В. Голикова. // Научные труды Донецкого национального технического университета. Вып. 103–3. – С.186-193

107. Головінов О. М. Держава у ринковому середовищі: питання теорії: Монографія. – Донецьк: ДонНУЕТ, 2007. – 279 с.

108. Гончарук Н. Вітчизняний досвід здійснення адміністративної реформи в Україні / Н. Гончарук // Публічне управління: теорія та практика : збірник наук. праць. Асоціація докторів з ДУ. – Х. : Видавництво «ДокНаукДержУпр», 2010. – №2 – С. 11–17

109. Горбатенко В. Конституційні засади проведення адміністративної реформи в Україні та удосконалення системи органів виконавчої влади. / В. Горбатенко.; Міністерство юстиції України. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: https://minjust.gov.ua/m/str_41

110. Горбатенко В. П. Вивчення механізмів і принципів функціонування вітчизняної політичної системи. / В. Горбатенко. // Політична наука в Україні. 1991-2016: у 2 т. Т. 2: Теоретико-методологічні засади і концептуальні підсумки вітчизняних досліджень; за ред. О. Рафальського та ін. Київ: Парлам. вид-во, 2016. – 704 с.

111. Горбатюк Е. С. Основные теории местного самоуправления : аналитический обзор / Е. С. Горбатюк. //Вестник Санкт-Петербургского университета : Серия 6, Политология. Международные отношения. – 2015. -

№ 1. - С. 21 - 27

112. Горло Н. В. Моделі регіоналізації в західних країнах і в Україні: порівняльний аналіз / Н. В. Горло // Грані. – 2009. – № 3 (65). – С. 147–151

113. Гречана С. І. Фіскальна децентралізація в контексті розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. / С. І. Гречана. // Економіка та право. – 2017. – № 3 (48). – с.95-101

114. Гриневич В. Децентралізація влади як складова політичної реформи в Україні: питання концепції та ідеології / В. Гриневич. // Актуальні проблеми державного управління. – 2014. – № 1 (57). – С. 16-19.

115. Грицяк І. А. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація / І. А. Грицяк. – К. : Вид-во УАДУ, 1997. – 487 с.

116. Грищук М. В. Принципи місцевого самоврядування як основні засади організації та функціонування місцевого самоврядування: політико-правовий аналіз / М. В. Грищук // Актуальні проблеми політики. – Одеса, 2009. – Вип. 37. – С. 266-270.

117. Грін О. Деволюція як методологічний аспект проблем регіонів Європейського Союзу. / О. Грін // Геополітика України: історія і сучасність : зб. наук. пр. / ред. кол.: І. В.Артёмов (голова) та ін. – Ужгород : ДВНЗ "УжНУ", 2016. – №Вип.1(16). – С. 91–98.

118. Гріневська С.М. Сучасні тенденції формування механізмів саморозвитку регіону в умовах децентралізації / С. М. Гріневська // Економіка промисловості. — 2016. — № 2 (74). — С. 5-16.

119. Гройсман В. Процеси централізації та децентралізації в сучасному державному управлінні. / В. Гройсман // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2. – С. 26-37.

120. Громоздова, Л. В. Реформи децентралізації влади: інкорпорація до сталого регіонального розвитку / Л. В. Громоздова, В. М. Ільченко // Механізм регулювання економіки. – 2017. – № 4. – С. 165-175.

121. Гронский П. П. Теории местного самоуправления в германской науке // Известия Санкт - Петербургского политехнического института. 1913 год.

Отдел наук экономических и юридических. Том XIX. СМ, 1913. - С. 1-53.

122. Гурне Б. Державне управління / Б. Гурне; пер. з фр. В. Шовкуна. Київ: Основи, 1994. – 165 с.

123. Гуселетов Б. П. Децентрализация власти в условиях формирования российского федерализма: проблемы и перспективы / Б. П. Гуселетов. // Федерализм и децентрализация. Екатеринбург. Уральское отделение РАН, 1998. – 416 с. – С. 51-76:

124. Д'яконова І. І. Бюджет України : монографія у 2 кн. Книга перша : Бюджет – головна ланка фінансів держави. / А. О. Єпіфанов, І. І. Д'яконова, І. В. Сало. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010 – 201 с.

125. Далевська Т. А. Основні теорії та моделі місцевих фінансів / Т. А. Далевська // Економічний вісник університету. – 2015. – Вип. 27(1). – С. 155-162. -

126. Данилишин Б. М. Децентралізація у країнах ЄС: уроки для України / Б. М. Данилишин, В. В. Пилипів. // Регіональна економіка. – 2016.— № 1. – С. 5-11.

127. Данілішин Б. Науково-інноваційне забезпечення стійкого економічного розвитку України / Б. Данілішин, В. Чіжова. // Економіка України, 2004. – №3 – с.4–11

128. Дейнеко Л. В. Стратегічні пріоритети промислової політики в зовнішньоекономічній сфері. / Л. В. Дейнеко, П. М. Купчак. // Фінансова система України: проблеми та перспективи розвитку в умовах трансформації соціально-економічних відносин: Сімферополь: ТНУ ім. В. І. Вернадського, 2013. –367 с.

129. Декрет Кабінету Міністрів України «Про місцеві податки і збори» від 20.05.1993 № 56-93 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/56-93>.

130. Дем'янчук О. І. Децентралізація фінансових ресурсів місцевими бюджетами України / О. І. Дем'янчук // Наукові записки НУ «Острозька академія»; Нац. ун-т «Острозька академія». – Острог, 2013 – Вип. 21. –

С. 139–143.

131. Дем'янчук О. І. Територіальна та фіскальна децентралізація в Україні: практичні результати. / О. І. Дем'янчук // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка. – 2017. – № 5. – С. 90-95.

132. Демків Р. Я. Конституційне право України. / Р.Я. Демків. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2012. – 332 с.

133. Деневизюк Д. А. Устойчивое развитие города: вопросы теории и методика оценки / Д. А. Деневизюк// Региональные проблемы преобразования экономики. – 2012. - № 2. – С. 103-112

134. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 820 с.

135. Державне управління в Україні: централізація і децентралізація : монографія / кол. авт. ; відпов. ред. Н. Р. Нижник. К. : Вид-во УАДУ при Президентіві України, 1997. – 487 с.

136. Державне управління і менеджмент : навч. посіб. у таблицях і схемах / Г. С. Одінцова, Г. І. Мостовий, О. Ю. Амосов [та ін.] ; за заг. ред. проф. Г.С. Одінцової. – Х. : ХарРІ УАДУ, 2002. – 492 с.

137. Державне управління регіональним розвитком України / за заг. ред. В. Є. Воротіна, Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2010. – 288 с.

138. Державне управління та державна служба : словн.-довід. / уклад. О.Ю. Оболенський. – К. : КНЕУ, 2005. – 480 с.

139. Деркач М. І. Фіскальна децентралізація як фактор забезпечення сталого розвитку України / М. І. Деркач // Фінанси України. – 2011. – №2. – С. 56–63.

140. Децентралізація та ефективне місцеве самоврядування: навчальний посібник для посадовців місцевих та регіональних органів влади та фахівців з розвитку місцевого самоврядування. / Дж. Сах, П. Павличенко, М. Полонський, О. Урсу. – Київ: ПРООН/МПВСР. – 2007. – 269 с.

141. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого

самоврядування та територіальної організації влади в Україні. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 688-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402>.

142. Дзвінчук Д. І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні. / Д. І. Дзвінчук. // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2018. – №72. – 125-137

143. Димченко О. В. Еволюція підходів і зусиль формування регіональної політики / О. В. Димченко, В. В. Димченко. // Комунальне господарство міст : наук.-техн. зб. Сер.: Економічні науки. Київ, 2010. Вип. 96. С. 203–209.

144. Диха М. В. Фіскальні інноваційні джерела вирішення проблем соціально-економічного розвитку України. / М. В. Диха. // Вісник Хмельницького національного університету. – 2014. – № 2., Т. 2. – С. 81-88

145. Дмитренко М. Г. Формування та реалізація регіональної ощадної політики / М. Г. Дмитренко // Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук. пр. – 2010. – Вип. 29. – С. 13–23.

146. Дністрянський, М. Адміністративно-територіальний устрій України: політико-географічні проблеми функціонування та можливості оптимізації / М. Дністрянський // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Серія : Географічні науки / Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки ; редкол.: Н. Н. Коцан. - Луцьк, 2013. - № 6 (255) : Географічні науки. - С. 138-143

147. Долішний М. Макрорегіоналізація України як основа здійснення регіональної політики. / М. Долішний, В. Кравців, В. Симоненко. // Незалежно культурологічний часопис. - 2002. - № 23. - С. 6-30.

148. Долішний М. І. Соціально-економічне районування України / М. І. Долішний, М. М. Паламарчук, О. М. Паламарчук, Л. Т. Шевчук. - Львів: НАН України. Інститут регіональних досліджень, 1997. – 50 с.

149. Дорош О. С. Методологічні засади формування інституціонального середовища територіального планування землекористування в Україні / О. С.

Дорош // Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. - 2013. - № 1-2. - С. 13-18.

150. Дорош У. М. До визначення поняття децентралізації влади / У.М. Дорош // Ефективність державного управління. – 2017. – Вип. 3. – С. 130-137.

151. Доценко А. І. Адміністративно-територіальний устрій і розселення в Україні / А. І. Доценко; НАН України, Рада з вивчення продуктивних сил України. – К.: РВПС України НАН України, 2003. – 76 с.

152. Дрозд Н. Застосування заходів фіскальної консолідації в умовах кризи. / Н. Дрозд. // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Економіка. – 2015. – С.55-60.

153. Дроздовська О. С. Теоретичні засади фінансової децентралізації / О. С. Дроздовська // Фінанси України. – 2002 . – № 8. – С. 19–25

154. Дроздовська О. С. Фінансова децентралізація: об'єктивна необхідність та основні цілі / О. С. Дроздовська // Наукові праці НДФІ. – 2002. - № 2 (17). – С. 8–14.

155. Дубина М. В. Оцінка бюджетної децентралізації та її вплив на фінансову стійкість місцевих бюджетів / М. В. Дубина // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. - 2018. - Вип. 29. - С. 100-104.

156. Дубіщев В. П. Формування системи управління якістю життя населення регіону / В. П. Дубіщев, С. М. Марченко // Економіка і регіон. - 2011. - № 2. - С. 63-67

157. Дубров Я. Концепція країв-соціополісів як стратегія випереджувального розвитку України // Національні інтереси. – В. 7. – Львів. – 2002. – С. 139-147.

158. Дудник І. Суспільно-географічні аспекти територіального устрою України / Економічний Часопис-XXI. – 2005. – №11-12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://soskin.info/ea/2005/11-12/20051116.html>

159. Дунаєв І.В. Ціннісні цілі модернізації регіональної економіки крізь призму принципу «розумної спеціалізації». / І.В. Дунаєв. // Аналітика і влада.

К.: НАДУ, 2014. – № 9. – С. 260-267.

160. Дьякова Е.Б. Применение концепции фискального пространства в мировой практике и ее адаптация в регионах России. / Е.Б. Дьякова, Л.В. Перекрестова. // Управление экономическими системами. – 2012. – № 12. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.uecs.ru/uecs-48-482012/item/1835-2012-12-21-10-33-33>.

161. Дяченко С. А. Фіскальна децентралізація як тенденція реформування міжбюджетних відносин. / С. А. Дяченко. // Інвестиції: практика та досвід – 2018. – № 21. – с.89-94

162. Евдокимов В. Б. Системы местного управления в зарубежных странах /В. Б. Евдокимов. //Государственная власть и местное самоуправление. -2005. - № 2. - С. 21-27

163. Едренова В. Н. Система показателей устойчивости региональной финансовой системы / В. Н. Едренова, А. А. Кавинов // Финансы и кредит. – 2005. – № 19 (187). – С. 4-11.

164. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / М. А. Хвесик, С. О. Лизун, І. К. Бистряков та ін.; за наук. ред. М. А. Хвесика, С. О. Лизуна; Держ. установа “Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”. – Київ: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.

165. Експертний аналіз бюджетів 665 ОТГ за I півріччя 2018 року. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/news/9680>

166. Еллинек Г. Общее учение о государстве. / Г. Еллинек. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 752 с.

167. Емельянова И. А. «Общественное право» В. Н. Лешкова. / И.А. Емельянова. // Правоведение.-1987.-№ 6.-С. 66-73

168. Ефименко Т. И. Фискальное пространство и стабилизация государственных финансов / Т. И. Ефименко // Фінанси України. – 2017. –

169. № 9. – С. 7-28.

170. Європейська хартія місцевого самоврядування. Ратифіковано Законом України № 452/97-ВР від 15.07.97. // «Офіційний вісник України». – 2015. – №24 (від 03.04.2015). – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036

171. Євсєєва О.О. Удосконалення системи менеджменту якості життя великого міста. / О.О. Євсєєва. / Бизнес Информ. – 2013. – № 7. – С. 48-53

172. Євтушенко О. Н. Державна влада і місцеве самоврядування в політичній системі суспільства : [монографія]. / О.Н. Євтушенко. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. П. Могили, 2010. – 516 с.

173. Євтушенко О. Н. Державницька й громадівська концепції місцевого самоврядування в російській політичній думці другої половини ХІХ століття / О. Н. Євтушенко // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер. : Політологія. - 2012. - Т. 182, Вип. 170. - С. 106-110. -

174. Євтушенко О. Н. Місцеве самоврядування в Україні : теорія та практика становлення / О. Н. Євтушенко, Т. В. Лушагіна. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ імені Петра Могили, 2013. – 316 с.

175. Євтушенко О. Н. Роль державної влади і місцевого самоврядування в розбудові сервісної держави з надання якісних публічних послуг / О. Н. Євтушенко // Наукові праці. Політичні науки. – Т. 122. – Вип. 109. – С. 32-37.

176. Єлісєєва І. О. Конституційний дуалізм місцевого самоврядування в Україні // Форум права. – 2017. – № 2. – С. 52–58.

177. Єфименко Т. І. Перспективи реформування фіскального простору місцевих бюджетів / Т. І. Єфименко // Наукові праці НДФІ. – 2012. – № 3 (60). – С. 20–32.

178. Єфименко Т. І. Податки в інституційній системі сучасної економіки / Т. І. Єфименко ; НАН України, Ін-т економіки та прогнозування. – К.: Ін-т економіки та прогнозування. НАН України, 2011. – 688 с.

179. Єфименко Т.І. Фіскальний простір антикризового регулювання: монографія / Т. І. Єфименко. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2012. – 332с.

180. Єфименко Т. І. Формування фіскального простору економічних реформ / Т. І. Єфименко // Фінанси України. – 2011. – № 4. – С. 3 – 23.

181. Жебчук Р. Л. Бюджетний потенціал та його місце в процесі бюджетного планування / Р. Л. Жебчук // Вісник Одеського національного університету. Економіка. - 2013. - Т. 18, Вип. 3(1). – С. 144-147.

182. Жибер Т. Середньострокове бюджетне планування: панацея чи звичайний інструмент? / Т. Жибер. // Дзеркало тижня. – 2018. – №48. – С.6

183. Жовнірчик Я. Ф. Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного розвитку / Я. Ф. Жовнірчик // Університетські наукові записки. – 2005. – № 1-1 (13-14). – С. 324-331

184. Жук П. В. Актуальні завдання та шляхи реформування адміністративно-територіального устрою в Україні / П. В. Жук // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2015. - Вип. 1. - С. 20-25

185. Журавлева И. В. Методический подход к оценке финансовой безопасности регионов Украины. / И. В. Журавлева, А. Б. Миколайчук. // Бизнес Информ. – 2012. – №6. – с. 156-159

186. Журавльова І. В. Функціонування інтелектуального капіталу: методологічне та методичне забезпечення : монографія / І. В. Журавльова. - Харків : Ексклюзив, 2016. – 366 с.

187. Журавський В. С. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. / В. С. Журавський, В. О. Серьогін, О. Н. Ярмиш. – К.: Ін Юре, 2003. – 672 с.

188. Забейворота Т. В. Принципи належного врядування (Good Governance) як засіб підвищення ефективності державного управління / Т. В. Забейворота // Теорія та практика державної служби : Матеріали науково-практичної конференції, Дніпро, 11 листопада 2016 р. / за заг. ред. С. М. Серьогіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2016. – С. 169 – 171.

189. Заблоцький В. В. Особливості розвитку та роль місцевого самоврядування в системі публічної влади на теренах України / В. В. Заблоцький. // Державне управління: удосконалення та розвиток. - 2015.

- № 4. - Режим доступу: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=836>

190. Зайчикова В. В. Місцеві фінанси України та європейських країн. / В. В. Зайчикова – К.: НДФІ, 2007. – 299 с.

191. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України (щодо правового підґрунтя для запровадження середньострокового бюджетного планування)» № 2646-VIII від 06.12.2018. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2646-viii>

192. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» № 79-VIII. від 28.12.2014 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17>

193. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо зарахування окремих адміністративних зборів до місцевих бюджетів» № 1509-VIII від 08.09.2016 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1509-19>.

194. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо особливостей формування та виконання бюджетів об'єднаних територіальних громад» № 837-VIII. від 26.11.2015 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/837-19>.

195. Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України» № 914-VIII від 24.12.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/914-19>

196. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» № 1851-VIII. від 09.02.2017 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1851-19

197. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів» № 1923-VIII. від 14.03.2017 р. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1923-viii>.

198. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг» № 888-VIII від 10.12.2015 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/888-19>

199. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо статусу старости села, селища» № 1848-VIII від 09.02.2017 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1848-19>

200. Закон України «Про внесення зміни до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України щодо запровадження середньострокового бюджетного планування» № 1974-VIII від 23.03.2017. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1974-19>

201. Закон України «Про державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в місті Ірпені, селищах Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області» №2352-III від 5 квітня 2001 року. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2352-14>

202. Закон України «Про добровільне об’єднання територіальних громад» № 157-VIII від 05.02.2015 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/157-19>

203. Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII від 05.02.2015 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>.

204. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1997. – №24. – ст.170. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>

205. Закон України «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і

регіональне самоврядування» від 07.12.1990 № 533-ХІІ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/533-12>.

206. Закон України «Про співробітництво територіальних громад» №1508-VII від 17 червня 2014 р. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>

207. Закон України «Про статус депутатів місцевих рад» №93-IV від 11 липня 2002 р. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15>

208. Замасло О. Податкова складова економічної безпеки України в контексті євроінтеграції / О. Замасло // Формування ринкової економіки в Україні. – 2017. – Вип.37, ч. 1. – С. 197-202

209. Замасло О. Т. Фіскальна ефективність податку на додану вартість у податковій політиці України : монографія. / О. Т. Замасло, О. І. Оксенюк. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 240 с.

210. Замасло О. Т. Податкова система України: теорія, методологія, практика : монографія / О. Т. Замасло ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. - Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2017. - 419 с.

211. Зарубіжний і вітчизняний досвід реформування адміністративно-територіального устрою / За ред. Шевчук Л. Т. – Львів, 2007. – 254 с.

212. Заставний Ф. Д. Економічні райони України. Реалії та перспективи / Ф.Д. Заставний. – Львів: Априорі, 2010. – 222 с.

213. Затонацька Т. Теоретична сутність та особливості формування фіскального простору. / Т. Затонацька, О. Ткаченко. // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»: науковий журнал. 2016 – №3 (31)). – с. 119-125.

214. Затонацька Т. Формування фіскального простору інвестиційної діяльності в Україні. / Т. Затонацька. // Світ фінансів. – 2013. – №4 – С. 7-14

215. Затонацька Т. Г. Зарубіжний досвід середньострокового планування в бюджетному процесі / Т. Г. Затонацька, О. А. Шиманська // Фінанси України. – 2011. – № 8. – С. 90-100.

216. Захарченко В. Формування спроможних територіальних громад як стратегічний напрям соціально-економічного розвитку сільських територій (на прикладі чуднівського району житомирської області). / В. Захарченко. // Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2018. – №14. – С. -98-107

217. Захарченко О. Роль участі громадськості в розвитку місцевого самоврядування: теоретичні аспекти / О. Захарченко // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська Академія». – 2002. – Том 20: Серія «Політичні науки». – С. 9-13.

218. Західна О. Р. Дослідження стійкості фінансової системи регіонального рівня / О. Р. Західна // Наук. вісн. НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.6. – С. 170-176.

219. Зацеркляний М. М. Модель кредитування малих підприємств із урахуванням ризиків. / М. М. Зацеркляний, Є. Ю. Кузькін // Матеріали 2-го міжнародного симпозіуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.). – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 443-445.

220. Зварич О. Середньострокове бюджетне прогнозування як складова бюджетного процесу. / О. Зварич // Фінанси та банківська справа. Вісник КНТЕУ. — 2011. — № 5. — С. 44-58.

221. Зенченко С. В. Бюджетный потенциал региона и методические подходы к его оценке. / С. В. Зенченко. // Региональные проблемы преобразования экономики. – 2008. – №1(14). – С. 186-198.

222. Золотоноша О. В. Організаційно-правове забезпечення фінансово-економічної самостійності місцевих органів влади в умовах децентралізації. // Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка Наукові Записки. Серія: Право. – 2018. – №4. – с. 78-83.

223. Ильин И. А. Теория права и государства / И.А. Ильин; под ред. Э В. А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2003. – 400 с.

224. Истомина Н. А. Среднесрочное бюджетное планирование в регионе: этапы эволюции и перспективы развития. / Н. А. Истомина. // Вестник ВГУ. Серия: экономика и управление. – 2015. – № 2. – С. 77-82

225. Иванов Ю. Б. Проблеми податкового регулювання і планування податкових платежів. Наукове видання / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, К. В. Давискіба, В. В. Карпова, Л. М. Карпов, І. А. Серова; [За заг. ред. д.е.н., професора Ю. Б. Іванова]. – Харків: ХНЕУ, 2006. – 240 с.

226. Иванов Ю. Б. Податкове регулювання соціального розвитку: світовий досвід та тенденції в Україні : монографія / Ю. Б. Иванов, О. М. Тищенко, О. В. Грачов та ін. ; за заг. ред. Ю. Б. Іванова. – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД. "ИНЖЕК", 2012. – 496 с.

227. Іващенко М. В. Інституціональний аналіз видів фінансової поведінки українських домогосподарств / М. В. Іващенко // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 17–21

228. Ізюмська В. А. Реформування місцевих бюджетів в умовах упровадження бюджетної децентралізації. / В. А. Ізюмська. // Вісник ОНУ ім. Мечникова. – . 2016. – № 4(46) – С.183-187

229. Ільяшенко В. А. Розвиток місцевого самоврядування в зарубіжних країнах. / В. А. Ільяшенко. // Держава та регіони. - 2010. - №3. – С. 48-54

230. Ініціативи «Децентралізація». Державний портал. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/>

231. Іоненко К. В. Особливості формування бюджетного потенціалу Черкаського регіону // Економіст. – 2006. – №7 (237). – С. 48–51.

232. Іщенко М. П. Основні шляхи оптимізації системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні. / М.П. Іщенко, Л.Я. Самойленко. // Держава та регіони. – 2012. – №1. – С. 88-93.

233. Кавунець А. Особливості об'єднання територіальних громад в Україні (регіональний аспект). / А. Кавунець, В. Дорох. – Вінниця: ТОВ “Прес Корпорейшн Лімітед”, 2016. – 96 с.

234. Калиновський Б. В. Конституційні засади децентралізації влади в Україні. / Б. В. Калиновський // Вісник Центральної виборчої комісії – 2015. – №2. – С. 84-89.

235. Калінкін А. С. Вплив процесів децентралізації на функціонування державної влади в умовах конституційної реформи / А. С. Калінкін. // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. – № 1. – С. 64–66.

236. Камінська Н. В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз. / Н. В. Камінська. – К.: КНТ, 2010. – 232 с.

237. Кампо В. М. Місцеве самоврядування в Україні / В. М. Кампо. — К.: Ін Юре, 1997. — 36 с.

238. Канеман Д. Принятие решений в условиях неопределенности: правила и предубеждения. / Д. Канеман, П. Словик, А. Тверски. – Харьков: Изд-во «Гуманитарный центр», 2005. 632 с.

239. Капустіна Н. Б. Децентралізація влади та її повноважень. // Н.Б. Капустіна. // Вопросы философии. – 2001. – №3. – С. 752–754

240. Караванський О. В. Регіональна політика України на сучасному етапі / О. В. Караванський // Регіональна економіка. – 2005. – №4. – С. 173-180.

241. Карлін М. І. Податкова децентралізація в Україні: проблеми і перспективи / М. І. Карлін // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 286–292.

242. Карпенко В. В. Адміністративно-територіальний устрій України: історія та сучасне бачення / В. В. Карпенко // Актуальні проблеми державного управління : зб. наук. пр.; УАДУ; Харків. регіон. ін-т. - Харків, 2002. - Вип. 1 (12). - С. 33-42

243. Карташевская И. Ф. Оптимизация региональной системы управления в туризме. / И. Ф. Карташевская. // Культура народов Причерноморья. - 2010. - №177. - С.76-79.

244. Каспрук В. Державне регулювання розвитку соціальної інфраструктури населених пунктів України / В. Каспрук. – К. : Знання, 2002. – 112 с.

245. Каталог громадських ініціатив, реалізованих у рамках проекту

«Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні». – Київ: Фонд Східна Європа, 2017 – 90 с.

246. Кахович О. О. Проблематика реформування адміністративно-територіального устрою та функціонування органів територіального управління. / О. О. Кахович. // Держава та регіони. Серія: Право. – 2017., № 1 (55). – с. 56-60

247. Качула С. В. Бюджетне планування як інструмент фінансового регулювання соціально-економічного розвитку суспільства. / С. В. Качула. // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. – 2018. – №3 (68). – С. 159-163

248. Кваша Т. К. Фіскальна децентралізація: моделі її впливу на економічний розвиток / Т. К. Кваша // Технологический аудит и резервы производства. – 2015. – № 5(5). – С. 70-74.

249. Квітка С. А. Місцеве самоврядування. / С. А. Квітка. – Д.: ДРІДУ НАДУ, 2004. – 108 с.

250. Кизим М. О. Дерегулювання економіки: проблеми та перспектив. / М. О. Кизим, Ю. Б. Іванов, В. А. Зінченко, О. Ю. Іванова, Т. М. Чечетова-Терашвили. – Харків : ІНЖЕК, 2014. – 287 с.

251. Кинг А. Первая глобальная революция. Доклад Римского клуба / А. Кинг, Б. Шнайдер. – М. : Прогресс-Пангея, 1991. – 344 с.

252. Кириленко О. П. Зміцнення доходної бази місцевих бюджетів / О. П. Кириленко // Фінанси України. – 1996. – № 9. – С. 35–39.

253. Кириленко О. П. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи удосконалення. / О. П. Кириленко, О. С. Максимчук. // Інвестиції: практика та досвід. – 2019. – № 2. – С. 5–11

254. Кириленко О. П. Місцеві бюджети України: історія, теорія, практика / О. П. Кириленко. – К. : НІОС, 2000. – 384 с.

255. Кичко І. І. Ретроспективний аналіз бюджетної політики у контексті бюджетного регулювання особистих потреб населення / І. І. Кичко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. – 2009. – 35. – С. 36-40

256. Кізіма Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиціях / Т. О. Кізіма // Економіка, фінанси, право. – 2010. – № 10. – С. 23–26.

257. Кічурчак М. В. Фіскальна децентралізація як чинник удосконалення відтворення суспільних благ в економіці України / М.В. Кічурчак // Регіональна економіка. - 2016. - № 2. - С. 141-148

258. Клець Л. Є. Система кількісних показників фінансової автономії місцевих органів влади / Л. Клець // Вісник Донецького інституту економіки та господарського права. – 2009. – № 1. – С. 46–57

259. Коваленко А. Місцеве самоврядування: природа, ознаки, межі / А. Коваленко // Право України. – 1997. – № 2. – С. 3–5.

260. Ковбасюк Ю. В. Нові підходи до формування регіональної політики та регіонального управління / Ю. В. Ковбасюк. // Актуал. проблеми економіки. – 2014. – № 7(157). – С. 246-253.

261. Козак Т. М. Європейська інтеграція та проблеми регіонів / Т. Козак. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – 236 с.

262. Козак В. І. Публічне управління в системі координат: децентралізація – місцеве самоврядування – демократія. / В. І. Козак. // Теорія та практика державного управління – 2017. – № 2(57). – С. 133-137

263. Козоріз М. А. Методичний підхід до оцінки бюджетного потенціалу регіону / М. А. Козоріз, Я. Я. Пушак // Регіональна економіка. - 2011. - № 3. - С. 61-69

264. Колісник О. Модернізація бюджетного планування і прогнозування в контексті гарантування бюджетної безпеки України. / О. Колісник. // Світ фінансів. – 2007. – №3 (12). – С.77-88

265. Колодий С. Ю. Межбюджетные отношения сквозь призму концепции бюджетного федерализма. / С. Ю. Колодий. // Культура народов Причерноморья. – 2001. – № 26. – С. 21-25

266. Коляда Т. А. Формування бюджетної стратегії України: теорія, методологія, практика : монографія / Т. А. Коляда. – Ірпінь: Університет ДФС

України, 2016. – 396 с.

267. Комаров С. А. Общая теория государства и права / С. А Комаров. – СПб.: Питер, 2005. – 512 с.

268. Коментарі та пропозиції НЕЦУ до проекту Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://necu.org.ua/komentari-do-proektu-serednostrokovoho-planu-priorytetnyh-diy-uryadu-do-2020/>

269. Кондрацька Н. М. Основні системи і моделі місцевого самоврядування як різновиди системно-структурної організації муніципальної влади / Н. М. Кондрацька // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Право. - 2015. - вип. 20. - С. 257-261.

270. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. / Отв. ред. Б. А. Страшун – М.: Норма, 2007. – 896 с.

271. Конституція України (зі змінами) // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

272. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.

273. Концепція адміністративної реформи в Україні, затверджена Указом Президента України «Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні» від 22 липня 1998 року № 810/98 (зі змінами). – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/810/98>

274. Концепція застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 вересня 2002 р. N 538-р.). – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-p>

275. Концепція реформування місцевих бюджетів, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 р. № 308-р. –

[Електронний ресурс].– Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-p>

276. Конюхов Ю. М. Оцінка регіональної соціально-економічної диференціації / Ю. М. Конюхов // Економіка та держава. - 2015. - № 9. - С. 113-116

277. Конярова Э. К. Управление воспроизводством финансового потенциала региона: монография. / Э.К. Конярова, А.К. Осипов. – Ижевск: Удмуртский Университет, 2009. – 135 с.

278. Корнієнко М. Місцеве самоврядування та “урядова вертикаль” / М. Корнієнко. // Місцеве самоврядування. – 1997. № 3/4 (5). – С. 37-43

279. Корчинський В. Є. Вплив рівня міжрегіональної диференціації видатків місцевих бюджетів і заробітної плати на внутрішню міграцію населення України / В. Є. Корчинський, С. Ю. Колодій. // Фінанси України. - 2008. - № 1. - С. 47-54.

280. Костіна Н. І. Фінансування соціально-культурної сфери / Н.І. Костіна, К.В. Павлюк // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 135-137.

281. Кравців В. С. Концепція адміністративно-територіальної реформи в Україні / В. С. Кравців, П. В. Жук // Економіст. – 2011. – № 5. – С. 5–8

282. Кравченко В. І. Місцеві фінанси України. / В. І. Кравченко. – К. : Знання, 1999. – 487 с.

283. Кравченко В. В. Органи місцевого самоврядування: теоретичні підходи до визначення поняття / В. В. Кравченко // Правничий вісник Університету "КРОК". — 2011. — Вип. 10. — С. 4—10.

284. Криворотько Ю. Фискальные концепции в региональном и местном управлении. / Ю. Криворотько, Д. Сокол. – Минск: Фонд им. Ф. Эберта, 2016. – 16 с.

285. Крижко В. Аксіологічний потенціал державного управління освітою. / В. В. Крижко, І. О. Мамаєва. – К.: Освіта України, 2005. – 224 с.

286. Крисоватый А. И. Онтологические предпосылки использования институционального подхода в исследовании природы фискального

пространства. / А. И. Крисоватый, Е. Ю. Сидорович. // Инновационное развитие экономики. – 2016. – №3-II (33). – с. 67-72.

287. Круглов М.И. Стратегическое управление компанией./ М.И. Круглов. – М.: Русская деловая литература, 1998. – 768с.

288. Кругман П. Международная экономика. Теория и политика. / П. Кругман, М. Обстфельд. – М.: Экономический факультет МГУ: ЮНИТИ, 1997. – 474 с.

289. Крук О. М. Формування та оцінка бюджетного потенціалу місцевого бюджету / О. М. Крук. // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2012. – № 2 (27). – С.217-222

290. Кудряшов В. П. Поняття бюджетної системи та її децентралізації / В.П. Кудряшов, Б.В. Сіленков // Фінанси України. – 2006. – № 8. – С. 25–32.

291. Кудряшов В. П. Засади бюджетної політики розвитку / В.П. Кудряшов // Фінанси України. – 2007. – № 7. – С. 3–19.

292. Кузькін Є. Ю. Економіко-математичне моделювання процесу бюджетного інвестування в Україні та ЄС / Є. Ю. Кузькін, А. В. Ставицький // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 377–390.

293. Кузькін Є. Ю. Удосконалення місцевого оподаткування відповідно до тенденцій децентралізації / Є. Ю. Кузькін, В. І. Левін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 165–180.

294. Кузькін Є. Ю. Трансформація системи оподаткування в умовах децентралізації фіскальних повноважень на користь територіальних громад. / Є. Ю. Кузькін, І. В. Точіліна // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 361–376.

295. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на місцеві фінанси та зарубіжний

досвід самоврядування. / Є.Ю. Кузькін, Т.Г. Барабаш, О.В.Шишко. // // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.4. – С. 27-41.

296. Кузькін Є.Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. / Є.Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2016. – № 3 (76). – С. 39-53

297. Кузькін Є.Ю. Детермінанти фіскального простору місцевого самоврядування / Є. Ю.Кузькін. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.) – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 308–309.

298. Кузькін Є.Ю. Дії банківських установ в період кризи. / Є. Ю. Кузькін, В. А. Янковська. // Матеріали Всеукраїнської конференції «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти» (м. Харків 9 квітня 2009 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 250–252.

299. Кузькін Є.Ю. Еволюційні тенденції фіскальної децентралізації на національному та субнаціональному рівнях / Є. Ю.Кузькін // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. – С. 93–94.

300. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи їх розв’язання / Я. В. Котляревський, Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінансова глобалізація і євроінтеграція / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2015. – С. 356–366.

301. Кузькін Є.Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв’язання / Є.Ю. Кузькін, Я.В. Котляревський, О.В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – №12. – С. 63-72.

302. Кузькін Є.Ю. Іноземний досвід міжбюджетних відносин та формування дохідної бази місцевих бюджетів / Є. Ю.Кузькін. // Матеріали XI симпозиуму «Фінансова система України: актуальні питання, досягнення та можливості» (м. Харків, 22 листопада 2018 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ 2018. – С.515-517.

303. Кузькін Є.Ю. Інституціональне середовище бюджетної системи / Є.Ю. Кузькін, П.М. Леоненко, Я.В. Юхименко // Фінанси України. – 2018. – № 5. – С. 110-124.

304. Кузькін Є.Ю. Ключові проблеми формування фіскальної спроможності місцевих бюджетів. / Є.Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2017. – Вип.1. – С. 53-67

305. Кузькін Є.Ю. Компенсація распределения Стюдента при наличии корреляции в наблюдаемых данных / Є. Ю. Кузькін, А. С. Мазманишвили // Матеріали 2-го Міжнародного симпозиуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 440–442.

306. Кузькін Є.Ю. Концепція розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів [Електронне видання]. / Є. Ю. Кузькін // Ефективна економіка. – 2018. – №7. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7151>

307. Кузькін Є.Ю. Методичні аспекти реалізації програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів // Бізнес Інформ. – 2018. – №6. – С. 290 – 296.

308. Кузькін Є.Ю. Місьцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування / Є.Ю. Кузькін/ // Фінанси України. – 2015. – № 4 – С. 34-47

309. Кузькін Є.Ю. Моделювання ризику в інвестиційному проектуванні / Є.Ю. Кузькін, Є.О. Глотов // Теорія та практика державного управління. - 2009. – Вип. 4. – С.184-192

310. Кузькін Є.Ю. Наукові досягнення В. Леонтєва та Нобелівський рух в Україні / Є. Ю. Кузькін, І. В. Кищак // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Гуманітарний та соціальний розвиток суспільства як шлях покращення економічного стану країни» (м. Харків, 3 квітня 2014 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2014. – С. 39–40.

311. Кузькін Є.Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності об'єднаних територіальних громад України. / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – №1 (211). – С.72–81

312. Кузькін Є.Ю. Основні напрями розширення фіскального простору місцевого самоврядування в Україні / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми формування ефективної фінансово-економічної системи України в умовах глобальної кризи» (м. Харків, 18 квітня 2019 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ, 2019 – С. 106 – 109.

313. Кузькін Є.Ю. Основні підходи до запровадження середньострокового планування показників місцевих бюджетів у сучасних умовах : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 350–361.

314. Кузькін Є.Ю. Оцінка бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації [Електронне видання] / Є. Ю. Кузькін. // Ефективна економіка. – 2018. – №9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7152>

315. Кузькін Є.Ю. Перспективи розширення дохідної спроможності місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Бюджетно-податкова політика та регіональний розвиток України» (м. Ірпінь, 22 травня 2015 р.) – Ірпінь: Вид. НУДПСУ, 2015. – С. 259– 262.

316. Кузькін Є.Ю. Перспективи та передумови бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі. / Є.Ю. Кузькін, Т.Г. Затонацька, А.В. Ставицький // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.1. – С. 74-86.

317. Кузькін Є.Ю. Підходи до визначення та обґрунтування форм міжбюджетних відносин в актуальних дослідженнях теорії суспільних

фінансів / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2016. – С. 124–140.

318. Кузькін Є.Ю. Правова основа функціонування суб’єктів міжбюджетних відносин у забезпеченні надання суспільних послуг : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 325–330.

319. Кузькін Є.Ю. Приватизаційні компенсаційні гарантії як інструмент залучення приватних іноземних інвестицій до державного сектору / Є.Ю. Кузькін, Ю.В. Корнєєва. // Наукові праці НДФІ. – 2018. – Вип.1. – С.33-42.

320. Кузькін Є.Ю. Проблеми розширення повноважень органів місцевого самоврядування в сучасних умовах / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – С. 97–111.

321. Кузькін Є.Ю. Рекомендації щодо вдосконалення інституційного забезпечення механізму розподілу та моніторингу державних інвестицій / Є. Ю. Кузькін, М. М. Лаврентьєв // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 390–398.

322. Кузькін Є.Ю. Розширення повноважень місцевого самоврядування в сучасних умовах: основні напрями та подолання перешкод. / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – № 11. – С. 43-55

323. Кузькін Є.Ю. Теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. // Є.Ю. Кузькін. // Бізнес Інформ. – 2019. – №1. – с.322-331

324. Кузькін Є.Ю. Теоретичні аспекти фіскальної децентралізації. / Є.Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2014. – Вип..4. – С. 3-12.
325. Кузькін Є.Ю. Теоретичні засади використання цільових форм міжбюджетних трансфертів місцевим бюджетам / Є. Ю. Кузькін ; Є.Ю.Кузькін // Фінанси України. – 2016. – №12. – С. 45-58.
326. Кузькін Є.Ю. Управління інвестиційною діяльністю в аспекті підтримки економічного зростання / Є. Ю.Кузькін // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 220–235.
327. Кузькін Є.Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія / Є.Ю. Кузькін. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. – 260 с.
328. Кузькін Є.Ю. Фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. - 2009. - № 7. - С. 89- 93.
329. Кузькін Є.Ю. Фінансові ресурси в системі адаптації підприємства до зовнішнього середовища. / Є.Ю. Кузькін. // Матеріали симпозиуму з нагоди 65-річчя Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 16 жовтня 2008 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2008. – С. 15-18.
330. Кузькін Є.Ю. Фінансово-бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. – 308 с.
331. Кузькін Є.Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів // Проблеми економіки. – 2018. – №2. – С. 328–334.
332. Кузькін Є.Ю. Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні. / Є. Ю. Кузькін, Г. М. Пашина // Матеріали VIII Симпозиуму «Удосконалення

механізмів регулювання фінансово-економічного забезпечення сталого розвитку підприємств і регіонів» [Міністерство освіти і науки України; Харківський інститут фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі.] (м. Харків, 19 листопада 2015 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2015. – С. 128-130.

333. Кундицький О. О. Регіональні особливості фінансової бази інвестування в Україні / О. О. Кундицький // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.6. – С. 242–249.

334. Курмаєв П. Ю. Дослідження зарубіжного досвіду управління соціально-економічним розвитком на регіональному рівні / П.Ю. Курмаєв. // Економічний простір. – 2009. – № 25. – С. 16–23.

335. Кутафин О. Е. Муниципальное право Российской Федерации / О. Е. Кутафин, В. И. Фадеев. – М. : Юристъ, 1997. – 311 с.

336. Кухтій Л. П. Вплив макроекономічних факторів на динаміку за-оща-джень населення / Л. П. Кухтій, К. О. Воробйова // Економіка розвитку. – 2011. – № 1 (57). – С. 59–62.

337. Кучабський О. Адміністративно-територіальна реформа в системі суспільних реформ в Україні. / О. Кучабський. // Вісник Національної академії державного управління. – 2009. – №1. –С. 168-174.

338. Кучабський О. Г. Еволюція адміністративно-територіальних систем: теоретико-методологічний аспект / О. Г. Кучабський. // Актуальні проблеми державного управління – Х. : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2010. – №1. – 464 с. – С. 51-59

339. Кучабський О.Г. Адміністративно-територіальна організація України: теорія, методологія, механізми становлення. / О.Г. Кучабський – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2010. – 316 с.

340. Кучерявенко Н. П. Налоговое право : учебник / Н. П. Кучерявенко. – Х. : Консум, 1997. – 432 с.

341. Лагутін В. Д. Пріоритети координації бюджетної та монетарної політики в Україні / В. Д. Лагутін // Фінанси України. – 2011. – № 10. – С. 3-

14.

342. Ладонько Л.С. Роль та функції місцевого самоврядування в системі публічної влади України / Л.С. Ладонько, А.В. Кунденко, О.В. Михайловська, Н.В. Філіпова. // Теорія та практика державного управління. - 2016. - Вип. 4. - С. 157-162.

343. Лактіонова О. А. Гнучкість фіскальної політики в умовах циклічного розвитку економіки / О. А. Лактіонова // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 308-319

344. Лапин Е.В. Оценка экономического потенциала предприятия: монография / Е.В. Лапин. – Сумы: ИТД "Университетская книга", 2004. – 360 с

345. Лапшин В. І. Застосування методу аналізу ієрархій у програмно-цільовому методі бюджетування / В.І. Лапшин, В.М. Кузніченко // Фінанси України. – 2011. – № 5. – С. 40 – 46.

346. Лапшин В.І. Критеріальний метод аналітичної стохастичної процедури підтримки прийняття рішень. / В.І. Лапшин, В.М. Кузніченко, Т.В. Стеценко. // Бізнес Інформ. – 2013. – №7. – с. 80-84.

347. Ларина С.Е. Общее и особенное в развитии бюджетной децентрализации. / С.Е. Ларина. // Вестник АГУ. Серия 5: Экономика. – 2013. №4 (131). – С. 43-52

348. Ларина С.Е. Сложности и противоречия построения децентрализованной бюджетной системы: теоретический аспект. / С.Е. Ларина. // Вестник АГУ. – 2015. – Выпуск 3 (165). – С.33-40.

349. Левицька С. О. Впровадження програмно-цільового методу формування бюджету / С. О. Левицька // Фінанси України. – 2004. – №6. – С. 33-37

350. Левченко І.А. Напрями розвитку системи бюджетного планування та необхідність бюджетного прогнозування в Україні. / І.А. Левченко. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – №23. – С. 490-492.

351. Лелеченко А.П. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації

повноважень. /А.П. Лелеченко, О.І. Васильєва, В.С. Куйбіда, А.Ф. Ткачук] – К. : – 2017. – 110 с.

352. Лендъел М.О. Європеїзація політичного процесу в країнах ЦСЄ як чинник здійснення децентралізаційної реформи. / М.О. Лендъел. // Наукові записки НаУКМА. – 2008. – Т. 82: Політ. науки. – С. 44–49.

353. Либман А. Формальная и неформальная децентрализация и политические трансформации. / А.Либман. // Общественные науки и современность. – 2012. – №4. – с.62-73

354. Либман А. Эмпирические исследования факторов децентрализации: обзор литературы. / А.Либман. // Журнал Новой экономической ассоциации. – 2010. – № 6. – С. 10-29.

355. Ливдар М. В. Кошти місцевого бюджету як джерело фінансування інвестиційної діяльності / М.В. Ливдар // Вісник Львівської державної фінансової академії. – № 21. – Львів : ЛДФА, 2011. – С.29 – 35.

356. Линьов К. Сутність та співвідношення централізації та децентралізації у державних ієрархіях // Актуальні проблеми державного управління: Наук. зб. – О.: ОРІДУ НАДУ, 2003. – Вип. 3(15). – С. 179-190.

357. Лисяк Л.В. Зміцнення бюджетного потенціалу місцевих бюджетів України в умовах фінансової децентралізації / Л.В. Лисяк, О.М. Грабчук // Проблеми економіки.– 2018.– № 1 (35).– С. 294-299

358. Лопушинський І.П. Стан та перспективи реформування освіти в умовах децентралізації влади в Україні / І. П. Лопушинський, О. І. Ковнір. // Теорія та практика державного управління. – 2017. – №1. – с.33-39

359. Лопушняк Г.С. Фіскальна децентралізація в Україні: декларації та практична реалізація / Г.С. Лопушняк, З.М. Лободіна, М.В. Ливдар. // Економічний часопис-XXI. – 2016. – № 161. – С. 79-84

360. Лукин В. Деволуция государственной власти и управления: концептуальные основы политического анализа. / В. Лукин, Т. Мусиенко. // Credo New. – 2016. – №2. – [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/kre2-2016/30170-devolyuciya-

gosudarstvennoy-vlasti-i-upravleniya-konceptualnye-osnovy-politicheskogo-analiza.html

361. Луніна І. О. Державні фінанси України у перехідний період / І. О. Луніна. – Х. : Форт, 2000. – 296 с.

362. Луніна І. О. Міжнародні тенденції реформування податкових систем у післякризовий період 2008–2014 рр. та уроки для України / І. О. Луніна, Н. Б. Фролова // Фінанси України. – 2015. – № 8. – С. 7–20.

363. Луніна І. О. Формування місцевих бюджетів на основі принципу еквівалентності: шлях до ефективної бюджетної системи України / І. О. Луніна // Фінанси України. – 2010. – № 9. – С. 3–12.

364. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : монографія / І. О. Луніна. – К. : Наук. думка, 2006. – 432 с.

365. Луніна І.О. Бюджетна децентралізація: цілі та напрями реформ. / І.О. Луніна. // Економіка України. – 2014. – № 11. – С. 61–75

366. Луцків О. М. Регіональна інноваційна політика: особливості формування та проблеми реалізації / О. М. Луцків // Регіональна економіка. – 2015. – № 2. – С. 153-162.

367. Лушагіна Т. В. Типологія та спрямованість децентралізації влади / Т. В. Лушагіна // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія". Серія : Політологія. - 2016. - Т. 273, Вип. 261. - С. 7-10

368. Лушин С. И.. Об эффективности государственного бюджета/ С.И. Лушин. // Финансы. – 2004. – № 10. – С. 12–16.

369. Любченко П. М. Муніципальне право України. / П.М. Любченко ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків. : ФІНН, 2012. – 496 с.

370. Люта О.В. Бюджетний потенціал як визначальний чинник фінансового забезпечення розвитку регіону. / О.В. Люта. // Ефективна економіка. – 2013. – № 12. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2584>

371. Магновський І.Й. Конституційно-правові аспекти реформування

територіального устрою України. / І.Й. Магновський. // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2010. – №1. – С.127-135.

372. Магновський І.Й. Перспективи вдосконалення територіального устрою України з погляду сьогодення / І. Й. Магновський // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. – 2016. – № 845. – С. 113-118

373. Мазур А.Г. Проблематика економічного районування в сучасному регіональному вимірі. / А.Г. Мазур. // Збірник наукових праць ВНАУ Серія: Економічні науки. – 2011. – №2 (53), том 3. – С. 3-11

374. Мазярчук В. Аналіз результативних показників головних розпорядників бюджетних коштів. у 2016–2017 рр.. / В. Мазярчук.; Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2015/11/2017-12-18-kpis-2016-2017.pdf>

375. Майба А.А. Фіскальний простір: економічна сутність та структура / А. А. Майба // Формування ринкових відносин в Україні. - 2011. - № 9. - С. 34-41.

376. Майборода О.В. Середньострокове бюджетне планування в контексті бюджетного кодексу / О. В. Майборода, Р. А. Чемчикаленко, О. Є. Майборода // Вестник Нац. техн. ун-та «ХПИ» : Технический прогресс и эффективность производства. – Харьков: НТУ "ХПИ", 2010. – № 59. – С. 175-184.

377. Майданник О. Становлення та розвиток української моделі місцевого самоврядування. / О. Майданник. // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2018. – №1. – С. 55-59.

378. Маклаков В.В. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. / В.В. Маклаков. – М.: Wolters Kluwer Russia, 2006. – 896 с.

379. Макуев Р. Х. Теория государства и права. / Р. Х. Макуев. – М.: Норма: ИНФРА-М, 2010. – 640 с.

380. Малиновський В. Я. Словник термінів і понять з державного управління./ В.Я.. Малиновський. – К. : Центр сприяння інституц. розвитку

держ. служби, 2005. – 254 с.

381. Малиновський В.В. Територіальна організація влади України : концептуальні засади трансформації: монографія. / В.В. Малиновський. – Луцьк, 2010. – 451 с.

382. Малько Ю. Реформування адміністративно-територіального устрою України і його вплив на державне управління сільським розвитком у ХХ – ХХІ ст. / Ю. Малько // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2017. - Вип. 1. - С. 35-41

383. Мамонова В. В. Методологія управління територіальним розвитком : монографія / В. В. Мамонова. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 196 с.

384. Мартинович Д.Є. Концептуальні засади формування фіскального простору державної допомоги стратегічним секторам національної економіки. / Д.Є. Мартинович. // Ефективна економіка. – 2016. – № 8. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5119>

385. Масгрейв Р. А. Государственные финансы: теория и практика / Р.А. Масгрейв, П.Б. Масгрейв. – М.: Бизнес Атлас, 2009. – 716 с.

386. Масляк П. Територіальна реформа. / П. Масляк. // Економічний часопис-ХХІ. – 2005. – №9–10. – с. 44–45.

387. Матвієнко А.С. Політико-правові засади територіальної організації держави: світовий досвід і Україна : монографія / А.С. Матвієнко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2015. – 376 с.

388. Матвієнко А.С. Теоретико-методологічні підходи до визначення територіальної організації публічної влади / А.С. Матвієнко // Політологічний вісник. — К. : ІНТАС, 2012. — Вип. 68. — С. 283-291.

389. Матеріали Громадських обговорень законопроектів “Про територіальний устрій України”, “Про місцеве самоврядування громади”, “Про самоврядування району”, “Про самоврядування області”, “Про внесення змін до Закону України “Про місцеві державні адміністрації” 26 лип. 2005 р. – Х. : НТУ “ХПІ”, 2005. – 200 с.

390. Медушевский А. Н. Теория конституционных циклов / А. Н. Медушевский. – М.: Изд-во ГОУ ВШЭ, 2006.– 576 с.
391. Мелешко В. В. Проблеми управління опорними закладами загальної середньої освіти в умовах децентралізації. / В.В. Мелешко. // Український педагогічний журнал. – 2018. – № 2- С. 27-33.
392. Мельник Л.М. Вплив системи міжбюджетних відносин на бюджетний потенціал регіону. / Л.М. Мельник, В.Л. Дума. // Економіка та суспільство. – 2016. – № 7. – С.793-799.
393. Мельник М.І. Метрополізаційні процеси в регіоні: концептуальні підходи до просторового аналізу / М. І. Мельник // Регіональна економіка. - 2014. - № 3. - С. 86-97
394. Мельниченко В. І. Децентралізація та деконцентрація публічної влади на пострадянському просторі: детермінованість, значення, межі // В.І. Мельниченко. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2004. – №1/2. – С. 282-288.
395. Мельничук Л. М. Принцип децентралізації влади як ключовий вектор модернізаційних перетворень у системі державного управління соціальним розвитком регіонів / Л. М. Мельничук. // Аспекти публічного управління. - 2015. - № 7-8. - С. 77-84.
396. Мельтюхова Н. Реалізація принципу відкритості як інструмент практичного здійснення децентралізації влади / Н. Мельтюхова, Я. Ваніна // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. - 2011. - Вип. 1. - С. 165-174.
397. Методика формування спроможних територіальних громад. Затверджена Постановою КМУ № 214 від 08.04.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:www.kmu.gov.ua/control/uk/...article?art
398. Методологія стратегічного планування розвитку об'єднаних територіальних громад в Україні. / Консорціум EuropeAid. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5119>
399. Механізми формування регіональних пріоритетів розвитку. / С.О. Біла

та ін. – К.: НІСД, 2013. – 88 с.

400. Мигович Т.М. Удосконалення механізму бюджетного планування в контексті реформи місцевого самоврядування. / Т. М. Мигович. // Соц.-ек.проблеми сучас.періоду України. – 2014. – Вип. 3(107). – С. 538-547

401. Минакир П.А. Пространственная экономика: эволюция подходов и методология. / П.А. Минакир, А.Н. Демьяненко. // Пространственная экономика. – 2010. – № 2. – С. 6-32.

402. Міжнародний досвід середньострокового бюджетного планування: уроки для України. / В.М. Мазярчук, М. Стадник.; Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. – К.: Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. – 32 с.

403. Міжнародний досвід формування основних напрямів бюджетної політики. / Д. Серебрянська, М. Стадник.; За заг. редакцією В.М. Мазярчука; Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України. – К.: Офіс з фінансового та економічного аналізу у Верховній Раді України, 2017. – 26 с.

404. Міль Дж.С. Про свободу та інші есе. / Дж.С. Міль. – К: Видавництво Соломії Павличко Основи, 2001. – 463 с.

405. Мінченко Р.М. Проблеми децентралізації державної влади і їх взаємодія з місцевим самоврядуванням в Україні. / Р.М. Мінченко. // Держава і прав о. – Випуск №39. – с. 229-307.

406. Міняйло О. Л. Державне реформування системи соціальних послуг / О. Л. Міняйло // Економіка та держава. – 2007. – № 4. – С. 67-69.

407. Мірзодаєва Т. Теоретико-методологічні підходи до дослідження просторового розвитку регіонів. / Т. Мірзодаєва. // Регіональна економіка. - 2004. - №2. - С.118-126

408. Міронова Л. О. Зарубіжний досвід нормативно-правового забезпечення організації фінансів місцевих органів влади / О. Л. Міронова // Вісник ДДФА. Серія: Економічні науки. – 2011. – №2. – С. 78-81

409. Міронова Л.О. Оцінка фінансового стану місцевих бюджетів /

Л.О. Міронова. // Культура народів Причорномор'я. — 2012. — № 229. — С. 50-52

410. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації : наук. доп. / [редкол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, В. В. Толкованов та ін.] ; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка. — К. : НАДУ, 2014. — 128 с.

411. Місцевий індекс прав людини Пісківської ОТГ Рівненської області: Звіт моніторингу / О.Романова, А.Преподобний, А.Іщик, І.Мельникович / за ред. проф. А.Галай, М.Цип'яшук,. — Рівне: Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2018.— 87 с.

412. Місцевий індекс прав людини у Витвицькій ОТГ Івано-Франківської обл.: Звіт моніторингу / автори А. Малетин, Я. Васютин, В. Стусяк, Р. Рачок /ред. Б. Мойса. — Івано-Франківськ: ГС «Мережа правового розвитку», 2018.— 64 с.

413. Місцеві бюджети Львівської області в умовах реформи місцевого самоврядування / ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. І. З. Сторонянська. — Львів, 2015. — 223 с.

414. Місцеві бюджети. // Державний веб-портал бюджету для громадян. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5119>

415. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. / О.І. Карий, Я.В. Панас. / Асоціація міст України — К., ТОВ «Підприємство «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. — 176 с.

416. Місцеві фінанси : підручник / авт. кол. ; за ред. О. П. Кириленко. — К.: Знання, 2006. — 677 с.

417. Міщенко Д.А. Застосування кластерного аналізу для визначення рівня бюджетного потенціалу регіонів України. / Д. А. Міщенко, Л.О. Міщенко. // Науковий вісник Полісся. — 2018. — № 2 (14), ч. 1. — С. 179-185

418. Міщук В.В. Державний устрій України: перспективи розвитку та удосконалення / В.В. Міщук. // Науковий часопис НПУ імені М.П.

Драгоманова. Серія № 18. Економіка і право : зб. наукових праць. – Випуск 11. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 62-68

419. Молдован О. Механізми формування сприятливого для бізнесу фіскального простору: успішний досвід Республіки Польща. / О. Молдован. // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2014. – №1. – с. 139-143

420. Молдован О. О. Формування сприятливого податкового простору для підприємницької діяльності в Україні: ключові проблеми та шляхи їх подолання. / О.О. Молдован // Економічний вісник Донбасу. – 2014. – № 2. – с. 98-104.

421. Мороз К.В. Регіональні диспропорції у розподілі грошових доходів. / К.В Мороз. // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2014. – № 1118, вип. 86, сер. «Економічна». – с.76-83

422. Морозова Е.А. Фискальная децентрализация и методологические основы взаимодействия различных уровней власти в федеративных государствах. // Е.А. Морозова. // Вопросы экономики и права. – 2011. – № 10 – С. 161-166

423. Мушкин А.Е. Государство и право – исторические разновидности органов и норм управления обществом /А.Е. Мушкин. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1969. – 200 с.

424. Набатова Ю.О. Формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації фінансових ресурсів. / .Ю.О. Набатова. // Ефективна економіка. – 2015. – №5 – [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4100>

425. Назиров К.З. Виявлення відповідності проектів ОТГ критеріям смарт-спеціалізації / К.З. Назиров, Л.Б. Білоус.. // Розвиток підприємництва в Україні: безпека здійснення господарської діяльності. – Харків: Право, 2018. – 224 с. – С. 152-156

426. Найденко О.Є. Обґрунтування принципів оподаткування як основи зростання конкурентоспроможності економіки країни / О.Є. Найденко, А.О.

Єніна-Березовська // Бізнес Інформ. – 2016. – № 10. – С. 291–303.

427. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо складання у 2019 році місцевих бюджетів на середньостроковий період» № 130 від 29.03.2019 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.minfin.gov.ua/news/view/nakazy-ministerstva-finansiv-ukrainy--?category=borg&subcategory=aspekti-roboti&fbclid=IwAR0gt5HTZpX3_nmiH7F8atOY7ePz1aVoj1jzm4ybTPZKbb--UF7iZz5S-Qc

428. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства фінансів України на 2015 бюджетний рік та два бюджетних періоди, що настають за плановим (2016 - 2017 роки)» від 16 жовтня 2014 року №1052 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1052201-14/sp:java-/conv>

429. Налогово-бюджетная политика и экономический рост: Уроки для Восточной Европы и Центральной Азии / Ш. Грей, Т. Лейн, А. Варудакис. – Washington: The World Bank, 2007. – 413 с.

430. Небава М.І. Регулювання соціальної диференціації як проблема соціального управління / М.І. Небава. // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". – 2001. – № 417: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – С. 466–471.

431. Нездойминога О.Є. Особливості формування бюджету територіальної громади. / О.Є. Нездойминога. / Економіка і Суспільство. – 2017. – №1. – С.443-449

432. Незнакова Е.А. Местное самоуправление: прошлое, настоящее, будущее / Е.А. Незнамова. – М.: РАГС, 2009. – 267 с.

433. Нехайчук Д.В. Финансовая децентрализация местного самоуправления: современные вызовы / Д.В. Нехайчук, Ю.С. Нехайчук // Культура народов Причерноморья. – 2014. – № 275. – С. 40-46.

434. Нечаев В. Д. Децентрализация, демократизация и эффективность (Реформа федеративных отношений и местного самоуправления через призму теории эффективной децентрализации). – Полис. Политические исследования.

2005. – № 3. – С. 92-101

435. Нижник Н. Державне управління в регіонах України / Н. Нижник // Вісник УАДУ. – 2001. – № 2. – Ч. 1. – С. 425-434.

436. Никулина Е. В. Оценка и прогнозирование финансового потенциала региона как основы его социально-экономического развития / Е. В. Никулина, Ю. В. Лыщикова, А. В. Орлова // Актуальні проблеми економіки. - 2015. - № 7. - С. 222-229

437. Нікітішин А.О. Податкове регулювання у механізмі фінансової стратегії та тактики розширення фіскального простору / А.О. Нікітішин. // Причорноморські економічні студії. – 2017. – № 21. – с. 137-145.

438. Нікончук А. М. Теоретичні засади децентралізації влади в процесі розвитку місцевого самоврядування в Україні / А. М. Нікончук // Право і Безпека. – 2011. – № 5. – С. 30–34.

439. Нова школа у нових громадах : посібник з ефективного управління освітою в об'єднаних територіальних громадах / А. Сеїтосманов, О. Фасоля, В. Мархлевські. – К.: SKL International, 2017. – 128 с.

440. Новосельська Л. І. Переваги та недоліки Податкового кодексу України / Л. І. Новосельська, В. А. Козанкевич // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5. – С. 269–272.

441. Нудельман В. Вдосконалення адміністративно-територіального устрою України / В.Нудельман // Регіональна економіка. – 2001. – № 3. – С. 126-130.

442. Нуреев Р.М. Теоретические основы критики меркантилизма. Дж. Локк / Р.М. Нуреев. // Всемирная история экономической мысли: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. — М.: Мысль, 1987. — Т. I. От зарождения экономической мысли до первых теоретических систем политической жизни. — С. 414–418. – 606 с.

443. Об'єднання громад. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://decentralization.gov.ua/areas>

444. Овчаренко Ю. Актуальні науково-практичні аспекти адміністративної

реформи в Україні: проблеми та шляхи розв'язання / Ю. Овчаренко. // Актуальні проблеми державного управління : збірник наукових праць. Вип. 3 (47). / – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2011. - 252 с. – - С .113-117

445. Олійник О. В. Податковий кодекс України: оцінка змін в оподаткуванні / О. В. Олійник, С. В. Юшко // Вісник ХНАУ. – 2011. – № 8. – С. 3–13.

446. Олійник Я. Б. Формування спроможних територіальних громад в Україні: переваги, ризики, загрози / Я. Б. Олійник, П. О. Остапенко. // Український географічний журнал. – 2016. – №4. – С. 37-43

447. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп. / М. Олсон. – М. : ФЭИ, 1995. – 174 с.

448. Олуйко В. М. Адміністративно-територіальний устрій Поділля. Історія і сучасність / В. М. Олуйко, П. Я. Слободнюк, М. І. Баюк, В. А. Смолій (ред.). – Хмельницький, 2005. – 400 с.

449. Онишко С. В. Національна система державного управління економікою / С.В. Онишко. // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). 2009. – № 3. – с.4-9

450. Онишко, С. В. Перспективи впровадження фіскальних правил в Україні та їх інституційне забезпечення . / С.В. Онишко, О.А. Лактіонова // Економічний аналіз : – 2015. – Том 22. – № 1. – С. 138-150. –

451. Онищенко С.В. Бюджетна децентралізація: особливості запровадження, проблеми та перспективи. / С.В. Онищенко. // Финансы, учёт, банки. – 2016. – №21. – С.-145-153

452. Онищенко С.В. Імплементация світового досвіду бюджетної децентралізації. / С.В. Онищенко, Ю.С. Грінченко. // Економіка і регіон. – 2017. – №6 (67) – С. 43-50

453. Опарін В. М. Домінанти та пріоритети фінансового вирівнювання в Україні / В. М. Опарін // Фінанси України. – 2015. – № 6. – С. 29–43.

454. Опарін В. Фінансова система України (теоретико_методологічні аспекти) : монографія. / В. Опарін. – К. : КНЕУ, 2005. –240 с.

455. Організаційні засади функціонування місцевого самоврядування в Україні : монографія / Ю.О. Куц, С.В. Болдирєв, А.Є. Тамм; За заг. ред. Ю.О. Куца. – Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2004. – 180 с.

456. Осипенко С.О. Наукова парадигма фінансової децентралізації. / С.О. Осипенко. – Мелітополь: ТДАТУ, 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/3630/1/1.pdf>

457. Основи демократії. / за заг. ред. А. Колодій ; редкол. : Дж. Перлін, В. Андрущенко та ін. ; авт. кол. : М. Бессонова, О. Бірюков, С. Бондарук та ін. ; М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України, Укр.-канад. проект «Розбудова демокр.», Ін-т вищ. освіти. – К. : Ай Бі, 2004. – 667 с.

458. Основні напрямки соціальної політики в умовах реформування українського суспільства / В.Г. Бульба, В.П. Єлагін, А.Є. Тамм та ін.; За заг. ред. В.Г. Бульби. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. - 197 с.

459. Остріщенко Ю.В. Теоретико-методологічні засади запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні / Ю.В. Остріщенко. // Наукові праці НДФІ. – 2009. – № 2. – С. 84–91

460. Отенко И. Методологические основы управления потенциалом предприятия : монография / И.П. Отенко – Харьков: Изд. ХНЭУ, 2004. – 216 с.

461. Оцінка існуючих моделей та практик соціальної роботи та соціальних послуг на рівні громади. / Oxford Policy Management (Великобританія), Партнерство “Кожній дитині” (Україна). – 2017. – 84 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.p4ec.org.ua/upload/education/library/1512630861.pdf>

462. Павлов О. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства / О. Павлов // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 60-68.

463. Павлюк А.П. "Забезпечення системного підходу до реформування адміністративно-територіального устрою України". Аналітична записка. / А.П. Павлюк.; Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ:2015. –

№ 23, Серія «Регіональний розвиток» — 20 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1822/>

464. Павлюк К.В. Бюджет і бюджетний процес в умовах транзитивної економіки України : монографія / К. В. Павлюк. — К. : НДФІ, 2006. — 584 с.

465. Паламарчук М.М. Деякі питання методології та організації опрацювання наукових основ регіональної політики України // Регіональна політика в Україні: наукові основи, методи, механізми. Зб. наук. праць у 3 ч. — Ч.1. — Львів, 1998. —440 с. — С.58-63.

466. Палійчук Т. В. Перерозподіл видаткових повноважень між різними рівнями бюджетної системи України у контексті впровадження фіскальної децентралізації. / Т. В. Палійчук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. — 2017. — Вип. 24(2). — С. 74-77.

467. Палійчук Т.В. Механізми підвищення рівня фіскальної децентралізації в Україні. / Т.В. Палійчук. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. — 2016. — № 19. — С. 130-133

468. Панасюк Ф. Зміст і завдання системного упорядкування державного регулювання розвитку територій / Ф. Панасюк // Вісн. УАДУ. — 2001. — №2. — Ч. 1. — С. 32-43.

469. Панейко Ю. Л. Теоретичні основи самоврядування / Ю. Л. Панейко — Львів.: Літопис, 2002. — 196 с.

470. Пасічник Ю.В. Бюджетний потенціал економічного зростання в Україні : монографія. / Ю.В. Пасічник. — Донецьк : ТОВ«Юго-Восток, Лтд», 2005. — 642 с.

471. Пахомов І.В. Централізація і децентралізація виконавчої влади в сучасній Україні // І.В. Пахомов. // Право України. — 1997. — № 2. — С. 18–19.

472. Педченко Н. С. Узагальнення наукових підходів до розуміння сутності бюджетного потенціалу регіону / Н. С. Педченко, С. І. Заворотній // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. - 2015. - Вип. 27. - С. 21-27

473. Педченко Н.С. Бюджетний потенціал регіону: оцінка та перспективи розвитку : монографія / Н.С. Педченко, В.Ю. Стрілець. – Полтава : ПУЕТ, 2014. – 220 с.

474. Перекрестова Л. В. Увеличение бюджетной ёмкости территории на основе эффективного бюджетного регулирования / Л.В. Перекрестова, Е.Б. Дьякова // Национальные интересы: приоритеты и безопасность. – 2011. – № 30 (123).– С. 21-28.

475. Перру Ф. Экономическое пространство: теория и приложения. / Ф. Перру. // Пространственная экономика. – 2007. – № 2. – С. 77–93

476. Петренко О.С. Проблеми децентралізації в умовах реформування публічного управління України / О.С. Петренко // Публічне адміністрування: теорія та практика [електрон. збірник наук. праць]. – №1 (3). – 2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2010'01/10pospuu.pdf>

477. Петти В. Избранные работы. Трактат о налогах и сборах / В. Петти.. – М. : Ось_89, 1997. – 349 с. – С. 27–32

478. Печенская М.А. Бюджетный потенциал в системе потенциалов территории: теоретико-методологические аспекты. / М.А. Печенская. // Экономические и социальные перемены: факты, тенденции, прогноз. 2018. Т. 11. № 5. С. 61-73.

479. Пилипенко А.А. Інтеграційний потенціал інноваційного співробітництва: онтологічне моделювання / А.А. Пилипенко // Вісник Хмельницького національного університету. – 2008. – №3. – С.22–27

480. Пилипишин В.П. Вплив процесів інтеграції на національні системи державного управління / В. П. Пилипишин // Форум права. – 2011. – № 3. – С. 607-611

481. Пирожков С. Адміністративно-територіальна реформа в Україні : актуальні питання методології та практики / С. Пирожков, А. Павлюк // Економіка України. – 2005. – № 7. – С.4-14

482. Піонтківська І. Середньострокове бюджетне планування в Україні

Аналітична записка. / І. Піонтківська, А. Васильєва, Ю. Руда. – Київ: Центра економічної стратегії, 2017. – 26 с.

483. Пістун М. Суспільно-географічні засади нового адміністративно-територіального поділу України. / М. Пістун // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Географія. – 2005. – Вип. 2, Спецвипуск. – С. 7-9

484. План законодавчого забезпечення реформ в Україні. Постанова Верховної Ради України від 4 черв. 2015 р. № 509-VIII. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon0.rada.gov.ua/laws/le/text/35/f444365n15.zip](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/?le/text/35/f444365n15.zip).

485. Планування місцевих бюджетів на основі ... / За ред.. І.Ф. Щербини.; ІБСЕД, Проект зміцнення фінансової ініціативи, USAID. – К.: USAID, ІБСЕД, 2011. - 108.

486. Планування місцевих бюджетів на основі програмно цільового методу. / Під заг. редакцією І.Ф.Щербини]; ІБСЕД, Проект «Зміцнення місцевої фінансової ініціативи», USAID. – К.: Нора-Друк, 2011. – 104.

487. Плєскач В.Л. Середньострокове прогнозування доходів Державного бюджету України з допомогою методу експоненціального згладжування // В.Л. Плєскач, І.Я. Івасюк. // Фінанси України. – 2012. – №1.– С.58-66.

488. Пляйс Я. А. Теории и модели местного самоуправления в интерпретациях отечественных и зарубежных политологов (обзор диссертационных исследований российских политологов) / Я.А. Пляйс. // Местное самоуправление в России и Германии. История и современность: сб. ст. / под общ. ред. Я. А. Пляйса и Н. М. Мухарямова. М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012.– 385 с. – С. 12-33.

489. Податки : навч. посіб. / В. В. Буряковський, В. Я. Кармазин, С. В. Каламбет, О. А. Водолазька ; за ред. В. В. Буряковського. – Д. : Пороги, 1998. – 611 с.

490. Податкова система України / В. М. Федосов, В. М. Опарін, Г. О. П'ятаченко та ін. ; за ред. В. М. Федосова. – К. : Либідь, 1994. – 464 с.

491. Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI

(зі змінами та доповненнями) – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

492. Подпорина И.В. Межбюджетные отношения и бюджетное регулирование / И.В. Подпорина. // Финансы. - 1999. - № 10. - С.17-20.

493. Польская С.И. Теоретические и методологические подходы к оптимизации финансового обеспечения региона. / С.И. Польская. // / Культура народов Причерноморья. — 2012. — 223. — С. 70-73.

494. Пономаренко В. С. Економічна безпека регіону: аналіз, оцінка, прогнозування / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Харків: ВД ІНЖЕК, 2004. – 144 с.

495. Пономаренко В. С. Рівень і якість життя населення України : монографія / В. С. Пономаренко, М. О. Кизим, Ф. М. Узунов. – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 226 с.

496. Пономаренко В. Стратегія розвитку підприємства в умовах кризи: Монографія. / В.С. Пономаренко, О.М. Тридід, М.О. Кизим – Х.: Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2003. – 328 с.

497. Породко Ю. М. Особливості функціонування інвестиційних фондів як досконалої форми капіталовкладення фінансових ресурсів населення / Ю. М. Породко // Інноваційна економіка. – 2010. – № 3. – С. 244–248.

498. Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання Міністерства регіонального розвитку та будівництва» №750 від 16 травня 2007 р.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/750-2007-п>

499. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» №1001 від 21 липня 2006 р.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-п>

500. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад» №214 від 8 квітня 2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п>

501. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів на вкладних (депозитних) рахунках у банках» №6. від 12.01.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/6-2011-п>

502. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження рекомендаційних переліків структурних підрозділів обласної, Київської та Севастопольської міської, районної, районної в м. Києві та Севастополі державних адміністрацій» №606 від 18 квітня 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2012-п>

503. Постанова Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» №333-р. від 01.04.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>

504. Постанова Кабінету Міністрів України «Про запровадження оцінки міжрегіональної та внутрішньорегіональної диференціації соціально-економічного розвитку регіонів» від 20 травня 2009 р. №476 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

505. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року» від 6 серпня 2014 р. № 385. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.

506. Потеряйло І. Середньострокове планування в бюджетному процесі України. / І. Потеряйло. // Держава та економіка. Вісник КНТЕУ. – 2009. - № 4. – С. 38 – 46

507. Преображенский Б.Г. Разграничение полномочий и компетенций в сфере отношений «регион-муниципалитет»: теоретический контекст децентрализации управления. / Б.Г. Преображенський. // Регион: системы, экономика, управление. – 2013. – № 3. – С. 34-41.

508. Приймаченко Д. В. Щодо поняття функцій митних органів [Текст] / Д. В. Приймаченко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12. – С. 84–87

509. Пріоритети реформування та напрями перспективного розвитку міжбюджетних відносин в умовах бюджетної децентралізації в Україні. Аналітична доповідь. – К. : НІСД, 2015. – 92 с.

510. Про затвердження Плану заходів з реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 591-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-p>.

511. Проблеми розвитку податкової політики та оподаткування : монографія / За ред. Ю.Б. Іванова ; Наук.-дослід. центр індустр. проблем розвитку. – Харків : Інжек, 2007. – 448 с.

512. Проект Закону України «Про адміністративно-територіальний устрій» №3373 від 08.10.2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48586

513. Проект Закону України «Про засади адміністративно-територіального устрою України» №8051 від 22.02.2018 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=48586

514. Проект Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/606-2012-p> <https://civil-rada.in.ua/konceptsiya-reformi-miscevogo-samovryaduvannya-ta-teritorialnoi-organizacii-vladi-v-ukraini>

515. Прокопенко Н. Стан впровадження середньострокового бюджетного планування в Україні: проблеми та перспективи. / Н. Прокопенко. // Вісник ЖДТУ. – 2014. – № 4 (70). – 183-189

516. Пропозиції аналітичного центру DiXi Group до проекту Середньострокового плану дій Уряду до 2020 року. – [Електронний ресурс]. –

Режим доступу: <http://dixigroup.org/publications/propozicii-analitichnogo-centru-dixi-group-do-proektu-serednostrokovogo-planu-diy-uryadu-do-2020-roku/>

517. Пропозиції до Середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.privateschools.org.ua/wp-content/uploads/2017/01/Propozycii.pdf>

518. Пузаков А.В. Специфика механизма финансирования деволюционных регионов Великобритании: формула Барнетта / А.В. Пузаков // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. – 2012. – № 11 (25). – Ч. I. – С. 144-147.

519. Пухтинський М. Концептуальні та прикладні аспекти здійснення адміністративної реформи в Україні / М. Пухтинський. // Адміністративна реформа в Україні: шлях до Європейської інтеграції : зб. наук. пр. – К.: Основи, 2003. – 322 с. – С. 33-35.

520. Пушак Я.Я. Удосконалення використання бюджетного потенціалу регіону / Я.Я. Пушак, О.І. Руда // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна. - 2012. - Випуск 2. - С. 331-343.

521. Пушак Я.Я. Суть та напрями використання бюджетного потенціалу регіону / Я.Я. Пушак // Вісник економічної науки України. – 2014. – № 1 (25). — С. 102–106

522. Радаев В. В. Новый институциональный подход: построение исследовательской схемы. / В.В. Радаев. // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2001. – № 3, том IV. – С. 109–130.

523. Радаев В.В. Что такое «экономическое действие». / В.В. Радаев. // Экономическая социология. – 2002. – Т. 3. – №5. – С. 18-26

524. Раделицький Ю. Проблеми наповнення місцевих бюджетів в Україні в контексті фінансової децентралізації. / Ю. Раделицький. // Світ фінансів. – 2017. – № 2 (51). – С. 29-41.

525. Разделение полномочий между отдельными ступенями управления

стран Центральной Азии: перспективы дальнейшего развития. Сравнительный анализ. / The Fiscal Decentralization Initiative for Central and Eastern Europe. – Budapest: FDI-CEE Secretariat. – 2002. – 50 с.

526. Рафальський О. Етнополітична регіоналізація України. / О. Рафальський // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса. - 2011. – С.135-147

527. Регіональна політика та механізм її реалізації. /За ред. академіка НАН України М.І. Долішнього. – Київ: Наукова думка, 2003. – 504 с

528. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / За ред. З.С.Варналія. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

529. Рекомендації щодо організації надання бібліотечних послуг в умовах об'єднаних територіальних громад. / Національна парламентська бібліотека України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ounb.km.ua/biblio/actual_otg.pdf

530. Рекуненко І. І. Роль муніципальних облігацій на ринку місцевих запозичень / І. І. Рекуненко, О. В. Котляревський // Збірник наукових праць ЧДТУ. Економічні науки. – 2009. – Вип. 22. – С. 40–44.

531. Реформи системи державних фінансів України: перші результати та подальші перспективи / О.О. Молдован, О.В. Шевченко, О. А. Єгорова; за ред. Я. А. Жаліла. – К. : НІСД, 2011. – 88 с.

532. Решевець О. В. Формування поняття "міське самоврядування" через призму континентальної моделі місцевого самоврядування / О.В. Решевець, А.О. Солодка // Теорія та практика державного управління. - 2014. - Вип. 2. - С. 151-158. -

533. Рішення засідання Кабінету Міністрів України № 78 від 29.12.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/nprasearch>

534. Рішення Колегії Міністерства регіонального розвитку та будівництва України «Про Методичні рекомендації щодо збору інформації та попереднього аналізу можливості формування дієздатних громад у регіонах»

№93 від 23.09.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vra93661-08>

535. Рішення Рахункової палати України «Про результати аналізу формування та використання міжбюджетних трансфертів з Державного бюджету України місцевим бюджетам у 2016–2017 роках» від 24 квітня 2018 року № 11-1 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.as-rada.gov.ua/doccatalog/document/16755983/R_RP_11-1_2018.pdf?subportal=main

536. Розвиток місцевих фінансів в Україні та інших державах-членах Ради Європи : збірник / К. Деві, Г. Петері, В. Ю. Росіхіна, В. В. Толкованов. – К. : Крамар, 2011. – 240 с.

537. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 22.09.2016 № 688-р – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249350402>.

538. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформи місцевого самоврядування» №1456-р від 2 грудня 2009 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2009-p>

539. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2021 роки» від 08.02.2017 № 142-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>

540. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Концепцію програми законодавчого забезпечення розвитку місцевого самоврядування» №414-р від 25.07.2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/414-2002-p>:

541. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про Міжвідомчу робочу групу з підготовки проекту Концепції удосконалення системи адміністративно-територіального устрою України» №478-р від 19 серпня 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/478-2002-p>

542. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції щодо внесення змін до Законів України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про місцеві державні адміністрації» від 01.03.2001 №69. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/69-2001-p>

543. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції реформи місцевого самоврядування» №900-р від 29.07.2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/900-2009-p>

544. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект / В. Ф. Роман // Ефективність державного управління. – 2014. – Вип. 38. – С. 92-98.

545. Романюк С.А. Децентралізація: теорія та практика застосування : монографія / С.А. Романюк – Київ: НАДУ. – 2018. – 216 с.

546. Романюта Е. Конкурентоспроможність української системи оподаткування в умовах інтеграції до Європейського Союзу. / Е. Романюта. // Вісник Тернопільського національного економічного університету. – 2017. – №2. – с. 60-68.

547. Рошило В.І. Формування спроможних територіальних громад у контексті бюджетної децентралізації. / В.І. Рошило. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2018. – №23. – С.531-536

548. Рубенок Т. М. Кредитні механізми зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів України / Т. М. Рубенок, Г. В. Грушицька // Наук. вісн. Буков. держ. фін. академії. – 2010. – № 1 (18). – С. 86–90.

549. Рыбак В. В. Рыночная трансформация системы доходов местного самоуправления: теория и практика / В. В. Рыбак ; НАН Украины, Ин-т экономики и прогнозирования. – Д., 2000. – 279 с.

550. Савчук С. Теоретичні аспекти бюджетної децентралізації / С. Савчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету

імені Володимира Гнатюка. Серія : Економіка / Терноп. нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – 2004. – № 16. – С. 81–85

551. Сагач О. Адміністративно-територіальний устрій України: ретроспективний аналіз та сучасний стан / О. Сагач // Сіверянський літопис. - 2017. - № 4. - С. 189-196

552. Садовенко М.М. Міжбюджетні відносини України: сучасний стан та перспективи розвитку./ М.М. Садовенко. // Наукові записки. Серія “Економіка”. Фінансова система України. – 2008. – Частина 1 (Вип.10). – с. 173-179

553. Сало Т. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні / Т. Сало // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. – 2013. – Вип. 35. – С. 324 – 330.

554. Самуэльсон П.Е. Экономика / П.Э. Самуэльсон, В.Д. Нордхаус. – М. : Вильямс, 2000. - 680 с.

555. Саханенко С. Адміністративно-територіальний та муніципально-територіальний устрій: проблеми співвідношення та реформування / С. Саханенко // Управління сучасним містом. – 2001. – № 4–6. – С. 45-53

556. Свяневич П. Основы фискальной децентрализации. Справочное руководство для стран с переходной экономикой / П. Свяневич. – Будапешт : Институт открытого общества, 2003. – 77 с.

557. Сембер С.В. Диспропорції фінансового забезпечення територіальних громад Закарпатської області. / С.В. Сембер, О.Г. Чубарь, К.С. Машіко. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип.14. – С. 673-678

558. Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємодії детермінації / В. Сенчук // Юридична Україна. – 2009. – № 6(78). – С. 17–23

559. Сергеев Е.А. Административно-территориальное устройство, фискальный федерализм и вопросы экономического развития в странах ЕС: опыт анализа / Е.А. Сергеев // Мировое и национальное хозяйство. — 2017. —

№ 4. — С. 11

560. Серебрянников В.П. Местное управление и самоуправление Франции / В.П. Серебрянников. – Минск: «Вышэйшая школа», 1981. – 168 с.

561. Серебрянський Д. Теорія та практика використання місцевих податків для цілей фінансового забезпечення регіонів / Д. Серебрянський. // Світ фінансів. - 2014. – Вип. 4. – С. 23-35.

562. Серьогін С.М. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування та децентралізації влади в Україні / С.М. Серьогін, Н.Т. Гончарук. // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2015. – № 2. – С. 1–17.

563. Сидорович О.Ю. Діалектика оподаткування : інституціональні консенсуси і конфлікти : монографія / О.Ю. Сидорович. - Тернопіль : ТНЕУ, 2015. - 432 с.

564. Сидорчук Л.А. Місьцеве самоврядування у сфері забезпечення правопорядку: (національний та міжнародний досвід) : монографія / Л.А. Сидорчук / за заг. ред. О.М. Бандурки. – К., КИМУ, 2009. – 220 с.

565. Сідельнікова Л.П. Податкові та позичкові фінанси: фіскальна філософія вибору: монографія. / Л.П. Сідельнікова. – Херсон: Грінь Д.С., 2010. – 436 с

566. Сімків Л.Є. Реформування місцевого самоврядування в Україні: тенденції і проблемні аспекти // Л.Є. Сімків, Т.П. Кулик. // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент» – 2017. – № 28 – С. 15-18

567. Скоринін А. П. Конкурентоспроможність податкової політики України. / А. П. Скоринін. // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць: у 2-х вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2015. – Вип. 2, Т 2. – С. 159-167.

568. Скороход О. П. Надання послуг населенню органами місцевого самоврядування як пріоритет діяльності місцевої громади / О.П. Скороход // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 1. – С. 41-46.

569. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика / О. Скрипнюк // Віче : громадсько-політичний і теоретичний журнал. – 2015. – № 12. – С. 22-24.

570. Слатвинская М. А. Фискальная децентрализация в Украине: недостатки и перспективы / М. А. Слатвинская / Economics, management, law: socio-economic aspects of development: Collection of scientific articles. – Roma, Italy: Edizioni Magi, 2016. – Vol.1. – С. 339-342.

571. Слухай С. В. Міжбюджетні трансферти у постсоціалістичних країнах: від теорії до реалій: монографія. / С.В. Слухай – К.: АртЕк, 2002. – 288 с.

572. Сметанин Р.В. Некоторые аспекты формирования принципов децентрализации государственного управления в Украине / Р. В. Сметанин // Проблеми підвищення ефективності управління інноваційними проектами та об'єктами інтелектуальної власності : зб.наук.праць Донецького державного університету управління. – Донецьк, 2008. – Т. 9. – Вип. 98., серія „Державне управління” – С. 244–251.

573. Смолин Б. А. Финансовый потенциал и оценка привлекательности предприятия. / Б.А. Смолин. – М.: Лаборатория Книги, 2010. – 180 с.

574. Снісаренко О. Б. Оптимізація структури видатків бюджетів регіону як інструмент підвищення податкового потенціалу / О.Б. Снісаренко, Ю.Ю. Гусєва // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С. 92–99.

575. Снісаренко С. Історичний розвиток концепцій муніципального господарювання в країнах Західної Європи та в Україні / С. Снісаренко // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2012. – Вип. 2 (13). – С. 19-29.

576. Соколова О.М. Теоретичні засади фінансової децентралізації в умовах реформування системи державного управління / О.М. Соколова, А.В. Ковальчук // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. Серія : Державне управління. - 2016. - № 4. - С. 117-124

577. Соколовська А. М. Шляхи реформування податкової системи України / А. М. Соколовська // Фінанси України. – 2014. – № 12 . – С. 42–60.

578. Соскін О.І. Трансформація податкової системи в контексті формування сучасної економічної моделі України. / О.І. Соскін. // Економічний часопис-XXI. – 2010. – №3-4. – С.7-14

579. Соціальна політика регіону : монографія / В.В. Говоруха, В.Г. Бульба, А.Є. Тамм та ін. - Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2006. – 272 с.

580. Співак Д.П. Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування. / Д.П. Співак // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. / гол. ред. С. В. Ківалов ; відп. за вип. Л. І. Кормич. – Одеса : Національний університет "Одеська юридична академія" : Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. – Вип. 44. – С.112-124.

581. Старостенко Н. В. Розподіл бюджетних ресурсів між рівнями влади: теоретичні підходи та можливості їх застосування в Україні / Н.В. Старостенко // Фінанси України. – 2004. – № 6. – С. 38–45.

582. Старостенко Н. Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // Економіка України. – 2005. – №9. – С. 39-47.

583. Статистичний збірник «Регіони України» 2018. Частина І. – Київ: Державна служба статистики України, 2018. – 315 с.

584. Статистичний збірник: «Бюджет України 2014» ». – Київ: Міністерство фінансів України, 2015. – 308 с.

585. Статистичний збірник: «Бюджет України 2015» ». – Київ: Міністерство фінансів України, 2016. – 308 с.

586. Статистичний збірник: «Бюджет України 2016» ». – Київ: Міністерство фінансів України, 2017. – 316 с.

587. Статистичний збірник: «Бюджет України 2017». – Київ: Міністерство фінансів України, 2018. – 308 с.

588. Шашків Б. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання / Б. Шашків // Право України. – 2005. – № 1. – С. 76-79.

589. Стеценко Т.В. Оцінка фінансового вирівнювання доходів місцевих

бюджетів: регіональний аспект. / Т.В. Стеценко, І.О. Пенська, А.В. Биканова.
// Економіка і суспільство. – 2018. – № 5. – С. 756-763

590. Стеценко Д. М. До питання про адміністративно-територіальний устрій України та його кадрове забезпечення / Д.М. Стеценко, А.В. Григорович. // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – №3 – С.348-353.

591. Стешенко Т. В. Сучасні моделі місцевого самоврядування / Т.В. Стешенко, Ю.О. Шпак, // Актуальні проблеми державного будівництва та місцевого самоврядування в контексті конституційної модернізації. – Харків, 2016. – С. 162–170.

592. Сторонянська І.З. Структурна диференціація економічного розвитку регіонів України / І.З. Сторонянська, Г.В. Возняк. // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. – Серія Економіка. Випуск 2 (34). – С.11-16

593. Сторонянська І.З. Фінансова спроможність регіонів у контексті бюджетно-податкової децентралізації / І. З. Сторонянська, Л. Я. Беновська // Фінанси України. – 2015. – № 6. – С. 44–57.

594. Стукало Н. В. Теоретико-методологічні засади фіскальної децентралізації / Н. В. Стукало, М. І. Деркач, М. В. Стукало // Економічний простір. – 2010. – № 40. – С. 147 – 154.

595. Сунцова О. О. Місцеві фінанси. / О. О. Сунцова – Київ: Центр навчальної літератури, 2010. – 488 с.

596. Сус Л. Проведення децентралізаційних реформ: уроки для України. / Л. Сус. // Фінансові інструменти регіонального розвитку –. Житомир : ЖНАЕУ, 2016. – 114 с. – С. 20-23.

597. Тамм А.Є. Роль Ради Європи у забезпеченні прав людини на сучасному етапі. / А.Є. Тамм, В.О. Ріяка. - Х.: Видавець Шуст А.І., 2002. - 310 с.

598. Тарангул Д.О. Регіональний фіскальний простір та напрями його розширення / Д.О. Тарангул, М.С. Хом'як. // Теоретична та практична

концептуалізація розвитку фінансово-кредитних механізмів в умовах нової соціально-економічної діяльності. / Університет ДФС України, НДІ фіскальної політики. - Ірпінь: Вид.-во Університету ДФС України, 2017. – С. 202-205.

599. Тарангул Л. Л. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації / Л. Л. Тарангул, Т. А. Коляда // Фінанси України. – 2015. – № 3. – С. 30–44.

600. Тарангул Л.Л. Особливості формування між бюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації. / Л.Л. Тарангул, Т.А. Коляда. // Фінанси України. – 2015. – №3. – С. 30-44

601. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні / Т. Тарасенко // Державне управління та місцеве самоврядування. 2014. Вип. 2. С. 277–286.

602. Татарин Н.Б. Місцеві бюджети як фінансова база місцевого самоврядування / Н.Б. Татарин, В.В. Войтович // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. – 2017. – Вип. 11. – С. 159-162

603. Тварковська Л. До питання про концептуальні підходи у реформуванні системи адміністративно-територіального устрою в Україні / Л. Тварковська // Віче. – 2011. – № 8. – С. 27-29

604. Тевено Л. Множественность способов координации: равновесие и рациональность в сложном мире / Л. Тевено // Вопросы экономики. - 1997. – №10. – С. 69-84.

605. Тевено Л. Рациональность или социальные нормы : преодолённое противоречие? / Л. Тевено. // Экономическая социология. – 2001. –№1, том 2. – С. 88–22.

606. Телешун С.О. Державний устрій України: проблеми політики, теорії, практики: монографія / С.О. Телешун. – Івано-Франківськ: Лілея, 2000. – 317 с.

607. Територіальна громада: управління розвитком : монографія / Ю. О. Куц, О. В. Решеvecь / за заг. ред. Ю. О. Куца – Х. : Константа, 2013. – 540 с.

608. Територіальне управління: проблеми, рішення, перспективи / за заг. ред. В. В. Корженка. - Х. : Вид-во "Магістр", 2004. - 214 с.

609. Територіальний розвиток і регіональна політика в Україні: Виклики та пріоритети України. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»; наук. редактор В. С. Кравців. – Львів, 2018. – 157 с

610. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні 2016 : наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. В. С. Кравців ; наук. координатор С. Л. Шульц. – Львів, 2016. – 218 с.

611. Територіальний розвиток та регіональна політика в Україні 2017: актуальні проблеми, ризики та перспективи адміністративно-фінансової децентралізації : наукова доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. В. С. Кравців ; наук. координатор І. З. Сторонянська. – Львів, 2017. – 120 с.

612. Тимошенко М.В. Результативність середньострокового бюджетного планування та її критерії / М. В. Тимошенко. // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 20. – С. 26-29

613. Тимошенко М.В. Середньострокове бюджетне планування та регулювання збалансованості місцевих бюджетів. / М.В. Тимошенко. // Економіка та держава. – 2014. – № 12. – С. 73-77

614. Тихомиров Ю.А. Государство: монографія / Ю.А. Тихомиров. – М.: Норма: НИЦ ИНФРА-М, 2013. – 320 с.:

615. Тихомиров Ю.А. Публичное право / Ю.А. Тихомиров. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 496 с.

616. Тищенко О. П. Регіональні диспропорції: сутність, методологія визначення та оцінка / О.П. Тищенко // Економічна теорія. –2011. – №4. – С. 55-64

617. Тищенко О.М. Диференціація регіонів України за розвитком соціальної сфери та міжбюджетних відносин. / О.М. Тищенко,

Н.Ю. Тимушева. // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Випуск 1, № 14. – с.304-310.

618. Тірбах Л. В. Середньострокове бюджетування / Л. В. Тірбах // Молодий учений. – 2016. – №3. – С.221-

619. Ткачев Е.В. Влияние фактора централизации-децентрализации на эффективность управления городской агломерацией с учетом численности ее жителей. / Е.В. Ткачев. // Экономические науки – 2018. – № 7 (164) – С.101-108

620. Ткачук А. Місьцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль) / А. Ткачук. – К. : ІКЦ «Легальний статус», 2016. – 80 с.

621. Токвиль А. Демократия в Америке / А. Токвиль : предисл. Г. Дж. Ласки. – М.: Изд. группа "Прогресс" – "Литера", 1994. – 568 с.

622. Толстенко В. Л. Форма державного устрою як складова поняття форми держави: до методології дослідження / В. Л. Толстенко. // Наукові праці МАУП. – 2014. – Вип. 2(41). – с. 91–97

623. Томас Джефферсон о демократии. / С. Падовер (сост.). – СПб.: Рес Гумана, Лениздат, 1992 – 335 с.

624. Трещов М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект / М. Трещов. // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2015. – Вип. 2 (25). – С. 60–69

625. Тропіна В.Б. Бюджетне забезпечення соціальної функції держави в Україні / В. Б. Тропіна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 15-31.

626. Тулай О.І. Державні фінанси і сталий людський розвиток: концептуальні домінанти та діалектична єдність : моногр. / О.І. Тулай. – Тернопіль : Екон. думка. ТНЕУ, – 2016. – 414 с.

627. Турусин С.В. Централизация-децентрализация: управленческий аспект./ С.В. Турусин. // Основы экономики, управления и права. – 2013. – №1. – С. 27–29

628. Указ Президента України «Про деякі питання впорядкування діяльності консультативно-дорадчих органів при Президентові України» №

340 від 03.05.2006 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U341_01.html

629. Указ Президента України «Про Комісію з питань адміністративно-територіального устрою» №966/2000 від 8 серпня 2000 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966/2000/ed20001103>

630. Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики» №341/2001 від 25 травня 2001 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/U341_01.html

631. Указ Президента України «Про Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України» № 580/2011 від 12 травня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/5802011-13157>

632. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 роки "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» № 504-2011 від 27 квітня 2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504/2011>

633. Україна: стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки - 2004 /За ред. А.С. Гальчинського. – Київ: Національний інститут стратегічних досліджень, 2004. – 344 с.

634. Управление на местном уровне в индустриально развитых странах / под ред. А. Шаха; пер. с англ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2010. – 416 с.

635. Управление на местном уровне в развивающихся странах / под ред. А. Шаха; пер. с англ. – М.: Изд-во «Весь Мир», 2004. – 328 с.

636. Управління фінансовими ресурсами місцевого бюджету: монографія / Л.Ф. Конусова, І.І. Нескородева, І.І. Алексеєнко та ін. – Х.: Вид. ХНЕУ, 2011. – 268 с.

637. Усик В. Фіскальний простір України в антикризовому управлінні. / В. Усик. // Антикризове управління економікою України: нові виклики. – Київ

: КНЕУ, 2015. – С. 94–96.

638. Усков И. В. Децентрализация как основа становления финансово самостоятельных местных органов власти / И. В. Усков // Бизнес Информ. – 2012. – №3. – С. 107–111

639. Усков І.В. Місцеві фінанси як основа розвитку бюджетного потенціалу регіонів України / І.В. Усков // Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка. – Ужгород: Видавництво УжНУ «Говерла», 2011. – Вип. 2 (34). – С. 226–231.

640. Федчишин М. Новий АТУ України і місцеве самоврядування: характер взаємозв'язку / М. Федчишин, В. Фрончко // Віче. - 2001. - №4. - С. 38-46

641. Фінансова система національної економіки: проблеми розвитку та управління змінами : у 3 т. Т. 3 / за заг. ред. Т. І. Єфименко ; ДННУ “Акад. фін. управління”. – К., 2012. – 958 с.

642. Фінансові механізми формування конвергентної моделі регіонального розвитку : монографія / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; наук. ред. І. З. Сторонянська. – Львів, 2014. – 438 с.

643. Фіскальний простір сталого соціально-економічного розвитку держави : монографія. / за ред. д. е. н., проф. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 332 с.

644. Формування спроможних територіальних громад. / В. Мягкоход, Ю. Вернигор, О. Чепель, М. Баран. – Київ.: USAID ПУЛЬС, Асоціація міст України, 2018. – 68 с.

645. Франченко О. Л. Фондовий ринок України як базова структура з перетворення заощаджень населення в інвестиційні ресурси / О. Л. Франченко // Вісник БУМіБ. – 2010. – № 3 (11). – С. 103–107

646. Фролов С. М. Науково-методичний підхід до оцінювання бюджетного потенціалу прикордонної території у контексті управління її інноваційним розвитком / С. М. Фролов, С. М. Махнуша, В. М. Олійник // Актуальні

проблеми економіки. – 2013. – №7(145). – С.180-193.

647. Фролова Н.Б. Податкова конкуренція: нові виклики реформі податкової системи України / Н. Б. Фролова // Економіка і прогнозування.. – 2009. – №3. – С. 48–60

648. Хамініч С. Ю. Особливості фіскальної децентралізації в умовах розвитку національного господарства України / С. Ю. Хамініч, В. М. Климова // Вісник Дніпропетровського університету. Серія : Економіка. – 2011. – Вип. 5(2). – С. 143–148

649. Харитончук М. Теорія та практика процесу демократизації суспільних відносин. (Критичний аналіз сучасних концепцій). / М. Харитончук. – К. : Ін-т політ. та етнонаціональних досліджень НАНУ, 2000. – 247 с.

650. Хеллер П. Фискальное пространство – что это такое и как его получить? // Финансы и развитие. – 2009. – Июнь. – С. 32–33.

651. Холлис Г. На пути к демократической децентрализации. Перестройка региональных и местных органов власти в новой Европе / Г. Холлис, К. Плоккер. -Tacis services DG IA, European Commission, 1995. — 328 с.

652. Хом`як М.С. Еволюція теорій і концепцій фінансового простору / М.С. Хом`як // Проблеми економіки. – 2015. – № 4. – С. 266-272.

653. Хом'як М.С. Інституційне середовище розвитку фіскального простору регіонів. / М.С. Хом'як. // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – №13. – с.553-559.

654. Хохлов Н. П. Экономическая политика роста национальной экономики / Н.П. Хохлов // Наукові праці. Економіка. – 2010. – Вип. 120, т. 133. – с. 5-10

655. Цвик М.В. Теория социалистической демократии (государственно-правовые аспекты) / М.В. Цвик. – К. : Вища школа, 1986. – 426 с.

656. Циммерманн Х. Фіскальна децентралізація в Україні. – Фіскальна система та потреба у її реформуванні. / Х. Циммерманн, Т. Журавель. – Київ: Проект «Реформа публічного управління в Україні». 2008. – 54 с.

657. Циммерманн Х. Муниципальные финансы: введение в научный анализ финансовой деятельности местных органов власти. / Х. Циммерманн. – М.: Дело и Сервис., 2003. – 350 с.

658. Цицик Р.В. Критерії фінансової стійкості державних фінансів / Р.В. Цицик. // Економіка розвитку (Economics of Development). – 2013 – , № 4 (68) – С.43-46.

659. Цурканова І.О. Сутність та особливості централізації та децентралізації органів влади в Україні / І. О. Цурканова // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Сер. : Політологія. – 2012. – Т. 197, Вип. 185. – С. 67-70.

660. Чабанова К.І. Поняття деволюції в процесі розподілу повноважень між рівнями публічної влади. / К.І. Чабанова. // Держава та регіони. Секція: Право. – 2017. – №1 (57). – С. 154-158

661. Челлен Р. Государство как форма жизни. / Р. Челлен. – М.: РОССПЭН, 2008. – 319 с.

662. Черкасов А. И. Сравнительное местное управление: теория и практика. / А.И. Черкасов. – М.: ФОРУМ-ИНФРА- М, 1998. – 160 с.

663. Черленяк І. Конституційне реформування та еволюційна ефективність системи державного управління: синергетичний підхід / І. Черленяк. // Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України – 2006. – №1 – С.365-378

664. Черняк Э.В. Государственная теория самоуправления в трудах европейских ученых Л. Штейна и Р. Гнейста // Вестн. Казанского технологического ун-та. – 2010. - № 11. – С. 384 – 396.

665. Чечуліна О. О. Модернізація державного фінансового контролю в контексті розвитку програмно-цільового бюджетування / О.О. Чечуліна // Фінанси України. – 2011. – № 10. – С. 15–31

666. Чихладзе Л.Т. К вопросу о централизации и децентрализации в их взаимосвязи с местным самоуправлением. / Л.Т. Чихладзе. // Правозащитник. – 2016. – №2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://pravozashitnik.net/ru/2016/2/2>

667. Чичерин Б. Н. Общее государственное право. / Б. Н. Чичерин // М: Зерцало, 2006. – XXX + 505 с.

668. Чернописький П.Б. Теоретико-методологічні аспекти розуміння децентралізації влади як конституційно-правового явища. / П.Б. Чернописький. // Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Івано-Франківськ: Івано-Франківський університет права імені Короля Данила Галицького. – 2017. – № 4 (16). – С. 97–104

669. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: монографія / Чугунов І. Я. – К. : НІОС, 2003. - 488 с.

670. Чугунов І. Я. Розвиток програмно-цільового методу планування бюджету / І. Я. Чугунов, І. В. Запатріна // Фінанси України. – 2008. – № 5. – С. 3–14.

671. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання. / І.Я. Чугунов. – Київ: НДФІ, 2005. – 259 с.

672. Чугунов І.Я. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету / І.Я. Чугунов, О.А. Самошкіна // Фінанси України. – 2004. – № 9. – С. 37–44.

673. Чуличкова Е.Д. Понятие и виды деволюции в британском государствоведении / Вопросы территориального политического устройства государства и развития политической системы общества. – Свердловск: СЮН, 1990. – 270 с. – С.89-101.

674. Чухно А. А. Сучасні економічні теорії : підручник / А. А. Чухно, П. І. Юхименко, П. М. Леоненко ; за ред. А. А. Чухна. – К.: Знання, 2007. – 878 с.

675. Шаблій О.І. Соціально-економічна географія України. / О.І. Шаблій. - Львів : Світ, 1994. - 608 с.

676. Шаповал В. Сутнісні характеристики місцевого самоврядування. / В. Шаповал // Право України. – 2002. – № 3. – С. 48 –54

677. Шаповал В.М. Категорія «орган державної влади» в конституційній

теорії і практиці / В.М. Шаповал / / Ідеологія державотворення: історія і сучасність: матеріали науково#практичної конференції, 22–23 листопада 1996 р. — К.: Генеза, 1997. — С. 178—180.

678. Шаповал С.Л. Напрями розвитку системи бюджетного планування. / С.Л. Шаповал. // Економічний вісник університету. – 2017. – № 32/1. – С. 204-210.

679. Швець П.А. Регіональна диференціація споживання послуг соціальної інфраструктури в Україні. / П.А. Швець. // Демографія та соціальна економіка. – 2017. – № 3 (31). – С. 135–148

680. Шебураков И.Б. Методика разработки показателей результативности деятельности государственных гражданских и муниципальных служащих. / И.Б. Шебураков, О.А. Васильев. – Вологда: «Издательский Дом Вологжанин», 2012. – 110 с.

681. Шевченко І. Ю. Регіональна диференціація автомобілізації населення України. / І.Ю. Шевченко. // Економіка: реалії часу. – 2015. – №3(19). – С.41-46

682. Шевчук Б. М. Децентралізація // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т. / наук. ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.] ; Національна академія державного управління при Президентові України. – К. : НАДУ, 2011., Т. 8 : Публічне врядування / наук. ред. кол. : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) [та ін.] ; Львівський регіональний інститут державного управління Національна академія державного управління при Президентові України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. – С. 167-169

683. Шейко Р. Децентралізація державної влади в Україні в контексті суб'єктивного сприйняття позитивних та негативних наслідків: соціологічний аналіз проблеми / Р. Шейко. // «SOCIOПРОСТІР: міждисциплінарний збірник наукових праць з соціології та соціальної роботи». – 2011. – № 1(2). – С. 29–32.

684. Шинкарук Е. В. Закон о трехлетнем бюджете или перспективный финансовый план? / Е. В. Шинкарук // Финансы. – 2006. – № 8. – С. 74–75.

685. Штефан В. С. Досвід зарубіжних країн – членів Європейського Союзу в реформуванні адміністративно-територіального устрою / В. С. Штефан // Проблеми законності : зб. наук. пр. – Харків, 2014. – Вип. 125. – С. 184-192.

686. Штимпфл Г. Местное самоуправление / Г. Штимпфл, Х. Шоллер. – М., 1995. – 209 с.

687. Шуляр І.В. Удосконалення взаємозв'язків у системі управління на місцевому рівні в Україні / І.В. Шуляр // Державне управління та місцеве самоврядування; ДРІДУ НАДУ. – 2010. – №3 (6) – С.285-298

688. Шуровьески Дж. Мудрость толпы. Почему вместе мы умнее, чем поодиночке, и как коллективный разум формирует бизнес, экономику, общество и государство / Дж. Шуровьески. – М. : И.Д.Вильямс, 2007. – 304 с.

689. Щebetун І. С. Модель місцевого самоврядування: поняття, взаємозв'язок з концепцією та системою місцевого самоврядування / І. С. Щebetун // Правничий часопис Донецького університету. - 2013. - № 1. - С. 67-74

690. Юрій С. І. Бюджетна система України : навч. посіб. / С. І. Юрій, Й. М. Бескид. – К. : НІОС, 2000. – 400 с.

691. Юрій С. У пошуках компромісу між державним патерналізмом і фінансизмом / С. Юрій // Світ фінансів. – 2008. – № 4. – С. 7-12

692. Юрчук Л. Механізми створення та напрями розвитку освітніх округів. / Л. Юрчук. // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. – 2012. – № 3. – С. 204-212

693. Юшков А.. Бюджетная децентрализация и региональный экономический рост: теория, эмпирика, российский опыт. / А. Юшков. // Вопросы экономики. – 2016. – № 2. – с. 94–110

694. Якість життя населення регіону: аналіз, прогнозування, соціальна політика : монографія / Під ред. В.Г.Никифоренка; МОНМС України; Одеський нац. економічний унів-тет. – Одеса, 2012. – 316 с.

695. Яcobсон Л.Н. Экономика общественного сектора: Основы теории государственных финансов / Л.Н. Яcobсон . – М.: Аспект Пресс, 1996. – 319 с.

696. Янчук А. Децентралізація і реформування системи охорони здоров'я: до постановки питання / А. Янчук // Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. – 2018. – №1. – С.72-74

697. Ярошенко І. В. Проблемні питання соціально-економічного розвитку регіонів України та пропозиції щодо їх вирішення в контексті реформи децентралізації влади / І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Бізнес Інформ. – 2015. – № 12. – С. 105 – 115

698. Ahrens H. Juristische Enzyklopadie, oder, organische darstellung der rechts- und staatswissenschaft auf grundlage einer ethischen rechtsphilosophie. / H. Ahrens. – Aalen : Scientia-verlag, 1970. – 806 p.

699. Akai N. Fiscal decentralization contributes to economic growth: evidence from state-level cross-section data for the United States. / N. Akai, M. Sakata. // Journal of Urban Economics – 2002. – №52. – P. 93-108.

700. Alderfer H. European Local Political Structures / H. Alderfer // Comparative Local Polities: A Systems-Functional Approach. – Boston, 1973. – P. 136-146.

701. Ansell C. Trends in decentralization. / C. Ansell, J. Gingrich. // Expanding political opportunities in advanced industrial democracies. – 2003. – №12. – p. 140-163

702. Ark B. Measuring intangible capital and its contribution to economic growth in Europe. / B. Ark, K. Corrado, S.. Hulten // EIB Papers. – 2009. – № 14. – p. 62-93.

703. Arzaghi M. (2005): Why Countries Are Fiscally Decentralizing / M. Arzaghi, J.V. Henderson. // Journal of Public Economics. – 2005. – № 89. – P. 1157–1189

704. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. – [Electronic resource]. – Access mode: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:22014A0529(01))

705. Bahl R. Conditional vs. Unconditional grants: The Case of Developing

Countries / R. Bahl // General Grants versus Earmarked Grants Theory and Practice. The Copenhagen Workshop 2009 / ed. J. Kim, J. Lotz and N. J. Mau. – The Korea Institute of Public Finance : the Danish Ministry of Interior and Health, 2010. – P. 126–148.

706. Bahl R.W. Tax Policy in Developing Countries: Looking Back – and Forward. / R.W. Bahl, R.M. Bird. // National Tax Journal, National Tax Association; National Tax Journal. – 2008. – vol. 61(2). – P. 279-301

707. Bahl R. Sequencing Fiscal Decentralization. / R Bahl, J. Martinez-Vazquez. – Washington: The World Bank, 2006. – 48 p.

708. Baicker K. The Rise of the States: U.S. Fiscal Decentralization in the Postwar Period. / K. Baicker, J. Clemens, M. Singhal. // Journal of Public Economics. – 2012. – № 96(11-12). – P. 1079 – 1091.

709. Balassone F. Italy: Medium-Term Fiscal Planning under Frequent Government Changes / F. Balassone, Sandro Momigliano, P. Rizza // Chipping Away at Public Debt: Sources of Failure and Keys to Success in Fiscal Adjustment, ed. by P. Mauro. – 304 p. – P. 153-177.

710. Barnes P. Investments on intangible assets and Australia's productivity growth. / P. Barnes, A. McClure. – Melbourne, Vic.: Productivity Commission, 2009. – 129 p.

711. Beyond the Annual Budget. Global Experience with Medium-Term Expenditure Frameworks. / International Bank for Reconstruction and Development; The World Bank. – Washington, DC: World Bank, 2013. – 261 p.

712. Bird R.M. Intergovernmental fiscal relations: universal principles, local applications / R.M. Bird // Georgia State University. Andrew Young School of Policy Studies. International Studies Program, Working Paper, 2000. – 28 p.

713. Boadway R. Advances in Public Economics. / R. Boadway. – Physica-Verlag Heidelberg, 2000. – 171 p.

714. Brun J-F. Fiscal Space in Developing Countries. Concept Paper. / J-F. Brun, G. Chambas, J-L. Combes, P. Dulbecco, A. Gastambide, S. Guérineau, S. Guillaumont, G. Rota Graziosi. ; United Nations Development Programme. –

C.N.R.C., Universite D` Auvergne, 2006. – 87 p.

715. Buchanan J M. An Efficiency Basis for Federal Fiscal Equalization / J.M. Buchanan, R.E. Wagner // The Analysis of Public Output. – NBER, 1970. – 425 p. – P. 139-162.

716. Buchanan J.M. Economics from the Outside In: "Better than Plowing" and Beyond. / J.M. Buchanan.– Texas A&M University Press: Texas A&M University Economics Series, 2007. – 254 p.

717. Buchanan J. M. Logical Foundations of Constitutional Liberty. Collected Works of James M. Buchanan (Book 1). / J.M. Buchanan. – Liberty Fund, 1999. – 546 p.

718. Bywalec G. Dylematy decentralizacji we wspolczesnym swiecie. / G. Bywalec. // Gospodarka narodowa. — 2012. — № 11—12 (255—256). — P. 123—145

719. Cardona F. Performance Related Pay in the Public Service. Report for the second conference of the Institute of Public Administration and European Integration. – [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.sigmaweb.org/publications/38690351.pdf>

720. Catalog of Federal Domestic Assistance 2011: OMB and GSA, Washington D.C. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.cfda.gov/>.

721. Cerniglia F. Decentralization in the Public Sector: Quantitative Aspects in Federal and Unitary Countries // Journal of Policy Modelling. – 2003. – № 25. – P. 749–776

722. Chun H. Intangible investment and changing sources of growth in Korea. / H. Chun, M.I. Nadiri. // Japanese Economic Review. – 2016. – №67(1). – p.50-76.

723. Clark J.M. Economic Institutions And Human Welfare Paperback. / J.M/ Clark/ Literary Licensing, LLC , 2013.– 308 p.

724. Data for the Sustainable development. 2018. Deputies – [Electronic resource]. – Access mode: ww1.oecd-library.org

725. Davey K. Fiscal Autonomy and Efficiency. Reforms in the Former Soviet Union. Local Government and Public Service Reform Initiative. / K. Davey. –

Budapest: Open Society Institute 2002. – 139 p.

726. Decentralization in health care : strategies and outcomes / R.B. Saltman, V. Bankauskaite, K.Vrangbaek. – New York: McGraw Hill, World Health Organization. 2007. – 326 p.

727. Decentralization in the transition economies: challenges and the road ahead. / D. Wetzel, L. Sujarittanonta, J. Dunn, A. Panton.; World Bank. Poverty Reduction and Economic Management Unit, Europe and Central Asia. Washington: World Bank, 2001. – 75 p.

728. Decentralization: a sampling of definitions. // Working paper prepared in connection with the Joint UNDP-Government of Germany evaluation of the UNDP role in decentralization and local governance. – [Electronic resource]. – Access mode: http://web.undp.org/evaluation/documents/decentralization_working_report.PDF

729. Diaz-Cayeros A. The Centralization of Fiscal Authority: An Empirical Investigation of Popitz's Law. / A. Diaz-Cayeros. – 2004. – [Electronic resource]. – Access mode: http://www.allacademic.com/meta/p59516_index.html

730. Ebel R.D. On the Measurement and Impact of Fiscal Decentralization / R.D. Ebel, S. Yilmaz. . – The World Bank World Bank Institute, 2002. – 26 p.

731. Ehdaie J. Fiscal Decentralization and the Size of Government. / J. Ehdaie. – World Bank Policy Research Working Paper, 1994. – № 1387. – 20 p.

732. Faguet J.-P. Decentralization and Local Government Performance, Technical Consultation on Decentralization. / J.-P. Faguet.; London School of Economics, Working Group 6: Decentralization and Natural Resources Management, Centre for Economic Performance and Development Studies Institute. FAO, ROME, 1997. – 32 p.

733. Ferreira S. Comprehensive wealth, intangible capital, and development. / S. Ferreira, K. Hamilton. // Policy Research Working Papers. – 2010. – p. 52-54

734. Fiscal policy for growth and development: an interim report. – World Bank, 2006. – 38 p.

735. Fiscal Space / J. D. Ostry, A. R. Ghosh, J. I. Kim, M. S. Qureshi // IMF

Staff Position Note. – 2010. – № SPN/10/11. – P. 3-4.

736. Fisman R. Decentralization and Corruption: Evidence across Countries / R. Fisman, R. Gatti // World Bank Policy Research Working Paper. – 2000. – № 2290. – C. 1–18.

737. Gaboury G. Tax competition and tax mimicking by sub-national entities: a summary of the literature / G. Gaboury, F. Vaillancourt. – Institute of Intergovernmental Relations (IIGR), Queen's University, Kingston, Canada. – 2003. – 23 p.

738. Garret G. Globalization and Fiscal Decentralization. / G. Garret, J. Rodden. // Governance in a Global Economy. / M. Kahler, D.A Lake. – Princeton: Princeton University Press, 2003. – 512 p. – P. 87-109.

739. Geddes M. Poverty, Excluded Communities and Local Democracy / M. Geddes. – London: Sage, 2004. – 372 p.

740. Gibson J. Organization: Behaviour, Structure, Processes. / J. Gibson, J. Ivancevich, J. Donnelly. – Homewood: Irwin, 1991. – 774 p.

741. Gierke O., von. Deutsches Privatrecht. / O. von. Gierke. – Leipzig, 1895. – 898 p.

742. Gneist, von, H. R. Communalverfassung und Verwaltungsgerichte in England. / H. R., von Gneist, – Berlin: Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2018 (© 1871). – 1027 p.

743. Goodspeed T.J. Tax competition, benefit taxes, and fiscal federalism / T.J. Goodspeed. // National Tax Journal. – 1998. – Vol. 51, № 3. – P. 579–586.

744. Governance for sustainable human development. A UNDP policy document : United Nations Development Programme, 1997. – 40 p.

745. Gramlich E. Intergovernmental Grants: A Review of the Empirical Literature / E. Gramlich // The Political Economy of Fiscal Federalism / ed. by W. Oates. – Lexington, MA : Heath, 1977. – P. 219–239.

746. Guilfoyle J.P. The effect of property taxes on home values // Journal of real estate literature. – 2000. – Vol. 8. – P. 109–127.

747. Hacket R. Program Budgeting Manual. / R. Hacket. – Barents. Group,

1999. – 112 p.

748. Handbook of Research on Sub-National Governance and Development (Advances in Electronic Government, Digital Divide, and Regional Development). / E. Schoburgh, R. Ryan. – IGI Global, 2016. – 625 p.

749. Harberger A.C. Taxation and welfare. / A.C. Harberger. – Michigan: Little, Brown, 1974. – 304 p.

750. Heller P. Back to Basics – Fiscal Space: What It Is and How to Get It. / P. Heller. // Finance and Development. – 2015. – vol. 14, №1. – pp. 25-28.

751. Helms G. Securing the City : Urban Renaissance, Policing and Social Regulation. / G. Helms, R. Atkinson, G. MacLeod. // European Urban and Regional Studies. – 2007. – № 14(4). – P. 267–276.

752. Horton M. The Size of the Fiscal Expansion: An Analysis for the Largest Countries / M. Horton, A. Ivanova. // The International Monetary Fund. – Feb. 2009. – p.1-8.

753. Hutchcroft P.D. Decentralization in Administration and Politics: Assessing Territorial Dimension of Authority and Power / P.D. Hutchcroft. // Governance. – 2001. – Vol. 14 (1). – P. 23–53.

754. Jílek M. Factors of Tax Decentralization in OECD-Europe Countries. / M. Jílek. // Journal:] European Financial and Accounting Journal. – 2015. –Vol 10, Iss.2. – P. 33-49

755. Kia A. Fiscal Sustainability in Emerging Countries: Evidence from Iran and Turkey. / A. Kia. // Journal of Policy Modeling. – 2008. – №30. – Pp. 957 – 972.

756. King D. Fiscal Tiers. The Economics of Multi-Level Government. / D. King. – Routledge Revivals, 2016. – 340 p.

757. Krejdl A. Fiscal Sustainability - Definition, Indicators and Assessment of Czech Public Finance Sustainability. / A. Krejdl. // CNB Working Paper Series. – 2006. – № 3. – 36 p.

758. Kulawik J. Fiscal federalism versus rural development. / J. Kulawik. // Problems of Agricultural Economics. – 2016. – №3(348). – 41–66

759. Kuzkin Y. Estimation of structural and regional differentiation of municipal budgets under financial decentralization (case for Ukraine). / Y. Kuzkin. // *Public and Municipal Finance*. – 2018. – Vol. 7, Issue 4, – P. 29-40.

760. Kuzkin Y. Economic growth of the country and national intellectual capital (evidence from the post-socialist countries of the central and eastern Europe). / Y. Kuzkin, T. Cherkashyna, N. Nebaba, B. Kuchmacz. // *Problems and Perspectives in Management*. – 2019. – Vol 17, Is. #1. – P. 348-359

761. Kyriacou A.P. Fiscal decentralization and the quality of government: evidence from panel data. / A.P. Kyriacou, O. Roca-Sagales. // *Hacienda Publica Espanola / Revista de Economía Publica*. – 2009. – № 2. – P. 131-156

762. Letelier L. Explaining Fiscal Decentralization // *Public Finance Rev.* – 2005. – № 33. – P. 155–183.

763. MacLeod G. Globalizing Parisian thought-waves : recent advances in the study of social regulation, politics, discourse and space. / G. MacLeod. // *Progress in Human Geography*. – 1997. – Vol. 21 № 4. – P. 530–553.

764. Majcen, B. Innovativeness and Intangibles: The Case of Slovenia. / B. Majcen, M. Verbič, S. Polanec. // *Innodrive Working Paper*. – 2011. – № 18 – p. 1-38.

765. Mamonova V. Local Self-government in the Ukrainian Authority's Territorial Organization: Problems and Priorities of the Development / V. Mamonova // *Public Policy and Administration : Kaunas University of Technology; Mycolas Romeris University*. – Kaunas : Technologija, 2010. – № 33. – P. 45–56.

766. McLure C.E. , Jr. The Tax Assignment Problem: Conceptual and Administrative Considerations in Achieving Subnational Fiscal Autonomy. / C.E. McLure, Jr. – World Bank, 1999. – 62 p.

767. Measuring Fiscal Decentralization – Exploring the IMF's Databases. / C. Dziobek, C.G. Mangas, P. Kufa. – Washington: International Monetary Fund, 2011. – 30 p.

768. Musgrave R. A. Economics of Fiscal Federalism / R. A. Musgrave // *Public Finance in a Democratic Society: Coll. Papers*. – Vol. 2. – Brighton, U.K. :

Wheatsheaf Books Ltd, 1986. – P. 33–41.

769. New Keynesian Economics - Vol. 2: Coordination Failures and Real Rigidities, vol 1. / N.G. Mankiw, D. Romer. – MIT Press, 1991. – 450 p.

770. Oates W. An Essay on Fiscal Federalism / W. Oates // Journal of Economic Literature. – 1999. – Vol. 37. – P. 1120–1149.

771. Oates W. E. Fiscal Federalism: An Overview / W. E. Oates // Public Finances With Several Levels of Government / ed. by Remy Prud'homme, Proceedings of the 46th Congress of the International Institute of Public Finance. – Brussels, 1990. – P. 1–18.

772. Oates W. Fiscal Federalism / W. Oates. – New-York: Harcourt Brace Jovanovich Press, 1972. – 256 p.

773. Oates W. The theory of public finance in a federal system. / W. Oates. // Canadian Journal of Economics. – 1968. – Vol. 1. – P. 37-54

774. OECD Fiscal Decentralisation Database. – [Electronic resource]. – Access mode: http://www.oecd.org/tax/federalism/fiscal-decentralisation-database.htm#D_Title

775. Ostrom E. Understanding Institutional Diversity. / E. Ostrom – Princeton, NJ: Princeton University Press, 2005. – 376 p.

776. Ostrom V. The Organization of Government in Metropolitan Areas: A Theoretical Inquiry / V. Ostrom, Ch. Tiebout, R. Warren. // American Political Science Review. – 1961. – Vol. 55., № 4. – P. 831-842.

777. Ostrom E. A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action / E. Ostrom. // American Political Science Review. – 1998. – Vol. 92. №1. – P. 1-22.

778. Page E.C. Localism and Centralism in Europe. The Political and Legal Bases of Local Self-Government. / E.C. Page. – Oxford: Oxford University Press, 1991. – 200 p.

779. Panizza U. On the Determinants of Fiscal Centralization: Theory or Evidence / U. Panizza. // Journal of Public Econ.– 1999. – № 74. – P. 93–139

780. Péteri G. Fiscal Equalization in South Eastern Europe / G. Péteri ; Local

Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute. – Budapest, 2015. – 16 p.

781. Picciotto S. Regulation: Managing the Antinomies of Economic Vice and Virtue. / S. Picciotto. // Social and Legal Studies. – 2017. – № 4. – p. 676-699.

782. Piekkola H. Intangible capital agglomeration and economic growth: A regional analysis of Finland. / H. Piekkola. // Working papers. – 2014. – №21. – p. 1-39.

783. Pollitt C. Public Management Reform: A Comparative Analysis / C. Pollitt, G. Bouckaert. – Oxford : University Press, 2004. – 240 p

784. Recommendation Rec (2000) 14 of the Committee of Ministers to member states on local taxation, financial equalisation and grants to local authorities // Council of Europe Committee of Ministers : Adopted by the Committee of Ministers on 6 September 2000 at the 719th meeting of the Ministers' Deputies – [Electronic resource]. – Access mode: https://www.edqm.eu/medias/fichiers/Recommendation_No_97_15_of_the_Committee_of_Ministers_to_member_states_on_xenotransplantation.pdf

785. Regionalisation trends in European countries/ 2007-2015. / Congress Of Local And Regional Authorities Of The Council Of Europe. – Strasbourg Cedex France, 2016. – 232 p.

786. Rodriguez-Pose A. The global trend towards devolution and its implications. / A. Rodriguez-Pose, N. Gill. // Environment and Planning C: Government and Policy. – 2003. – vol. 21. – p. 333-351

787. Rosen H. S. Public Finance / H. S. Rosen. – 7th ed. – Boston : McGraw : Irwin Hill, 2005. – 609 p.

788. Roy R. Fiscal space for what? Analytical issues from a human development perspective / R. Roy, A. Heuty, E. Letouze. – UNDP: Istanbul. 2007. – 38 p.

789. Samuelson P. A. The Pure Theory of Public Expenditure / P. A. Samuelson // The Review of Economics and Statistics, 1954. – Vol. 36. – № 4. – P. 387–389

790. Sassen S. The Global City: the introduction of the concept / S. Sassen. //

Brown Journal of World Affairs. – 2005 – V. XI, Is. 2. – p. 27-43.

791. Schick A. Budgeting for Fiscal Space. / A. Schick. / OECD Journal On Budgeting. 2009.– Vol.18 /2 – P.1-18

792. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement / A. Schneider. // Studies in Comparative International Development. – 2003. – Vol. 38 (3). – P. 32–56.

793. Schneider A. Decentralization: Conceptualization and Measurement / A. Schneider // Studies in Comparative International Development. – 2003. – P.32-41.

794. Shabbir C.G. Decentralizing Governance Emerging Concepts and Practices. / C.G. Shabbir. – Washington: Institute for democratic governance and innovation John F. Kennedy School of Government Harvard University. – 2007. – 326 p.

795. Shah A. A Practioner's Guide to Intergovernmental Fiscal Transfers / A. Shah, R. Boadway. – Washington : The World Bank, 2006. – 52 p

796. Shah A. An Empirical Analysis of Public Transit Subsidies in Canada / A. Shah // Quantity and Quality in Economic Research. – 1988. – Vol. 2. – P. 15–25.

797. Shah A. Empirical Tests for Allocative Efficiency in the Local Public Sector. / A. Shah. // Public Finance Quarterly. – 1992. – № 20 (3) – P. 359-377.

798. Shah A. Provincial Transportation Grants to Alberta Cities: Structure, Evaluation, and a Proposal for an Alternate Design / A. Shah ; R. Ch. Brown (ed.) // Quantity and Quality in Economic Research. – 1985. – Vol. 1. – P. 59–108.

799. Shah A. The New Fiscal Federalism in Brazil / A. Shah. – Washington, D. C. : World Bank, 1991. – 121 p.

800. Shaw D. The application of subsidiarity in the makng of European environmental law. / D. Shaw, V. Nadin, K. Seaton. // European Environment. – 2000. – Vol. 10, № 2. – P. 85-95.

801. Sherwood M. Medium-Term Budgetary Frameworks in the EU Member States / M. Sherwood. // Discussion Paper 021. Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 34 p.

802. Spahn P. B. Conditioning Intergovernmental Transfers and Modes of Interagency Cooperation for Greater Effectiveness of Multilevel Government in OECD Countries / P. B. Spahn // OECD workshop on Effective Public Investment at Sub-National Level in Times of Fiscal Constraints: Meeting the Co-ordination and Capacity Challenges. 21 June 2012 OECD Conference Centre. – OECD, 2012. – 58 p.

803. Stegarescu D. Decentralizing Government in an Integrating World. / D. Stegarescu. – Heidelberg:Physica, ZEW Economic Studies, 2007. – 232 p.

804. Stein L. Handbuch der Verwaltungslehre. / L. Stein. – Nabu Press, 2011. – 264 p.

805. Stiglitz J.E. The economic role of the state. / J.E. Stiglitz. – Blackwell Pub, 1989. – 128 p.

806. Tannenwald R. Tax Competition. / R. Tannenwald. // The Encyclopaedia of Tax Policy. – Washington: The Urban Institute, 1999. – P. 367–371.

807. Tanzi V. Fiscal federalism and decentralization: a review of some efficiency and macroeconomic aspects. / V. Tanzi. // Annual World Bank Conference on Development Economics . – Washington: World Bank. – 1996. – 364 p. – p. 295-316

808. Thaler R. H. An economic theory of self-control. / R.H. Thaler, H.M. Shefrin. // Journal of Political Economy. – 1981. – № 89. – P. 392–406

809. Thießen U. Fiscal federalism in Western European and selected other countries: centralization or decentralization? What is better for economic growth? Working Paper. / U. Thießen. – Berlin: DIW Discussion Papers, 2000. (No. 224) – 50 p.

810. Tiebout Ch. A Pure Theory of Local Expenditures / Ch. Tiebout // Journal of Political Economy. – 1956. – P. 416–424.

811. Treaty on European Union. – Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1992. – 260 p.

812. Treisman D.S. Explaining Fiscal Decentralization: Geography, Colonial History, Economic Development and Political Institutions. / D.S. Treisman. //

Journal of Commonwealth and Comparative Politics. – 2006. – Vol. 44 (3). – P. 289–325

813. Treisman D.S. The Architecture of Government: Rethinking Policy Decentralization. / D.S. Treisman. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 348 p.

814. Understanding the Process of Economic Change. / D.C. North – Princeton University Press: The Princeton Economic History of the Western World. – 2010 – 200 p.

815. Vammalle C. A Sub-national Perspective on Financing Investment for Growth II – Creating Fiscal Space for Public Investment: The Role of Institutions / C. Vammalle, R. Ahrend, C. Hulbert, // OECD Regional Development Working Papers. – 2014. – №2014/06. – 43 p.

816. Vaubel R. Constitutional Courts as Promoters of Political Centralization: Lessons for the European Court of Justice. / R. Vaubel. // European Journal of Law and Economics. – 2009. – Vol. 28 (3). – P. 203–222

817. Vaubel R. The political economy of centralization and the European Community. / R. Vaubel. // Public Choice. – 1994. – Volume 81, Issue 1-2, – P. 151–190

818. Vazquez J.-M. The Assignment of Expenditure Responsibilities. / J.-M. Vazquez. – World Bank, 1999. – 48 p.

819. Wasylenko M. Fiscal Decentralization and Economic Development / M. Wasylenko. // Public Budgeting and Finance. – 1987. – Vol. 7 (4). – P. 57–71.

820. Weber A. Schriften zur Industriellen Standortlehre. / A. Weber. – Metropolis, 1998 – 538 p.

821. Wildasin D.E. Comment on «Fiscal Federalism and Decentralization: A Review of Some Efficiency and Macroeconomic Aspects» by Vito Tanzi (1996). / D.E. Wildasin. // Annual World Bank Conference on Development Economics . – Washington: World Bank, 1996. – 364 p. – p. 323-328

822. Wilson J.D. Capital tax competition: Bane or Boon? / J.D. Wilson, D.E. Wildasin. // Journal of Public Economics. – 2004. – Vol. 88, № 6. – P. 1065–

1091

823. Xie D. Fiscal Decentralization and Economic Growth in the United States. / D. Xie, H. Zou, H. Davoodi. // " Journal of Urban Economics. – 1999. – № 45– P. 228–239.

824. Yemelianenko L. M. Institutional imperatives of the expansion of the fiscal space of ukraine in the process of european integration / L. M. Yemelianenko, V.L. Osetskyi, D.V. Osetska. // Scientific bulletin of Polissia . – 2017. – Volume 1, № 4(12). – P.72-78

825. Yifmaz S. The Impact of Fiscal Decentralization on Macroeconomic Performance / S. Yifmaz. // National Tax Association Proceedings of the Ninety-second annual conference. – Atlanta, Georgia, 1999. – Atlanta, 1999. – 480 p. – P. 251—260

826. Zandi M. Fiscal Space: A New Gauge of Sovereign Risk. / M. Zandi, T. Packard, X. Cheng. // Moody's Analytics. – 2011. – [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.economy.com/dismal/analysis/226883>

827. Zhang T. The Growth Impact of Intersectoral and Intergovernmental Allocation of Public Expenditure: With Applications to China and India. / T. Zhang, H. Zou. // China Economic Review. – 2001. – № 12. – P. 58-81.

828. Zodrow G.R. Pigou, Tiebout, Property Taxation, and the Underprovision of Local Public Goods. / G.R. Zodrow, P. Mieszkowski. // Journal of Urban Economics. – 1986. – № 19. – P. 356–370.

829. Zodrow G.R. Tax competition and tax coordination in the European Union. / G.R. Zodrow. // International tax and public finance. – 2003. – № 10 (6). – p. 651-671

ДОДАТКИ

Додаток А

Характеристика основних теоретичних підходів щодо встановлення природи походження, сутності та функцій місцевого самоврядування (узагальнено за [30, 71, 121, 111, 143, 101, 172, 175, 166, 235, 468, 620, 633, 634, 666, 685, 740, 803, 741, 697, 796, 771, 782])

Теорія	Природа походження місцевого самоврядування	Характеристика сутності та функцій місцевого самоврядування	Джерела формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування	Автор, літ. джерело
Теорія «вільної громади» («природних прав громади»)	Місцеве самоврядування є первинною щодо держави формою добровільного поєднання громадян для виявлення та забезпечення колективних інтересів	Місцеве самоврядування (орган громади, що здійснює самоуправління), яке утворюється територіальною спільнотою та тільки визнається (не затверджується) державою, володіє усією повнотою повноважень щодо вирішення завдань управління розвитком території. Розмежування повноважень і компетентностей між місцевим самоврядуванням та державою здійснюється на основі рівноправності відповідно до рамкових можливостей територіальної громади щодо вирішення завдань управління розвитком території	Результати господарської діяльності територіальної громади. Результати господарської діяльності підприємств територіальної громади. Місцеві податки та збори. Місцеві запозичення. Добровільні внески членів територіальної громади.	Т. Джеферсон [143], А. де Токвіль [620], В. Лешков [167]
Суспільна теорія самоврядування («господарська теорія самоврядування»)	Місцеве самоврядування є відокремленою (повністю або частково) від держави (що затверджує рамки відповідної автономії місцевого самоврядування) формою упорядкування життєдіяльності територіальної громади	Діяльність місцевого самоврядування, органи якого формуються на засадах самостійного вибору та вільного волевиявлення суб'єктів, що належать до чітко ідентифікованої територіальної громади (групи індивідів, які постійно мешкають в межах певної місцевості, регіону), спрямована на вираз локальних суспільних інтересів (відокремлених від загальнодержавних інтересів, цілей та пріоритетів) та вирішення (через використання власної ресурсної бази) відповідних завдань регіонального розвитку в рамках наданої державою автономії	Результати господарської діяльності підприємств територіальної громади. Місцеві податки та збори. Місцеві запозичення. Добровільні внески членів територіальної громади. Субсидії та інші цільові надходження з державного бюджету, що формується центральними органами влади	О. Гірке [740], Х. Аренс [697], О. Васильчиков [71]

Продовження дод. А

Теорія	Природа походження місцевого самоврядування	Характеристика сутності та функцій місцевого самоврядування	Джерела формування фінансових ресурсів місцевого самоврядування	Автор, літ. джерело
Державна (державницька) теорія самоврядування	Місцеве самоврядування є невід'ємною складовою (ланкою в ієрархічній побудові) механізму управління державою	Компетенцію місцевого самоврядування (як сукупності сформованих на рівні територіальних громад частково автономних органів самоуправління, принципи формування складу та визначення функції яких являють собою відтворення на регіональному рівні відповідних організаційно-правових засад побудови державного устрою у цілому) становить вирішення спеціальних завдань управління державою, локалізованих в межах певної території (адміністративно-територіальної одиниці держави)	Податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджету відповідно до бюджетного устрою держави. Міжбюджетні трансферти. Субсидії та інші цільові надходження з державного бюджету. Місцеві запозичення. Добровільні внески членів територіальної громади.	Р. Гнейст [741], П. Гронський [121], Г. Єллінек [166], Л. Штейн [803], Б. Чичерін [666], В. Безобразов [30]
Дуалістична теорія місцевого самоврядування (муніципально-дуалістична теорія, теорія соціального обслуговування)	Місцеве самоврядування являє собою дуалістичне утворення, що поєднує риси та властивості як органу державної влади, так і напівавтономної структури, через яку здійснюється волевиявлення та волеутворення територіальної громади	Встановлення повноважень та компетенцій місцевого самоврядування визначається двохаспектним (дуалістичним) характером, що знаходить прояв, з одного боку, у обов'язковості участі у здійсненні делегованих державою (в особі центральних органів влади, яким місцеве самоврядування ієрархічно підпорядковується) функцій та завдань загальнодержавного змісту, а з іншого – у напівавтономному та відносно самостійному (незалежному від впливу інших органів влади) регулюванні питань внутрішнього життя територіальної громади	Використання об'єктів комунальної власності. Податки і збори, що зараховуються до місцевих бюджету відповідно до бюджетного устрою держави. Міжбюджетні трансферти. Субсидії та інші цільові надходження з державного бюджету. Місцеві запозичення. Добровільні внески членів територіальної громади.	Дж. Букаерт [782], В. Оатс [771], Ю. Панейко [12], К. Поллітт [782], А. Шах та ін. [633, 634, 796], Г. Штмпфл [685], Х. Шоллер [685]

Додаток Б

Характеристика теоретичних підходів щодо визначення основних моделей місцевого самоврядування

Критерій визначення	Модель	Автор, літ. джерело																
		О. Свтушенко, Т. Луцагіна [173, с.40-54]	М. Ветеш та ін. [75 с.183-192]	І. Шуляр [686, с.290-295]	Х. Альдерфер [699 с.с.136-139]	В. Маклаков [377 с.с.858-863]	А. Черкасов [661, с.25-27]	Н. Кондрацька [268 с.257-261]	О. Незнамова [431, с.79-80]	Б. Страшун та ін. [268, с.845]	А. Шах та ін. [633 с.52]	П. Любченко [368, с.64]	В. Свдокімов [162 с.21-26]	В. Нечяев [68, с.96-99]	Т. Стещенко, Ю. Шлак [590 с.162-166]	М. Бутиріна [60, с.49-53]	Д. Співак [124, с.112-124]	В. Льяшенко [228, с.48-54]
Тип правового регулювання (правовий режим місцевого самоврядування)	англосаксонська, (англо-американська, англійська)	+		+	+	+	+	+	+			+	+		+		+	+
	континентально-європейська (французька)	+		+	+	+	+	+	+			+	+		+		+	+
	іберійська	+		+				+				+	+		+		+	+
	змішана					+		+	+				+				+	+
	радянська	+		+	+	+	+		+			+	+		+			+
	мусульманська												+					
Природа походження МСВ	європейська		+															
	англо-американська		+							+								
Спосіб розподілу владних ресурсів	північноамериканська			+							+							
	південно-європейська			+							+							
	скандинавська			+							+							
	швейцарська										+							
	французька										+					+		
	німецька										+					+		
	британська										+					+		
	індійська										+							
	китайська										+							
	японська										+							
австралійська										+								
Ієрархічна побудова органів і компетенцій МСВ	моністична																	
	дуалістична																	
	тріалістична																	
Механізм взаємодії МСВ та центральних органів влади	централізована													+				
	децентралізована - демократична													+				
	децентралізована - коопераційна													+				

Додаток В

Характеристика теоретичних підходів щодо визначення сутності поняття
«фіскальний простір»

Теоретичний підхід	Визначення сутності поняття	Автор, літ. джерело
Ресурсно-видатковий	вивільнені з бюджету уряду фінансові ресурси, що дозволяють йому досягти бажаної мети без збитку для стійкості його фінансового положення або стабільності економіки... у фінансовому просторі повинні існувати або бути створені додаткові ресурси, які мають бути доступні для доцільних державних витрат	П. Хеллер [649, с.32]
	різниця між поточним рівнем державного боргу і його граничним рівнем з урахуванням “історичного досвіду” фіскального коригування... різниця між граничним і поточним боргом	Д. Острі, А. Гош, Д. Кім, М.Куреші [734, с.3]
	можливості уряду отримати і використати додаткові бюджетні ресурси для досягнення визначеної мети з урахуванням обмежень, обумовлених необхідністю фіскальної стійкості в середньо- й довгостроковому періодах	Т. Єфименко [179, с.3]
	<i>(у вузькому сенсі)</i> ... державні надходження (податкові та недержавні доходи) та внутрішні фінансові ресурси (внутрішні запозичення та сеньйораж)	Д.-Ф Брун та ін. [713, с.3]
	різниця між фактичним рівнем державного боргу по відношенню до ВВП та його граничним значенням, порушення якого призведе до дефолту країни	М. Занді, Х. Ченг, Т. Паккард [825, с.1]
	безпечний рівень боргу... межі, які б створили рівні безпечності державного боргу	В. Усик [636, с.94-95]
	резерв ресурсів приватного та публічного секторів, який є доступним для досягнення пріоритетних цілей соціально-економічного розвитку або може бути створений субнаціональними органами влади шляхом реалізації цілеспрямованого комплексу заходів у сфері податкової, бюджетної та боргової політики без зниження фіскальної стійкості регіону у середньостроковій перспективі з урахуванням обмежень чинної моделі фіскальної децентралізації	Д. Тарангул, М. Хом'як [597, с.202]
	резерв бюджету уряду, який може бути використаний в певних цілях без шкоди для фінансових позицій або стабільності економіки... (створюється) шляхом збільшення податків, отримання зовнішніх грантів, скорочення менш пріоритетних видатків, отримання позикових коштів або залучення позик з банківської системи (і збільшення тим самим грошової маси)... без шкоди для макроекономічної стабільності та стійкості бюджету	Н. Дрозд [152, с.59]
Бюджетний	<i>(у широкому сенсі)</i> ... складається з зовнішніх ресурсів (грантів, зовнішніх запозичень), а також внутрішніх ресурсів, які б забезпечили більш ефективні державні витрати	Д.-Ф Брун та ін. [713, с.3]

Теоретичний підхід	Визначення сутності поняття	Автор, літ. джерело
Бюджетний	формується у видатковій частині бюджету за допомогою перерозподілу видатків з програм другорядного значення до програм, що здійснюють більш значний вплив на економічне зростання	Ш. Грей [428, с.99-100]
	простір маневру в бюджеті держави, що дозволяє зрівноважити пропозицію бюджетних ресурсів з потребами без значного зростання ризику порушення стійкості його фінансового стану або стабільності економіки	М. Хортон, А. Іванова [751, с.1-2]
	спроможність держави здійснювати витрати без порушення своєї платоспроможності, а саме, поточної та майбутньої спроможності сплачувати свої борги... різницею між фактичним рівнем витрат держави та максимальним, при якому не порушується платоспроможність	Світовий банк [733, с.1-2]
	можливий обсяг витрат бюджету, що визначається, з одного боку, розміром бюджетного потенціалу, трансфертів і позик, а, з іншого – ефективністю та результативністю бюджетних витрат	Л. Перехрестова О. Д'якова, [473, с.21]
	грошові кошти, що є доступними для уряду для здійснення політичних ініціатив за рахунок бюджету	А. Шік [790, с. 3]
	об'єкт бюджетно-податкової політики регіону та являє собою можливий обсяг фінансових ресурсів регіону, які визначаються, з одного боку, величиною бюджетно-податкового потенціалу, трансфертів та позик, а з іншого – раціоналізацією бюджетних витрат	Л. Аджієва [2, с.57]
	потенційно можливий обсяг фінансових ресурсів, динамічно змінювана величина якого здатна регулюватися державою з урахуванням сукупності джерел формування бюджетних ресурсів, коштів фінансових і нефінансових корпорацій, господарюючих суб'єктів, державних цільових фондів для реалізації планів соціально-економічного розвитку та соціальних проблем, інноваційної модернізації економіки та підвищення її конкурентоспроможності на основі утвердження стратегічних цілей та пріоритетів розвитку країни	М. Диха [144, с.81-82]
	... може бути створений урядом за допомогою отримання зовнішньої допомоги, підвищення податків, зовнішніх та внутрішніх запозичень, скорочення неважливих бюджетних видатків або запозичень у банківській системі	А. Нікітішин [436, с.137-138]
	необхідність сучасного соціально-економічного розвитку - здатність уряду отримувати та використовувати додаткові бюджетні ресурси для досягнення певної мети, беручи до уваги обмеження, обумовлені необхідністю забезпечення стабільності національної економіки	Л. Ємельяненко, В. Осетський, Д. Осетська [823, с.73]

Теоретичний підхід	Визначення сутності поняття	Автор, літ. джерело
Бюджетний	зрозуміла, прозора та лояльна до бізнесу податкова система... здатна сформувати міцну основу для економічного зростання	А. Молдован [418, с.139]
Цільовий	простір взаємодії економічних суб'єктів... простір, структурований статусами економічних агентів, їх груп та порядком пріоритетності їх соціальних позицій... середовище розташування економічних суб'єктів, місце реалізації їх взаємодій, сфера боротьби за доступ до благ і ресурсів, що містяться в просторі... сукупність відносин (зв'язків, взаємодій), в які вступає індивід, групи індивідів та суспільство загалом, тип яких визначає параметри розширення чи згортання фіскального простору	А. Крисоватий, О. Сидорович [642, с.24]
	рамки фіскальних відносини між органами державного управління різних рівнів; природа і характеристики джерел доходів та видаткових зобов'язань субнаціональних урядів; стійкість регіональних систем публічних фінансів до кризових явищ; здатність регіональних бюджетів до залучення позикових коштів	К. Вемелле [814, с.8]
	фіскальної автономія... (на основі) економічної бази регіону, яка виступає у якості джерела генерування податкових надходжень... (в) міжурядових рамках та правилах фіскальних відносин між урядами різних рівнів, а також від місцевого правового контексту, що охоплює нормативно-правове забезпечення конкретних заходів у сфері фіскальної політики	М. Хом'як [652, с.553-554]
	середовище, у якому виникають фінансові відносини між суб'єктами здійснення фіскальної політики	В. Валігура [642, с.27]
	загальна сума фінансових ресурсів, наявних у розпорядженні територіальних органів влади та управління (та / або можуть бути залучені ними), які об'єктивно можуть бути використані ними для виконання своїх повноважень у межах існуючої моделі фіскального федералізму... включає бюджетний потенціал... позикові кошти (трансферти та позички), вивільнені фінансові ресурси у результаті ефективного використання наявного бюджетного потенціалу території... складається з фінансових ресурсів, при використанні яких не порушується бюджетна стійкість в середньостроковій та довгостроковій перспективі.	Є. Волковський, Г. Котіна, М. Степура [90, с.359]
	(достатній) простір, наповнений мінімальним інструментарієм державного регулювання економіки у сфері впливу фіскальної політики та вистачальним (належним, задовільним) дієвим ресурсом до організації відповідних процесів, що є достатнім для функціонування й подальшого розвитку цього простору	Г. Василевська [68, с.128]

Теоретичний підхід	Визначення сутності поняття	Автор, літ. джерело
Результативний	вивільнена шляхом зменшення видатків або збільшення надходжень частина державних фінансів, якою уряд може скористатися для інноваційно–реформаційної діяльності	А. Майба [374, с38]
	фундамент для економічного зростання, що створюється або завдяки збільшенню бюджетних доходів, або зростанню ефективності державних витрат... (для) акумуляції грошових коштів до пріоритетних секторів економіки... (через) першочергове застосування податкових та бюджетних інструментів до пріоритетних секторів економіки на декількох обраних прогресивних адміністративно-територіальних одиницях для створення умов зростання національної економіки	Д. Мартинович [383, с.1]
	обсяг фінансових ресурсів, сформованих державою в результаті провадження активної фіскальної політики, за рахунок мобілізації надходжень до державного та місцевих бюджетів, раціоналізації бюджетних видатків, здійснення державних запозичень у межах бюджетних обмежень, формування коштів суверенних фондів національного добробуту та інших джерел, консолідованих для забезпечення реалізації функцій держави та в цілях її соціально-економічного розвитку	Т. Затонацька, О. Ткаченко [212, с.121-122]
	фінансування, яке потенційно можливе для держави як результат конкретних дій із реалізації політиці, що посилює мобілізацію ресурсів, а також реформ, необхідних для підтримання та посилення ефективності управління цим процесом, покращення умов їх реалізації з боку інституційної та економічної середовища, для досягнення визначеної сукупності цілей розвитку	Р. Рой, А. Х'юїті, Е. Летуз [787, с. і]

Додаток Д

Характеристика теоретичних підходів щодо визначення сутності та форм децентралізації державної влади

Дод. Д.1. – Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності процесу децентралізації державної влади

Таблиця Д.1

Визначення сутності теоретичних підходів щодо визначення сутності процесу децентралізації державної влади

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Система управління, за якої частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів самоуправління; розширення прав низових органів управління	В. Бусел [78, с.218]
	Створення політичного середовища, де влада для доступу політичних, економічних і соціальних ресурсів розподіляється між центральним урядом і більш низьких рівнях влади	Ю. Тихомиров [614, с.82]
	Неодноразова передача владних повноважень від органів державної влади до органів місцевого самоврядування, та комплексний процес, що включає у себе такі елементи, як питання спроможності органів державної влади передати, а органів місцевого самоврядування – отримати і ефективно розпорядитися владними повноваженнями; визначення обсягу повноважень, який необхідно передавати механізм передачі владних повноважень; механізм взаємодії органів державної влади і органів місцевого самоврядування; питання адміністративно-територіальної реформи тощо	А. Матвієнко [387, с.284]
	Спосіб територіальної організації влади, за якого держава передає право на прийняття рішень із визначених питань або у визначеній сфері структурам локального або регіонального рівня, що не входять до системи виконавчої влади і відносно незалежні від неї	Б. Гурне [122, с.88]
	Спроможністю на рівні держави сформувати такі політичні критерії, як незалежність, прозорість, демократичність, відповідальність і ефективність публічних інститутів	М. Лендьял [351, с. 47]
	Процес, за якого в рамках централізованої держави утворюються самостійні одиниці, що є носіями місцевого самоврядування (громади), потребує вироблення нових підходів до аналізу його змісту	А. Лелеченко та ін. [350, с.11]
	Політико-правові елементи взаємовідносин громади і держави утворюють особливий правовий режим, який надає місцевим органам самостійності і ієрархічної незалежності від органів як державного управління, так і самоврядування	А. Коваленко [258, с. 4]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Зворотний до централізації процес, що характеризується впорядкованим та законодавчо оформленим розосередженням політичних прав приймати управлінські рішення поміж співзаявних центрів врядування, відносно незалежних один від одного, хоча стосунки між ними і можуть бути співпідпорядкованими (тобто координації, узгодження рішень, що ними приймаються на спільній законодавчо-правовій основі)	Т. Козак [260, с.54-55]
	Необхідний компонент процесу демократизації в країні, тому що означає передачу (делегування) державно-владних повноважень органам, які обираються місцевим населенням... створює більш сприятливі умови для безпосередньої участі населення у вирішенні питань місцевого значення, звільняючи державні органи від їх вирішення і дозволяючи їм сконцентруватися на стратегічних питаннях розвитку країни, ретельному плануванні й організації різних програм на національному рівні	В. Козак [261, с.136]
	Передача політичної влади в субнаціональні органи управління... від сільських рад та органів державного управління обираються повноважні субнаціональні органи	У. Дорош [150, с.134]
	Характерне для сфери державного управління явище, зумовлене об'єктивними і суб'єктивними факторами, певний протилежний бік централізації, своєрідний засіб відображення централізації	Н. Нижник та ін. [135, с. 16]
	Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, суттєвому	Г. Одінцова, Г. Мостовий, О. Амосов [136, с. 112]
	У широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації	В. Малиновський [379, с.51]
	Законодавче розмежування сфер компетенції, яка дає можливість місцевим органам влади вирішувати питання, які потрапляють у сферу їх відповідальності	І. Цурканова [658, с.68]
	Розмежування повноважень та відповідальності між центральним, регіональним та місцевим управлінням, по-друге, – розширення можливостей участі громадян у вирішенні політичних, економічних та соціальних проблем	Л. Мельничук [394, с.82]
	(Аспект) широкий – охоплює розподіл публічної влади на два її рівні – публічну державну владу і публічну самоврядну (муніципальну) владу	М. Баймуратов [21, с.41-53]
	Інституційно закріплене, конституційне перерозподіл центром владних повноважень і управлінських функцій на користь регіональних і місцевих властей	В. Лукін, Т. Мусянко [359, с.1]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Структурно-системний (конституційний)	Конструкт, у якому в концентрованому вигляді подано характеристику системи (організаційна структура, повноваження, ресурси, управлінські та господарські справи, в рішенні яких беруть участь органи самоврядування адміністративно-територіальних одиниць, зазвичай у вигляді прийняття рішень), форма (тип), рівні концентрації влади (центральний, провінційний, префектурний, повітовий, міський чи сільський), повноваження і відповідальність	В. Андріяш та ін. [10, с.1]
	Система управління, протилежну централізації, тобто розширення мереж відання і влади місцевих адміністративних органів та установ громадського самоврядування	Н. Капустіна [238, с. 752]
	Своєрідна реформа, одна з форм розвитку суспільної демократії та народовладдя, розбудови громадянського суспільства, процес трансформації механізму реалізації владних повноважень у системі державного управління	П. Чернописький [667, с.99]
	Підвищення ефективності роботи державного механізму й активізації розвитку регіонів і муніципій на засадах демократії... показниками такої ефективності й активізації є повноцінне забезпечення прав, законних інтересів та обов'язків місцевого населення, структурованого в комунально-муніципальні та регіональні колективи, а також органи територіальної самоорганізації	Л. Гамбург [98, с.140]
	Закріплення органами державної влади компетенції за органами місцевого самоврядування які не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні і формуються шляхом виборів	Л. Чіхладзе [665, с.2]
Трансфертний	Діяльність незалежного місцевого самоврядування унаслідок передачі їм повноважень держави, це процес розширення та зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій за одночасного звуження прав і повноважень відповідного центру	І. Грицяк [122, с.55]
	Процес розширення і зміцнення прав та повноважень адміністративно-територіальних одиниць або нижчих органів та організацій при одночасному звуженні прав і повноважень відповідного центру	Ю. Тихомиров [614, с.82]
	Особливий спосіб відтворення централізації... (що) отримує прояв протилежного її боку... органи загальної влади нижчих щаблів управління отримують можливість самостійно і остаточно приймати рішення, що належать до їх компетенції	Н. Нижник [135, с.16]
	Процес, який передбачає передачу влади ухвалювати рішення якомога нижчому рівню	Д. Донеллі та ін. [739, с. 507]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	Самостійність у підходах до управління з урахуванням багатоманітності місцевих особливостей при збереженні єдності в основному, в суттєвому	Г. Одінцова, Г. Мостовий, О. Амосов [136, с.112]
	Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем	О. Оболенський [138, с.111]
	Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування); у широкому розумінні – ослаблення або скасування централізації	М. Малиновський [379, с.51]
	Поступове делегування постійно зростаючої частини повноважень регіональним, міським і сільським владним інститутам	М. Харитончук [648, с.12]
	Повна передача певних владних повноважень органам, не пов'язаним із центральною владою, які не перебувають у неї в підпорядкуванні	Ж. Ведель [76, с.310]
	Передача повноважень щодо прийняття рішень і ресурсів значно ближче до цільової популяції державної політики... і всі члени громадянського суспільства в контексті визначення ролі держави	У. Дорош [150, с.134]
	Перерозподіл та делегування повноважень на регіональний рівень з метою їхнього найефективнішого використання та заохочення регіональних ініціатив, оптимізації практичного вирішення питань на рівні адміністративно-територіальної одиниці	П. Курмаєв [333, с. 17]
	Правове відчуження повноважень держави як юридичної особи на користь іншої юридичної особи – місцевої влади	А. Колодій [456, с. 283]
	Передання певної низки компетенцій органам, які не знаходяться в підпорядкуванні центральної влади і обираються чи створюються громадою, тобто місцевим органам самоврядування	А. Нікончук [437, с. 30], В. Роман [543, с.92-93, 95]
	Передача владних повноважень органам влади на рівень управління, який нижчий центрального; по-друге, спільна розробка і реалізація політики шляхом залучення зацікавлених сторін... проявляється шляхом деволуції	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	Розширення компетенції місцевих адміністрацій органів влади, що діють у межах компетенції самостійно й незалежно (до певної міри) від центральної влади, хоча й призначаються центральним урядом	С. Квітка [248, с. 8].

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	Делегування, передача частини повноважень державної виконавчої влади на місцевий рівень відповідних адміністративно-територіальних одиниць (територіальних громад, регіонів, об'єднань) та органам, які населення цих одиниць обирає (місцеве самоврядування) при високому ступені фінансової автономії та обов'язковій виборності вищих службовців місцевого рівня	О. Петренко [475, с.6]
	Передання частини функцій державного управління центральних органів виконавчої влади місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування, розширення повноважень нижчих органів за рахунок вищих за рівнем	О. Оболенський [138, с. 111]
	Процес передачі частини функцій та повноважень вищими рівнями управління нижчим (від центральних органів виконавчої влади до місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування)... (які) ... не є повністю залежними й отримують часткову фінансову і структурну автономію	В. Малиновський [379, с.51]
	Делегування органами державної влади різноманітних адміністративних повноважень на місцевий рівень в інтересах суспільних представників, обраних громадянами відповідних спільнот на місцях... передання повноважень, якими раніше був наділений лише один державний орган, кільком владним структурам, кожна з яких відповідає за певну ділянку управління місцевою спільнотою	М. Харитончук [648, с. 156]
	Процес перерозподілу владних повноважень та обсягів компетенції між центральним та місцевими рівнями організації публічної влади зі зміщенням акценту виконання на місцях в частині здійснення заздалегідь окреслених і гарантованих державою функцій	Р. Мінченко [527, с.201].
	Цілеспрямований процес розширення повноважень органів місцевого самоврядування... (для) оптимізації й підвищення ефективності управління суспільно важливими справами; своєчасного та якісного надання всіх необхідних послуг мешканцям територіальних громад у повному обсязі; найповнішої реалізації місцевих інтересів; створення розгалуженої системи місцевого самоврядування, за якої питання місцевого значення вирішують представники не центрального уряду, а територіальної громади	Н. Мельтюхова, Я. Ваніна [395, с.166-167]
	Політичний процес переходу політичних повноважень і адміністративних функцій на субдержавного рівні управління, що володіють політичною і адміністративною автономією	Б. Преображенський [506, с.34-35]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Трансфертний	(Аспект) традиційний – містить парадигмально-технологічну характеристику здійснення децентралізації у формі делегування повноважень виконавчої влади на більш нижчий рівень управління, внаслідок чого в органів місцевого самоврядування виникають делеговані повноваження.	М. Баймуратов [21, с.41-53]
Функціонально-ресурсний	Процес передачі відповідальності за планування та реалізацію, розподіл ресурсного забезпечення від центральних органів державної влади до нижчих державних структур та органів місцевого самоврядування влади... можливість територіальних громад у межах закону здійснювати регулювання й управління суспільними справами в інтересах місцевого населення	К. Линьов [355, с.180]
	Передача повноважень, відповідальності та ресурсів через механізм деконцентрації влади, тобто делегування повноважень від центру – до нижчих рівнів органів виконавчої владної вертикалі	Ч. Шаббір [793, с. 2-3]
	Механізм субсидіарної регіональної політики в питаннях бюджетування, оподаткування, розмежування послуг, що повинні надаватися державними структурами центрального або національного рівня та органами субнаціонального (регіонального, муніципального/місцевого) рівня	М. Хвесик [164, с.9]
	Передача центральним (національним) урядом певних функцій, з усіма необхідними для їх виконання адміністративними, політичними і економічними атрибутами, до місцевих (або) органів влади, які є самостійними одиницями і суверенними в географічних межах або функціональних сферах діяльності, які визначені на законодавчому рівні	Ж.-П. Фагует [731, с. 5]
	(Засіб) більш рівномірного економічного зростання і перерозподілу доходів... органи місцевого самоврядування повинні реалізовувати власні проекти, а для цього їм необхідна власна податкова база, можливість прозорими методами захистити свою частку в центральних податках і певна автономія у використанні частини зібраних податків	М. Кальман [524, с. 7]
	Передача повноважень приймати рішення щодо використання ресурсів та відповідальності за процесом роботи певних напрямів соціальних служб на місцевому рівні	У. Дорош [150, с.134]
	Передача на місця повноважень приймати рішення, ресурси і відповідальність за роботу деяких видів соціальних служб... часто збігається з реформою соціальних служб	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]

Підхід	Визначення сутності процесу децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Функціонально-ресурсний	Делегування владних повноважень стосовно процесу розробки і прийняття рішень, ресурсів і повноважень для надання державних послуг у визначених сферах з центрального до нижчих рівнів влади, галузевих управлінь підвідомчих центральним органам влади, агенцій	Д. Ветзел [726, с.3-4]
	Перерозподіл владних повноважень, фінансових ресурсів і відповідальності щодо здійснення планування, фінансування і управління визначених державних функцій від центрального уряду і його органів до відповідних галузевих одиниць місцевих органів влади, підпорядкованим одиницям на всіх рівнях державного управління, напівавтономним державним органам влади, або регіональним органам влади, або асоціаціям (акціонерним товариствам), а також регіональним чи функціональним органам влади в межах визначеної території	Р. Сметанін [571, с.245-246]
	Перенесення відповідальності за здійснення функцій від держави до приватних підприємств та недержавних організацій (через приватизацію та делегування).	О. Петренко [475, с.6]
	Регіональне і місцеве планування з урахуванням географічних показників... застосовується у визначенні та формулюванні цільових програм деконцентрації промислових і житлових комплексів у великих містах шляхом сприяння появі регіональних і локальних полюсів розвитку	О. Петренко [475, с.6]
	(Аспект) вузький – передбачає раціонально-управлінський ракурс децентралізації з метою формування розширеної компетенційної бази місцевого самоврядування та його органів...	М. Баймуратов [21, с.41-53]

Дод. Д.2. – Узагальнення теоретичних підходів щодо визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації

Таблиця Д.2

Теоретичні підходи щодо визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної, податкової) децентралізації

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фіскальна	Найбільш повним та,... найбільш прозорий вид децентралізації... на пряму пов'язана з бюджетними практиками передача ресурсів з центру на місця... (на умовах, які) обговорюються під час переговорів між центральними та місцевими владами – з урахуванням кількох чинників – взаємозв'язок регіонів, доступність ресурсів та місцеві можливості щодо управління	У. Дорош [150, с.134]
	делегування фінансових ресурсів та повноважень, формування дохідної частини бюджету... передає місцевим органам влади, приватним підприємствам фінансові засоби, повноваження збирати місцеві податки, а також право визначати видатки місцевих бюджетів з метою виконання ними децентралізованих функцій	Д. Ветзел [726, с.3]
	...прямо пов'язана з бюджетними практиками... передача ресурсів з центра на місця... (на умовах угоди) між центральною і місцевою владою на основі декількох факторів, серед яких – взаємозв'язок регіонів, доступність ресурсів і місцеві можливості управління	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	Оптимізація розподілу податково-бюджетних повноважень між урядами різних рівнів	Є. Сергеев [558, с.11]
	Оптимізація надання суспільних послуг місцевими органами влади, яка має ґрунтуватись на фінансуванні місцевих видатків зі сформованих власних доходів місцевих бюджетів. Формування доходів може здійснюватись за допомогою податкових, неподаткових надходжень та запозичень	В. Валігура, Л. Амбрик [67, с.132]
	Процес передачі повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності від центральної влади до місцевих органів влади... механізм забезпечення фінансової стабільності місцевих бюджетів та підвищення ефективності розподілу і використання бюджетних коштів	Г. Лопушняк, З. Лободіна, М. Ливдар [358, с.81-82]
	(надання) місцевим органам влади деякої податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальність у витрачання коштів і дозволу ним самостійно визначати рівень, структуру і порядок витрачання їх місцевих бюджетів... вимагає від місцевих органів влади певної автономії, з метою реалізації незалежних фінансових рішень	Ю. Криворотько, Д. Сокол [283, с.5-6]

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
	Область міжбюджетних відносин держави з розділеними фінансовими повноваженнями і обов'язками серед рівнів управління, де «центр ваги» в цих відносинах переноситься в сторону муніципальних і регіональних урядів... охоплює два взаємопов'язаних питання... (перше): поділ витратних відповідальностей і джерел доходів між рівнями управління (національний, регіональний, місцевий)... (друге) надання регіональним місцевим органам влади визначених рамок свободи дій, в частині визначення їх витрат і доходів, як в сукупності так і окремо	К. Деві [724, с.11]
	Передача частини фінансових повноважень і ресурсів субцентральним органам влади, які завдяки цьому отримують великі можливості будувати свою діяльність відповідно до місцевих інтересів... (результативність) завдяки економії на трансакційних витратах у зв'язку з переходом на загальновизнані в цій територіальній групі правила співжиття, а також економії на трансформаційних витратах у зв'язку з наданням суспільних благ відповідно до місцевого попиту та витрат	В. Вишневський, Н. Рекова [82, с.185]
Фіскальна	передавання органам влади нижчого територіального рівня фіскальних повноважень (у формуванні доходів та здійсненні видатків на основі власних рішень)... може мати багато форм (:) самофінансування, відшкодування витрат за рахунок користувачів; спільне фінансування чи спільну угоду, за якою користувачі беруть участь у виробництві послуг та використовують інфраструктуру за рахунок грошових внесків або внесків працею; розширення місцевих доходів від власності чи податків з продажу, чи непрямих зборів; міжбюджетні трансфери, що переозподіляють основні доходи від податків, які збираються центральною владою і розподіляються між місцевими органами влади для загальних чи специфічних потреб; право на муніципальні запозичення та мобілізацію державних чи місцевих ресурсів через кредитні запозичення	С. Романюк [544, с.19]
	Передача місцевому самоврядуванню як фінансових ресурсів, так і певних фінансових повноважень, що передбачають їх витрачання	С. Дяченко [161, с. 93]
	Здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями	С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с. 140]

Продовження дод. Д.2
Продовження табл. Д.2

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фіскальна	Децентралізація видатків (надання субцентральним органам влади фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій)... децентралізація доходів (закріплення за субцентральними органами влади власних доходів, які необхідні для якісного виконання поставлених перед ними завдань і функцій)... процесуальна і організаційна самостійність (право самостійно формувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо)	О. Бориславська, І. Заверуха, Е. Захарченко та ін. [136, с. 78]
	Природний процес та інструмент демократизації суспільства, підвищення ефективності адміністративної системи, якісного людського розвитку	М. Деркач [139, с. 57]
	Передача повноважень органам місцевого самоврядування самостійно вирішувати питання щодо програмних видатків та автономного збільшення власної дохідної бази	В. Зайчикова [189, с. 68]
	Здатність місцевого самоврядування незалежно і ефективно забезпечувати суспільними послугами шляхом узгодження видатків органів влади з місцевими потребами і уподобаннями	С. Хамініч, В. Климова [647, с. 147]
	Надання місцевим органам влади певної податкової влади, доступу до фінансових ринків, відповідальності у витрачанні коштів та дозволити їм самостійно визначати рівень, структуру та порядок витрачання коштів їх місцевих бюджетів	Н. Стукало, М. Деркач, М. Стукало [593, с. 150]
Фінансова	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральним м локальним рівнями управління... розширення прав і компетенцій місцевих органів управління у вирішенні питань місцевого значення	Д. Нехайчук, Ю. Нехайчук [432, с.42-43]
	Чітке закріплення відповідних джерел надходжень або трансфертів з державного бюджету за місцевими бюджетами для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень	О. Петренко [475, с.6]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їх використання між центральними і локальними рівнями управління	Н.Бикадорова [39, с.20]
		О.Дроздовська [153, с.146] Т. Сало [552, с.325]
Сприяє ефективному забезпеченню населення «соціально-інфраструктурними» послугами шляхом ретельнішого узгодження структури видатків місцевих бюджетів із місцевими потребами та уподобаннями	Т. Бутурлакiна, В. Мiнкович [59, с. 238]	

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фінансова	Можливість самостійного розпоряджання фінансовими ресурсами, що перебувають у власності територіальної громади	Т. Лушагіна [351, с.8]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів і відповідальності за їхнє використання між центральним та локальним рівнями управління	С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с. 135]
	Широкий процес який включає не лише передачу фінансових ресурсів, а й передачу повноважень у фінансовій сфері (видаткових, дохідних, податкових)	І. Волохова [В116, с. 282]
	Процес розподілу функцій, фінансових ресурсів та видаткових повноважень між державною владою та органами місцевого самоврядування	О. Дроздовська [154, с. 13]
Фінансова (бюджетна)	Забезпечення ефективності асигнувань та справедливості у розподілі податків, а також про децентралізацію надання громадських послуг... припускає незалежність бюджетів усіх рівнів, а саме закріплення за кожним рівнем управління власних джерел доходів, право самостійно визначати напрями видатків, недопущення вилучення додаткових надходжень, право на компенсацію видатків, що виникають унаслідок рішень вищих органів влади та управління, право надання податкових та інших пільг тільки за рахунок власних доходів, право запозичення в певних законодавчих межах.	О. Петренко [475, с.6]
	Удосконалення фінансових механізмів реалізації завдань забезпечення соціального розвитку територій, зокрема на основі децентралізації видатків (надання органам влади регіонального та місцевого рівня достатніх фінансових ресурсів на виконання завдань і функцій); децентралізації доходів (закріплення за кожним рівнем управління переліку власних доходів, достатніх для належного і якісного виконання встановлених завдань і функцій, та право самостійно встановлювати їх розміри); організаційної самостійності (право самостійно, під відповідальність регіональних/місцевих органів влади формувати, затверджувати, виконувати фінансові плани, кошториси, бюджети, забезпечувати звітність і контроль тощо	Л. Мельничук [394, с.82]
	Багаторівневі фінансові відносини з позицій економічної ефективності та цілковитого задоволення потреб місцевих громад і відображають нагальну потребу у фінансовій самостійності органів місцевого самоврядування, розширення їх прав і компетенцій, підвищення ефективності вирішення завдань, пов'язаних із місцевими потребами	О. Соколова, А. Ковальчук [575, с.119]

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Фінансова (бюджетна)	Складний процес розподілу функцій, повноважень, фінансових ресурсів та відповідальності за їх використання	Г. Возняк [87, с.76]
	Пов'язана з передачею ресурсів, необхідних для здійснення переданої влади і відповідальності	В. Роман [543, с.77]
Бюджетна	Будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування	В. Бодров, С. Дяченко [48, с.7]
	Інструмент забезпечення фінансової самодостатності адміністративних територій	Я. Кулавік [757, с.42]
	... характеризує розподіл видаткових повноважень між рівнями бюджетної системи, визначає особливості формування доходів місцевих бюджетів, а також характеризує систему міжбюджетних відносин... охоплює процес формування та використання фінансових ресурсів, що акумулюються в місцевих бюджетах	С. Осипенко [455, с.8]
	Розподіл повноважень щодо дохідних джерел та видатків за відповідними рівнями бюджетної системи, а також встановлення повноважень, у межах яких місцевих органів влади можуть визначити свої власні доходи і видатки	С. Савчук [549, с. 83]
	Будь-які види мобілізації фінансових ресурсів у бюджетах органів місцевого самоврядування. Крім того, це спосіб виміру величини переходу національної економіки від адміністративно-командної до ринкової і яка є доцільною за умови досягнення розумного оптимуму між формуванням доходів місцевих бюджетів та фінансуванням делегованих повноважень	О. Сунцова [594, с. 353]
	Передбачає забезпечення місцевих органів влади достатнім обсягом фінансових ресурсів для розвитку власного фінансового потенціалу територій, реалізації інвестиційних програм, стимулювання підприємницької активності на рівні адміністративно-територіальних одиниць	І. Усков [637, с. 108]
Дане поняття має не лише економічні аспекти міжбюджетних відносин, а й політичні і інституційні, які охоплюють широкі сфери діяльності, починаючи від прийняття управлінського рішення органами місцевого самоврядування, щодо виконання як власних, так і делегованих повноважень відповідно до бюджетного законодавства, до удосконалення бюджетного планування видатків із місцевих бюджетів із врахуванням міжбюджетних трансфертів	О. Дем'янчук [130, с. 140]	

Вид децентралізації	Визначення сутності процесу фінансової (бюджетної, фіскальної) децентралізації	Автор, літ. джерело
Бюджетна	Передбачає реформування бюджетної системи у напрямі формування усіх її ланок як порівняно автономних і фінансово спроможних для виконання прийнятих бюджетних повноважень	В. Кудряшов, Б. Селінков [289, с. 28]
Податкова	Підвид бюджетної децентралізації... розширення і зміцнення прав та повноважень місцевого та регіонального самоврядування стосовно незалежного прийняття рішень та виконання делегованих державною владою повноважень щодо формування територіальних бюджетів за рахунок надходжень податків, зборів та інших обов'язкових платежів	І. Волохова [93, с. 145]
	Процес формування бюджетів органів місцевого самоврядування щодо використання податків і зборів, а також їх впливу на розвиток територій та подолання територіальних диспропорцій	С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с. 135]
	Можливість органів місцевого самоврядування в рамках своїх повноважень встановлювати елементи податків та зборів, а в деяких випадках впроваджувати власні податки та збори	О. Найденко, А. Єніна-Березовська [425, с.292]
	Складова фіскальної децентралізації, що дозволяє оптимізувати як доходи, так і видатки регіонів та країни в цілому	М. Карлін [240, с. 289]
	Вагома складовою фіскальної децентралізації і означає процес наділення субнаціональних органів влади фіскальними повноваженнями, забезпечення регіональними і місцевими податками та зборами для формування фінансової основи довгострокового бюджетного планування та підсилення самостійності в питаннях управління соціально-економічним розвитком адміністративно-територіальної одиниці	Т. Палійчук [466, с.36]

Дод. Д.3. – Узагальнення теоретичних підходів щодо характеристики форм децентралізації державної влади

Таблиця Д.3

Характеристика форм децентралізації державної влади

Форма	Характеристика форми децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Деконцентрація	Розподіл виконання функцій держави всередині самої системи органів виконавчої влади, а децентралізація ж, відповідно, передбачає передачу управління справами органам, що володіють певною незалежністю щодо центральної влади	Ж. Ведель [77, с.36]
	Перенесення деяких адміністративних обов'язків	У. Дорош [150, с.134]
	Перерозподіл влади і відповідальності у місцеві органи управління, (що) не завжди є місцевими підрозділами центральних органів управління... певне перенесення відповідальності на субнаціональний рівень (при збереженні) в основному контролю центральної влади	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	(Вертикальна) функції державного управління передаються підпорядкованим державним органам	Р. Сметанін [571, с.245-246]
	(Горизонтальна) створення на одному управлінському рівні відповідних органів для різних спеціалізованих галузей	Р. Сметанін [571, с.245-246]
	(Адміністративна) децентралізація, що передбачає створення на місцях спеціальних урядових органів та наділення їх повноваженнями із здійснення виконавчої влади. Її інколи виділяють як форму децентралізації або вид централізації, адже територіальні органи державної влади залишаються підпорядкованими центральним	Дж. Сах та ін. [140, с.7]
	(Адміністративна) розосередження центральними органами влади держави (урядом) цілого ряду своїх функцій (планування та фінансування) серед регіональних представників, зберігаючи за собою контроль... є адміністративним заходом, за реалізації якого право прийняття рішень залишається за центральними органами влади держави	З. Варналій та ін. [134, с.248]
	(Адміністративна) децентралізація, що передбачає створення на місцях спеціальних урядових органів та наділення їх повноваженнями із здійснення виконавчої влади	В. Роман [543, с.77] Т. Забейворота [187, с.10]
	Розподіл адміністративних повноважень між органами державної влади різного рівня	Л. Мельничук [М22, с.82]
	Передача компетенції на більш низькі рівні в рамках єдиної централізованої адміністрації згідно ієрархії (перерозподіл повноважень згідно ієрархії), передача функцій управління від центральних органів влади нижчестоящим державним структурам	О. Євтушенко [171, с.307-308]
	Передача функцій локальним представникам центральної влади	О. Петренко [475, с.6]

Форма	Характеристика форми децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Деконцентрація	Незначна передача повноважень... для прийняття рішень щодо специфічних питань, фінансових або управлінських функцій на різні рівні влади під юрисдикцією центральної влади у горизонтальній адміністративній системі	ПРООН-Уряд Німеччини [727, с.7]
	Передача влади та повноважень від меншої до більшої кількості адміністративних органів у межах формальної адміністративної структури (за вертикальної деконцентрації – від центральної влади до місцевої) або від центрального управління до інших не управлінських структур (горизонтальна децентралізація)	Р. Залтман [725, с.9]
	Адміністративний концепт, який означає деволюцію адміністративних функцій на більш низькі рівні... у вигляді створення спеціальних органів центральної влади на місцевому рівні, наприклад, підрозділів міністерств на місцях, які в певній мірі незалежні, але підпорядковуються (центральному органу)	І. Цурканова [658, с.67]
	(Податкова) центральний уряд лише передає частину загальнодержавних податків, зборів та обов'язкових платежів до територіальних бюджетів у вигляді закріплених та регулюючих доходів	І. Волохова [93, с.145]
	Найбільш слабка ступінь децентралізації, коли місцева влада тільки виконує певні задачі (в основному адміністративні), що поставлені перед нею центральною владою	Р. Шейко [682, с.30]
Деволюція	Створення незалежного рівня або одиниць... до місцевих органів передається відповідальність та влада, ресурси та джерела доходів, що робить місцеві влади автономними та повністю незалежними	У. Дорош [150, с.134]
	Форма, коли в місцеві органи повністю передається відповідальність і влада, ресурси і джерела доходів, що робить місцеву владу автономною і цілком незалежною	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	Децентралізацію процесу вироблення рішень щодо найрізноманітніших проблем.. Передачу частини владних повноважень від загальнонаціонального уряду до органів регіональної влади	Є. Чулічкова [672, с.95]
	(Законодавча) процес передання вищим законодавчим органом країни – парламентом – частини своїх прав та функцій якійсь підпорядкованій їй регіональній інституції	Т. Козак [260, с.56].
	Надання прав органам самоврядування приймати рішення і здійснювати самостійну фінансову та управлінську діяльність, якщо не передбачено реалізації єдиної державної політики	В. Роман [543, с.77]

Форма	Характеристика форми децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Деволюція	Найбільш сильний рівень децентралізації, коли всі рішення щодо фінансових, адміністративних та регулятивних повноважень приймаються на місцевому рівні	Р. Шейко [682, с.30]
	(Адміністративна) передання певних функцій управління від центральних виконавчих органів (урядів, урядових структур) до їхніх місцевих територіальних підрозділів без утворення місцевих представницьких органів... розширення адміністративних повноважень, вже функціонуючих на території регіонів, структурних підрозділів центральних владних органів.	Т. Козак [260, с. 56]
	Передача центральними органами влади держави певних повноважень та функцій на нижчі рівні адміністрації... (з) метою зближення уряду з населенням та підвищення й забезпечення прозорості та підзвітності... (дій) місцевої адміністрації в загальних політичних межах, встановлених центральними органами влади держави, але (на основі) автономної реалізації своїх функцій ... може бути ефективною в тих сферах та питаннях державної діяльності, де не вимагається проведення єдиної державної політики.	З. Варналій та ін. [134, с.248]
	Механізм регулювання автономними територіями в межах унітарної держави... є симетричною, (якщо) всі складові частини управляються однаково, а в деяких – території (області, регіони) мають особливий статус... асиметрична найчастіше має місце в унітарних державах, де необхідно задовольнити вимоги якоїсь частини країни або зберегти єдність усієї держави	К. Чабанова [659, с.156]
	Передача центральним урядом повноважень субнаціональним одиницям при збереженні суверенітету центру	Л. Мельничук [394, с.80]
	(Законодавча) регіональній владі надається право приймати власні закони... (адміністративна) передача субнаціональним органам управління права реалізувати закони й політику, що встановлюється центральною владою, згідно із специфікою регіону	Б. Шевчук [681, с. 167-168]
	(Процес) передачі частини владних повноважень від загальнонаціонального уряду до органів регіональної влади... стає необхідним у зв'язку зі збільшенням обсягу проблем, що постають перед центральним урядом, неможливістю їх оперативного та ефективного вирішення, зростаючими претензіями регіонів щодо передання їм більшої частини владних повноважень	О. Грін [117, с.94]

Форма	Характеристика форми децентралізації державної влади	Автор, літ. джерело
Деволуція	(Податкова) передача податкових повноважень органам місцевого та регіонального самоврядування	І. Волохова [93, с.145]
Делегування	Передача влади і відповідальності від уряду на інший рівень управління, зі збереженням ієрархічної підпорядкованості місцевої влади центральному уряду і його міністерствам, що децентралізуються.	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	Передача державних повноважень щодо прийняття рішень, адміністративних повноважень та відповідальності за чітко визначені завдання до інституцій та організацій, які перебувають під непрямым державним контролем або є напівзалежними	К. Чабанова [659, с.156]
	Передача повноважень та відповідальності на місцевий рівень при збереженні владної вертикалі	Л. Мельничук [394, с.82]
	Перерозподіл влади та відповідальності у місцеві органи управління, до того ж не завжди у ті, що є місцевими підрозділами центральних органів управління... певне перенесення відповідальності на субнаціональний рівень, але вертикальна підлеглість здебільшого зберігається	У. Дорош [150, с.134-135]
	(делеговані повноваження) помірний ступінь децентралізації, коли органи влади на місцях отримують право приймати рішення, які певною мірою контролюються із центру	Р. Шейко [682, с.30]
Дивестиція (дивестування)	(Передача) планування й адміністративної влади або інших функцій в добровільні, приватні або громадські організації... часто з частковою передачею адміністративних функцій у сполученні з дерегуляцією або частковою приватизацією	А. Лелеченко та ін. [350, с.12]
	Передача планування, адміністративної влади або інших функцій неприбутковим, приватним або громадським організаціям	Л. Мельничук [394, с.82]
	Передача функцій планування та адміністративної влади у волонтерські приватні або громадські організації	М. Трещов [623, с.63]

Додаток Ж

Компаративне узагальнення результатів емпіричних досліджень щодо визначення детермінант розширення фіскального простору при здійсненні фінансової (фіскальної) децентралізації

Спрямованість впливу	Вплив детермінант розширення фіскального простору		Емпірична база дослідження	Автор, літ. джерело
	позитивний	негативний		
Зростання доходів та видатків місцевих бюджетів	Високий рівень середнього доходу населення	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 57 державами світу (1980 р.)	В. Василенко [818, с.57-71]
	Федеративний статус суб'єктів децентралізації			
	Розмір території держави	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 50 державами світу та 23 промислово розвиненими країнами (1989-1991 рр.)	Р. Вобел [815, с. 203-222]
	Федеративний статус регіонів			
	Наявність конституційних повноважень регіонів			
	Специфічні змінні державної політики децентралізації			
	Відомості відсутні	Автономія конституційного суду	Статистичні відомості за 42 країнами світу (2001-2004 рр.)	Р. Вобель [816, с.151-190]
	Розмір території держави	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 60 державами світу (1975, 1980, 1985 рр.)	У. Паніцца [778, с.93-139]
	Етнолінгвістичне розмаїття населення			
	Високий рівень середнього доходу населення			
	Розвиненість демократичних процедур			
	Високий рівень середнього доходу населення	Відомості відсутні	Статистичні відомості за державами ОЕСР ¹ (1977-1994 рр.)	Ф. Церніліа [720, с.749-776]
	Чисельність населення			
	Рівень урбанізації			
	Етнолінгвістичне розмаїття населення			
	Високий рівень відношення ВВП ² до чисельності населення	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 40 державами світу (1982-1989 рр., 1990-1997 рр.)	Д. Гаррет, Д. Родден [737, с.87-109]
	Розмір території держави			
	Розвиненість демократичних процедур			
	Федеративний статус регіонів			
	Розвиненість демократичних процедур	Економічна відкритість	Статистичні відомості за 36 державами світу (1935 р., сер.1990-х рр.)	А. Діаз-Кайєрос [728]
Федеративний статус регіонів				
Частка зовнішньої торгівлі у ВВП	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 23 державами ОЕСР ¹ (1970-2001 рр.)	Д. Стегареску [802, с.39-40]	
Участь в економічній та політичній інтеграції				

Спрямованість впливу	Вплив детермінант розширення фіскального простору		Емпірична база дослідження	Автор, літ. джерело
	позитивний	негативний		
Зростання доходів та видатків місцевих бюджетів	Високий рівень середнього доходу населення	Розмір найбільшої агломерації	Статистичні відомості за 48 країнами з населенням більше 100 млн. осіб (1975, 1985, 1995 pp.)	М. Арзахі, Д. Хендерсон [702, с.1157–1189]
	Розмір території держави			
	Розвиненість демократичних процедур	Етно-лінгвістичне розмаїття населення		
	Федеративний статус регіонів	Специфіка правової системи		
	Відомості відсутні	Низький попит на блага	Статистичні відомості за 17 країнами Західної Європи (1975-1995 pp.)	У. Тібен [808, с.2-3]
		Диференціація доходів		
	Високий рівень середнього доходу населення	Рівень урбанізації	Статистичні відомості за 64 країнами світу (1973-1997 pp.)	Л. Летельєр [761, с.155-183]
	Розвиненість процедур децентралізації	Децентралізація соціальних видатків		
	Розмір території держави	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 64 країнами світу (1993-1995 pp.)	Д. Трейсман [811, с.289-325]
	Федеративний статус регіонів			
	Високий рівень середнього доходу населення			
	Специфіка державотворення	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 29 країнами світу (1984-1997 pp.)	А. Кіріяку, О. Рока-Сагалес [760, с.131-156]
	Якість державного управління			
	Розвиненість процедур децентралізації			
	Розмір території держави	Щільність населення	Статистичні відомості за державами ОЕСР ¹ (1995-2013 pp.)	М. Жилек [753, с.33-49]
	Розвиненість процедур децентралізації			
	Високий рівень відношення ВВП ² до чисельності населення			
Послідовність здійснення децентралізації	Відомості відсутні	Статистичні відомості за 5 країнами з трансформаційною економікою	Р. Баль, Д. Мартінез-Васкез [706, с.2-3]	

¹ – Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР)

² – валовий внутрішній продукт (ВВП)

Додаток К

Характеристика функціонального навантаження органів місцевого самоврядування країн Європи (узагальнено за [52])

Повноваження та компетенції на рівні території ($i=1...n$)	Розподіл повноважень та компетенцій (x_i^j) за органами місцевого самоврядування країн Європи ($j=1...m$)																									
	Австрія (громада)	Бельгія (муніципалітет)	Болгарія (муніципалітет)	Велика Британія (муніципалітет)	Греція (комуна, муніципалітет)	Данія (муніципалітет)	Естонія (муніципалітет)	Іспанія (муніципалітет)	Італія (комуна)	Кіпр (комуна, муніципалітет)	Латвія (муніципалітет)	Литва (муніципалітет)	Нідерланди (муніципалітет)	Німеччина (само- врядування)	Норвегія (муніципалітет)	Польща (гміна)	Португалія (муніципалітет)	Румунія (муніципалітет)	Словаччина (муніципалітет)	Словенія (муніципалітет)	Туреччина (муніципалітет)	Угорщина (муніципалітет)	Фінляндія (муніципалітет)	Франція (муніципалітет)	Чехія (муніципалітет)	Швеція (муніципалітет)
Місьцеве управління та планування	+	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+		
Призначення муніципальних службовців	+	+		+	+																					
Забезпечення виборчого процесу		+						+					+			+										
Реєстрація актів цивільного стану		+	+					+		+	+		+				+			+	+					
Землеустрій та ведення кадастрів				+				+		+				+	+				+	+	+	+	+			
Управління муніципальною власністю		+									+				+	+		+	+			+				
Охорона довкілля та благоустрій			+	+	+	+	+	+	+		+	+			+	+	+	+			+		+	+	+	
Управління водним господарством			+		+	+	+		+	+	+			+	+		+		+			+	+	+	+	
Підтримка житлової технічної інфраструктури			+	+			+		+					+	+	+	+	+				+		+	+	
Міський транспорт	+		+			+		+			+	+	+		+		+	+	+	+	+	+	+	+		
Соціальна допомога та забезпечення		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+	+		+	+	+		
Соціальна адаптація й інтеграція іммігрантів						+		+						+									+	+		
Підтримка закладів охорони здоров'я	+	+	+	+	+	+		+		+	+		+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Підтримка закладів освіти			+		+	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+		
Культура і охорона пам'яток архітектури	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
Спорт і активний відпочинок	+	+	+	+	+		+				+	+	+	+	+	+		+	+		+			+	+	
Організація і регулювання місцевої торгівлі					+			+	+	+				+		+		+		+			+	+		
Озеленення та благоустрій на рівні території			+	+	+					+	+	+	+		+			+	+	+	+				+	
Благоустрій цвинтарів			+		+					+	+	+			+		+	+	+	+	+		+			
Запобігання надзвичайним ситуаціям				+	+	+	+								+			+	+	+	+	+		+		
Стимулювання підприємництва				+	+	+	+		+	+	+			+				+	+	+	+	+		+		
Регулювання сільського госп-ва, рибальства					+			+											+				+	+		
Адміністрування місцевих податків						+												+	+							
Підтримка місцевого правопорядку	+	+			+		+	+	+	+	+							+	+		+	+		+	+	
Управління переробкою побутових відходів			+	+	+	+		+	+	+	+			+					+	+	+	+	+	+	+	
Будівництво житла			+	+	+		+		+		+		+		+			+	+	+	+	+		+	+	
Будівництво та підтримка доріг, мостів		+	+		+			+	+	+	+		+			+	+	+		+	+	+		+	+	
Регулювання місцевого дорожнього руху	+	+				+		+					+											+	+	
Енерго-, тепло- і газопостачання					+			+					+			+	+		+	+	+	+		+	+	
Організація військового обліку								+																+	+	
Ведення статистичної діяльності								+																		
Коеф. функціонального навантаження органів МСВ j-тої країни (k _j):	0,26	0,39	0,52	0,35	0,65	0,42	0,32	0,45	0,61	0,26	0,52	0,52	0,26	0,58	0,32	0,52	0,39	0,52	0,48	0,45	0,52	0,65	0,19	0,39	0,61	0,29

$$k_j = \frac{\sum_{i=1}^n (x_i^j)}{n}$$

Додаток Л

Динаміка показників розподілу державних фінансів в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр. ([773])

Дод. Л.1. – Структура державних витрат в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.1

Динаміка показників структури державних витрат в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Частка державних витрат певного рівня у загальному обсязі видатків держави, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	69,3	68,2	69,6	69,4	69,1	69,1	69,0	68,4	68,4	71,2	69,7	69,6	69,5	69,0	69,6	69,0	69,2	69,3	69,3	69,7	69,0	68,5
	С	13,2	14,4	14,9	15,2	15,4	15,8	16,5	16,8	16,9	15,1	15,9	16,1	16,1	16,3	15,8	16,3	16,2	16,1	15,9	15,6	15,8	16,5
	М	17,4	17,3	15,5	15,4	15,5	15,1	14,5	14,8	14,6	13,7	14,3	14,3	14,4	14,7	14,6	14,7	14,6	14,6	14,8	14,7	15,2	15,1
Бельгія	Н	66,7	66,8	65,9	65,8	65,0	64,7	64,5	62,8	62,9	62,1	64,0	61,6	62,1	62,3	62,0	62,2	62,2	62,8	62,1	62,1	55,7	55,1
	С	21,0	20,9	21,7	21,8	22,1	22,0	22,5	23,8	23,4	24,4	23,0	24,3	24,1	24,2	24,5	24,4	24,4	23,7	24,4	24,6	31,1	31,8
	М	12,3	12,4	12,5	12,3	12,9	13,2	13,0	13,4	13,7	13,6	13,0	14,1	13,7	13,5	13,5	13,4	13,4	13,5	13,4	13,3	13,2	13,1
Велика Британія	Н	73,5	73,3	73,6	73,2	72,5	71,0	71,4	71,2	71,3	71,6	71,9	71,3	71,5	72,5	72,1	72,8	73,4	74,4	74,9	75,4	75,4	75,9
	М	26,5	26,7	26,4	26,8	27,5	29,0	28,6	28,8	28,7	28,4	28,1	28,7	28,5	27,5	27,9	27,2	26,6	25,6	25,1	24,6	24,6	24,1
Угорщина	Н	76,7	76,2	75,5	75,5	75,2	75,1	75,2	75,2	73,5	74,4	74,6	75,6	77,0	77,0	76,5	74,8	77,2	81,6	85,1	84,5	84,6	87,3
	М	23,3	23,8	24,5	24,5	24,8	24,9	24,8	24,8	26,5	25,6	25,4	24,4	23,0	23,0	23,5	25,2	22,8	18,4	14,9	15,5	15,4	12,7
Греція	Н	94,2	93,2	93,3	93,3	93,0	92,4	92,7	92,4	94,0	93,5	93,4	92,7	93,0	93,1	92,5	92,8	94,4	94,1	94,3	93,4	93,6	92,9
	М	5,8	6,8	6,7	6,7	7,0	7,6	7,3	7,6	6,0	6,5	6,6	7,3	7,0	6,9	7,5	7,2	5,6	5,9	5,7	6,6	6,4	7,1
Данія	Н	46,5	46,3	45,4	44,8	44,3	43,7	42,4	41,7	40,4	40,2	38,3	37,1	37,8	37,2	37,6	38,2	38,7	39,8	38,1	37,8	37,8	36,6
	М	53,5	53,7	54,6	55,2	55,7	56,3	57,6	58,3	59,6	59,8	61,7	62,9	62,2	62,8	62,4	61,8	61,3	60,2	61,9	62,2	62,2	63,4
Ізраїль	Н	87,1	87,2	87,1	87,7	88,2	88,5	88,7	88,7	88,6	88,9	89,0	89,0	88,5	88,3	88,6	88,3	88,1	88,0	87,7	87,8	87,8	87,5
	М	12,9	12,8	12,9	12,3	11,8	11,5	11,3	11,3	11,4	11,1	11,0	11,0	11,5	11,7	11,4	11,7	11,9	12,0	12,3	12,2	12,2	12,5
Італія	Н	76,1	75,5	73,8	72,9	71,9	70,4	70,4	69,3	69,7	68,4	68,5	69,0	69,4	69,1	69,3	69,5	70,5	71,2	71,3	71,9	72,2	72,5
	М	23,9	24,5	26,2	27,1	28,1	29,6	29,6	30,7	30,3	31,6	31,5	31,0	30,6	30,9	30,7	30,5	29,5	28,8	28,7	28,1	27,8	27,5
Ірландія	Н	68,9	68,2	66,5	66,3	65,1	61,3	59,2	58,6	59,0	58,8	81,7	81,1	81,7	83,3	86,9	91,7	89,8	89,9	91,1	92,4	92,4	92,4
	М	31,1	31,8	33,5	33,7	34,9	38,7	40,8	41,4	41,0	41,2	18,3	18,9	18,3	16,7	13,1	8,3	10,2	10,1	8,9	7,6	7,6	7,6
Іспанія	Н	67,3	65,5	64,5	63,4	61,4	59,5	58,5	54,9	53,1	53,5	51,6	51,0	50,2	50,2	50,6	51,7	53,7	59,3	57,6	57,0	56,2	56,6
	С	21,5	23,2	23,8	24,5	26,0	28,2	29,0	32,4	33,9	34,3	35,7	35,9	36,0	36,5	35,8	35,1	34,2	30,5	31,7	31,8	32,4	32,1
	М	11,1	11,2	11,7	12,2	12,6	12,3	12,5	12,8	13,0	12,3	12,7	13,1	13,8	13,3	13,5	13,3	12,1	10,2	10,7	11,2	11,4	11,3
Канада	Н	39,7	39,9	39,1	38,5	38,3	37,8	36,7	36,2	35,6	35,3	34,7	34,0	33,6	32,4	32,7	32,2	32,1	32,0	32,0	30,9	31,5	31,8
	С	40,8	40,9	41,6	41,9	42,3	43,1	44,2	44,6	45,2	45,1	45,4	46,1	46,3	47,2	47,0	47,1	47,6	47,5	47,4	48,2	47,8	47,4
	М	19,5	19,2	19,3	19,5	19,4	19,1	19,1	19,1	19,2	19,6	19,9	20,0	20,1	20,4	20,4	20,7	20,3	20,5	20,5	20,9	20,7	20,7

Продовження дод. Л.1
Продовження табл. Л.1

Країна	Рі- вень ¹	Частка державних витрат певного рівня у загальному обсязі видатків держави, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Латвія	Н	80,9	77,6	75,3	75,4	75,3	74,6	72,6	71,8	73,4	72,5	73,9	72,7	70,0	69,1	71,8	73,9	73,6	74,0	73,2	74,0	75,8	74,6
	М	19,1	22,4	24,7	24,6	24,7	25,4	27,4	28,2	26,6	27,5	26,1	27,3	30,0	30,9	28,2	26,1	26,4	26,0	26,8	26,0	24,2	25,4
Нідерланди	Н	60,4	66,9	67,7	66,9	66,5	65,3	66,5	65,8	65,1	65,6	65,4	67,0	66,2	66,4	66,4	66,9	67,5	68,2	69,7	70,3	68,7	68,6
	М	39,6	33,1	32,3	33,1	33,5	34,7	33,5	34,2	34,9	34,4	34,6	33,0	33,8	33,6	33,6	33,1	32,5	31,8	30,3	29,7	31,3	31,4
Норвегія	Н	64,4	64,3	63,3	63,0	62,3	62,9	61,8	69,4	69,3	69,8	70,1	70,1	68,8	68,0	67,6	66,9	66,7	66,6	66,4	66,8	67,3	67,0
	М	35,6	35,7	36,7	37,0	37,7	37,1	38,2	30,6	30,7	30,2	29,9	29,9	31,2	32,0	32,4	33,1	33,3	33,4	33,6	33,2	32,7	33,0
Португалія	Н	88,4	87,3	86,2	87,0	86,4	85,9	85,5	85,3	86,0	86,4	86,3	85,7	85,1	84,4	85,2	85,8	86,5	87,3	86,9	88,6	87,9	87,6
	М	11,6	12,7	13,8	13,0	13,6	14,1	14,5	14,7	14,0	13,6	13,7	14,3	14,9	15,6	14,8	14,2	13,5	12,7	13,1	11,4	12,1	12,4
Польща	Н	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	70,7	70,0	69,5	68,7	68,3	67,8	68,5	69,4	69,5	68,9	69,6	69,1
	М	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	29,3	30,0	30,5	31,3	31,7	32,2	31,5	30,6	30,5	31,1	30,4	30,9
Словакія	Н	87,0	89,0	91,0	92,7	93,1	95,1	93,5	92,2	82,2	84,1	83,1	83,3	83,3	83,4	83,5	82,8	83,5	84,2	84,6	84,2	83,5	84,2
	М	13,0	11,0	9,0	7,3	6,9	4,9	6,5	7,8	17,8	15,9	16,9	16,7	16,7	16,6	16,5	17,2	16,5	15,8	15,4	15,8	16,5	15,8
Словенія	Н	85,5	82,9	82,9	83,2	82,4	82,3	82,4	81,8	81,8	81,6	81,3	80,8	80,6	79,5	80,0	80,2	81,4	80,5	83,9	80,4	81,4	81,9
	М	14,5	17,1	17,1	16,8	17,6	17,7	17,6	18,2	18,2	18,4	18,7	19,2	19,4	20,5	20,0	19,8	18,6	19,5	16,1	19,6	18,6	18,1
Фінляндія	Н	70,0	68,2	67,0	66,9	67,0	65,2	63,9	63,2	62,8	62,4	62,0	61,3	60,5	59,4	60,1	59,9	59,3	59,1	59,4	59,8	60,5	60,7
	М	30,0	31,8	33,0	33,1	33,0	34,8	36,1	36,8	37,2	37,6	38,0	38,7	39,5	40,6	39,9	40,1	40,7	40,9	40,6	40,2	39,5	39,3
Франція	Н	82,8	82,4	82,9	82,7	82,5	81,8	82,1	81,9	81,5	80,6	80,5	80,1	79,6	79,6	79,7	80,2	80,0	79,8	79,5	79,8	80,2	80,6
	М	17,2	17,6	17,1	17,3	17,5	18,2	17,9	18,1	18,5	19,4	19,5	19,9	20,4	20,4	20,3	19,8	20,0	20,2	20,5	20,2	19,8	19,4
ФРН	Н	67,1	62,6	62,5	62,9	62,9	60,8	62,2	62,5	62,8	62,3	62,6	62,1	61,7	61,5	61,8	62,0	60,6	60,8	60,5	60,2	60,3	59,9
	С	18,9	22,0	22,4	22,3	22,3	23,4	23,0	22,7	22,6	22,9	22,3	22,3	22,4	22,5	22,2	22,0	22,9	22,9	22,9	23,0	22,7	22,8
	М	14,0	15,4	15,1	14,8	14,8	15,8	14,8	14,7	14,6	14,9	15,1	15,6	15,9	16,0	16,0	15,9	16,4	16,3	16,6	16,8	17,0	17,3
Чехія	Н	76,1	65,9	72,4	72,9	74,4	72,9	76,9	75,8	72,9	70,2	71,5	70,5	71,9	71,4	70,9	70,9	71,6	74,7	73,4	72,7	73,1	74,3
	М	23,9	34,1	27,6	27,1	25,6	27,1	23,1	24,2	27,1	29,8	28,5	29,5	28,1	28,6	29,1	29,1	28,4	25,3	26,6	27,3	26,9	25,7
Швейцарія	Н	45,4	45,6	45,9	46,1	47,1	46,4	44,3	46,9	44,6	44,8	44,7	44,5	44,1	42,8	43,2	43,0	42,8	41,7	41,5	41,7	42,1	42,6
	С	31,6	32,1	32,3	32,1	31,8	32,6	34,2	33,0	34,5	34,7	34,8	34,8	35,5	36,5	36,1	36,5	36,8	37,8	38,5	37,8	37,7	37,2
	М	23,0	22,3	21,8	21,8	21,1	21,0	21,4	20,1	20,9	20,4	20,5	20,7	20,4	20,7	20,7	20,5	20,4	20,5	20,0	20,5	20,2	20,2
Швеція	Н	63,3	62,0	60,9	58,7	58,7	58,5	56,6	56,3	56,5	56,5	56,3	55,4	54,0	53,3	53,2	53,3	52,4	52,4	52,5	51,7	51,0	49,9
	М	36,7	38,0	39,1	41,3	41,3	41,5	43,4	43,7	43,5	43,5	43,7	44,6	46,0	46,7	46,8	46,7	47,6	47,6	47,5	48,3	49,0	50,1
Естонія	Н	75,2	74,4	73,9	76,2	77,0	77,0	71,6	71,5	72,7	72,2	72,4	72,7	72,5	73,1	75,7	75,9	75,3	75,5	74,4	76,0	76,9	77,0
	М	24,8	25,6	26,1	23,8	23,0	23,0	28,4	28,5	27,3	27,8	27,6	27,3	27,5	26,9	24,3	24,1	24,7	24,5	25,6	24,0	23,1	23,0

¹ –рівні оцінки: Н – національний (загальнодержавний); С – субнаціональний (регіональний); М – місцевий (самоврядування)

Дод. Л.2. – Співвідношення державних витрат та ВВП в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.2

Динаміка показників співвідношення державних витрат до розміру ВВП в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Співвідношення державних витрат певного рівня до розміру ВВП, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	38,7	38,0	36,4	36,2	36,0	35,3	35,4	34,9	35,1	38,3	35,7	35,1	34,2	34,5	37,8	36,5	35,3	35,5	35,8	36,5	35,2	34,7
	С	7,4	8,0	7,8	7,9	8,0	8,1	8,5	8,6	8,7	8,1	8,2	8,1	7,9	8,1	8,6	8,6	8,2	8,3	8,2	8,2	8,1	8,4
	М	9,7	9,6	8,1	8,1	8,1	7,7	7,4	7,6	7,5	7,4	7,3	7,2	7,1	7,3	7,9	7,8	7,4	7,5	7,6	7,7	7,7	7,6
Бельгія	Н	35,0	35,2	33,8	33,4	32,6	31,8	31,8	31,2	32,0	30,4	33,1	29,9	30,0	31,4	33,6	33,2	34,0	35,2	34,8	34,3	30,0	29,4
	С	11,0	11,0	11,1	11,1	11,1	10,8	11,1	11,8	11,9	11,9	11,9	11,8	11,7	12,2	13,3	13,1	13,3	13,3	13,7	13,6	16,8	16,9
	М	6,5	6,5	6,4	6,2	6,5	6,5	6,4	6,7	7,0	6,7	6,7	6,9	6,6	6,8	7,3	7,1	7,3	7,6	7,5	7,4	7,1	7,0
Велика Британія	Н	28,7	27,4	26,6	26,3	25,9	25,4	26,4	27,0	28,0	28,9	29,9	29,3	29,5	32,5	34,4	34,9	34,0	34,4	33,2	32,7	32,1	31,6
	М	10,3	10,0	9,6	9,6	9,8	10,4	10,6	10,9	11,3	11,5	11,7	11,8	11,7	12,3	13,3	13,0	12,3	11,8	11,1	10,7	10,5	10,1
Угорщина	Н	42,4	38,9	37,5	38,3	36,7	35,5	35,5	38,3	36,0	36,2	36,8	38,9	38,4	37,4	38,6	36,8	38,2	39,6	41,9	41,8	42,4	40,8
	М	12,9	12,2	12,1	12,5	12,1	11,7	11,7	12,6	13,0	12,4	12,5	12,6	11,5	11,2	11,8	12,4	11,3	8,9	7,4	7,7	7,7	5,9
Греція	Н	44,3	42,9	41,7	42,9	43,8	43,7	43,1	42,7	44,1	44,8	42,8	42,1	44,0	47,6	50,3	49,2	51,6	52,3	58,7	46,9	50,5	46,4
	М	2,7	3,1	3,0	3,1	3,3	3,6	3,4	3,5	2,8	3,1	3,0	3,3	3,3	3,5	4,1	3,8	3,1	3,3	3,6	3,3	3,5	3,5
Данія	Н	27,2	26,8	25,4	24,8	24,2	23,0	22,4	22,2	21,7	21,3	19,6	18,5	18,8	18,8	21,3	21,7	21,8	23,1	21,3	20,9	20,7	19,6
	М	31,3	31,2	30,5	30,6	30,4	29,7	30,4	31,0	31,9	31,7	31,6	31,3	30,8	31,6	35,3	35,0	34,6	34,9	34,5	34,4	34,1	34,0
Ізраїль	Н	44,2	44,1	43,6	46,0	45,0	43,2	45,2	46,1	45,5	42,6	41,6	40,4	38,5	38,1	38,2	37,3	36,5	37,3	36,9	36,5	35,5	35,1
	М	6,5	6,5	6,5	6,5	6,0	5,6	5,8	5,9	5,9	5,3	5,1	5,0	5,0	5,1	4,9	4,9	4,9	5,1	5,2	5,1	4,9	5,0
Італія	Н	39,7	39,2	36,9	35,4	34,2	32,2	33,6	32,5	33,0	32,1	32,4	32,9	32,5	33,1	35,5	34,7	34,8	36,2	36,5	36,6	36,3	35,9
	М	12,5	12,7	13,1	13,2	13,4	13,5	14,1	14,4	14,4	14,8	14,9	14,8	14,3	14,8	15,7	15,2	14,6	14,6	14,7	14,3	14,0	13,6
Ірландія	Н	28,2	26,7	24,3	23,0	22,1	19,0	19,3	19,5	19,5	19,5	27,3	27,5	29,4	34,9	40,9	59,8	41,6	37,7	36,7	34,7	26,7	25,0
	М	12,7	12,4	12,3	11,7	11,9	12,0	13,3	13,8	13,6	13,7	6,1	6,4	6,6	7,0	6,2	5,4	4,8	4,2	3,6	2,8	2,2	2,0
Іспанія	Н	29,9	28,2	26,8	26,0	24,5	23,3	22,5	21,2	20,3	20,7	19,8	19,6	19,6	20,7	23,3	23,7	24,7	28,7	26,5	25,9	24,7	24,0
	С	9,5	10,0	9,9	10,0	10,4	11,1	11,1	12,5	13,0	13,3	13,7	13,8	14,1	15,1	16,5	16,1	15,8	14,8	14,6	14,4	14,2	13,6
	М	4,9	4,8	4,9	5,0	5,0	4,8	4,8	4,9	5,0	4,8	4,9	5,0	5,4	5,5	6,2	6,1	5,6	5,0	4,9	5,1	5,0	4,8
Канада	Н	19,3	18,6	17,3	17,0	16,3	15,7	15,4	15,0	14,7	14,1	13,7	13,4	13,2	12,9	14,5	14,2	13,6	13,4	13,1	12,1	12,8	13,2
	С	19,8	19,1	18,4	18,5	18,0	17,8	18,6	18,4	18,6	18,1	17,9	18,2	18,3	18,7	20,9	20,7	20,2	19,9	19,5	18,9	19,4	19,7
	М	9,4	9,0	8,6	8,6	8,3	7,9	8,0	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	7,9	8,1	9,0	9,1	8,6	8,6	8,4	8,2	8,4	8,6
Латвія	Н	28,8	27,5	26,4	28,6	30,8	27,8	25,3	25,4	24,6	25,2	25,3	26,3	23,9	26,3	32,1	33,9	29,9	28,2	27,6	28,3	29,1	27,8
	М	6,8	8,0	8,7	9,3	10,1	9,5	9,5	10,0	8,9	9,6	8,9	9,8	10,3	11,8	12,6	12,0	10,7	9,9	10,1	10,0	9,3	9,5

Продовження дод. Л.2
Продовження табл. Л.2

Країна	Рі- вень ¹	Співвідношення державних витрат певного рівня у загальному обсязі видатків держави, %, по роках																						
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Нідерланди	Н	32,7	31,5	30,8	29,5	28,9	27,3	28,7	28,9	29,2	28,7	27,7	28,9	28,2	29,0	32,1	32,3	31,8	32,2	32,3	32,5	30,8	29,8	
	М	21,4	15,6	14,7	14,6	14,6	14,5	14,5	15,1	15,6	15,0	14,7	14,2	14,4	14,7	16,2	16,0	15,3	15,0	14,0	13,7	14,1	13,6	
Норвегія	Н	32,4	30,8	29,3	30,6	29,4	26,4	27,1	32,4	33,2	31,4	29,5	28,6	28,5	27,3	31,1	30,1	29,2	28,6	29,2	30,6	32,9	32,4	
	М	17,9	17,1	17,0	17,9	17,7	15,6	16,7	14,3	14,7	13,6	12,6	12,2	12,9	12,8	14,9	14,9	14,6	14,3	14,8	15,2	15,9	17,9	
Португалія	Н	37,7	37,7	36,6	37,1	36,7	36,7	37,7	37,3	39,0	39,9	40,3	38,9	37,9	38,3	42,9	44,6	43,4	42,5	43,5	46,0	42,6	39,6	
	М	4,9	5,5	5,8	5,6	5,8	6,0	6,4	6,5	6,4	6,3	6,4	6,5	6,7	7,1	7,4	7,4	6,8	6,2	6,5	5,9	5,9	5,6	
Польща	Н	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	31,4	31,2	30,0	30,4	30,8	31,1	30,0	29,8	29,6	29,1	29,0	28,5
	М	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	13,0	13,4	13,2	13,9	14,3	14,8	13,8	13,1	13,0	13,2	12,7	12,7
Словакія	Н	41,9	47,3	44,1	42,2	44,5	49,5	41,5	41,6	32,8	31,8	33,1	32,3	30,3	30,8	36,8	34,9	34,1	34,2	35,0	35,4	37,8	35,0	
	М	6,3	5,8	4,4	3,3	3,3	2,5	2,9	3,5	7,1	6,0	6,7	6,5	6,1	6,1	7,3	7,3	6,7	6,4	6,4	6,7	7,4	6,5	
Словенія	Н	44,5	36,4	36,6	37,5	37,7	38,0	38,7	37,5	37,5	37,0	36,5	35,7	34,0	34,9	38,6	39,5	40,7	39,0	49,9	39,9	38,9	37,0	
	М	7,5	7,5	7,5	7,6	8,1	8,2	8,3	8,4	8,3	8,3	8,4	8,5	8,2	9,0	9,7	9,8	9,3	9,5	9,6	9,7	8,9	8,1	
Фінляндія	Н	43,3	41,3	38,3	35,8	34,8	31,8	30,5	30,8	31,1	30,9	30,6	29,7	28,4	28,7	33,0	32,8	32,3	33,3	34,2	34,8	34,5	33,9	
	М	18,6	19,3	18,9	17,7	17,2	17,0	17,2	18,0	18,4	18,6	18,8	18,8	18,5	19,7	21,9	22,0	22,2	23,0	23,4	23,4	22,5	21,9	
Франція	Н	44,9	44,7	44,7	43,3	42,9	41,8	42,1	42,8	43,0	42,3	42,6	42,1	41,6	42,2	45,3	45,3	44,8	45,4	45,4	45,5	45,5	45,4	
	М	9,3	9,6	9,2	9,1	9,1	9,3	9,2	9,5	9,8	10,2	10,3	10,5	10,7	10,8	11,5	11,2	11,2	11,5	11,7	11,5	11,2	10,9	
ФРН	Н	36,7	30,6	30,1	30,0	30,0	27,2	29,2	29,6	30,0	28,9	28,9	27,8	26,4	26,8	29,4	29,3	27,1	26,9	27,0	26,7	26,5	26,5	
	С	10,3	10,8	10,8	10,6	10,6	10,5	10,8	10,7	10,8	10,6	10,3	10,0	9,6	9,8	10,6	10,4	10,3	10,2	10,2	10,2	10,0	10,1	
	М	7,7	7,6	7,3	7,1	7,1	7,1	6,9	7,0	7,0	6,9	7,0	7,0	6,8	7,0	7,6	7,5	7,3	7,2	7,4	7,5	7,4	7,6	
Чехія	Н	40,3	27,5	30,4	30,7	30,8	29,9	33,2	34,0	36,0	29,9	30,2	29,2	29,0	29,0	31,4	30,9	30,8	33,3	31,3	30,7	30,5	29,3	
	М	12,6	14,2	11,6	11,4	10,6	11,1	10,0	10,8	13,4	12,7	12,1	12,2	11,4	11,6	12,8	12,7	12,2	11,2	11,3	11,5	11,2	10,1	
Швейцарія	Н	15,4	15,8	15,9	15,8	16,5	15,7	14,7	16,7	15,5	15,5	15,1	14,2	13,6	13,4	14,3	14,2	14,1	13,9	14,2	14,1	14,3	14,6	
	С	10,7	11,1	11,2	11,0	11,1	11,0	11,4	11,8	12,0	12,0	11,8	11,1	10,9	11,4	12,0	12,0	12,1	12,6	13,2	12,8	12,8	12,8	
	М	7,8	7,7	7,5	7,5	7,4	7,1	7,1	7,2	7,3	7,1	6,9	6,6	6,3	6,5	6,9	6,8	6,7	6,8	6,9	6,9	6,9	6,9	
Швеція	Н	40,9	38,8	36,6	33,9	33,5	31,6	30,0	30,5	30,6	29,7	29,5	28,3	26,7	26,7	28,1	27,1	26,4	26,9	27,3	26,5	25,3	24,7	
	М	23,8	23,7	23,5	23,9	23,5	22,4	23,0	23,6	23,5	22,9	22,9	22,8	22,7	23,4	24,7	23,7	24,0	24,5	24,7	24,7	24,3	24,8	
Естонія	Н	30,8	29,3	27,7	30,1	31,1	28,1	25,1	25,8	25,6	24,8	24,6	24,4	24,7	29,1	34,9	30,8	28,2	29,7	28,6	29,2	30,9	31,3	
	М	10,1	10,1	9,8	9,4	9,3	8,4	10,0	10,3	9,6	9,5	9,4	9,2	9,4	10,7	11,2	9,8	9,2	9,6	9,9	9,2	9,3	9,4	

Дод. Л.3. – Структура консолідованого доходу держави в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.3

Динаміка показників структури консолідованого доходу держави в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Частка консолідованого доходу за рівнями до консолідованого доходу держави, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	87,1	86,4	89,3	89,5	90,0	90,4	90,2	90,1	89,5	90,0	89,9	90,1	90,2	90,6	90,2	90,1	90,3	90,3	90,3	90,2	90,4	90,0
	С	3,6	3,5	3,6	3,8	2,9	3,0	3,2	2,9	2,8	3,4	3,5	3,6	3,6	3,4	3,2	3,6	3,6	3,8	3,8	3,7	3,6	3,6
	М	9,3	10,1	7,0	6,8	7,1	6,6	6,6	7,1	7,7	6,6	6,6	6,3	6,2	6,0	6,5	6,3	6,1	6,0	5,9	6,1	6,0	6,4
Бельгія	Н	86,2	85,8	85,9	85,9	85,5	86,3	85,7	83,3	82,6	82,8	82,7	82,3	82,1	82,6	81,4	81,6	81,4	81,9	81,7	81,9	79,6	76,4
	С	6,2	6,5	6,5	6,8	7,0	6,9	7,0	9,3	9,7	9,7	10,0	10,1	10,2	10,2	10,4	10,7	10,9	10,7	11,0	10,8	13,0	15,9
	М	7,6	7,7	7,6	7,3	7,5	6,9	7,2	7,4	7,8	7,4	7,3	7,6	7,7	7,3	8,2	7,8	7,7	7,3	7,3	7,3	7,4	7,6
Велика Британія	Н	92,0	91,8	91,9	91,8	91,8	91,7	91,3	90,9	90,7	91,0	91,2	90,7	90,8	90,8	90,0	90,4	90,9	90,9	91,2	91,1	91,2	91,4
	М	8,0	8,2	8,1	8,2	8,2	8,3	8,7	9,1	9,3	9,0	8,8	9,3	9,2	9,2	10,0	9,6	9,1	9,1	8,8	8,9	8,8	8,6
Угорщина	Н	89,5	89,0	87,7	87,0	86,6	86,9	86,3	86,2	85,7	85,3	85,5	85,5	86,2	90,5	89,7	89,3	88,7	90,1	90,1	90,4	90,3	92,8
	М	10,5	11,0	12,3	13,0	13,4	13,1	13,7	13,8	14,3	14,7	14,5	14,5	13,8	9,5	10,3	10,7	11,3	9,9	9,9	9,6	9,7	7,2
Греція	Н	97,4	97,3	97,4	97,5	97,5	97,5	97,5	97,5	97,4	97,4	97,4	97,4	97,4	97,3	97,0	97,0	97,5	97,0	97,0	97,0	97,1	97,0
	М	2,6	2,7	2,6	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,7	3,0	3,0	2,5	3,0	3,0	3,0	2,9	3,0
Данія	Н	68,0	68,3	67,8	67,6	67,6	68,4	67,0	66,4	65,9	67,4	68,7	68,4	74,6	73,9	72,9	72,5	72,7	72,7	72,5	74,0	72,6	72,2
	М	32,0	31,7	32,2	32,4	32,4	31,6	33,0	33,6	34,1	32,6	31,3	31,6	25,4	26,1	27,1	27,5	27,3	27,3	27,5	26,0	27,4	27,8
Ізраїль	Н	92,3	92,1	92,1	91,9	92,1	92,2	92,2	92,2	92,1	91,6	91,6	91,8	91,6	90,9	90,3	90,3	90,5	90,4	90,8	90,9	91,0	91,1
	М	7,7	7,9	7,9	8,1	7,9	7,8	7,8	7,8	7,9	8,4	8,4	8,2	8,4	9,1	9,7	9,7	9,5	9,6	9,2	9,1	9,0	8,9
Італія	Н	88,7	88,4	88,3	83,1	83,8	81,4	81,4	81,1	80,2	80,4	80,4	81,0	80,8	81,0	82,2	81,9	81,5	81,0	81,2	81,0	80,9	82,7
	М	11,3	11,6	11,7	16,9	16,2	18,6	18,6	18,9	19,8	19,6	19,6	19,0	19,2	19,0	17,8	18,1	18,5	19,0	18,8	19,0	19,1	17,3
Ірландія	Н	90,2	90,4	90,6	91,1	91,2	92,0	91,7	90,7	89,9	90,2	92,0	91,9	91,5	91,1	92,5	93,4	93,6	93,7	94,2	94,9	95,2	95,4
	М	9,8	9,6	9,4	8,9	8,8	8,0	8,3	9,3	10,1	9,8	8,0	8,1	8,5	8,9	7,5	6,6	6,4	6,3	5,8	5,1	4,8	4,6
Іспанія	Н	82,9	82,7	80,2	79,6	79,5	79,8	80,1	76,4	75,5	74,8	74,5	74,2	74,9	74,0	71,8	74,1	72,9	69,7	72,8	73,0	72,5	72,2
	С	7,1	7,5	9,5	10,0	10,2	10,0	9,9	13,7	14,9	15,6	15,9	16,1	15,5	16,0	17,9	15,5	16,5	19,5	16,3	15,9	16,4	16,7
	М	10,0	9,8	10,2	10,4	10,3	10,3	10,0	9,9	9,6	9,5	9,6	9,7	9,6	10,1	10,4	10,4	10,5	10,8	10,9	11,1	11,1	11,1
Канада	Н	45,7	45,9	47,1	47,2	47,1	48,0	48,1	47,7	47,0	46,3	45,8	45,3	45,9	44,8	44,2	43,7	43,8	43,6	43,9	43,6	44,2	43,6
	С	42,7	42,9	41,9	42,0	42,2	42,1	41,7	41,9	42,6	43,3	43,8	44,3	43,4	44,1	43,7	44,0	44,1	44,2	43,9	44,4	43,8	44,2
	М	11,6	11,3	11,0	10,8	10,6	9,9	10,2	10,4	10,4	10,4	10,4	10,4	10,7	11,1	12,1	12,3	12,1	12,2	12,2	12,0	12,0	12,1
Латвія	Н	80,5	76,8	83,9	81,7	81,4	80,7	80,9	80,8	80,9	80,1	81,2	81,1	80,8	80,2	82,0	81,4	82,0	82,6	82,3	82,4	82,3	81,8
	М	19,5	23,2	16,1	18,3	18,6	19,3	19,1	19,2	19,1	19,9	18,8	18,9	19,2	19,8	18,0	18,6	18,0	17,4	17,7	17,6	17,7	18,2

Продовження дод. Л.3
Продовження табл. Л.3

Країна	Рі- вень ¹	Частка консолідованого доходу за рівнями до консолідованого доходу держави, %, по роках																						
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Нідерланди	Н	87,6	88,4	88,4	88,5	88,6	88,8	89,0	88,9	88,6	88,4	88,7	89,7	89,7	90,1	89,4	89,8	89,9	90,0	90,6	90,7	90,8	91,2	
	М	12,4	11,6	11,6	11,5	11,4	11,2	11,0	11,1	11,4	11,6	11,3	10,3	10,3	9,9	10,6	10,2	10,1	10,0	9,4	9,3	9,2	8,8	
Норвегія	Н	79,2	80,2	80,0	80,5	80,4	83,9	82,5	85,1	83,8	84,9	85,7	86,8	86,5	87,6	85,2	85,1	86,3	86,2	85,5	85,2	84,0	83,3	
	М	20,8	19,8	20,0	19,5	19,6	16,1	17,5	14,9	16,2	15,1	14,3	13,2	13,5	12,4	14,8	14,9	13,7	13,8	14,5	14,8	16,0	16,7	
Португалія	Н	90,8	90,7	90,5	90,6	90,4	90,7	90,1	90,4	90,7	90,2	90,1	89,7	89,3	89,0	88,9	89,1	89,2	89,0	89,5	89,6	89,4	89,7	
	М	9,2	9,3	9,5	9,4	9,6	9,3	9,9	9,6	9,3	9,8	9,9	10,3	10,7	11,0	11,1	10,9	10,8	11,0	10,5	10,4	10,6	10,3	
Польща	Н	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	82,0	81,6	82,3	81,7	82,3	82,4	82,8	82,9	83,0	82,4	83,2	84,6
	М	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	18,0	18,4	17,7	18,3	17,7	17,6	17,2	17,1	17,0	17,6	16,8	15,4
Словакія	Н	93,9	94,0	94,2	95,2	94,1	93,8	94,1	93,4	93,2	93,1	94,6	95,0	95,1	94,0	95,3	95,1	94,7	94,4	94,3	94,5	94,6	94,9	
	М	6,1	6,0	5,8	4,8	5,9	6,2	5,9	6,6	6,8	6,9	5,4	5,0	4,9	6,0	4,7	4,9	5,3	5,6	5,7	5,5	5,4	5,1	
Словенія	Н	89,8	88,8	88,7	89,1	89,2	88,8	88,7	89,0	89,0	89,4	89,8	89,5	88,2	88,2	87,3	86,6	86,7	86,6	86,8	87,2	88,4	88,0	
	М	10,2	11,2	11,3	10,9	10,8	11,2	11,3	11,0	11,0	10,6	10,2	10,5	11,8	11,8	12,7	13,4	13,3	13,4	13,2	12,8	11,6	12,0	
Фінляндія	Н	74,6	73,9	74,6	75,0	74,8	75,3	74,8	75,0	74,8	74,9	74,7	74,5	74,3	73,5	71,0	70,3	71,3	71,4	70,7	70,5	71,1	71,7	
	М	25,4	26,1	25,4	25,0	25,2	24,7	25,2	25,0	25,2	25,1	25,3	25,5	25,7	26,5	29,0	29,7	28,7	28,6	29,3	29,5	28,9	28,3	
Франція	Н	86,3	86,1	86,2	86,0	86,1	85,5	86,3	86,0	85,6	85,3	85,0	84,8	84,6	84,4	83,4	86,5	84,1	84,2	84,4	84,4	84,1	84,0	
	М	13,7	13,9	13,8	14,0	13,9	14,5	13,7	14,0	14,4	14,7	15,0	15,2	15,4	15,6	16,6	13,5	15,9	15,8	15,6	15,6	15,9	16,0	
ФРН	Н	66,8	66,1	66,5	65,9	65,7	65,6	66,1	66,4	66,7	65,5	65,6	64,8	63,9	63,8	64,8	64,9	64,7	64,5	64,0	64,0	63,7	63,2	
	С	22,2	23,0	22,9	23,3	23,5	23,8	23,3	23,1	23,0	23,6	23,4	23,8	24,5	24,6	24,0	23,7	23,9	24,2	24,9	25,0	25,2	25,7	
	М	11,0	10,8	10,6	10,8	10,7	10,6	10,5	10,5	10,3	10,9	11,0	11,4	11,6	11,6	11,2	11,4	11,4	11,3	11,2	11,0	11,1	11,1	
Чехія	Н	83,0	83,0	82,9	82,6	83,2	83,6	85,1	83,6	84,4	83,3	81,8	81,9	82,2	81,8	80,9	81,2	81,7	81,7	81,0	80,4	80,7	81,8	
	М	17,0	17,0	17,1	17,4	16,8	16,4	14,9	16,4	15,6	16,7	18,2	18,1	17,8	18,2	19,1	18,8	18,3	18,3	19,0	19,6	19,3	18,2	
Швейцарія	Н	50,8	51,2	51,4	52,4	51,0	53,3	51,8	51,3	51,3	51,0	51,2	51,5	51,2	52,3	51,7	51,9	52,1	51,9	52,1	51,6	51,7	50,8	
	С	27,5	27,4	27,5	27,1	28,2	26,9	27,8	28,5	28,6	29,0	29,2	28,9	29,4	28,9	29,2	29,1	29,0	29,2	29,1	29,3	29,5	27,5	
	М	21,7	21,4	21,1	20,5	20,8	19,8	20,4	20,2	20,1	20,0	19,6	19,6	19,4	18,8	19,2	19,0	18,9	18,9	18,9	19,1	18,8	21,7	
Швеція	Н	67,7	67,2	67,4	68,0	68,2	68,7	66,3	64,7	64,4	64,6	65,6	65,8	67,2	65,8	65,4	66,7	66,6	65,3	65,2	65,7	66,5	66,7	
	М	32,3	32,8	32,6	32,0	31,8	31,3	33,7	35,3	35,6	35,4	34,4	34,2	32,8	34,2	34,6	33,3	33,4	34,7	34,8	34,3	33,5	33,3	
Естонія	Н	97,0	96,2	95,8	96,5	96,5	96,7	96,1	95,5	95,6	96,1	95,5	95,6	96,3	95,7	95,2	94,7	94,5	94,6	94,5	95,3	95,6	95,9	
	М	3,0	3,8	4,2	3,5	3,5	3,3	3,9	4,5	4,4	3,9	4,5	4,4	3,7	4,3	4,8	5,3	5,5	5,4	5,5	4,7	4,4	4,1	

Дод. Л.4. – Співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.4

Динаміка показників співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП в державах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	38,9	40,3	41,2	41,2	40,9	40,2	41,9	40,8	40,6	40,1	39,3	38,7	38,9	39,7	39,3	39,2	39,4	40,0	40,8	41,1	41,7	40,7
	С	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
	М	1,7	1,7	1,7	1,6	1,6	1,5	1,4	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3
Бельгія	Н	39,8	40,1	40,5	41,2	40,9	40,8	40,5	39,6	39,0	39,1	38,9	38,7	38,3	39,1	38,0	38,3	38,7	39,8	40,6	40,5	39,2	37,2
	С	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	1,0	1,9	2,0	2,0	2,2	2,2	2,3	2,2	2,1	2,2	2,3	2,3	2,5	2,4	3,5	4,8
	М	2,0	2,1	2,1	2,0	2,0	1,8	1,9	2,1	2,2	2,1	2,1	2,1	2,1	1,9	2,3	2,2	2,2	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2
Велика Британія	Н	28,7	28,5	29,1	30,6	31,3	31,9	31,5	30,4	30,0	30,9	31,3	31,6	31,6	31,0	29,9	30,9	31,9	31,1	31,0	30,6	30,9	31,6
	М	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,5	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,7	1,7	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6
Угорщина	Н	39,9	38,1	36,3	35,8	36,2	36,6	35,6	35,4	35,2	34,9	34,4	34,3	37,1	37,1	36,5	35,0	34,0	36,1	35,8	36,0	36,7	37,1
	М	1,0	1,5	1,6	1,7	2,0	2,0	2,1	2,0	2,1	2,3	2,3	2,4	2,4	2,5	2,6	2,4	2,4	2,4	2,2	2,2	2,3	2,3
Греція	Н	27,5	34,0	28,5	30,4	31,2	33,1	31,7	32,0	30,7	29,7	31,0	30,0	30,8	30,6	30,0	31,3	32,9	34,6	34,5	35,0	35,5	37,6
	М	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,2	0,4	0,4	0,4	0,7	0,8	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Данія	Н	31,9	32,1	32,1	32,3	32,8	32,4	31,0	30,4	30,4	31,6	33,4	32,1	35,4	33,7	33,4	32,8	32,8	33,5	33,7	36,4	33,6	33,5
	М	14,6	14,6	14,7	15,0	15,1	14,4	14,9	15,0	15,2	14,8	14,6	14,3	11,0	11,1	11,5	12,0	12,0	12,1	12,2	12,2	12,3	12,5
Ізраїль	Н	33,2	32,6	33,0	32,0	31,8	32,5	32,4	31,6	30,9	30,8	31,1	31,7	31,6	29,4	27,2	28,1	28,3	27,4	28,2	28,6	28,7	28,7
	М	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,3	2,4	2,4	2,4	2,6	2,6	2,6	2,6	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5
Італія	Н	36,5	38,0	39,2	35,3	37,1	34,4	33,9	33,3	33,3	32,8	32,6	34,0	34,9	35,0	35,8	35,4	35,4	36,8	36,9	36,3	36,2	36,4
	М	2,1	2,2	2,4	4,7	3,9	6,2	6,4	6,5	6,7	6,5	6,5	6,5	6,8	6,7	6,3	6,4	6,6	7,1	7,1	7,2	7,1	6,5
Ірландія	Н	30,9	31,1	30,6	30,1	30,2	30,2	28,0	26,7	27,2	28,3	28,7	30,2	29,7	27,7	26,4	26,1	26,4	26,5	27,3	27,7	22,6	22,6
	М	0,8	0,8	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,7	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,8	0,6	0,5
Іспанія	Н	27,0	27,4	26,7	27,1	27,5	27,7	27,5	26,5	26,2	26,6	27,3	27,7	28,3	24,8	22,4	24,3	23,9	23,5	25,2	25,8	25,7	25,3
	С	1,5	1,5	2,3	2,4	2,5	2,5	2,5	3,8	4,2	4,7	4,9	5,2	5,0	4,5	4,6	4,0	4,4	5,7	4,7	4,6	4,7	4,9
	М	2,8	2,7	2,9	3,0	3,1	3,0	2,9	2,9	2,8	2,8	2,9	3,0	3,0	2,8	2,7	2,9	2,9	3,1	3,3	3,4	3,4	3,3
Канада	Н	18,5	18,9	19,6	19,6	18,8	18,8	18,3	17,3	17,3	17,1	17,0	17,0	16,9	16,3	16,2	15,4	15,4	15,5	15,5	15,7	16,1	15,6
	С	12,9	12,8	12,9	13,1	13,7	13,2	12,7	12,1	12,2	12,2	12,2	12,5	12,3	12,3	12,4	11,9	11,9	12,2	12,1	12,2	12,7	12,8
	М	3,4	3,4	3,3	3,2	3,0	2,8	3,2	3,1	3,0	3,0	3,0	2,9	2,9	3,1	3,3	3,3	3,2	3,3	3,2	3,2	3,3	3,3
Латвія	Н	23,9	23,3	25,4	26,1	25,4	24,2	23,2	23,0	22,5	22,7	23,2	23,8	23,1	22,4	22,8	22,3	22,3	22,9	23,0	23,2	23,4	24,4
	М	5,8	5,9	4,9	5,1	4,8	4,9	4,9	4,8	4,8	4,9	4,7	4,9	5,1	5,3	5,0	5,8	5,4	5,4	5,5	5,6	5,6	5,9

Продовження дод. Л.4
Продовження табл. Л.4

Країна	Рі- вень ¹	Співвідношення обсягів податкових надходжень до ВВП, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нідерланди	Н	36,6	36,5	35,9	35,4	36,3	36,0	34,7	34,2	33,9	33,8	33,9	35,2	34,8	35,2	34,1	34,8	34,5	34,6	35,2	36,1	35,9	37,5
	М	1,2	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,4	1,4	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4	1,4
Норвегія	Н	32,2	32,4	33,2	34,0	34,6	35,6	35,2	36,8	35,5	36,6	36,9	37,4	36,8	36,5	35,5	36,2	37,0	36,3	34,6	33,5	32,4	31,8
	М	7,9	7,7	7,5	7,6	7,2	6,3	6,9	5,5	6,1	5,8	5,7	5,4	5,3	4,9	5,7	5,7	5,1	5,2	5,3	5,4	5,9	6,2
Португалія	Н	27,7	28,3	28,3	28,4	29,0	29,1	28,9	29,3	29,5	28,1	28,8	29,2	29,6	29,5	27,8	28,4	30,2	29,7	31,7	31,8	32,1	31,9
	М	1,6	1,7	1,6	1,8	2,0	2,0	1,9	2,0	1,9	2,0	2,1	2,1	2,2	2,2	2,1	2,0	2,1	2,1	2,4	2,5	2,5	2,5
Польща	Н	34,6	33,1	32,5	31,7	31,8	29,9	29,5	29,7	29,4	27,8	28,8	29,3	30,0	29,5	27,1	27,5	27,9	28,0	27,9	27,8	28,3	29,3
	М	3,1	3,5	3,6	3,6	3,3	3,0	3,4	3,3	3,1	4,1	4,2	4,3	4,6	4,6	4,1	4,0	3,9	4,0	4,0	4,1	4,2	4,3
Словакія	Н	39,0	38,1	35,9	35,6	34,3	33,2	32,2	32,2	31,9	30,9	30,4	28,5	28,5	28,3	28,0	27,3	27,8	27,5	29,4	30,3	31,7	32,1
	М	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,8	0,7	0,6
Словенія	Н	35,9	34,8	33,7	34,5	34,6	34,0	34,1	34,4	34,5	34,6	35,2	34,7	33,7	33,1	32,6	32,9	32,5	32,8	32,8	32,6	33,1	33,5
	М	2,4	2,5	2,4	2,4	2,7	2,7	2,7	2,8	2,8	2,8	2,8	2,9	3,4	3,2	3,7	4,0	4,0	4,1	4,0	3,9	3,5	3,5
Фінляндія	Н	34,6	35,3	35,2	35,1	34,7	35,9	33,6	34,0	33,5	33,1	33,4	33,3	32,7	32,2	31,2	30,9	32,3	33,0	33,4	33,5	33,5	34,0
	М	9,9	10,4	9,8	9,8	9,6	9,9	9,6	9,3	8,9	8,7	8,7	8,9	8,8	9,0	9,7	9,9	9,7	9,7	10,2	10,3	10,4	10,2
Франція	Н	37,3	38,2	38,5	38,3	39,2	38,7	38,5	37,9	37,7	37,5	37,9	38,1	37,3	37,1	35,9	37,5	37,5	38,5	39,4	39,4	39,2	39,1
	М	4,6	4,8	4,8	4,8	4,7	4,4	4,2	4,2	4,3	4,7	4,9	5,0	5,1	5,1	5,4	4,5	5,6	5,8	5,8	5,9	6,0	6,1
ФРН	Н	25,7	25,1	25,0	24,9	25,3	25,4	24,8	24,5	24,8	24,0	24,0	24,0	24,0	24,2	25,4	24,9	25,2	25,5	25,5	25,5	25,5	25,5
	С	7,8	7,9	7,6	7,7	8,0	8,1	7,7	7,5	7,5	7,4	7,3	7,7	8,0	8,1	7,8	7,4	7,6	7,9	8,3	8,3	8,5	8,9
	М	2,7	2,6	2,6	2,8	2,9	2,7	2,6	2,4	2,3	2,5	2,6	2,9	2,9	3,0	2,8	2,8	2,9	3,0	3,0	3,0	3,1	3,2
Чехія	Н	34,4	33,0	33,3	32,2	33,0	32,1	32,3	33,0	33,9	34,3	34,1	33,7	33,9	33,1	31,9	32,0	32,9	33,3	33,6	32,7	33,0	33,6
	М	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Швейцарія	Н	14,9	15,4	15,3	15,9	15,7	16,9	16,1	16,2	16,0	15,7	15,8	15,7	15,5	16,0	16,3	16,0	16,5	16,2	16,3	16,2	16,7	16,7
	С	6,1	6,1	5,9	5,9	6,2	6,1	6,3	6,7	6,4	6,5	6,6	6,5	6,6	6,4	6,5	6,4	6,5	6,6	6,6	6,7	6,8	6,9
	М	4,5	4,5	4,3	4,3	4,5	4,4	4,5	4,5	4,4	4,3	4,2	4,1	4,1	4,0	4,2	4,0	4,0	4,0	4,1	4,1	4,2	4,2
Швеція	Н	31,5	33,0	34,1	34,3	34,4	34,9	32,3	30,4	30,4	30,7	31,6	31,3	30,4	28,8	28,1	28,0	27,4	26,9	27,1	26,9	27,7	28,4
	М	14,1	14,4	14,2	14,1	14,4	14,1	14,5	14,7	15,1	15,0	15,0	14,7	14,5	15,2	16,0	15,3	15,1	15,6	15,8	15,7	15,6	15,7
Естонія	Н	35,7	33,6	33,7	33,5	32,1	30,6	29,9	30,7	30,5	30,8	29,6	30,2	31,0	31,1	34,5	32,8	31,0	31,2	31,3	32,4	33,5	34,4
	М	0,3	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3

Дод. Л.5. – Структура податкових надходжень до бюджету держави в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.5

Динаміка податкових надходжень до бюджету держави в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Частка податкових надходжень до бюджету за рівнями до консолідованого доходу держави, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	94,1	94,3	94,5	94,5	94,6	94,9	95,4	95,3	95,3	95,3	95,3	95,3	95,4	95,4	95,2	95,2	95,3	95,3	95,3	95,4	95,5	95,4
	С	1,8	1,7	1,6	1,7	1,7	1,6	1,5	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,6
	М	4,1	4,0	3,8	3,8	3,7	3,5	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1	3,0	3,0
Бельгія	Н	93,4	93,2	93,3	93,4	93,2	93,7	93,3	90,8	90,4	90,5	90,2	90,0	89,7	90,4	89,6	89,7	89,6	90,2	89,8	90,1	87,4	84,1
	С	1,8	2,0	1,9	2,0	2,1	2,2	2,2	4,5	4,6	4,7	5,1	5,2	5,3	5,2	5,0	5,2	5,3	5,2	5,5	5,3	7,7	10,8
	М	4,8	4,8	4,8	4,5	4,6	4,1	4,5	4,8	5,0	4,8	4,8	4,8	5,0	4,4	5,4	5,1	5,0	4,6	4,7	4,6	4,9	5,1
Велика Британія	Н	96,3	96,2	96,2	96,1	96,1	96,0	95,8	95,5	95,2	95,3	95,3	95,4	95,4	95,2	94,7	94,9	95,1	95,1	95,1	95,1	95,1	95,1
	М	3,7	3,8	3,8	3,9	3,9	4,0	4,2	4,5	4,8	4,7	4,7	4,6	4,6	4,8	5,3	5,1	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9	4,9
Угорщина	Н	97,5	96,3	95,9	95,5	94,7	94,8	94,5	94,6	94,3	93,9	93,8	93,6	93,8	93,6	93,3	93,6	93,4	93,8	94,1	94,4	94,2	94,2
	М	2,5	3,7	4,1	4,5	5,3	5,2	5,5	5,4	5,7	6,1	6,2	6,4	6,2	6,4	6,7	6,4	6,6	6,2	5,9	5,6	5,8	5,8
Греція	Н	99,1	99,2	99,0	99,1	99,2	99,2	99,1	99,2	99,2	99,2	99,2	98,8	98,8	98,8	98,1	97,7	97,7	97,6	97,4	97,6	97,6	97,6
	М	0,9	0,8	1,0	0,9	0,8	0,8	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8	1,2	1,2	1,2	2,3	2,3	2,3	2,4	2,6	2,4	2,4	2,4
Данія	Н	68,7	68,8	68,6	68,4	68,5	69,2	67,5	66,9	66,7	68,1	69,5	69,2	76,2	75,3	74,3	73,2	73,2	73,5	73,4	74,9	73,2	72,8
	М	31,3	31,2	31,4	31,6	31,5	30,8	32,5	33,1	33,3	31,9	30,5	30,8	23,8	24,7	25,7	26,8	26,8	26,5	26,6	25,1	26,8	27,2
Ізраїль	Н	93,6	93,4	93,3	93,1	93,1	93,3	93,3	93,0	92,8	92,3	92,4	92,5	92,3	91,8	91,2	91,3	91,4	91,5	91,7	91,8	91,9	91,9
	М	6,4	6,6	6,7	6,9	6,9	6,7	6,7	7,0	7,2	7,7	7,6	7,5	7,7	8,2	8,8	8,7	8,6	8,5	8,3	8,2	8,1	8,1
Італія	Н	94,6	94,4	94,2	88,2	90,6	84,7	84,2	83,7	83,2	83,4	83,4	83,9	83,6	83,8	85,0	84,6	84,4	83,8	83,9	83,5	83,5	84,9
	М	5,4	5,6	5,8	11,8	9,4	15,3	15,8	16,3	16,8	16,6	16,6	16,1	16,4	16,2	15,0	15,4	15,6	16,2	16,1	16,5	16,5	15,1
Ірландія	Н	97,3	97,5	97,6	97,8	97,9	98,0	97,9	97,7	97,7	97,8	97,8	98,0	97,8	97,4	96,7	96,7	96,7	96,5	96,9	97,2	97,6	98,0
	М	2,7	2,5	2,4	2,2	2,1	2,0	2,1	2,3	2,3	2,2	2,2	2,0	2,2	2,6	3,3	3,3	3,3	3,5	3,1	2,8	2,4	2,0
Іспанія	Н	86,4	86,7	83,8	83,2	83,1	83,3	83,7	79,9	79,1	78,1	77,7	77,2	77,9	77,4	75,4	77,9	76,5	72,9	76,1	76,4	76,1	75,5
	С	4,8	4,7	7,2	7,5	7,6	7,7	7,5	11,5	12,6	13,6	14,0	14,4	13,8	14,0	15,6	12,9	14,2	17,7	14,1	13,6	14,0	14,6
	М	8,8	8,7	9,0	9,3	9,3	9,1	8,8	8,6	8,3	8,3	8,3	8,4	8,3	8,7	9,0	9,1	9,2	9,5	9,8	10,0	9,9	9,9
Канада	Н	53,1	53,8	54,8	54,7	52,8	53,9	53,6	53,3	53,3	53,1	52,8	52,5	52,6	51,5	50,8	50,3	50,6	50,0	50,2	50,5	50,1	49,4
	С	37,1	36,6	36,0	36,5	38,6	38,0	37,1	37,3	37,4	37,7	37,9	38,6	38,4	38,7	38,8	38,9	39,0	39,5	39,3	39,1	39,5	40,3
	М	9,8	9,6	9,2	8,9	8,6	8,1	9,3	9,5	9,4	9,2	9,2	8,9	9,0	9,8	10,4	10,7	10,4	10,5	10,5	10,4	10,3	10,3
Латвія	Н	80,5	79,7	83,9	83,7	84,0	83,1	82,6	82,8	82,3	82,2	83,3	83,0	82,0	81,0	81,9	79,5	80,4	80,8	80,9	80,5	80,6	80,5
	М	19,5	20,3	16,1	16,3	16,0	16,9	17,4	17,2	17,7	17,8	16,7	17,0	18,0	19,0	18,1	20,5	19,6	19,2	19,1	19,5	19,4	19,5

Продовження дод. Л.5
Продовження табл. Л.5

Країна	Рі- вень ¹	Частка податкових надходжень до бюджету за рівнями до консолідованого доходу держави, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Нідерланди	Н	96,9	96,7	96,6	96,5	96,7	96,7	96,5	96,4	96,2	96,1	96,0	96,7	96,7	96,8	96,4	96,5	96,2	96,2	96,2	96,2	96,2	96,4
	М	3,1	3,3	3,4	3,5	3,3	3,3	3,5	3,6	3,8	3,9	4,0	3,3	3,3	3,2	3,6	3,5	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Норвегія	Н	80,4	80,9	81,7	81,7	82,8	84,9	83,6	87,0	85,3	86,3	86,7	87,4	87,4	88,1	86,1	86,4	87,9	87,5	86,7	86,1	84,7	83,8
	М	19,6	19,1	18,3	18,3	17,2	15,1	16,4	13,0	14,7	13,7	13,3	12,6	12,6	11,9	13,9	13,6	12,1	12,5	13,3	13,9	15,3	16,2
Португалія	Н	94,6	94,5	94,5	94,2	93,7	93,7	93,9	93,7	94,0	93,3	93,3	93,4	92,9	93,0	93,0	93,3	93,5	93,3	93,1	92,8	92,8	92,7
	М	5,4	5,5	5,5	5,8	6,3	6,3	6,1	6,3	6,0	6,7	6,7	6,6	7,1	7,0	7,0	6,7	6,5	6,7	6,9	7,2	7,2	7,3
Польща	Н	91,7	90,3	89,9	89,7	90,7	90,8	89,8	89,9	90,4	87,2	87,3	87,1	86,7	86,5	86,9	87,4	87,7	87,4	87,4	87,1	87,1	87,2
	М	8,3	9,7	10,1	10,3	9,3	9,2	10,2	10,1	9,6	12,8	12,7	12,9	13,3	13,5	13,1	12,6	12,3	12,6	12,6	12,9	12,9	12,8
Словакія	Н	98,7	98,5	98,5	98,6	98,6	98,6	98,6	98,2	98,2	98,2	97,3	97,3	97,4	97,4	97,2	97,1	97,2	97,1	97,2	97,3	98,0	98,0
	М	1,3	1,5	1,5	1,4	1,4	1,4	1,4	1,8	1,8	1,8	2,7	2,7	2,6	2,6	2,8	2,9	2,8	2,9	2,8	2,7	2,0	2,0
Словенія	Н	93,6	93,4	93,2	93,5	92,9	92,7	92,6	92,6	92,4	92,4	92,6	92,3	90,9	91,1	89,9	89,1	89,2	88,9	89,1	89,4	90,4	90,5
	М	6,3	6,6	6,7	6,5	7,1	7,3	7,4	7,4	7,6	7,6	7,4	7,7	9,1	8,9	10,1	10,9	10,8	11,1	10,9	10,6	9,6	9,5
Фінляндія	Н	77,7	77,2	78,3	78,2	78,3	78,4	77,9	78,6	78,9	79,2	79,3	79,0	78,7	78,1	76,3	75,7	76,8	77,3	76,6	76,5	76,3	76,9
	М	22,3	22,8	21,7	21,8	21,7	21,6	22,1	21,4	21,1	20,8	20,7	21,0	21,3	21,9	23,7	24,3	23,2	22,7	23,4	23,5	23,7	23,1
Франція	Н	89,0	88,8	89,0	88,9	89,3	89,9	90,1	89,9	89,7	89,0	88,5	88,5	88,0	87,9	86,9	89,4	87,0	86,9	87,1	87,0	86,8	86,5
	М	11,0	11,2	11,0	11,1	10,7	10,1	9,9	10,1	10,3	11,0	11,5	11,5	12,0	12,1	13,1	10,6	13,0	13,1	12,9	13,0	13,2	13,5
ФРН	Н	71,0	70,5	71,0	70,3	70,0	70,1	70,8	71,3	71,7	70,9	70,8	69,5	68,7	68,5	70,5	71,0	70,7	70,2	69,3	69,2	68,7	67,8
	С	21,6	22,1	21,6	21,8	22,0	22,4	22,0	21,8	21,6	21,7	21,5	22,2	22,9	23,0	21,7	21,1	21,2	21,7	22,5	22,6	23,0	23,7
	М	7,4	7,3	7,4	7,9	7,9	7,4	7,3	7,0	6,8	7,4	7,8	8,3	8,4	8,5	7,8	7,9	8,0	8,2	8,2	8,2	8,3	8,5
Чехія	Н	99,1	99,1	99,2	99,1	99,2	99,1	99,2	98,8	98,8	98,9	98,9	98,9	99,2	99,0	98,8	98,7	98,8	98,7	98,7	98,8	98,8	98,9
	М	0,9	0,9	0,8	0,9	0,8	0,9	0,8	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	1,2	1,3	1,2	1,3	1,3	1,2	1,2	1,1
Швейцарія	Н	58,6	59,4	59,9	60,9	59,6	61,6	59,9	59,2	59,9	59,4	59,5	59,7	59,2	60,4	60,4	60,5	61,0	60,5	60,5	60,1	60,4	60,2
	С	23,8	23,4	23,1	22,7	23,5	22,4	23,4	24,3	23,8	24,5	24,8	24,7	25,1	24,3	24,2	24,3	24,0	24,5	24,4	24,7	24,5	24,7
	М	17,6	17,2	17,0	16,4	16,9	16,1	16,7	16,5	16,3	16,1	15,7	15,6	15,8	15,3	15,4	15,2	15,0	15,1	15,1	15,3	15,2	15,2
Швеція	Н	69,1	69,6	70,6	70,9	70,4	71,2	69,0	67,4	66,9	67,2	67,9	68,1	67,7	65,4	63,8	64,7	64,4	63,3	63,1	63,1	64,0	64,3
	М	30,9	30,4	29,4	29,1	29,6	28,8	31,0	32,6	33,1	32,8	32,1	31,9	32,3	34,6	36,2	35,3	35,6	36,7	36,9	36,9	36,0	35,7
Естонія	Н	99,2	98,6	98,6	98,6	98,5	98,4	98,5	98,6	98,7	98,8	98,8	99,0	99,1	98,8	98,8	98,6	98,5	98,7	98,9	98,9	99,0	99,0
	М	0,8	1,4	1,4	1,4	1,5	1,6	1,5	1,4	1,3	1,2	1,2	1,0	0,9	1,2	1,2	1,4	1,5	1,3	1,1	1,1	1,0	1,0

Дод. Л.6. – Структура міжбюджетних трансфертів в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Таблиця Л.6

Динаміка структурних змін у розподілі міжбюджетних трансфертів в країнах – членах ОЕСР у 1995-2016 рр.

Країна	Рі- вень ¹	Частка міжбюджетних трансфертів за рівнями, %, по роках																					
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Австрія	Н	15,1	16,1	17,2	17,1	17,3	17,4	17,7	17,7	17,4	16,0	16,8	16,6	16,9	17,4	16,1	16,0	16,8	17,0	17,3	17,1	17,6	17,5
	С	1,2	0,4	1,5	1,5	1,5	1,4	0,7	0,9	0,6	1,2	1,1	1,3	1,2	1,3	1,5	1,5	1,5	1,5	1,6	1,6	1,7	2,0
	М	1,1	1,0	0,9	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3
Бельгія	Н	15,8	15,9	16,5	16,9	17,2	17,2	17,8	16,2	16,4	16,7	16,0	16,7	16,7	16,7	15,9	15,6	15,9	15,8	15,9	16,0	17,7	17,9
	С	4,1	3,9	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,6	3,8	3,8	3,7	3,9	3,8	4,2	3,6	3,6	3,6	3,5	3,7	3,7	3,8	3,7
	М	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Велика Британія	Н	15,6	15,9	15,3	15,0	15,5	16,2	15,9	16,3	16,7	16,3	16,0	16,6	16,4	15,8	15,9	16,1	15,6	15,6	14,6	14,6	14,3	13,3
	М	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	1,4	0,0	0,0	0,1	0,0
Угорщина	Н	12,8	12,8	12,0	11,5	11,5	10,8	11,2	10,6	12,3	11,0	10,9	10,1	9,6	12,7	11,9	12,2	12,4	9,5	9,7	8,5	6,2	6,2
	М	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,6	0,2	0,2	0,2	0,2
Греція	Н	4,7	6,3	6,7	6,7	5,1	5,3	5,3	5,3	4,0	4,1	4,4	5,0	4,7	4,6	5,1	4,2	3,9	3,9	3,8	4,3	4,1	4,5
	М	1,1	1,9	2,7	2,8	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Данія	Н	20,2	19,2	19,3	19,5	19,7	20,0	20,2	20,5	21,6	22,1	22,3	22,5	25,8	26,1	26,6	26,6	26,6	26,3	26,8	27,1	27,0	27,3
	М	1,6	1,7	1,8	2,0	1,9	1,7	1,9	2,2	2,1	2,0	2,2	1,8	0,7	0,7	0,6	1,0	1,2	1,3	1,3	1,2	1,1	1,1
Ізраїль	Н	5,1	5,4	5,3	5,0	5,1	4,9	5,0	4,7	4,7	4,7	4,6	4,3	4,4	4,5	4,2	4,3	4,8	4,7	4,8	4,8	5,1	5,2
	М	0,8	0,9	0,9	0,9	0,9	1,0	1,0	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,1	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2
Італія	Н	12,9	12,4	13,2	10,0	10,6	10,5	11,1	10,6	10,5	10,8	11,1	10,8	11,0	11,6	13,2	12,2	11,2	10,5	10,2	10,0	10,4	11,3
	М	0,4	0,4	0,4	0,5	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,6	1,3	0,9	0,6	0,5	0,6	0,6	0,9	1,2
Ірландія	Н	17,8	18,1	19,2	19,2	20,2	22,5	23,6	23,8	24,1	23,8	9,6	9,6	8,5	7,8	7,1	4,7	5,2	4,7	3,9	3,0	3,8	3,3
	М	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Іспанія	Н	14,7	15,4	14,9	15,0	16,0	17,0	17,2	16,9	17,2	17,4	17,4	17,7	17,8	17,5	18,0	15,9	13,3	15,7	15,5	15,3	15,5	16,1
	С	1,0	1,0	1,1	1,4	1,5	1,5	1,4	1,6	1,6	1,5	1,6	1,7	1,7	1,8	1,7	2,3	4,0	5,8	2,5	2,6	2,9	2,6
	М	1,5	1,5	1,8	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,1	2,1	1,8	1,5	1,8	2,2	1,5	1,7	1,7	1,9	1,8
Канада	Н	7,8	7,1	6,4	6,4	7,4	7,0	7,1	6,7	7,6	7,3	9,4	8,3	8,5	9,1	8,8	9,8	8,9	8,9	8,7	8,9	8,8	8,8
	С	6,9	6,5	6,5	7,3	6,8	6,3	6,2	6,3	6,3	6,5	6,5	6,9	6,8	6,4	6,8	7,4	6,5	6,8	6,7	6,7	6,7	6,7
	М	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Латвія	Н	3,0	5,0	8,9	6,7	6,0	6,5	6,8	7,2	7,6	7,2	6,7	6,9	8,5	9,3	9,2	9,4	8,4	7,9	7,8	7,8	7,4	7,3
	М	2,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0

Продовження дод. Л.6
Продовження табл. Л.6

Країна	Рі- вень ¹	Частка міжбюджетних трансфертів за рівнями, %, по роках																						
		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Нідерланди	Н	22,6	18,2	18,6	18,0	18,2	18,7	18,3	18,5	19,0	18,5	18,6	18,1	18,5	18,2	18,5	18,1	18,3	18,0	17,2	17,1	18,3	18,7	
	М	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,3	0,3	0,4	0,2	0,2	0,2	0,4	0,2
Норвегія	Н	12,0	11,7	11,9	11,9	12,3	12,7	12,2	11,5	9,1	9,4	9,6	9,8	10,0	10,2	11,0	11,3	12,2	12,5	12,5	12,6	12,5	12,6	
	М	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,5	0,5	0,5	0,2	0,1
Португалія	Н	3,5	3,7	4,0	5,2	5,0	4,4	4,6	4,6	4,4	4,5	4,3	4,5	4,2	4,1	4,1	3,9	3,9	4,0	3,8	3,2	3,3	3,5	
	М	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	
Польща	Н	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	11,5	11,4	12,2	12,7	13,0	13,1	12,9	12,7	13,0	13,0	13,1	14,7
	М	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	н/в	0,3	0,4	0,3	0,4	0,5	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3
Словакія	Н	0,7	2,1	1,6	1,4	0,7	0,9	1,3	2,9	10,2	10,0	10,8	10,5	10,6	9,7	10,0	10,0	10,3	10,0	9,6	9,6	10,5	10,9	
	М	0,0	0,1	0,5	0,6	0,4	0,3	0,2	0,0	0,0	0,7	0,0	0,1	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Словенія	Н	6,0	6,3	6,8	6,6	7,3	7,1	6,9	7,1	7,4	7,7	8,2	8,2	7,0	7,1	7,5	7,0	6,8	7,0	5,7	7,5	7,8	6,6	
	М	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Фінляндія	Н	10,1	8,7	7,4	7,1	7,0	7,2	7,5	8,8	9,1	9,4	9,6	10,2	10,2	10,5	10,5	10,8	10,9	10,8	10,7	10,5	10,4	10,7	
	М	2,0	0,9	0,7	0,7	0,7	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8
Франція	Н	4,6	4,9	4,7	4,6	4,7	4,6	4,9	5,4	5,4	5,6	5,3	5,3	5,3	5,2	5,5	7,6	5,6	5,4	5,4	5,3	5,0	4,7	
	М	0,5	0,6	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,7	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
ФРН	Н	3,0	3,5	3,4	3,4	3,3	3,5	3,1	3,1	3,2	3,1	3,2	3,2	3,3	3,1	3,3	3,7	3,8	3,5	3,5	3,4	3,5	3,3	
	С	5,0	5,6	5,4	5,2	5,2	5,6	5,1	5,0	5,1	4,9	5,0	5,1	5,5	5,4	5,4	5,2	5,5	5,5	5,8	5,9	6,2	6,5	
	М	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Чехія	Н	12,7	19,3	9,6	11,1	9,4	9,8	8,4	8,5	11,3	12,2	10,3	10,4	10,3	9,8	9,9	10,1	9,6	7,9	8,2	8,3	8,6	9,0	
	М	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Швейцарія	Н	6,4	6,9	7,1	7,4	7,3	7,4	7,7	7,3	7,5	7,4	7,5	7,7	8,1	7,9	7,8	7,8	7,9	7,9	7,7	7,7	7,8	7,8	
	С	3,7	3,7	3,7	3,7	3,8	3,9	3,9	3,7	3,9	3,8	3,7	3,7	3,7	2,3	2,3	2,2	2,3	2,2	2,0	2,1	2,1	2,3	
	М	1,0	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,5	1,3	1,2	1,3	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	
Швеція	Н	7,0	6,0	6,3	8,1	8,0	7,9	7,9	7,9	7,8	7,6	8,5	8,6	10,3	10,2	11,1	12,3	12,3	12,0	12,1	12,7	13,1	13,4	
	М	0,2	0,1	0,1	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	
Естонія	Н	17,7	17,1	17,8	16,7	16,1	15,8	18,3	17,8	18,0	17,8	18,1	18,2	18,2	17,7	15,8	16,3	16,3	15,8	16,0	16,2	16,4	16,3	
	М	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	

Додаток М

Принципи децентралізації державної влади та забезпечення фіскальної самостійності місцевого самоврядування

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Принципи децентралізації державної влади		
Субсидіарність	Завдання, які можуть ефективно вирішуватися на місцях, повинні перебувати в компетенції муніципальних органів як найбільш близьких до населення. Якщо вони не можуть впоратись, то вирішення відповідних проблем має передаватися в компетенцію вищих (і більш віддалених від громадян) рівнів влади — регіонального, загальнодержавного та наднаціонального	Європейська хартія місцевого самоврядування [169]
	Передача повноважень на прийняття рішень з центрального на нижчі організаційні рівні	А. Ткачук [619, с. 6-7]
	Захист автономії особи і право на самоврядування нижчих політичних одиниць: громади, територіальної громади, регіону	А. Лелеченко та ін. [350, с.11]
	Інкапсуляція повноважень нижніх ланок управління від втручання верхніх, заборона наскрізного керування зверху вниз, тобто перебирання верхніми ланками повноважень нижніх	І. Цурканова [658, с.11]
	Близькість реалізації повноважень до громадян – споживачів послуг	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Доцільність	Відповідність дій в рамках децентралізації уявленням про цільову орієнтацію даного процесу	Л. Сус [595, с.20]
Справедливість	Домірності вкладеного та отриманого в ході децентралізації... відповідність внеску індивідів у спільну діяльність із соціальним становищем та суспільним визнанням	Л. Сус [595, с.20]
Відповідальність	Глибоке усвідомлення суб'єктами влади життєво важливих інтересів суспільства і країни, свого покликання самовіддано боротися за їх здійснення, здатність виробляти якісну політику, приймати оптимальні рішення, здійснювати їх з найбільшою користю для загального блага	А. Лелеченко та ін. [350, с.11]; Л. Сус [595, с.20]
Ефективність	Досягнення поставленої мети при максимально можливій економії суспільної праці або досягнення певної мети при найменших затратах, тобто штучне злиття результатів і засобів	А. Лелеченко та ін. [350, с.11]
	Відповідність реальним суспільним потребам, наявність чітких цілей, прийнятих з урахуванням оцінки їхнього очікуваного впливу та попереднього досвіду... прийняття рішень своєчасно, з передбаченням певної міри гнучкості в їхній реалізації з метою врахування місцевих умов або специфічних особливостей сфери управління	В. Пилипишин [479, с.608-609]

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Демократизація суспільної організації	Запровадження принципів діалогу і співпраці на різних рівнях соціального управління	В. Андрущенко [11, с. 361] В. Гриневиц [Г12, с.17]
	Спрямування змін на формування демократичної системи, яка б характеризувалась захистом індивідуальних прав та громадянських свобод	О. Вівчар та ін. [83, с.58]
Створення умов для самоорганізації	Цілеспрямований розвиток розгалуженої системи місцевого самоврядування	В. Андрущенко [11, с.361]
		В. Гриневиц [114, с.17]
Деконцентрація повноважень	Реалізація різних формах взаємодії органів виконавчої влади по вертикалі, що будуються насамперед на засадах субординації та координації при реалізації повноважень	Н. Базавлук, В. Баштанник [Б15, с.22-23]
		Л. Андріченко [А5, с. 38]
Активна й ефективна участь	Багатосторонність залучення громадськості до планування місцевого розвитку, заснованого на співпраці децентралізованих органів управління, приватного сектору та громадянського суспільства	О. Берданова, В. Вакуленко [17, с. 52]
	Сприймання громадян та їхніх організацій не як пасивних об'єктів (або суб'єктів) політики й адміністративних рішень, а як безпосередніх, активних і зацікавлених сторін, що мають право брати широку участь у процесі прийняття адміністративних рішень на всіх етапах політики – від початкових стадій і протягом усього циклу політики й управління	В. Пилипишин [479, с.608-609]
Належне врядування	Розподіл та управління ресурсами для вирішення колективних проблем	Програма розвитку ООН [743, с. 55]
	Чітке законодавче розмежування функцій та повноважень між різними рівнями управління	В. Гриневиц [114, с.17]
	Врахування протиріччя або різних інтересів, організованих спільних дій; відносини, які включають як офіційні інституції, так і неформальні домовленості та соціальний капітал громадян»	Т. Безверхнюк [29, с.7]
Суверенність та самодостатність	Наділені свободою від народження ... мають право на утворення певної спільноти та добровільно і на свій розсуд делегувати здійснення частини своїх владних повноважень органам публічної влади як державним, так і самоврядним.	О. Павлов [461, с. 63]
	Незалежність від форми державного устрою... невтручання держави у сферу суверенних прав регіонів	В. Гриневиц [114, с.17]
Стабільність	Формування стабільної організації і діяльності виконавчої влади	І. Цурка нова [658, с.68]

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Злагожденість	Потребує не лише політичного лідерства, а й більшої послідовності між різноманітними інструментами, механізмами політики та різними стратегіями впливу на одну й ту ж реальність	В. Пилипишин [479, с.608-609]
Відкритість	Активна комунікація з громадськістю стосовно завдань і обов'язків різних органів влади та державних установ, а також рішень, що приймаються ними	В. Пилипишин [479, с.608-609]
	Дотримання норм, які передбачають побудову структурно-функціональних основ і механізмів діяльності органів влади, що забезпечують постійну їх взаємодію з фізичними та юридичними особами при формуванні і реалізації рішень	Н. Мельтюхова, Я. Ваніна [395, с.169]
Пропорційність	Співвідношення самостійності в реалізації повноважень і відповідальності на даному рівні влади	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Об'єктивність	Спеціалізація при визначенні складу і структури повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Конгруентність	Досягнення оптимальності обов'язків і компетенцій на даному рівні влади	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Редукція	Підтримка здатності щодо зміни цілей в процесі функціонування органів системи місцевого самоврядування та органів державної влади	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Адаптивність	При делегуванні повноважень органам місцевого самоврядування ід центральних чи регіональних органів, органи місцевого самоврядування по мірі можливості мають право пристосовувати свою діяльність до місцевих умов	А. Ткачук [619, с.8]
Реальна керованість території	Здійснення державних повноважень, як правило, має в основному покладатися на органи влади, найбільш близькі громадянам... надання будь-яких з цих повноважень іншому органу влади Має здійснюватися з урахуванням обсягу і природи поставленого завдання, а також вимог ефективності та економії	Європейська хартія місцевого самоврядування [169, ст. 4]
Принципи забезпечення фінансової самостійності місцевого самоврядування		
Фінансова рівновага	Одночасність та одноосібність ухвалення рішень щодо розміру суспільних витрат та щодо розміру громадських доходів	В. Оатс [772, ст. 37-54]
Загальний добробут	Допущення можливості співвіднесення добробуту суспільства та індивіда	С. Ларіна [347, с. 36]
Фінансове вирівнювання	За відсутності адекватної політики індивідуального розподілу центральний уряд має забезпечувати певний ступінь вирівнювання між краще та гірше забезпеченими територіями	Р. Масгрейв [17, с. 13]
		С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с.135]

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Суспільна корисність	Збалансованість співвідношення суспільних витрат і громадських вигод	С. Ларіна [347, с. 36]
Вирівнювання бюджетної забезпеченості	Обмеження причин виникнення та запобігання загостренню територіальних та інших диспропорцій та дисбалансів при формуванні бюджетної системи	Б. Преображенський [506, с.36-37]
Плюралізм інститутів	Сполучення в межах певної території декількох автономних (формально взаємно незалежних, але діючих узгоджено) фіскальних юрисдикцій, множинність кола яких передбачає їх здатність до самоорганізації без звернення до центральної влади, що забезпечує стійкий характер функціонування	О. Морозова [421, с.163]
Змагальність	Витрати на спільне здійснення схожих за змістом повноважень субнаціональних і органів місцевого самоуправління не призводить щодо дублювання бюджетних послуг, але розширює можливості користувачів щодо вільного вибору, підвищує економічну та соціальну ефективність, дозволяє оптимізувати структуру бюджетних ресурсів, мінімізувати витрати	О. Морозова [421, с.163]
Договірний підхід	Наявність суспільних функцій, що спільно фінансуються з субнаціональних та місцевих бюджетів, вимагає інституціонального узгодження дій відповідних владних органів (на відміну від концепту жорсткого розподілу повноважень щодо виконання цих функцій)	О. Морозова [421, с.163]
Публічність	Будь-які зміни в системі фіскальних та міжбюджетних відносин мають проходити обговорення як в органах державної влади, так і в органах місцевого самоврядування	О. Морозова [421, с.164]
Деконцентрація фіскальних повноважень	Чітке розмежування повноважень в межах системи державної влади, а також розосередження державних повноважень - підключення до процесу реформування саморегульвних організацій, регіональних і муніципальних асоціацій, професійних об'єднань та ін.	О. Морозова [421, с.164]
Збалансованість надходжень та видатків	Відповідність розміру податкових надходжень до місцевих бюджетів фінансовим аспектам належного виконання функціям, що виконуються відповідними органами МСВ	П. Свяневич [555, с.14]
Відповідність	Рішення про виробництво суспільних благ мають приймати ті громадяни, які проживають на території, де отримуватимуться вигоди, платежі й адмініструватимуться податки і збори для фінансування суспільного блага	Р. Масгрейв [17, с. 13]
		С. Герчаківський, О.Р. Кабаш [100, с. 135]

Принцип	Зміст принципу	Автор, літ. джерело
Централізований перерозподіл	Зміни в розподілі мають покладатися на центральний уряд, який володіє необхідними важелями для здійснення політики розподілу	Р. Масгрейв [17, с. 13]
		С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с.135]
Створення національних бажаних благ	Центральний уряд може стимулювати цільовими трансфертами надання певних локальних суспільних благ, оскільки їхнє виробництво характеризується просторовими зовнішніми ефектами або вони є особливо значущими благами з національної точки зору	Р. Масгрейв [17, с. 13]
		С. Герчаківський, О. Кабаш [100, с.135]
Територіальної відповідності	Локальні суспільні послуги мають оплачуватися безпосередньо користувачами	С. Ларіна [346, с.45]
Еквівалентність	Податкові платежі та надходження до бюджету того рівня, на якому надаються суспільні послуги, мають відповідати розміру витрат на надання цих послуг	С. Ларіна [346, с.45]

Додаток Н

Динаміка показників формування державного та місцевих бюджетів в Україні

Дод. Н.1. – Аналіз розподілу доходів за бюджетами в Україні у 2013-2017 роках

Таблиця Н.1

Динаміка розподілу доходів за бюджетами в Україні у 2013-2017¹ рр.(узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів бюджету	Надходження за видами доходів бюджету, по роках, млн.. грн.								Темпи змін, по роках						
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доход від податку та зборів на доходи фізичних осіб, у т.ч.:	51029,3	60224,5	68092,4	72151,1	75202,9	99983,2	138781,8	185686,1	18,02	13,06	5,96	4,23	32,95	38,81	33,80
до державного бюджету	0,0	6159,5	7026,4	7565,0	12645,8	45062,0	59810,5	75033,4	0,00	14,07	7,67	67,16	256,34	32,73	25,45
до місцевих бюджетів	51029,3	54065,1	61066,0	64586,0	62557,2	54921,2	78971,3	110652,7	5,95	12,95	5,76	-3,14	-12,21	43,79	40,12
Доход від податку на прибуток підприємств, у т.ч.:	40359,1	55097,0	55793,0	54993,8	40201,5	39053,2	60223,2	73396,8	36,52	1,26	-1,43	-26,90	-2,86	54,21	21,87
до державного бюджету	39969,2	54739,4	55349,7	54318,4	39942,0	34776,3	54344,1	66911,9	36,95	1,11	-1,86	-26,47	-12,93	56,27	23,13
до місцевих бюджетів	389,9	357,5	443,3	675,4	259,5	4276,8	5879,16	6484,9	-8,31	24,00	52,36	-61,58	в15р.	37,47	-91,75
Доход від податку на додану вартість, у т.ч.:	86315,9	130093,8	138826,8	128269,3	139024,3	178452,4	235506,0	313980,6	50,72	6,71	-7,60	8,38	28,36	31,97	33,32
до державного бюджету	86315,9	130093,8	138826,8	128269,3	128269,3	139024,3	178452,4	235506,0	50,72	6,71	-7,60	0,00	8,38	28,36	31,97
до місцевих бюджетів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Доход від акцизного податку, у т.ч.:	28316,1	33919,2	38428,8	36668,2	45099,6	70795,2	101750,7	121449,4	19,79	13,30	-4,58	22,99	56,98	43,73	19,36
до державного бюджету	27620,7	33011,2	37185,7	35309,5	44940,8	63110,6	90122,5	108293,5	19,52	12,65	-5,05	27,28	40,43	42,80	20,16
до місцевих бюджетів	695,4	908,0	1243,1	1358,7	158,7	7684,6	11628,2	13156,0	30,57	36,91	9,30	-88,32	в47р.	51,32	13,14
Доход від рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів, у т.ч.:	18096,3	21163,7	25567,5	26067,5	33596,7	41958,2	46608,4	51132,3	16,95	20,81	1,96	28,88	24,89	11,08	9,71
до державного бюджету	8556,4	10462,8	12985,8	13264,6	19036,1	39803,8	44092,2	48661,1	22,28	24,11	2,15	43,51	в10р.	10,77	10,36

Продовження дод. Н.1
Продовження табл. Н.1

Вид доходів бюджету	Надходження за видами доходів бюджету, по роках, млн.. грн.								Темпи змін, по роках						
	2010	2011	2012	2013	2014 ¹	2015	2016	2017	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
до місцевих бюджетів	9539,9	10700,9	12581,7	12802,9	14560,6	2154,4	2516,2	2471,2	12,17	17,58	1,76	13,73	-85,20	16,79	-1,79
Доход від ввізного мита, у т.ч.:	8556,4	10462,8	12985,8	13264,6	12388,6	39881,0	20001,3	23898,4	22,28	24,11	2,15	-6,60	221,92	-49,85	19,48
до державного бюджету	8556,4	10462,8	12985,8	13264,6	12388,6	39881,0	20001,3	23898,4	22,28	24,11	2,15	-6,60	221,92	-49,85	19,48
до місцевих бюджетів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Доход від вивізного мита, у т.ч.:	294,8	1311,3	200,8	77,9	220,1	419,8	369,7	643,5	в34р.	-84,69	-61,21	182,54	90,73	-11,93	74,06
до державного бюджету	294,8	1311,3	200,8	77,9	220,1	419,8	369,7	643,5	в34р.	-84,69	-61,21	182,54	90,73	-11,93	74,06
до місцевих бюджетів	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Доходи від власності та підприємницької діяльності, у т.ч.:	28709,0	31522,6	34194,8	37903,0	28806,8	71563,0	53364,5	73894,6	9,80	8,48	10,84	-24,00	148,42	-25,43	38,47
до державного бюджету	22078,6	23256,9	24701,2	29031,9	28469,3	71084,8	51589,9	71553,7	5,34	6,21	17,53	-1,94	149,69	-27,42	38,70
до місцевих бюджетів	6630,4	8265,7	9493,6	8871,0	337,5	478,1	1774,5	2340,9	24,66	14,86	-6,56	-96,20	41,66	271,16	31,92
Доход від власних надходжень бюджетних установ, у т.ч.:	12709,5	14826,4	17537,4	28863,0	31672,0	41692,7	48949,7	52658,8	16,66	18,28	64,58	9,73	31,64	17,41	7,58
до державного бюджету	2928,9	1907,4	2293,2	13860,0	22084,0	26405,6	34082,8	35705,1	-34,88	20,23	50,40	59,34	19,57	29,07	4,76
до місцевих бюджетів	9780,7	12919,0	15244,1	15002,9	9588,1	15287,0	14866,9	16953,6	32,09	18,00	-1,58	-36,09	59,44	-2,75	14,04

¹ – тут і далі відомості, починаючи із 2014 р., наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Дод. Н.2. – Розподіл доходів за видами бюджетів в Україні у 2013-2017 роках

Таблиця Н.2

Показники розподілу доходів за видами бюджетів в Україні у 2013-2017 рр. (узагальнено та розраховано за [583-586])

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ ¹
ВСЬОГО ДОХОДІВ, У Т.Ч.:	2012	445525272,1	344711445,1	38407422,9	40636459,2	9441580,6	2721713,6	2806612,2	6800038,5	0,0
	2013	442788689,3	337617619,3	39627102,6	42933104,4	9906526,5	2835642,5	2864042,1	7004651,8	0,0
	2014	456067323,5	354966248,4	38335549,4	40274552,0	9960192,6	2839787,0	2551478,8	7139515,3	0,0
	2015	652030994,4	531550764,1	42302290,7	48553462,3	14714426,9	2731379,9	2716868,1	9461802,4	0,0
	2016	782859485,0	612111639,1	57296678,7	68189676,9	20261414,4	3665962,2	3974838,5	13782051,1	3577223,9
	2017	1016969508,1	787474147,7	79720212,4	88808013,0	26611091,1	4133967,5	4156800,0	15940883,0	10124393,5
ПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ, з яких:	2012	360567217,4	274715185,1	32020240,5	35406672,3	7964148,5	2357094,0	2301517,9	5802359,1	0,0
	2013	353968121,7	262777051,6	33427849,8	37944548,9	8502372,6	2508267,5	2482283,9	6325747,3	0,0
	2014	367511931,1	280178261,5	31315193,6	35905862,3	8716266,9	2540351,9	2286610,3	6569384,7	0,0
	2015	507635899,7	409417539,2	30513897,4	41916530,6	12953723,7	2125462,1	2187237,7	8521509,1	0,0
	2016	650781678,6	503879432,8	47281862,9	59328531,8	18028430,2	3084709,7	3159891,4	12755081,5	3263738,3
	2017	828158813,9	627153686,2	67878040,0	78505962,2	23921978,1	3413543,6	3548017,2	14573078,3	9164508,4
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості	2012	123885406,9	62376117,8	24497214,0	24783175,5	7925206,5	1199533,1	1034824,2	2069335,8	0,0
	2013	127144918,8	61883452,8	26094948,2	26174918,2	8435570,4	1248630,8	1089117,6	2218280,6	0,0
	2014	115404431,0	52587713,7	24988997,8	24521020,8	8701867,7	1256924,2	1027900,3	2320006,6	0,0
	2015	139036342,6	79838319,7	21205448,9	25022427,8	12948981,5	13459,8	4443,7	3261,3	0,0
	2016	199005018,0	114154592,6	30623761,2	34441500,9	18026180,3	5028,5	4012,8	3936,3	1746005,4
	2017	259082934,5	141945338,4	40094321,3	47896316,5	23916988,3	6228,8	3452,5	6656,5	5213632,2
податок та збір на доходи фізичних осіб	2012	68092388,4	7026372,3	24339641,3	24541727,1	7907787,7	1189589,0	1026948,2	2060322,8	0,0
	2013	72151072,4	7565037,3	25879357,7	25743873,8	8423397,0	1237602,3	1085745,6	2216058,7	0,0
	2014	75202945,3	12645767,2	24888016,8	24388033,9	8692084,4	1248692,0	1023877,7	2316473,2	0,0
	2015	99983174,0	45061993,4	17418288,3	24566399,5	12936512,9	0,0	0,4	-20,6	0,0
	2016	138781786,6	59810465,1	24885518,6	34324935,2	18016102,4	-0,1	0,4	-122,1	1744887,2
	2017	185686131,6	75033403,7	33833075,0	47701836,9	23906134,4	0,0	0,1	0,3	5211681,3

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
податок на прибуток підприємств	2012	55793018,6	55349745,5	157572,8	241448,4	17418,7	9944,1	7876,0	9013,0	0,0
	2013	54993846,4	54318415,5	215590,6	431044,5	12173,5	11028,5	3372,0	2221,9	0,0
	2014	40201485,7	39941946,5	100981,0	132986,9	9783,2	8232,2	4022,6	3533,3	0,0
	2015	39053168,6	34776326,2	3787160,6	456028,3	12468,6	13459,8	4443,3	3281,9	0,0
	2016	60223231,5	54344127,6	5738242,6	116565,8	10077,9	5028,6	4012,5	4058,4	1118,2
	2017	73396802,9	66911934,7	6261246,3	194479,6	10853,9	6228,8	3452,3	6656,2	1950,9
податки на власність	2012	685186,3	0,0	325520,8	198141,6	0,9	39409,0	25239,0	96875,1	0,0
	2013	576699,5	0,0	275768,9	174941,9	214,1	29830,5	20271,1	75673,0	0,0
	2014	398915,9	0,0	189516,2	111315,5	152,1	22350,4	13957,4	61624,4	0,0
	2015	1802,7	0,0	813,0	768,9	0,0	72,7	71,2	76,9	0,0
	2016	1362,6	0,0	523,8	701,9	0,0	49,0	30,4	44,6	12,9
	2017	1003,7	0,0	463,3	384,6	0,02	7,1	10,7	28,1	89,9
рендна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	2012	17537352,2	2293246,7	4618295,9	6715213,3	32644,1	495936,1	735415,0	2646601,2	0,0
	2013	28862964,5	13860041,0	3931476,5	6858754,7	51700,7	517164,8	776752,4	2867074,3	0,0
	2014	33596691,8	19036130,7	4058702,4	6322162,1	12810,0	538251,4	673095,3	2955540,0	0,0
	2015	41958190,1	39803820,7	1780012,5	7186,7	3056,7	13235,5	35818,6	315059,3	0,0
	2016	46608398,3	44092213,0	2038194,9	5632,0	1196,8	18382,8	46814,9	374212,9	31751,0
	2017	51132329,0	48661125,8	2091708,3	11971,8	3803,9	9356,1	27048,1	261767,0	65548,1
рендна плата за спеціальне використання лісових ресурсів	2012	316757,5	103110,9	104204,7	1413,2	138,9	3623,6	15602,3	88664,0	0,0
	2013	354656,1	113116,8	114239,8	2650,5	465,5	4136,3	14683,5	105363,7	0,0
	2014	623883,4	206516,6	208225,9	4265,3	598,4	6818,5	23854,5	173604,2	0,0
	2015	853219,9	274948,6	276595,0	4858,8	2978,8	7246,2	31398,1	255194,5	0,0
	2016	1062444,1	331352,2	332645,2	3601,9	1187,7	9487,5	42743,2	318692,2	22734,1
	2017	942808,6	329678,4	331066,1	3329,2	3804,7	5409,2	23000,6	201505,4	45015,0

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
рентна плата за спеціальне використання води	2012	1363190,3	669674,9	669683,9	13140,2	6017,1	293,7	1941,8	2438,7	0,0
	2013	1474930,1	726699,3	726696,3	12165,1	5806,5	331,1	1898,4	1333,4	0,0
	2014	1265012,2	630539,2	630558,3	2543,7	1041,4	38,3	206,7	84,6	0,0
	2015	1108151,1	553990,6	554008,8	116,2	7,5	3,5	8,6	15,8	0,0
	2016	1397803,2	698806,5	698804,4	159,1	-2,0	2,7	15,8	16,0	0,7
	2017	1501000,2	750398,9	750407,6	153,5	-1,4	-5,9	20,3	21,5	5,5
рентна плата за користування надрами	2012	3271598,2	1520460,9	1482167,5	44166,1	26488,0	17218,6	22686,6	158410,4	0,0
	2013	14225339,8	13020224,9	978676,0	36013,3	23050,5	11084,7	17517,6	138772,8	0,0
	2014	19620441,3	18199074,9	1292604,5	15550,8	11170,2	7263,4	8816,7	85960,9	0,0
	2015	38008279,9	36989606,9	946144,3	2211,7	70,4	5985,8	4411,9	59849,0	0,0
	2016	40780812,6	39699139,2	1002322,2	1870,9	11,1	8892,6	4055,9	55504,8	9016,1
	2017	44978652,6	43875532,4	1005883,0	8489,0	0,6	3952,8	4027,1	60240,0	20527,6
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	2012	177255572,4	176012463,4	1243109,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	164937494,7	163578798,5	1358696,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	184123833,8	183965103,2	158730,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	249247611,6	241562982,7	975550,7	4099970,4	144,6	659278,7	601691,1	1347993,4	0,0
	2016	337256691,6	325628505,1	1366404,8	5959803,6	706,2	930026,6	856525,6	2146991,1	367728,6
	2017	435430030,1	422274056,0	1565601,2	6786005,5	437,8	928745,0	836681,2	2244339,7	794163,7
податок на додану вартість (з урахуванням відшкодування)	2012	138826824,1	138826824,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	128269307,9	128269307,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	139024258,9	139024258,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	178452385,2	178452385,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	235506029,9	235506029,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	313980594,5	313980594,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	2012	28660975,3	27417866,3	1243109,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	27721345,7	26362649,5	1358696,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	28244190,0	28085459,5	158730,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	38783764,3	38783764,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	55116254,7	55116254,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	67774169,3	66303716,8	135325,4	624130,8	53,2	125036,4	124125,6	341341,0	120440,2
акцизний податок з ввезених на митну тер-ю підакцизних товарів	2012	9767773,0	9767773,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	8946841,1	8946841,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	16855384,9	16855384,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	24326833,2	24326833,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	35006220,5	35006220,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	47674448,8	41989744,7	522340,5	2415411,8	194,9	483078,3	479243,0	1319148,7	465287,0
акцизний податок з роздрібної торгівлі підакцизними товарами	2012 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	7684628,9	0,0	975550,7	4099970,4	144,6	659278,7	601691,1	1347993,4	0,0
	2016	11628186,5	0,0	1366404,8	5959803,6	706,2	930026,6	856525,6	2146991,1	367728,6
	2017	6000817,5	0,0	907935,3	3746462,9	189,8	320630,3	233312,6	583850,0	208436,6
податки на міжнародну торгівлю та зовнішні операції, з них:	2012	13186515,6	13186515,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	13342503,2	13342503,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	12608696,0	12608696,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	40300805,6	40300805,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	20370979,9	20370979,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	24541812,5	24541812,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
ввізне мито	2012	12985787,9	12985787,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	13264637,6	13264637,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	12388615,9	12388615,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	39881040,0	39881040,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	20001257,9	20001257,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	23898353,9	23898353,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
вивізне мито	2012	200770,3	200770,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	77865,6	77865,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	220080,1	220080,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	419765,6	419765,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	369722,1	369722,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	643458,6	643458,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
збори на паливно-енергетичні ресурси	2012	17654293,6	17654293,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	5700264,0	5700264,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	5987511,8	5987511,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	7245428,8	7245428,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	278974,9	278974,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	0,012143,3	0,012143,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
місцеві податки і збори, включаючи нараховані до 01.01.2011 р.), з них:	2012	5456915,1	0,0	833731,7	3206488,8	6216,6	423355,2	351030,3	636092,5	0,0
	2013	7314096,7	0,0	1279094,6	4219421,7	13856,2	531064,9	445086,3	825572,9	0,0
	2014	8055639,5	0,0	1544222,3	4538544,1	1411,9	587049,6	454039,2	930372,4	0,0
	2015	27041345,0	0,0	4904444,0	12574571,5	1514,7	1397634,0	1485217,4	6677963,4	0,0
	2016	42261568,2	0,0	8653562,3	1852028,8	313,2	1945281,2	2141248,1	9956453,6	1044081,1
	2017	53282255,8	695133,8	9726331,6	23402416,0	388,9	2323611,1	2523374,5	11660904,7	2950095,1

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
податок на майно	2012 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	16011135,7	0,0	2950501,1	7667983,7	1522,6	730236,4	864499,0	3796392,9	0,0
	2016	24989363,4	0,0	5493108,3	11159292,3	313,2	1047468,7	1257663,1	5434647,3	596870,5
	2017	29056068,9	0,0	5545847,1	13162777,6	348,2	1169958,4	1424098,6	6208418,8	1544620,2
єдиний податок	2012 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014 ²	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	10975094,3	0,0	1922474,5	4882825,1	0,0	668125,3	619780,9	2881888,5	0,0
	2016	17167102,1	0,0	3120118,4	7308413,6	0,0	896207,9	880044,3	4515183,2	447134,7
	2017	24083432,3	695133,8	4133852,3	10162342,5	40,8	1151996,1	1094021,8	5443453,2	1402591,7
інші податки та збори, з яких:	2012	4905975,2	3192548,0	502369,1	503653,2	80,5	198860,6	155009,4	353454,6	0,0
	2013	6089180,3	4411992,1	487865,3	516512,3	1031,2	181576,4	151056,5	339146,5	0,0
	2014	7336211,3	5993106,0	375024,4	412819,8	25,3	135776,4	117618,1	301841,4	0,0
	2015	2804373,2	666181,7	1647628,3	211605,2	26,2	41781,3	59995,6	177154,8	0,0
	2016	4998685,0	-645832,9	4599416,0	400264,6	33,7	185941,7	111259,5	273443,0	74159,4
	2017	4700591,6	-10951637,0	14399614,3	408867,9	359,1	145575,6	157450,2	399382,3	140979,4
екологічний податок	2012	2816008,3	1263566,1	493516,0	490723,0	62,2	193196,4	144172,2	230772,4	0,0
	2013	3899487,0	2364926,5	484059,0	510476,2	315,9	179213,8	141205,3	219290,2	0,0
	2014	4830908,7	3614481,0	373766,8	411662,0	23,9	133132,4	108412,0	189430,6	0,0
	2015	2691040,1	1105413,8	1099411,2	209482,9	26,2	41617,8	59170,6	175917,5	0,0
	2016	4987435,2	1619170,1	2329179,9	395646,2	33,5	185881,9	110554,0	272810,8	74158,8
	2017	4698438,5	1720789,0	2066470,3	344043,4	31,6	112368,7	105413,6	251704,7	97617,3

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
НЕПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ, у т.ч.:	2012	80923315,5	68287617,3	5651127,0	4119539,0	1426186,0	259522,3	361904,0	817419,8	0,0
	2013	84981018,9	72853174,2	5631017,7	4091377,9	1376867,6	235211,5	239532,5	553837,6	0,0
	2014	80612762,7	68355242,5	6448580,2	3697173,2	1229027,0	215985,5	201623,7	465130,5	0,0
	2015	140154438,7	120006485,4	11045043,4	5712001,4	1723715,9	472105,9	417444,0	777642,9	0,0
	2016	125502878,2	103643682,4	9529645,8	7888878,0	2199459,0	441837,3	706346,2	809322,9	283706,5
	2017	154552067,1	128579090,5	11276742,5	9076171,6	2658853,9	550957,5	483980,8	1053144,9	873125,4
доходи від власності та підприємницької діяльності	2012	32808638,6	32200473,9	238093,4	194955,8	37297,4	28474,7	25438,6	83904,9	0,0
	2013	33744150,1	33288234,3	179091,8	139917,1	30060,0	16473,9	18323,7	72049,3	0,0
	2014	28806804,5	28469324,5	157811,0	84862,8	24086,9	8431,6	11530,0	50757,8	0,0
	2015	71562985,9	71084841,2	163613,5	188600,7	30481,1	18158,8	16245,6	61045,0	0,0
	2016	53364486,7	51589942,1	479895,9	1067893,5	46368,5	34395,6	26723,2	82671,1	36596,8
	2017	73894638,1	71553742,3	735955,9	1204121,3	76988,6	48710,8	28844,0	130092,8	116182,4
кошти, що перераховуються НБУ (відповідно до вимог законодавства)	2012	23600000,0	23600000,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	28308159,8	28308159,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	22807334,4	22807334,4	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	61803593,5	61803593,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	38163777,3	38163777,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	44378828,9	44378828,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2012	7174047,0	5435852,7	1093370,7	539713,9	24096,3	31031,4	20450,6	29531,4	0,0
	2013	7088755,7	5163787,1	1324291,5	496672,8	23486,1	29307,0	20174,9	31036,2	0,0
	2014	6888932,1	5305655,8	1035611,4	449412,9	21606,6	28666,8	18281,6	29697,0	0,0
	2015	17854458,0	15008333,3	1262015,3	1253063,3	30300,1	158420,5	68164,6	74160,8	0,0
	2016	11387006,5	8026634,0	1431655,0	1421104,3	104499,0	178498,6	82573,7	110487,0	31554,9
	2017	14418382,0	10437594,1	1525590,7	1727368,2	142738,2	219106,9	118376,5	130091,3	117516,2

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
інші неподаткові надходження	2012	6745859,8	5950117,0	298029,3	363231,3	25010,7	17844,4	38227,1	53399,9	0,0
	2013	6245135,4	5369207,7	330979,3	393222,9	26450,5	21942,1	38021,2	65311,7	0,0
	2014	13244981,0	12496295,6	240756,5	351566,6	29121,8	25446,2	24324,5	77469,8	0,0
	2015	9044343,4	7507703,1	410407,8	517199,2	32595,0	127773,8	169104,7	279559,8	0,0
	2016	11801693,1	9944301,0	703579,7	785198,0	20661,0	61797,1	72606,5	201065,3	12484,5
	2017	13580292,5	10882637,5	1185987,7	964338,4	41782,3	74205,1	80315,3	294138,9	56887,2
власні надходження бюджетних установ	2012	34194770,2	24701173,8	4021633,7	3021638,0	1339781,7	182171,8	277787,6	650583,6	0,0
	2013	37902977,7	29031945,1	3796655,1	3061565,0	1296870,9	167488,5	163012,6	385440,5	0,0
	2014	31672045,0	22083966,6	5014401,4	2811330,9	1154211,6	153440,9	147487,7	307206,0	0,0
	2015	41692651,4	26405607,7	9209006,7	3753138,2	1630339,7	167752,7	163929,1	362877,2	0,0
	2016	48949692,0	34082805,4	6914515,2	4614682,3	2027930,5	167146,0	524442,8	415099,4	203070,3
	2017	52658754,4	35705116,6	7829208,2	5180343,7	2397344,8	208934,7	256445,0	498821,9	582539,5
Доходи від операцій з капіталом	2012	2985765,0	1231443,6	491630,5	885423,6	31739,8	94811,3	127320,3	123395,7	0,0
	2013	1636963,9	255408,5	355314,0	708016,9	18241,6	85446,5	129245,1	85291,3	0,0
	2014	2015788,1	888099,0	315389,8	582287,5	12339,2	78480,0	58101,1	81091,5	0,0
	2015	1799540,0	171402,9	468823,9	784923,4	18059,7	122254,3	102252,4	131823,5	0,0
	2016	1593951,2	191464,0	163693,1	826870,3	11557,6	117978,4	94983,9	168427,4	18976,6
	2017	2160456,6	286899,0	266520,9	1032363,7	22634,5	153972,9	101008,8	228651,2	68405,7
надходження від продажу основного капіталу	2012	809690,7	42172,9	322019,2	374699,0	23914,5	18397,0	12930,3	15557,9	0,0
	2013	687232,7	34497,1	294730,8	304381,7	16491,0	14839,0	9908,6	12384,5	0,0
	2014	420530,4	27891,2	125053,1	232236,7	11533,6	8747,9	4368,4	10699,5	0,0
	2015	771548,9	33269,5	389500,2	284290,8	15555,6	18200,0	8643,1	22089,6	0,0
	2016	518478,7	37078,3	126842,6	301510,3	11581,2	15974,3	8146,2	15686,9	1658,9
	2017	646217,6	39783,4	92491,2	427049,1	22093,3	16756,2	7920,2	25111,4	15012,7

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
надходження від реалізації державних запасів товарів	2012	1078519,3	1078519,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	186974,2	186974,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	840985,3	840985,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	103621,1	103621,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	117925,8	117925,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	182021,1	182021,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	2012	1097554,9	110751,4	169611,2	510724,6	7825,4	76414,4	114390,0	107837,9	0,0
	2013	762757,0	33937,2	60583,2	403635,2	1750,6	70607,5	119336,6	72906,7	0,0
	2014	754272,4	19222,4	190336,6	350050,9	805,6	69732,1	53732,7	70392,1	0,0
	2015	924370,0	34512,3	79323,7	500632,6	2504,1	104054,3	93609,2	109733,9	0,0
	2016	957546,7	36459,8	36850,6	525360,0	-23,6	102004,1	86837,6	152740,5	17317,7
	2017	1332217,9	65094,5	174029,6	605314,6	541,2	137216,7	93088,5	203539,8	53393,0
Кошти від ЄС, ІНОЗЕМНИХ УРЯДІВ, МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ, ДОНОРСЬКИХ УСТАНОВ	2012	222864,0	222648,4	0,0	0,0	215,5	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	1529275,1	1529275,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	5382954,8	5382954,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	1882174,3	1800319,7	11968,0	63482,0	959,3	5445,3	0,0	0,0	0,0
	2016	4198203,0	4109357,8	21539,3	48850,9	5468,5	8307,7	0,0	0,0	4678,7
	2017	1631167,5	1607365,0	5618,8	15625,8	0,0	2450,1	0,0	107,8	0,0
ЦЛЬОВІ ФОНДИ, з яких:	2012	826110,3	254550,6	244425,0	224824,1	19290,7	10286,0	15870,1	56863,9	0,0
	2013	673309,6	202709,9	212921,1	189160,8	9044,6	6717,0	12980,6	39775,6	0,0
	2014	543886,8	161690,7	256385,8	89229,0	2559,6	4969,5	5143,6	23908,6	0,0
	2015	558941,7	155017,0	262558,1	76524,9	17968,4	6112,4	9934,1	30826,9	0,0
	2016	782773,9	287702,1	299937,5	96545,8	16499,0	13129,1	13617,1	49219,3	6123,9
	2017	30467003,1	29847107,0	293290,2	177889,8	7624,5	13043,4	23793,3	85900,9	18354,0

Продовження дод. Н.2
Продовження табл. Н.2

Види доходів бюджету	Роки	Доходи, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
надходження до Фонду соціального захисту інвалідів	2012	254550,6	254550,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013	202709,9	202709,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014	161690,7	161690,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	154916,9	154916,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	287537,1	287537,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	179904,0	179904,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	2012 ³	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2013 ³	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2014 ³	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2015	100,1	100,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2016	165,0	165,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
	2017	29667203,0	29667203,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	2012	571559,7	0,0	244425,0	224824,1	19290,7	10286,0	15870,1	56863,9	0,0
	2013	470599,7	0,0	212921,1	189160,8	9044,6	6717,0	12980,6	39775,6	0,0
	2014	382196,1	0,0	256385,8	89229,0	2559,6	4969,5	5143,6	23908,6	0,0
	2015	403924,7	0,0	262558,1	76524,9	17968,4	6112,4	9934,1	30826,9	0,0
	2016	495071,8	0,0	299937,5	96545,8	16499,0	13129,1	13617,1	49219,3	6123,9
	2017	619896,1	0,0	293290,2	177889,8	7624,5	13043,4	23793,3	85900,9	18354,0

¹ – формування бюджетів ОТГ здійснюється з 2016 р.;

² – даний вид доходу в даний період окремо не враховувався;

³ – урахування акумульованого доходу здійснюється із 2015 р.

Дод. Н.4. – Структура доходів місцевих бюджетів в Україні у 2012-2017 рр.

Таблиця Н.3

Структура доходів бюджету АРК, обласних та міських (міста Київ, Севастопіль) бюджетів (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	83,37	84,52	82,09	72,43	82,82	85,29
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	63,78	65,85	65,18	50,13	53,45	50,29
податок та збір на доходи фізичних осіб	63,37	65,31	64,92	41,18	43,43	42,44
податок на прибуток підприємств	0,41	0,54	0,26	8,95	10,01	7,85
податки на власність	0,85	0,70	0,49	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	12,02	9,92	10,59	4,21	3,56	2,62
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	0,27	0,29	0,54	0,65	0,58	0,42
рентна плата за спеціальне використання води	1,74	1,83	1,64	1,31	1,22	0,94
рентна плата за користування надрами	3,86	2,47	3,37	2,24	1,75	1,26
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	3,24	3,43	0,41	2,31	2,38	1,96
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні товарів	3,24	3,43	0,41	0,00	0,00	0,17
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,66
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарів	0,00	0,00	0,00	2,31	2,38	1,14
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	2,17	3,23	4,03	11,59	15,10	12,20
податок на майно	0,00	0,00	0,00	6,97	9,59	6,96
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	4,54	5,45	5,19
інші податки та збори, з яких:	1,31	1,23	0,98	3,89	8,03	18,06
екологічний податок	1,28	1,22	0,97	2,60	4,07	2,59
неподаткові надходження, у т.ч.:	14,81	14,31	16,94	26,22	16,75	14,26
доходи від власності та підприємницької діяльності	0,62	0,45	0,41	0,39	0,84	0,92
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	2,85	3,34	2,70	2,98	2,50	1,91
інші неподаткові надходження	0,78	0,84	0,63	0,97	1,23	1,49
власні надходження бюджетних установ	10,47	9,58	13,08	21,77	12,07	9,82
доходи від операцій з капіталом	1,28	0,90	0,82	1,11	0,29	0,33
надходження від продажу основного капіталу	0,84	0,74	0,33	0,92	0,22	0,12
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,44	0,15	0,50	0,19	0,06	0,22
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,03	0,04	0,01
цільові фонди, з яких:	0,64	0,54	0,67	0,62	0,52	0,37
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,64	0,54	0,67	0,62	0,52	0,37

Структура доходів бюджету міст республіканського (АРК) та обласного значення (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	87,13	88,38	89,15	86,33	87,01	88,40
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	60,99	60,97	60,88	51,54	50,51	53,93
податок та збір на доходи фізичних осіб	60,39	59,96	60,55	50,60	50,34	53,71
податок на прибуток підприємств	0,59	1,00	0,33	0,94	0,17	0,22
податки на власність	0,49	0,41	0,28	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	16,53	15,98	15,70	0,01	0,01	0,01
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	0,00	0,01	0,01	0,01	0,01	0,00
рентна плата за спеціальне використання води	0,03	0,03	0,01	0,00	0,00	0,00
рентна плата за користування надрами	0,11	0,08	0,04	0,00	0,00	0,01
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	0,00	0,00	0,00	8,44	8,74	7,64
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,70
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,72
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарів	0,00	0,00	0,00	8,44	8,74	4,22
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	7,89	9,83	11,27	25,90	2,72	26,35
податок на майно	0,00	0,00	0,00	15,79	16,37	14,82
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	10,06	10,72	11,44
інші податки та збори, з яких:	1,24	1,20	1,03	0,44	0,59	0,46
екологічний податок	1,21	1,19	1,02	0,43	0,58	0,39
неподаткові надходження, у т.ч.:	10,14	9,53	9,18	11,76	11,57	10,22
доходи від власності та підприємницької діяльності	0,48	0,33	0,21	0,39	1,57	1,36
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1,33	1,16	1,12	2,58	2,08	1,95
інші неподаткові надходження	0,89	0,92	0,87	1,07	1,15	1,09
власні надходження бюджетних установ	7,44	7,13	6,98	7,73	6,77	5,83
доходи від операцій з капіталом	2,18	1,65	1,45	1,62	1,21	1,16
надходження від продажу основного капіталу	0,92	0,71	0,58	0,59	0,44	0,48
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	1,26	0,94	0,87	1,03	0,77	0,68
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,13	0,07	0,02
цільові фонди, з яких:	0,55	0,44	0,22	0,16	0,14	0,20
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,55	0,44	0,22	0,16	0,14	0,20

Структура доходів районних бюджетів (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	84,35	85,83	87,51	88,04	88,97	89,89
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	83,94	85,15	87,37	88,00	88,97	89,88
податок та збір на доходи фізичних осіб	83,75	85,03	87,27	87,92	88,92	89,84
податок на прибуток підприємств	0,18	0,12	0,10	0,08	0,05	0,04
податки на власність	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	0,35	0,52	0,13	0,02	0,01	0,01
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	0,00	0,00	0,01	0,02	0,01	0,01
рентна плата за спеціальне використання води	0,06	0,06	0,01	0,00	0,00	0,00
рентна плата за користування надрами	0,28	0,23	0,11	0,00	0,00	0,00
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарами	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	0,07	0,14	0,01	0,01	0,00	0,00
податок на майно	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
інші податки та збори, з яких:	0,00	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
екологічний податок	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
неподаткові надходження, у т.ч.:	15,11	13,90	12,34	11,71	10,86	9,99
доходи від власності та підприємницької діяльності	0,40	0,30	0,24	0,21	0,23	0,29
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	0,26	0,24	0,22	0,21	0,52	0,54
інші неподаткові надходження	0,26	0,27	0,29	0,22	0,10	0,16
власні надходження бюджетних установ	14,19	13,09	11,59	11,08	10,01	9,01
доходи від операцій з капіталом	0,34	0,18	0,12	0,12	0,06	0,09
надходження від продажу основного капіталу	0,25	0,17	0,12	0,11	0,06	0,08
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	0,08	0,02	0,01	0,02	0,00	0,00
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,01	0,03	0,00
цільові фонди, з яких:	0,20	0,09	0,03	0,12	0,08	0,03
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,20	0,09	0,03	0,12	0,08	0,03

**Структура доходів бюджетів міст районного значення (узагальнено та
розраховано за [583-586])**

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	86,60	88,46	89,46	77,82	84,14	82,57
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	44,07	44,03	44,26	0,49	0,14	0,15
податок та збір на доходи фізичних осіб	43,71	43,64	43,97	0,00	0,00	0,00
податок на прибуток підприємств	0,37	0,39	0,29	0,49	0,14	0,15
податки на власність	1,45	1,05	0,79	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	18,22	18,24	18,95	0,48	0,50	0,23
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	0,13	0,15	0,24	0,27	0,26	0,13
рентна плата за спеціальне використання води	0,01	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00
рентна плата за користування надрами	0,63	0,39	0,26	0,22	0,24	0,10
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	0,00	0,00	0,00	24,14	25,37	22,47
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	3,02
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,69
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарами	0,00	0,00	0,00	24,14	25,37	7,76
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	15,55	18,73	20,67	51,17	53,06	56,21
податок на майно	0,00	0,00	0,00	26,74	28,57	28,30
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	24,46	24,45	27,87
інші податки та збори, з яких:	7,31	6,40	4,78	1,53	5,07	3,52
екологічний податок	7,10	6,32	4,69	1,52	5,07	2,72
неподаткові надходження, у т.ч.:	9,54	8,29	7,61	17,28	12,05	13,33
доходи від власності та підприємницької діяльності	1,05	0,58	0,30	0,66	0,94	1,18
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	1,14	1,03	1,01	5,80	4,87	5,30
інші неподаткові надходження	0,66	0,77	0,90	4,68	1,69	1,80
власні надходження бюджетних установ	6,69	5,91	5,40	6,14	4,56	5,05
доходи від операцій з капіталом	3,48	3,01	2,76	4,48	3,22	3,72
надходження від продажу основного капіталу	0,68	0,52	0,31	0,67	0,44	0,41
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	2,81	2,49	2,46	3,81	2,78	3,32
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,20	0,23	0,06
цільові фонди, з яких:	0,38	0,24	0,17	0,22	0,36	0,32
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,38	0,24	0,17	0,22	0,36	0,32

Структура доходів селищних бюджетів (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	82,01	86,67	89,62	80,52	79,50	85,35
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	36,87	38,03	40,29	0,16	0,10	0,08
податок та збір на доходи фізичних осіб	36,59	37,91	40,13	0,00	0,00	0,00
податок на прибуток підприємств	0,28	0,12	0,16	0,16	0,10	0,08
податки на власність	0,90	0,71	0,55	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	26,20	27,12	26,38	1,32	1,18	0,65
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	0,56	0,51	0,93	1,16	1,08	0,55
рентна плата за спеціальне використання води	0,07	0,07	0,01	0,00	0,00	0,00
рентна плата за користування надрами	0,81	0,61	0,35	0,16	0,10	0,10
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	0,00	0,00	0,00	22,15	21,55	20,13
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,99
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	11,53
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарами	0,00	0,00	0,00	22,15	21,55	5,61
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	12,51	15,54	17,80	54,67	53,87	60,70
податок на майно	0,00	0,00	0,00	31,82	31,64	34,26
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	22,81	22,14	26,32
інші податки та збори, з яких:	5,52	5,27	4,61	2,21	2,80	3,79
екологічний податок	5,14	4,93	4,25	2,18	2,78	2,54
неподаткові надходження, у т.ч.:	12,89	8,36	7,90	15,36	17,77	11,64
доходи від власності та підприємницької діяльності	0,91	0,64	0,45	0,60	0,67	0,69
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	0,73	0,70	0,72	2,51	2,08	2,85
інші неподаткові надходження	1,36	1,33	0,95	6,22	1,83	1,93
власні надходження бюджетних установ	9,90	5,69	5,78	6,03	13,19	6,17
доходи від операцій з капіталом	4,54	4,51	2,28	3,76	2,39	2,43
надходження від продажу основного капіталу	0,46	0,35	0,17	0,32	0,20	0,19
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	4,08	4,17	2,11	3,45	2,18	2,24
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, з яких:	0,57	0,45	0,20	0,37	0,34	0,57
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,57	0,45	0,20	0,37	0,34	0,57

Структура доходів сільських бюджетів (узагальнено та розраховано за [583-586])

Вид доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Всього доходів, у т.ч.:	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00
податкові надходження, з яких:	85,33	90,30	92,02	90,06	92,55	91,42
податки на доходи, на прибуток, на збільшення ринкової вартості, у т.ч.:	30,43	31,67	32,50	0,03	0,03	0,04
податок та збір на доходи фізичних осіб	30,30	31,64	32,45	0,00	0,00	0,00
податок на прибуток підприємств	0,13	0,03	0,05	0,03	0,03	0,04
податки на власність	1,42	1,08	0,86	0,00	0,00	0,00
рентна плата та плата за використання ін. природних ресурсів, з них:	38,92	40,93	41,40	3,33	2,72	1,64
рентна плата за спец. використання лісових ресурсів	1,30	1,50	2,43	2,70	2,31	1,26
рентна плата за спеціальне використання води	0,04	0,02	0,00	0,00	0,00	0,00
рентна плата за користування надрами	2,33	1,98	1,20	0,63	0,40	0,38
внутрішні податки на товари та послуги, з яких:	0,00	0,00	0,00	14,25	15,58	14,08
податок на додану вартість (з урах. відшкодування)	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
акцизний податок з вироблених в Україні підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2,14
акцизний податок з ввезених на митну територію підакцизних товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	8,28
акцизний податок з роздрібною торгівлі підакцизними товарами	0,00	0,00	0,00	14,25	15,58	3,66
податки на міжн. торгівлю та зовн. операції, з них:	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
ввізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
вивізне мито	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
збори на паливно-енергетичні ресурси	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
місцеві податки і збори, з них:	9,35	11,79	13,03	70,58	72,24	73,15
податок на майно	0,00	0,00	0,00	40,12	39,43	38,95
єдиний податок	0,00	0,00	0,00	30,46	32,76	34,15
інші податки та збори, з яких:	5,20	4,84	4,23	1,87	1,98	2,51
екологічний податок	3,39	3,13	2,65	1,86	1,98	1,58
неподаткові надходження, у т.ч.:	12,02	7,91	6,51	8,22	5,87	6,61
доходи від власності та підприємницької діяльності	1,23	1,03	0,71	0,65	0,60	0,82
кошти, що перераховуються НБУ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності	0,43	0,44	0,42	0,78	0,80	0,82
інші неподаткові надходження	0,79	0,93	1,09	2,95	1,46	1,85
власні надходження бюджетних установ	9,57	5,50	4,30	3,84	3,01	3,13
доходи від операцій з капіталом	1,81	1,22	1,14	1,39	1,22	1,43
надходження від продажу основного капіталу	0,23	0,18	0,15	0,23	0,11	0,16
надходження від реалізації державних запасів товарів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
кошти від продажу землі і нематеріальних активів	1,59	1,04	0,99	1,16	1,11	1,28
кошти від ЄС, іноземних урядів, міжнародних організацій, донорських установ	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, з яких:	0,84	0,57	0,33	0,33	0,36	0,54
надходження до Фонду соц. захисту інвалідів	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
надходження до цільового фонду для забезпечення оборони і безпеки держави	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
цільові фонди, утворені органами МСВ та місцевими органами виконавчої влади	0,84	0,57	0,33	0,33	0,36	0,54

Дод. Н.4. – Розподіл видатків за видами бюджетів в Україні у 2013-2017 роках

Таблиця Н.8

Показники розподілу видатків за видами бюджетами в Україні у 2013-2017 рр. (узагальнено та розраховано за [583-586])

Види видатків бюджету	Роки	Видатки, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК) та обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
Всього видатків, у т.ч.:	2012	492454661,5	271221902,0	65172880,3	77577476,1	63957353,2	2868431,6	3019494,6	8637123,7	0,0
	2013	505843809,6	287607749,2	60117557,8	75475109,0	67876926,6	2581394,3	3036551,3	8793821,4	0,0
	2014	523125697,8	299616848,1	64022563,3	76493757,1	67867163,1	3167326,1	2885185,3	9072854,7	0,0
	2015	679871400,4	402931412,6	75640941,1	94977351,7	86075614,9	4230897,4	3704783,0	12310399,8	0,0
	2016	835832050,1	489488451,8	80909537,4	127334617,2	109017553,7	4362394,0	4586073,0	14179917,6	5953505,5
	2017	1056973085,2	566850086,2	126058869,7	172271656,2	144936328,7	5556898,8	5419622,2	18820369,6	17059253,7
Виконання загально-державних функцій	2012	54590206,4	44010670,6	2253032,4	3844937,0	654949,2	393172,6	517998,8	2915445,8	0,0
	2013	61702225,6	50101089,3	2945581,1	3993088,3	667370,0	390328,4	531104,5	3073664,0	0,0
	2014	76845869,0	65825834,8	2645700,6	3676045,2	680996,2	386916,2	492290,3	3138085,9	0,0
	2015	117642395,8	103116717,0	3098233,3	4680668,7	1159263,8	522032,3	648512,4	4416968,2	0,0
	2016	134256934,2	118049272,1	2337758,8	6364418,1	947120,1	609520,4	738910,4	4571706,3	638228,1
	2017	166295101,2	142492713,0	2893872,9	9300752,8	1328321,3	846613,9	982906,6	6240882,9	2209037,9
Оборона	2012	14486944,4	14485725,5	467,9	405,3	248,1	11,1	24,7	61,8	0,0
	2013	14844361,6	14843039,1	587,7	445,1	101,2	0,0	105,6	82,8	0,0
	2014	27365464,0	27363410,2	507,1	1026,2	255,6	95,4	44,6	124,9	0,0
	2015	52015770,7	52005197,7	2533,8	5759,8	1801,6	196,8	165,9	115,2	0,0
	2016	59359144,5	59350769,7	2371,2	2218,4	2163,7	133,2	254,3	607,7	626,4
	2017	74360390,7	74346226,9	4073,8	5385,7	2174,5	814,2	353,0	1069,1	293,4
Громадський порядок, безпека та судова влада	2012	36681170,8	36469762,8	42112,8	49520,5	33977,7	3606,8	31166,8	51023,4	0,0
	2013	39409249,5	39190931,7	43028,4	52035,6	34168,4	5318,4	29970,9	53796,1	0,0
	2014	44864567,3	44619022,7	44664,3	66168,0	42533,3	2943,2	28994,8	60241,1	0,0
	2015	54962974,7	54643419,4	60959,6	72724,3	58491,6	6283,2	35058,1	86038,4	0,0
	2016	72056637,3	71670440,3	68546,0	80628,5	61814,3	8108,7	38692,3	93739,2	34668,0
	2017	88485286,7	87850489,3	99104,5	122260,4	87798,9	68893,7	43262,5	129390,5	84086,8

Продовження дод. Н.4

Таблиця Н.8

Види видатків бюджету	Роки	Видатки, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Київ, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК) та обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
Економічна діяльність	2012	62377434,4	49396038,0	6892399,4	4115131,3	334020,9	353573,3	344747,7	941523,7	0,0
	2013	50757829,2	41299218,9	3902178,0	3903953,5	206909,2	376664,6	354291,4	714613,6	0,0
	2014	43637572,6	34410723,9	3073600,6	4210134,5	207862,0	511221,5	369804,8	854225,5	0,0
	2015	56257343,4	37135411,7	6314219,4	8868703,7	424078,1	903055,2	718135,4	1893739,9	0,0
	2016	66191265,9	31422323,7	11214831,7	16581631,7	920626,9	1023737,6	1045512,8	3059298,3	923303,3
	2017	102883350,6	47000120,1	27177374,1	18987164,7	1074321,0	1287123,3	1310805,9	4126751,9	1919689,6
Охорона навколишнього природного середовища	2012	5297929,3	4135427,1	482993,4	337863,3	40778,3	124277,3	63185,7	113404,3	0,0
	2013	5594185,5	4595017,2	342441,3	342804,9	25308,2	103566,2	83943,7	101103,9	0,0
	2014	3481749,6	2597036,8	238523,0	347883,5	24173,7	104626,7	58436,4	111069,5	0,0
	2015	5529695,6	4052971,1	590711,7	509540,5	37652,6	116534,0	67021,1	155264,6	0,0
	2016	6255416,9	4771621,1	585173,6	537978,8	52722,3	84237,2	70799,2	129846,8	23037,9
	2017	7349261,6	4739948,9	1311567,8	592967,4	75704,7	158496,7	138223,8	212705,2	119647,1
Житлово-комунальне господарство	2012	20059570,9	379647,2	8297043,4	9697183,3	314792,7	429195,7	425867,4	515841,3	0,0
	2013	7704695,0	96860,3	2143169,6	4160670,4	109282,3	39467,5	331663,1	468881,8	0,0
	2014	17808514,1	111534,9	7368423,4	8709419,8	282127,6	474559,0	355537,7	506911,7	0,0
	2015	15700429,7	21493,1	3910219,7	8486101,9	207048,8	1074633,2	719171,7	1281761,2	0,0
	2016	17547524,5	12513,0	2786419,7	9624252,8	40508,1	1224614,3	1319147,2	2005263,8	534805,6
	2017	27187468,0	16948,1	6266533,0	14053348,4	180409,5	1441887,9	1217879,4	2564249,4	1446212,3
Охорона здоров'я	2012	58453930,7	11358497,3	21121553,3	13566038,6	12303290,9	523,5	51376,5	52650,6	0,0
	2013	61568770,9	12879344,8	23743986,3	13160050,4	11731286,8	531,2	36469,2	17102,2	0,0
	2014	57150071,1	10580807,2	23531395,7	11771623,4	11250023,5	1065,7	8497,7	6658,1	0,0
	2015	71001121,1	11450417,4	29106999,8	15759803,7	14672852,7	858,4	5845,8	4343,2	0,0
	2016	75503434,7	12464610,6	29875948,3	17099208,1	15726315,1	211,9	5977,0	4462,9	326700,8
	2017	102392429,4	16729383,8	39405052,4	23318774,8	22073641,5	1709,0	6003,6	6177,6	851686,6

Продовження дод. Н.4

Таблиця Н.8

Види видатків бюджету	Роки	Видатки, за видами бюджетів, тис. грн.								
		зведений бюджет								
		у тому числі:								
		усього	державний	бюджет АРК, обласні, міські (міста Києв, Севастопіль)	бюджет міст респ. (АРК) та обласного значення	районні бюджети	бюджети міст районного значення	селищні бюджети	сільські бюджети	бюджети ОТГ
Духовний та фізичний розвиток	2012	13639627,5	5488472,6	2874404,1	2111950,0	1804183,4	90416,6	178939,6	1091261,2	0,0
	2013	13661184,1	5111891,0	3066519,1	2177695,9	1875533,0	95109,5	182909,1	1151526,5	0,0
	2014	13857672,8	4872367,5	3727890,0	2074799,8	1808156,9	90733,9	160672,5	1123052,1	0,0
	2015	16228340,2	6619153,6	3117157,2	2647512,3	2381430,2	98180,1	171281,4	1193625,3	0,0
	2016	16897848,5	4958949,2	3924989,8	3370493,8	2755865,7	137793,5	178109,6	1275435,8	296211,1
	2017	24342307,9	7898066,6	5221651,7	4706006,4	3613013,4	160503,3	229817,9	1660806,5	852442,1
Освіта	2012	101560947,2	30243233,8	17154499,1	23848539,7	24555883,4	1459620,3	1387603,7	2911567,1	0,0
	2013	105538701,6	30943078,1	17320979,2	25445756,3	25643749,5	1557380,4	1465668,1	3162090,2	0,0
	2014	100109534,0	28677868,4	16931250,5	23462432,5	24890100,2	1574685,9	1387769,2	3185427,3	0,0
	2015	114193492,2	30185697,8	20991262,2	26930627,5	30274566,9	1450121,3	1278057,4	3083125,1	0,0
	2016	129437705,8	34826478,6	20292548,8	33991314,4	32326336,2	1207760,7	1119005,9	2780745,0	2893516,3
	2017	177915762,5	41297311,4	30403311,1	46336665,3	44412675,3	1493454,2	1381889,1	3507188,4	9083267,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	2012	125306899,9	75254427,1	6054374,5	20005907,2	23915228,6	14034,4	18583,7	44344,4	0,0
	2013	145062606,7	88547278,7	6609087,0	22238608,6	27583218,1	13028,0	20425,7	50960,5	0,0
	2014	138004683,3	80558241,8	6460608,1	22174224,2	28680934,2	20478,8	23137,4	87058,8	0,0
	2015	176339837,1	103700933,7	8448610,4	27015909,3	36858428,4	59002,9	61533,8	195418,8	0,0
	2016	258326137,7	151961473,6	9820949,6	39682472,6	56184081,4	66276,6	69664,2	258811,8	282407,9
	2017	285761726,7	144478878,1	13276328,4	54848330,3	72088268,6	97402,7	108480,3	371148,0	492890,3

Дод. Н.5. – Структура розподілу видатків за видами бюджетів в Україні у
2013-2017 рр.

Таблиця Н.9

**Структура видатків державного та місцевих бюджетів в Україні у 2012-
2017 рр. (узагальнено та розраховано за [583-586])**

Вид бюджету	Види доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Державний бюджет	Виконання загально-державних функцій	16,23	17,42	21,97	25,59	24,12	25,14
	Оборона	5,34	5,16	9,13	12,91	12,13	13,12
	Громадський порядок, безпека та судова влада	13,45	13,63	14,89	13,56	14,64	15,50
	Економічна діяльність	23,00	17,65	14,56	13,96	13,52	18,15
	Охорона навколишнього природного середовища	1,52	1,60	0,87	1,01	0,97	0,84
	Житлово-комунальне господарство	0,14	0,03	0,04	0,01	0,00	0,00
	Охорона здоров'я	4,19	4,48	3,53	2,84	2,55	2,95
	Духовний та фізичний розвиток	2,02	1,78	1,63	1,64	1,01	1,39
	Освіта	11,15	10,76	9,57	7,49	7,11	7,29
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	27,75	30,79	26,89	25,74	31,04	25,49
Бюджет АРК, обласні, міські (Київ, Севастопіль) бюджети	Виконання загально-державних функцій	3,46	4,90	4,13	4,10	2,89	2,30
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,06	0,07	0,07	0,08	0,08	0,08
	Економічна діяльність	75,79	68,70	53,75	49,09	38,84	37,28
	Охорона навколишнього природного середовища	0,74	0,57	0,37	0,78	0,72	1,04
	Житлово-комунальне господарство	12,73	3,56	11,51	5,17	3,44	4,97
	Охорона здоров'я	32,41	39,50	36,75	38,48	36,93	31,26
	Духовний та фізичний розвиток	4,41	5,10	5,82	4,12	4,85	4,14
	Освіта	26,32	28,81	26,45	27,75	25,08	24,12
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	9,29	10,99	10,09	11,17	12,14	10,53
Бюджет міст респ. (АРК), обласного значення	Виконання загально-державних функцій	4,96	5,29	4,81	4,93	5,00	5,40
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00	0,00
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,06	0,07	0,09	0,08	0,06	0,07
	Економічна діяльність	8,88	5,17	4,02	6,65	8,81	15,78
	Охорона навколишнього природного середовища	0,44	0,45	0,45	0,54	0,42	0,34
	Житлово-комунальне господарство	12,50	5,51	11,39	8,93	7,56	8,16
	Охорона здоров'я	17,49	17,44	15,39	16,59	13,43	13,54
	Духовний та фізичний розвиток	2,72	2,89	2,71	2,79	2,65	2,73
	Освіта	30,74	33,71	30,67	28,35	26,69	26,90
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	25,79	29,46	28,99	28,44	31,16	31,84

Вид бюджету	Види доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Районні бюджети	Виконання загально-державних функцій	1,02	0,98	1,00	1,35	0,87	0,92
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,05	0,05	0,06	0,07	0,06	0,06
	Економічна діяльність	6,43	5,75	6,20	10,30	15,21	13,10
	Охорона навколишнього природного середовища	0,06	0,04	0,04	0,04	0,05	0,05
	Житлово-комунальне господарство	0,49	0,16	0,42	0,24	0,04	0,12
	Охорона здоров'я	19,24	17,28	16,58	17,05	14,43	15,23
	Духовний та фізичний розвиток	2,82	2,76	2,66	2,77	2,53	2,49
	Освіта	38,39	37,78	36,67	35,17	29,65	30,64
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	37,39	40,64	42,26	42,82	51,54	49,74
Бюджети міст районного значення	Виконання загально-державних функцій	13,71	13,29	12,22	12,34	13,97	15,24
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,13	0,18	0,09	0,15	0,19	1,24
	Економічна діяльність	11,64	7,05	6,56	10,02	21,10	19,33
	Охорона навколишнього природного середовища	4,33	3,53	3,30	2,75	1,93	2,85
	Житлово-комунальне господарство	14,96	1,34	14,98	25,40	28,07	25,95
	Охорона здоров'я	0,02	0,02	0,03	0,02	0,00	0,03
	Духовний та фізичний розвиток	3,15	3,24	2,86	2,32	3,16	2,89
	Освіта	50,89	53,04	49,72	34,27	27,69	26,88
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,49	0,44	0,65	1,39	1,52	1,75
Селищні бюджети	Виконання загально-державних функцій	17,16	17,49	17,06	17,50	16,11	18,14
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01
	Громадський порядок, безпека та судова влада	1,03	0,99	1,00	0,95	0,84	0,80
	Економічна діяльність	11,71	12,40	17,72	24,38	22,32	23,75
	Охорона навколишнього природного середовища	2,09	2,76	2,03	1,81	1,54	2,55
	Житлово-комунальне господарство	14,10	10,92	12,32	19,41	28,76	22,47
	Охорона здоров'я	1,70	1,20	0,29	0,16	0,13	0,11
	Духовний та фізичний розвиток	5,93	6,02	5,57	4,62	3,88	4,24
	Освіта	45,95	48,27	48,10	34,50	24,40	25,50
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,62	0,67	0,80	1,66	1,52	2,00
Сільські бюджети	Виконання загально-державних функцій	33,75	34,95	34,59	35,88	32,24	33,16
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,59	0,61	0,66	0,70	0,66	0,69

Вид бюджету	Види доходів	Частка виду доходів у бюджеті, по роках, %					
		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Сільські бюджети	Економічна діяльність	3,99	4,03	4,08	5,83	7,37	6,96
	Охорона навколишнього природного середовища	1,31	1,15	1,22	1,26	0,92	1,13
	Житлово-комунальне господарство	5,97	5,33	5,59	10,41	14,14	13,62
	Охорона здоров'я	0,61	0,19	0,07	0,04	0,03	0,03
	Духовний та фізичний розвиток	12,63	13,09	12,38	9,70	8,99	8,82
	Освіта	33,71	35,96	35,11	25,04	19,61	18,64
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,51	0,58	0,96	1,59	1,83	1,97
Бюджети ОТГ ¹	Виконання загальнодержавних функцій	0,00	0,00	0,00	0,00	10,72	12,95
	Оборона	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
	Громадський порядок, безпека та судова влада	0,00	0,00	0,00	0,00	0,58	0,49
	Економічна діяльність	0,00	0,00	0,00	0,00	51,39	24,19
	Охорона навколишнього природного середовища	0,00	0,00	0,00	0,00	0,39	0,70
	Житлово-комунальне господарство	0,00	0,00	0,00	0,00	8,98	8,48
	Охорона здоров'я	0,00	0,00	0,00	0,00	5,49	4,99
	Духовний та фізичний розвиток	0,00	0,00	0,00	0,00	4,98	5,00
	Освіта	0,00	0,00	0,00	0,00	48,60	53,25
	Соціальний захист та соціальне забезпечення	0,00	0,00	0,00	0,00	4,74	2,89

¹ – формування бюджетів ОТГ здійснюється з 2016 р.

Дод. Н.6. – Показники формування та розподілу бюджетів за адміністративно-територіальними одиницями в Україні у 2013-2017 рр.¹

Таблиця Н.10

Динаміка надходжень загального фонду бюджету у 2013-2017 рр. за адміністративно-територіальними одиницями (АдмТО – держава, область, місто), за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	85842,1	81924,8	89411,7	132438,7	182534,6	-4,56	9,14	48,12	37,83
Вінницька	2146,7	2237,6	2790,1	4052,2	6086,6	4,23	24,69	45,23	50,20
Волинська	1154,3	1088,9	1515,6	2286,4	3215,8	-5,67	39,19	50,86	40,65
Дніпропетровська	9625,4	9533,1	10850,3	14910,0	19981,2	-0,96	13,82	37,42	34,01
Донецька	10894,1	9732,7	4521,9	6175,2	8100,7	-10,66	-53,54	36,56	31,18
Житомирська	1787,0	1727,9	2141,3	3239,4	4665,4	-3,31	23,92	51,28	44,02
Закарпатська	1172,8	1132,9	1605,5	2517,3	3558,0	-3,40	41,72	56,79	41,34
Запорізька	4043,0	3823,5	4405,4	6794,2	8973,0	-5,43	15,22	54,22	32,07
Івано-Франківська	1597,9	1553,1	2064,9	2847,4	4113,6	-2,80	32,95	37,90	44,47
Київська	3829,7	3731,3	4297,2	6432,1	9567,8	-2,57	15,17	49,68	48,75
Кіровоградська	1562,1	1633,2	1873,1	2753,7	4022,6	4,55	14,69	47,01	46,08
Луганська	4301,6	4013,0	1232,3	1627,6	2391,5	-6,71	-69,29	32,08	46,93
Львівська	3915,8	3761,8	4767,6	7574,6	10222,6	-3,93	26,74	58,88	34,96
Миколаївська	1942,8	1898,6	2114,9	3289,3	4625,3	-2,28	11,39	55,53	40,62
Одеська	4324,7	4240,9	5443,0	8467,8	11781,0	-1,94	28,35	55,57	39,13
Полтавська	3300,6	3228,1	3596,5	5281,2	7616,4	-2,20	11,41	46,84	44,22
Рівненська	1386,8	1411,6	1679,8	2467,0	3476,8	1,79	19,00	46,86	40,93
Сумська	1854,3	1822,2	2076,9	3202,2	4494,9	-1,73	13,98	54,18	40,37
Тернопільська	1042,0	1049,3	1355,8	2006,4	2972,7	0,70	29,21	47,99	48,16
Харківська	5438,6	5163,2	6297,8	8844,0	13266,0	-5,06	21,97	40,43	50,00
Херсонська	1322,8	1296,7	1635,3	2422,7	3494,4	-1,97	26,11	48,15	44,24
Хмельницька	1762,5	1712,9	2129,0	3264,3	4625,1	-2,81	24,29	53,33	41,69
Черкаська	2017,2	2012,3	2400,9	3664,4	5225,7	-0,24	19,31	52,63	42,61
Чернівецька	893,3	840,2	1060,9	1705,9	2396,4	-5,94	26,27	60,80	40,48
Чернігівська	1717,3	1649,7	2004,8	2804,2	4171,5	-3,94	21,53	39,87	48,76
м. Київ	12808,9	11630,2	15550,7	23809,3	29489,5	-9,20	33,71	53,11	23,86

¹ – тут і далі використано внутрішні дані Міністерства фінансів України.

Таблиця Н.11

Динаміка фактичних надходжень загального фонду бюджету у 2013-2017 рр. за АдмТО, млн. грн.

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	79146,4	79262,4	101575	146648	192672	0,15	28,15	44,37	31,38
Вінницька	2182,6	2320,2	3167	4755,1	6581,1	6,30	36,50	50,15	38,40
Волинська	1072,1	1158,8	1697,6	2542,5	3481,8	8,09	46,50	49,77	36,94
Дніпропетровська	8695,3	9415,2	12081	16032,7	21054,7	8,28	28,31	32,71	31,32
Донецька	10562,5	8335,6	6346,5	6799,7	9119,9	-21,08	-23,86	7,14	34,12
Житомирська	1713,4	1851,5	2413,7	3606,6	4887,2	8,06	30,36	49,42	35,51
Закарпатська	1107,1	1191,6	1797,9	2754,3	3761,9	7,63	50,88	53,20	36,58
Запорізька	3743,5	3881,3	5028,8	7689,5	9507,4	3,68	29,56	52,91	23,64

Продовження дод. Н.6

Таблиця Н.11

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Івано-Франківська	1459,3	1530	2206,7	3033,4	4186,7	4,84	44,23	37,46	38,02
Київська	3646,8	3824,7	5282,5	7925,6	10540,7	4,88	38,12	50,04	33,00
Кіровоградська	1569,4	1714,8	2128,8	3187	4337,9	9,26	24,14	49,71	36,11
Луганська	3685,3	2814,3	1878,2	1988,9	2631,4	-23,63	-33,26	5,89	32,30
Львівська	3636,6	3818,4	5266,9	8089,4	10909,3	5,00	37,93	53,59	34,86
Миколаївська	1871,9	1988,2	2568	3876	5074,7	6,21	29,16	50,93	30,93
Одеська	4188,6	4378,7	6034,5	9235,4	12177,9	4,54	37,81	53,04	31,86
Полтавська	3135,1	3238,1	4207,2	6132,3	8122,9	3,29	29,93	45,76	32,46
Рівненська	1393,8	1448,5	1889,7	2783,7	3765,9	3,92	30,46	47,31	35,28
Сумська	1794	1854,3	2350,5	3602	4786,5	3,36	26,76	53,24	32,88
Тернопільська	1028,6	1073,4	1537,8	2243,8	3195	4,36	43,26	45,91	42,39
Харківська	5110,9	5213,1	7069,4	10020,8	13432,1	2,00	35,61	41,75	34,04
Херсонська	1302,8	1357,6	1898,7	2841,6	3872,5	4,21	39,86	49,66	36,28
Хмельницька	1708,1	1789,2	2387,8	3578,1	4904,7	4,75	33,46	49,85	37,08
Черкаська	1992,4	2072,8	2767	4099,7	5475,9	4,04	33,49	48,16	33,57
Чернівецька	849,7	892,1	1260,1	1886,1	2548,8	4,99	41,25	49,68	35,14
Чернігівська	1469,4	1606	2125,4	3234,6	4356,2	9,30	32,34	52,19	34,68
м. Київ	10227,2	10494,1	16183	24709,5	29958,5	2,61	54,21	52,69	21,24

Таблиця Н.12

Динаміка видатків місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Видатки за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	230086	251465	284787	364234	520631	9,29	13,25	27,90	42,94
Вінницька	8143,3	9159,3	11031,9	13857	20381,6	12,48	20,44	25,61	47,09
Волинська	5891,3	6492,7	7757,8	9576,5	13641,5	10,21	19,48	23,44	42,45
Дніпропетровська	18262,6	20278,1	26324,6	32702	44650,1	11,04	29,82	24,23	36,54
Донецька	22678,4	23234,9	15366,1	20926,3	30585,2	2,45	-33,87	36,18	46,16
Житомирська	6993,3	7486,1	9044,2	11324	15982,4	7,05	20,81	25,21	41,14
Закарпатська	6593,7	7165,7	8790,4	10346,8	14041,6	8,67	22,67	17,71	35,71
Запорізька	9120	9791,3	12344,5	16316,2	23108,1	7,36	26,08	32,17	41,63
Івано-Франківська	7323,2	7930,6	9864,7	12365,3	17047,9	8,29	24,39	25,35	37,87
Київська	9423	10154,7	13572,1	16794,5	26752,7	7,77	33,65	23,74	59,29
Кіровоградська	5218,7	5626,2	7044,1	8655,6	12223,1	7,81	25,20	22,88	41,22
Луганська	10518,7	10980,2	5222,9	7109,1	9536,1	4,39	-52,43	36,11	34,14
Львівська	12895,3	14132,9	18357,3	23725,7	32746,1	9,60	29,89	29,24	38,02
Миколаївська	5932,7	6285,5	7834,2	9753,9	13513,3	5,95	24,64	24,50	38,54
Одеська	12187,9	13156,2	16625,5	20957,3	31957,7	7,94	26,37	26,06	52,49
Полтавська	7751,2	8419,1	11034,7	14498,9	20686,5	8,62	31,07	31,39	42,68
Рівненська	6566,4	7230,1	8578,9	10439,2	15074,9	10,11	18,66	21,68	44,41
Сумська	5720,8	6263,6	7914,7	10385,4	14369,9	9,49	26,36	31,22	38,37
Тернопільська	5315,4	5755,6	7108,7	9392,1	12793,7	8,28	23,51	32,12	36,22
Харківська	13955,5	16002,9	17996,6	22637,7	32581,4	14,67	12,46	25,79	43,93
Херсонська	5342,2	5891,4	6977,3	8489,7	11852,7	10,28	18,43	21,68	39,61
Хмельницька	6929,1	7486,1	9242,4	11640,2	16781,4	8,04	23,46	25,94	44,17
Черкаська	6549,9	7168,1	8896,3	11448,5	16400,8	9,44	24,11	28,69	43,26
Чернівецька	4818,4	5035,3	6122,3	7819	10698,9	4,50	21,59	27,71	36,83
Чернігівська	5472,5	6039,6	7229,6	8927,8	13436	10,36	19,70	23,49	50,50
м. Київ	20482,9	24299,3	24504,9	34145,3	49787,6	18,63	0,85	39,34	45,81

Динаміка фактичних видатків місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Фактичні видатки, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	206501	221514	277402	347364	492192	7,27	25,23	25,22	41,69
Вінницька	7553,3	8525	11028,8	13758,5	19999,2	12,86	29,37	24,75	45,36
Волинська	5577,4	6166,6	7662,8	9423,1	13108	10,56	24,26	22,97	39,10
Дніпропетровська	16083,6	17526,7	24244,4	31130,4	41829,1	8,97	38,33	28,40	34,37
Донецька	20067	16102	13690,7	15979,5	24890,2	-19,76	-14,98	16,72	55,76
Житомирська	6433	7092,8	8761,8	11087,2	15227,2	10,26	23,53	26,54	37,34
Закарпатська	6006,2	6482,4	8457,7	10005,8	13476,9	7,93	30,47	18,30	34,69
Запорізька	8141,9	8842,4	11895,6	15580,8	21817,2	8,60	34,53	30,98	40,03
Івано-Франківська	6845,3	7505,4	9697,6	12133,4	16588,8	9,64	29,21	25,12	36,72
Київська	8390,8	9166,6	12744,1	16026,2	23962,7	9,25	39,03	25,75	49,52
Кіровоградська	4901,2	5287,8	6948,1	8489,6	11878,6	7,89	31,40	22,19	39,92
Луганська	9318,3	6431,7	4483,4	6142,3	8896,9	-30,98	-30,29	37,00	44,85
Львівська	11608,8	12938,2	17898,4	22640,6	30978,9	11,45	38,34	26,50	36,83
Миколаївська	5526	5917,4	7723,7	9504,7	13031,6	7,08	30,53	23,06	37,11
Одеська	10572,4	12059,2	15792,9	19718,7	29373,6	14,06	30,96	24,86	48,96
Полтавська	6925,1	7533,7	10389,8	13979,3	20016,8	8,79	37,91	34,55	43,19
Рівненська	6153,9	6788,3	8399,5	10127,9	14314	10,31	23,73	20,58	41,33
Сумська	5235,9	5779,2	7708,9	9967,2	13681,1	10,38	33,39	29,29	37,26
Тернопільська	5074	5533,5	7026,8	9235,6	12303,1	9,06	26,99	31,43	33,21
Харківська	11688,5	14251,8	17276,1	22081,8	31108,9	21,93	21,22	27,82	40,88
Херсонська	4996,1	5568,5	6848,6	8318,2	11370,7	11,46	22,99	21,46	36,70
Хмельницька	6437,3	6968,2	9064,4	11253,6	15844,8	8,25	30,08	24,15	40,80
Черкаська	6039,8	6680,4	8696,3	11216,8	15822,5	10,61	30,18	28,98	41,06
Чернівецька	4432,1	4712	5882,7	7353,8	10205,2	6,32	24,85	25,01	38,77
Чернігівська	4904,1	5566,7	7082,1	8726,8	12955,7	13,51	27,22	23,22	48,46
м. Київ	17589,4	22087,8	27996	33482,3	49509,9	25,57	26,75	19,60	47,87

Таблиця Н.14

Динаміка надходжень загального обсягу трансфертів до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	110831	129506	173980	195395	272603	16,85	34,34	12,31	39,51
Вінницька	4853,1	5440,6	7478,2	8653	12390,1	12,11	37,45	15,71	43,19
Волинська	4109,8	4699,7	5736,4	6430,8	8902	14,35	22,06	12,11	38,43
Дніпропетровська	5844,3	6846,1	13169,4	14526,5	20152,9	17,14	92,36	10,30	38,73
Донецька	8057,4	8440,2	9497	9226,1	13878,8	4,75	12,52	-2,85	50,43
Житомирська	4374,5	4764,1	6163,3	7197,8	9938,3	8,91	29,37	16,78	38,07
Закарпатська	4791,7	5088,8	6362	7015,3	9402,5	6,20	25,02	10,27	34,03
Запорізька	4000,7	4396,8	7100,4	8037,4	11392,3	9,90	61,49	13,20	41,74
Івано-Франківська	4940	5529,7	7214,1	8652	11921,8	11,94	30,46	19,93	37,79
Київська	4115,8	4869,6	7468,3	8224	12316,1	18,31	53,37	10,12	49,76
Кіровоградська	3073,1	3350,7	4620,8	5246,6	7223,2	9,03	37,91	13,54	37,67

Продовження дод. Н.6

Таблиця Н.14

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Луганська	4627,3	4333,4	3264,1	3874,6	4870	-6,35	-24,68	18,70	25,69
Львівська	7333,8	8310,4	12038,6	13391,2	18778,5	13,32	44,86	11,24	40,23
Миколаївська	3347,6	3705,2	5139,7	5593,5	7536	10,68	38,72	8,83	34,73
Одеська	5788,1	6844,6	9567,1	10016,7	13216,9	18,25	39,78	4,70	31,95
Полтавська	3247,8	3773,8	6254,5	7768,2	10855	16,20	65,73	24,20	39,74
Рівненська	4475,1	5001,2	6369,5	7317	10247,3	11,76	27,36	14,88	40,05
Сумська	3134,6	3510,6	5145,2	6373,5	8292,7	12,00	46,56	23,87	30,11
Тернопільська	3747,7	4158,8	5366,4	6775,6	9008,9	10,97	29,04	26,26	32,96
Харківська	5635,5	7555,8	10579,9	11608,2	16092,1	34,08	40,02	9,72	38,63
Херсонська	3400,5	3775,4	4745,6	5264,2	7170	11,02	25,70	10,93	36,20
Хмельницька	4332,9	4788	6314,4	7358,1	10346,1	10,50	31,88	16,53	40,61
Черкаська	3573,9	4180,3	5705,6	6847,2	9715,1	16,97	36,49	20,01	41,88
Чернівецька	3264	3522,3	4442,9	5095,7	7111,8	7,91	26,14	14,69	39,56
Чернігівська	3142,6	3645,4	4760,9	5483,1	8083,5	16,00	30,60	15,17	47,43
м. Київ	3619,3	8973,7	9475,8	9418,9	13761,1	147,94	5,60	-0,60	46,10

Таблиця Н.15

Динаміка надходжень трансфертів до місцевих бюджетів (базова дотація) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	53828,8	60058,3	5261,9	4744,2	5815,5	11,57	-91,24	-9,84	22,58
Вінницька	2795,8	3123,2	314,9	262,2	301,2	11,71	-89,92	-16,74	14,87
Волинська	2287,3	2577,8	300,9	277,5	322,1	12,70	-88,33	-7,78	16,07
Дніпропетровська	1589,4	1853	87,7	95,8	125,2	16,58	-95,27	9,24	30,69
Донецька	2494,9	3316,7	54,3	79,3	120,1	32,94	-98,36	46,04	51,45
Житомирська	2435,1	2623,3	233,6	190,7	235,6	7,73	-91,10	-18,36	23,54
Закарпатська	2848	3063,8	467,3	438,9	520,8	7,58	-84,75	-6,08	18,66
Запорізька	1836,5	2066,2	140	129,5	160,6	12,51	-93,22	-7,50	24,02
Івано-Франківська	2676,5	2988,1	415	418,1	515,5	11,64	-86,11	0,75	23,30
Київська	1855,1	2173	66	46,6	49,2	17,14	-96,96	-29,39	5,58
Кіровоградська	1690,3	1774,6	114,8	88,3	113,5	4,99	-93,53	-23,08	28,54
Луганська	2150	2399,5	77,2	73,6	103,4	11,60	-96,78	-4,66	40,49
Львівська	3846,1	4293	434,7	369,6	442,1	11,62	-89,87	-14,98	19,62
Миколаївська	1784,2	2016	138,3	127,7	155,1	12,99	-93,14	-7,66	21,46
Одеська	2936,3	3391,7	269,7	264,1	320,7	15,51	-92,05	-2,08	21,43
Полтавська	1589	1655	60,8	46,7	47,6	4,15	-96,33	-23,19	1,93
Рівненська	2405,4	2650,2	315,9	295,6	359,5	10,18	-88,08	-6,43	21,62
Сумська	1695,5	1803,1	139,5	121,6	140,3	6,35	-92,26	-12,83	15,38
Тернопільська	2248	2442,4	328,3	315,4	407,3	8,65	-86,56	-3,93	29,14
Харківська	2372,5	2756,7	147,5	121,3	173,8	16,19	-94,65	-17,76	43,28
Херсонська	1984,7	2167	243,5	215,1	265,7	9,19	-88,76	-11,66	23,52
Хмельницька	2465,2	2702,5	274,1	223,9	260,2	9,63	-89,86	-18,31	16,21
Черкаська	1976,1	2197,2	140,6	104,9	137,2	11,19	-93,60	-25,39	30,79
Чернівецька	1957	2125,2	329,8	318,3	400,5	8,59	-84,48	-3,49	25,82
Чернігівська	1785,3	1899,2	167,5	119,4	138,1	6,38	-91,18	-28,72	15,66
м. Київ	124,7	0,0	0,0	0,0	0,0	-100,00	0,0	0,0	0,0

Динаміка надходжень трансфертів до місцевих бюджетів (соціальні субвенції) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	46152,5	49369,5	63282,5	94151,2	124670	6,97	28,18	48,78	32,41
Вінницька	1771,5	1924,9	2597,9	4422,3	5816,6	8,66	34,96	70,23	31,53
Волинська	1604,8	1759,3	2278,3	3167,4	4116,1	9,63	29,50	39,02	29,95
Дніпропетровська	3202	3594	4911,4	6407,6	9182,7	12,24	36,66	30,46	43,31
Донецька	4101,7	3667,6	3070,2	4436,1	5857,5	-10,58	-16,29	44,49	32,04
Житомирська	1593,6	1729,8	2419,5	3702,6	4769,1	8,55	39,87	53,03	28,80
Закарпатська	1737,9	1906,8	2275,5	3117,5	3691,4	9,72	19,34	37,00	18,41
Запорізька	1729,6	1869,9	2425,3	3635,3	5043,5	8,11	29,70	49,89	38,74
Івано-Франківська	1900,3	2107,5	2720,8	4344,2	5544,2	10,90	29,10	59,67	27,62
Київська	1795,5	1991,8	2901,8	3974,2	5909,7	10,93	45,69	36,96	48,70
Кіровоградська	1154,6	1265,9	1795,5	2695,5	3396,3	9,64	41,84	50,13	26,00
Луганська	1938,4	1491,9	1000,2	1808,6	2379,1	-23,03	-32,96	80,82	31,54
Львівська	2961	3256,9	4351,3	6701,2	8807,6	9,99	33,60	54,00	31,43
Миколаївська	1323	1443,5	1785,8	2609,1	3200,4	9,11	23,71	46,10	22,66
Одеська	2501,2	2793,5	3233,2	4044,8	4975,7	11,69	15,74	25,10	23,01
Полтавська	1418,4	1586,4	2474,6	4274,8	5544,2	11,84	55,99	72,75	29,69
Рівненська	1814,7	1992,3	2487	3695,2	4775,7	9,79	24,83	48,58	29,24
Сумська	1198,7	1305,7	2102,9	3621,1	4291,9	8,93	61,06	72,20	18,52
Тернопільська	1283,9	1457,3	1961,6	3545,6	4273	13,51	34,61	80,75	20,52
Харківська	2523,9	2858,3	3836,6	5614,7	7605,1	13,25	34,23	46,35	35,45
Херсонська	1205,3	1316,6	1628	2425,8	3099,1	9,23	23,65	49,00	27,76
Хмельницька	1508,1	1649	2311,9	3572,9	4952,8	9,34	40,20	54,54	38,62
Черкаська	1340,6	1537,8	2209,6	3648	4924,9	14,71	43,69	65,10	35,00
Чернівецька	1165,4	1293,3	1597,7	2375,2	3159,9	10,97	23,54	48,66	33,04
Чернігівська	1079,1	1172,8	1760,2	2748,4	3891,9	8,68	50,09	56,14	41,61
м. Київ	2299,4	2396,8	3146,1	3563,1	5461,7	4,24	31,26	13,25	53,29

Таблиця Н.17

Динаміка надходжень трансфертів до місцевих бюджетів (освітня субвенція) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	44085,3	44512,5	51487,6	0,0	0,0	0,97	15,67
Вінницька	0,0	0,0	1966,4	1931,4	2366	0,0	0,0	-1,78	22,50
Волинська	0,0	0,0	1631,6	1615,1	1915,5	0,0	0,0	-1,01	18,60
Дніпропетровська	0,0	0,0	3127	3226,9	3517,5	0,0	0,0	3,19	9,01
Донецька	0,0	0,0	1995,3	1918,3	1913,4	0,0	0,0	-3,86	-0,26
Житомирська	0,0	0,0	1629,2	1612,6	2004,7	0,0	0,0	-1,02	24,31
Закарпатська	0,0	0,0	1884,6	1873,4	2218,3	0,0	0,0	-0,59	18,41
Запорізька	0,0	0,0	1867,1	1878,6	2210,9	0,0	0,0	0,62	17,69
Івано-Франківська	0,0	0,0	1893,3	1937,3	2380,5	0,0	0,0	2,32	22,88
Київська	0,0	0,0	1959,9	2000,8	2348,7	0,0	0,0	2,09	17,39
Кіровоградська	0,0	0,0	1162,6	1142,7	1386,8	0,0	0,0	-1,71	21,36
Луганська	0,0	0,0	757,2	916,3	733,2	0,0	0,0	21,01	-19,98

Продовження дод. Н.6

Таблиця Н.17

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Львівська	0,0	0,0	3022,8	3042,4	3827,9	0,0	0,0	0,65	25,82
Миколаївська	0,0	0,0	1378,4	1365,1	1466,9	0,0	0,0	-0,96	7,46
Одеська	0,0	0,0	2657,9	2727	2892,8	0,0	0,0	2,60	6,08
Полтавська	0,0	0,0	1573,7	1565,2	1730,1	0,0	0,0	-0,54	10,54
Рівненська	0,0	0,0	1815,8	1812,2	2212,3	0,0	0,0	-0,20	22,08
Сумська	0,0	0,0	1094,6	1099,1	1274,5	0,0	0,0	0,41	15,96
Тернопільська	0,0	0,0	1442,9	1449,3	1752,9	0,0	0,0	0,44	20,95
Харківська	0,0	0,0	2411,3	2443,3	2530,4	0,0	0,0	1,33	3,56
Херсонська	0,0	0,0	1261,7	1247,1	1427,1	0,0	0,0	-1,16	14,43
Хмельницька	0,0	0,0	1648,4	1674,1	1888,3	0,0	0,0	1,56	12,79
Черкаська	0,0	0,0	1421,6	1409,8	1682	0,0	0,0	-0,83	19,31
Чернівецька	0,0	0,0	1193	1188,6	1247,5	0,0	0,0	-0,37	4,96
Чернігівська	0,0	0,0	1174,1	1181,1	1374,8	0,0	0,0	0,60	16,40
м. Київ	0,0	0,0	2114,7	2254,7	3184,7	0,0	0,0	6,62	41,25

Таблиця Н.18

Динаміка надходжень трансфертів до місцевих бюджетів (медична субвенція) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	46177	44433,7	56220,1	0,0	0,0	-3,78	26,53
Вінницька	0,0	0,0	1889,2	1783,2	2289,1	0,0	0,0	-5,61	28,37
Волинська	0,0	0,0	1181,3	1135,9	1459,3	0,0	0,0	-3,84	28,47
Дніпропетровська	0,0	0,0	3920	3735,5	4796,7	0,0	0,0	-4,71	28,41
Донецька	0,0	0,0	2607,1	2593,6	2936	0,0	0,0	-0,52	13,20
Житомирська	0,0	0,0	1472,8	1402,7	1794,5	0,0	0,0	-4,76	27,93
Закарпатська	0,0	0,0	1429,8	1375,8	1770,3	0,0	0,0	-3,78	28,67
Запорізька	0,0	0,0	2139,6	2092,3	2595,9	0,0	0,0	-2,21	24,07
Івано-Франківська	0,0	0,0	1633,3	1585,3	2045,5	0,0	0,0	-2,94	29,03
Київська	0,0	0,0	2038,8	1931,7	2476,1	0,0	0,0	-5,25	28,18
Кіровоградська	0,0	0,0	1182,8	1103,6	1409,7	0,0	0,0	-6,70	27,74
Луганська	0,0	0,0	975,1	964,5	1021,1	0,0	0,0	-1,09	5,87
Львівська	0,0	0,0	2924,7	2801,7	3619,1	0,0	0,0	-4,21	29,18
Миколаївська	0,0	0,0	1374,8	1305,7	1677,1	0,0	0,0	-5,03	28,44
Одеська	0,0	0,0	2736,6	2647,9	3433,4	0,0	0,0	-3,24	29,67
Полтавська	0,0	0,0	1718,5	1631,3	2072,7	0,0	0,0	-5,07	27,06
Рівненська	0,0	0,0	1315,3	1245,1	1604,9	0,0	0,0	-5,34	28,90
Сумська	0,0	0,0	1345,6	1283,3	1635,2	0,0	0,0	-4,63	27,42
Тернопільська	0,0	0,0	1225,3	1167	1497	0,0	0,0	-4,76	28,28
Харківська	0,0	0,0	3227,5	3153,9	3944	0,0	0,0	-2,28	25,05
Херсонська	0,0	0,0	1247,7	1185,6	1510,8	0,0	0,0	-4,98	27,43
Хмельницька	0,0	0,0	1558,9	1460,4	1870,2	0,0	0,0	-6,32	28,06
Черкаська	0,0	0,0	1519,5	1442,8	1831,8	0,0	0,0	-5,05	26,96
Чернівецька	0,0	0,0	1033,7	983,8	1267,9	0,0	0,0	-4,83	28,88
Чернігівська	0,0	0,0	1286,6	1215,5	1540,3	0,0	0,0	-5,53	26,72
м. Київ	0,0	0,0	3192,6	3205,4	4121,6	0,0	0,0	0,40	28,58

**Динаміка надходжень трансфертів до місцевих бюджетів (інші субвенції) у
2013-2017 рр., млн. грн.**

АдмТО	Надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	10849,6	20077,6	15173,4	7553,8	34409,9	85,05	-24,43	-50,22	355,53
Вінницька	285,9	392,4	709,9	253,9	1617,2	37,25	80,91	-64,23	536,94
Волинська	217,7	362,6	344,3	234,9	1089	66,56	-5,05	-31,77	363,60
Дніпропетровська	1052,9	1399,2	1123,3	1060,7	2530,8	32,89	-19,72	-5,57	138,60
Донецька	1460,8	1455,9	1770,1	198,8	3051,8	-0,34	21,58	-88,77	1435,11
Житомирська	345,8	411	408,2	289,2	1134,5	18,85	-0,68	-29,15	292,29
Закарпатська	205,8	118,3	304,8	209,6	1201,8	-42,52	157,65	-31,23	473,38
Запорізька	434,5	460,7	528,4	301,7	1381,4	6,03	14,70	-42,90	357,87
Івано-Франківська	363,2	434,1	551,7	367,1	1436	19,52	27,09	-33,46	291,17
Київська	465,2	704,7	501,8	270,7	1532,4	51,48	-28,79	-46,05	466,09
Кіровоградська	228,2	310,2	365,2	216,5	916,8	35,93	17,73	-40,72	323,46
Луганська	538,9	442	454,4	111,6	633,2	-17,98	2,81	-75,44	467,38
Львівська	526,7	760,5	1305,2	476,3	2081,8	44,39	71,62	-63,51	337,08
Миколаївська	240,4	245,8	462,5	185,9	1036,5	2,25	88,16	-59,81	457,56
Одеська	350,6	659,5	669,8	332,9	1594,3	88,11	1,56	-50,30	378,91
Полтавська	240,4	532,5	426,9	250,2	1460,4	121,51	-19,83	-41,39	483,69
Рівненська	255	358,7	435,5	268,8	1294,8	40,67	21,41	-38,28	381,70
Сумська	240,4	401,7	462,6	248,5	950,8	67,10	15,16	-46,28	282,62
Тернопільська	215,8	259,2	408,3	298,4	1078,8	20,11	57,52	-26,92	261,53
Харківська	739,1	1940,9	956,9	274,9	1838,8	162,60	-50,70	-71,27	568,90
Херсонська	210,5	291,8	364,6	190,5	867,4	38,62	24,95	-47,75	355,33
Хмельницька	359,6	436,5	521,2	426,8	1374,7	21,38	19,40	-18,11	222,09
Черкаська	257,3	445,3	414,3	241,7	1139,1	73,07	-6,96	-41,66	371,29
Чернівецька	141,6	103,8	288,7	229,8	1036,1	-26,69	178,13	-20,40	350,87
Чернігівська	278,1	573,4	372,5	218,7	1138,5	106,18	-35,04	-41,29	420,58
м. Київ	1195,1	6576,9	1022,4	395,7	993,1	450,32	-84,45	-61,30	150,97

Дод. Н.7. – Чисельність територіальних громад за АдмТО в Україні у 2013-2017 рр., тис. осіб.

Таблиця Н.20

Чисельність наявного населення адміністративно-територіальних одиниць України, тис. осіб.

Адміністративно-територіальна одиниця (держава, область, місто)	Чисельність наявного населення, тис. осіб., за роками					Темпи змін, за роками			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Україна усього, в т.ч.:	45489,6	43001,0	42844,9	42672,5	42216,8	-5,47	-0,36	-0,40	-1,07
Вінницька область	1622,7	1614,4	1606,4	1596,3	1568,7	-0,51	-0,50	-0,63	-1,73
Волинська область	1040,6	1042,1	1042,8	1041,8	1035,7	0,14	0,07	-0,10	-0,59
Дніпропетровська область	3300,1	3284,5	3265,8	3242,6	3227,8	-0,47	-0,57	-0,71	-0,46
Донецька область	4359,7	4320,4	4281,2	4254,6	4187,6	-0,90	-0,91	-0,62	-1,57
Житомирська область	1265,7	1259,2	1251,7	1244,0	1232,0	-0,51	-0,60	-0,62	-0,96
Закарпатська область	1255,6	1258,2	1259,4	1259,0	1255,3	0,21	0,10	-0,03	-0,29
Запорізька область	1780,5	1770,9	1759,8	1746,6	1722,4	-0,54	-0,63	-0,75	-1,39
Івано-Франківська область	1381,9	1382,3	1382,4	1381,1	1374,8	0,03	0,01	-0,09	-0,46
Київська область	1723,8	1727,4	1730,7	1733,3	1748,5	0,21	0,19	0,15	0,88
Кіровоградська область	991,4	984,1	976,9	969,5	949,8	-0,74	-0,73	-0,76	-2,03
Луганська область	2248,0	2229,8	2212,8	2200,3	2163,2	-0,81	-0,76	-0,56	-1,69
Львівська область	2539,6	2538,1	2536,0	2534,1	2511,2	-0,06	-0,08	-0,07	-0,90
Миколаївська область	1170,9	1166,4	1161,3	1154,2	1140,6	-0,38	-0,44	-0,61	-1,18
Одеська область	2395,8	2396,5	2393,4	2388,4	2372,0	0,03	-0,13	-0,21	-0,69
Полтавська область	1463,0	1453,6	1444,0	1432,9	1406,0	-0,64	-0,66	-0,77	-1,88
Рівненська область	1157,9	1160,0	1161,5	1162,3	1159,6	0,18	0,13	0,07	-0,23
Сумська область	1138,1	1128,2	1118,3	1108,9	1092,1	-0,87	-0,88	-0,84	-1,52
Тернопільська область	1075,3	1071,6	1067,8	1062,4	1049,1	-0,34	-0,35	-0,51	-1,25
Харківська область	2740,8	2734,3	2724,9	2709,9	2678,4	-0,24	-0,34	-0,55	-1,16
Херсонська область	1075,4	1070,2	1065,1	1059,0	1045,5	-0,48	-0,48	-0,57	-1,27
Хмельницька область	1310,5	1304,1	1297,8	1289,8	1271,2	-0,49	-0,48	-0,62	-1,44
Черкаська область	1264,4	1255,9	1247,4	1237,1	1216,7	-0,67	-0,68	-0,83	-1,65
Чернівецька область	907,8	909,2	909,9	909,0	903,6	0,15	0,08	-0,10	-0,59
Чернігівська область	1072,3	1061,3	1050,3	1039,2	1011,5	-1,03	-1,04	-1,06	-2,67
м.Київ	2856,9	2878,3	2897,3	2916,2	2893,2	0,75	0,66	0,65	-0,79

Дод. Н.8. Результати кластерного аналізу регіонів за проявами регіональної диференціації місцевих бюджетів у 2013-2017 рр.

Таблиця Н.21

Перелік регіонів для кластерного аналізу

Регіони України	УП. позн.
Вінницька	C_1
Волинська	C_2
Дніпропетровська	C_3
Донецька	C_4
Житомирська	C_5
Закарпатська	C_6
Запорізька	C_7
Івано-Франківська	C_8
Київська	C_9
Кіровоградська	C_10
Луганська	C_11
Львівська	C_12
Миколаївська	C_13
Одеська	C_14
Полтавська	C_15
Рівненська	C_16
Сумська	C_17
Тернопільська	C_18
Харківська	C_19
Херсонська	C_20
Хмельницька	C_21
Черкаська	C_22
Чернівецька	C_23
Чернігівська	C_24
П. Київ	C_25

Analysis of Variance (Spreadsheet1)

	Between	df	Within	df	F	signif.
Var1	27,66566	4	47,33435	71	10,3744	0,000001
Var2	59,98530	4	15,01470	71	70,9131	0,000000
Var3	52,15235	4	22,84765	71	40,5164	0,000000

Рис. Н.1. Дисперсійний аналіз результатів розподілу (2013 рік)

Analysis of Variance (Spreadsheet1)

	Between	df	Within	Df	F	signif.
Var1	27,66566	4	47,33435	71	10,3744	0,000001
Var2	59,98530	4	15,01470	71	70,9131	0,000000
Var3	52,15235	4	22,84765	71	40,5164	0,000000

Рис. Н.2. Дисперсійний аналіз результатів розподілу (2014 рік)

Analysis of Variance (Spreadsheet1)

	Between	df	Within	Df	F	signif.
Var1	27,66566	4	47,33435	71	10,3744	0,000001
Var2	59,98530	4	15,01470	71	70,9131	0,000000
Var3	52,15235	4	22,84765	71	40,5164	0,000000

Рис. Н.3. Дисперсійний аналіз результатів розподілу (2015 рік)

Analysis of Variance (Spreadsheet1)

	Between	df	Within	Df	F	signif.
Var1	27,66566	4	47,33435	71	10,3744	0,000001
Var2	59,98530	4	15,01470	71	70,9131	0,000000
Var3	52,15235	4	22,84765	71	40,5164	0,000000

Рис. Н.4. Дисперсійний аналіз результатів розподілу (2016 рік)

Analysis of Variance (Spreadsheet1)

	Between	df	Within	Df	F	signif.
Var1	27,66566	4	47,33435	71	10,3744	0,000001
Var2	59,98530	4	15,01470	71	70,9131	0,000000
Var3	52,15235	4	22,84765	71	40,5164	0,000000

Рис. Н.5. Дисперсійний аналіз результатів розподілу (2017 рік)

Members of Cluster Number 1 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 2 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases		Members of Cluster Number 3 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 17 cases	
C_3	1,490554	C_7	0,553063	C_1	0,232898
C_4	1,385436	C_9	0,631221	C_2	0,152944
C_14	1,379367	C_12	0,729877	C_5	0,394922
C_19	1,295838			C_6	0,179387
C_25	1,353858			C_8	0,209322
				C_10	0,532039
				C_11	0,302544
				C_13	0,340298
				C_15	0,166483
				C_16	0,308567
				C_17	0,241530
				C_18	0,354548
				C_20	0,800185
				C_21	0,418727
				C_22	0,832623
				C_23	0,315131
				C_24	0,539501

Рис.Н.6. Графічне відображення складу кластерів (2013 рік)

Members of Cluster Number 1 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 2 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 3 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 10 cases	
C_3	1,537200	C_4	0,829272	C_1	0,078301
C_12	1,910644	C_9	0,615507	C_2	0,094832
C_14	1,419685	C_12	0,534466	C_5	0,264796
C_19	1,484217	C_15	0,683044	C_6	0,028722
C_25	1,072091	C_16	0,730045	C_7	0,354830
				C_8	0,393467
				C_10	0,116194
				C_13	0,028010
				C_17	0,159866
				C_18	0,443587
				C_20	0,342887
				C_21	0,437432
				C_22	0,215555
				C_23	0,008417
				C_24	0,556738

Рис.Н.7. Графічне відображення складу кластерів (2014 рік)

Members of Cluster Number 1 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 4 cases		Members of Cluster Number 2 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 6 cases		Members of Cluster Number 3 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 15 cases	
C_3	1,437385	C_7	0,325836	C_1	0,236484
C_12	1,829272	C_9	0,231146	C_2	0,213713
C_19	1,234466	C_10	0,334843	C_4	0,165795
C_25	1,005197	C_14	0,376333	C_5	0,117639
		C_15	0,328631	C_6	0,238123
		C_16	0,361123	C_8	0,193364
				C_11	0,211320
				C_13	0,163287
				C_17	0,249518
				C_18	0,275016
				C_20	0,128293
				C_21	0,131320
				C_22	0,296919
				C_23	0,215424
				C_24	0,396265

Рис.Н.8. Графічне відображення складу кластерів (2015 рік)

Members of Cluster Number 1 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 2 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 3 cases		Members of Cluster Number 3 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 17 cases	
C_3	1,296919	C_9	0,625316	C_1	0,281561
C_7	1,215424	C_10	0,540100	C_2	0,294287
C_12	1,396265	C_15	0,435053	C_4	0,325211
C_19	1,233221			C_5	0,219309
C_25	1,239445			C_6	0,185638
				C_8	0,280827
				C_11	0,216641
				C_13	0,377691
				C_14	0,285285
				C_16	0,385503
				C_17	0,215665
				C_18	0,158035
				C_20	0,309971
				C_21	0,284579
				C_22	0,209810
				C_22	0,237198
				C_24	0,265434

Рис.Н.9. Графічне відображення складу кластерів (2016 рік)

Members of Cluster Number 1 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 2 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 5 cases		Members of Cluster Number 3 and Distances from Respective Cluster Center Cluster contains 15 cases	
C_3	1,91071	C_4	0,577691	C_1	0,255578
C_12	1,82366	C_7	0,685285	C_2	0,150839
C_14	2,81241	C_9	0,536484	C_5	0,267260
C_19	1,51849	C_10	0,513713	C_6	0,182201
C_25	1,63634	C_15	0,765795	C_8	0,238040
				C_11	0,119595
				C_13	0,142541
				C_15	0,148329
				C_16	0,219947
				C_17	0,295863
				C_18	0,106203
				C_20	0,149812
				C_21	0,226545
				C_22	0,313615
				C_23	0,116823

Рис.Н.10. Графічне відображення складу кластерів (2017 рік)

Додаток П

Характеристика теоретичних підходів щодо визначення порядку розрахунку
розміру бюджетного потенціалу адміністративно-територіальної одиниці
держави

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Доходний	Потенційно можливу суму податкових та неподаткових надходжень бюджетних доходів, які акумулюються за рахунок пошуку та залучення додаткових джерел їх формування та можуть бути зібрані на певній території в умовах чинного законодавства	Сума податкового та неподаткового потенціалів місцевого бюджету (власний БП), доповнена обсягами трансфертів та скоригована з урахуванням структурних параметрів бюджетного потенціалу	О. Крук [288, с.23]
	Частина фінансового потенціалу країни, адміністративно-територіальної одиниці (області, району, міста, селища, села) що є загальним обсягом грошових одиниць, які можуть бути акумульовані за рахунок усіх джерел в бюджет адміністративно-територіального утворення за конкретний період часу та за існуючих умов господарювання	Сукупність оцінок ресурсного потенціалу (можливі надходження до бюджету від ресурсів, що є в розпорядженні органів влади); податкового потенціалу (податкова спроможність території); трансфертного потенціалу (можливі надходження до бюджету у вигляді трансфертів); інвестиційного потенціалу (ймовірні надходження від інвестиційної діяльності органів влади, публічно-приватного партнерства); кредитного потенціалу (сукупні можливості щодо залучення кредитних ресурсів до бюджету); фінансового потенціалу комунального господарства.	Р. Жебчук [180, с.144-147]
	Сукупність доходів бюджету	Сума скоригованих на темпи змін консолідованих доходів бюджету території та трансфертів з державного бюджету	О. Нікуліна та ін. [435, с.23]
	Податкові і неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та надходження до цільових фондів	Сукупність податкових й неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом та надходження до цільових фондів	К. Іоненко [230, с.48-51]

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Доходний	Оцінка можливостей надходження в майбутньому до бюджету міста максимального обсягу фінансових ресурсів від здійснення операцій з оподаткування, залучення грошових коштів за рахунок неподаткових надходжень та коштів цільових фондів	Максимально можлива сума надходжень податків і зборів... Сума внутрішнього (доходи бюджету від економічної діяльності суб'єктів господарювання та населення) і зовнішнього (доходи, які надходять з державного бюджету) вже використовуваних потенціалів, доповнених виявленими резервами	Є. Балацький , А. Бойко [22, с.23]
	Частина територіального фіскального простору, яка повністю належить органам державного та територіального управління та може бути використана в межах діючої моделі фіскального федералізму... та частина виробленого на території продукту, яка централізується у державному та місцевому фондах грошових коштів... відрізняється від фіскальних можливостей тим, що враховує лише наявні ресурси від продуктивної діяльності держави та перерозподілу доходів юридичних та фізичних осіб – суб'єктів даної території – у вигляді загальнодержавних та місцевих податків та інших неподаткових надходжень	Державна квота валового регіонального продукту як сума фінансових ресурсів від продуктивної діяльності держави та місцевого господарства (в т. ч. інші неподаткові доходи) та фінансових ресурсів від перерозподілу доходів юридичних та фізичних осіб – суб'єктів даної території	Є. Волковський та ін. [90, с.359-360]
	Характеристика доступних ресурсів і відбиття здатності місцевих органів влади виконувати їх завдання відповідно до закону... баланс між потребами території та здатністю щодо їх реалізації	Обсяг фінансових ресурсів, який здатна акумулювати територія для задоволення потреб, визначений через побудову нелінійної регресійної моделі	С. Фролов та ін. [645, С.180-193]
	Реальні можливості максимального використання ресурсного потенціалу бюджетної системи	Сукупність наявних протягом визначеного періоду часу всіх видів ресурсів бюджетної системи (фінансові, трудові, майнові, нормативні, інформаційні)	І. Пасічник [469, с.149]

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Доходний	Сукупність лише тих доходів, забезпечують надходження до регіонального бюджету й формується власними зусиллями території (так звані власні доходи); надходжень, які забезпечує регіон до державного бюджету та резервів, залучення яких дозволить підвищити наповненість доходної частини як регіонального, та і державного бюджетів	Сума часток власного потенціалу, на основі якого формується доходна частина бюджету регіону; використаного потенціалу, що забезпечує надходження доходів до державного бюджету; резервного потенціалу, який не використаний на даний період часу, але може бути задіяний до процесу забезпечення доходами регіонального та державного бюджету у майбутньому	М. Козоріз, Я. Пушак [262, с.62-68]
	<i>(як аналог податкового)</i> ...складна, багатоаспектна... динамічна економічна категорія, яка відображає не тільки існуючий рівень оподаткування адміністративно-територіальної одиниці, але й ті резерви, які можна було б використати для покриття бюджетного дефіциту та положити в основу механізму фінансового вирівнювання регіонів	Сукупність надходжень до місцевого бюджету в рамках функціонування репрезентативної податкової системи	А. Борщ, І. Долженко [53, с.112-116]
	Здатність органів місцевого самоврядування акумулювати необхідну кількість фінансових ресурсів для забезпечення соціально-економічного розвитку певної території та населення ... як економічна категорія відображає особливу сферу фінансових (бюджетних) відносин щодо формування та використання фонду грошових коштів для надання суспільно-необхідних послуг органами влади та місцевого самоврядування на загальнодержавному та місцевому рівнях	Сукупність податкових надходжень, неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом і надходжень до цільових фондів	Л. Лисяк, О. Грабчук [356, с.295-296]

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Доходний	Складова фінансового потенціалу регіону, що відображає стан податкових та неподаткових надходжень до місцевого бюджету	Сума умовно-власних доходів, отриманих від адміністративно-територіальної одиниці (доходи за винятком чистих, що перераховані з державного бюджету) та трансфертів	Е. Конярова, А. Осипов [276, с.236-241]
Доходно-видатковий	Максимально можливі видатки, які може дозволити собі бюджет з огляду на власну доходну частину, а також вказує на те, що його доцільно розглядати з точки зору отриманих податкових платежів та ефективності їх використання	Перевищенням обсягу податкового та неподаткового потенціалу території над відповідними витратними зобов'язаннями території	С. Зенченко [220, с.186-198]
	Загальна величина доходів та структура видатків бюджету	Загальна величина доходів та структура видатків бюджету	І. Кичко [254, с.36-40]
	Комплексний показник ефективного економічного розвитку регіону... враховує не тільки кількісний аспект, але й якісну складову... управління бюджетними потоками	Визначення рівня питомих податкових надходжень через співвіднесення бюджетної результативності регіону (подушова, на одну особу населення, сума доходів бюджету) та бюджетної забезпеченості (подушова, на одну особу населення, сума витрат бюджету)	М. Белова [33, с.401-402]
	Складова фінансового потенціалу регіону... здатність накопити фінансові ресурси, щоб фінансувати функції держави, делеговані до місцевого рівня.	Сукупність індикаторів, які характеризують питомі (на особу мешканця території) параметри бюджету	Д. Міщенко, Л. Міщенко [416, с.180]
Не визначено	Характеристика можливостей території у збільшенні прибуткової частини бюджету (визначається величиною податків і зборів, відрахувань від податків, а також надходжень від приватизації, майна, здачі його в оренду, зовнішньоекономічної діяльності, об'ємами трансфертів і т. п.)	Не визначено	М. Печенська [477, с.65]

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Не визначено	Сукупність законодавчо затверджених доходів і видатків як ймовірних джерел їх збільшення і покриття, а також прихованих джерел поповнення бюджетних ресурсів, необхідних для забезпечення виконання завдань і функцій, які здійснюються органами державної влади з метою забезпечення соціально-економічного розвитку регіону	Не визначено	Н. Педченко, С. Заворотній [471, с.23]
	Різновекторна модель податкової системи, яка припускає різке скорочення кількості неефективних податків, а також заміну податку на прибуток податком на витрати	Не визначено	Л. Байгузіна [18, с.65]
	Комплекс характеристик, отриманих на підставі оцінки наявних та потенційних можливостей щодо формування бюджетних фінансових ресурсів... сукупність реальних можливостей місцевих органів влади мобілізувати та акумулювати в бюджеті відповідного регіону наявні та можливі для залучення фінансові ресурси з метою забезпечення фінансування витрат місцевого бюджет	Не визначено	О. Люта [369, с.1]
	Можливість регіону самостійно виконувати свої зобов'язання і використовувати сучасні фінансові інструменти стимулювання інвестиційної діяльності, гарантують високий рівень стабільності і привабливості регіону	Не визначено	Ю. Глущенко [104, с.54-57]
	Сукупність доходів і видатків бюджету	Не визначено	Л. Мельник, В. Дума [391, с.105]

Підхід	Визначення сутності бюджетного потенціалу	Порядок розрахунку розміру бюджетного потенціалу	Автор, літ. джерело
Не визначено	Фінансова база місцевого бюджету	Не визначено	І. Усков [638, с.236-241]
	Сукупність певних реальних можливостей (фінансових механізмів (податкових, кредитних, інвестиційних тощо) місцевих органів влади мобілізувати та акумулювати в місцевому бюджеті фінансові ресурси з метою забезпечення розвитку регіону	Не визначено	О. Вознюк [86, с.105]

Додаток Р

Динаміка показників формування бюджетного потенціалу адміністративно-територіальних одиниць обласного рівня в Україні у 2013-2017 рр.

Дод. Р.1. – Показники доходів місцевих бюджетів за адміністративно-територіальними одиницями обласного рівня в Україні у 2013-2017 рр.

Таблиця Р.1

Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	66686,4	63149,9	48659,5	72785,3	105411	-5,30	-22,95	49,58	44,82
Вінницька	1729,9	1831,7	1563,6	2338,4	3735,5	5,88	-14,64	49,55	59,75
Волинська	989,7	919,9	846,7	1331,1	1974,9	-7,05	-7,96	57,21	48,37
Дніпропетровська	6934,3	6460,1	5429,5	7920,6	10860,3	-6,84	-15,95	45,88	37,11
Донецька	8953,1	7889,2	2890,7	4329,9	5715,7	-11,88	-63,36	49,79	32,01
Житомирська	1432,4	1364,6	1233,6	1893,1	2849,9	-4,73	-9,60	53,46	50,54
Закарпатська	1017	972,5	889,5	1428,4	2125,1	-4,38	-8,53	60,58	48,77
Запорізька	3172,4	2920,1	2368,3	3650,9	5135,8	-7,95	-18,90	54,16	40,67
Івано-Франківська	1278,4	1217,6	1046,3	1622	2520,2	-4,76	-14,07	55,02	55,38
Київська	3179,7	3058,6	2502,1	3744,9	5723,7	-3,81	-18,19	49,67	52,84
Кіровоградська	1223,4	1260,1	1055,4	1578	2449,4	3,00	-16,24	49,52	55,22
Луганська	3635,6	3314,1	799,3	1120,4	1706,8	-8,84	-75,88	40,17	52,34
Львівська	3262,1	3109,1	2799,7	4423,6	6249,5	-4,69	-9,95	58,00	41,28
Миколаївська	1592,3	1546,8	1285,9	2020,6	2877,3	-2,86	-16,87	57,14	42,40
Одеська	3456,4	3319,1	2909,5	4404,5	6535,2	-3,97	-12,34	51,38	48,38
Полтавська	2653,8	2501,6	2052,2	3079,8	4652,4	-5,74	-17,96	50,07	51,06
Рівненська	1156,8	1170,5	996,8	1454,7	2194,2	1,18	-14,84	45,94	50,84
Сумська	1463,8	1407,6	1190,4	1848,1	2768,4	-3,84	-15,43	55,25	49,80
Тернопільська	886,4	880,3	766,4	1154,2	1819	-0,69	-12,94	50,60	57,60
Харківська	4389,5	4178,9	3412,1	4897,8	8042,9	-4,80	-18,35	43,54	64,21
Херсонська	1032,3	1011,8	860	1297,8	2008,1	-1,99	-15,00	50,91	54,73
Хмельницька	1450,6	1386	1197,2	1845,6	2775,6	-4,45	-13,62	54,16	50,39
Черкаська	1541,6	1532,1	1234,5	1915,4	2964,1	-0,62	-19,42	55,16	54,75
Чернівецька	689,5	643,7	543,7	840,1	1312,2	-6,64	-15,54	54,52	56,20
Чернігівська	1361,4	1294,2	1135,8	1586,9	2463,1	-4,94	-12,24	39,72	55,21
м. Київ	8203,7	7960	7650,4	11058,3	13951,4	-2,97	-3,89	44,55	26,16

Таблиця Р.2

Динаміка фактичних надходжень податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	61490,1	61964,9	54921,2	78971,3	110653	0,77	-11,37	43,79	40,12
Вінницька	1747,7	1874,2	1763	2716,1	4028,9	7,24	-5,93	54,06	48,33
Волинська	887,9	967,7	927,3	1436,5	2119,8	8,99	-4,17	54,91	47,57
Дніпропетровська	6124,8	6448,1	5994,7	8301	11297,1	5,28	-7,03	38,47	36,09
Донецька	8589,6	6865,8	4155,2	4660	6349,7	-20,07	-39,48	12,15	36,26
Житомирська	1321,3	1448,5	1345,4	2065	2983,8	9,63	-7,12	53,49	44,49
Закарпатська	943,5	1009,6	971,9	1514,3	2230,1	7,01	-3,73	55,81	47,27
Запорізька	2789,4	2946,4	2715,5	4060,5	5382,4	5,63	-7,84	49,53	32,56
Івано-Франківська	1162,8	1215	1101,9	1681,9	2517,2	4,49	-9,31	52,64	49,66

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.2

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Київська	2966,1	3139,5	2977,7	4510,2	6196,5	5,85	-5,15	51,47	37,39
Кіровоградська	1190,1	1314	1164,3	1764	2595,4	10,41	-11,39	51,51	47,13
Луганська	3082,9	2362,6	1180,7	1324,3	1897,5	-23,36	-50,03	12,16	43,28
Львівська	2993	3189,2	3035	4623,5	6642,3	6,56	-4,84	52,34	43,66
Миколаївська	1503,5	1618,4	1505,1	2271,6	3113,9	7,64	-7,00	50,93	37,08
Одеська	3222,1	3386,6	3165,3	4704,5	6609,8	5,11	-6,53	48,63	40,50
Полтавська	2411,9	2476,1	2312,4	3476,2	4854,3	2,66	-6,61	50,33	39,64
Рівненська	1146,5	1190,7	1099,1	1612,6	2330,2	3,86	-7,69	46,72	44,50
Сумська	1373,8	1432,4	1326,6	2040	2920,4	4,27	-7,39	53,78	43,16
Тернопільська	854,6	892,9	850,1	1276,7	1946	4,48	-4,79	50,18	52,42
Харківська	4002	4188,1	3777,4	5579,3	7884,8	4,65	-9,81	47,70	41,32
Херсонська	988,8	1051,3	971,4	1477,1	2183,3	6,32	-7,60	52,06	47,81
Хмельницька	1334,5	1443,2	1331,2	2002,3	2953,1	8,15	-7,76	50,41	47,49
Черкаська	1487,5	1579,6	1409,6	2106,6	3090,1	6,19	-10,76	49,45	46,69
Чернівецька	648,5	682,3	616,1	915,9	1364,2	5,21	-9,70	48,66	48,95
Чернігівська	1152,3	1257,2	1181,7	1765,7	2533,9	9,10	-6,01	49,42	43,51
м. Київ	7565,1	7985,3	8042,6	11085,7	14628,2	5,55	0,72	37,84	31,96

Таблиця Р.3

Динаміка надходжень податку на прибуток підприємств приватного сектору економіки у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	3353,1	4433,6	6061,5	0,0	0,0	32,22	36,72
Вінницька	0,0	0,0	38,9	58,7	68,5	0,0	0,0	50,90	16,70
Волинська	0,0	0,0	27	41,2	43,8	0,0	0,0	52,59	6,31
Дніпропетровська	0,0	0,0	617,5	360	813,7	0,0	0,0	-41,70	126,03
Донецька	0,0	0,0	169,5	117,4	151	0,0	0,0	-30,74	28,62
Житомирська	0,0	0,0	24,3	29	32,4	0,0	0,0	19,34	11,72
Закарпатська	0,0	0,0	19,7	29,6	27,2	0,0	0,0	50,25	-8,11
Запорізька	0,0	0,0	162,2	331,1	278,9	0,0	0,0	104,13	-15,77
Івано-Франківська	0,0	0,0	16,5	38,6	39,5	0,0	0,0	133,94	2,33
Київська	0,0	0,0	84,7	122	187	0,0	0,0	44,04	53,28
Кіровоградська	0,0	0,0	17	25	31,1	0,0	0,0	47,06	24,40
Луганська	0,0	0,0	20,6	21,5	20,1	0,0	0,0	4,37	-6,51
Львівська	0,0	0,0	99,1	122,5	158,6	0,0	0,0	23,61	29,47
Миколаївська	0,0	0,0	23	48,8	75,3	0,0	0,0	112,17	54,30
Одеська	0,0	0,0	135,7	176,6	213,6	0,0	0,0	30,14	20,95
Полтавська	0,0	0,0	55,8	57,9	137,9	0,0	0,0	3,76	138,17
Рівненська	0,0	0,0	18,2	20,5	36,3	0,0	0,0	12,64	77,07
Сумська	0,0	0,0	37,1	65	67,3	0,0	0,0	75,20	3,54
Тернопільська	0,0	0,0	46	39	20,6	0,0	0,0	-15,22	-47,18
Харківська	0,0	0,0	135,3	124,5	150	0,0	0,0	-7,98	20,48
Херсонська	0,0	0,0	12,3	13,4	22,5	0,0	0,0	8,94	67,91
Хмельницька	0,0	0,0	25,9	26,1	26,7	0,0	0,0	0,77	2,30
Черкаська	0,0	0,0	34,3	52,6	49,7	0,0	0,0	53,35	-5,51
Чернівецька	0,0	0,0	7,9	12,5	12,9	0,0	0,0	58,23	3,20
Чернігівська	0,0	0,0	24,5	20,6	28,8	0,0	0,0	-15,92	39,81
м. Київ	0,0	0,0	1500	2479,4	3368,2	0,0	0,0	65,29	35,85

**Динаміка фактичних надходжень податку на прибуток підприємств
приватного сектору економіки у 2013-2017 рр., млн. грн.**

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	3689,9	5648,6	6165,3	0,0	0,0	53,08	9,15
Вінницька	0,0	0,0	42	72,6	63,2	0,0	0,0	72,86	-12,95
Волинська	0,0	0,0	29,8	49,7	40,1	0,0	0,0	66,78	-19,32
Дніпропетровська	0,0	0,0	817,1	643,5	1214,3	0,0	0,0	-21,25	88,70
Донецька	0,0	0,0	146,5	170	185,7	0,0	0,0	16,04	9,24
Житомирська	0,0	0,0	27,1	39,2	41,9	0,0	0,0	44,65	6,89
Закарпатська	0,0	0,0	21,4	36,2	27,4	0,0	0,0	69,16	-24,31
Запорізька	0,0	0,0	214,7	469	301,2	0,0	0,0	118,44	-35,78
Івано-Франківська	0,0	0,0	20,5	44,6	41	0,0	0,0	117,56	-8,07
Київська	0,0	0,0	94,3	172,4	192,5	0,0	0,0	82,82	11,66
Кіровоградська	0,0	0,0	17,3	32,3	31,8	0,0	0,0	86,71	-1,55
Луганська	0,0	0,0	22	20,1	12,6	0,0	0,0	-8,64	-37,31
Львівська	0,0	0,0	100,9	173,4	160,3	0,0	0,0	71,85	-7,55
Миколаївська	0,0	0,0	29,3	69,1	76	0,0	0,0	135,84	9,99
Одеська	0,0	0,0	115,1	233,1	207,6	0,0	0,0	102,52	-10,94
Полтавська	0,0	0,0	70,6	74,4	139,4	0,0	0,0	5,38	87,37
Рівненська	0,0	0,0	19,9	24,9	37,8	0,0	0,0	25,13	51,81
Сумська	0,0	0,0	38,8	71,7	68	0,0	0,0	84,79	-5,16
Тернопільська	0,0	0,0	40,1	21,3	22,8	0,0	0,0	-46,88	7,04
Харківська	0,0	0,0	140,5	176,2	178,6	0,0	0,0	25,41	1,36
Херсонська	0,0	0,0	13,5	25,4	27,6	0,0	0,0	88,15	8,66
Хмельницька	0,0	0,0	28,7	26,9	35,5	0,0	0,0	-6,27	31,97
Черкаська	0,0	0,0	38,5	68,9	50	0,0	0,0	78,96	-27,43
Чернівецька	0,0	0,0	9,4	16,3	14,8	0,0	0,0	73,40	-9,20
Чернігівська	0,0	0,0	25,4	27,1	30,1	0,0	0,0	6,69	11,07
м. Київ	0,0	0,0	1566,4	2890	2965	0,0	0,0	84,50	2,60

Таблиця Р.5

Динаміка надходжень по платі за землю у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	13418,1	13099,5	13215,4	21148,5	25666,8	-2,37	0,88	60,03	21,36
Вінницька	313	312,9	385,6	525,9	690,5	-0,03	23,23	36,38	31,30
Волинська	101	107	144,4	235	293,6	5,94	34,95	62,74	24,94
Дніпропетровська	1814,8	1830,1	2048,1	3216,9	3988	0,84	11,91	57,07	23,97
Донецька	1233,5	1287,1	444,6	645	830,7	4,35	-65,46	45,07	28,79
Житомирська	154,9	164,2	218,6	319,7	540,7	6,00	33,13	46,25	69,13
Закарпатська	80,9	83,1	112,3	189,8	279,1	2,72	35,14	69,01	47,05
Запорізька	600,5	618,4	748,9	1196	1441,8	2,98	21,10	59,70	20,55
Івано-Франківська	209	218,9	251,8	374,6	467,7	4,74	15,03	48,77	24,85
Київська	466,2	482,1	549,8	806,6	1101,3	3,41	14,04	46,71	36,54
Кіровоградська	244,7	258,8	317,8	438,9	580,6	5,76	22,80	38,11	32,29

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.6

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Луганська	424,5	448	136,5	183,3	218,1	5,54	-69,53	34,29	18,99
Львівська	376,7	379,8	474,1	769	901,3	0,82	24,83	62,20	17,20
Миколаївська	249,1	250,3	297,9	463,4	607,7	0,48	19,02	55,56	31,14
Одеська	657,6	700,6	881,7	1575,9	1872	6,54	25,85	78,73	18,79
Полтавська	482,9	497,4	615,7	861,2	1090,9	3,00	23,78	39,87	26,67
Рівненська	127,5	132,9	172	272,8	313	4,24	29,42	58,60	14,74
Сумська	299,3	314,9	360	500,5	623,3	5,21	14,32	39,03	24,54
Тернопільська	87,9	100,6	135,1	197	266,5	14,45	34,29	45,82	35,28
Харківська	820	770,8	907,2	1309	1682,4	-6,00	17,70	44,29	28,53
Херсонська	204,6	193,5	249,2	367	467,3	-5,43	28,79	47,27	27,33
Хмельницька	195,3	217,3	281,7	456,6	553,5	11,26	29,64	62,09	21,22
Черкаська	343,4	361,9	447,5	619,3	751,2	5,39	23,65	38,39	21,30
Чернівецька	122,8	123	137,7	223	267,1	0,16	11,95	61,95	19,78
Чернігівська	201,3	214,9	297,4	447,5	606,2	6,76	38,39	50,47	35,46
м. Київ	3606,5	3031	2600	4954,5	5232,3	-15,96	-14,22	90,56	5,61

Таблиця Р.7

Динаміка фактичних надходжень по платі за землю у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдМТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	11924,1	11936,4	14831,4	23323,6	26384,5	0,10	24,25	57,26	13,12
Вінницька	321,7	339,9	435,5	627,1	754,3	5,66	28,13	44,00	20,28
Волинська	110,4	115	160,7	268,2	314,4	4,17	39,74	66,89	17,23
Дніпропетровська	1764,2	1913,5	2257,9	3375,6	3974,1	8,46	18,00	49,50	17,73
Донецька	1296,7	1037	764,3	726,2	884,9	-20,03	-26,30	-4,98	21,85
Житомирська	171,8	179,8	250,3	376,3	490,5	4,66	39,21	50,34	30,35
Закарпатська	83,3	88,5	125,8	224,6	281,8	6,24	42,15	78,54	25,47
Запорізька	625,4	632,6	784,2	1304,4	1491,4	1,15	23,96	66,34	14,34
Івано-Франківська	187	198,5	268,9	418,6	488,9	6,15	35,47	55,67	16,79
Київська	474,3	489,6	644,7	1012,1	1197,8	3,23	31,68	56,99	18,35
Кіровоградська	261,3	273,4	353,4	528,3	634,9	4,63	29,26	49,49	20,18
Луганська	397,7	310,8	235,2	219	210,4	-21,85	-24,32	-6,89	-3,93
Львівська	348,1	373,5	537	841,1	970,7	7,30	43,78	56,63	15,41
Миколаївська	261	266,5	353,7	549,1	647,6	2,11	32,72	55,24	17,94
Одеська	702,3	729,9	956,9	1732,1	1997,3	3,93	31,10	81,01	15,31
Полтавська	509,4	546,3	701,9	1001	1188,2	7,24	28,48	42,61	18,70
Рівненська	130,5	140,4	191,2	315,9	335,5	7,59	36,18	65,22	6,20
Сумська	322,9	313,4	392	569,7	662,2	-2,94	25,08	45,33	16,24
Тернопільська	97,7	114,3	149,1	235,3	289,4	16,99	30,45	57,81	22,99
Харківська	805,5	795,8	1029	1461,1	1758,5	-1,20	29,30	41,99	20,35
Херсонська	213,3	213,2	291,4	436,4	496,5	-0,05	36,68	49,76	13,77
Хмельницька	230,2	242,9	326,1	508,7	580	5,52	34,25	56,00	14,02
Черкаська	371,5	377,3	485,4	692,1	786	1,56	28,65	42,58	13,57
Чернівецька	125,5	127,7	164,1	254,8	288,5	1,75	28,50	55,27	13,23
Чернігівська	211,6	228,3	328	522,2	637,1	7,89	43,67	59,21	22,00
м. Київ	1900,7	1888,5	2644,6	5123,7	5023,6	-0,64	40,04	93,74	-1,95

**Динаміка надходжень податку на нерухоме майно у 2013-2017 рр., за
планом, млн. грн.**

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	21,7	23,2	594,5	1223,5	2064,7	6,91	2462,50	105,80	68,75
Вінницька	0,3	0,8	11,4	25,8	58,8	166,67	1325,00	126,32	127,91
Волинська	0,1	0,2	7,4	24,2	37,6	100,00	3600,00	227,03	55,37
Дніпропетровська	3,1	1,5	34,9	96,8	211	-51,61	2226,67	177,36	117,98
Донецька	0,7	1,4	9,3	29,3	49,7	100,00	564,29	215,05	69,62
Житомирська	0,2	0,4	11,1	25,4	41,3	100,00	2675,00	128,83	62,60
Закарпатська	0,2	0,3	8	11,7	26,6	50,00	2566,67	46,25	127,35
Запорізька	0,6	0,9	20,3	43,2	72	50,00	2155,56	112,81	66,67
Івано-Франківська	0,4	0,4	14,5	26	50,3	0,00	3525,00	79,31	93,46
Київська	0,9	1,4	43,8	80,5	144,8	55,56	3028,57	83,79	79,88
Кіровоградська	0,0	0,2	4,7	9,1	16	0,0	2250,00	93,62	75,82
Луганська	0,3	0,6	4,5	10,1	18,3	100,00	650,00	124,44	81,19
Львівська	1,4	0,9	20,4	70	105,6	-35,71	2166,67	243,14	50,86
Миколаївська	0,2	0,3	11,7	32,4	51,8	50,00	3800,00	176,92	59,88
Одеська	0,9	2	55,6	147,9	245,1	122,22	2680,00	166,01	65,72
Полтавська	0,2	0,8	18,3	32,1	59,3	300,00	2187,50	75,41	84,74
Рівненська	0,6	0,3	9,4	20,4	40,9	-50,00	3033,33	117,02	100,49
Сумська	0,3	0,4	7,1	15	23,9	33,33	1675,00	111,27	59,33
Тернопільська	0,5	0,2	11,1	27,3	45,2	-60,00	5450,00	145,95	65,57
Харківська	2,7	3,2	59,9	130,5	219,2	18,52	1771,88	117,86	67,97
Херсонська	0,7	0,4	5,8	17,6	33,2	-42,86	1350,00	203,45	88,64
Хмельницька	0,3	0,5	15,3	28,8	48,2	66,67	2960,00	88,24	67,36
Черкаська	0,6	0,9	19,1	38,1	53,4	50,00	2022,22	99,48	40,16
Чернівецька	0,0	0,1	2,8	9,9	20,8	0,0	2700,00	253,57	110,10
Чернігівська	0,1	0,5	14,2	19,5	31,7	400,00	2740,00	37,32	62,56
м. Київ	6,5	4,5	174	252,1	360	-30,77	3766,67	44,89	42,80

Таблиця Р.9

**Динаміка фактичних надходжень податку на нерухоме майно у 2013-
2017 рр., млн. грн.**

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	20,9	44,5	745,7	1418,9	2425,7	112,92	1575,73	90,28	70,96
Вінницька	0,4	0,8	15,4	28,9	64,3	100,00	1825,00	87,66	122,49
Волинська	0,2	0,4	10,1	25,6	43,3	100,00	2425,00	153,47	69,14
Дніпропетровська	1,4	3,3	46,2	109,5	225,5	135,71	1300,00	137,01	105,94
Донецька	1,2	1,7	19,7	34,7	56,6	41,67	1058,82	76,14	63,11
Житомирська	0,5	0,7	15,6	30,4	46	40,00	2128,57	94,87	51,32
Закарпатська	0,4	0,8	8	14,1	29,7	100,00	900,00	76,25	110,64
Запорізька	0,8	1,3	24,7	46,8	79,2	62,50	1800,00	89,47	69,23
Івано-Франківська	0,4	0,8	16,8	28,4	53,5	100,00	2000,00	69,05	88,38
Київська	1,6	5,7	62	107	194,6	256,25	987,72	72,58	81,87
Кіровоградська	0,3	0,6	6,4	11,2	19,7	100,00	966,67	75,00	75,89

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.9

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Луганська	0,6	1	8	15,4	19	66,67	700,00	92,50	23,38
Львівська	0,9	1,7	43,6	80,6	168,8	88,89	2464,71	84,86	109,43
Миколаївська	0,4	0,7	21,1	41,8	62	75,00	2914,29	98,10	48,33
Одеська	1	2,4	64,5	160,5	264,3	140,00	2587,50	148,84	64,67
Полтавська	0,9	1,8	27,4	39,8	68,2	100,00	1422,22	45,26	71,36
Рівненська	0,4	0,4	12,3	26,2	45,9	0,00	2975,00	113,01	75,19
Сумська	0,3	0,6	9,5	17,9	27,7	100,00	1483,33	88,42	54,75
Тернопільська	0,2	0,4	15,9	33,5	52,1	100,00	3875,00	110,69	55,52
Харківська	1,9	3,9	68,2	152,5	234,7	105,26	1648,72	123,61	53,90
Херсонська	0,3	0,7	9,6	22,9	42,7	133,33	1271,43	138,54	86,46
Хмельницька	0,3	0,6	15,5	37,4	57,5	100,00	2483,33	141,29	53,74
Черкаська	0,6	1,2	24,8	41,7	59,5	100,00	1966,67	68,15	42,69
Чернівецька	0,2	0,3	4,6	11,5	24	50,00	1433,33	150,00	108,70
Чернігівська	0,5	0,9	13,4	25	37,5	80,00	1388,89	86,57	50,00
м. Київ	5,3	11,5	182,5	275,4	449,3	116,98	1486,96	50,90	63,14

Таблиця Р.10

Динаміка надходжень по акцизному податку у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	6545,1	10487	12620,1	0,0	0,0	60,23	20,34
Вінницька	0,0	0,0	203,1	335,7	416,9	0,0	0,0	65,29	24,19
Волинська	0,0	0,0	176,1	271,3	300,3	0,0	0,0	54,06	10,69
Дніпропетровська	0,0	0,0	581,5	869,9	1061,6	0,0	0,0	49,60	22,04
Донецька	0,0	0,0	247,6	350	397,7	0,0	0,0	41,36	13,63
Житомирська	0,0	0,0	193,1	339,8	374,2	0,0	0,0	75,97	10,12
Закарпатська	0,0	0,0	267,1	433,5	508,1	0,0	0,0	62,30	17,21
Запорізька	0,0	0,0	330,9	503,7	593,6	0,0	0,0	52,22	17,85
Івано-Франківська	0,0	0,0	193,9	307	353,5	0,0	0,0	58,33	15,15
Київська	0,0	0,0	342,9	658,1	823,6	0,0	0,0	91,92	25,15
Кіровоградська	0,0	0,0	126	227,2	279,1	0,0	0,0	80,32	22,84
Луганська	0,0	0,0	53,6	81,9	103,8	0,0	0,0	52,80	26,74
Львівська	0,0	0,0	477,9	769,2	842,1	0,0	0,0	60,95	9,48
Миколаївська	0,0	0,0	151,8	236,1	327	0,0	0,0	55,53	38,50
Одеська	0,0	0,0	384,6	704,9	848,8	0,0	0,0	83,28	20,41
Полтавська	0,0	0,0	220,7	401,1	480	0,0	0,0	81,74	19,67
Рівненська	0,0	0,0	170,2	277,4	304,9	0,0	0,0	62,98	9,91
Сумська	0,0	0,0	117,4	212,8	288,9	0,0	0,0	81,26	35,76
Тернопільська	0,0	0,0	143,1	220,3	289,6	0,0	0,0	53,95	31,46
Харківська	0,0	0,0	412,5	642,6	751,3	0,0	0,0	55,78	16,92
Херсонська	0,0	0,0	167,1	275,7	321,6	0,0	0,0	64,99	16,65
Хмельницька	0,0	0,0	195,3	298,2	362,1	0,0	0,0	52,69	21,43
Черкаська	0,0	0,0	190,8	322	401,3	0,0	0,0	68,76	24,63
Чернівецька	0,0	0,0	155,4	251,9	280,6	0,0	0,0	62,10	11,39
Чернігівська	0,0	0,0	136,7	190,2	249,7	0,0	0,0	39,14	31,28
м. Київ	0,0	0,0	906	1306,4	1659,5	0,0	0,0	44,19	27,03

Динаміка фактичних надходжень по акцизному податку у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	0,0	7684,6	11628,2	13156	0,0	0,0	51,32	13,14
Вінницька	0,0	0,0	236,2	380,7	435	0,0	0,0	61,18	14,26
Волинська	0,0	0,0	211,3	308,2	340,7	0,0	0,0	45,86	10,55
Дніпропетровська	0,0	0,0	635,6	933	1063,7	0,0	0,0	46,79	14,01
Донецька	0,0	0,0	278,3	366,3	403,6	0,0	0,0	31,62	10,18
Житомирська	0,0	0,0	226,9	361,5	421,3	0,0	0,0	59,32	16,54
Закарпатська	0,0	0,0	323,9	480,5	522,2	0,0	0,0	48,35	8,68
Запорізька	0,0	0,0	367,1	549,2	606,9	0,0	0,0	49,61	10,51
Івано-Франківська	0,0	0,0	221,9	334,9	356,8	0,0	0,0	50,92	6,54
Київська	0,0	0,0	559,1	805,2	939,5	0,0	0,0	44,02	16,68
Кіровоградська	0,0	0,0	151,7	258,3	292,1	0,0	0,0	70,27	13,09
Луганська	0,0	0,0	67,1	94,2	101,5	0,0	0,0	40,39	7,75
Львівська	0,0	0,0	530,9	837,5	919,5	0,0	0,0	57,75	9,79
Миколаївська	0,0	0,0	196,8	295	353,1	0,0	0,0	49,90	19,69
Одеська	0,0	0,0	517	803,4	942,5	0,0	0,0	55,40	17,31
Полтавська	0,0	0,0	275,1	458,3	524,3	0,0	0,0	66,59	14,40
Рівненська	0,0	0,0	201,8	310,8	349,9	0,0	0,0	54,01	12,58
Сумська	0,0	0,0	143,9	240,8	287	0,0	0,0	67,34	19,19
Тернопільська	0,0	0,0	166,5	244,2	281,6	0,0	0,0	46,67	15,32
Харківська	0,0	0,0	458,9	708,5	782,7	0,0	0,0	54,39	10,47
Херсонська	0,0	0,0	201,7	313,1	346,2	0,0	0,0	55,23	10,57
Хмельницька	0,0	0,0	197	335,3	371,5	0,0	0,0	70,20	10,80
Черкаська	0,0	0,0	217,1	346,7	396,5	0,0	0,0	59,70	14,36
Чернівецька	0,0	0,0	181,8	267,9	288,7	0,0	0,0	47,36	7,76
Чернігівська	0,0	0,0	141,6	228,1	263,6	0,0	0,0	61,09	15,56
м. Київ	0,0	0,0	975,6	1366,4	1565,6	0,0	0,0	40,06	14,58

Таблиця Р.12

Динаміка надходжень по єдиному податку у 2013-2017 рр., за планом, млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	5430,6	6839	9289,4	14820,9	21579,7	25,93	35,83	59,55	45,60
Вінницька	173,1	228	353,1	571,2	868,4	31,72	54,87	61,77	52,03
Волинська	80,9	103	141,8	209,1	336,6	27,32	37,67	47,46	60,98
Дніпропетровська	332,9	490,5	709,3	1247,1	1758,7	47,34	44,61	75,82	41,02
Донецька	444,4	493,1	229,7	388,2	568,7	10,96	-53,42	69,00	46,50
Житомирська	136,1	177,8	229,9	344,8	523,6	30,64	29,30	49,98	51,86
Закарпатська	116,3	145	181,4	259,5	401,3	24,68	25,10	43,05	54,64
Запорізька	208,2	242,7	339,5	616,2	893,3	16,57	39,88	81,50	44,97
Івано-Франківська	117,8	143,2	197,7	294,2	448	21,56	38,06	48,81	52,28
Київська	218,6	315,8	474,7	737,5	1197,9	44,46	50,32	55,36	62,43
Кіровоградська	81,7	98,5	221,7	341,2	497,7	20,56	125,08	53,90	45,87
Луганська	190,5	191,2	81,3	120	217,5	0,37	-57,48	47,60	81,25
Львівська	346,7	361,4	569,7	909,8	1491,3	4,24	57,64	59,70	63,92

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.12

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Миколаївська	116,9	155,2	218,2	348,1	523,8	32,76	40,59	59,53	50,47
Одеська	348,5	428,3	635,9	1001,8	1407,2	22,90	48,47	57,54	40,47
Полтавська	152	185,9	306,8	492,1	790,2	22,30	65,03	60,40	60,58
Рівненська	95,4	120,8	171,9	255,2	392,2	26,62	42,30	48,46	53,68
Сумська	113,1	135	211,7	350,8	501,8	19,36	56,81	65,71	43,04
Тернопільська	85,8	105,2	164,1	252	387,9	22,61	55,99	53,56	53,93
Харківська	524,1	621,1	844,3	1365,5	1901,8	18,51	35,94	61,73	39,27
Херсонська	101,2	135,9	216,4	331,9	503,2	34,29	59,23	53,37	51,61
Хмельницька	137,3	166,3	267,9	424,6	631	21,12	61,09	58,49	48,61
Черкаська	153,6	187,7	304,5	517,7	779,3	22,20	62,23	70,02	50,53
Чернівецька	93,5	107,6	116,7	191,8	300,2	15,08	8,46	64,35	56,52
Чернігівська	99,9	132	200,6	307	474,5	32,13	51,97	53,04	54,56
м. Київ	962,2	1367,8	1900,7	2943,4	3783,6	42,15	38,96	54,86	28,55

Таблиця Р.13

Динаміка фактичних надходжень по єдиному податку у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Фактичні надходження, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	6269,1	7327,6	10975,1	17167,1	23388,3	16,88	49,78	56,42	36,24
Вінницька	201,7	242,5	438,6	712,4	947,6	20,23	80,87	62,43	33,02
Волинська	97,1	112,4	161,2	252,6	358,8	15,76	43,42	56,70	42,04
Дніпропетровська	434,4	567,1	863,8	1394,6	1840,8	30,55	52,32	61,45	31,99
Донецька	489,6	403,9	356,9	459	683,6	-17,50	-11,64	28,61	48,93
Житомирська	159,1	188,1	273,2	400,2	561,7	18,23	45,24	46,49	40,35
Закарпатська	148,4	167,8	196,8	296,5	441,7	13,07	17,28	50,66	48,97
Запорізька	231,1	268,7	448,4	723,4	979,6	16,27	66,88	61,33	35,42
Івано-Франківська	131,2	155,8	218,3	325,3	471,7	18,75	40,12	49,02	45,00
Київська	312,8	389,8	603,1	953	1337,2	24,62	54,72	58,02	40,31
Кіровоградська	99	113,5	275,5	440,4	560	14,65	142,73	59,85	27,16
Луганська	211,9	146,1	142,2	190,7	288,8	-31,05	-2,67	34,11	51,44
Львівська	342,1	437,4	617,4	1001,8	1418,8	27,86	41,15	62,26	41,63
Миколаївська	151,9	177,9	304,5	468,6	606	17,12	71,16	53,89	29,32
Одеська	395,5	460,9	707,3	1102	1498,7	16,54	53,46	55,80	36,00
Полтавська	193,4	225,3	416,5	648,7	888,4	16,49	84,86	55,75	36,95
Рівненська	120,7	140,8	198,1	308,5	437,1	16,65	40,70	55,73	41,69
Сумська	132,5	144,2	267,5	423,4	553,9	8,83	85,51	58,28	30,82
Тернопільська	105,9	117,5	203,2	303,8	436,7	10,95	72,94	49,51	43,75
Харківська	535,8	654,4	967,4	1494,2	1997,9	22,14	47,83	54,46	33,71
Херсонська	130,2	144	274,5	432	589,8	10,60	90,63	57,38	36,53
Хмельницька	161,4	190,1	326,1	494,7	666,7	17,78	71,54	51,70	34,77
Черкаська	173,2	205,6	395,9	622,9	834,9	18,71	92,56	57,34	34,03
Чернівецька	103,8	117,5	153,7	217,3	327,5	13,20	30,81	41,38	50,71
Чернігівська	126,7	147,2	242,5	380,8	526,7	16,18	64,74	57,03	38,31
м. Київ	1079,7	1408,8	1922,5	3120,1	4133,9	30,48	36,46	62,29	32,49

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.14

Показники виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр.

АдмТО	Виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках														
	ПДФО					податок на прибуток підприємств					єдиний податок				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	92,21	98,12	112,87	108,50	104,97	н/р	н/р	110,04	127,40	101,71	115,44	107,14	118,15	115,83	108,38
Вінницька	101,03	102,32	112,75	116,15	107,85	н/р	н/р	107,97	123,68	92,26	116,52	106,36	124,21	124,72	109,12
Волинська	89,71	105,20	109,52	107,92	107,34	н/р	н/р	110,37	120,63	91,55	120,02	109,13	113,68	120,80	106,60
Дніпропетровська	88,33	99,81	110,41	104,80	104,02	н/р	н/р	132,32	178,75	149,23	130,49	115,62	121,78	111,83	104,67
Донецька	95,94	87,03	143,74	107,62	111,09	н/р	н/р	86,43	144,80	122,98	110,17	81,91	155,38	118,24	120,20
Житомирська	92,24	106,15	109,06	109,08	104,70	н/р	н/р	111,52	135,17	129,32	116,90	105,79	118,83	116,07	107,28
Закарпатська	92,77	103,81	109,26	106,01	104,94	н/р	н/р	108,63	122,30	100,74	127,60	115,72	108,49	114,26	110,07
Запорізька	87,93	100,90	114,66	111,22	104,80	н/р	н/р	132,37	141,65	108,00	111,00	110,71	132,08	117,40	109,66
Івано-Франківська	90,96	99,79	105,31	103,69	99,88	н/р	н/р	124,24	115,54	103,80	111,38	108,80	110,42	110,57	105,29
Київська	93,28	102,65	119,01	120,44	108,26	н/р	н/р	111,33	141,31	102,94	143,09	123,43	127,05	129,22	111,63
Кіровоградська	97,28	104,28	110,32	111,79	105,96	н/р	н/р	101,76	129,20	102,25	121,18	115,23	124,27	129,07	112,52
Луганська	84,80	71,29	147,72	118,20	111,17	н/р	н/р	106,80	93,49	62,69	111,23	76,41	174,91	158,92	132,78
Львівська	91,75	102,58	108,40	104,52	106,29	н/р	н/р	101,82	141,55	101,07	98,67	121,03	108,37	110,11	95,14
Миколаївська	94,42	104,63	117,05	112,42	108,22	н/р	н/р	127,39	141,60	100,93	129,94	114,63	139,55	134,62	115,69
Одеська	93,22	102,03	108,79	106,81	101,14	н/р	н/р	84,82	131,99	97,19	113,49	107,61	111,23	110,00	106,50
Полтавська	90,88	98,98	112,68	112,87	104,34	н/р	н/р	126,52	128,50	101,09	127,24	121,19	135,76	131,82	112,43
Рівненська	99,11	101,73	110,26	110,85	106,20	н/р	н/р	109,34	121,46	104,13	126,52	116,56	115,24	120,89	111,45
Сумська	93,85	101,76	111,44	110,38	105,49	н/р	н/р	104,58	110,31	101,04	117,15	106,81	126,36	120,70	110,38
Тернопільська	96,41	101,43	110,92	110,61	106,98	н/р	н/р	87,17	54,62	110,68	123,43	111,69	123,83	120,56	112,58
Харківська	91,17	100,22	110,71	113,91	98,03	н/р	н/р	103,84	141,53	119,07	102,23	105,36	114,58	109,43	105,05
Херсонська	95,79	103,90	112,95	113,82	108,72	н/р	н/р	109,76	189,55	122,67	128,66	105,96	126,85	130,16	117,21
Хмельницька	92,00	104,13	111,19	108,49	106,40	н/р	н/р	110,81	103,07	132,96	117,55	114,31	121,72	116,51	105,66
Черкаська	96,49	103,10	114,18	109,98	104,25	н/р	н/р	112,24	130,99	100,60	112,76	109,54	130,02	120,32	107,13
Чернівецька	94,05	106,00	113,32	109,02	103,96	н/р	н/р	118,99	130,40	114,73	111,02	109,20	131,71	113,30	109,09
Чернігівська	84,64	97,14	104,04	111,27	102,87	н/р	н/р	103,67	131,55	104,51	126,83	111,52	120,89	124,04	111,00
м. Київ	92,22	100,32	105,13	100,25	104,85	н/р	н/р	104,43	116,56	88,03	112,21	103,00	101,15	106,00	109,26

Продовження дод. Р.1
Продовження табл.. Р.14

АдмТО	Виконання плану за податковими надходженнями до місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках														
	акцизний податок					плата за землю					податок на нерухоме майно				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
УСЬОГО, в т.ч.	н/р	н/р	117,41	110,88	104,25	88,87	91,12	112,23	110,28	102,80	96,31	191,81	125,43	115,97	117,48
Вінницька	н/р	н/р	116,30	113,40	104,34	102,78	108,63	112,94	119,24	109,24	133,33	100,00	135,09	112,02	109,35
Волинська	н/р	н/р	119,99	113,60	113,45	109,31	107,48	111,29	114,13	107,08	200,00	200,00	136,49	105,79	115,16
Дніпропетровська	н/р	н/р	109,30	107,25	100,20	97,21	104,56	110,24	104,93	99,65	45,16	220,00	132,38	113,12	106,87
Донецька	н/р	н/р	112,40	104,66	101,48	105,12	80,57	171,91	112,59	106,52	171,43	121,43	211,83	118,43	113,88
Житомирська	н/р	н/р	117,50	106,39	112,59	110,91	109,50	114,50	117,70	90,72	250,00	175,00	140,54	119,69	111,38
Закарпатська	н/р	н/р	121,27	110,84	102,78	102,97	106,50	112,02	118,34	100,97	200,00	266,67	100,00	120,51	111,65
Запорізька	н/р	н/р	110,94	109,03	102,24	104,15	102,30	104,71	109,06	103,44	133,33	144,44	121,67	108,33	110,00
Івано-Франківська	н/р	н/р	114,44	109,09	100,93	89,47	90,68	106,79	111,75	104,53	100,00	200,00	115,86	109,23	106,36
Київська	н/р	н/р	163,05	122,35	114,07	101,74	101,56	117,26	125,48	108,76	177,78	407,14	141,55	132,92	134,39
Кіровоградська	н/р	н/р	120,40	113,69	104,66	106,78	105,64	111,20	120,37	109,35	н/р	300,00	136,17	123,08	123,13
Луганська	н/р	н/р	125,19	115,02	97,78	93,69	69,38	172,31	119,48	96,47	200,00	166,67	177,78	152,48	103,83
Львівська	н/р	н/р	111,09	108,88	109,19	92,41	98,34	113,27	109,38	107,70	64,29	188,89	213,73	115,14	159,85
Миколаївська	н/р	н/р	129,64	124,95	107,98	104,78	106,47	118,73	118,49	106,57	200,00	233,33	180,34	129,01	119,69
Одеська	н/р	н/р	134,43	113,97	111,04	106,80	104,18	108,53	109,91	106,69	111,11	120,00	116,01	108,52	107,83
Полтавська	н/р	н/р	124,65	114,26	109,23	105,49	109,83	114,00	116,23	108,92	450,00	225,00	149,73	123,99	115,01
Рівненська	н/р	н/р	118,57	112,04	114,76	102,35	105,64	111,16	115,80	107,19	66,67	133,33	130,85	128,43	112,22
Сумська	н/р	н/р	122,57	113,16	99,34	107,89	99,52	108,89	113,83	106,24	100,00	150,00	133,80	119,33	115,90
Тернопільська	н/р	н/р	116,35	110,85	97,24	111,15	113,62	110,36	119,44	108,59	40,00	200,00	143,24	122,71	115,27
Харківська	н/р	н/р	111,25	110,26	104,18	98,23	103,24	113,43	111,62	104,52	70,37	121,88	113,86	116,86	107,07
Херсонська	н/р	н/р	120,71	113,57	107,65	104,25	110,18	116,93	118,91	106,25	42,86	175,00	165,52	130,11	128,61
Хмельницька	н/р	н/р	100,87	112,44	102,60	117,87	111,78	115,76	111,41	104,79	100,00	120,00	101,31	129,86	119,29
Черкаська	н/р	н/р	113,78	107,67	98,80	108,18	104,26	108,47	111,76	104,63	100,00	133,33	129,84	109,45	111,42
Чернівецька	н/р	н/р	116,99	106,35	102,89	102,20	103,82	119,17	114,26	108,01	н/р	300,00	164,29	116,16	115,38
Чернігівська	н/р	н/р	103,58	119,93	105,57	105,12	106,24	110,29	116,69	105,10	500,00	180,00	94,37	128,21	118,30
м. Київ	н/р	н/р	107,68	104,59	94,34	52,70	62,31	101,72	103,42	96,01	81,54	255,56	104,89	109,24	124,81

Продовження дод. Р.1

Таблиця Р.15

Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів (фактичний стан) у 2013-2017 рр.

АдмТО	Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках, %														
	ПДФО					податок на прибуток підприємств					єдиний податок				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	77,69	78,18	54,07	53,85	57,43	н/р	н/р	3,63	3,85	3,20	7,92	9,24	10,80	11,71	12,14
Вінницька	80,07	80,78	55,67	57,12	61,22	н/р	н/р	1,33	1,53	0,96	9,24	10,45	13,85	14,98	14,40
Волинська	82,82	83,51	54,62	56,50	60,88	н/р	н/р	1,76	1,95	1,15	9,06	9,70	9,50	9,94	10,31
Дніпропетровська	70,44	68,49	49,62	51,78	53,66	н/р	н/р	6,76	4,01	5,77	5,00	6,02	7,15	8,70	8,74
Донецька	81,32	82,37	65,47	68,53	69,62	н/р	н/р	2,31	2,50	2,04	4,64	4,85	5,62	6,75	7,50
Житомирська	77,12	78,23	55,74	57,26	61,05	н/р	н/р	1,12	1,09	0,86	9,29	10,16	11,32	11,10	11,49
Закарпатська	85,22	84,73	54,06	54,98	59,28	н/р	н/р	1,19	1,31	0,73	13,40	14,08	10,95	10,76	11,74
Запорізька	74,51	75,91	54,00	52,81	56,61	н/р	н/р	4,27	6,10	3,17	6,17	6,92	8,92	9,41	10,30
Івано-Франківська	79,68	79,41	49,93	55,45	60,12	н/р	н/р	0,93	1,47	0,98	8,99	10,18	9,89	10,72	11,27
Київська	81,33	82,08	56,37	56,91	58,79	н/р	н/р	1,79	2,18	1,83	8,58	10,19	11,42	12,02	12,69
Кіровоградська	75,83	76,63	54,69	55,35	59,83	н/р	н/р	0,81	1,01	0,73	6,31	6,62	12,94	13,82	12,91
Луганська	83,65	83,95	62,86	66,58	72,11	н/р	н/р	1,17	1,01	0,48	5,75	5,19	7,57	9,59	10,98
Львівська	82,30	83,52	57,62	57,16	60,89	н/р	н/р	1,92	2,14	1,47	9,41	11,46	11,72	12,38	13,01
Миколаївська	80,32	81,40	58,61	58,61	61,36	н/р	н/р	1,14	1,78	1,50	8,11	8,95	11,86	12,09	11,94
Одеська	76,93	77,34	52,45	50,94	54,28	н/р	н/р	1,91	2,52	1,70	9,44	10,53	11,72	11,93	12,31
Полтавська	76,93	76,47	54,96	56,69	59,76	н/р	н/р	1,68	1,21	1,72	6,17	6,96	9,90	10,58	10,94
Рівненська	82,26	82,20	58,16	57,93	61,88	н/р	н/р	1,05	0,89	1,00	8,66	9,72	10,48	11,08	11,61
Сумська	76,58	77,25	56,44	56,64	61,01	н/р	н/р	1,65	1,99	1,42	7,39	7,78	11,38	11,75	11,57
Тернопільська	83,08	83,18	55,28	56,90	60,91	н/р	н/р	2,61	0,95	0,71	10,30	10,95	13,21	13,54	13,67
Харківська	78,30	80,34	53,43	55,68	58,70	н/р	н/р	1,99	1,76	1,33	10,48	12,55	13,68	14,91	14,87
Херсонська	75,90	77,44	51,16	51,98	56,38	н/р	н/р	0,71	0,89	0,71	9,99	10,61	14,46	15,20	15,23
Хмельницька	78,13	80,66	55,75	55,96	60,21	н/р	н/р	1,20	0,75	0,72	9,45	10,62	13,66	13,83	13,59
Черкаська	74,66	76,21	50,94	51,38	56,43	н/р	н/р	1,39	1,68	0,91	8,69	9,92	14,31	15,19	15,25
Чернівецька	76,32	76,48	48,89	48,56	53,52	н/р	н/р	0,75	0,86	0,58	12,22	13,17	12,20	11,52	12,85
Чернігівська	78,42	78,28	55,60	54,59	58,17	н/р	н/р	1,20	0,84	0,69	8,62	9,17	11,41	11,77	12,09
м. Київ	73,97	76,09	49,70	44,86	48,83	н/р	н/р	104,43	116,56	88,03	10,56	13,42	11,88	12,63	13,80

Продовження дод. Р.1
Продовження табл.. Р.15

АдмТО	Питома вага податкових надходжень у загальному фонді місцевих бюджетів, за податками та за АдмТО, по роках, %														
	акцизний податок					плата за землю					податок на нерухоме майно				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31
УСЬОГО, в т.ч.	7,57	7,93	6,83	7,57	7,93	15,07	15,06	14,60	15,90	13,69	0,03	0,06	0,73	0,97	1,26
Вінницька	7,46	8,01	6,61	7,46	8,01	14,74	14,65	13,75	13,19	11,46	0,02	0,03	0,49	0,61	0,98
Волинська	12,45	12,12	9,79	12,45	12,12	10,30	9,92	9,47	10,55	9,03	0,02	0,03	0,59	1,01	1,24
Дніпропетровська	5,26	5,82	5,05	5,26	5,82	20,29	20,32	18,69	21,05	18,88	0,02	0,04	0,38	0,68	1,07
Донецька	4,39	5,39	4,43	4,39	5,39	12,28	12,44	12,04	10,68	9,70	0,01	0,02	0,31	0,51	0,62
Житомирська	9,40	10,02	8,62	9,40	10,02	10,03	9,71	10,37	10,43	10,04	0,03	0,04	0,65	0,84	0,94
Закарпатська	18,02	17,45	13,88	18,02	17,45	7,52	7,43	7,00	8,15	7,49	0,04	0,07	0,44	0,51	0,79
Запорізька	7,30	7,14	6,38	7,30	7,14	16,71	16,30	15,59	16,96	15,69	0,02	0,03	0,49	0,61	0,83
Івано-Франківська	10,06	11,04	8,52	10,06	11,04	12,81	12,97	12,19	13,80	11,68	0,03	0,05	0,76	0,94	1,28
Київська	10,58	10,16	8,91	10,58	10,16	13,01	12,80	12,20	12,77	11,36	0,04	0,15	1,17	1,35	1,85
Кіровоградська	7,13	8,10	6,73	7,13	8,10	16,65	15,94	16,60	16,58	14,64	0,02	0,03	0,30	0,35	0,45
Луганська	3,57	4,74	3,86	3,57	4,74	10,79	11,04	12,52	11,01	8,00	0,02	0,04	0,43	0,77	0,72
Львівська	10,08	10,35	8,43	10,08	10,35	9,57	9,78	10,20	10,40	8,90	0,02	0,04	0,83	1,00	1,55
Миколаївська	7,66	7,61	6,96	7,66	7,61	13,94	13,40	13,77	14,17	12,76	0,02	0,04	0,82	1,08	1,22
Одеська	8,57	8,70	7,74	8,57	8,70	16,77	16,67	15,86	18,76	16,40	0,02	0,05	1,07	1,74	2,17
Полтавська	6,54	7,47	6,45	6,54	7,47	16,25	16,87	16,68	16,32	14,63	0,03	0,06	0,65	0,65	0,84
Рівненська	10,68	11,16	9,29	10,68	11,16	9,36	9,69	10,12	11,35	8,91	0,03	0,03	0,65	0,94	1,22
Сумська	6,12	6,69	6,00	6,12	6,69	18,00	16,90	16,68	15,82	13,83	0,02	0,03	0,40	0,50	0,58
Тернопільська	10,83	10,88	8,81	10,83	10,88	9,50	10,65	9,70	10,49	9,06	0,02	0,04	1,03	1,49	1,63
Харківська	6,49	7,07	5,83	6,49	7,07	15,76	15,27	14,56	14,58	13,09	0,04	0,07	0,96	1,52	1,75
Херсонська	10,62	11,02	8,94	10,62	11,02	16,37	15,70	15,35	15,36	12,82	0,02	0,05	0,51	0,81	1,10
Хмельницька	8,25	9,37	7,57	8,25	9,37	13,48	13,58	13,66	14,22	11,83	0,02	0,03	0,65	1,05	1,17
Черкаська	7,85	8,46	7,24	7,85	8,46	18,65	18,20	17,54	16,88	14,35	0,03	0,06	0,90	1,02	1,09
Чернівецька	14,43	14,20	11,33	14,43	14,20	14,77	14,31	13,02	13,51	11,32	0,02	0,03	0,37	0,61	0,94
Чернігівська	6,66	7,05	6,05	6,66	7,05	14,40	14,22	15,43	16,14	14,63	0,03	0,06	0,63	0,77	0,86
м. Київ	6,03	5,53	5,23	6,03	5,53	18,58	18,00	16,34	20,74	16,77	0,05	0,11	1,13	1,11	1,50

Дод. Р.2. – Показники видатків місцевих бюджетів за адміністративно-територіальними одиницями обласного рівня в Україні у 2013-2017 рр.

Таблиця Р.16

Динаміка видатків місцевих бюджетів (державне управління) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	8497,3	8079,9	9769,6	13193,6	20204,5	-4,91	20,91	35,05	53,14
Вінницька	352,6	359,4	462,5	573,6	895	1,93	28,69	24,02	56,03
Волинська	175,4	182,4	229,1	278,3	465,8	3,99	25,60	21,48	67,37
Дніпропетровська	539	579,8	750,4	1064,5	1607,8	7,57	29,42	41,86	51,04
Донецька	711,8	579,5	498,2	684,2	1022,2	-18,59	-14,03	37,33	49,40
Житомирська	261,8	276,4	333,1	431,1	692,6	5,58	20,51	29,42	60,66
Закарпатська	201,9	208,3	272,1	345,5	522,3	3,17	30,63	26,98	51,17
Запорізька	305,3	327,4	435,7	649,2	953,5	7,24	33,08	49,00	46,87
Івано-Франківська	229,4	245,7	309	391,5	631,2	7,11	25,76	26,70	61,23
Київська	369,1	376,8	510,2	712	1067,3	2,09	35,40	39,55	49,90
Кіровоградська	224,9	240,1	307,2	369,7	583,1	6,76	27,95	20,35	57,72
Луганська	452,7	308,2	190,2	252,9	394	-31,92	-38,29	32,97	55,79
Львівська	427,6	458,8	578,5	746	1105,2	7,30	26,09	28,95	48,15
Миколаївська	196,5	207,9	257,4	323,6	527,4	5,80	23,81	25,72	62,98
Одеська	374,8	412	540,2	714,3	1128,3	9,93	31,12	32,23	57,96
Полтавська	364,4	376	497,5	665,9	1066,3	3,18	32,31	33,85	60,13
Рівненська	197,5	207,5	265	321,9	484,4	5,06	27,71	21,47	50,48
Сумська	251,5	272,6	347,7	438,9	671,9	8,39	27,55	26,23	53,09
Тернопільська	187,9	202,7	265,8	338	523,7	7,88	31,13	27,16	54,94
Харківська	436,8	464,8	568,5	870,1	1317,5	6,41	22,31	53,05	51,42
Херсонська	197,2	208,3	284,4	360,2	550,4	5,63	36,53	26,65	52,80
Хмельницька	238,2	250,7	327,7	414	681,2	5,25	30,71	26,34	64,54
Черкаська	278,6	287,4	354,9	438,6	744,8	3,16	23,49	23,58	69,81
Чернівецька	144,9	151,3	186,6	237,2	380,1	4,42	23,33	27,12	60,24
Чернігівська	219,3	228,3	293,1	380	596,1	4,10	28,38	29,65	56,87
м. Київ	577,5	667,6	704,5	1192,4	1592,3	15,60	5,53	69,25	33,54

Таблиця Р.17

Динаміка видатків місцевих бюджетів (освіта) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	71880,1	68201,2	80917,6	90853,3	130706	-5,12	18,65	12,28	43,87
Вінницька	2651,1	2782,9	3407,1	3684,2	5342,1	4,97	22,43	8,13	45,00
Волинська	1986,5	2074,1	2539,2	2798,6	4001	4,41	22,42	10,22	42,96
Дніпропетровська	5316,6	5447,4	6998,1	7745,9	10618,8	2,46	28,47	10,69	37,09
Донецька	5789,8	4383,9	3464	4001,5	5780,6	-24,28	-20,98	15,52	44,46
Житомирська	2314,6	2393,4	2805,8	3098,1	4505,8	3,40	17,23	10,42	45,44
Закарпатська	2250,6	2348,3	2914,2	3145,7	4436,2	4,34	24,10	7,94	41,02
Запорізька	2894,7	2969	3705,7	4282	5922,6	2,57	24,81	15,55	38,31
Івано-Франківська	2227,3	2272,9	2834,5	3093,5	4430,8	2,05	24,71	9,14	43,23
Київська	2942,6	2996,2	3664,7	4395,7	6328,1	1,82	22,31	19,95	43,96
Кіровоградська	1787,4	1790,3	2194,1	2435,2	3544,1	0,16	22,55	10,99	45,54
Луганська	2856,6	2012,6	1290,2	1498,9	2171,8	-29,55	-35,89	16,18	44,89

Продовження дод. Р.2

Таблиця Р.17

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Львівська	3951,4	4039,2	5101,2	5437,5	8026,6	2,22	26,29	6,59	47,62
Миколаївська	2021,2	2091	2532,3	2878,5	4015,1	3,45	21,10	13,67	39,49
Одеська	3423,5	3617,6	4427	4832,1	7517	5,67	22,37	9,15	55,56
Полтавська	2307,2	2304,6	2918,4	3381,9	4889,6	-0,11	26,63	15,88	44,58
Рівненська	2087,3	2212,7	2748,1	2950,1	4326,8	6,01	24,20	7,35	46,67
Сумська	1842,6	1887,7	2266,6	2421,6	3566,8	2,45	20,07	6,84	47,29
Тернопільська	1854,5	1927,5	2313,7	2555,6	3676,2	3,94	20,04	10,46	43,85
Харківська	3570,8	3706,1	4462,8	5029,5	7139,2	3,79	20,42	12,70	41,95
Херсонська	1919,3	1983,1	2381,6	2596,7	3814	3,32	20,09	9,03	46,88
Хмельницька	2329,8	2372,7	2871,8	3141,4	4587,3	1,84	21,04	9,39	46,03
Черкаська	2107,4	2146,4	2687,2	2923,5	4209,5	1,85	25,20	8,79	43,99
Чернівецька	1534,3	1594	1917,1	2123,8	2993,1	3,89	20,27	10,78	40,93
Чернігівська	1693,6	1800,3	2159	2350,3	3327,4	6,30	19,92	8,86	41,57
м. Київ	4540,3	5047,3	6313,2	8051,6	11535,8	11,17	25,08	27,54	43,27

Таблиця Р.18

Динаміка видатків місцевих бюджетів (охорона здоров'я) у 2013-2017 рр.,

млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	48609,2	46078,9	59389,9	62783,2	85239,8	-5,21	28,89	5,71	35,77
Вінницька	1683,1	1758	2231,4	2364,8	3584	4,45	26,93	5,98	51,56
Волинська	1031,2	1087,8	1372,7	1422,9	1973,7	5,49	26,19	3,66	38,71
Дніпропетровська	3836	3946,8	5171,1	5664,4	7269,8	2,89	31,02	9,54	28,34
Донецька	5097,3	3959,8	3106	3233,3	4100,7	-22,32	-21,56	4,10	26,83
Житомирська	1343	1399,4	1726,4	1884,1	2501,9	4,20	23,37	9,13	32,79
Закарпатська	1157	1236,4	1578,1	1625,4	2325,7	6,86	27,64	3,00	43,08
Запорізька	1952,1	2139,4	2813,7	3227,9	4414	9,59	31,52	14,72	36,75
Івано-Франківська	1449,4	1553,4	1905,7	2034,8	2747,3	7,18	22,68	6,77	35,02
Київська	1827,4	1942,1	2522,3	2910,4	3943,3	6,28	29,87	15,39	35,49
Кіровоградська	1048,6	1081,8	1450,6	1503,1	2147,3	3,17	34,09	3,62	42,86
Луганська	2493,9	1593,2	1080,7	1353,2	1987,6	-36,12	-32,17	25,22	46,88
Львівська	2530,1	2693,6	3403,1	3549,2	5051,8	6,46	26,34	4,29	42,34
Миколаївська	1154,4	1222,2	1574,4	1692,6	2251,8	5,87	28,82	7,51	33,04
Одеська	2191,5	2333,1	3043,6	3175,2	4640	6,46	30,45	4,32	46,13
Полтавська	1590,3	1641,2	2144,7	2336,6	3511,7	3,20	30,68	8,95	50,29
Рівненська	1149,9	1209,8	1579,9	1642,4	2336,5	5,21	30,59	3,96	42,26
Сумська	1202,3	1241	1580	1742,1	2378,4	3,22	27,32	10,26	36,52
Тернопільська	1076,9	1111,4	1398,9	1436,9	1953,6	3,20	25,87	2,72	35,96
Харківська	2740,5	2870,8	3643,1	3929,9	5207,5	4,75	26,90	7,87	32,51
Херсонська	1074,4	1160	1418,5	1535,7	2023,2	7,97	22,28	8,26	31,74
Хмельницька	1347,2	1404	1861,5	2000,6	2645,4	4,22	32,59	7,47	32,23
Черкаська	1360,7	1434	1876,2	2069,6	2912,7	5,39	30,84	10,31	40,74
Чернівецька	876,5	919	1140	1228,6	1713,5	4,85	24,05	7,77	39,47
Чернігівська	1157,6	1259,9	1545,1	1663,7	2288,9	8,84	22,64	7,68	37,58
м. Київ	3635,1	3880,9	8222,2	7555,7	9329,5	6,76	111,86	-8,11	23,48

Динаміка видатків місцевих бюджетів (культура і мистецтво) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	8818,1	9217	9457,2	11429,5	15484	4,52	2,61	20,86	35,47
Вінницька	300,4	315,5	389,7	438,8	581,1	5,03	23,52	12,60	32,43
Волинська	206,5	216,6	274,9	270,3	375,1	4,89	26,92	-1,67	38,77
Дніпропетровська	530,5	547,8	689,8	825	1087,2	3,26	25,92	19,60	31,78
Донецька	737,1	541,2	426,6	572,5	608,3	-26,58	-21,18	34,20	6,25
Житомирська	257,9	270,6	283,4	335	465,6	4,92	4,73	18,21	38,99
Закарпатська	241,3	249	299,7	324,6	441,1	3,19	20,36	8,31	35,89
Запорізька	308,1	314,9	383,8	458,3	644,2	2,21	21,88	19,41	40,56
Івано-Франківська	293,8	303,9	358,2	395,9	540,8	3,44	17,87	10,52	36,60
Київська	359,4	363,3	427,1	535,7	723,2	1,09	17,56	25,43	35,00
Кіровоградська	202	201,5	251,7	291,1	403,6	-0,25	24,91	15,65	38,65
Луганська	403,9	259,5	166,1	215,4	308,9	-35,75	-35,99	29,68	43,41
Львівська	504,6	526,9	637,2	735,8	1039,2	4,42	20,93	15,47	41,23
Миколаївська	221,4	230	295,9	335,9	463	3,88	28,65	13,52	37,84
Одеська	431,5	445,4	516,1	628,5	921,3	3,22	15,87	21,78	46,59
Полтавська	293,5	297,4	390,3	467,2	667,4	1,33	31,24	19,70	42,85
Рівненська	231,7	242,6	282,6	314,6	431,7	4,70	16,49	11,32	37,22
Сумська	218,4	226,1	272	308,4	438,3	3,53	20,30	13,38	42,12
Тернопільська	237,4	242,7	277,3	317,7	440,8	2,23	14,26	14,57	38,75
Харківська	477	564,5	635,9	762,6	1173,7	18,34	12,65	19,92	53,91
Херсонська	205,2	215	263	296,6	417	4,78	22,33	12,78	40,59
Хмельницька	274,8	282	344,3	411,3	534,4	2,62	22,09	19,46	29,93
Черкаська	269,3	273,2	332,9	372,3	527,7	1,45	21,85	11,84	41,74
Чернівецька	177,9	190,1	203,6	222,2	326,2	6,86	7,10	9,14	46,80
Чернігівська	248,7	250,6	293,5	328,2	465,2	0,76	17,12	11,82	41,74
м. Київ	611,8	1646,6	761,6	1265,6	1458,7	169,14	-53,75	66,18	15,26

Таблиця Р.20

Динаміка видатків місцевих бюджетів (фізкультура та спорт) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдмТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	1994,8	1815,1	2472,8	3104,2	4575,8	-9,01	36,23	25,53	47,41
Вінницька	61,8	68	92,2	118	161	10,03	35,59	27,98	36,44
Волинська	43	44,2	61,2	74,6	104,5	2,79	38,46	21,90	40,08
Дніпропетровська	145,3	158,2	217,1	276,2	360,3	8,88	37,23	27,22	30,45
Донецька	251,4	145,9	138,6	182	325,8	-41,96	-5,00	31,31	79,01
Житомирська	49	53,3	66	79,3	124,6	8,78	23,83	20,15	57,12
Закарпатська	38,2	42,9	54,4	70,8	105,8	12,30	26,81	30,15	49,44
Запорізька	84,5	78,5	97,6	142,3	198,2	-7,10	24,33	45,80	39,28
Івано-Франківська	57,1	63,2	84,4	99,8	146	10,68	33,54	18,25	46,29
Київська	96,6	100	183,2	210,6	293,5	3,52	83,20	14,96	39,36
Кіровоградська	37,8	40,2	53,1	58,8	89,4	6,35	32,09	10,73	52,04

Продовження дод. Р.2

Таблиця Р.20

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
Луганська	110,1	74,5	64	81,5	102,2	-32,33	-14,09	27,34	25,40
Львівська	82,7	88,4	127,2	172,6	222,5	6,89	43,89	35,69	28,91
Миколаївська	66,4	70	98,7	126,2	186,3	5,42	41,00	27,86	47,62
Одеська	76,8	89,2	100,9	117,4	193,8	16,15	13,12	16,35	65,08
Полтавська	63,8	66,6	98,1	129	179,8	4,39	47,30	31,50	39,38
Рівненська	55,8	57	72,3	89,5	120,4	2,15	26,84	23,79	34,53
Сумська	56,1	59,5	79	86,6	122,6	6,06	32,77	9,62	41,57
Тернопільська	42,1	43,6	54,2	63,5	93	3,56	24,31	17,16	46,46
Харківська	140,8	141	211,1	284,7	511,6	0,14	49,72	34,86	79,70
Херсонська	41	44,7	62,7	82,6	113,9	9,02	40,27	31,74	37,89
Хмельницька	38,1	39,5	54,8	68,8	110,2	3,67	38,73	25,55	60,17
Черкаська	44	44,5	60,3	77,9	119,4	1,14	35,51	29,19	53,27
Чернівецька	30,6	32	40,5	46,6	65,5	4,58	26,56	15,06	40,56
Чернігівська	43,6	47,2	59,7	64,5	92,2	8,26	26,48	8,04	42,95
м. Київ	135	122,8	241,7	300,8	433,4	-9,04	96,82	24,45	44,08

Таблиця Р.21

Динаміка видатків місцевих бюджетів (житлово-комунальне господарство) у 2013-2017 рр., млн. грн.

АдМТО	Надходження за планом, по роках					Темпи змін, %, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	7611,4	17681,4	15672,6	17530,0	27200,8	7611,4	17681,4	15672,6	17530,0
Вінницька	159,8	375,4	541,4	464,9	778,5	159,8	375,4	541,4	464,9
Волинська	59,8	307,9	194,6	184,9	293,1	59,8	307,9	194,6	184,9
Дніпропетровська	856,9	1640,1	1740,9	2291,3	2804,7	856,9	1640,1	1740,9	2291,3
Донецька	1342,3	1630,1	1970,9	996,3	3746,5	1342,3	1630,1	1970,9	996,3
Житомирська	108,2	333,4	229,5	337,3	437,7	108,2	333,4	229,5	337,3
Закарпатська	59,0	77,5	231,5	293,4	376,9	59,0	77,5	231,5	293,4
Запорізька	240,6	513,4	667,2	851,9	1232,1	240,6	513,4	667,2	851,9
Івано-Франківська	83,1	203,0	300,8	318,2	475,7	83,1	203,0	300,8	318,2
Київська	238,3	657,4	706,2	922,2	1397,6	238,3	657,4	706,2	922,2
Кіровоградська	101,3	294,9	258,2	272,3	406,9	101,3	294,9	258,2	272,3
Луганська	213,0	324,5	213,8	176,6	300,3	213,0	324,5	213,8	176,6
Львівська	262,6	743,0	873,4	761,8	1115,6	262,6	743,0	873,4	761,8
Миколаївська	168,4	292,0	478,5	541,2	777,0	168,4	292,0	478,5	541,2
Одеська	265,4	814,4	837,0	1279,7	2479,1	265,4	814,4	837,0	1279,7
Полтавська	205,8	563,7	484,7	724,5	1148,3	205,8	563,7	484,7	724,5
Рівненська	103,9	334,2	300,7	317,6	549,5	103,9	334,2	300,7	317,6
Сумська	124,1	361,5	396,6	438,7	670,3	124,1	361,5	396,6	438,7
Тернопільська	83,6	230,7	266,2	330,6	461,2	83,6	230,7	266,2	330,6
Харківська	632,2	2163,3	1435,4	1887,1	2463,5	632,2	2163,3	1435,4	1887,1
Херсонська	83,9	248,2	240,6	296,2	376,7	83,9	248,2	240,6	296,2
Хмельницька	223,4	412,6	395,8	442,6	606,1	223,4	412,6	395,8	442,6
Черкаська	108,3	409,9	316,8	355,2	453,6	108,3	409,9	316,8	355,2
Чернівецька	68,2	109,4	169,9	224,1	245,5	68,2	109,4	169,9	224,1
Чернігівська	75,4	371,3	276,1	223,7	345,4	75,4	371,3	276,1	223,7
м. Київ	1260,2	4269,8	2145,9	2597,6	3258,9	1260,2	4269,8	2145,9	2597,6

Продовження дод. Р.2

Таблиця Р.22

Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів (фактичний стан) у 2013-2017 рр.

АдмТО	Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %														
	державне управління					освіта					охорона здоров'я				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
УСЬОГО, в т.ч.	4,11	3,65	3,52	3,80	4,11	34,81	30,79	29,17	26,16	26,56	23,54	20,80	21,41	18,07	17,32
Вінницька	4,67	4,22	4,19	4,17	4,48	35,10	32,64	30,89	26,78	26,71	22,28	20,62	20,23	17,19	17,92
Волинська	3,14	2,96	2,99	2,95	3,55	35,62	33,63	33,14	29,70	30,52	18,49	17,64	17,91	15,10	15,06
Дніпропетровська	3,35	3,31	3,10	3,42	3,84	33,06	31,08	28,86	24,88	25,39	23,85	22,52	21,33	18,20	17,38
Донецька	3,55	3,60	3,64	4,28	4,11	28,85	27,23	25,30	25,04	23,22	25,40	24,59	22,69	20,23	16,48
Житомирська	4,07	3,90	3,80	3,89	4,55	35,98	33,74	32,02	27,94	29,59	20,88	19,73	19,70	16,99	16,43
Закарпатська	3,36	3,21	3,22	3,45	3,88	37,47	36,23	34,46	31,44	32,92	19,26	19,07	18,66	16,24	17,26
Запорізька	3,75	3,70	3,66	4,17	4,37	35,55	33,58	31,15	27,48	27,15	23,98	24,19	23,65	20,72	20,23
Івано-Франківська	3,35	3,27	3,19	3,23	3,80	32,54	30,28	29,23	25,50	26,71	21,17	20,70	19,65	16,77	16,56
Київська	4,40	4,11	4,00	4,44	4,45	35,07	32,69	28,76	27,43	26,41	21,78	21,19	19,79	18,16	16,46
Кіровоградська	4,59	4,54	4,42	4,35	4,91	36,47	33,86	31,58	28,68	29,84	21,39	20,46	20,88	17,71	18,08
Луганська	4,86	4,79	4,24	4,12	4,43	30,66	31,29	28,78	24,40	24,41	26,76	24,77	24,10	22,03	22,34
Львівська	3,68	3,55	3,23	3,29	3,57	34,04	31,22	28,50	24,02	25,91	21,79	20,82	19,01	15,68	16,31
Миколаївська	3,56	3,51	3,33	3,40	4,05	36,58	35,34	32,79	30,29	30,81	20,89	20,65	20,38	17,81	17,28
Одеська	3,55	3,42	3,42	3,62	3,84	32,38	30,00	28,03	24,51	25,59	20,73	19,35	19,27	16,10	15,80
Полтавська	5,26	4,99	4,79	4,76	5,33	33,32	30,59	28,09	24,19	24,43	22,96	21,78	20,64	16,71	17,54
Рівненська	3,21	3,06	3,15	3,18	3,38	33,92	32,60	32,72	29,13	30,23	18,69	17,82	18,81	16,22	16,32
Сумська	4,80	4,72	4,51	4,40	4,91	35,19	32,66	29,40	24,30	26,07	22,96	21,47	20,50	17,48	17,38
Тернопільська	3,70	3,66	3,78	3,66	4,26	36,55	34,83	32,93	27,67	29,88	21,22	20,08	19,91	15,56	15,88
Харківська	3,74	3,26	3,29	3,94	4,24	30,55	26,00	25,83	22,78	22,95	23,45	20,14	21,09	17,80	16,74
Херсонська	3,95	3,74	4,15	4,33	4,84	38,42	35,61	34,77	31,22	33,54	21,50	20,83	20,71	18,46	17,79
Хмельницька	3,70	3,60	3,62	3,68	4,30	36,19	34,05	31,68	27,91	28,95	20,93	20,15	20,54	17,78	16,70
Черкаська	4,61	4,30	4,08	3,91	4,71	34,89	32,13	30,90	26,06	26,60	22,53	21,47	21,57	18,45	18,41
Чернівецька	3,27	3,21	3,17	3,23	3,72	34,62	33,83	32,59	28,88	29,33	19,78	19,50	19,38	16,71	16,79
Чернігівська	4,47	4,10	4,14	4,35	4,60	34,53	32,34	30,49	26,93	25,68	23,60	22,63	21,82	19,06	17,67
м. Київ	3,28	3,02	2,52	3,56	3,22	25,81	22,85	22,55	24,05	23,30	20,67	17,57	29,37	22,57	18,84

Продовження дод. Р.2
Продовження табл. Р.22

АдмТО	Питома вага видатків, за видами, у загальних видатках місцевих бюджетів, за АдмТО, по роках, %																			
	соціальний захист і соціальне забезпечення					культура і мистецтво					фізкультура та спорт					житлово-комунальне господарство				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
1	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
УСЬОГО, в т.ч.	26,50	24,88	26,00	30,33	28,58	4,27	4,16	3,41	3,29	3,15	0,97	0,82	0,89	0,89	0,93	3,69	7,98	5,65	5,05	5,53
Вінницька	26,12	25,14	26,31	34,83	31,64	3,98	3,70	3,53	3,19	2,91	0,82	0,80	0,84	0,86	0,81	2,12	4,40	4,91	3,38	3,89
Волинська	31,60	31,41	32,03	36,02	33,83	3,70	3,51	3,59	2,87	2,86	0,77	0,72	0,80	0,79	0,80	1,07	4,99	2,54	1,96	2,24
Дніпропетровська	22,42	22,65	22,84	23,64	24,76	3,30	3,13	2,85	2,65	2,60	0,90	0,90	0,90	0,89	0,86	5,33	9,36	7,18	7,36	6,71
Донецька	22,73	24,80	25,49	30,80	26,21	3,67	3,36	3,12	3,58	2,44	1,25	0,91	1,01	1,14	1,31	6,69	10,12	14,40	6,23	15,05
Житомирська	28,01	27,84	31,23	36,71	34,74	4,01	3,82	3,23	3,02	3,06	0,76	0,75	0,75	0,72	0,82	1,68	4,70	2,62	3,04	2,87
Закарпатська	31,20	31,60	29,20	33,57	29,66	4,02	3,84	3,54	3,24	3,27	0,64	0,66	0,64	0,71	0,79	0,98	1,20	2,74	2,93	2,80
Запорізька	24,22	23,95	23,83	26,79	26,61	3,78	3,56	3,23	2,94	2,95	1,04	0,89	0,82	0,91	0,91	2,96	5,81	5,61	5,47	5,65
Івано-Франківська	30,07	30,36	30,12	38,01	35,50	4,29	4,05	3,69	3,26	3,26	0,83	0,84	0,87	0,82	0,88	1,21	2,70	3,10	2,62	2,87
Київська	24,38	24,69	26,07	28,14	28,05	4,28	3,96	3,35	3,34	3,02	1,15	1,09	1,44	1,31	1,22	2,84	7,17	5,54	5,75	5,83
Кіровоградська	26,86	27,30	29,00	34,95	32,01	4,12	3,81	3,62	3,43	3,40	0,77	0,76	0,76	0,69	0,75	2,07	5,58	3,72	3,21	3,43
Луганська	23,98	25,93	26,25	33,01	29,80	4,33	4,03	3,70	3,51	3,47	1,18	1,16	1,43	1,33	1,15	2,29	5,05	4,77	2,88	3,38
Львівська	28,30	28,01	26,70	32,09	31,18	4,35	4,07	3,56	3,25	3,35	0,71	0,68	0,71	0,76	0,72	2,26	5,74	4,88	3,36	3,60
Миколаївська	27,01	27,50	26,17	30,71	27,92	4,01	3,89	3,83	3,53	3,55	1,20	1,18	1,28	1,33	1,43	3,05	4,93	6,20	5,69	5,96
Одеська	26,87	26,36	24,00	24,10	20,36	4,08	3,69	3,27	3,19	3,14	0,73	0,74	0,64	0,60	0,66	2,51	6,75	5,30	6,49	8,44
Полтавська	24,38	24,92	27,68	34,36	31,33	4,24	3,95	3,76	3,34	3,33	0,92	0,88	0,94	0,92	0,90	2,97	7,48	4,67	5,18	5,74
Рівненська	32,96	32,26	32,38	38,95	35,95	3,77	3,57	3,36	3,11	3,02	0,91	0,84	0,86	0,88	0,84	1,69	4,92	3,58	3,14	3,84
Сумська	26,14	25,73	30,28	39,26	34,79	4,17	3,91	3,53	3,09	3,20	1,07	1,03	1,02	0,87	0,90	2,37	6,26	5,14	4,40	4,90
Тернопільська	27,97	28,84	30,38	40,71	37,33	4,68	4,39	3,95	3,44	3,58	0,83	0,79	0,77	0,69	0,76	1,65	4,17	3,79	3,58	3,75
Харківська	23,79	21,97	24,98	28,54	27,81	4,08	3,96	3,68	3,45	3,77	1,20	0,99	1,22	1,29	1,64	5,41	15,18	8,31	8,55	7,92
Херсонська	26,63	26,12	26,57	32,16	30,34	4,11	3,86	3,84	3,57	3,67	0,82	0,80	0,92	0,99	1,00	1,68	4,46	3,51	3,56	3,31
Хмельницька	26,62	26,92	28,29	34,95	34,61	4,27	4,05	3,80	3,65	3,37	0,59	0,57	0,60	0,61	0,70	3,47	5,92	4,37	3,93	3,83
Черкаська	25,80	26,56	29,08	36,00	34,71	4,46	4,09	3,83	3,32	3,34	0,73	0,67	0,69	0,69	0,75	1,79	6,14	3,64	3,17	2,87
Чернівецька	29,13	30,30	29,88	34,83	34,41	4,01	4,03	3,46	3,02	3,20	0,69	0,68	0,69	0,63	0,64	1,54	2,32	2,89	3,05	2,41
Чернігівська	26,16	24,93	28,80	35,07	33,84	5,07	4,50	4,14	3,76	3,59	0,89	0,85	0,84	0,74	0,71	1,54	6,67	3,90	2,56	2,67
м. Київ	15,36	11,99	16,38	15,61	15,87	3,48	7,45	2,72	3,78	2,95	0,77	0,56	0,86	0,90	0,88	7,16	19,33	7,67	7,76	6,58

Додаток Р.3. – Динаміка показників формування фіскального простору місцевого самоврядування в Україні у 2013-2017 рр.

Таблиця Р.23

Обсяги податкового боргу до місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Обсяги податкового боргу до місцевих бюджетів, по роках, млн. грн.														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2013	2014	2015	2016	2017	податок на доходи фізичних осіб					податок на прибуток підприємств				
						2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	1777,5	3796,7	5101,7	7053,4	9099,1	457,2	1076,8	962,6	1088,7	1208,4	117,7	141,6	716,0	1032,7	1807,1
Вінницька	44,9	95,5	95,8	103,0	168,2	19,3	66,2	47,2	31,9	67,3	0,3	0,5	5,8	6,9	11,9
Волинська	29,2	42,2	60,8	67,1	88,7	10,7	16,4	17,1	20,8	17,0	0,7	0,6	8,4	3,2	3,0
Дніпропетровська	149,2	238,0	313,2	543,5	756,2	29,8	44,4	41,3	55,5	63,3	22,8	28,5	50,2	60,7	80,3
Донецька	136,5	650,8	1004,1	1300,1	1229,3	20,6	43,8	51,0	50,7	68,1	11,1	17,0	39,9	37,1	84,3
Житомирська	40,2	48,9	64,8	97,3	108,0	11,8	12,8	13,4	27,4	25,1	2,3	1,6	5,6	4,1	4,4
Закарпатська	31,5	47,2	50,2	57,6	84,9	12,8	21,9	17,2	15,9	17,9	1,7	2,2	3,1	1,6	6,0
Запорізька	32,4	67,9	97,9	157,8	204,2	7,6	27,1	21,4	19,7	20,4	1,1	1,1	7,2	10,5	12,3
Івано-Франківська	45,3	72,4	100,4	141,6	165,5	11,7	16,2	15,3	15,3	17,5	1,0	2,6	12,0	4,2	8,4
Київська	125,9	262,0	288,6	384,3	471,9	30,5	134,5	109,4	125,1	77,5	7,6	9,6	22,9	29,0	41,1
Кіровоградська	47,2	53,1	64,3	74,0	92,7	13,8	22,0	15,9	18,6	22,7	10,7	4,3	7,7	5,6	4,8
Луганська	93,2	521,9	479,4	500,1	570,1	13,9	31,6	26,5	26,4	28,6	19,2	20,1	30,3	31,0	41,9
Львівська	88,5	127,5	189,3	198,8	269,8	23,2	49,8	65,2	43,1	49,9	7,3	5,6	19,3	23,1	19,1
Миколаївська	35,3	53,1	67,8	117,6	171,8	6,3	14,7	13,1	23,5	29,7	0,1	0,1	5,4	6,2	3,5
Одеська	45,6	74,7	125,8	220,1	351,0	11,2	20,1	21,9	38,1	40,2	0,3	0,3	14,4	24,2	30,4
Полтавська	55,7	52,9	75,8	116,4	154,8	23,9	20,9	15,8	26,8	32,9	0,5	0,5	17,4	18,9	13,7
Рівненська	66,2	74,6	73,7	83,1	131,8	43,6	45,1	34,6	31,9	24,1	8,4	8,4	14,1	12,0	12,3
Сумська	35,3	85,5	96,5	145,9	218,6	14,7	18,3	13,1	16,1	30,3	0,2	0,4	9,0	4,6	3,3
Тернопільська	15,0	24,9	27,2	115,6	48,6	6,0	12,4	8,3	13,6	12,2	0,2	0,3	1,0	1,4	0,9
Харківська	127,8	177,0	208,2	193,3	267,2	50,4	50,9	53,4	46,3	60,0	0,8	7,1	22,1	14,7	23,4
Херсонська	28,8	55,8	52,3	69,3	99,7	8,9	24,0	14,8	22,2	30,2	1,7	1,5	5,5	2,1	4,3
Хмельницька	47,1	63,9	89,6	127,2	129,8	14,2	19,0	15,6	21,5	18,2	0,7	0,5	8,0	8,1	8,2
Черкаська	24,1	64,5	77,0	89,1	108,2	6,8	19,8	16,7	13,2	12,1	0,5	3,4	8,7	4,5	3,6
Чернівецька	28,6	65,0	61,2	71,6	79,3	8,2	40,3	31,8	30,3	22,2	0,2	0,2	2,4	0,8	0,7
Чернігівська	28,1	38,7	44,7	62,5	109,2	8,1	10,9	9,1	11,3	28,4	1,1	1,1	4,6	4,9	4,0
м. Київ	346,0	667,9	949,6	1582,4	1850,9	49,3	286,0	266,7	337,1	385,1	13,6	16,3	185,7	400,2	460,1
Центральний офіс по роботі з крупними платниками	30,1	71,0	343,3	434,1	1168,9	0,0	7,3	6,4	6,4	7,6	3,7	7,8	205,7	313,0	921,3

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.24

**Залишки коштів місцевих бюджетів на рахунках в органах Державного Казначейства у 2013-2017 рр., по
кварталах, млн. грн.**

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів, по роках, млн. грн.																			
	2013, по кварталах				2014, по кварталах				2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	15669	16204	22801	20743	25675	25528	28524	2401,7	33737	37029	44096	35233	42876	491027	548182	477174	508079	566875	595797	536540
Вінницька	475,0	516,4	609,6	715,6	838,0	807,8	868,3	683,6	857,7	886,3	1032,1	860,4	851,6	912,9	1110,1	1311,5	1202,7	1307,2	1571,0	1805,6
Волинська	220,8	228,3	265,4	296,4	354,2	412,7	521,7	377,5	456,3	498,1	606,2	598,0	494,9	526,0	653,4	675,1	542,6	665,3	785,0	1157,7
Дніпропетровська	1427,0	1298,4	1744,6	1975,6	2742,8	2379,2	2840,4	2100,4	3453,8	3933,6	4305,7	3403,7	3651,6	3370,7	3211,4	3736,4	2818,3	2975,9	3206,9	4089,5
Донецька	1995,1	2162,1	2867,8	2531,9	3168,6	3181,6	4091,0	4222,6	5455,3	6869,7	8221,8	6770,0	7792,8	8657,1	9441,6	8605,0	9240,4	8302,8	7210,6	9041,2
Житомирська	381,5	420,0	544,4	615,7	777,2	700,2	755,2	589,9	832,4	871,3	753,2	781,1	763,7	831,4	966,4	891,3	918,4	975,5	1198,9	1228,7
Закарпатська	414,3	482,7	603,6	658,2	829,2	850,8	986,6	773,4	950,1	979,5	1103,9	706,2	933,7	1025,9	1098,6	768,0	979,0	1099,3	1109,3	1235,4
Запорізька	626,6	707,4	891,6	906,2	1021,5	988,8	1061,8	907,0	1225,8	1422,8	1664,4	1491,0	2016,8	1732,0	1643,0	2329,8	1815,4	1834,7	2187,2	2390,0
Івано-Франківська	360,9	431,7	464,8	457,7	598,5	623,8	548,8	471,7	604,0	671,6	831,0	527,6	688,5	762,4	940,7	663,7	889,8	1004,2	1201,1	1029,9
Київська	1059,6	1140,0	1213,4	1390,7	1711,4	1793,6	1928,4	1715,1	2169,1	2461,9	2785,5	2345,1	2793,9	3300,5	3635,4	3469,9	3833,6	5275,7	5428,3	5197,0
Кіровоградська	286,2	303,4	384,0	415,6	474,8	455,0	516,3	464,1	541,8	516,8	673,7	547,3	694,2	765,1	951,9	816,3	869,5	931,5	1001,6	1015,9
Луганська	601,6	724,6	978,1	724,8	958,4	1007,8	1493,3	1863,3	2380,7	2982,2	3374,8	2669,2	2993,9	3264,9	3538,6	2879,0	3039,1	2778,3	2545,0	1973,7
Львівська	1026,6	1085,4	1158,6	1141,9	1493,1	1443,2	1555,9	1116,6	1674,4	1898,6	2267,9	1524,2	2198,0	2347,1	2185,9	2034,2	2596,1	3020,5	3010,3	2882,7
Миколаївська	293,7	304,3	449,6	538,8	587,1	582,3	758,3	630,6	827,6	861,8	1088,4	935,7	921,9	1148,6	1554,0	1268,7	1248,1	1441,0	1795,1	1450,7
Одеська	912,7	855,7	1238,4	1330,0	1701,7	1730,3	1890,1	1460,6	1815,0	1915,8	2393,3	1891,9	2589,4	3250,8	3499,1	2750,5	3117,9	4009,2	3931,8	2829,5
Полтавська	684,1	686,1	862,4	997,9	1120,4	1059,3	1183,5	1075,8	1375,6	1427,6	1404,9	1453,1	1280,8	1365,3	1551,9	1975,1	1554,4	1521,4	1679,2	1925,2
Рівненська	400,2	406,4	488,4	440,9	521,5	566,5	655,3	469,1	591,6	692,7	893,3	591,5	811,8	1006,1	1128,7	834,5	878,8	1103,0	1351,3	1319,7
Сумська	389,2	443,7	509,9	552,5	677,5	681,0	624,7	548,4	703,4	725,5	846,2	645,8	680,7	692,0	763,4	999,0	760,7	1019,3	888,1	1201,1
Тернопільська	210,5	246,8	296,6	261,2	321,5	310,7	302,1	279,0	354,7	369,2	532,4	470,5	542,8	569,9	709,5	558,7	596,7	553,4	742,8	852,4
Харківська	1094,6	1199,6	1475,2	1573,1	2053,7	1923,7	1856,1	1296,3	1964,5	2030,4	2439,3	1894,0	2659,3	2524,1	2814,5	2487,5	2694,2	2949,0	2766,0	2277,9
Херсонська	272,1	265,7	367,5	417,0	453,3	419,1	517,9	428,6	519,7	496,6	753,6	580,2	743,6	825,3	1096,5	807,4	921,4	862,3	1210,1	1079,3
Хмельницька	365,7	395,9	512,0	542,1	671,6	646,5	746,0	607,8	762,4	777,0	978,3	767,3	896,0	1034,7	1266,6	999,2	1002,8	1096,4	1409,7	1284,9
Черкаська	455,0	484,0	588,6	560,9	678,0	716,6	756,7	617,6	762,2	762,2	691,3	805,4	688,1	757,9	878,6	990,5	865,1	1132,7	1149,7	1152,0
Чернівецька	239,0	267,6	369,4	399,4	448,3	464,5	572,6	439,5	572,1	573,7	555,9	655,0	589,2	549,6	616,1	914,2	522,9	559,8	657,4	931,7
Чернігівська	247,6	309,1	390,1	429,5	545,6	492,9	512,7	441,8	575,3	553,7	493,8	542,7	461,0	489,4	570,6	928,6	640,3	681,1	868,6	1036,0
м. Київ	1226,3	844,2	1006,1	400,7	930,7	1291,9	981,0	421,4	2348,2	2724,6	3378,8	1775,1	4134,5	7393,1	8991,7	4023,3	7259,6	9588,1	10674,8	3266,5

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.25

Залишки коштів місцевих бюджетів (загальний фонд) на рахунках в органах Державного Казначейства у 2013-2017 рр., по кварталах, млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів (загальний фонд), по роках, млн. грн.																			
	2013, по кварталах				2014, по кварталах				2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	51203	53531	7951	72346	87567	85461	121208	108671	20477,1	256172	342990	274400	346888	395583	409129	336113	369829	382622	360510	328882
Вінницька	180,3	185,3	231,0	235,3	248,4	223,3	331,0	252,0	490,6	536,3	765,8	653,6	647,9	664,8	867,5	1050,2	1004,6	987,2	1113,9	1138,0
Волинська	81,3	69,9	119,5	143,9	149,9	184,9	305,4	201,6	327,7	386,2	510,7	418,7	398,3	441,1	530,3	578,0	440,0	534,5	566,0	631,5
Дніпропетровська	383,4	348,7	578,3	721,4	922,9	710,5	1114,3	743,0	2083,0	2678,2	3223,9	2764,0	2899,8	2714,1	2289,8	2593,4	1817,5	1860,8	2000,1	2901,8
Донецька	433,5	663,9	1054,8	850,7	1081,9	1289,6	2138,4	2425,8	3750,4	5239,2	6609,2	5236,1	6194,4	6843,7	5115,3	4160,2	4737,4	4362,0	3506,4	4430,4
Житомирська	173,3	153,4	243,0	265,0	347,7	285,0	373,6	310,4	499,5	533,9	597,4	577,0	644,6	682,1	785,3	739,3	765,8	755,7	806,3	797,9
Закарпатська	120,2	148,5	219,3	192,2	291,1	270,7	435,9	303,7	497,6	586,3	799,4	543,0	763,7	839,3	889,9	609,2	799,5	834,5	853,4	696,5
Запорізька	137,2	171,0	253,5	302,4	299,4	210,5	312,6	245,5	619,5	941,9	1346,4	1234,8	1803,1	1504,0	1359,8	1833,0	1325,2	1220,8	1374,6	1451,8
Івано-Франківська	77,2	115,6	122,1	93,4	159,5	147,3	123,7	136,1	270,3	376,2	554,8	401,0	531,3	543,7	555,3	392,8	589,0	665,2	703,6	542,2
Київська	355,8	379,7	398,0	334,5	448,7	429,5	590,6	501,6	1023,1	1352,2	1895,0	1623,0	2154,7	2596,0	2797,7	2590,6	2985,3	2998,6	3039,2	2951,3
Кіровоградська	144,9	139,8	192,7	212,8	224,3	175,0	258,5	253,0	344,7	340,2	503,3	445,4	572,0	611,7	690,9	658,9	721,4	622,8	695,3	702,8
Луганська	164,0	248,4	285,1	213,1	267,5	339,3	773,8	1227,7	1872,3	2424,6	2811,0	2167,6	2470,6	2634,7	2022,2	1511,5	1530,5	1255,7	1198,2	963,9
Львівська	478,4	499,3	552,5	458,0	620,6	665,4	805,7	482,9	1054,0	1297,4	1816,0	1109,1	1424,0	1591,5	1731,4	1200,2	1802,9	2115,7	2248,0	1961,9
Миколаївська	94,2	75,2	201,7	245,8	216,6	175,4	356,3	286,1	473,4	505,2	795,5	804,5	774,6	933,1	1304,6	1105,2	1062,1	1106,4	1351,5	1119,2
Одеська	300,1	257,8	510,2	480,2	664,7	551,3	860,6	551,8	989,0	1170,9	1791,7	1409,3	1939,0	2474,2	2762,1	1911,3	2223,0	2114,9	2378,2	1714,5
Полтавська	280,3	244,2	375,3	398,1	350,0	281,5	408,2	363,2	689,6	835,9	1088,0	1068,6	1034,9	1091,5	1243,9	1642,6	1286,8	1110,5	1139,2	1422,7
Рівненська	139,9	111,5	173,4	133,9	141,4	188,0	290,5	184,6	340,8	480,2	707,8	472,6	670,6	859,3	945,3	710,3	724,4	823,6	937,3	814,6
Сумська	182,7	223,1	252,5	251,2	300,2	287,6	266,4	267,9	437,6	490,3	642,5	523,8	572,6	560,0	585,0	844,6	623,8	668,3	625,3	774,6
Тернопільська	59,3	82,3	121,5	81,7	86,5	75,0	95,3	115,2	193,9	223,7	396,7	322,0	392,4	412,4	534,0	413,3	468,1	423,9	519,9	521,6
Харківська	454,6	520,1	709,5	641,6	723,5	660,2	725,5	461,4	1226,3	1543,6	2067,6	1625,9	2470,4	2182,0	2319,3	2201,0	2380,2	2517,6	2134,9	1643,7
Херсонська	101,7	82,2	159,7	170,2	150,0	107,7	206,5	156,6	271,4	306,6	612,7	471,5	619,2	694,4	939,9	692,1	786,7	714,7	955,9	797,5
Хмельницька	120,9	139,8	219,5	226,3	247,5	223,1	348,4	255,7	443,8	484,3	751,6	587,4	689,2	817,4	973,9	780,2	751,8	728,2	844,7	802,9
Черкаська	210,9	206,0	285,2	246,6	259,5	277,5	345,2	275,4	390,6	414,3	538,3	654,6	578,5	623,8	711,3	778,8	732,5	716,4	806,2	839,6
Чернівецька	48,0	61,9	118,3	108,9	90,8	81,1	217,3	137,6	286,0	312,8	395,3	450,7	357,2	391,0	499,5	501,0	387,3	455,9	452,4	472,8
Чернігівська	80,9	109,4	157,0	138,2	182,0	137,5	169,6	146,5	298,0	306,3	351,5	397,1	364,2	392,4	445,3	780,0	525,6	538,4	587,2	652,5
м. Київ	317,3	115,9	461,7	89,3	282,2	569,1	267,5	81,9	1604,2	1850,8	2726,9	1478,6	3691,7	6459,8	8013,3	3333,7	6511,3	8130,0	5213,5	2092,4

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.26

Залишки коштів місцевих бюджетів (спеціальний фонд) на рахунках в органах Державного Казначейства у 2013-2017 рр., по кварталах, млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів (спеціальний фонд), по роках, млн. грн.																			
	2013, по кварталах				2014, по кварталах				2015, по кварталах				2016, по кварталах				2017, по кварталах			
	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV
УСЬОГО, в т.ч.	10547	10853	12250	13097	16921	16936	16407	13646	13266	12857	9707	7923	8213	9544	13053	14102	13250	18423	23288	20158
Вінницька	294	331	376	483	589	585	537	431	367	350	263	206	207	242	242	261	198	320	457	667
Волинська	139	158	146	152	204	227	216	175	127	119	95	173	96	84	123	97	102	130	219	526
Дніпропетровська	1043	947	1163	1254	1819	1687	1726	1357	1370	1255	1081	637	751	656	921	1143	1008	1115	1206	1187
Донецька	1561	1492	1813	1681	2087	1820	1957	1798	1704	1630	1612	1533	1594	1813	4323	4448	4501	3908	3704	4610
Житомирська	203	265	304	357	429	412	381	279	329	337	155	204	119	149	181	152	152	219	392	430
Закарпатська	294	334	383	461	531	580	557	467	425	392	304	162	170	185	208	158	175	264	259	539
Запорізька	483	534	681	687	721	782	742	665	663	480	318	253	213	228	282	496	492	613	812	982
Івано-Франківська	287	316	347	364	430	475	421	335	337	294	272	126	157	218	384	270	307	330	497	487
Київська	708	763	815	1052	1267	1361	1337	1213	1145	1108	895	721	631	704	837	874	842	227	238	224
Кіровоградська	141	163	191	202	255	280	257	211	197	176	174	101	122	153	261	157	148	308	306	313
Луганська	437	472	630	511	609	684	714	635	504	556	563	501	523	602	151	136	150	152	134	100
Львівська	542	581	662	684	874	778	752	637	625	601	451	415	740	755	454	834	793	904	762	920
Миколаївська	199	221	247	291	375	407	402	344	352	356	292	131	147	215	244	163	186	334	443	331
Одеська	612	597	722	848	1037	1179	1029	907	829	744	605	482	650	776	736	832	849	189	155	111
Полтавська	403	441	487	598	775	778	753	712	686	591	316	384	249	273	308	332	267	410	540	502
Рівненська	263	294	314	307	380	375	364	284	258	212	185	119	141	146	183	124	154	274	413	505
Сумська	265	226	257	304	373	393	383	285	268	233	207	122	108	131	174	154	136	351	262	426
Тернопільська	151	164	175	179	235	237	207	169	168	145	135	148	150	157	175	143	128	124	222	330
Харківська	640	679	767	931	1332	1263	1136	834	732	488	371	261	188	342	492	285	314	431	631	634
Херсонська	174	183	207	246	303	314	311	271	243	190	140	107	124	130	156	113	134	147	252	281
Хмельницька	244	251	292	315	424	424	397	321	318	297	227	179	206	217	297	218	250	362	560	482
Черкаська	244	278	305	314	418	430	414	342	371	347	153	150	109	134	167	211	132	416	343	312
Чернівецька	191	207	251	295	357	383	354	301	281	269	166	204	232	158	116	412	135	103	205	459
Чернігівська	167	197	231	291	366	354	343	292	273	247	142	145	96	97	124	148	114	142	281	383
м. Київ	909	723	543	311	645	722	713	339	740	873	619	295	442	933	973	686	742	145	546	117

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.27

Залишки коштів місцевих бюджетів, розміщених на депозитних рахунках у банках у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Залишки коштів місцевих бюджетів розміщених на депозитних рахунках у банках, по роках, млн. грн.														
	УСЬОГО, в т.ч.					в тому числі:									
	2013	2014	2015	2016	2017	загальний фонд					спеціальний фонд				
						2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	944,6	0,1	2382,8	15887,0	23885,3	66,6	0,0	1004,7	12766,9	17242,4	878,1	0,1	1378,1	3120,1	6642,9
Вінницька	32,9	0,0	163,6	932,3	1667,3	1,5	0,0	87,0	698,7	1204,2	31,3	0,0	76,6	233,6	463,1
Волинська	24,1	0,0	75,0	711,3	1573,7	9,2	0,0	69,0	496,1	901,9	14,9	0,0	6,0	215,2	671,8
Дніпропетровська	53,8	0,0	120,9	4306,9	4068,8	0,0	0,0	32,0	4105,9	3633,2	53,8	0,0	88,9	201,0	435,6
Донецька	72,6	0,0	50,0	637,5	2847,0	1,0	0,0	0,0	277,0	1555,5	71,6	0,0	50,0	360,5	1291,5
Житомирська	143,5	0,0	400,1	513,2	638,5	38,0	0,0	205,8	297,0	298,2	105,5	0,0	194,2	216,2	340,3
Закарпатська	4,3	0,0	0,0	193,3	173,1	0,6	0,0	0,0	141,1	50,6	3,7	0,0	0,0	52,1	122,5
Запорізька	0,2	0,0	150,0	1430,8	1321,2	0,0	0,0	60,0	1210,5	972,1	0,2	0,0	90,0	220,3	349,1
Івано-Франківська	27,6	0,0	32,5	133,2	199,8	1,0	0,0	0,0	103,3	63,1	26,6	0,0	32,5	29,9	136,7
Київська	121,5	0,0	79,1	559,5	776,7	2,0	0,0	2,0	329,2	525,2	119,4	0,0	77,1	230,3	251,5
Кіровоградська	5,3	0,0	0,0	20,3	177,1	0,0	0,0	0,0	0,3	96,7	5,3	0,0	0,0	20,0	80,4
Луганська	30,9	0,0	0,0	6,3	21,6	0,2	0,0	0,0	6,3	19,9	30,7	0,0	0,0	0,0	1,7
Львівська	25,0	0,0	34,8	619,5	856,3	0,0	0,0	5,5	538,0	736,5	25,0	0,0	29,3	81,5	119,8
Миколаївська	7,8	0,0	9,6	313,4	315,0	0,0	0,0	0,0	300,0	315,0	7,8	0,0	9,6	13,4	0,0
Одеська	6,0	0,0	13,9	580,0	734,2	0,0	0,0	2,0	559,0	715,0	6,0	0,0	11,9	21,0	19,2
Полтавська	106,6	0,0	371,0	1088,4	1255,0	9,8	0,0	126,0	872,9	1098,0	96,8	0,0	245,0	215,5	157,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	35,0	306,7	0,0	0,0	0,0	35,0	304,7	0,0	0,0	0,0	0,0	2,0
Сумська	13,5	0,0	1,5	520,9	1381,6	0,0	0,0	0,7	464,6	802,4	13,5	0,0	0,8	56,3	579,2
Тернопільська	20,7	0,0	0,0	54,5	448,7	0,0	0,0	0,0	14,5	342,4	20,7	0,0	0,0	40,1	106,3
Харківська	148,9	0,0	93,4	742,7	1238,5	1,0	0,0	60,0	609,5	786,6	147,8	0,0	33,4	133,3	451,9
Херсонськаобласті	0,5	0,0	0,0	0,0	13,5	0,0	0,0	0,0	0,0	13,5	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0
Хмельницька	7,4	0,0	0,0	149,4	501,8	0,0	0,0	0,0	141,3	490,0	7,4	0,0	0,0	8,1	11,8
Черкаська	44,5	0,0	366,3	988,3	1276,3	2,1	0,0	157,7	568,0	970,9	42,4	0,0	208,6	420,2	305,5
Чернівецька	1,4	0,0	167,2	489,0	880,2	0,1	0,0	65,0	285,2	511,6	1,3	0,0	102,2	203,8	368,6
Чернігівська	45,6	0,0	253,9	861,3	1212,7	0,0	0,0	132,0	713,7	835,2	45,6	0,0	121,9	147,6	377,5
м. Київ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.28

Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за оплатою праці, соціальним забезпеченням та іншими видатками (загальний фонд) у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Прострочена кредиторська заборгованість за окремими КЕКВ, по роках, млн. грн.														
	оплата праці					соціальне забезпечення					інші видатки				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	0,0	9,9	0,6	0,0	0,2	490,9	338,3	846,2	7597,6	11679,0	1144,2	414,9	23,2	13,8	18,5
Вінницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,5	5,7	62,5	316,9	516,6	36,8	9,1	0,1	0,1	0,0
Волинська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	0,1	8,5	142,5	186,8	7,3	1,5	0,0	0,0	0,0
Дніпропетровська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	27,0	5,4	31,6	759,6	1035,1	114,2	23,9	1,8	1,8	3,8
Донецька	0,0	0,5	0,6	0,0	0,0	39,9	92,6	23,2	487,0	530,6	86,1	51,1	3,5	1,6	2,7
Житомирська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,7	1,2	17,3	218,0	238,2	2,4	0,3	0,4	0,0	0,1
Закарпатська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,9	2,4	0,9	126,3	293,2	35,4	7,7	0,0	0,1	0,5
Запорізька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,9	1,3	3,9	163,4	358,4	60,3	9,0	0,4	0,2	0,0
Івано-Франківська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	19,4	1,8	141,2	390,8	509,0	24,7	11,6	0,9	0,1	2,4
Київська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	19,9	4,2	7,8	441,4	513,8	45,6	13,0	0,4	0,7	0,7
Кіровоградська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,5	0,4	1,8	119,4	279,2	31,7	9,3	0,7	0,0	0,0
Луганська	0,0	9,4	0,0	0,0	0,0	9,3	128,2	34,2	91,6	135,7	45,1	47,9	5,4	6,4	4,3
Львівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,2	1,0	4,3	329,6	560,3	56,8	17,8	1,8	0,4	0,4
Миколаївська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,1	2,7	126,7	153,2	40,1	2,9	0,1	0,1	0,1
Одеська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	25,4	2,8	2,2	96,9	241,9	58,7	17,4	0,6	0,3	0,4
Полтавська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	38,1	12,1	95,6	551,2	752,3	26,4	10,8	0,2	0,0	0,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6	1,6	24,1	257,0	463,0	17,0	2,3	0,1	0,0	0,0
Сумська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6,8	1,3	74,0	316,0	556,3	42,1	8,6	0,3	0,1	0,0
Тернопільська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	14,5	0,5	159,9	405,7	546,6	8,1	2,0	0,4	0,3	0,2
Харківська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	112,5	2,5	27,7	579,5	970,8	128,1	31,6	2,0	0,4	0,1
Херсонськаобласті	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	4,8	0,8	2,7	136,9	227,9	18,6	5,4	1,1	0,5	1,6
Хмельницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6	2,0	5,5	319,8	399,2	28,0	8,5	0,6	0,4	0,5
Черкаська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	28,1	5,2	96,0	335,4	561,4	35,6	14,0	0,1	0,0	0,0
Чернівецька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,1	0,6	4,0	99,7	203,3	16,6	1,8	0,7	0,0	0,0
Чернігівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	18,5	0,6	9,9	301,1	406,0	44,2	26,0	1,2	0,2	0,4
м. Київ	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	87,5	63,8	4,7	485,1	1040,2	134,3	81,5	0,6	0,0	0,0

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.29

Прострочена кредиторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за оплатою енергоносіїв, дослідженнями та розробками, поточними трансфертами підприємствам (загальний фонд) у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Прострочена кредиторська заборгованість за окремими КЕКВ, по роках, млн. грн.														
	оплата енергоносіїв					дослідження і розробки, видатки державного (регіонального) значення					поточні трансферти підприємствам				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	260,9	39,6	2,1	0,0	5,6	99,8	54,9	2,4	1,0	2,6	106,5	28,5	33,3	79,2	66,8
Вінницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,9	0,2	0,0	0,0	0,0	10,9	1,5	0,8	2,1	2,0
Волинська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,0	0,7	2,3	1,5
Дніпропетровська	3,3	0,7	0,0	0,0	0,5	6,1	1,8	0,1	0,1	0,7	35,7	8,6	1,5	6,1	2,8
Донецька	4,1	4,5	0,0	0,0	4,6	5,1	12,6	0,1	0,0	0,6	6,1	2,8	21,3	31,4	31,6
Житомирська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Закарпатська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3,7	1,0	0,0	0,0	0,0	4,4	1,1	0,9	1,9	1,4
Запорізька	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	2,0	1,0	0,4	0,0	0,0	0,9	0,1	0,0	1,6	0,5
Івано-Франківська	18,2	12,3	2,1	0,0	0,2	0,7	0,1	0,0	0,0	0,1	1,3	1,8	0,0	1,6	1,6
Київська	4,1	1,3	0,0	0,0	0,0	6,5	1,4	0,1	0,0	0,6	3,8	2,0	2,6	5,3	5,2
Кіровоградська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,6	0,0	0,0	0,0	1,2	0,0	0,2	2,2	2,0
Луганська	4,9	8,9	0,0	0,0	0,0	0,4	0,6	0,1	0,1	0,3	7,4	2,0	0,0	0,0	0,0
Львівська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	5,7	2,2	0,1	0,0	0,2	5,7	0,2	0,0	3,9	3,1
Миколаївська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,2
Одеська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5,2	2,1	0,0	0,0	0,0	5,8	0,9	0,0	1,2	1,0
Полтавська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2,9	1,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Рівненська	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	0,3	0,0	0,0	0,0	1,8	0,1	0,2	2,6	2,2
Сумська	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	1,2	0,1	0,0	0,0	0,0	3,5	0,8	1,0	5,1	2,3
Тернопільська	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,7	0,1	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1	0,2	4,6	4,4
Харківська	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	11,6	1,3	0,2	0,3	0,0	0,4	0,0	0,0	0,0	0,0
Херсонськаобласті	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,1	0,7	0,3	0,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Хмельницька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,6	0,3	0,0	0,0	0,1	5,6	2,2	1,5	0,7	0,0
Черкаська	0,0	1,8	0,0	0,0	0,0	1,9	0,6	0,0	0,0	0,0	6,7	0,5	2,3	6,5	4,7
Чернівецька	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Чернігівська	2,9	0,7	0,0	0,0	0,0	1,6	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
м. Київ	222,3	8,6	0,0	0,0	0,0	35,1	26,1	0,8	0,1	0,0	3,7	3,6	0,0	0,0	0,0

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.30

Середньомісячна заробітна плата штатних працівників (без нарахувань) освітніх, медичних, соціально-культурних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, у 2013-2017 рр., тис. грн./міс.

Адміністративно-територіальні одиниці	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, за видами діяльності, по роках																			
	державне управління					освіта					охорона здоров'я					культура і мистецтво				
	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017	2013	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	3243,5	3444,7	4123,6	5289,9	8525,7	4357,4	4507,5	5072,2	6019,2	8003,5	1866,2	1842,4	2111,0	2635,6	4285,9	1878,6	1914,1	2138,9	2677,2	3845,5
Вінницька	3144,9	3293,5	4021,4	5095,5	7904,1	4368,9	4503,1	5083,0	5866,9	8444,5	1888,9	1927,5	2044,7	2653,4	4461,5	1922,6	1965,0	2190,0	2686,8	3901,6
Волинська	2849,7	3006,8	3655,2	4509,5	7670,5	4865,4	5044,6	5789,7	6663,4	8267,4	1896,1	1899,7	2107,0	2566,5	4349,9	2040,3	2111,5	2323,3	2753,2	3915,0
Дніпропетровська	3205,1	3505,0	4191,8	5767,0	8976,7	4097,9	4197,2	4755,6	5806,9	5857,6	622,1	677,8	2111,0	2604,3	3450,9	1805,5	1796,9	2146,3	2642,4	3693,0
Донецька	3336,5	3594,1	4441,9	5889,0	8747,4	4005,7	4140,4	4591,9	5521,4	8219,5	1849,9	1941,5	2056,0	2698,6	4448,7	1870,3	2082,1	2358,2	2812,2	3969,3
Житомирська	3134,2	3305,5	3901,0	5236,1	8404,2	4569,5	4683,5	5301,6	6116,7	8419,0	1850,7	1892,1	2010,3	2548,3	4361,4	1760,9	1789,6	1984,1	2654,8	3853,5
Закарпатська	3106,7	3228,5	3733,3	5102,9	7980,0	4997,3	5131,5	5741,8	6709,2	8564,0	2000,8	2052,1	2182,6	2732,8	4735,1	2159,1	2235,3	2433,9	2901,9	4088,0
Запорізька	3134,3	3379,4	4140,8	5531,1	8577,2	4184,5	4270,0	4791,1	5800,0	6044,2	1986,8	1965,8	2205,3	2770,4	4293,9	1880,8	1875,5	2083,1	2576,8	3926,1
Івано-Франків.	3104,3	3332,3	3988,8	5167,9	7880,5	5006,3	5216,1	5887,0	6977,8	8964,9	1977,8	2020,4	2134,0	2704,8	4487,6	1995,8	2082,0	2281,0	2892,8	4063,4
Київська	3216,0	3292,5	4127,3	5582,1	8693,1	4498,5	4545,6	4995,9	6069,6	8327,0	2042,9	2097,4	2410,7	3004,6	4503,6	1992,1	1973,5	2161,9	2637,7	3960,3
Кіровоградська	3068,3	3257,7	3954,8	4914,6	7863,2	4141,2	4212,4	4772,1	5536,0	8448,6	1793,7	1872,5	2001,1	2546,3	4346,6	1776,9	1815,9	2046,6	2616,5	3983,9
Луганська	3251,3	3156,0	4031,8	5315,7	8235,7	3930,7	4037,8	4487,4	5293,1	8177,4	1805,4	1784,9	1943,6	2713,7	5112,8	1834,4	1664,2	1991,8	2633,4	3714,2
Львівська	3361,7	3583,3	4325,2	5478,4	8770,3	4966,0	5086,8	5819,0	6837,8	6991,3	2015,9	2105,8	2506,8	2684,3	4313,3	2032,9	2086,7	2357,8	2832,5	4095,9
Миколаївська	2907,8	3065,3	3585,2	4479,7	7330,8	3893,2	4016,3	4534,3	5201,6	8479,6	1715,0	1820,9	1929,1	2422,0	4191,2	1787,3	1839,8	2038,2	2545,6	3537,2
Одеська	3043,4	3315,8	4107,5	5444,4	8675,7	4228,7	4324,6	4860,6	5726,8	6387,0	2043,2	2110,0	2072,7	2712,3	4418,9	1898,9	1939,3	2192,6	2570,0	3844,3
Полтавська	3395,4	3603,6	4346,8	5467,7	8550,1	4200,2	4288,5	4844,9	5629,5	8544,9	1843,8	1935,4	2205,1	2631,8	4495,5	1778,7	1836,7	2102,1	2732,2	4076,4
Рівненська	3091,0	3261,8	4049,9	5021,8	7649,6	4814,9	5020,1	6035,0	6584,0	8524,1	1868,8	1905,5	2134,9	2607,9	4143,4	2036,2	2110,9	2342,8	2854,1	4000,5
Сумська	3135,5	3387,0	4090,1	5087,5	7803,5	4138,6	4182,2	4722,4	5387,0	8012,0	1819,7	1851,5	2013,6	2519,1	4225,4	1751,9	1813,7	2037,9	2592,8	3813,6
Тернопільська	2719,9	2906,3	3716,8	4565,4	7389,0	4450,9	4631,1	5283,7	5956,3	8184,1	1868,6	1891,4	2164,4	2546,4	3946,0	1685,7	1698,8	1902,6	2534,1	3528,6
Харківська	3084,6	3216,1	3808,0	5727,9	9238,0	3991,3	4013,9	4375,7	5167,5	7835,1	1800,4	1852,1	1948,0	2458,5	2722,3	1771,9	1788,9	1909,2	2455,7	3142,5
Херсонська	2800,1	2981,6	3802,7	4664,8	6538,9	3829,2	3943,0	4507,0	5221,0	8722,8	1849,0	1819,0	2055,1	2404,9	4273,0	1852,6	1888,6	2066,7	2638,1	3771,4
Хмельницька	2939,7	3149,3	3865,6	4944,7	8304,9	4439,7	4554,2	5097,5	5865,5	8277,1	1873,5	1993,6	2166,7	2663,5	4042,5	1903,6	1961,5	2175,4	2598,7	3796,8
Черкаська	3257,0	3436,5	4021,5	4987,0	9110,3	4252,9	4391,1	4954,9	5747,6	8072,4	1804,8	1843,9	1962,2	2494,2	4353,4	1758,3	1816,6	2026,6	2654,2	3865,4
Чернівецька	3118,6	3265,8	3862,3	4955,1	8099,2	4498,2	4574,8	5167,4	6008,2	292,8	1870,6	1909,8	2031,0	2533,2	4331,9	1903,2	1955,0	2121,6	2502,5	3580,4
Чернігівська	2848,1	2975,4	3619,1	4837,7	7545,0	4494,4	4470,1	5083,2	5853,2	3953,6	1790,9	1783,7	1856,5	2494,5	4122,2	1651,2	1620,3	1883,0	2321,1	3438,0
м. Київ	5930,5	6533,4	6573,1	10476,0	13747,9	4884,7	5141,7	5548,5	7674,0	8242,9	1969,0	2001,8	2087,7	2797,5	5999,5	2064,0	2037,9	2199,9	3019,8	4297,1

Продовження дод. Р.3

Таблиця Р.31

Дебіторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів у 2013-2017 рр., млн. грн.

Адміністративно-територіальні одиниці	Дебіторська заборгованість бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках					Темпи змін дебіторської заборгованості бюджетних установ, що фінансуються з місцевих бюджетів, по роках			
	2013	2014	2015	2016	2017	2014	2015	2016	2017
УСЬОГО, в т.ч.	98,8	59,6	138,2	128,5	128,8	98,8	59,6	138,2	128,5
Вінницька	0,4	0,9	3,5	4,8	4,1	0,4	0,9	3,5	4,8
Волинська	0,2	0,1	1,2	1,7	1,6	0,2	0,1	1,2	1,7
Дніпропетровська	4,9	4,5	6,7	20,7	17,9	4,9	4,5	6,7	20,7
Донецька	46,3	6,5	4,7	18,0	7,2	46,3	6,5	4,7	18
Житомирська	0,6	0,2	1,9	2,1	2,3	0,6	0,2	1,9	2,1
Закарпатська	0,4	0,7	1,6	1,8	1,5	0,4	0,7	1,6	1,8
Запорізька	0,5	1,5	2,1	2,8	5,2	0,5	1,5	2,1	2,8
Івано-Франківська	5,7	4,7	4,9	6,4	6,0	5,7	4,7	4,9	6,4
Київська	1,9	1,1	1,6	2,6	3,9	1,9	1,1	1,6	2,6
Кіровоградська	0,8	0,7	1,0	1,6	1,6	0,8	0,7	1	1,6
Луганська	2,9	2,8	2,5	2,4	2,6	2,9	2,8	2,5	2,4
Львівська	9,5	5,9	24,1	4,3	6,4	9,5	5,9	24,1	4,3
Миколаївська	2,5	2,9	4,6	6,9	6,8	2,5	2,9	4,6	6,9
Одеська	2,0	1,2	1,0	1,8	2,2	2	1,2	1	1,8
Полтавська	0,3	0,6	3,3	4,9	5,4	0,3	0,6	3,3	4,9
Рівненська	0,1	2,0	1,6	1,3	1,6	0,1	2	1,6	1,3
Сумська	1,0	1,3	4,6	11,0	11,3	1	1,3	4,6	11
Тернопільська	0,9	0,7	1,2	1,6	1,7	0,9	0,7	1,2	1,6
Харківська	10,3	10,3	10,2	17,3	21,2	10,3	10,3	10,2	17,3
Херсонськаобласті	0,2	0,3	1,2	2,0	2,0	0,2	0,3	1,2	2
Хмельницька	0,2	0,3	1,3	2,2	2,5	0,2	0,3	1,3	2,2
Черкаська	0,1	0,1	0,6	1,0	1,5	0,1	0,1	0,6	1
Чернівецька	1,9	3,3	1,5	3,2	4,3	1,9	3,3	1,5	3,2
Чернігівська	3,5	3,1	3,3	3,7	3,6	3,5	3,1	3,3	3,7
м. Київ	1,7	4,1	48,1	2,5	4,4	1,7	4,1	48,1	2,5

Додаток С

Характеристика розподілу функцій та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування, між складовими системи місцевого самоврядування (узагальнено за [197, 198, 201, 202, 203, 205, 206])

Складові системи місцевого самоврядування	Функції та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування
Територіальна громада	Ідентифікація, представництво та захист фінансових інтересів населення території, делегування повноважень з представництва фінансових інтересів органам територіальної громади
Об'єднана територіальна громада	
Загальні збори територіальної громади	Визначення консолідованої позиції територіальної громади щодо місцевих питань (у т.ч. – у фінансовій сфері), урахування якої обов'язково має бути враховано представницькими та виконавчими органами громади
Органи самоорганізації населення	Здійснення нагляду та громадської експертизи відповідності діяльності місцевого самоврядування вимогам дотримання інтересам громади, задекларованим цілям та положенням планів територіального розвитку
Представницький (виборний) орган (рада громади – сільська, селищна, міська)	Розробка, затвердження та виконання місцевого бюджету
	Затвердження планів роботи ради (планів розгляду фінансових питань тощо) та заслуховування звіту про виконання таких планів
	Заслуховування звіту голови громади про діяльність виконавчих органів ради (у т.ч. – з фінансових питань)
	Заслуховування звітів постійних комісій, керівників виконавчих органів ради та посадових осіб, яких рада призначає або затверджує, з фінансових питань
	Затвердження змісту та фінансових параметрів виконання програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних АдмГО, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування
	Встановлення місцевих податків і зборів відповідно до [490]
	Затвердження ставок земельного податку
	Утворення цільових фондів
	Прийняття рішень щодо здійснення місцевих запозичень
	Прийняття рішень щодо передачі коштів з місцевого бюджету
	Прийняття рішень щодо надання пільг по місцевих податках і зборах, по земельному податку
	Встановлення для підприємств, установ та організацій комунальної власності розміру частки прибутку, яка підлягає зарахуванню до місцевого бюджету
	Прийняття рішень щодо відчуження або приватизації комунального майна, передачі повноважень щодо управління майном територіальної громади; надання згоди на передачу об'єктів з державної у комунальну власність та прийняття рішень про передачу об'єктів з комунальної у державну власність, а також щодо придбання об'єктів державної власності
Прийняття рішень щодо участі (організаційної, фінансово-майнової) у реалізації спільних проектів або спільного фінансування комунальних підприємств, у створенні спільних підприємств (у т.ч. – з іноземними інвестиціями), а також у інших проектах економічного співробітництва	

Складові системи місцевого самоврядування	Функції та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування
Представницький (виборний) орган (рада громади – сільська, селищна, міська)	Здійснення майнових та інших прав суб'єкта комунальної власності у фінансовій сфері
	Ухвалення рішень щодо перерозподілу (на договірних засадах) окремих фінансових повноважень, власних бюджетних коштів
	Делегування повноважень та відповідного фінансово-ресурсного забезпечення їх виконання органам самоорганізації населення
	Контроль виконання делегованих повноважень та використання відповідного фінансово-ресурсного забезпечення
	Відкриття банківських рахунків та розпорядження коштами, розміщеними в установах банків
	Розгляд запитів депутатів, прийняття рішень по запитах з фінансових питань
	Узгодження або затвердження планів фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади
	Ініціювання та проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади
	Скасування актів виконавчих органів ради з фінансових питань рішенням ради, прийнятим у межах її повноважень
	Прийняття рішень про ініціювання та фінансування проведення місцевого референдум
	Прийняття рішень про приєднання та фінансування участі у різних формах добровільних об'єднань (у т.ч. – євроінтеграційних) органів місцевого самоврядування та про вихід з них
	Встановлення нормативів централізації коштів від земельного податку на спеціальних бюджетних рахунках районів міста (для міських рад)
	Розподіл переданих з державного бюджету коштів у вигляді дотацій, субвенцій відповідно між районними бюджетами, місцевими бюджетами міст обласного значення, сіл, селищ, міст районного значення (для обласних рад)
	Встановлення тарифів на житлово-комунальні послуги, які надаються підприємствами, що перебувають у спільній власності територіальних громад, представництво інтересів яких здійснює відповідна районна чи обласна рада, а також суб'єктами господарювання, що здійснюють управління (експлуатацію) цілісними майновими комплексами таких підприємств (для обласних і районних рад)
Підготовка і подання до відповідних органів виконавчої влади фінансових показників і пропозицій до проекту Державного бюджету України (для обласних і районних рад)	
Депутати представницького (виборного) органу (ради громади)	Ініціювання депутатських запитів з фінансових питань
	Планування формування і використання фінансових ресурсів
	Ініціювання та участь у проведенні перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади

Складові системи місцевого самоврядування	Функції та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування
Депутати представницького (виборного) органу (ради громади)	Участь у роботі постійних комісій за дорученням ради або за власною ініціативою при попередньому розгляді проектів програм соціально-економічного і культурного розвитку, місцевого бюджету, звітів про виконання програм і бюджету та ін.
Голова громади (сільський, селищний, міський)	Забезпечення підготовки на розгляд ради проектів програм соціально-економічного та культурного розвитку, цільових програм з інших питань самоврядування, місцевого бюджету та звіту про його виконання, рішень ради з інших питань, що належать до її відання; оприлюднює затверджені радою програми, бюджет та звіти про їх виконання
	Розпорядження бюджетними коштами, контроль використання бюджетних коштів за призначенням, визначеним радою
Виконавчий орган ради громади	Планування формування і використання фінансових ресурсів; забезпечення складання балансів грошових доходів і видатків при фінансуванні територіального розвитку
	Розробка, схвалення та подання на розгляд відповідної ради проекту місцевого бюджету, виконання та звітування про результати виконання місцевого бюджету
	Встановлення в межах відповідальності місцевого рівня тарифів на побутові й комунальні послуги
	Визначення порядку використання коштів та іншого майна спільної власності територіальних громад
	Фінансування видатків з місцевого бюджету
	Ухвалення рішень щодо перерозподілу (на договірних засадах) окремих фінансових повноважень та власних бюджетних коштів
	Залучення на договірних засадах коштів з недержавних джерел, об'єднання на договірних засадах коштів різних місцевих бюджетів для фінансування капітальних видатків на реалізацію проектів інфраструктурного розвитку території
	Узгодження або затвердження планів фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади
	Ініціювання та проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємств, установ та організацій, що перебувають у комунальній власності відповідної територіальної громади
	Здійснення контролю та нагляду за фінансово-господарською діяльністю підприємств, установ та організацій, що не перебувають у комунальній власності, з питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування
	Розміщення на договірних засадах та фінансування виконання замовлень підприємствами, установами та організаціями (безвідносно від форми власності) для задоволення потреб територіальної громади
	Утворення цільових фондів соціальної допомоги
	Укладення із сторонніми особами угод на адміністрування місцевих зборів
Контроль за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету, цін та тарифів	

Складові системи місцевого самоврядування	Функції та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування
Виконавчий орган ради громади	Фінансовий контроль результатів господарської діяльності підприємств, установ та організацій комунальної власності
	Встановлення порядку функціонування та вимог до автоматизованої системи обліку оплати транспортних та ін. послуг
	Фінансування за рахунок місцевого бюджету або на пайових засадах проектів будівництва, реконструкції і ремонту об'єктів територіального значення
	Створення фондів загальнообов'язкового навчання, встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових гарантій щодо соціального захисту населення
	Підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення та утримання за рахунок коштів місцевого самоврядування органів міліції, аварійно-рятувальних служб та ін.
	Координація і контроль фінансової діяльності відділів, управлінь та інших виконавчих органів ради, підприємств, установ та організацій, що належать до комунальної власності відповідної територіальної громади
Посадові особи місцевого самоврядування	Планування формування і використання фінансових ресурсів
	Виконання рішень та доручень представницького (рада) та виконавчого органу ради громади в межах визначених повноважень тиа фінансової відповідальності
	Організаційне, правове, інформаційне, аналітичне, матеріально-технічне забезпечення діяльності ради, її органів, депутатів з місцевих питань у фінансовій сфері
Старости старостинського округу	Участь в організації виконання рішень сільської, селищної, міської ради, її виконавчого комітету, розпоряджень сільського, селищного, міського голови на території відповідного старостинського округу та у здійсненні контролю за їх виконанням
	Участь у підготовці проекту місцевого бюджету в частині фінансування програм, що реалізуються на території відповідного старостинського округу
	Участь у підготовці проектів рішень сільської, селищної, міської ради, що стосуються майна територіальної громади, розташованого на території відповідного старостинського округу
Місцевий референдум	Прийняття територіальною громадою рішень з питань, що належать до відання місцевого самоврядування (у т.ч. – в фінансовій сфері), шляхом прямого голосування
	Ухвалення рішень про наділення міських рад правами щодо управління майном і фінансовими ресурсами, які є у власності територіальних громад районів у містах
Місцеві ініціативи	Ініціювання розгляду у представницькому органі громади будь-якого питання (у т.ч. – фінансового змісту), віднесеного до повноважень місцевого самоврядування

Складові системи місцевого самоврядування	Функції та повноваження в фінансовій сфері, які належать до компетенції місцевого самоврядування
Громадські слухання	Внесення обов'язкових до розгляду представницьким та виконавчим органами ради пропозицій з фінансових питань
Районні та обласні ради	Ухвалення рішень щодо перерозподілу (на договірних засадах) окремих фінансових повноважень та власних бюджетних коштів
Асоціації та добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування	Координація та організація діяльності із лобіювання інтересів місцевого самоврядування у відносинах з органами влади, іншими підприємствами, організаціями, установами

Додаток Т

Класифікація трансфертів FDA в Сполучених Штатах – допомога
фінансового типу [719]

Види трансфертів	Призначення
Формульні трансферти (Formula Grants)	Розподіл фінансових джерел між бюджетами штатів (у тому числі між структурними підрозділами адміністрації штату) відповідно до законодавчо встановлених формул розподілу. Фінансування спрямоване на поточну діяльність реципієнта та не обмежується конкретними проектами
Проектні трансферти (Project Grants)	Фінансова підтримка реалізації конкретних проектів із визначеними строками реалізації. Трансферти можуть містити стипендії, гранти на дослідження, навчальні посібники; гранти технічної допомоги тощо
Прямі платежі для спеціального використання (Direct Payments for Specified Use)	FDA надається безпосередньо фізичним особам, приватним підприємствам, а також іншим приватним установам, організаціям для заохочування або субсидування конкретного виду діяльності. Надання допомоги обумовлене критеріями реалізації завдань її одержувачем
Прямі платежі без спеціальних умов використання (Direct Payments with Unrestricted Use)	FDA надається безпосередньо одержувачам допомоги соціального призначення відповідно до вимог федерального законодавства без обмеження щодо напрямів використання коштів (соціальні, пенсійні виплати, виплати за компенсаційними програмами)
Прямі запозичення (Direct Loans)	Фінансова допомога, що надається через кредитування на певний період. За такими кредитами можуть не нараховуватись проценти
Платежі за гарантованими/застрахованими програмами запозичень (Guaranteed/Insured Loans Program)	Федеральний уряд гарантує погашення кредитів шляхом укладання договорів та ідентифікації ризиків неплатоспроможності
Платежі за договорами страхування (Insurance)	Фінансова допомога з федерального бюджету, яка надається для забезпечення відшкодування збитків

Додаток У

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Монографії

1. Кузькін Є. Ю. Фінансове забезпечення фіскального простору місцевого самоврядування: монографія / Є.Ю. Кузькін. – Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця; ПП «Технологічний Центр», 2019. – 260 с.

2. Кузькін Є. Ю. Фінансово-бюджетний потенціал органів місцевого самоврядування в умовах адміністративно-територіальної реформи / Є. Ю. Кузькін. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2013. – 308 с.

3. Кузькін Є. Ю. Правова основа функціонування суб’єктів міжбюджетних відносин у забезпеченні надання суспільних послуг : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 325–330. *Особисто автором визначено зв’язок між організаційними підходами до виконання повноважень органів місцевого самоврядування та джерелами їх фінансування.*

Кузькін Є. Ю. Основні підходи до запровадження середньострокового планування показників місцевих бюджетів у сучасних умовах : підрозділ монографії / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Модернізація фінансової системи України в процесі євроінтеграції : у 2 т. / Т. І. Єфименко, С. С. Гасанов, П. М. Леоненко та ін. ; за ред. О. В. Шлапака, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2014. – Т. 2. – С. 350–361. *Особисто автором розроблено підхід щодо упорядкування механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування.*

4. Кузькін Є. Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи їх розв’язання / Я. В. Котляревський, Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінансова глобалізація і євроінтеграція / за ред. О. Г. Білоруса, Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – С. 356–366.

Особисто автором узагальнено підходи щодо формування механізму взаємодії складових системи місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації.

5. Кузькін Є.Ю. Проблеми розширення повноважень органів місцевого самоврядування в сучасних умовах / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Удосконалення управління державними фінансами та реформування податкової системи України / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – С. 97–111. *Особисто автором виявлено дихотомічний характер та обґрунтовано шляхи розв’язання суперечностей в сфері визначення власних і делегованих бюджетних й податкових повноважень за функціями управління та самоврядування.*

6. Кузькін Є. Ю. Підходи до визначення та обґрунтування форм міжбюджетних відносин в актуальних дослідженнях теорії суспільних фінансів / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 124–140.

Кузькін Є. Ю. Удосконалення місцевого оподаткування відповідно до тенденцій децентралізації / Є. Ю. Кузькін, В. І. Левін // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 165–180. *Особисто автором узагальнено склад та визначено можливості використання податкових та неподаткових механізмів розширення фіскального простору місцевого самоврядування.*

Кузькін Є. Ю. Економіко-математичне моделювання процесу бюджетного інвестування в Україні та ЄС / Є. Ю. Кузькін, А. В. Ставицький // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 377–390. *Особисто автором здійснено постановку завдання оцінки ефективності бюджетних капітальних*

видатків та обґрунтовано шляхи активізації інвестиційної діяльності держави на місцевому рівні.

Кузькін Є. Ю. Рекомендації щодо вдосконалення інституційного забезпечення механізму розподілу та моніторингу державних інвестицій / Є. Ю. Кузькін, М. М. Лаврентьев // Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2016. – С. 390–398. *Особисто автором визначено принципи планування інвестицій місцевими органами влади та розроблено рекомендації щодо система управління державними інвестиціями на місцевому рівні.*

7. Кузькін Є. Ю. Управління інвестиційною діяльністю в аспекті підтримки економічного зростання / Є. Ю. Кузькін // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 220–235.

Кузькін Є. Ю. Трансформація системи оподаткування в умовах децентралізації фіскальних повноважень на користь територіальних громад. / Є. Ю. Кузькін, І. В. Точіліна // Державні фінанси України: розвиток та управління змінами (проблеми економічної безпеки) / за ред. Т. І. Єфименко. – Київ : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2017. – С. 361–376. *Особисто автором визначено закономірності формування структурної побудови, функцій та доходної спроможності системи місцевих податків і зборів в умовах фінансової децентралізації.*

Статті у наукових фахових виданнях України

8. Кузькін Є. Ю. Фінансовий потенціал підприємств машинобудівної галузі / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2009. – №7 (164). – С. 89–93.

9. Кузькін Є. Ю. Моделювання ризику в інвестиційному проектуванні / Є. Ю. Кузькін, Є. О. Глозов // Теорія та практика державного управління. – 2009. – Вип. 4 (27). – С.184–192. *Особисто автором узагальнено концептуальні*

підходи щодо урахування факторів невизначеності та ризику при реалізації проектів та програм бюджетного, приватного та іноземного інвестування.

10. Кузькін Є. Ю. Теоретичні аспекти фіскальної децентралізації. / Є. Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2014. – Вип.4 (69). – С. 3–12.

11. Кузькін Є.Ю. Розширення повноважень місцевого самоврядування в сучасних умовах: основні напрями та подолання перешкод / Є. Ю. Кузькін, О. В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – № 11 (240). – С. 43–55. *Особисто автором визначено складові та встановлено фінансові орієнтири цільової спрямованості процесу децентралізації державної влади в фінансовій сфері.*

12. Кузькін Є. Ю. Місцеве оподаткування як інструмент зміцнення власної дохідної бази місцевого самоврядування / Є. Ю. Кузькін/ // Фінанси України. – 2015. – № 4 (233). – С. 34–47.

13. Кузькін Є. Ю. Зарубіжний досвід фіскальної децентралізації: проблеми та шляхи розв'язання / Є. Ю. Кузькін, Я. В. Котляревський, О. В. Шишко // Фінанси України. – 2015. – №12 (241). – С. 63–72. *Особисто автором узагальнено підходи щодо фінансового забезпечення діяльності органів місцевої влади та самоврядування в унітарних державах.*

14. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на місцеві фінанси та зарубіжний досвід організації самоврядування / Є. Ю. Кузькін, Т. Г. Барабаш, О. В. Шишко. // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.4 (73). – С. 27–41. *Особисто автором розкрито проблемні аспекти, особливості та організаційно-правові передумови створення належної матеріально-фінансової бази територіальних громад у період реформування місцевого самоврядування.*

15. Кузькін Є. Ю. Перспективи та передумови бюджетної децентралізації в Україні на сучасному етапі / Є. Ю. Кузькін, Т. Г. Затонацька, А. В. Ставицький // Наукові праці НДФІ. – 2015. – Вип.1 (70). – С. 74–86. *Особисто автором визначено напрями бюджетної реформи та розширення*

можливості організаційного, фінансового та адміністративного впливу місцевих органів самоврядування на соціально-економічні перетворення регіонів.

16. Кузькін Є. Ю. Вплив децентралізації на розвиток регіонів. / Є. Ю. Кузькін. // Наукові праці НДФІ. – 2016. – № 3 (76). – С. 39–53.

17. Кузькін Є. Ю. Ключові проблеми формування фіскальної спроможності місцевих бюджетів. / Є. Ю. Кузькін // Наукові праці НДФІ. – 2017. – Вип.1 (78). – С. 53–67.

Статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

18. Кузькін Є. Ю. Теоретичні засади використання цільових форм міжбюджетних трансферів місцевим бюджетам / Є. Ю. Кузькін // Фінанси України. – 2016. – №12 (253). – С. 45–58. (Index Copernicus)

19. Кузькін Є. Ю. Інституціональне середовище бюджетної системи / Є. Ю. Кузькін, П. М. Леоненко, Я. В. Юхименко // Фінанси України. – 2018. – № 5 (270). – С. 110–124. (Index Copernicus) *Особисто автором розкрито особливості бюджетної децентралізації в процесі збільшення значення та ролі інститутів місцевого самоврядування.*

20. Кузькін Є. Ю. Оцінка бюджетного потенціалу регіонів в умовах фінансової децентралізації [Електронне видання] / Є. Ю. Кузькін. // Ефективна економіка. – 2018. – №9. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=7152> (Index Copernicus)

21. Кузькін Є. Ю. Приватизаційні компенсаційні гарантії як інструмент залучення приватних іноземних інвестицій до державного сектору / Є. Ю. Кузькін, Ю. В. Корнеєва. // Наукові праці НДФІ. – 2018. – Вип.1 (82). – С.33–42. (Index Copernicus) *Особисто автором визначено узагальнено підходи щодо інтеграції бюджетного, приватного та іноземного інвестування на регіональному рівні.*

22. Кузькін Є. Ю. Концепція розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів [Електронне видання]. / Є. Ю. Кузькін // Ефективна економіка. – 2018. – №7. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7151> (Index Copernicus)

23. Kuzkin Y. Estimation of structural and regional differentiation of municipal budgets under financial decentralization (case for Ukraine) / Y. Kuzkin. // Public and Municipal Finance. – 2018. – Vol. 7, Is. 4 – P. 29–40. (Academic Resource Index, Dimensions, ERA, JUFO, Google Scholar, JournalGuide, WorldCat, SciLit, EZB, eLibrary.ru, ZBW)

24. Кузькін Є. Ю. Формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах децентралізації державних фінансів // Проблеми економіки. – 2018. – №2 (36). – С. 328–334. (Index Copernicus (Польща), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина)).

25. Кузькін Є.Ю. Методичні аспекти реалізації програмно-цільового підходу до формування місцевих бюджетів в умовах децентралізації державних фінансів // Бізнес Інформ. – 2018. – №6. – С. 290–296. (Index Copernicus (Польща), CiteFactor (США), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина))

26. Kuzkin Y. Economic growth of the country and national intellectual capital (evidence from the post-socialist countries of the central and eastern Europe). / Y. Kuzkin, T. Cherkashyna, N. Nebaba, B. Kuchmacz. // Problems and Perspectives in Management. – 2019. – Vol. 17, Is. 1. – P. 348–359 (Scopus, Academic Resource Index, Australian Business Deans Council, Carleton University journal list, EconBiz, Handelsblatt-VWL, Information Matrix for the Analysis of Journals, Italian Academy of Business Economics, Journal Guide та

ін.). *Особисто автором запропоновано методичний підхід щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні.*

27. Кузькін Є. Ю. Теоретико-методологічний базис формування фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. / Є. Ю. Кузькін // Бізнес Інформ. – 2019. – №1. – С.322–331 (Index Copernicus (Польща), Ulrichsweb Global Serials Directory (США), Research Papers in Economics (США), Directory of Open Access Journals, CiteFactor (США), Academic Journals Database (Швейцарія), GetInfo (Німеччина)).

28. Кузькін Є. Ю. Організаційно-економічне забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності об'єднаних територіальних громад України. / Є. Ю. Кузькін // Актуальні проблеми економіки. – 2019. – №1 (211). – С.72–81 (EBSCOhost, EconLit, ABI/Inform (by ProQuest), Erih Plus (Норвегія)).

Публікації за матеріалами конференцій

29. Кузькін Є.Ю. Фінансові ресурси в системі адаптації підприємства до зовнішнього середовища. / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали симпозиуму з нагоди 65-річчя Харківського інституту фінансів Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 16 жовтня 2008 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2008. – С. 15-18. Участь безпосередня.

30. Кузькін Є. Ю. Дії банківських установ в період кризи. / Є. Ю. Кузькін, В. А. Янковська. // Матеріали Всеукраїнської конференції «Еволюція української державності: соціально-економічні, політичні, культурні аспекти» (м. Харків 9 квітня 2009 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 250–252. *Особисто автором визначено склад антикризових дій держави щодо подолання негативних явищ в розвитку банківського сектору.*

Участь безпосередня.

31. Кузькін Є. Ю. Компенсація распределения Стьюдента при наличии корреляции в наблюдаемых данных / Є. Ю. Кузькін, А. С. Мазманишвили // Матеріали 2-го Міжнародного симпозиуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 440–442. *Особисто автором визначено особливості моделювання фінансових відносин.* Участь безпосередня.

32. Зацеркляний М. М. Модель кредитування малих підприємств із урахуванням ризиків. / М. М. Зацеркляний, Є. Ю. Кузькін // Матеріали 2-го міжнародного симпозиуму «Розвиток фінансових відносин в умовах трансформаційних процесів: український вимір» (м. Харків, 10 грудня 2009 р.). – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2009. – С. 443-445. *Особисто автором узагальнено вимоги щодо активізації кредитування малого бізнесу на місцевому та регіональному рівнях.* Участь безпосередня.

33. Кузькін Є.Ю. Наукові досягнення В. Леонтьєва та Нобелівський рух в Україні / Є. Ю. Кузькін, І. В. Кищак // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції молодих учених та студентів «Гуманітарний та соціальний розвиток суспільства як шлях покращення економічного стану країни» (м. Харків, 3 квітня 2014 р.) – Харків : ХІФ УДУФМТ, 2014. – С. 39–40. *Особисто автором узагальнено теоретичні підходи щодо забезпечення фінансової стабілізації економічного стану держави.* Участь безпосередня.

34. Кузькін Є.Ю. Перспективи розширення дохідної спроможності місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Матеріали міжнародної науково–практичної конференції «Бюджетно–податкова політика та регіональний розвиток України» (м. Ірпінь, 22 травня 2015 р.) – Ірпінь: Вид. НУДПСУ, 2015. – С. 259– 262. Участь безпосередня.

35. Кузькін Є. Ю. Шляхи покращення інвестиційного клімату в Україні. / Є. Ю. Кузькін, Г. М. Пашина // Матеріали VIII Симпозиуму «Удосконалення механізмів регулювання фінансово-економічного забезпечення сталого

розвитку підприємств і регіонів» (м. Харків, 19 листопада 2015 р.) – Харків: ХІФ УДУФМТ, 2015. – С. 128-130. *Особисто автором визначено інституціональні передумови фінансово-економічного та інвестиційного забезпечення сталого розвитку підприємств і регіонів. Участь безпосередня.*

36. Кузькін Є. Ю. Детермінанти фіскального простору місцевого самоврядування / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня – 1 червня 2018 р.) – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 308–309. *Участь безпосередня.*

37. Кузькін Є. Ю. Іноземний досвід міжбюджетних відносин та формування дохідної бази місцевих бюджетів / Є. Ю. Кузькін // Матеріали XI симпозиуму «Фінансова система України: актуальні питання, досягнення та можливості» (м. Харків, 22 листопада 2018 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ 2018. – С. 515-517. *Участь безпосередня.*

38. Кузькін Є. Ю. Еволюційні тенденції фіскальної децентралізації на національному та субнаціональному рівнях / Є. Ю. Кузькін // Матеріали Міжнародної науково–практичної конференції «Актуальні проблеми економіки, управління та фінансів (м. Дніпро, 19 квітня 2019 р.). – Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2019. – С. 93–94. *Участь безпосередня.*

39. Кузькін Є. Ю. Основні напрями розширення фіскального простору місцевого самоврядування в Україні / Є. Ю. Кузькін. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених «Актуальні проблеми формування ефективної фінансово-економічної системи України в умовах глобальної кризи» (м. Харків, 18 квітня 2019 р.) – Харків : Харківський інститут фінансів КНТЕУ, 2019 – С. 106 – 109. *Участь безпосередня.*

**ЗАСТУПНИК КЕРІВНИКА АПАРАТУ
ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**

*05-3/02-1
від 28 травня 2019р*

Довідка

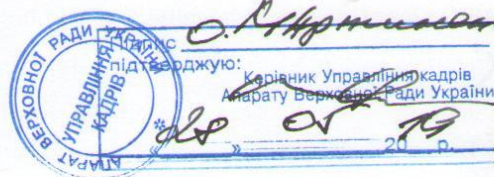
про використання результатів, викладених в дисертації Кузькіна Євгена Юрійовича, поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

В сучасних умовах послідовного розгортання в Україні реформи адміністративно-територіального устрою держави відбувається надзвичайна актуалізація проблематики формування та розширення фінансової бази місцевого самоврядування. Активізація реформаторських процесів, спрямованих на підвищення фінансової самостійності та фіскальної автономії органів місцевого самоврядування, передбачає суттєве оновлення та удосконалення механізму міжбюджетних відносин, що потребують формування належного концептуального та методологічного підґрунтя, нормативного упорядкування та організаційного закріплення значних змін у формуванні доходної бази та видаткових зобов'язань місцевих бюджетів. Пильна увага до вирішення нагальних питань теоретико-методологічного та науково-методичного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації обумовлюють високу актуальність теми дисертаційної роботи Кузькіна Є.Ю. Отримані дисертантом результати характеризуються докладністю вивчення проблематики формування та розширення фіскального простору на засадах розвитку фінансового забезпечення місцевого самоврядування в контексті фінансової децентралізації.

В роботі Бюджетного комітету Верховної ради України при розробленні програмних документів щодо реформування фінансової сфери як теоретичне підґрунтя використовувались положення вперше запропонованої в дисертаційній роботі Кузькіна Є.Ю. концепції розширення фіскального простору місцевого самоврядування. Також в роботі Бюджетного комітету використовуються представлені в дисертаційній роботі розробки дисертанта. Вельми цінними з точки зору удосконалення нормативної бази здійснення бюджетного процесу є положення дисертації щодо створення методичного підходу для середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування. Заслугує на увагу також авторський підхід до встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування на основі використання розробленого дисертантом методичного підходу щодо оцінки диференціації місцевих бюджетів та визначення пріоритетів цільового фінансування програм, проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку на державному та місцевому рівні, що використано як основні пропозиції в процесі формування Державного бюджету України на 2019 рік.

О. МАРТИНЕНКО

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань бюджету

01008, м. Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел. 255-49-39, 255-43-61, факс: 255-41-23

№ 04-13/14-829(102231)

"29" 05 2019 р.

ДОВІДКА

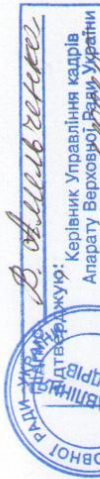
про використання результатів дисертаційного дослідження, виконаного Кузькіним Євгеном Юрійовичем на тему: «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

У Комітеті Верховної Ради України з питань бюджету за наслідками опрацювання результатів дисертаційного дослідження Кузькіна Євгена Юрійовича на тему: «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації», представленого на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит, відмічається, що в умовах активізації реформаторських процесів, спрямованих на підвищення фінансової самостійності та фіскальної автономії органів місцевого самоврядування, що передбачає суттєве оновлення й удосконалення механізму міжбюджетних відносин, формування належного концептуального та методологічного підґрунтя, нормативного упорядкування та організаційного закріплення значних змін у формуванні доходної бази і видаткових зобов'язань місцевих бюджетів є вкрай актуальним, а отримані результати, що характеризуються докладністю вивчення проблематики формування та розширення фіскального простору на засадах розвитку фінансового забезпечення місцевого самоврядування в контексті фінансової децентралізації, можуть використовуватися у законотворчій діяльності Комітету.

Зокрема, важливими у прикладному сенсі та цінними з точки зору удосконалення нормативної бази здійснення бюджетного процесу вбачаються положення вперше запропонованої в дисертаційній роботі концепції розширення фіскального простору місцевого самоврядування, пропозиції щодо створення методичного підходу для середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що можуть знайти застосування при підготовці пропозицій щодо бюджетної політики на середньостроковий період та відповідному опрацюванні Бюджетної декларації на 2020-2022 роки. Заслужують на увагу пропозиції щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування на основі використання методичного підходу щодо оцінки диференціації місцевих бюджетів та визначення пріоритетів фінансового забезпечення проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку на державному та місцевому рівні, що використовувалися при опрацюванні проекту державного бюджету на 2019 рік, а також можуть бути використані для оцінки виконання визначених Законом України «Про державний бюджет України на 2019 рік» бюджетних програм, насамперед щодо державної витримки регіонального розвитку, та при підготовці законодавчих пропозицій з удосконалення відповідних положень Бюджетного кодексу України.

Перший заступник
Голови Комітету

В.В. Амельченко

с.п.п.

Методичний підхід щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, що базується на імplementації положень доходно-видаткової концепції бюджетного потенціалу як відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення додаткових джерел фінансування заходів щодо вирішення місцевих питань на основі визначення відповідного інтегрального показника як результату співвідношення узагальнюючих оцінок рівня розвитку видаткової та доходної складових бюджетного потенціалу, розрахованих як таксономічні показники рівня розвитку був використаний в рамках реалізації проекту «Гендерне бюджетування в Україні» координаційною робочою групою щодо запровадження гендерно-чутливого бюджетування в Україні (наказ Міністерства фінансів України від 24.06.2015 № 602).

Робочою групою з питань децентралізації фінансів та зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування, створеної Віце-прем'єр-міністром України В. Гройсманом, теоретико-методичним підґрунтям розроблення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні й Плану заходів щодо її реалізації, послужив запропонований та обґрунтований в дисертаційному дослідженні Кузькіна Є.Ю. науковий підхід щодо визначення сутності та структуризації процесу фінансової децентралізації, що пропонується розглядати в контексті упорядкування складових цього процесу за фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

При напрацюванні рішень Експертна робоча група з опрацювання питань, які виникають у процесі реалізації реформи міжбюджетних відносин, створена за наказом Міністра фінансів України 15.07.2015 р., використала обґрунтовані в дисертаційному дослідженні Кузькіна Є.Ю. положення щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування.

Міністр Кабінету Міністрів України

Олександр САЄНКО

**МІНІСТЕРСТВО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ,
БУДІВНИЦТВА ТА ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО
ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
(МІНРЕГІОН)**

вул. Велика Житомирська, 9, м. Київ, 01601, тел.: (044) 278-82-90, 284-05-54, факс 278-83-90
E-mail: minregion@minregion.gov.ua, код ЄДРПОУ 37471928

№ _____

на № _____

від _____

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій Кузькіна Є.В.,
поданих в дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
економічних наук на тему
«Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального
простору місцевого самоврядування в умовах фінансової
децентралізації»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Успішне здійснення реформ адміністративно-територіального устрою держави, децентралізації державної влади на регіональному рівні великою мірою залежить від своєчасної реалізації заходів щодо підвищення якісного рівня виконання фіскальних повноважень органами місцевого самоврядування, забезпечення раціонального та ефективного використання фінансової бази місцевих бюджетів відповідно сучасним вимогам розбудови демократичного суспільства. Необхідність удосконалення теоретико-методологічного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в контексті фінансової децентралізації визначається також нагальними потребами щодо збереження соціально-економічних гарантій, підтримки належного рівня надання публічних послуг населенню в умовах територіального перерозподілу владних повноважень та відповідальності в державі.

Представлені в дисертаційній роботі розробки щодо теоретичного обґрунтування та методологічного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації були виконані на підставі результатів всебічного вивчення закономірностей формування фінансової бази місцевого самоврядування та оцінки результативності управління місцевими фінансами. Автором було докладно проаналізовано нормативно-методичні та фінансово-економічні аспекти здійснення бюджетного процесу на національному та місцевому рівні.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, використовуються у практичній роботі фахівців та підрозділів Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Використання запропонованого автором методичного підходу до оцінки диференціації місцевих бюджетів, а також щодо визначення стану бюджетного потенціалу регіонів забезпечили розробку пропозицій зі створення комплексного організаційно-економічного забезпечення формування фіскальних повноважень та фінансової відповідальності об'єднаних територіальних громад в Україні.

234754

МІНРЕГІОН
№7/6/8675-19 від 29.05.2019

Методичні рекомендації щодо організації середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів, в яких представлено авторське бачення сучасного контексту децентралізації державних фінансів, а також щодо розробки цільових проєктів і програм регіонального соціально-економічного розвитку на основі інтеграції положень програмно-цільового підходу до бюджетного процесу, використані при підготовці пропозицій з підвищення ефективності управління місцевими фінансами, зміцнення фінансової самостійності об'єднаних територіальних громад.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

**Віце-прем'єр-міністр України -
Міністр регіонального розвитку,
будівництва та житлово-комунального
господарства**

Геннадій ЗУБКО

МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
(Мінфін)

вул. М. Грушевського 12/2 м. Київ 01008 тел. (044) 206-59-47, факс 425-90-26
e-mail: infomf@minfin.gov.ua, код ЄДРПОУ 00013480

28.05.19. № 05000-08/15
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів та окремих пропозицій
Кузькіна Є. Ю., поданих в дисертації на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук на тему
«Теоретико-методологічне забезпечення розширення
фіскального простору місцевого самоврядування в умовах
фінансової децентралізації»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Подальший розвиток децентралізації в Україні супроводжується розподілом повноважень між державою та органами місцевого самоврядування. Забезпечення ефективного здійснення курсу цих реформ спрямований на децентралізацію державної влади у фінансовій сфері, а також на створення реальних передумов досягнення фінансової автономії місцевої влади та розширення фіскального простору самоврядування. Цей процес фінансової децентралізації являє собою надзвичайно складний процес, який також тісно пов'язаний із широким колом проявів суспільно значущих проблем суспільного розвитку, державотворення, регіонального та галузевого управління та ін., тому потребує удосконалення теоретико-методологічного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування і визначається потребами щодо збереження соціально-економічних гарантій, підтримки належного рівня надання публічних послуг населенню в умовах територіального перерозподілу владних повноважень та відповідальності в державі.

Представлені в дисертаційній роботі Кузькіна Є. Ю. здобутки щодо теоретико-методологічного забезпечення розширення фіскального простору

місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації були виконані на підставі результатів всебічного вивчення закономірностей формування фінансової бази місцевого самоврядування та оцінки результативності управління місцевими фінансами. Положення дисертаційної роботи Кузькіна Є.Ю. становлять як теоретичне підґрунтя підготовки програмних документів Міністерства фінансів України, так і мають вагоме практичне спрямування, що підвищує їх значущість.

Координаційна робоча група щодо запровадження гендерно-чутливого бюджетування в Україні (наказ Міністерства фінансів України від 24.06.2015 № 602) для забезпечення взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади в рамках реалізації проекту «Гендерне бюджетування в Україні» був використаний методичний підхід щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, що базується на імплементації положень доходно-видаткової концепції бюджетного потенціалу як відображення здатності місцевого самоврядування щодо залучення додаткових джерел фінансування заходів щодо вирішення місцевих питань соціально-економічного розвитку. В ході напрацювання рішень проблемних питань, що виникли в процесі бюджетної децентралізації, координаційною робочою групою був також використаний методичний підхід щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону.

Обґрунтована в дисертаційній роботі Кузькіна Є. Ю. структурна побудова та визначені особливості взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, цілеспрямована взаємодія складових якого визначається орієнтацією на самовідтворення системи розподілу владних повноважень, дотримання вимог пріоритетності фінансових та фіскальних інтересів територіальної громади над індивідуальними прагненнями її окремих членів, пропорційності розвитку інституціонального середовища були використані в Експертною робочою групою з опрацювання питань, які виникають у процесі реалізації реформи міжбюджетних відносин, створеної за наказом Міністра фінансів України 15.07.2015 р. При напрацюванні рішень Експертна робоча група також використала обґрунтовані в дисертаційному дослідженні Кузькіна Є. Ю. положення щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування з урахуванням зіставлення характеристик місцевого бюджету територіальної громади за доходними (структура джерел надходжень, що розглядається з позицій рівня автономії, для оцінки якої застосовується показник оцінки дотаційності місцевого бюджету як частка в ньому трансфертних надходжень з державного бюджету) та видатковими (визначаються на основі розподілу витрат бюджету на такі, що є обов'язковими та необов'язковими для підтримки належної якості життя мешканців території) параметрами.

Підґрунтям розроблення робочою групою з питань децентралізації фінансів та зміцнення матеріально-фінансової основи місцевого самоврядування, створеної Віце-прем'єр-міністром України В. Гройсманом, Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні й Плану заходів щодо її реалізації послужив запропонований та обґрунтований в дисертаційному дослідженні Кузькіна Є. Ю. науковий підхід щодо визначення сутності та структуризації процесу фінансової децентралізації в контексті упорядкування складових цього процесу за фінансовими орієнтирами цільової спрямованості перерозподілу владних повноважень та компетенцій: для фінансової децентралізації як найбільш загального явища у цій сфері характерною є спрямованість на підвищення фінансового потенціалу територіальної економічної системи у цілому; для фіскальної децентралізації – на розширення фіскального простору місцевого самоврядування; для бюджетної та податкової децентралізації – на забезпечення підвищення параметрів податкового наповнення та збільшення місцевого бюджету.

В. о. державного секретаря

О. БОГАЧОВА

УКРАЇНА

ДНІПРОПЕТРОВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ

вул. Михайла Грушевського, 3, м. Дніпро, 49600, тел. (056) 745-20-15, факс (056) 745-00-11
e-mail: gfu@adm.dp.gov.ua, код ЄДРПОУ 02312353

Довідка

про використання результатів та окремих пропозицій
Кузькіна Є.Ю., запропонованих в дисертації
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему
«Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору
місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю
08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Усвідомлення особливостей і масштабу інституціональних змін, які постають внаслідок децентралізації державної влади перед органами місцевого самоврядування в ході активізації реформ міжбюджетних відносин, диктує необхідність суттєвого оновлення методології та практики здійснення бюджетного процесу, змінює пріоритети та принципи взаємодії його учасників, суттєво підвищує вимоги щодо управління місцевими фінансами. В цьому аспекті актуальність теми дисертаційної роботи Кузькіна Є.Ю. складається саме у концептуальному обґрунтуванні й у розробці науково-методичних рекомендацій щодо удосконалення і розвитку теоретико-методологічного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації. Отримані результати дослідження характеризуються докладністю розгляду питань створення належних нормативного підґрунтя та організаційно-економічних умов щодо реалізації реформ в сфері зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів.

З практичної точки зору нашу зацікавленість викликали авторські розробки щодо удосконалення методичної бази середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів на основі використання запропонованої послідовності складання місцевого бюджету на середньостроковий період, що базується на упорядкуванні складових визначеного автором механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування..

В роботі департаменту фінансів Дніпропетровської обласної державної адміністрації використовуються такі розробки дисертанта як: методичний підхід щодо розробки та виконання цільових проектів і програм регіонального соціально-економічного розвитку; методичний підхід щодо визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні; положення щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування.

Директор департаменту
фінансів облдержадміністрації

Т.І.Шебеко

000006034

Дніпропетровська обласна державна адміністрація
Департамент фінансів
№ 1005/017-19 від 28.05.2019

Камишана Ірина Григорівна

ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ
 вул.Костюшка, 8, м.Львів, 79007, тел. 255-37-67, факс 297-17-34,
 e-mail: poshta_all@fin.loda.gov.ua

28.05.2019

№ 12-213/0/2-19

Довідка

про використання результатів, викладених в дисертації Кузькіна Євгена Юрійовича, поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

В сучасних умовах здійснення адміністративно-територіальної реформи, децентралізації влади на особливу увагу вимагають такі важливі питання, як розширення фіскального простору на національному та місцевому рівні відповідно до змін умов формування та використання бюджетних коштів, зміцнення фінансової самостійності місцевого самоврядування, підвищення якості публічних послуг та посилення державних гарантій захисту прав й інтересів територіальних громад та ін. Вирішення зазначених питань стає можливим насамперед на основі упорядкування теоретико-методологічного, нормативного та організаційного забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування в рамках розгортання процесів бюджетної децентралізації, орієнтованого на підтримку здатності територіальних громад щодо самостійного та ініціативного вирішення широкого кола місцевих питань. З цієї точки зору, активізація процесів розширення фіскального простору місцевого самоврядування є важливим теоретичним та практичним завданням, без вирішення якого майже неможливим є успішне здійснення бюджетної децентралізації в державі. Тому пильна увага до вирішення питань розробки теоретико-методологічних і концептуальних положень, методичного забезпечення щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації обумовлюють високу актуальність теми дисертаційної роботи Кузькіна Є.Ю.

В діяльності Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації використовуються розробки дисертанта, орієнтовані на удосконалення структурної побудови та фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування в напрямку урахування наявного стану централізації владних повноважень та компетенцій, що знаходять відображення при формуванні складових та джерел фінансового

забезпечення місцевих бюджетів.

Прийняті до впровадження рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначення фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування, оцінки диференціації місцевих бюджетів. Практичну спрямованість мають пропозиції дисертанта щодо середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів на основі запропонованої послідовності складання місцевого бюджету на середньостроковий період в контексті розбудови визначеного у роботі механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що впроваджені в діяльність Департаменту фінансів Львівської обласної державної адміністрації.

Директор

О. І. Демків

ВИКОНАВЧИЙ ОРГАН КИЇВСЬКОЇ МІСЬКОЇ РАДИ
(КИЇВСЬКА МІСЬКА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ)

ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ

вул. Хрещатик, 36, Київ, 01044 тел. (044) 202-79-29, 202-73-45, 202-73-82 факс.
КБУ "Контактний центр міста Києва" 15-51 E-mail: info@kmfd.gov.ua Код ЄДРПОУ 02317474

28-05-2019 № 054-7-22/1337

на № _____ від _____

Довідка

про використання результатів, викладених в дисертації Кузькіна Євгена Юрійовича, поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Підвищення фінансової спроможності територіальних громад неможливе без удосконалення територіальної організації влади, складовою якої є органи місцевого самоврядування, що безпосередньо пов'язано з реформуванням адміністративно-територіального устрою. Формування сучасної системи місцевого самоврядування є надважливим завданням у контексті подолання загроз трансформаційної кризи українським суспільством та для оптимізації соціальної й економічної політики територіальними громадами.

З цієї точки зору, розробка теоретико-методологічних і концептуальних положень, методичного забезпечення щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації є важливим теоретичним та практичним завданням, без вирішення якого майже неможливим є досягнення належного рівня фінансової самостійності та автономії територіальних громад в Україні. Тому пильна увага до вирішення проблем забезпечення формування фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування в національній бюджетній системі обумовлюють високу актуальність теми дисертаційної роботи Кузькіна Є.Ю.

В діяльності Департаменту фінансів виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) використовуються розробки дисертанта, орієнтовані на визначення структурної побудови та встановлення особливостей взаємодії складових механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що визначаються орієнтацією на самовідтворення системи розподілу владних повноважень, дотримання вимог пріоритетності фінансових та фіскальних інтересів територіальної громади над індивідуальними прагненнями її окремих членів, пропорційності розвитку інституціонального середовища.

Прийнято до впровадження рекомендації, викладені у дисертаційній роботі, щодо середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Директор Департаменту

В. Репік

015798

**ЧЕРКАСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ФІНАНСІВ**

бульвар Т.Г.Шевченка 185, м.Черкаси-1, 18000, тел./факс (0472) 37-14-06, тел. 37-27-34
E-mail: info@gfu.ck.ua Код ЄДРПОУ 02311425

14.05.2019 № 109-15 На № _____ від _____

Довідка

про використання результатів, викладених в дисертації Кузькіна Євгена Юрійовича, поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Активізація процесів децентралізації державної влади виступає обов'язковою передумовою для розбудови сучасної моделі демократичного устрою суспільства, реалізації закріпленого у Конституції України курсу на європейську інтеграцію, формування ефективної системи управління державними та місцевими фінансами. Реалізація обраної державної стратегії реформ в сфері адміністративно-територіального устрою насамперед передбачає необхідність створення сприятливих організаційно-економічних умов для формування та належного виконання місцевим самоврядуванням розширеного в рамках бюджетної децентралізації кола фіскальних прав та повноважень. Проте процес розбудови такого роду умов має орієнтуватися не тільки на збільшення доходної бази та результативність виконання видаткових обов'язків місцевих бюджетів, але й обов'язково враховувати також необхідність змістовного наповнення діяльності органів місцевого самоврядування реальними самостійністю, автономією, ініціативністю та відповідальністю.

Пильна увага до вирішення питань теоретичного, методологічного та методичного забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації обумовлюють актуальність теми дисертаційної роботи, значущість та своєчасність проведених Кузькіним Є.Ю. досліджень.

За таких умов вельми корисним є використання у практичній роботі Департаменту фінансів Черкаської обласної державної адміністрації розробок Кузькіна Є.Ю., пов'язаних із встановленням доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні, визначенням фіскальних повноважень та відповідальності місцевого самоврядування в рамках подолання протиріч сучасного етапу здійснення реформ адміністративно-

територіального устрою держави, бюджетної децентралізації. Суттєвим значенням для підвищення ефективності формування та використання фінансової бази місцевих бюджетів є використаний в роботі Департаменту фінансів Черкаської обласної державної адміністрації методичний підхід, викладений у дисертації, спрямований на визначення пріоритетів цільового фінансування програм та проектів розвитку на державному та місцевому рівні.

Директор

Н. КРАВЧЕНКО

АСОЦІАЦІЯ МІСТ УКРАЇНИ

ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ
ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

вул. Січових Стрільців, 73, 11 поверх, м. Київ, Україна, 04053
Тел/факс: (+38 044) 4862878, 4862841, 4862812, 4863070, 4862883
E-mail: info@auc.org.ua www.auc.org.ua

№ 3-64
від «28» 05 2019 року

Довідка

про використання результатів та окремих пропозицій
Кузькіна Є.Ю., запропонованих в дисертації
на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему:
«Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору
місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації»
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

В сучасних умовах стабілізації фінансово-економічного стану держави, обмеженості доступних джерел фінансування видатків бюджету особливого значення набуває налагодження ефективно діючих механізмів міжбюджетних відносин, що мають виступати запорукою реалізації державної політики зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів та посилення фінансової автономії місцевого самоврядування. У діяльності Асоціації міст України, основними завданнями діяльності якої є підтримка та розвиток місцевого самоврядування в Україні, захист законних прав та інтересів міст України в органах державної влади, були використані рекомендації та пропозиції Кузькіна Євгена Юрійовича, викладені в дисертаційній роботі на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук на тему «Теоретико-методологічне забезпечення розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації» за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Представлені в дисертаційній роботі розробки щодо обґрунтування теоретико-методологічного базису та визначення концептуальних положень щодо розширення фіскального простору місцевого самоврядування в умовах фінансової децентралізації були виконані як на основі глибокого дослідження й узагальнення теоретичних аспектів структурної побудови та фінансового наповнення базових моделей місцевого самоврядування, так і на підставі результатів визначення детермінант, встановлення напрямків формування фіскального простору місцевого самоврядування в Україні. Автором було докладно проаналізовано особливості взаємодії складових

механізму формування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування.

Практичні та методичні рекомендації, викладені в дисертаційній роботі, вивчено фахівцями Асоціації міст України, працівниками органів місцевого самоврядування та використовуються у практичній роботі. Запропоновані автором методичні підходи щодо оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів та упорядкування складових механізму середньострокового планування місцевих бюджетів в контексті розширення фіскального простору місцевого самоврядування, встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні забезпечили розробку пропозицій для покращення існуючого стану управління місцевими фінансами, а також використані при підготовці пропозицій щодо продовження та поглиблення реформ у сфері фінансової децентралізації.

Довідка видана без фінансових зобов'язань перед автором.

Виконавчий директор
Всеукраїнської асоціації
органів місцевого самоврядування
“Асоціація міст України”,
к. держ. упр.

О.В. Слобожан

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

61166, м. Харків, пр. Науки, 9-А, тел. (057) 702-03-04, факс: (057) 702-07-17
 E-mail: post@hneu.edu.ua, http://www.hneu.edu.ua

№ 19/86-02-126/9 від 03.06.19

На № _____ від _____

Довідка

про використання результатів дисертаційного дослідження
 Кузькіна Євгена Юрійовича,
 яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за
 спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Основні теоретичні і практичні положення дисертаційної роботи Кузькіна Є. Ю. використані в навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Симона Кузнеця при викладанні дисциплін «Фінанси» та «Бюджетна система» (підготовка студентів за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»). Найбільш конструктивними серед них, з теоретичної точки зору, є положення концепції розширення фіскального простору місцевого самоврядування, що в умовах фінансової децентралізації запропоновано розглядати як процес надання територіальною громадою, представленою органами місцевого самоврядування, переважно опосередкованого регулятивного впливу (перш за все, через використання фінансових та податкових важелів, а також через внесення змін в інституціональні режими здійснення економічної та соціальної активності) на об'ємні, просторові та часові параметри формування та розподілу місцевих фінансів для посилення перспективної орієнтації бюджетного процесу на підвищення фіскальної дисципліни.

З практичної точки зору, актуальною можна вважати методичне забезпечення оцінки стану бюджетного потенціалу регіону, диференціації місцевих бюджетів, середньострокового бюджетного планування місцевих фінансів, і обґрунтування положень щодо встановлення доцільності формування об'єднаних територіальних громад в Україні.

Заступник керівника (проректор
 з науково-педагогічної роботи)

В. І. Отенко

Зав. кафедрою
 фінансів

І. В. Журавльова

160848